HUDUD BÖLÜMÜ

Bu bölümde yedi bâb vardır

BİRİNCİ BÂB
İRTİDAD VE YOL KESME HADDİ
*
İKİNCİ BÂB
ZİNÂ HADDİ
*
BİRİNCİ FASIL
İRTİDADLA İLGİLİ HÜKÜMLER
*
İKİNCİ FASIL
HZ. PEYGAMBER'İN HADD TATBİK ETTİGİ KİMSELER
*
ÜÇÜNCÜ BÂB
LÛTÎLİK VE HAYVANA TEMAS HADDİ
*
DÖRDÜNCÜ BÂB
KAZF (İFTİRA) HADDİ
*
BEŞİNCİ BÂB
HIRSIZLIK HADDİ
*
ALTINCI BÂB
HAMR (İÇKİ) HADDİ
*
YEDİNCİ BÂB
HUDUDA GİREN SUÇLARDA ŞEFAAT VE MÜSAMAHA

BİRİNCİ BÂB - İRTİDAD VE YOL KESME HADDİ

UMUMİ AÇIKLAMA

Hudud kelimesi hadd'in cem'idir. Hadd, lügat olarak, sınır, iki şeyi birbirinden ayıran perde, bir şeyin son ucu gibi mânalara gelir. Dinî ıstılah olarak, dinin belirlediği bazı ağır cürümlere takdir edilen cezalara hadd denmiştr. Râğıb, Müfredât'ında: "Hudud'la, cürmün kendisi de kastedilir" der ve şu âyeti misal gösterir:

تِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ وَ تَقْرَبُوهَا

"...Bu (hükümler) Allah'ın sınırlarıdır. Sakın onlara yaklaşmayın" (Bakara 187). Kur'ân-ı Kerim, hakkında takdir edilen bir hüküm bulunan fiillere de hudud kelimesini kullanmıştır.

وَتِلْكَ حُدُودُ اللهِ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ

"Bunlar Allah'ın hudududur. Kim Allah hududunu (çiğneyip) aşarsa muhakkak ki kendisine yazık etmiş olur" (Talâk 1). Bu âyetler, helâl ile haramı ayırdıkları için bunlara hudud denmiş olmaktadır. Bazı âyetler, fiilin yapılmasını zecrederken, bâzıları da fiile ziyade ve noksanda bulunmayı zecreder.

Hadd cezasını tam kavrayabilmek için onu, İslâm dininin derpiş ettiği cezalar arasındaki hiyerarşik yerine koymamız gerekir. İslâm başlıca dört çeşit ceza vaz'etmiştir: En ağırından başlamak üzere:

1- Hadd cezaları: (Zinâ, iftira, içki, hırsızlık, yol kesme ve irtidâd için takdir edilen cezalar.)

2- Kısas ve diyet cezaları: Şahıs aleyhine işlenen cürümlerin cezalarıdır.

3- Ta'zir cezaları: Az sonra genişçe açıklanacağı üzere, bunlar dinin yasakladığı fiilleri işleyenlere uygulanan cezalardır. Miktarı âyet ve hadislerle tesbit edilmemiş, devlet reisine bırakılmıştır. Şartlara, devirlere göre artar, eksilir, mahiyeti farklı kılınabilir.

4- Te'dib: Terbiyevî maksadlara yönelik, baba, hoca, efendi gibi büyüklerin selâhiyetine bırakılan cezalardır.

Had cezâları, bizzat Allah tarafından konulmuştur. Tesbit ve tayini insanlara bırakılmamıştır. İbn-i Âbidin gibi bazı hukukçular, "Allah'ın hakkı olarak konulup takdir edildiğini" belirtirler. Bunlar, insanlar tarafından artırılıp eksiltilemezler, affedilemezler, bir başka cezaya tebdil edilemezler.

Hadd ve kısas cezaları, dinin gerçekleştirmeye korumaya çalıştığı temel hedeflere taarruz mahiyetindeki suçların cezasıdır.

Bilindiği üzere dinin gayesi beştir:

1- Dini muhafaza,

2- Nefsi muhafaza,

3- Aklı muhafaza,

4- Nesli muhafaza,

5- Malı muhafaza.

Öyleyse hadd ve kısasdiyet cezalarını bu açıdan değerlendirecek olursak, her birinin, dinin bu ana gayelerinden bir veya ikisini korumaya yönelik olduğu görülür.

Hemen ifade etmek isteriz, kısas ve diyet cezaları da Kur'ân-ı Kerim tarafından tesbit edilmiş olmaları sebebiyle birçok vasıflarıyla hadd cezalarına benzerlik arzederler.

İslâm uleması hudud'a irtidâd, zinâ, kazf (iftira), şürbü'lhamr (içki içmek, sarhoş etmese bile) ve hırsızlığı dahil etmede müttefiktir. Ancak, âriyet, malın inkârı, hamr dışındaki içkilerden çoğu sarhoş eden şeylerden içmenin, zinâ dışındaki bir suçla kazf (iftira) etmenin, kazf ve livâta ithamını -ki kendisiyle nikahı caiz olan biriyle bile olsa- ta'riz (kinaye) yoluyla yapmak, hayvana temâs, kadının insanla temas kuran maymun gibi hayvanla ciması, sihir yapmak, tenbellikle namazın terki, Ramazan'da meşru bir özür olmadan oruç yemek gibi fiillerin hudud sayılması ihtilâflıdır. Bunlar, uğrunda mukâtele edilmesi caiz olan suçların dışında kalır. Sözgelimi bir kavm zekât borcunu ödemediği taktirde onlara karşı harp ilan edilir.

Hadid yâni demir kelimesinin de hudud kelimesiyle aynı kökten geldiğine dikkat çeken İbnu Hacer merhum,

إِنَّ الَّذِينَ يُحَادُّونَ اللهَ وَرَسُولَهُ كُبِتُوا كَمَا كُبِتَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ

"Allah ve peygamberine muhalefet (mümânaat) etmekte olanlar, muhakkak ki, kendilerinden evvelkilerin uğratıldıkları zillet gibi zillete giriftar edilmişlerdir.." (Mücâdile 5) âyetinde hudud kelimesiyle aynı kökten gelen يُحَادُّونَ kelimesinin mümânaat etmek, yani karşı koyup engel

çıkarmak mânasına geldiğine, burada mukatele'ye (savaşa) işaret etmek için hadid kelimesinin kullanılmış olma ihtimaline parmak basar.
Şu halde hudud'a giren fiili işlemede Allah ve Resûlü'ne karşı bir savaş, bir engelleme olduğu gibi, bu fiillere, Kur'ân-ı Kerim'in takdir ettiği cezaları vermek de onlara karşı bir savaş, onların cemiyete sirayetini önlemek, engellemek mânasında bir tedbir olmaktadır.[1]

TA'ZİR:

Hudud bahsinde ve daha başka bahislerde sıkça kullanılacak olan ta'zir cezasının mahiyetini yeterince kavrayabilmemiz için, Ömer Nasuhi Bilmen merhumun, Istılâhat-ı Fıkhiyye Kamusu'ndaki ilgili bahisten bir parçayı, -parantez içerisine almak suretiyle belirttiğimiz- bir kaç açıklayıcı kelime ilâvesiyle aynen iktibas etmeyi uygun bulduk.[2]

TA'ZİRİN MAHİYETİ VE MEŞRUİYYETİ:

Ta'zir kelimesi lügatte men, red, icbar, tahkir, te'dib mânalarını ifade ettiği gibi nusret, iâne, takviye, tevkir, ta'zim mânalarını da ifade eder.
Hukuk bakımından ta'zir: "Hakkında muayyen bir ukûbet, bir hadd-i şer'i mevcut olmayan cürümlerden dolayı tatbik edilecek te'dib ve ceza" demektir.
Bu kelimenin lügavî mânalarıyla, ıstılâhî mânası arasındaki münasebet ise hafi (kapalı) değildir. Çünkü ta'zir, müessir bir ibret teşkil ederek başkalarını cürümlere mücaseretten (cesaret etmekten) men edeceği gibi mücrimleri de tekrar cürme mücaseretten men eder.
Diğer bir itibar ile ta'zir, haklarına tecavüz edilen veya mazlum mevkiinde bulunan kimselere karşı bir yardım, bir takviye mahiyetinde tecelli eder.
Diğer bir itibar ile de ta'zir, mücrimleri zulümden, denaet (alçaklık) ve ma'siyetten men ile tehzib-i ahlâka (ahlakı güzelleştirmeye) nail, vakar ve nezahete mazhar eder.
İşte bu gibi mülâhazalara mebni bir kısım cezalara "ta'zir" adı verilmiştir. Cem'i "ta'zirat"dır.
Ta'zirin meşruiyeti, Kitab ile, sünnet-i nebeviyye ile ve icma-ı ümmet ile sabittir. Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm) Efendimiz birisine "Ey muhannes" (kadınlaşmış) diye tahkirde bulunan bir şahsı ta'zir etmişti, diğer bir şahsı da töhmetten dolayı ta'zir olmak üzere habs buyurmuştu. Zeyleî.[3]

TA'ZİRİN EHEMMİYETİ VE NEVİLERİ:

Ta'zir, İslâm hukuku bakımından bir ceza, bir te'dib ve tehzib (güzelleştirme), bir siyaset-i şer'iyye mahiyetinde tecelli eder. Ta'zirin dairesi pek geniş, ehemmiyeti pek büyük, lüzumu pek âşikârdır.
Cemiyet hayatında bînihaye cürümler=günahlar, ma'siyyetler, memnu hareketler ve kusurlar vücuda gelebilir. Bunların bir kısmı hakkında muayyen, mahdud bir ceza-i şer'î yoktur, bir kısmı hakkındaki şer'î, muayyen cezalar da bazı şerâitin bulunmamasına mebni sükut edebilir. Halbuki herhangi bir cürmün, muzır bir hareketin mukabilinde bir ceza, bir mania bulunmaması içtimâî hikmete münafidir.

Binaenaleyh İslâm hukuku, bu husustaki pek geniş ceza ahkâmını ta'zir namı altında muhtevi bulunmuş, bunun takdirini ve tatbikini âmme riyasetini haiz olan ulü'l emrin ve onların naibleri olan hâkimler ile sair bir kısım devlet memurlarının rey ve ictihatlarına tevdi ve tefviz (emanet) eylemiştir.
Ta'zir ünvanı altındaki cezaların nevilerine gelince bunlar da başlıca şu on yedi kısma ayrılır:
1- Mücerred îlâm (duyurma): Bu, hâkimin mücrime "Sen şöyle yapmışsın" veya "Sen şöyle yapıyormuşsun" diye ihtar etmesidir.
Bu ihtar, hâkimin mücrime gönderilecek emini vasıtasıyla da yapılabilir.
2- Bilcelp îlam: Bu, hâkim tarafından mücrim, mahkemeye celb ve davet edilerek kendisine "Sen şöyle yapmışsın, veya yapıyormuşsun" tarzında bilmüvacehe (yüzyüze) yapılan ihtardır.
3- Vaaz ve nasihat: Bu hâkim tarafından mücrime intibahını calib olacak surette verilen öğütten ibarettir.
4- Sert yüz göstermek, meclisden çıkıp gitmek: Bu, hâkimin mücrime abusâne bir çehre ile bakmasından ve kendisinden münfail (tedirgin) olduğunu gösterir bir surette meclisi terk etmesinden ibarettir.
5- Tekdir ve tevbih: Bu hâkim tarafından mücrimi azarlamaktan ve kendisine sert lâkırdı söylemekten ibarettir.
6- Muvakkat habs: Bu, mücrimin ıslah-ı hâline medar olmak üzere muayyen bir müddet habs ve tevkif edilmesi demektir.
7- Müebbed habs: Bu, mücrimin fesadını def için ölünceye kadar habs edilmesi demektir.
8- Gayri muayyen habs: Bu, müddeti meçhul olup, mücrimin halini ıslah edeceği zamana kadar olan habs demektir. Buna "habsi meçhul" de denir.
Habs suretiyle ta'zir cezası, mücrimi resmî hapishanelerden birine koymak suretiyle olabileceği gibi kendi hanesinde tevkif ve ikamete memur etmek suretiyle de olabilir.
Habs müddetini takdir ve tayin ise hâkimin reyine muvaffezdir. Cinayetler ve hacr mebhaslerine de müracaat!
9- Nefy ve tağrib (sürgün etmek): Bu, mücrimin bir müddet bulunduğu beldeden başka bir beldeye uzaklaştırılmasından ibarettir. Bu müddeti tayin, hâkime aittir.
Ömer İbnu'l-Hattâb hazretleri, bazı kadınları fitneye düşürmesi melhuz bulunan "Nasr İbn-i Haccac" adındaki hüsn ve cemale malik bir genci Medine-i Münevvere'den nefy etmiş, bu mübarek beldeyi tathire (temizlemeye) lüzum gördüğünü söylemişti.
Mamafih Hazreti Ömer, başka bir şahsı da nefy etmişti, bu şahıs Rum diyarına iltihak ederek irtidad etmiştir. Bundan haberdar olan Hazreti Ömer: اَنْفِى بَعْدَهَا اَبَداً "Bundan sonra kimseyi nefy etmem" demiştir. İmam Ali Hazretleri de: كَفَى بِالنَّفى فِتْنَةً "Fitne için tağrib kafidir" demiştir, Bedayi.
Binaenaleyh nefy ve tağrib hususunda ihtiyatla hareket edilmesi lazımdır. Bir Müslümanı bir İslâm beldesine nefy etmek mahzurlu görüldüğünden onu ecnebi bir memlekete nefy etmek ise asla caiz görülemez.
(İmam Şafiî'ye göre ta'zir tarikiyle olan nefy müddeti hür hakkında bir seneden, rakik (köle) hakkında da altı aydan noksan olmak lazımdır.)
10- Teşhir: Bu, mücrimin yüzünü karaltarak veya kendisini bir merkebe tersine bindirerek şehir içinde dolaştırmak suretiyle olur. Yapılan cürmün bir münadi tarafından halka ilan edilmesi de bu kabildendir. Sirkat gibi, yalan yere şehadet gibi fazihaları (rezâletleri) irtikâb eden şahısları halka

ilân etmeğe "tecris" adı da verilmiştir.
Tecris, bir nevi teşhir ve tefzih (rezil etme) demektir. Maamafih hadiselerin bir adamı tecribedîde (tecrübeli) kaviyyürrey bir hale getirmesine de "tecris" denilir.
11- Ukubetler ile tehdid: Bu, mücrime ıslâh-ı hal etmediği takdirde muhtelif ukubetlere maruz bırakılacağını ihtar etmektir.
12-Velâyetten me'muriyetten azl: Bu resmî veya gayri resmî vazifesini suistimal eden bir memurun, bir hâkimin, bir valinin memuriyetten azl ve menedilmesi demektir.
13- Kulak bükmek: Bu, mücrimin te'dib ve intihabı için kulağını çekip bükmekten ibarettir.
14- Darb=dayak: Bu mücrimin el ile veya bir değnek ile döğülmesinden ibarettir. Değnekle döğmenin miktarı, İmam-ı Âzam'a göre üçden nihayet otuz dokuz darbeye kadardır. İmam Ebu Yusuf'a göre hür hakkında üçden doksan beş veya doksan dokuz, rakik hakkında da üçden otuz dokuz darbeye kadardır. İmamı Âzam hazretleri, rakikler hakkındaki haddi, İmam Ebu Yusuf hazretleri de hürler hakkındaki haddi mikyas tutmuştur.
Fukaha-i kiram, bir hadisi şerife mebni ta'zir darbelerini had darbelerinden biraz noksan olarak kabul etmiş bulunuyorlar.
Fukahadan bazıları, İmam Ebu Yusuf hazretlerinin reyini tercih etmiştir. Fakat ceza hususunda mücrimin lehine hareket edilmesi, ihtiyata daha muvafık olduğundan İmam-ı Âzam'ın re'yi mütün-i fıkhiyyeye (fıkhî metinlere) dahil daha müreccah bulunmaktadır, Bedayi.
(İmam-ı Mâlik'e göre bu ta'zir darbelerinin miktarı, İmamü'l-Müslim'in ve onun naibi olan hâkimlerin reylerine muhavveldir, bir maslahat görülürse had miktarından=yüz değnekten fazla da olabilir. Düsukî.)
(İbni Ebî Leylâ'ya göre ta'zirin en çoğu yetmiş beş değnektir. El-Muhallâ.)
("İmam Şâfiî'ye göre bunlar, hür hakkında kırkdan, rakik hakkında da yirmiden noksan olmalıdır. Bir kavle göre de yirmi darbeden noksan olmalıdır. Tuhfetü'l-Muhtac.)
(İmam Ahmed'e göre de bu darbelerin miktarı, ondan ziyade olamaz. Nitekim bir hadis-i şerifte:
َيجلد احد فوق عشر جلدَات آّ في حد من حدود اللهِ تعالى
"Bir kimseye -hudud-u İlâhiyye'den olan had müstesna olmak üzere- on değnekten fazla vurulamaz)" buyurulmuştur.
Ancak bu hususta bazı müstesnalar vardır. Şöyle ki: Müşterek veya başkasıyla evli olan cariyesine veya evlâdının cariyesine veya bir meyteye tekarrüb eden şahsa doksan dokuz değnek vurulur. Ramazan-ı şerifde gündüzün içki kullanan şahıs hakkında da had ile beraber ta'zir olarak yirmi değnek vurulur. Keşşafül Kına.)(Zahirîlere ve Leys İbni Sa'd'e göre de ta'zir suretiyle darbın en çoğu on değnektir, bundan ziyade olamaz. el-Muhalla.)
(Hanefîlerin eâzimine (büyüklerine) göre darb ile olan ta'zirin hadd-i asgarîsi, hâkimin reyine muvaffezdir. Bu, iki veya bir darbeden ibaret de olabilir.
Dayak cezası, insanların haysiyetine, izzet-i nefsine münafi görülebilir. Fakat cezaların hepsinde de bu hal mevcutdur. Filhakika insanların izzeti nefsini rencide etmemek, Müslümanlıkta bir esastır. Fakat cemiyet arasında bir takım fena şeyleri irtikab ederek halka kötü bir nümune olan, bu suretle izzet-i nefsini kendi eliyle imhaya çalışmış bulunan mütecaviz bir şahsı dayak ile ıslaha çalışmak, âmmenin selâmeti için kabulüne ihtiyaç görülen bir çaredir. Kaabiliyetler, ma'siyyetler, mütefavit olduğundan hâkim, hikmet ve maslahata göre hareket eder, kanaat getirdiği bir ihtiyaca mebni dayak suretiyle ta'zir cihetine gider, buna bazan pek ziyade lüzum görülebilir.
Maamafih İmam Serahsî'ye göre safı'=sille vurmak suretiyle ta'zir, caiz değildir. Bir şahsın kafasına

veya boynuna açık el ile vurmak, istihfafın en son derecesidir, bundan ehl-i kıble siyanet olur. Zeyleî, Reddü'l Muhtar: Hudud mebhasine de müracaat!

15- Katl: Bu da fesadı itiyad edip, başka suretle münzecir (caydırılmış) olmayan herhangi bir şeririn öldürülmesinden ibarettir. Buna "hadden katl" de denir ki, memlekette fesada sa'y eden herhangi bir şahsın, emr-i veliyyil emîr ile siyaseten katl edilmesi demektir.

16- Hedm-i beyt: Bu, her türlü fesadı ihtiyat eden şerir bir şahıs üzerine, bulunduğu odayı yıkmaktan ibarettir.

İçerisinde memnuattan biri irtikab edilen bir hanenin hakk-ı hürmet ve masuniyeti sâkıt olacağından ledel'maslaha (maslahat olunca) veliyyül emrin emriyle içine girilmesi ve zaruret ânında hedm edilmesi caizdir. Nitekim bir takım şakilerin tahassun ettikleri (sığındıkları) yerler, ledel'icab (gerekince) top ile veya saire ile yıktırılmıştır.

17- Nakdî ceza: Bu , mücrimden bir miktar para almaktan ibarettir. Bu para muhafaza edilir, hâlini ıslah ederse mücrime iade edilir, etmezse âmme masalihine sarf olunur.

Para almak suretiyle ta'zirin cevazına yalnız İmam Ebu Yusuf kail olmuştur. Sair müctehidler buna kail değildirler. Kat-ı uzuv (uzvu kesmek) suretiyle ta'zir caiz olmadığı gibi mücrimin emvalini elinden almak, itlâf etmek suretiyle de ta'zir caiz görülmemektedir. Bu zevat, böyle bir ta'zir usulüyle halkın emvaline bir takım kimselerin musallat olmalarına yol açılmış olabileceğini dermeyan ediyorlar. Mebsut, Fethü'l-Kadir, Dürr-i Muhtar, Redd-i Muhtar.

(Hanbelî fukahası da diyorlar ki, ta'zir, mal ahziyle, bir malî itlaf ile olamaz. Bu hususta istinad edilecek bir emr-i şer'î yoktur. Maamafih ta'zir, te'dib içindir. Te'dib ise itlâf suretiyle olamaz.

Hanbelîlere göre bir ta'zir usulü daha vardır ki, o da müteezzi olacağı (huzursuz) olacağı anlaşılan bir mücrimin başındaki saçları traş ettirmekten ibarettir. Mücrimin bundan müteezzî (huzursuz) olması, hakkında intibahı mucib bir ceza mahiyetinde bulunur. Keşşâfül Kına).

(Şafiîlerce mücrimin sakalını traş etmek suretiyle ta'zir caiz görülmüyor. Şafiî ve Hanbelî fukahasınca kabul edilmiş olan ta'zir nevilerinden biri de mücrimi diri olarak salb etmektir. Bunun müddeti üç günden ziyade olmaz. Mücrim bu müddet içinde yemeden içmeden ve ima ile namaz kılmadan men edilemez.

Şafiîlerden diğer bir kavle göre bu mücrim, namazlarını ima ile değil, bilâ ima kılabilir, buna muhalefet olunamaz. Tuhfetül Muhtac.)[4]

-1- عن زيد بن أسلم رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ أنَّ رسولَ اللّهِ # قالَ:]مَنْ غَيَّرَ دِينَهُ فَاضْرِبُوا عُنُقَهُ[. أخرجه مالك، وقال في تفسيره معناه: أنَّهُ مَنْ خَرَجَ مِنَ ا''سْمِ إلى غَيْرِهِ مِثلُ الزَّنَادِقَةِ)-1(وَأشْبَاهِهِمْ، فأولئِكَ إذَا ظَهَرَ عَلَيْهِمْ يُقْتَلُونَ، وَ يُسْتَتَابُونَ 'نَّهُ َ تُعْرَفُ تَوْبَتُهُمْ، فإنَّهُمْ كانُوا يُسِرُّونَ الْكُفْرَ، وَيُعْلِنُونَ ا''سْمَ، فَ أرَى أنْ يُسْتَتَابَ هؤ‘ءِ إذَا ظَهَرَ عَلى كُفْرِهِمْ بِمَا يَثْبُتُ بِهِ. قالَ: وَا'مْرُ عِنْدَنا أنَّ مَنْ خَرَجَ مِنَ ا''سْمِ إلى الرِّدَّةِ أنْ يُسْتَتَابَ، فإنْ تَابَ، وَإّ قتِلَ. قالَ: وَمَعْنَى قولِهِ #: مَنْ تَرَكَ دِينَهُ فَاقْتُلُوهُ: أىْ مَنْ خرَجَ مِنَ ا''سْمِ إلى غَيْرِهِ، َ مَنْ خَرَجَ مِنْ دِينٍ غَيْرِ ا''سْمِ إلى غَيْرِهِ، كمَنْ خَرَجَ مِنْ يَهُودِيَّةٍ إلى نَصْرَانِيَّةٍ، أو مَجُوسِيَّةٍ، وَمَنْ فَعَلَ ذلِكَ مِنْ أهْلِ الذِّمَّةِ لَمْ يُسْتَتَبْ وَلَمْ يُقْتَلْ[.

)1-(قال في القاموس: الزنديق بالكسر من يؤمن بآخرة، أو بالربوبية، أو من ____________ يبطن الكفر، ويظهر إيمان.

1. (1585)- Zeyd İbnu Eslem (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Dinini değiştirenin boynunu vurun."
İmam Mâlik, bu hadisi Muvatta'da [Akdiye 15, (2, 736)] kaydeder ve hadis hakkında şu açıklamayı sunar: "Bu hadisin mânası şudur: "Her kim İslâm'dan çıkarak zındıklık ve benzeri bir dine girecek olursa, kendisine galebe çalındığı takdirde öldürülür. Öyle birine tevbe teklif edilmez. Zîra gerçekten tevbe edip etmediği bilinemez. Çünkü bunlar (galebeden önce) küfürlerini gizleyip, Müslüman olduklarını ilan ediyorlardı. Ben, böylelerinin küfrü, delille sübut bulduğu takdirde tevbe etmeye çağırılmalarını uygun bulmam, (tevbe etse de kabul edilmemeli)." Devamla der ki: "Bizim nezdimizde, esas olan şudur: "Bir kimse irtidad ederse tevbeye çağırılır, (kendisine galebe çalınmazdan önce) tevbe ederse (hayatı bağışlanır), aksi takdirde öldürülür."
İmam Mâlik devamla der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Dinini terkedeni öldürün" hadisinin mânası: "Kim İslâm'dan çıkıp bir başka dine geçerse" demektir. "İslâm'dan başka bir dinden çıkarak bir diğer dine geçerse..." demek değildir. Sözgelimi Yahudiliği terkederek Hıristiyanlığa veya Mecusiliğe geçen kastedilmemiştir. Binaenaleyh ehl-i zimmeden herhangi biri böyle bir din değiştirmesi yapacak olsa ne tevbeye çağırılır, ne de öldürülür."[5]

AÇIKLAMA:

Dinden çıkma hâdisesine irtidad veya ridde denir. İslâm dininden çıkana mürted denir. İrtidâd, büyük günahlardandır. Kişinin bütün hayır amellerinin sevabını yok eder. Hadisi açıklayan İmam Mâlik, esas itibariyle zındık oldukları halde Müslüman görünen kimselerin irtidâd etmeleri halinde, yakalanınca tevbesine güvenilmeyeceği kanaatindedir. Bu sebeple Mâlik'e göre onlara tevbe teklif edilmez, tevbekâr olup, İslâm'a geldiklerini beyan etseler bile bu tevbe onlardan kabul edilmez. İmam Şafiî tevbelerinin makbul olduğuna hükmeder. Ebu Hanife'nin onlar hakkında iki ayrı görüşü olmuştur.
Zındık, Kâmus'da: "Ahirete veya Rububiyete inanmayan veya küfrünü gizleyerek iman izhar eden kimse" diye açıklanır.
İmam Şâfiî (rahimehullah), hadisin âmm olan ifadesini biraz kayıtlayarak, zor karşısında dinini değiştiren kimseyi istisna tutar. Bu hükme giderken şu âyeti delil getirmiştir: اَّ مَـنْ اُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِاِيمَانِ "Kalbi iman üzere (sabit ve bununla) mutmain (ve müsterih) olduğu halde (cebr ü) ikrâhe uğratılanlar müstesna olmak üzere kim imanından sonra Allah'ı tanımaz, fakat küfre sine(-i kabul) açarsa işte Allah'ın gazabı o gibilerinin başınadır. Onların hakkı en büyük bir azabtır" (Nahl 106).
Hadisin hükmü bütün erkeklere şâmildir, bunda ulema icma eder. Kadına da şumûlünde Ahmed İbnu Hanbel, Şâfî, İmam Mâlik ve Cumhur ittifak ederse de İmam Âzam, öldürme hükmünü kadına teşmil etmez. Hanefîler, kadınların öldürülmesiyle ilgili nehye dayanarak: "Burada betahsis erkek zikredilmiştir, kadın hariçtir" demişlerdir. Keza: "Aslî küfürden tevbe kabul edilmediği gibi ârizî küfürden de kabul edilmez" derler.
Ancak İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'ın: "Kadın mürted de öldürülür" sözü delil getirilerek

Hanefîlerin hükmüne itiraz edilmiş ve ilaveten: "Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh)'in hilafeti sırasında irtidad etmiş olan bir kadını, henüz pek çok sahabe hayatta iken öldürttüğü, kimsenin buna itiraz etmediği" gösterilmiştir.
Hz. Muâz (radıyallahu anh), Yemen'e giderken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisine, bu mevzu ile alâkalı olarak şunu söylemiştir: "İslâm'dan, herhangi biri vazgeçecek olursa, onu tekrar davet et, dönerse ne âlâ, dönmezse boynunu vur. Herhangi bir kadın İslâm'dan irtidad edecek olursa, onu da geri çağır, dönerse ne âlâ, dönmezse boynunu vur."
Zürkânî: "Kaydedilen bu Muâz hadisi, sadedinde olduğumuz ihtilâfta nassdır, hükmüne uyulması gerekir" der.
Buhârî ve başka bir kısım kaynaklarda rivayet edilen bir kıssa da konumuza ışık tutar: İkrime'nin rivayetine göre: "Hz. Ali'ye bir kısım zındık getirilmişti. O bunları yaktırdı. Haber İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'a ulaşınca: "Onun yerinde ben olsaydım yaktırmazdım. Çünkü Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yasağı var: تُعَذِّبُوا بعَذَابِ اللهِ "Allah'ın azabı ile azab vermeyin." Fakat öldürtürdüm, zîra Efendimiz مَنْ بَدَّلَ دِينَهُ فَاقْتُلُوهُ "Kim dinini değiştirirse öldürün" diye emrediyor."
Bu rivayetin, Ahmed İbnu Hanbel, Ebû Dâvud ve Nesâî'de kaydedilen vechinde şu ziyade mevcuttur: "İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın bu sözü Hz. Ali'ye ulaşınca: "İbnu Abbâs'ın anası ağladı" der. Bu söz, bazılarına göre, İbnu Abbâs'ın kendisine itiraz etmiş olmasına Hz. Ali'nin memnun kalmadığını; Hz. Ali'nin hadiste gelen yasaklamayı tahrimî değil, tenzihî bir yasaklama anlamış olabileceğine delildir. Çünkü Hz.Ali (radıyallahu anh), yakmanın caiz olduğuna inanıyordu. Halid İbnu Velid ve diğer bazı Ashâb da bu görüşte idiler. Onlar bu davranışla, küffâra karşı şiddetli olmak, gözlerini yıldırmada mübâlağaya kaçmak gayesini güdüyorlardı.
Zürkânî der ki: Bu rivayet, Hz. Ali'ye nisbet edilen şu sözlere de muhalif değildir: "İbnu Abbâs'ın sözü Ali'ye ulaşınca, Ali: "İbnu Abbâs doğru söyledi" dedi." Çünkü bu rivayetteki tasdiki, nehyin tenzihî bir yasak olmasından ileri gelir.
Fakat İbnu Abdilberr der ki: "Hadis bir çok vecihte, Hz. Ali'nin onları öldürttükten sonra yaktırdığını belirtmektedir."
Şu halde, Hz. Ali, zındıkları diri diri yaktırmış değildir.
Son olarak Ukeylî'nin bir rivayetini kaydedelim: "Şia'dan bir grup Hz. Ali (radıyallahu anh)'ye gelerek:
"- Ey mü'minlerin emîri! Sen O'sun!" dediler. Hz. Ali:
"- (Anlayamadım) ben kim mişim?" diye sordu. Onlar yine:
"- Sen O'sun!" dediler. Hz. Ali tekrar:
"- Size yuh olsun, ben kim mişim?" dedi. Bu ısrar üzerine ağızlarından baklayı çıkarıp:
"- Sen Rabbimizsin!" dediler Hz. Ali (radıyallahu anh) onlara çıkışıp:
"- Yazık size, hemen bu düşünceyi terkedip tevbe edin!" dedi. Ancak onlar tevbeye gelmekten imtina ettiler. O da başlarını vurdurdu, sonra da:
"- Ey Kanber! Bana odun yığını hazırla!" diye emretti. Yerde onlar için hendekler kazdırdı ve cesetlerini oralarda yaktırdı."[6]

-2- وعن ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُما قال:]كَانَ عَبْدُاللّهِ بْنُ سَعْدِ بْنِ أَبِى السَّرْحِ يكْتُبُ لِرَسُولِ

اللهِ # فَأَزَلَّهُ الشَّيْطَانُ فَلَحِقَ بِالْكُفَّارِ، فَأَمَرَ بِهِ النَّبِيُّ # أنْ يُقْتَلَ يَوْمَ الْفَتْحِ فَاسْتَجَارَ لَهُ عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، فَأَجَارَهُ #[أخرجه أبو داود، وتقدم في حديث طويل في تفسير سورة النحل: من رواية النسائى .

2. (1586)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Abdullah İbnu Sa'd İbni Ebi's-Sarh Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e kâtiplik yapıyordu. Şeytan ayağını kaydırdı; adam irtidâd ederek kâfirlere sığındı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Fetih günü, onun öldürülmesini emretti. Ancak, Hz. Osman (radıyallahu anh) onu himayesi altına aldı. Resûlullah da bu himayeyi tanıdı." [Ebu Dâvud, Hudud 1, (4358); Nesâî, Tahrimu'd-Dem 15, (7, 107). Bu hadis Tefsir bölümünde, Nahl sûresinin tefsiri sırasında Nesâî rivayeti olarak daha uzun bir hadiste geçmiştir.][7]

AÇIKLAMA:

Hadiste ismi geçen Abdullah İbnu Ebi's-Sarh'ın hikâyesi 674 numaralı hadiste yeterince açıklanmıştır. [8]

-3- وعن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ:]أنَّ ناساً مِنْ عُكْلٍ وَعُرَيْنَةَ)-1(، قَدِمُوا عَلَى النَّبِيِّ # وَتَكَلَّمُوا بِا۪سْمِ، وَقَالُوا يَا رسولَ اللهِ: إنَّا كُنَّا أهْلَ ضَرْعٍ، وَلَمْ نَكُنْ أهْلَ رِيفٍ، وَاسْتَوْخَمُوا المَدِينَةَ فَأمَرَ لَهُمْ بِذَوْدٍ)-2(وَرَاعٍ، وَأمَرَهُمْ أنْ يَخْرُجُوا فِيهِ فَيَشْرَبُوا مِنْ ألْبَانِهَا وَأبْوَالِهَا، فَانْطَلَقُوا حَتَّى إذَا كانُوا بِنَاحِيَةِ الحَرَّةِ)-3(كَفَرُوا بَعْدَ إسْلامِهِمْ، وَقَتَلُوا رَاعِيَ النَّبِيِّ #، وَاسْتَاقُوا الذَّوْدَ، فَبَلَغَ ذلِكَ النَّبِيَّ #، فَبَعَثَ الطَّلَبَ فِي آثَارِهِمْ فَأمَرَ بِهِمْ فَسَمَّرُوا أعْيُنَهُمْ، وقَطَّعُوا أيْدِيَهُمْ، وَتُرِكُوا فِي نَاحِيَةِ الحَرَّةِ حَتَّى مَاتُوا عَلَى حَالِهِمْ[. أخرجه الخمسة.قوله: »أهْلَ ضَرْعٍ«. أى بادية وماشية، »ولم نكن أهل ريف« الرِّيفُ: ا۪رض ذات الزرع والخصب.

)-1(عكل بضم العين وبالكاف الساكنة: قبيلة من تيم لرباب، وعرينة: بضم العين، وفتح الراء المهملتين مصغر: حي من قضاعة وحي من بجيلة، والمراد هنا الثاني.)-2(الذود من إبل ما بين الثث إلى العشر، وفي رواية:)فأمر لهم بلقاح(وهي: النوق ذوات ألبان.)-3(الحرة: هي أرض ذات الحجارة السود، وفي ظاهر المدينة حرتان .

3. (1587)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ukl ve Ureyne kabilelerinden bir grup insan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına gelip:

"- Ey Allah'ın Resûlü! Biz hayvancılıkla uğraşıp sütle beslenen (çöl) insanlarıyız, (çiftçubukla uğraşan) köylüler değiliz" dediler. Bu sözleriyle, Medine'nin havasının kendilerine iyi gelmediğini ifade ettiler. Resûlullah, onlara (hazineye ait) develerin ve çobanın (bulunduğu yeri) tavsiye etti. Kendilerine oraya gitmelerini, develerin sütlerinden ve bevillerinden içmelerini söyledi. Gittiler,

Harra bölgesine varınca, İslâm'dan irtidâd ettiler. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın çobanını da öldürüp develeri sürdüler. Haber, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e ulaştı.
Resûlullah, derhal arkadaşlarından takipçi çıkardı (yakalanıp getirildiler). Gözlerinin oyulmasını, ellerinin kesilmesini ve Harra'nın bir kenarına atılmalarını ve o şekilde ölüme terkedilmelerini emretti." [Buhârî, Muhâribin 16, 17, 18, Diyât 22, Vudû 66, Zekât 68, Cihâd 152, Megâzî 36, Tefsir, Mâide 5, Tıbb 5, 6, 29; Müslim, Kasâme 9, (1671); Tirmizî, Tahâret 55, (72), Et'ime 38, (1846); Ebû Dâvud, Hudud 3, (4364-4371); Nesâî, Tahrimu'd-Dem 7, (7, 93-98); İbnu Mâce, Hudud 20, (2578).] [9]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, kaynaklarının çokluğundan da anlaşılacağı üzere, birçok farklılıklarla çeşitli vecihlerden rivayet edilmiştir. Yukarıdaki hadiste zikri geçmeyen bazı teferruatı gözönüne alarak hâdiseyi şöyle özetleyebiliriz: Ureyne ve Ukl kabilelerinden, bazı rivayetler de sekiz kişi oldukları belirtilen bir grup Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelirler. Ancak Medine'nin rutubetli havası onlara iyi gelmez ve hastalanırlar. Bunu, Medine'nin kendilerine uğur getirmediğine yorarlar ve hatta Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in huzuruna çıkarak yapmış oldukları biat akdini bozmak, İslâm'dan rücu etmek talebinde bulunurlar. Hz. Peygamber onlara hava değişikliği tavsiye ederek hazine develerinin otlatıldığı Kuba civarındaki Zü'l-Hader denilen yerdeki otlağa gönderir. Oradaki develerin sütünden ve bevlinden içmelerini tenbihler. Bu tavsiyelere uyup iyileşen bedevîler, irtidad ederler. Bununla da kalmayıp işi ihanete dökerek çobanlardan birinin gözlerini oyup el ve ayaklarını kesip sonra öldürürler, hazine develerini de kaçırmaya kalkarlar. Ancak kaçıp kurtulabilen bir çobanın ihbariyle duruma muttali olan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), peşlerinden Kürz İbnu Câbir el-Gihrî komutasında yirmi kadar ensârî genci, bir de iz takipçisi (kâif) ile birlikte peşlerinden gönderir. Bunlar, hainleri kıskıvrak yakalayıp Medine'ye getirirler. Hz. Peygamber kısâsen gözlerinin oyulmasını, ellerinin ve ayaklarının kesilip bu halde Harra'nın bir kenarına atılmalarını, kızgın güneşin altında ölüme terkedilmelerini emreder ve öyle yapılır. Hz. Enes (radıyallahu anh) onlardan birini gördüğünü, susuzluktan ölene kadar toprağı yaladığını belirtir.
2- Müteakip (1588 numaralı) rivayette görüleceği üzere hadisin bazı vecihlerinde bu hâdise üzerine şu mealdeki âyetin indiği belirtilir: "Allah'a ve Resûlü'ne (mü'minlere) harp açanların, yeryüzünde (yol kesmek suretiyle) fesadcılığa koşanların cezası, ancak öldürülmeleri, ya asılmaları, yahut (sağ) elleriyle (sol) ayaklarının çaprazvari kesilmesi, yahud da (bulundukları) yerden sürülmeleridir. Bu, onların dünyadaki rüsvaylığıdır. Ahirette ise onlara (başkaca) pek büyük bir azab da vardır..." (Maide 33).
3- Kadı İyaz'ın açıklamasına göre, hadisi anlamada ulemâ ihtilaf etmiştir. Seleften bir kısmı, bu cezanın hudud ve muhariblerle ilgili (Maide 33) âyetler inmezden önce verildiğini, mezkur âyetler inince hadisin hükmünün neshedildiğini söylemiştir. Bazıları ise hadisin neshedilmediğini söylemiştir. Bu sonunculara göre muhariblerle ilgili âyetler bu vak'a ile ilgili olarak inmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da bu cezayı kısas olarak tatbik etmiştir. Çünkü mürtedler Müslüman çobana aynı şeyleri yapmışlardır.
Bazı âlimler müsle'ye haram derken, diğer bir kısmı "haram değil, tenzihen mekruh" demiştir.
4- Hz. Enes bir rivayette bu mürtedlerin su isteklerini ancak onlara su verilmediğini, toprağı yalayarak öldüklerini belirtir. Bu husus da âlimlerin bazı yorumlarına kapı açmıştır. Rivayetlerde Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in: "Su vermeyin" diye sarih bir sözü gözükmüyor. Ama su verilmeme vak'asından haberdâr olmadığını söylemek de zor. Üstelik, Ashab'ın sünneti de meşru bir hüküm taşır.
Kadı İyâz: "Öldürülmesi farz olan bir kimse su istese, kasden mâni olup da kendisine su vermeyerek iki azabın birlikte tatbik edilmesinin meşru olmayacağında ulemânın ittifak ettiğini belirtir. Nevevî bu görüşe itiraz ederek: "Bu sahih hadiste beyan olunmuştur ki, mürtedler çobanı öldürmüş, İslâm'dan dönmüşlerdir. Şu halde ne su istemede ne de başka hususta kendilerine hürmet kalmaz" der.
Yine Nevevî'nin kaydına göre, Şafiî ulemâsı şöyle demiştir: "Yanında tahâreti için gerekli olan suyu bulunduran bir şahıs, o suyu, ölümden veya şiddetli susuzluktan korkan bir mürtede verip de kendisinin teyemmüm etmesi câiz değildir. Ancak suyu isteyen kimse bir zımmî veya bir hayvan olsa vermek lâzım gelir, bu durumda suyu vermeyip abdest alması caiz olmaz."
5- İmam Mâlik, bu hadise dayanarak, eti yenen hayvanların bevillerinin temiz oldğuna hükmetmiştir. Ahmed İbnu Hanbel, İmam Muhammed, Şâfiîlerden Istahrî ve Rüyânî, Şâ'bi, Atâ, Nehâî, Zührî, İbnu Sîrîn, Hakem ve Sevrî aynı kanaattedirler. Ebû Dâvud, İbnu Uleyye daha ileri giderek: "İnsan dışında -eti yensin, yenmesin- bütün hayvanların bevli ve fışkısı temizdir" demiştir.
Ebu Hanife, Ebu Yusuf, Şâfiî, Ebu Sevr ve diğer bir çok ulemâya göre bütün beviller pistir. Ancak atfedilen az miktar bu hükme dahil değildir. Bunlara göre, Ureynelilere zarurete binaen ruhsat verilmiştir. Zaruret olmadan deve idrarının temiz olduğuna dair hadiste bir hüküm mevcut değildir. Birçok haramlar zaruret sebebiyle mübah kılınmıştır, ancak bunlar zaruret olmadığı takdirde yine haramdır. Sözgelimi harp halinde veya şiddetli kaşınma gibi durumlarda ortaya çıkan zarurete binaen ipekli elbise helâl olur. Bu gibi mazeretleri olmayana ipekli elbise haramdır.
* Haramla tedavi alelıtlak caiz değilse de haramda yüzde yüz şifa olduğu bilinirse caiz olur.
* Devlet reisi, kendisine gelen yabancıların her meselesiyle meşgul olur; tedavisiyle bile...
* İlaç kullanmak, vücuda faydası olan mutad ilacı almak meşrudur.
* Kısasda misilleme meşrudur.
* Mürted, tevbe etmeye çağırılmadan derhal öldürülür. Bunun vacib mi, müstehab mı olduğu hususlarında ihtilâf edilmiştir. Bazı âlimler: "Mürted muharebe ederse, katli vacib olur, tevbe etmesini beklemekte bir mâna kalmaz" demiş ve sadedinde olduğumuz hadisi bu iddiaya delil göstermiştir.[10]

ـ4ـ وعن أبى الزنـاد قال:]لَمَّا قَطَعَ النَّبىُّ # الَّذِينَ سَرَقُوا لِقَاحَهُ وَسَمَلَ أعْيُنَهُمْ بِالنَّارِ عَاتبَهُ اللهُ في ذلِكَ وَنَزَلَ: إنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللهَ وَرَسُولهُ[. اŒية. أخرجه أبو داود والنسائى .

4. (1588)- Ebu'z-Zinad (merhum) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) develerini çalanların (el ve ayaklarını) kestiği, gözlerini de ateşle oyduğu zaman, Allah zülcelal hazretleri, Hz. Peygamber'i itab etti ve mesele üzerine şu âyeti inzal buyurdu: "Allah ve Resûlü'ne harp açanların cezası..." (Maide 33). [Ebu Dâvud, Hudud 3, (4370); Nesâî, Tahrîmu'd-Dem 7, (7, 100).][11]

MÜRTED,YOLKESEN VE BÂGİ (İSYANCI) HAKKINDA TAHLİL

Birbirine yakın benzerliği olan üç farklı fitne hareketini daha yakından tahlil etmeyi faydalı ve gerekli buluyoruz. İçinde yaşadığımız dahilî fitne şartları, bu hususlarda daha sistemli bilgi sahibi olmamızı gerekli kılmaktadır. Böylece, karşılaştığımız hâdiseler karşısında almamız gereken daha sağlıklı, daha meşru tavrı tesbitte fazla zorluk çekmeyiz. Üstelik, İslâm'ın bu mevzulardaki nokta-i nazarını bilmek, dinî kültürümüzün bütünlüğü için de gereklidir.[12]

1- MÜRTEDLER:

İster Müslüman ana babadan büyümüş, isterse önceden kâfir iken sonradan Müslüman olmuş bulunan bir kimse, İslâm dinini terkedecek olsa buna mürted denir. Dinden çıkma, ferdî olabileceği gibi, cemaatler şeklinde de olabilir. Her iki hâlde de devletin bunlarla mücadele etmesi gerekir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) dinden çıkanların öldürülmesini emretmiştir. Âlimler, umumiyetle, dinden çıkış sebeplerinin araştırılarak, iknâ yollarına başvurmayı, düşünerek geri dönmelerine, yaptıklarından pişman olup tevbe etmeye dâvet edilmelerini, bu maksadla bir müddet hapsedilmelerini vs. tavsiye ederler. Her şeye rağmen direnirlerse öldürülürler.

Dinden çıkanın cizye vermesi kabul edilmez, sulh ve anlaşmaya yanaşılmaz. Onların kestikleri yenilmez, Müslüman kadın onlarla nikahlanmaz. Köle ise, münasebet-i cinsiye yapılmaz, köle olarak satılamaz, zîra ölüm veya tevbeden birini tercihe mecburdur.

Mürted öldürülünce yıkanmaz, kefenlenmez, namaz kılınmaz, cenâzesi Müslüman mezârlığına da konmaz, müşrik mezarlığına da. Bir çukura atılır. Malına Müslüman, kâfir kimse vâris olamaz, hazineye kalır.

Günümüzde müşâhedesi mümkün olan bazı durumlara açıklık getireceği için, şu pasajı Istılâhât-ı Fıkhiye'den, bazı Arapça tâbirleri hafifleterek aynen kaydetmeyi uygun görüyoruz:

"Ana ve babası Müslüman olan bir çocuk, onlara tâbi olarak Müslüman sayıldığı halde, kendisinden İslâm'a dair bir ikrar işitilmeksizin kâfir olarak bâliğ olacak olsa irtidad etmiş sayılmayacağından, katledilmez. Çünkü irtidad, tasdikten sonra vuku bulan bir tekzib demektir. Hâdisede ise kablelbülüğ bir tasdik bulunmamıştır. Zîra, tasdikin delili bulunan ikrar mevcut değildir. Şu kadar var ki, bu çocuk, kablelbülüğ ebeveynine tebeiyetle müslim hükmünde bulunmuş olduğu cihetle, bülüğdan sonra görülen küfründen dolayı habs edilir. Emvali hakkında da mürted olanların kazançları hakkındaki hüküm cari olur. Çünkü kendisi hakikaten mürted sayılmasa da hükmen mürted bulunmuştur.

İrtidaddan rücu edip tekrar Müslüman olan bir şahıs, bu irtidâdından dolayı artık tazir ve tekdir edilmez. Çünkü böyle hareket, dine rücûuna mâni, bu hususta lâzım gelen tergib ve teşvike münâfi olabilir.[13]

2- BÂGİLER (SİYASÎ SUÇLULAR):

İslâm nokta-i nazarından nizamı bozucu hareketlerin hepsi aynı kategoriye dahil edilmez. Adi bir hırsızlık veya katl vak'ası ile, yol kesme vak'ası bir sayılmadığı gibi, irtidâd hâdisesi ile siyasî suç da bir sayılmaz.

Siyasî bir maksadla tevessül edilen eylemler ayrı bir kategoride mütâlaa edilirler. Fakihler siyasî suçlulara bâği (cem'i buğât) der ve bunları şöyle târif eder: "Bâği, caiz olan bir te'ville haksız yere

imama karşı gelen destek ve kudret (menea ve savlet) sahibi kimselerdir."

Bu tarife göre, meşru olan bir veliyyül emre veya naibine karşı, bir te'ville yani kendince doğru görülen bir te'vile, bir sebebe dayanarak isyan eden ve itaat dâiresinden çıkan, bununla beraber Müslümanların katlini, mallarının gasbını, zürriyetlerinin esir edilmesini helâl görmeyen menea (destek, kudret) sahibi bir Müslümana da bâği denir.

Kendisine isyan edilmiş veliyyül emirden murad, Müslümanların bir emniyet ve selamet dairesinde yaşamalarını temine muvaffak olan Müslüman bir kimsedir. Bunun hakimiyet makamına cemaatin intibahları veya kendisinin kuvvet ve nüfuzuyla zorla gelmiş olması arasında fark yoktur. Halkın toplanıp, idaresi altında emniyetle yaşadıkları böyle bir veliyyül emre karşı -zulüm ve hıyanetten dolayı değil, belki onun makamına ondan ehak oldukları iddiasıyla- isyana kalkan bir grup, buğât'dan (âsi) sayılır.

İmama, zulmünden dolayı isyan edilmişse, bunlara bâği denmez. İmamın zulmünden vazgeçmesi, onlara adaletli olması gerekir. "Zülme karşı isyan edilmişse, halk, ne isyancıların aleyhine imama yardım etmelidir -zîra bu, zulme yardımcı olmak demektir- ne de isyancılara yardım etmelidir. Şâyet isyanları, kendilerine yapılan zulüm sebebiyle değil de hak ve makam iddiası sebebiyle vâki oldu ise, bunlar buğâtdır (âsidirler). Kıtâle gücü yeten herkes isyancıların bertaraf edilmesi için imama yardım etmesi gerekir. Zîra onlar Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şu sözü mucibince mel'undurlar: "Fitne uyumaktadır, Allah, onu uyandırana lânet etsin."

Bâğilik suçunun tam olarak teşekkül edebilmesi için dört şart aranır:

1- Suç ve cürümü işlemekten maksad devletin rejimini veya infaz heyetini azletmek veya itaatten, vergi vermekten kaçmak olmalıdır.

2- İsyancılar müteevvil olmalıdır. Yâni isyâna bir sebep göstermek ve bunda haklı olduklarına bir delil göstermelidirler.

3- Şevket (ve kuvvet) sahibi olmalıdır.

4- Fiilen isyan ve harbe tevessül etmelidir.

Kur'ân-ı Kerim'deki şu âyet, tasvirini yaptığımız bâği fitnesi ile alâkalı görülmüştür: "Eğer mü'minlerden iki zümre birbirleriyle döğüşürlerse, aralarını (bulup) barıştırın. Eğer onlardan biri, diğerine karşı hâlâ tecavüz ediyorsa siz, o tecavüz edenle Allah'ın emrine dönünceye kadar savaşın" (Hucurat 9).[14]

FİTNE-İSYAN:

Yeri gelmişken belirtelim ki, bâzı âlimler, "bâğilerin isyan hareketi" ile "fitne"yi tefrik ederek, fitne ismini sadece dünya saltanatı elde etmek için yapılan kıtâle ıtlak etmişlerdir. Onlara göre, isyan belli ise, buna fitne denmez, âsiye karşı mukatele yapılır ve o, itaate rücû edilinceye kadar peşi bırakılmaz. Bu söylenen, Cumhur'un görüşüdür." İbnu Hacer, bir başka vesile ile fitnenin tarifini müstakilen ele alarak, fıkhî diyebileceğimiz, daha hususî bir tarif sunar: "Fitneden murad, dünyevî iktidar (mülk) talebindeki ihtilâftan doğan şeydir, öyle ki, bu ihtilâfda kim haklı kim haksız bilinmez."[15]

BÂĞİLERE KARŞI TAKİP EDİLECEK SİYASET:

Bâğiler isyân hazırlıkları içerisinde iken, fitnelerin önlenmesi gayesiyle hapsedilebilirlerse de fiilen katl ve kıtâle tevessül etmedikleri müddetçe kendilerine taarruz edilmez. Bunların fiil (eylem) hazırlığı yapmaları veya fiile geçmiş bulunmaları karşısında mukabil harekete geçmeden önce, veliyyül emr evvelâ adalet ve itaat dairesine, İslâm cemiyetinin re'yine dönmelerini, isyandan vazgeçmelerini söyler. Kabul ederlerse, zaten fesad önlenmiş olur; etmezlerse fesadlarını önlemek veya ortadan kaldırmak için mücadeleye girişilir.

Bâğilerle yapılan mücadele ve mukatele bir cihaddır. Bazı meselelerde cihad ahkâmı uygulanır. Mesela bâğiler tarafından öldürülenlere şehid muamelesi yapılır.Ancak bu cihad, müşriklerle yapılan cihaddan bazı noktalarda ayrılır: Kaçıp sığınacak bir dayanaktan (menea) mahrum olan esirler öldürülmez. Keza sığınıp kuvvet vereceği veya kuvvet alacağı bir destekçisi (menea) olmayan firarîler takip edilmez. Kaçmalarıyla fitneleri bitmiş demektir. Esâsen, -bunlar Müslüman olmaları sebebiyle- onlarla savaştan asıl maksad da zâten budur: Fitnelerini ortadan kaldırmak.

Harbe katılmadıkça kadınlar, çocuklar, yaşlılar öldürülmez, bunlar köle de yapılamaz. Pişman ve tevbekâr olanlar öldürülmez. Harb sırasında alınan malları ganimet olmaz, savaş bitince iâde edilir. Ancak silah ve binek hayvanlarından savaş esnasında istifade edilebilir.

Harp sırasında isyâncılar tarafından telef edilmiş bulunan şeylerin (gerek mal ve gerekse insan) hesabı sorulmaz. Harp hali dışında telef edilenin hesabı, telef edenden sorulur. Ancak bu çeşit cürümler, siyasî değil, âdi cürümler olarak değerlendirilir.[16]

Bâğilere Söz Hürriyeti:

Devletin müdahalesini gerektiren durumun gerçekleşmesi için, bâğilerin, "fiilen isyan haline geçmesi" şarttır. Bu safhadan önce müdahale edilmez. Bu hususu Abdülkadir Udeh şöyle ifade eder: "Bâğiler, inandıkları şeye, meşru olan sulh yolu ile davet (duyurma, propaganda etme) hakkına sahiptirler. Yani, onlar şer'î naslar hududunda kalmak şartıyla istediklerini söylemekte hürdürler. Hakkı temsil edenlere (ehl-i adl'e) de bunların fikirlerini reddetmek, bu fikirlerin çürüklüğünü onlara beyân etmek terettüp eder. Bu iki gruptan biri, sözlerinde veya çağrısında şer'î naslardan dışarı çıkarak, onlara tecâvüz vaziyetine geçecek olursa, cürüm işlemiş olur ve cezalandırılır. Ancak bu cürüm, bâği cürmü değil, âdi bir cürüm itibar edilir..."

Nitekim Hz. Ali, hutbe sırasında kendisine itiraz eden Hâricîler'e: "Sizi mescidimizden men etmeyiz, ganimet malından mahrum etmeyiz, siz bize saldırmadıkça biz size harp açmayız" demiş, onları cami ve cemaatten men etmemiştir. Ayrıca Hâricîler fiilî eyleme geçmedikçe, onların üzerine yürümemiştir de. Şöyle ki: Hâricîler Nehrevân'da Hz. Ali'den ayrılıp müstakil bir hizip teşkil ettikleri vakit, Hz. Ali onlara karşı -siz bize saldırmadıkça biz size harp açmayız kaidesince- savaşa tevessül etmemiş, bilakis başlarına bir âmil tayin etmiştir. Hâricîler, bir müddet amile itaat etmişlerse de bilahere onu öldürmüşlerdir. Hz. Ali, hâdiseyi yine siyasî bir suç olarak değil, âdi bir katl vak'ası olarak değerlendirmek istemiş ve bu maksadla katilin teslimini istemiştir. Onlar buna yanaşmayınca üzerlerine yürümüştür.

Menea yani destek ve kudret sahibi olmaması sebebiyle "siyasî cürüm" sayılmamakla beraber, umumiyetle sapık addedilecek bir fikrin, bâtıl olduğu isbât edilinceye kadar neşir serbestisine güzel bir misâl olarak burada kaydı gereken bir vak'a kendi tarihimizle, Osmanlılar'la alâkalıdır:

Kanunî devrinde, 1527 yılında, İstanbul'da Molla Kâbız Efendi adında bir âlim, alenî olarak Hz.

İsâ'nın Hz. Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'den üstün olduğunu, İncil'in de Kur'ân'ın fevkinde bulunduğunu iddia eder. Payitahtta büyük bir gürültü vesilesi olan iddiaya padişah alâka gösterir. Kâbız Efendi, divan'da (perde gerisinde Padişâh olduğu halde) muhâkeme edilir. İlk celsede, görüşlerini âyet ve hadislerde vaz'eden Kâbız Efendi'yi, orada bulunan kazaskerler ilmen ilzam edemeyince "tehevvüre kapılarak" öldürülmesini emrederler. Fakat, Vezir-i Âzam İbrahim Paşa, kazaskerlerin ilmî yetersizliğini anlayarak meclisi tatil eder ve Kâbız Efendi'yi serbest bırakır. (Kendi ifadesiyle: "Kazaskerlerimizin şer' ile def'e kudretleri olmayıp hışm u gazab ile cevap verirler, nice idelum, def-i meclis itdük...)
Müteakip bir celseye İstanbul Müftüsü Kemalpaşazâde çağırılır. Müftünün açıklamaları karşısında ilzam edilen Kâbız Efendi'den fikirlerinden rücu etmesi istenir. Israr edince idam edilir.[17]

3- YOL KESENLER (KUTTÂU'T-TARİK):

Fıkıh kitaplarında kâtıu'ttarik (cemi olarak kuttâu'ttarik) diye ifade edilen bu grup, sözünü ettiğimiz üç fitne grubunun en mühimmidir. Birçok durumlarda resmen "şehir eşkiyası" tâbirinin kullanılmasına da bakılacak olursa, zamanımızdaki anarşistler, en azından eylemleri itibâriyle, bu gruba benzetilebilirler. Bu sebeple, yol kesenlerle alâkalı bahsi biraz daha geniş tutmaya çalışacağız.[18]
Tenkil Âyeti: İnsanların huzurunu bozan eşkiyalarla mücâdelenin ehemmiyetine binâen, onlarla alâkalı gelen âyetin meâlini vererek bu meseleye girmeyi tercih ediyoruz. Zîra, görülecek ki, Kur'ân-ı Kerim de bu suçun ehemmiyetine binâen, meseleye teferruatlı olarak yer vermektedir:
"Allah'a ve Resûlü'ne (mü'minlere) harp açanların, yeryüzünde (yol kesmek suretiyle) fesadçılığa koşanların cezası, ancak öldürülmeleri, ya asılmaları, yahut (sağ) elleriyle (sol) ayaklarının çaprazvâri kesilmesi, yahud da (bulundukları) yerden sürülmeleridir. Bu, onların dünyadaki rüsvaylığıdır. Ahirette ise onlara (başkaca) pek büyük bir azab da vardır. Şu kadar ki, siz kendileri üzerine kâdir olmazdan (kendilerini ele geçirmezden) evvel tevbe eden (muhariblerle yol kesen)ler müstesnâdırlar. Bilin ki, Allah çok affedici ve çok merhamet sahibidir" (Maide 33-34).
Âlimler tarafından geniş yorumlar yapılmış olan, esas itibâriyle yol kesenlerin kastedildiği kabul edilmekle beraber küfre düşen ve tedhiş yapanların da mevzubahis edildiği âyet-i kerimeden umumiyetle çıkarılan hükümleri burada kaydedeceğiz.[19]
Muharib (eşkiya): Evvelemirde, dilimize eşkiya olarak çevirdiğimiz, âyette geçen "harp açan" tâbiri üzerinde durulmuş ve bundan maksadın, Müslümanların malına, canına kasteden eşkiyalar yâni yol kesiciler olduğu belirtilmiştir. Ebû Bekr İbnu'l-Arabî, muharebeyi şöyle tarif eder: "Muhârebe, selb (soyma) kasdıyla silah çekmedir, harp kökünden gelir, bu da "silah çekerek Müslüman üzerinde bulunan şeyi soymak" istemektir.
Bedâyi'de silâh yerine sopa, taş, odun gibi şeyler kullanılmış olsa da fiilin eşkiyâlık sayılacağı belirtilir. Başta İmam Şâfiî olmak üzere birçok âlim, öldürme olmasa bile, silah çekerek mala kasteden kimseler bu şenî fiillerini dağda veya şehirde işleseler bile âyette zikredilen "muhârib (eşkiya)" sayılacağını kabul etmiştir. Ancak İmam Âzam ve İmam Muhammed, şehir dahilindeki vak'alarda imdat isteme imkânı olduğu için, bunların "eşkiyalık" değil, hırsızlık sınıfına dahil edilmesi gerektiğini söylemişlerdir.
İmam Mâlik, âyette kastedilen muharib'i (eşkiyayı) şöyle tarif eder: "Muharib; yol kesen, nerede

olursa olsun insanları korkutup tedhişte bulunan ve yeryüzünde fesad çıkaran kimsedir. Bu fiillerde bulunan birisi, kimseyi öldürmemiş olsa bile muharibtir, yakalandığı takdirde öldürülür, öldürülmemiş ise imam (devlet reisi), öldürmek, asmak, çaprazlama el ve ayak kesmek, nefyetmek (sürmek) cezalarından birini vermekte serbesttir." Yine İmam Mâlik'e göre, tedhiş işini alenî veya gizli yapması arasında fark yoktur. Mal talebiyle korkutmada bulunur, yol keser veya öldürürse, bu insanlarca duyuldu mu âyette zikredilen muharebe vaki olmuştur.
İbnu'l-Arabî'nin beyanına göre, muharibin tecziyesi için illâ da Müslüman malına göz dikmesi aranmaz. (Vatandaş durumunda zımmî) kâfirin malına vâki sataşma da aynı şekilde cezalandırılır.[20]
Muharib (eşkiya) Hırsızdan Farklıdır: "Yukarıda belirtilen fiil, şehir dışında vaki oldu ise, bunun hırsızlık sayılmayacağı hususunda ittifak vardır. Şehir dahilinde olduğu takdirde İmam Âzam ve Muhammed'e göre, -imdat taleb edileceği için- hırsızlık addedilmesi gerektiği söylenmiştir. Eşkiyanın hırsız sayılıp sayılmaması meselesi tecziye açısından mühimdir. Zîra hırsızın cezası, eşkiyânın cezasına nazaran hafiftir. Nisab miktarı (bir dinarın dörtte biri) mal çalan kimsenin cezâsı, elinin kesilmesinden ibaret olduğu halde, eşkiyanın cezâsı, âyette açıklandığı üzere farklıdır ve çok daha ağırdır.[21]
Muharibin Cezası: Eşkiya (muharib) hırsızlar grubunda mütâlaa edilmeyince, eşkiyalığın cezasının değişik olacağı açıktır. Nitekim açıklamasına çalıştığımız âyette, eşkiyalar için ölüm, asılma, çaprazlama el ve ayak kesilmesi, sürgün zikredilmektedir.
Âlimler bunlardan birinin verilmesi hususunda bâzı farklı yorumlar ileri sürmüştür. Umumiyetle kabul edilen esasa göre, âyet-i kerimede sayılan cezalardan biri, eşkiyaya suçunun nevine göre takdir edilir. İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'tan gelen bir rivayete müsteniden başta İmam Şâfiî olmak üzere ekser ulemânın görüşüne göre, cezalar suçlara göre şöyle takdir edilir:
1- Mal almaksızın sadece öldüren, öldürülür.
2- Hem mal alıp hem öldüren, öldürülür ve asılır.
3- Öldürmeksizin sadece mal alan, çaprazlama el ve ayağı kesilir.
4- Sadece korkutma ve tedhişte bulunan, nefyedilir (sürgün cezası verilir).
İmam Âzam öldürme ve çalmayı beraber işleyen kimselere verilecek cezalarda devlet reisini şu üç cezadan birini vermekte muhayyer bırakır:
1- Sadece öldürmek,
2- Önce çaprazlama el ayak kesmek ve sonra öldürmek,
3- Önce öldürmek sonra asmak.
İmam Şâfiî ve Ebu Yusuf'a göre, böyle bir eşkiyanın (yani hem çalan hem öldüren) mutlaka asılması gerekir. Eşkiyanın asılı olarak herkesin göreceği şekilde teşhir edilmesi, bu cezanın verildiğinin herkesçe bilinmesi içindir. Böylece, insanlar benzeri suçu işlemekten zecredilmiş olurlar. Bu cezanın hadd kabul edilerek, maktulun velisi tarafından affedilebilme ihtimali olan kısas cezasının dışında bırakılması da cezanın, halka mâtuf zecr yönünden ehemmiyetini ifade eder.
Yol kesen eşkiyaya verilen ölüm cezası hakkında Abdülkadir Udeh şu açıklamayı yapar: "Bu ceza, insan tabiatıyla alâkalı bir bilgi üzerine mebnidir. Zîra, katili öldürmeye sevkeden şey, başkasını öldürerek, kendisi hayatta kalmayı tercih ettiren bir duygudur. Öyle ise, eğer başkasını öldüreceği sırada, kendisinin de aynı şekilde öldürüleceğini bilirse ekseriyetle öldürme işinden vazgeçer. İşte şeriat öldürmeye karşı ceza olarak, öldürülmeyi takdir etmekle, öldürmeye sevkeden subjektif

amilleri, yine subjektif (ruhî) olan âmillerle bertaraf etmiş oluyor.[22]
Nefiyden Maksad: Dilimizde sürmek, sürgüne göndermek olarak ifade edilen nefyetmek'ten Kur'ân-ı Kerim'in muradı hususunda da değişik yorumlar olmuştur. İmam Şâfiî'ye göre, yakalanamayan eşkiyanın ebediyen takibata tutulmasıdır. Kanun kaçağı olarak, yakalanma korkusu ile diyar diyar dolaşmak durumunda olan eşkiya sürgün demektir. Yakalanınca âyette zikedilen cezâlardan uygun olanı uygulanır.
Ebû Hanife'ye göre, bundan maksad hapsetmektir. Bir mekâna tıkılan kimse, her çeşit dünyevî lezâizden mahrum kalacağından bir nevi "arzdan sürülmüş" durumundadır.
İbnu'l-Arabî de nefiyden hapsetmeyi anlar ve bir yerden bir başka yere sürmenin ceza sayılmaması gerektiğini iddia eder.
Bâzı âlimler, mal ve cana kasdetmeyen tedhiş hareketlerinin şöhret için yapılmış olabileceğini belirterek, sürgün edilmek suretiyle tedhişçinin humûle yani adı ve sanının bilinmezliğine mahkum edilmiş olacağını, kimsenin kendisinden bahsetmemesine vesile olacağını, böylece arzusunun zıddıyla cezalandırılmış olacağını söylerler.[23]
Mağlubiyetten Önce Tevbe: Kur'ân-ı Kerim'de yol kesen eşkiyalara (muhariblere) verilecek cezâlarla alâkalı pasajın sonunda yapılan istisna, yani "...Siz kendilerine kâdir olmazdan (kendilerini ele geçirmezden) evvel tevbe eden (muhariblerle yol kesen)ler müstesnadırlar, bilin ki, Allah çok affedici ve çok merhamet sahibidir" (Maide 34) âyeti, tevbekâr olan ve mukavemeti terk ederek teslim olan asilerin ceza dışı tutulmalarını gerektirmiştir. Hatta, "evvelce yapmış oldukları cerhden, katilden, ahz-ı maldan dolayı hukuk-u umumiye nâmına mes'ûl olmazlar. Bâzı fakihler, tevbelerin şâyan görülebilmesi için yolculardan almış oldukları malları da -mevcut ise aynen, değilse bedelen- sahiplerine iade etmeleri gerektiğini, aksi taktirde haklarındaki hadd cezasının sâkıt olmayacağını ileri sürmüşlerse de, râcih görüş sâkıt olacağına kaail olan görüştür.[24]

TEVBEKÂR BİR EŞKİYA:

Taberî'nin bu mevzu ile alâkalı olarak kaydettiği bir rivayeti buraya aynen alıyoruz. Bu misal bize, bu durumlarda affedilme ümidinin, nefsine uyarak hâdiseye sürüklenen bir çok şahısların belli bir andan sonra, fesad ve tahribatlarını daha ileri götürmelerini önleyeceğini göstermektedir. Hatta, âyet-i kerimeden, eşkiyaların bir müddet sonra pişmanlık psikolojisine düşeceklerini, af ümidinin, bu hâlet-i ruhiyede olan kimseleri ıslâh-ı nefs etmeye sevkedeceğini istidlâl edebiliriz:
"Ali el-Esedî (adında bir şahıs) eşkiyalık yaparak yol emniyetini bozdu. Bir kısım can ve mala kasdetti. Gerek imamlar ve gerekse halk onun peşine düştü, fakat ele geçiremediler. Bilahere tevbekâr olarak kendiliğinden geldi. Onun bu gelişi şöyle olmuştu: "Bu adam birisinin şu âyeti okuduğunu işitmişti: "(Ey Muhammed, insanlara) de ki: "Ey kendilerinin aleyhinde (günahda) haddi aşanlar. Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Çünkü, Allah bütün günahları affedicidir, şüphesiz ki O, çok affedici, çok merhamet sahibidir" (Zümer 53). Bu âyeti durup dinledikten sonra: "Ey Allah'ın kulu, bunu bir kere daha oku" dedi. Adam ona bir kere daha okudu. Eşkiya Ali bunun üzerine kılıcını kınına koydu, eşkiyâlıktan nâdim olarak alaca karanlıkta Medine'ye geldi. Önce bir gusül yaptıktan sonra doğru Mescid-i Nebevî'ye gitti. Sabah namazını kıldı ve Ebû Hüreyre'nin yanına, diğerleri gibi oturdu. Ortalık ağarınca halk bunu tanıdı ve üzerine yürüdü. Adamcağız: "Hayır bana

dokunmaya hakkınız yok, siz bana galebe çalmadan ben kendiliğimden tevbekâr olarak geldim" dedi. Duruma müdahale eden Ebû Hüreyre de onu te'yiden: "Doğru söylüyor, dokunmayın" dedi ve elinden tutarak Mervân İbnu'l-Hakem'e götürdü. Mervân, bu sırada halife olan Hz. Muâviye'nin Medine valisi idi. Ebû Hüreyre ona: "İşte (şu meşhur eşkiya) Ali, tevbekâr olarak geldi, ancak ona bir şey yapma hakkınız yok, öldüremezsiniz de" dedi. Vali, bütün yaptıklarını affederek onu serbest bıraktı." Rivâyetin devamında bu tevbekâr Ali'nin deniz savaşına katıldığı, Bizans gemisine geçerek onlarla savaştığı, bu meyanda bir gemiyi batırıp, içindekilerle sulara gömülüp şehid olduğu belirtilir.
Fıkıh kitaplarında da misal olarak Hâris İbnu Zeyd zikredilir. Bu da tevbekâr bir eşkiyadır. Hz. Ali Basra'daki valisine onun hakkında şunu yazar: "Hâris İbnu Zeyd yol kesicilerden idi, tevbe ederek ondan vazgeçmiştir. Artık ona hayırdan başka suretle târiz edilmeyecektir."[25]

YOL EMNİYETİ VE MEDENİYET:

Daha önce belirttiğimiz üzere, dinin içtimâî hayatta gerçekleştirmek istediği gaye emniyet, nizam ve huzurdur. Bu sebeple en ağır cezaların içtimâî emniyeti ihlâl eden katil, hırsız, eşkiya gibi mücrimlere verildiğini ve bunlar arasında bilhassa yolkesenlere (eşkiya) hepsinden ağır cezalar takdir edildiğini gördük. Hattâ Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Adiyy İbni Hâtim'e irad ettiği âtideki sözlerini nazar-ı dikkate alacak olursak, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yol emniyetini, ber devletin kudretini ve raiyyetine sağlayacağı maddî ve mânevî refâhı ifadede bir gösterge, bir mihenk yaptığı sonucunu çıkarabiliriz.
Sehâvetiyle meşhur olan Hâtim-i Tâî'nin oğlu Adiyy, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ve Müslümanlık hakkında bir kısım tereddütleri olan biri idi. Kızkardeşinin teşvikleriyle Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı görmek üzere Medine'ye gelir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) evindeki tek minderini Adiyy'in altına serecek kadar -Tayy kabilesinin ona gösterdiği hürmete muvafik şekilde- alâka göstererek davranışlarıyla gönlünü bir hayli fethettikten sonra, şu hitâbede bulunur:
"Ey Adiyy! Senin bu dine girmene mâni olan şey, onlarda gördüğün fakirlik ise Allah'a yemin ederim ki, kısa zaman sonra mal (ve dünyalık) aralarında öyle artacak ki, ondan alacak kimse bulunmayacak. İslâm'a girmendeki tereddüdün Müslümanların sayıca az, düşmanlarının adetçe çokluğu ise, Allah'a kasem ederim ki, pek yakında Kadisiye şeh-rinden devesiyle kalkan bir kadının, tek başına hiç bir korku duymadan mekke'ye gelip şu Beyt'i ziyaret ettiğini işiteceksin. Yok eğer, tereddüdün mülk ve saltanatı başkalarının elinde görmenden ileri geliyorsa Allah'a yemin ediyorum, pek yakında Babil diyarının beyaz saraylarının Müslümanlarca fethedildiğini duyacaksın."
Değil yol kesenleri, herhangi bir sebeple "Müslümanları, yollarında rahatsız edenleri" lânetleyecek, yoldan gelip geçenleri rahatsız eden bir ağaç dalını atan adamın cennetlik olduğunu müjdeleyecek kadar yola ehemmiyet veren Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ümmeti, müteakip devirlerde yol işlerine ayrı bir ehemmiyet verirler.
Bu cümleden olarak daha ikinci halife Hz.Ömer tarafından Mekke-Medine yolunun ele alınıp belli mesafelerde kuyular kazdırılarak konak ve dinlenme yerlerinin yaptırıldığı, Emevîler devrinde yollara, yürünen mesafeleri tesbit maksadıyla bugünkü kilometre levhaları gibi, her üç bin zira' mesâfeye "mil" denen bir mesâfe "bina"sının yapılarak üzerine uzaklığı yazmaya varacak derecede yol işlerine gittikçe artan bir ihtimâm ve alâkanın verildiği görülmektedir. Yol emniyetinin devletin

kudret ve milletin huzurunun bir miyarı olduğuna dair görüşümüzü te'yid eden Makrîzî'nin bir açıklamasına göre, "166 yılında Halife Mehdi tarafından Mekke, Medine, Yemen arasına deve ve katırların kullanıldığı posta teşkilatı kurduğunu... Şam yollarının çok bakımlı olup, konak yerlerinde yiyecek, içecek, yem nevinden yolcunun muhtaç olacağı her çeşit ihtiyacın karşılandığını, Kahire'den kalkan bir kadının yanına azık vs. almaksızın Şam'a yaya ve atlı gidebilecek kadar emniyet hâkim olduğunu, bu durumun 803 yılında Timur işgali vaki oluncaya kadar devam ettiğini" öğrenmekteyiz.
Devrimiz Türkiyesinde yol emniyetini bozan vak'aların kesafetinin devlet otoritesinin ağırlığıyla ters orantılı olarak artan bir seyir tâkip etmesi de medenî durumla yol emniyetinin sıkı irtibâtını te'yid eden bir delil olarak hatırlatmaya değer.[26]

CEZA VE AF

Tevbekâr yolkesenler (muharib) hakkında İslâm'ın getirdiği af müessesesine temas ettikten sonra, yanlış anlamaya meydan vermemek için kısa bir açıklamada bulunmak faydalı olacaktır. Zîra, İslâmiyet yukarıda belirtildiği üzere, bir taraftan muhâriblere ait suçlara nazaran daha ağır cezalar takdir ederken diğer taraftan âdi suçlara af bile tanımazken, tevbekâr olan muharibe af imkânı getirmesi tecziye mevzuundaki ana prensibe ve hâkim espriye ters düştüğü neticesi çıkarılabilir. Ancak meselenin üzerinde biraz durunca bunun böyle olmadığı, ortada tenâkuzun mevzubahis olamayacağı anlaşılır. Bu hususu Abdulkadir Udeh'in tahlillerinden telhisen sunacağımız bâzı iktibaslarla göstermeye çalışacağız.[27]
a. Cezadan Maksad: Her şeyden önce, fukâhaya göre, ceza vermekten maksad "beşerin halini ıslah ve insanları fenalıklara karşı korumaktır." Hadd cezaları için de bunlara yakın üç gâye zikredilmiştir: "Emniyetin muhafazası, nizamın tesbiti, ahlâkın korunması."
Bu sebeple her bir cezadan başlıca iki gaye güdülür:
1- Mücrimin te'dibi,
2- Diğer insanların zecri (yani aynı cürmü işlemekten caydırılması, ürkütülmesi ve korkutulması.)
Bu gâye ile, insanların hakkına temâs eden cürümlerin cezalarına caydırıcılık (zecr) yönünden bilhassa ehemmiyet verilmiştir. "İslâm dini hadd ile alâkalı cürümlerde, cemiyeti cürümden korumaya yönelmiş, mücrimin durumunu tamâmen ihmâl etmiştir. Bundandır ki, cezada şiddetli davranır ve cezaları sınırlayarak, ne kadıya, ne de veliyyül emre ceza üzerinde (azaltma, çoğaltma, değiştirme gibi) hiç bir selâhiyet tanımaz.
Hadd cezalarında şiddetli davranmasının sebebine gelince bu cürümler ağır sınıfa girmeleri sebebiyle bunlarda gevşeklik, kesinlikle ahlâkın bozulmasına, cemiyetin fesâda, nizâmın kargaşaya düşmesine ve cürümlerin artmasına sebep olur. Bunlarda şiddet göstermekle ahlâkın devamı, emniyet ve nizamın muhafazası, bir başka tâbirle cemiyetin maslahatı düşünülmüştür."[28]
b. Mücrimin Psikolojisi: "Mücrimi öldürmeye ve yaralamaya iten âmil, umumiyetle, beka kaygusu ve galebe çalma sevgisidir. Öyle ise, mücrim bilirse ki, öldürdüğü avından sonra, kendisine hayatta kalma hakkı tanınmayacaktır, o zaman, avını hayatta bırakmak suretiyle kendine hayat imkânı tanır. Eğer bilirse ki, bugün birine galebe çaldığı takdirde, yarın mutlaka kendisi mağlub edilecektir, bir suç işleyerek avına galebe çalmadan vazgeçer."
Kısacası cezadan maksad, evleviyetle âlemin nizâmını te'min olunca tecziye işinin şu vasıfları

taşıması gerekir:
1- Ceza, mücrimi te'dib edici olduğu gibi, başkalarını da cürüm işlemekten men edici mâhiyette olmalıdır. Nitekim bâzı fakihler cezayı "fiilden önce men edici, fiilden sonra da zecredici" olarak tavsif etmiştir.
2- Cezanın sınırı cemaatin ihtiyaç ve maslahatına bağlıdır. Eğer cemaatin menfaati, cezada şiddeti gerektiriyorsa ceza şiddetli, tahfifi gerektiriyorsa ceza hafif olur. Cemaatin ihtiyacından fazla veya az ceza vermek doğru değildir.
3- Mücrimin şerrinden cemaati korumak için onun cemaatten çıkarılması veya hapsedilmesi gerekiyorsa onun öldürülmesi veya hapsedilmesi şarttır.
4- Ferdin ıslâhı ve cemaatin himâyesine götüren her ceza meşru bir cezadır, bu mevzuda muayyen bâzı cezalarla yetinip onlar dışına çıkmamak doğru değildir.
5- Mücrimi te'dibten maksad, ondan intikam almak değildir.[29]
c. Affin Hikmeti: Cezanın asıl hedefi, intikam almak olmayıp cemiyetin nizamını sağlamak, anarşiyi önlemek olunca, bu hedefe afla varmanın imkânı halinde, İslâmiyet onu da tecviz etmiştir. Yol kesme fazihasına teşebbüs ettikten sonra pişmanlık duyanları kurtarmak hikmetinden başka, "emsalleri tevbekâr olarak ıslâh-ı hâl kesbetmelerine sâik olmak" hikmeti de mevcut olan bu afla, yukarıda verdiğimiz Ali el-Esedî misalinde olduğu gibi, bir kısım kaabileyetlerin cemiyete kazandırılması ve ceza korkusuyla işleyeceği müteakip zararlardan cemiyeti korumak da şâri tarafından nazar-ı dikkate alınmış olmalıdır. [30]

İKİNCİ BÂB - ZİNÂ HADDİ

Bu bâbda iki fasıl mevcuttur:

BİRİNCİ FASIL

ZİNÂ HADDİYLE İLGİLİ HÜKÜMLER

ZİNÂ NEDİR?

Dinin meşrû kabul ettiği bir akde dayanmaksızın irâde ve ihtiyar ile yapılan haram bir mücâmâttır, yani çiftleşme. Bu cürmü işleyen erkeğe zâni, kadına da zâniye denir. Zinâ cürmünü kendi ihtiyar ve irâdesiyle yapmayan erkeğe fakihler, mezniyyün bih, kadına da mezniye veya mezniyyün bihâ demişlerdir.

Bir zinâ cürmünün haddi gerektirmes için, bazı şartlar aranır. Buna göre fiil:
* Dar-ı İslâm'da cereyan etmelidir.
* Fâil, mükellef (yani hukukî ehliyete sahip) olmalıdır.
* Mef'ûl, hâl-i hazırda veya daha önce müştehat[31] bulunan berhayat bir kadın olmalıdır.
* Bu kadın erkeğin cariyesi veya nikahlısı olmadığı gibi, arada kölelik ve nikahlılık ihtimali de bulunmamalıdır.
* Zinâ fiili şeriatın şart kıldığı bürhanlarla sübût bulmalı, kesinlik kazanmalıdır.

Bu sayılan şartlardan biri eksik olursa zinâ cürmü kesinlik kazanmaz, dolayısıyla hadd-i zinâ tatbik edilmez.

Bu şartların içtimâî olması sebebiyle erkek hakkında kesinlik kazanan hadd-i zinâ, nefsini rıza ile teslim eden kadına da tatbik edilir.

Mükellef olmayan bir kimse, bir kadınla gayr-ı meşrû surette mukârenette bulunacak olsa, ona hadd-i zinâ tatbik edilmez. Keza erkek ve kadın mükreh olarak yani zor altında mücâmaat edecek olsa onlara da hadd tatbik edilmez. Her ikisi de mükellef olduğu halde, biri mükreh diğeri muhtar olarak mücâmaatta bulunsalar mükreh olana hadd tatbik edilmez.[32]

Hadd-i Zinâ: Bu, yukarıda belirtilen şartların tahakkuk etmesiyle kesinlik kazanan zinâ cürmü sebebiyle bunu irtikab eden şahsa terettüp eden ukûbettir. Bu ukûbet (ceza) iki şekilde tecellî eder:
1- Recm (taşlayarak öldürme)
2- Celde (usul-ü dairesinde dayak).

Recm cezası muhsan ve muhsane olanlara tatbik edilir.

Şu yedi vasfı bulunan kimse muhsandır: Akıl, bülûğ, hürriyet, İslâm, sahih bir nikâhla evlenmiş olmak, zevcesinin de bu vasıfları taşıması, bu vasıfları taşıdıktan sonra aralarında mukârenetin vukû bulması.

Öyle ise mesela evlilik muamelelerini eksiksiz tamamlayan bir kimse henüz gerdek yapmamışsa muhsan değildir. Sözgelimi, böyle birisi zevcesi ile gerdekten önce, zinâ cürmünü işlese kendisine recm tatbik edilmez. Diğer şartlar da böyle. Bir tanesinin eksik olması, kişiden muhsan vasfını kaldırır, recm tatbikini düşürür. Gerdeğe girer, fakat sonra "temas olmadı" diye iddia ederse, hükümde ihtilaf edilmiştir. İbnu'l-Münzir, fâsid nikâh ve şüphe durumunda kişinin muhsan sayılmayacağında ulemânın icma ettiğini söyler.[33]

Mücâmaat (birleşme): Fakihler, cinsî mukârenete "zinâ" diyebilmek için erkekle kadın arasındaki birleşmede bazı vasıflar aramışlardır. Bu noktayı da gözönüne alınca, zinâ şöyle tavsif edilmiştir: Mükellef ve Müslüman bir kimsenin, nikâh veya kölelik sebeplerinden biriyle mukârenete şer'an mezun olmayan bir insana ön veya arka cihetinden bilâ şüphe taammüden vatiyde bulunmasıdır. İşte bu fiil haddi gerekli kılar.

Vatiy, haşefenin -haşefe mevcut değilse o miktarın- ön veya arka uzuvdan birinde tegayyüb etmesidir.[34] Vatiy, bazan, haşefenin haşefeye duhûlü (girmesi) şeklinde de tarif edilmiştir. Fakihler, duhûl sırasında, lezzete mâni olmayacak hafif bir hâil (perde) bulunsa da buna vatiy demişlerdir. Keza, bu duhûlün zinâyı müstelzim vatiy sayılması için inzal vukûunu, meni gelmesini şart koşmamışlardır.

Bu tarife göre, haşefenin duhûlü vukua gelmeyen mukârenetler vatiy sayılmaz. Istılahât-ı Fıkhiyye Kamusu'nda şu açıklama sunulur: "Müsâhaka: Tenâsül uzuvlarının biribirine temas ettirilmesi, aralarında nikâh veya mülk-i rakabe ile câriyelik bulunmayan kimseler hakkında haramdır. Maahâzâ

bu, zinâ değildir. Çünkü bunda îlâc (idhâl) yoktur. Bunu irtikab eden kadınlar veya erkekler hâkimin içtihâdına göre te'dib edilirler. Nefsini sabiye veya behîmeye teslim eden bir kadın da bu te'dibe müstahak olur. Bu faziha, ya mükellef şahsın ikrarıyla veya iki adlin şehâdetiyle sabit olur."[35]

-1- عن ابن عباس رَضِـىَ اللهُ عَنْهُما قال: سَـمِعْتُ عُمَرَ رَضِـىَ اللهُ عَنْهُ يَخْطُبُ وَيقُولُ:]إنَّ اللهَ تَعـالى بَعَثَ مُحَمّـداً # بِـالْحَقِّ، وَأنْزَلَ عَلَيْهِ الْكِتَـابَ، فَكَـانَ مِمَّا أنْزَلَ عَلَيْهِ آيَـةَ الرَّجْمِ، فَقَرَأنَـاهَا وَوَعَيْنَاهَـا، وَرَجَمَ رسول اللهِ # ورَجَمْنَـا بَعْـدَهُ، وَأخْشـى إنْ طَـالَ بِالنَّاسِ زمَنٌ أنْ يَقول قَائِلٌ مَا نَجِدُ الرَّجْمَ في كِتَابِ اللهِ تَعَالى فَيَضِـلُّوا بِتَرْكِ فَرِيضَـةٍ أنْزَلَهَا اللهُ تَعالى في كِتَابِهِ، فإنَّ الرَّجْمَ في كِتَـابِ اللهِ حَقٌّ عَلى مَنْ زَنـى إذَا أحْصَنَ مِنَ الرِّجَـالِ وَالنِّسَـاءِ قَـامَتِ الْبَيِّنَـةُ، أوْ كَـانَ حَمْـلٌ، أوِ اعْتِرَافٌ وَاللهِ لَوْ أنْ يَقُولَ النَّاسُ: زَادَ في كِتَابِ اللهِ تَعالى لَكَتَبْتُهَا[. أخرجه الستة .

1. (1589)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh)'i hutbe verirken dinledim. Şöyle demişti:
"Allah Teâla hazretleri Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'i hak (din ile) gönderdi ve O'na Kitab'ı indirdi. Bu indirilenler arasında recm âyeti de vardı! Biz bu âyeti okuduk ve ezberledik. Ayrıca, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zinâ yapana recm cezasını tatbik etti, ondan sonra da biz tatbik ettik. Ben şu endişeyi taşıyorum: Aradan uzun zaman geçince, bazıları çıkıp: "Biz Kitabullah'da recm cezasını görmüyoruz (deyip inkâra sapabilecek ve) Allah'ın kitabında indirdiği bir farzı terkederek dalâlete düşebilecektir. Bilesiniz, recm, kadın ve erkekten muhsan olanların zinâları, -delil veya hamilelik veya itiraf yoluyla- sübût bulduğu takdirde, onlara tatbik edilmesi gereken Kitabullah'da mevcut bir haktır. Allah'a kasemle söylüyorum, eğer insanlar: "Ömer Allah Teâla' nın kitabına ilâvede bulundu" demeyecek olsalar, recm âyetini (Kitabullah'a) yazardım." [Buhârî, Hudud 31, 30, Mezâlim 19, Menâkibu'l-Ensar 46, Megâzî 21, İ'tisâm 16; Müslim, Hudud 15, (1691); Muvatta, Hudud 8, 10, (, 823, 824); Tirmizî, Hudud 7, (1431); Ebu Dâvud, Hudud 23, (4418).] [36]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, hadis kaynaklarında farklı vecihlerle rivayet edilmiştir. Muvatta'nın bir rivayeti daha açıktır:
"Hz. Ömer (radıyallahu anh) haccdan çıkınca Medine'ye geldi. (Orada halka hitaben şunları söyledi: "Ey insanlar! Sizlere bir kısım sünnetler ve farzlar teşrî edildi. Size çok açık bir din bırakıldı. Recm âyeti hususunda kendinizi sakın tehlikeye atmayın. İçinizden biri: "Biz Allah'ın kitabında iki haddi[37] bulamıyoruz" diyebilir. Şurası muhakkak ki Resûlullah da, biz de (zinâ edenlere) recm uyguladık. Nefsimi kudret elinde tutan Zât-ı Zülcelâl'e yemin ederim, insanlar "Ömer Kitabullah'a (onda olmayan şeyi) ilavede bulundu"demiyecek olsalar, (Kur'ân'ın sonuna) şu âyeti elimle yazardım: اَلشَّيـخُ وَالشَّيْخَـةُ إِذَا زَنَيَا فَارْجُمُو هُمَا اَلْبَتَّةَ "Yaşlı bir erkek ve yaşlı bir kadın zinâ edecek olurlarsa onları mutlaka recmedin."
İmam Mâlik, burada geçen yaşlı erkek ve yaşlı kadın tâbirlerini "dul erkek", "dul kadın" diye açıklar.

Parantez içindeki ziyadeler başka rivayetlerden alınarak dercedilmiştir.
Nesâî'de Übey İbnu Ka'b'dan kaydedilen rivayette recm âyetinin Ahzâb sûresinde gelmiş olduğu belirtilir.
2- Neshle ilgili bahislerde geçtiği üzere, recm âyeti tilâveti mensuh, hükmü bâki âyetlerdendir. 947 numaralı hadiste de geçti.
3- İbnu Hacer: "Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in korktuğu husus vukua gelmiştir. Zîra Haricîlerin büyük çoğunluğu ile bir kısım Mu'tezile, recmi inkar ettiler" der.
4- Recm cezası Hz. Peygamber tarafından erkek olan Mâîz İbnu Mâlik el-Eslemî (radıyallahu anh)'ye tatbik edilmiştir. Mâiz, bizzat gelerek, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e zinâ yaptığını itiraf etmiştir. Resûlullah, onu üç sefer reddeder. Mâiz dördüncü sefer müracaat ederek zinâ yaptığını beyan edince, yakınlarına: "Bunun aklında bir eksiklik var mıydı?" diye sorar. "Yoktu!" cevabını alınca recmedilmesini emreder ve recmedilir
Kadın olarak da Gâmidiyye (radıyallahu anhâ) recmedilmiştir. Bu da kendisi gelip Hz. Peygamber'e "Ey Allah'ın Resûlü, beni temizle!" diye itirafta bulunmuş, Resûlullah onu: "Git!" diye geri çevirmiş, ancak o, ertesi günü tekrar gelip hâmile olduğunu da belirtmiştir. Resûlullah çocuğunu doğurmasını söylemiş, doğumdan sonra gelince "sütten kesilinceye kadar" mühlet vermiş, çocuk sütten kesilince tekrar gelen kadının recmedilmesini emretmiştir.
Gâmidiyye ile ilgili rivayette Hâlid İbnu Velid'in attığı taşın kadında açtığı yaradan yüzüne kan sıçrayınca, Halid (radıyallahu anh) kadına küfreder. Ancak Hz. Peygamber müdahele ederek:
"- Yapma! Ruhumu kudret elinde tutan Zât-ı Zülcelâl'e yemin olsun, o öyle bir tevbede bulundu ki, öylesini alışveriş sahtekârları yapsaydı affa uğrarlardı" buyurur. Kadının cenaze namazını kıldırır ve defnedilir.
Keza, Yahudilerin mürâcaatı üzerine, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) zinâ yapan bir Yahudi çiftine de recm tatbik eder. Bunun tafsilatı 947. hadiste geçti.
5- Şarihler, "Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in: "İnsanlar: "Ömer Allah'ın Kitabına ilavede bulundu" demeyecek olsalar, recm âyetini Kur'ân' ın sonuna yazardım" demesini, mübalağaya ve recmi tatbik etmeye teşvike hamlederler. "Zîra, derler, âyetin lafzı neshedilse de mânası bakidir. Hz. Ömer gibi, fıkhı, ilmi yüce bir şahsiyetin lafzı neshedilen bir âyeti, Kur'ân-ı Kerim'e yazmaya kalkması düşünülemez."
Kur'ân-ı Kerim, Ashab'ın huzurunda, bugünkü haliyle ihtilafsız olarak cem'edilmiştir. Recm âyetinin Kur'ân-ı Kerim'e lafzen girmeyeceği hususunda icma vardır. Resûlullah'a gelen vahiylerden bir kısmının lafzen, bir kısmının hükmen, bir kısmının hem lafzen ve hem de hükmen neshedildiği Ashab'ca bilinen bir husustur. Bu durumu açıklayan rivayetler gelmiş, ulema bunların değerlendirmesini yapmıştır. Daha önceki bahislerde, Resûlullah'ın her Ramazan ayında, o zamana kadar inmiş olan âyetleri önce Cebrâil (aleyhisselam)'e, sonra da halka okuyarak "arza" yaptığını, Cebrâil'e okuyarak hatası, yanlışı varsa tashih ettirdiğini, halka okumakla da onların hatalarını düzelttiğini, işte bu arzalarda, lafzı neshedilen vahiylerin de Kur'ân-ı Kerim'den çıkarıldığını belirtmiştik. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ömrünün son Ramazan'ında arzayı iki sefer yapmıştır. Buna arza-i âhire denir.
6- Zinâ eden kadın ve erkek muhsan olduğu takdirde recm edilirler. Zinâ, itiraf veya beyyine ile sâbit olur.
İtiraf : Kişinin zinâ yaptığını kadıya gelip beyan etmesidir.
Beyyine: Şehâdeti makbul dört erkeğin veya sekiz kadının zinâya şahidlik yapmasıdır. Şahidlerin

sayısı bu rakamdan aşağı düşerse zinâ suçu sübût bulmaz. Âlimler bu hususlarda ittifak ederler. Ancak itirafın sayısı ve şahidlerin sıfatları gibi bazı teferruatta ihtilâf vaki olmuştur. Sözgelimi Hanefîlerle Hanbelîler itirafın dört ayrı mecliste vaki olmasını şart koşarlar. İmam Mâlik ve Şâfiî'ye göre, kişinin zinâ yaptığını bir kere ikrar etmesi kâfidir, suç sübût bulur.

7- Gebelik zinâya delil olur mu? Bu husus ihtilaflıdır. Hz. Ömer (radıyallahu anh)'e göre, gebelik zinâya delildir, recme sebep olur. İmam Mâlik ve ashâbı da aynı kanaattedirler: "Kocası veya efendisi bilinmeyen bir kadın gebe olur ve zinâya icbar edildiği de bilinmezse, recmi gerekir. Ancak yabancı ise ve çocuğun kocasından veya efendisinden olduğunu söylerse beyanına itibar edilir" demişlerdir.

İmam Âzam, Şâfiî ve ulemânın cumhuruna göre, gebelik mutlak surette zinâya delil olmaz. Bu hususta, kadının kocası veya efendisi olmuş olmamış, kadın yerli veya yabancı olmuş, zinâya mecbur edildiğini söylemiş, söylememiş hüküm aynıdır. Beyyine olmadıkça veya itirafta bulunmadıkça recmedilemez. Zîra şer'î hadler şüphe ile ortadan kalkar ve sâkıt olur.

Haddle ilgili teferruat müteakip hadislerde gelecek.[38]

ـ2ـ وعن ابن عباس رَضِـىَ اللهُ عَنْهُمـا قـال:]قالَ اللهُ تَعالى: وَالَّتِى يَأتِينَ الْفَاحِشَـةَ مِنْ نِسَائِكُمْ. اŒيـةَ إلى قَوْلِهِ: سَبيً، فَذَكَرَ الرَّجُلَ بَعْدَ المَرْأةِ، ثُمَّ جَمَعَهُمَا فقَالَ: وَاللَّذَانِ يَأتِيَانِهَا مِنْكُمْ، اŒية، فَنَسخَ اللهُ ذلِكَ بآيـةِ الجَلْـدِ، فقَالَ: الزَّانِيَـة وَالزَّانِى فَاجْلِدُوا وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ. ثُمَّ نَزَلَتْ آيَةُ الرَّجْمِ في النُورِ، فكانَ اول لِلْبِكْرِ، ثُمَّ رَفَعَتْهُ آيَـةُ الرَّجْمِ مِن التِّوَة، وَبَقِىَ الحُكْمُ بِهَا[. أخرجه أبو داود إلى قوله: مائة جلدةٍ، وأخرج باقيه رزين .

2. (1590)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Allahu Teâlâ Kur'ân-ı Kerim'inde: "Kadınlarınızdan fuhşu irtikâb edenlere karşı içinizden dört şahid getirin. Eğer şehâdet ederlerse -onları ölüm alıp götürünceye, yahud Allah onlara bir yol açıncaya kadar- kendilerini evlerde alıkoyun (insanlarla ihtilattan menedin)" buyurdu. (Nisa 15). Cenab-ı Hakk, bu âyette (zinâ meselesinde) önce kadını zikrettikten sonra, erkeği kadınla birlikte ele alarak şöyle demiştir: "Sizlerden fuhşu irtikab edenlerin her ikisini de (kınayarak) eziyete koşun. Eğer tevbe edip (nefislerini) ıslah ederlerse artık onlara (eziyetten) vazgeçin. Çünkü Allah tevbeleri çok kabul eden, en çok esirgeyendir" (Nisa 16). Cenab-ı Hakk bu âyeti, celde âyetiyle neshederek şöyle buyurdu: "Zinâ eden kadınla zinâ eden erkekten her birine yüzer deynek vurun. Eğer Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsanız bunlara, Allah'ın dinini tatbik hususunda, acıyacağınız tutmasın. Mü'minlerden bir zümre de bunların azabına (bu cezalarına) şahid olsun" (Nur 2). Sonra Nur sûresinde recm âyeti nâzil oldu. Önceki (celdeyi emreden) vahiy bekâr (zâni) içindi. Sonra recm âyeti tilâvetten kaldırıldı, ancak hükmü bâki kaldı." [Ebu Dâvud, Hudud 23, (4413). Bu rivayetin "...yüzer deynek vurun" ibaresine kadar olan kısım Ebu Dâvud'a aittir, mütebakisini Rezîn ilâve etmiştir.][39]

AÇIKLAMA:

Sahabe ve müctehid imamlar, muhsan olan kimsenin dileyerek, hür iradesiyle zinâ yapması halinde recmedileceği hususunda icma ederler. Haricîlerle bir kısım Mu'tezile -Kur'ân-ı Kerim'de zikri yoktur

gerekçesiyle- recmi reddederler. Recme hükmeden Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâat ulemâsı, bunu Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ve Ashab-ı Kirâm'ın tatbikatına dayandırırlar. Çünkü önceki hadiste belirtildiği gibi onlar zamanında zânilere recm cezası tatbik edilmiştir.
Âyet-i kerimede zinâ eden kadınların evde alıkonmasının emredilmiş olmasını âlimler dikkate alarak: "Çünkü kadınların zinâya düşmelerinin sebebi, dışarı çıkmaları ve erkeklere karışmalarıdır, evlerde alıkondukları takdirde zinâ yapmaya muktedir olamazlar" demişlerdir.
İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) der ki: "Bu âyet üzerine, kadın fuhuş irtikâb edecek olsa hapsedilirdi. Bu esnada ölen ölür, yaşayan evde kalmaya devam ederdi. Bu hal Nûr sûresindeki "Zinâ eden kadınla zinâ eden erkekten her birine yüzer deynek vurun.." meâlindeki âyet (Nur 2) nazil oluncaya kadar devam etti. Böylece Cenab-ı Hakk onlara, önceki âyette temas ettiği "yol"u (çareyi) göstermiş oldu. Bundan sonra, fuhuş irtikab edene celde (dayak) tatbik edilip serbest bırakılıyordu."
Suyûtî der ki: "İslâm'ın ilk yıllarında, zinâ işleyenlerin hapsedilmeleri emredildi. Sonra onlara, bekâr iseler yüz deyneklik dayak ve bir yıllık sürgünle ve şayet muhsan iseler recm cezasıyla yol açılmış oldu."[40]

ـ3ـ وعن أبى هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ]أنَّ سَعْدَ بْنَ عُبَادَةَ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قالَ يَارَسُولَ اللّهِ: أرَأيْتَ لَوْ وَجَدْتُ مَعَ أمْرأتِى رَجُ أُمْهِلُهُ حَتَّى آتِىَ بَأرْبَعَةِ شُهَدَاءَ؟ فقَالَ #: نَعَمْ[. أخرجه مسلم، ومالك، وأبو داود.وفي أخرى لمسلم، وأبى داود قال:]أرأيْتَ رَجُ وَجَدَ مَعَ أمْرَأتِهِ رَجُ أيَقْتُلُهُ؟ قَالَ رسول الله #: َ. قَالَ سَعْدٌ: بَلَى وَالَّذِى أكْرَمَكَ بِالْحَقِّ إنْ كُنْتُ ‘عَاجِلُهُ بِالسَّيْفِ قَبْلَ ذلِكَ، فقَالَ #: اسْمَعُوا إلى ما يَقُولُ سَيِّدُكُمْ[.

3. (1591)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Sa'd İbnu Ubâde (radıyallahu anh): "Ey Allah'ın Resûlü, ne buyurursunuz, zevcemi bir erkekle yakalarsam dört şahid getirmek için bekleyecek miyim?" diye sordu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"- Evet bekleyeceksin!" dedi." [Müslim, Liân 14, (1498); Muvatta,Hudud 7, (2, 823); Ebu Dâvud, Diyât 12, (4532, 4533).][41]

Müslim ve Ebû Dâvud'un bir diğer rivayetinde: "Bir adam, karısının yanında bir yabancı yakalasa onu öldürebilir mi ne dersiniz?" diye sorar. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Hayır!" deyince, Sa'd: "Bilakis evet! Seni hak dinle şereflendiren Allah'a yemin ederim, fırsatı yakalarsam ondan önce kılıncımı işletirim" der. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Efendinizin ne söylediğine bakın!" buyurur.[42]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, hadd cezasının tatbikinde şahidin gerekli olduğunu belirtmektedir. Sa'd İbnu Ubâde (radıyallahu anh) zânilerin cezalandırılması için dört şahidi şart koşan âyet-i kerime nazil olunca, Hz. Peygamber'e: "Kişi karısıyla bir erkeği yakalayacak olsa onu öldürmeyecek mi?" diye sorar. Resûlullah'ın "Hayır!" diye cevap vermesi üzerine: "Nasıl hayır! Seni hak din ile şereflendiren Zât-ı

Zülcelâl'e kasem olsun evet!" diyerek reaksiyon gösterir. Ancak, Resûlullah'ın bazı açıklamaları sonucu hatasını itiraf eder.
Bu hâdiseyle ilgili teferruatı 1664 numaralı hadisten sonra yer vereceğimiz, "Cezayı Devlet Verir" adlı tahlilde sunacağız.
Ancak şunu hemen belirtelim ki, İslâm dininin, zinâ gibi insanların şeref ve hayatını ilgilendiren meselelerde işi ciddi tutması, cürmün sübûtunu dört erkek şâhid getirmek gibi pek ağır şartlara bağlaması, hele kocaya, karısıyla zinâ halinde yakaladığı erkeği öldürme hakkı tanımayışı dinimizin yüce yönlerinden biridir. Bu hususlardaki ruhsat, pek çok istismarlara, tecavüz bahanesine bağlanan haksız cinayetlere kapı açardı.
2- Resûlullah'ın Sa'd için "Efendiniz" demesi, Sa'd'ın Ensâr'ın şeflerinden biri olmasıdır. Malum olduğu üzere Ensar Evs ve Hazrec diye iki büyük gruba ayrılıyordu. Burada adı geçen Sa'd İbnu Ubâde, Hazrecîlerin reisi, Sa'd İbnu Muâz da Evsîlerin reisi idi (radıyallahu anhüm ecmain). Tercüme-i hal kitaplarında Sa'd İbnu Ubâde'nin çok kıskanç bir kimse olduğu belirtilir.[43]

4- وعن أبى هريرة، وزيد بن خالد رَضِىَ اللهُ عَنْهُما قا:]سُئِلَ رسول اللهِ # عَن ا۠مةِ إذَا زَنَتْ وَلَمْ تُحْصَنْ؟ قال: إنْ زَنَتْ فَاجْلِدُوهَا، ثُمَّ إنْ زَنَتْ فَاجْلِدُوهَا، ثُمَّ إنْ زَنَتْ فَاجْلِدُوهَا، ثُمَّ بِيعُوهَا وَلَوْ بِضَفِيرٍ[. أخرجه الستة إ النسائى، وقال مالك: »الضّفيرُ« الحبل.وفي رواية: »فَيَجْلِدُهَا وَ يُثَرِّبْ عَلَيْهَا)-1(« .

4. (1592)- Ebu Hüreyre ve Zeyd İbnu Hâlid (radıyallahu anhümâ) şunu anlattılar: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a muhsan olmayan câriye zinâ yaparsa ne gerekir? diye sorulmuştu, şöyle cevap verdi:
"- Câriye zinâ yaparsa ona celde uygulayın, yine zinâ yaparsa yine celde uygulayın, yine zinâ yaparsa yine celde uygulayın ve sonra onu (kıldan mamul âdi) bir ipe mukabil de olsa satın gitsin." [Buhârî, Büyû 66, 110,17; Müslim, Hudud 30, (1703); Muvatta, Hudud 14, (826); Tirmizî, Hudud 13, (1440); Ebu Dâvud, Hudud 33, (4469, 4470, 4471).][44]

)-1(التثريب: التعيير. أي يجمع عليها العقوبة بالجلد وبالتعيير، وقيل: ___________ المراد يقنع بالتوبيخ دون الجلد.

Bir rivayette: "(Efendisi) ona celde tatbik etsin, bir de ayıplamasın" denmiştir.[45]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, zinâ yapan köleyi, ayıbını beyan etmek şartıyla satmanın caiz olduğunu belirtmektedir. İbnu Battal'a göre, zinâ yapan cariyenin satılmasını emretmekten Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın maksadı, cariyenin yaptığı işi kötülemekte mübâlağadır. Keza, hadiste zinâ işleyen câriyeye verilmesi gereken en uygun cezanın devamlı satılması olduğu bildirilmiş olmaktadır. Artık o, kötü alışkanlığı sebebiyle, halini düzeltinceye kadar hiçbir efendinin yanında sabit tutulmamalıdır.

Böylece, satışlar, onu bundan vazgeçirmeyi gaye edinen bir uyarı da olmaktadır. Ayrıca yeni efendinin yanında iffet kazanacağı da umulabilir: Ola ki müşterilerden biri onu evlendirir veya evlenir, keza müessir bir irşadla veya korkutarak da iffetini korumasını sağlayabilir. Her hâl u kârda efendi değiştirmesinin müsbet, terbiyevî bir yönü olduğu kabul edilmiştir.
2- Burada câriyenin muhsane olmasından maksad evli olması değildir. İffet ve hürriyet (yani efendisi tarafından zinâya zorlanmamış) olmasıdır. Zîra kölenin zinâya mukabil cezası, evli de olsa bekâr da olsa celdedir. Ancak celde deyince, âyet-i kerimede köleler için takdir edilen celde anlaşılmalıdır. Zinâ sebebiyle köleye tatbik edilecek ceza, hür kimseye tatbik edilecek cezanın yarısıdır (Nisa 25), elli sopa vurulur. Ebu Hanife, İmam Mâlik, Şâfiî ve Ahmed İbnu Hanbel'in görüşleri böyledir. Köleler hakkında muhsan olmayı Kûfe ulemâsı ile İmam Mâlik "Müslüman olmak" diye anlamışlardır.
3- Köle zinâyı tekrarladıkça her seferinde hadd tatbik edilir. Ama, birkaç kere zinâ yaptığı ortaya çıksa hepsi için bir hadd tatbik edilir.
4- İmam-ı Âzam ve bir kısım fukahâ, köle ve câriyenin cezasını hâkimin vermesi gereğine hükmederken diğer üç mezhep imamları (Ahmed, Şâfiî, Mâlik) sahiplerince verilmesine hükmederler.
5- Zinâ köle ve câriye için değerini düşüren bir kusurdur. Ancak Hanefîler, âdet haline getirmemiş olmak kaydıyla köle hakkında kusur saymazlar.
6- Seleften bazıları, "Köle ve cariye evli değil iseler, zinâlar sebebiyle bunlara hadd tatbik edilemez" demişlerdir. İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ), Tâvus, Atâ, İbnu Cüreyc ve Ebû Ubeyd'in bu görüşte olduğu belirtilmiştir. Onlara göre verilecek ceza "tedib" hududunda kalmalıdır.
7- Köleye iki ceza birden verilmemelidir. Yani hadd tatbik edilmeli, ayıplamada ileri gidilmemelidir. [46]

-5- وعن أبى عبدالرحمن السُّلَمِيّ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]خَطَبَ عَلِيٌّ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ فقَالَ: يَا أيُّهَا النَّاس أقِيمُوا الحُدُودَ علَى أرِقَّائِكُمْ مَنْ أحصَنَ مِنْهُمْ وَمَنْ لَمْ يُحْصِنْ، فإنْ أمةً للنَّبِى # زَنَتْ فَأمَرَنِى أنْ أجْلِدَهَا، فأتَيْتُهَا فإذَا هِىَ حَدِيثَةُ عَهْدٍ بِنِفَاسٍ فَخَشِيتُ إنْ أنَا جَلَدْتُهَا فَتَلْتُهَا، فذَكَرْتُ ذلِكَ للنَّبِيِّ # فقَالَ: أحْسَنْتَ أتْرُكْهَا حَتَّى تَتَماثَلَ[. أخرجه مسلم، وأبو داود والترمذى .

5. (1593)- Ebu Abdirrahmân es-Sülemî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz.Ali (radıyallahu anh) hutbede şöyle buyurdu: "Ey insanlar, kölelerinize -ister muhsan olsunlar, ister olmasınlar- haddleri tatbik edin. Zîra, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bir cariyesi zinâ yapmıştı, ona celde tatbik etmemi emretti. (Dövmek üzere) yanına geldim. Yeni nifas olmuştu. Döversem öldürürüm diye korktum. Durumu Resûlullah'a arzettim. Bana:
"- İyi yapmışsın, iyileşinceye kadar ona dokunma" dedi." [Müslim, Hudud 34, (1075); Tirmizî, Hudud 13, (1441); Ebu Dâvud, Hudud 34, (4473).][47]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Ali (radıyallahu anh) kölelerin, hadd konusunda, ihmal edilmeyip, suç işledikleri takdirde onlara da tatbik edilmesini hutbesinde halka hatırlatmıştır. Zinâ edenlere, muhsan olsa da olmasa da

hadd vurulmasını emreder. Halbuki önceki hadiste muhsan olmayan cariyenin hükmü "hadd" olarak zikredilmişti. Arada bir teâruz gözükmekte ise de hakikatte böyle bir durum yoktur. Çünkü, önceki hadis muhsan olmayanın hükmünü "celde (dayak)" olarak tesbit ettiği gibi, bu da muhsan olanın hükmünü celde olarak tesbit etmektedir. Kur'ân-ı Kerim: "Câriyeler muhsan oldukları halde fuhuş irtikab ederlerse, onlara muhsan olan hür kadınlara verilecek azabın yarısı vardır" (Nisa 25) buyurmaktadır. Âyeti değerlendiren âlimler, recm cezasının yarısı olmayacağını gözönüne alarak, celdenin yarısını anlarlar, dolayısıyla kölelere ceza, muhsan olsun olmasın, celdenin yarısı terettüp etmektedir. Her iki rivayet de bunu ifade etmiş olmaktadır.
2- Hadd tatbikinde gözönüne alınacak mühim bir prensip bu hadiste ifade edilmektedir: Hastalara, nifas olanlara, vs. iyileşinceye kadar hadd tatbik edilmez. [48]

-6- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قَضَى رسولُ اللهِ # أنَّ عَلى الْعَبْدِ نِصْفَ حَدِّ الحُرِّ في الْحَدِّ الَّذِى يَتَبَعَّضُ كَزِنَا الْبِكْرِ، وَالْقَذْفِ وَشُرْبِ الْخَمْرِ[.

6. (1594)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hür kimseye terettüp eden haddin bölünebilen çeşidinin yarısını köleye hükmetti. Sözgelimi zinâ yapan bâkirenin haddi, iftira (gazf) haddi ve şürbü'lhamr (içki) haddi böyledir. (Bunlar bölünebilen haddlerdir, köleye hep yarısı tatbik edilir). [Rezîn ilavesidir.][49]

-7- وعن ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُما:]أنَّهُ أقَامَ حَدّاً عَلى بَعْضِ إمَائِهِ فَجَعَلَ يَضْرِبُ رِجْلَيْهَا وَسَاقَيْهَا، فقَالَ لَهُ سَالِمٌ رَحِمَهُ اللهُ: أيْنَ قَوْلُ اللهِ تَعالى: وَ تَأخُذْكُمْ بِهِمَا رَأفَةٌ في دِينِ اللهِ. فقَالَ: أتَرَانِى أشْفَقْتُ عَلَيْهَا. إنَّ اللهَ تعالى لَمْ يَأمُرْنِى أنْ أقْتُلَهَا[. أخرجهما رزين .

7. (1595)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) hazretlerinden rivayete göre: Câriyelerinden birine hadd tatbik etmiş, bu maksadla ayaklarına ve bacaklarına vurmaya başlamıştı. Bunu gören Sâlim (rahimehullah) kendisine:
"- (Sen niye böyle yapıyorsun?) Cenab-ı Hakk'ın وَ تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِى دِينِ اللهِ "Bunlara Allah'ın dinini tatbik hususunda acıyacağınız tutmasın..." (Nur 2) sözü nerede kaldı?" der. Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) de:
"- Beni ona şefkatli davranıyor mu buldun? Her halde Cenab-ı Hakk onu öldürmemi emretmedi" cevabını verir. [Rezîn ilavesidir.][50]

-8- وعن وائل بن حجر رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]خَرَجَتِ امْرَأَةٌ عَلى عَهْدِ رسُولِ اللهِ # تُرِيدُ الصَّةَ فَتَلَقَّاهَا رَجُلٌ فَتَجَلَّلَهَا فَقَضَى: حَاجَتَهُ مِنْهَا فَصَاحَتْ فَانْطَلَقَ، وَمَرَّ عَلَيْهَا رَجُلٌ، فقَالَتْ: إنَّ ذلِكَ الرَّجُلَ فَعَلَ بِى كَذَا وَكَذَا، فَمَرَّتْ بِعِصَابَةٍ مِنَ المُهَاجِرِينَ، فقَالَتْ: إنَّ ذَاكَ الرَّجُلَ فَعَلَ بِى كَذَا وَكذا، فَانْطَلَقُوا فَأخَذُوا الرَّجُلَ الَّذِى ظَنَّتْ أنَّهُ وَقَعَ عَلَيْهَا فَأتَوْهَا بِهِ، فَقَالَتْ: نَعَمْ هُوَ هَذَا، فَأتَوْا بِهِ النَّبىَّ #، فَلَمَّا أمَرَ بِهِ لِيُرْجَمَ قَامَ صَاحِبُهَا الَّذِى وَقَعَ عَلَيْهَا، فقَال

يَارسُولَ اللهِ: أنَـا صَاحِبُهَـا، فقـالَ لَهَـا: اذْهَبِى فَقَـدْ غَفَرَ اللهُ لَـكِ، وقـالَ لِلرَّجُـلِ قَوَّ حَسَـناً، وَأمَرَ بِالرَّجُـلِ الَّذِى وَقَـعَ عَلَيْهَـا أنْ يُرْجَـمَ فَرُجِـمَ، وَقَـالَ: لَقَدْ تَـابَ تَوْبَـةً لَـوْ تَابَهَـا أهْلُ المَدِينَـةِ لَقُبِلَ مِنْهُمْ[.وزاد الترمذى:]وَلَمْ يَذْكُرْ أنَّهُ جَعَلَ لَهَا مَهْراً[. أخرجه أبو داود والترمذى .

8. (1596)- Vâil İbnu Hucr İbni Rebîa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sağlığında, namaz kılmak maksadıyla bir kadın evinden çıkmıştı. Yolda ona bir erkek rastladı. Kadına çullanıp ihtiyacını giderdi. Kadın bağırdı, adam ise sıvıştı gitti.

(Çığlığı üzerine) kadına bir erkek uğramıştı. Ona başından geçeni anlatıp, bir adam bana böyle böyle yaptı dedi. Sonra, bir grup muhacire rastladı, başından geçeni onlara da anlatıp: "Bir adam bana böyle yaptı!" dedi. Hep beraber yürüyüp, kadının kendisine tecavüz ettiği kimseyi yakalayıp kadına getirdiler. Kadın:

"- Evet bu odur?" dedi. Sonra adamı Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yanına götürdüler. Resûlullah adamın recmedilmesini emrettiği sırada, kadına tecavüz etmiş olan kimse kalkıp:

"- Ey Allah'ın Resûlü, suçlu benim!" diye itirafta bulundu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kadına:

"- Git. Allah günahlarını affetti" dedi. Zan altında kalmış olan kimseye de güzel sözler söyleyip (gönlünü aldı). Mütecavizin recmedilmesini emretti ve recmedildi.

Sonra Resûlullah şunu söyledi:

"- Bu adam öyle bir tevbe ile tevbe etti ki, böyle bir tevbeyi Medine ahalisi yapsaydı kabul edilirdi."

Tirmizî, şu ziyadede bulunmuştur: "Vâil (radıyallahu anh) Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kadına mehir takdir edip etmediğini zikretmedi." [Tirmizî, Hudud 22, (1452); Ebû Dâvud, Hudud 7, (4379).][51]

AÇIKLAMA:

1- Şârihler burada bir müşkile dikkat çekerler. Resûlullah, birinci şahsın recmedilmesine, ikrar veya beyyine olmadan hükmetmiştir. Bu ise muhakeme usulüne aykırıdır. Recm için ya itiraf veya dört erkek şâhidin şehâdeti şarttır. Burada bunlar mevcut değildir. Dolayısıyla, kadının hadd-i kazf'a mahkum olması gerekirdi. Belki de, zanlı getirildi, mesele daha tahkik safhasında iken gerçek suçlu itirafta bulundu. Râvî vak'ayı zamanla unutup biraz değiştirerek bu şekilde anlatmış olabilir.

2- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), günahını itiraf eden mütecavizi de itirafı sebebiyle övmüş olmakta, böyle yapmakla ihlâslı ve indallah makbul bir tevbe yaptığını belirtmektedir. Tevbesinin makbuliyetini ifade için: Medine halkına taksim edilse hepsinin affına yetecek kadar sevaplıydı mânasına gelen bir ifade kullanmıştır.

Aliyyü'l-Kârî bu ifadenin gerçek bir mânaya tekabül etmediğine, zîra tevbenin taksime ve bölünmeye kabil olmadığına dikkat çektikten sonra, Mâiz İbnu Mâlik hakkında söylediğinde olduğu şekilde bunu da mübalağaya hamletmek gerektiğini belirtir. Ancak Aliyyü'l-Kârî'ye tamamen katılmak da zor görülüyor. Zîra sevabın miktarı hadislerde ve hatta âyetlerde sayıyla yani miktarla ifade edilmiştir. Miktara, sayıya giren şeylerin taksimi, cüzlere ayrılması makuldür, mümkündür.

3- Hadisin sonunda Tirmizî'nin kaydettiği bir ziyade var. Orada Tirmizî, râvinin -ki büyük ihtimalle Vâil kastedilmiş olabilir- kadına Resûlullah'ın mehir takdir edip etmediğine dair bir zikirde

bulunmadığına dikkat çekiyor. Sebebi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), kadının bu gibi durumlarda mâruz kaldığı tecâvüzü maddî olarak telâfi eden bir meblağ takdir ederdi, başka hadislerde bu husus gelmiştir. Buna binâen Tirmizî eksikliğe dikkat çekmiştir.[52]

-9- وعن ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]أُتِىَ عُمَرُ بِمَجْنُونَةٍ قَدْ زَنَتْ فَاسْتَشَارَ فِيهَا أُنَاساً فَأمَرَ بِهَا أنْ تُرْجَمَ، فَمَرَّ بِهَا عَلِيٌّ رَضِىَ اللهُ عَنْه، فقَالَ: مَا شَأنُ هذِهِ؟ فقَالُوا: مَجْنُونَةُ بَنِى فُنٍ زَنَتْ،
فَأمَرَ بِهَا عُمَرُ رَضِىَ اللهُ عَنْه أنْ تُرْجَمَ، فقَالَ: ارْجِعُوا بِهَا، ثُمَّ أتَاهُ، فقَالَ يَا أمِيرَ المُؤمِنِينَ. لَقَدْ عَلِمْتَ أنَّ رسولَ اللهِ # قال: رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَثٍ، عَنِ الصَّبِيِّ حَتَّي يَبْلُغَ، وَعَنِ النَّائِمِ حَتَّى يَسْتَيْقِظَ، وَعَنِ المَعْتُوهِ حَتَّى يَبْرأ، وَإنَّ هذِهِ مَعْتُوهَةُ بَنِى فُنٍ، لَعَلَّ الَّذِى أتَاهَا أتَاهَا وَهِىَ في بَئِهَا، فَخَلّى سَبِيلَها[. أخرجه أبو داود .

9. (1597)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Hz. Ömer'e, zinâ yapmış olan deli bir kadın getirildi. (Recm edilip edilemeyeceği hususunda) halkla istişare ederek recmedilmesine hükmetti. Kadına Hz. Ali (radıyallahu anh) uğradı. (Hazırlığı görünce):
"- Bunun hâli nedir?" diye sordu. Kendisine: "Falanca kabileden deli bir kadındır, zinâ yapmıştır. Hz. Ömer (radıyallahu anh), recmedilmesine hükmetmiştir" dediler. Hz. Ali (radıyallahu anh):
"- Kadını geri götürün!" dedi, sonra Hz. Ömer'e uğrayıp:
"- Ey mü'minlerin emîri! Bilirsin ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَثٍ عَنِ الصَّبى حَتَّى يَبْلُغَ وَعَنِ النَّائِمِ حَتَّى يَسْتَيْقِظَ وَعَنِ المَعْتُوهِ حَتَّى يَبْرَأَ
"Kalem üç kişiden kaldırılmıştır (artık onlar yaptıklarından sorumlu değildirler): Büluğa erinceye kadar çocuktan, uyanıncaya kadar uyuyandan, şifa buluncaya kadar bunamıştan." Bu bîçare kadın falanca kabilenin bunağıdır. Ona tecavüz eden, muhakkak ki aklî noksanlığı sırasında tecâvüz etmiştir" dedi." [Ebu Davud, Hudud 16, (4399, 4400, 4401, 4402).][53]

AÇIKLAMA:

1- İslâm fıkhında büyük bir ehemmiyet taşıyan bu hadis, bütün fukahaca benimsenmiştir. Bu hadis, kişiyi fiilinden sorumlu kılmada aklı ve irâdeyi vazgeçilmez bir şart kabul eder. Aklî kemâle ermeyen çocuğun hukuka ehil olmaması, onlar hakkında himaye edici pek büyük bir rahmet olmuştur. Çağlar boyu Avrupa dahi, bütün cemiyetlerde çocuklar ezilirken, İslâm dünyasında hukukî ehliyetsizlik sebebiyle bülüğ çağına kadar sorumlu sayılmamış, mal ve can yönüyle velinin himayesine tevdi edilmiştir.
İslâm âleminde çocuklar mahkemeye bile nadir hallerde ve belli yaşlardan sonra celbedilirken, Batı'da, işlenen suç sebebiyle büyüklerle aynı cezaya çarptırılarak gerekiyorsa idam bile edilmiş, büyüklerle birlikte aynı hapishanelere atılmıştır. Bu durumun çocuk fıtratına uygun gelmediğini Batı, ilk defa 19. asrın sonlarında anlamaya başlamış, çocukların hukukî ehliyetsizliği, ayrı mahkemelerde muhakemesi, apisten ziyade ıslah evlerine, koruyucu ailelerin yanına verilmesi gibi fikir ve

müesseseleri geliştirmiş ve bu paralelde bir hayli yol almıştır. Oradan bize de "çocuk mahkemeleri" fikri gecikerek geçmiştir. (1661. hadiste geniş bilgi vereceğiz.)
2- Âlimler, bu hadise dayanarak çocukların şer fiillerinin yazılmadığını kabul ederken, başka hadislerden hareketle hayırlı fiillerin yazıldığını, bu fiillerin, hem çocuğun terbiyecileri durumundaki anne ve babasına ve hem de kendisine uhrevî faydalar sağlayacağını belirtirler. Nitekim 1561. hadiste geçtiği üzere Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), "çocuğun haccının makbul olduğunu, ona hacc yaptıran annesine de sevab geleceğini" beyan etmiştir. Keza bir başka hadiste "Çocuklara namazı emredin" buyurulmuştur. Kısacası çocuklar hakkında hayır kaleminin yazmaya başladığını gösteren rivayetler mevcuttur.[54]

10-وعن حبيب بن سالم رَضِىَ اللهُ عَنْه]أنَّ رَجُلاً يُقَالُ لَهُ عَبْدُالرَّحْمنِ ابْنُ حُنَيْنٍ وَقَعَ عَلى جَارِيَةِ امْرَأتِهِ، فَرُفِعَ إلى النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ رَضِىَ اللهُ عَنْه وَهُوَ أمِيرٌ عَلى الكُوفَةِ فقَالَ: ‘قْضِيَنَّ فِيكَ بِقَضَاءِ قَضى بِهِ رسولُ اللهِ # إنْ كَانَتْ أحَلَّتْهَا لَكَ جَلَدْتُكَ مِائَةَ جَلْدَةٍ، وَإنْ لَمْ تَكُنْ أحَلَّتْهَا لَكَ رَجَمْتُكَ بِالْحِجَارَةِ فَوَجَدَهُ قَدْ أحَلَّتْهَا لَهُ فَجَلَدَهُ مِائَةَ جَلْدَةٍ[. أخرجه أصحاب السنن .

10. (1598)- Habib İbnu Sâlim (rahimehullah) anlatıyor: "Abdurrahman İbnu Huneyn denen bir adam karısının câriyesine temasta bulundu. Hâdise, Kûfe emîri Nu'man İbnu Beşir (radıyallahu anh)'e götürüldü.
"- Ben, dedi, hakkınızda, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hükmüyle hükmedeceğim: Eğer zevcen, câriyeyi sana helâl ederse, yüz deynek yiyeceksin, helâl etmezse recmedileceksin.."
Sonra (tahkik etti) karısının câriyeyi adama helâl ettiğini görünce, emîr yüz deynek vurdu." [Tirmizî, Hudud 21, (1451); Ebu Dâvud, Hudud 28, (4458, 4459); Nesâî, Nikâh 70, (6, 124); İbnu Mâce, Hudud 8, (2551).][55]

AÇIKLAMA:

İbnu'l-Arabî, bu hadiste geçen hükümle ilgili olarak şu açıklamayı yapar: "Bu eza hududa girmez: ta'zir ve te'dibe girer. Çünkü ona tatbik edilmesi gereken hadd, celde değildir."
İbnu'l-Arabî'nin hükmünü şöyle açıklayabiliriz: Muhsan olan kimsenin haddi celde değil recmdir. Adam evli olduğuna göre muhsandır. Recme hükmedilmeyişinin sebebine gelince, muhtemelen, kadının, câriyesini kocasına helâl kılmış olmasıdır. Aslında ferclerin âriyeti caiz değilse de, bu âriyet, zayıf da olsa bir şüpheye sebep olmakta, adama caiz olabileceği kanaatini vermektedir. Fakihler böyle bir durumun, adam hakkında hafifletici bir özür sayılabileceğine hükmederler. Hafifletici bir sebep, haddlerin düşmesine sebeptir. Dolayısıyla, adamdan recm cezası düşmüş, Nu'man, te'dibî mahiyette olmak üzere yüz sopaya hükmetmiştir.
Ancak şunu da belirtelim ki, zevcesinin câriyesine temasta bulunan erkeğe verilecek hüküm fukaha arasında ihtilâflıdır. Hz. Ali ve İbnu Ömer (radıyallahu anhüm) başta bir kısım sahabe, recmedilmesi gereğine hükmetmiştir. İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) ise hadd olmayacağı, ta'zir edileceğine hükmetmiştir. Ahmed ve İshâk da yukarıda kaydettiğimiz Nu'mân İbnu Beşir hadisiyle amel etmişlerdir.[56]

11- وعن سلمة بن المحبق رَضِىَ اللّهُ عَنْه]أنَّ رسولَ اللهِ # قَضى في رَجُلٍ وَقَعَ عَلى جَارِيَةِ امْرَأتِهِ، إنْ كـانَ اسْتَكْرَهَهَا أنَّهَا حُرَّةٌ، وَعَلَيْهِ لِسَيِّدَتِهَا مِثْلُهَا وإنْ كَانَتْ طَاوَعَتْهُ فَهِىَ لَهُ وَعَلَيْهِ لِسَيِّدَتِهَا مِثْلُهَا[. أخرجه أبو داود والنسائى .

11. (1599)- Seleme İbnu Muhabbak (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), hanımının câriyesine temas eden bir adam hakkında şöyle hükmetti: "Eğer, adam câriyeyi zorladı ise, câriye hürdür, adam, câriyenin efendisine (yani karısına) mislini borçlanmıştır, câriye rıza göstermişse, câriye adamın olur, câriyenin efendisine, onun bir mislini borçlanır." [Ebu Dâvud, Hudud 28, (4460, 4461); Nesâî, Nikâh 70, (7, 124); İbnu Mâce, Hudud 8, (2553).][57]

AÇIKLAMA:

Bu hükmün, önceki hadiste ortaya çıkan hükme hiç uymadığı açıktır. Orada hadde hükmedilirken, burada maddî ödemelerle mesele halledilmektedir. Hattâbîder ki: "Ben bu hadisle amel edip, bu şekilde fetva veren tek bir fakih bilmiyorum. Öyle ise, bu rivayetin mensuh olması gerekir." Beyhakî de Sünen'inde benzer bir ifade ile: "Her tarafdaki fakihlerin kendilerinden önceki Tâbiin gibi bu hadisle amel etmemekte icma etmiş olmaları, -şayet sabitse- bu hadisin, hudud üzerine vârid olan ahbarla neshedildiğine delil teşkil eder" der. Arkadan, Eş'as'ın şu sözünü kaydeder: بَلَغنِى اَنَّ هَذَا كَانَ قَبْلَ الْحُدُودِ "Bana ulaştı ki, bu hadisin hükmü, hududla ilgili ahkâmın vahyinden önce muteber idi."[58]

12- وعن البراء رَضِىَ اللّهُ عَنْه قـال:]مَرَّ بِى خَـالِى أبُو بُرْدَةَ بْنُ نِيَارٍ وَمَعَهُ لِوَاءٌ فَقُلْتُ: أيْنَ تُرِيدُ؟ فقَالَ: أمَرَنِى رسولُ الله # إلَى رَجُلٍ تَزَوَّجَ امْرَأةَ أبِيهِ أنْ آتِيَهُ بِرَأسِهِ[. أخرجه أصحاب السنن.)اللِّوَاءُ(الراية .

12. (1600)- Berâ İbnu'l-Âzib (radıyallahu anh) anlatıyor: "Dayım Ebu Bürde İbnu Niyâr -beraberinde bir bayrak olduğu halde- bana uğradı. Kendisine nereye gideceğini sordum.
"- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bana babasının hanımıyla evlenen bir adamın kellesini getirmemi (ve malına da el koymamı) emretti, ona gidiyorum" diye cevap verdi." [Tirmizî, Ahkâm 25, (1362); Ebu Dâvud, Hudud 27, (4456, 4457); Nesâî, Nikâh 58, (6,109-110); İbnu Mâce, Hudud 35, (2607).][59]

AÇIKLAMA:

1- Hadis üzerine ihtilâf edilmiştir. Oldukça farklı şekillerde rivayet edilmiştir. Mesela bir rivayet şöyledir: "Birgün kaybolan devemi ararken, beraberlerinde bayrak olan bir grup süvari gördüm, bir bedevînin evine girip boynunu vurdular. Adamın günahı nedir? diye sorduğumda: "Babasının

hanımıyla evlenmiş" dediler, hem de Nisa sûresini okuduğu halde. Halbuki orada: وَتَنكِحُوا مَا نَكَحَ ابَاؤُكُمْ مِنَ النِّسَاءِ "Babalarınızın evlenmiş olduğu kadınları nikâhlamayın" buyurulmuştur (Nisa 22)."

2- Ölen babalarından dul kalan veya babaları tarafından boşanmış olan hanımlarla evlenmek cahiliye âdeti idi. Onlar bu işi helâl addediyorlardı. Kur'ân-ı Kerim bunu kesinlikle haram kılmıştır. Bunu bile bile, bir kimsenin babasının hanımıyla evlenmesi, haramı helâl addetmesi irtidad sayılmış, bu sebeple de öldürülmüştür.

Bazı âlimler, bu hadise dayanarak: "İmamın, bu meselede olduğu üzere, şeriatın kesin emirlerine muhalefet eden kimsenin katlini emretmesi caizdir" demişlerdir.

Ancak, rivayetin, daha ziyade, irtidâda hamledilmesi gerekmektedir. Yani, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın öldürülmesini emrettiği bu kimse, yaptığı işin haram kılındığını bilmekte idi. Öyle ise onu irtikab etmesi, haramı helâl addetmesinden ileri gelmiştir, bu ise küfrü mucib bir durumdur, mürted ise öldürülür.

Burada, İmam-ı Mâlik'in: "Katletmek de ta'zir cezalarına dahildir" hükmüne örnek bulunmuştur.

Kezâ, bir günahı helâl addederek işleyen kimsenin kanı döküldükten sonra malının müsâdere edilmesinin caiz olduğu hükmü de bu rivayetten çıkarılmıştır.[60]

-13- وعن ابن عباس رَضِىَ اللهُ عَنْهما قال:]قالَ رسولُ اللهِ #: مَنْ وَقَعَ عَلى ذَاتِ مَحْرَمٍ، أوْ قَالَ. مَنْ نَكَحَ مَحْرَماً فَاقْتُلُوهُ[. أخرجه رزين .

13. (1601)- Hz. İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle emretti: "Kim, nikâhı haram olan bir akrabasına cinsî temasta bulunursa -veya şöyle demişti; kim haram yakını ile evlenirse- onu öldürün."[61]

-14- وعن أنس رَضِىَ اللهُ عَنْه]أنَّ رَجُ كانَ يُتَّهَمُ بِأُمِّ وَلَدِ رسولِ اللهِ فقَالَ لِعَلِيِّ رَضِىَ اللهُ عَنْه: اذْهَبْ فَاضْرِبْ عُنُقَهُ، فَأتَـاهُ فَإذَا هُوَ في رَكِيّ)-1(يَتَبَرَّدُ، فقَالَ لَهُ: اخْرُجْ فَنَاوَلَهُ يَدَهُ فَأخْرَجَهُ، فَـإذَا هُوَ مَجْبُوبٌ لَيْسَ لَهُ ذَكَرٌ، فَكَفَّ عَنْهُ وَأخْبَرَ بِهِ النَّبىَّ # فحَسَّنَ فِعْلَهُ[.زاد في روايـة وقـال:]الشَّاهِدُ يَرَى مَاَ يَرَى الْغَائِبُ[. أخرجه مسلم .

14. (1602)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: Bir adam, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ümmü veledine temas etmekle itham edilmişti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Ali (radıyallahu anh)' ye : "Git boynunu vur!" diye emretti. Hz. Ali, adama geldiği vakit, onu bir kuyunun içinde (yıkanıp) serinliyor buldu.

"Çık dışarı!" diyerek elinden tutup kuyunun dışına çıkardı. Hz. Ali, adamın mecbub (burulmuş) ve tenâsül organından mahrum olduğunu gördü. Artık ona dokunmayıp, durumu Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e haber verdi. Resûlullah, onu, davranışı sebebiyle takdir etti."

Bir rivayette şu ziyade gelmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Şahid, gâibin görmediğini görür" buyurdu". [Müslim, Tevbe 59, (2771).][62]

AÇIKLAMA:

1- Ümmü veled, efendisinden çocuk doğuran câriyedir. Bir kimse câriyesi ile temas sonucu çocuk sahibi olur ve onun kendinden olduğunu ikrâr ederse, o câriyeye ümmü veled denir. Efendisi, artık onu satamaz. Adam âzad etmeden vefat edecek olsa, câriye hür olur, mirasçılarına kalmaz.
2- Mecbub, tenâsül uzvu kesilmiş erkektir.
3- Rivayette kastedilen ümmü veled, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Mısırlı câriyesi Mâriye (radıyallahu anhâ)'dir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a İbrahim'i doğurmuştur.
4- Nevevî, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in "öldür" emrini, bir başka sebeple vermiş olma ihtimaline dikkat çeker ve bâzı âlimlerin, ölümü gerektiren bir nifakı olabileceği ihtimali üzerinde durduklarını belirtir. Kadı İyâz, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın gerçeği bilerek Hz. Ali'ye bu emri vermiş olabileceğini de söyler. Yani, istemiştir ki, gerçek Hz. Ali'nin müşâhedesi ile ortaya çıksın da câriyesi hakkındaki töhmet izâle olsun. Nitekim öyle olmuştur.[63]

15- وعن سهل بن سعد رَضِىَ اللهُ عَنْه قال:]أتَى النَّبىَّ # رَجُلٌ فَأقَرَّ عِنْدَهُ أنَّهُ زَنَى بِامْرَأةٍ سَمَّاهَا لَهُ، فَبَعَثَ # إلى المَرْأةِ فَسَألَهَا عَنْ ذلِكَ فَأنْكَرَتْ أنْ تَكُونَ زَنَتْ فَجَلَدَهُ الحَدَّ وَتَرَكَهَا[.

15. (1603)- Sehl İbnu Sa'd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek ismini de verdiği bir kadınla zinâ yaptığını itiraf etti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kadına adam göndererek meseleyi sordurdu. Kadın, zinâ ettiğini inkâr etti. Bunun üzerine, adama hadd celdesi tatbik etti, kadına dokunmadı." [Ebu Dâvud, Hudud 31, (4466).] [64]

AÇIKLAMA:

1- Zinâ itirafında bulunan kimseye Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in celde uygulaması, o kimsenin muhsan olmadığını, yani henüz bekâr olduğunu göstermektedir; değilse böyle bir durumda hüküm celde olacak demek değildir. Kadının terkedilmiş olması, itiraf etmemesi sebebiyledir. Adamın iddiasını tevsik edecek bir başka beyyine de bulunmadığına göre, ona ceza vermek usul açısından mümkün değildir.[65]

16- وعن ابن عباس رَضِىَ اللهُ عَنْهما]أنَّ رَجُ مِنْ بَكْرِ بْنِ لَيْثٍ أتَى النَّبىَّ # فَأقَرَّ عِنْدَهُ أنَّهُ زَنَى بِامْرَأةٍ أرْبَعَ مَرَّاتٍ فَجَلَدَهُ مِائَةَ جَلْدَةٍ وَكانَ بِكْراً ثُمَّ سَألَهُ الْبَيِّنَةَ عَلى المَرأةِ فَقَالَتْ: كَذَبَ وَاللهِ يَارسُولَ اللهِ، فَجَلَدَهُ حَدَّ الْفِرْيَةِ ثَمَانِينَ[. أخرجهما أبو داود .

16. (1604)- İbnu Abbâs hazretleri (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bekr İbnu Leys kabilesinden bir adam, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek, bir kadınla (itiraf ederek) dört kere zinâ yaptığını söyledi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona yüz sopa vurulmasına hükmetti. Zîra adam bekârdı. Sonra, kadın aleyhine beyyine sordu. Kadın:

"- Ey Allah'ın Resûlü! Vallahi yalan söylüyor" dedi. bunun üzerine, Resûlullah , adamı iftira (kazf) haddine, yani seksen sopaya mahkum etti." [Ebu Dâvud, Hudud 31, (4467).][66]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisle önceki hadis arasında farklılık mevcuttur. Zîra önceki hadiste, zinâ yaptığını itiraf eden kimseye Resûlullah zinâ haddi tatbik ederken, bu ikinci rivayette hem zinâ ve hem de kazf haddi tatbik etmiş olmaktadır.

2- Âlimler bu meselede ihtilâflı hükme giderler. İmam Mâlik ve Şâfiî hazretleri Sehl İbnu Sa'd (radıyallahu anh)'ın rivayetini esas alarak: "Muayyen bir kadınla zinâ itirafında bulunan kimse, kazf değil, zinâ ile cezalandırılır" demişlerdir.

Ebû Hanife ve Evzâî ise: "Sadece kazf haddine mahkum edilir, zîra kadının inkârı (zinâ haddini kaldıran) bir şüphedir" demişlerdir. Bu görüşe: "İyi ama, kadının inkârı, erkeğin itirafını iptal etmez" diye cevap vermişlerdir.

İmam Muhammed, -İmam Şâfiî ve başka fakihten de rivayet ederek- hem zinâ ve hem de kazf haddine mahkum edilmesi gereğini söylemiştir. Bu görüşte olanlar, sadedinde olduğumuz İbnu Abbâs hadisini delil gösterirler.

Şevkânî, İmam Muhammed'i te'yid eder ve "İki ayrı nokta-i nazardan hadisin zâhiri bunu gösteriyor" der ve açıklar:

a) "Sehl hadisinin nihâî hükmüne göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), o adama kazf haddi tatbik etmemiştir. Bu durum, onunla kazfın düşeceği hususunda istidlâl etmeyi gerektirmez; çünkü, bu kadının böyle bir talepte bulunmamış olmasından ileri gelme ihtimali mevcuttur veya, İbnu Abbâs hadisinin hilâfına, onda kazf cezasını düşüren bir sebebin bulunması da muhtemeldir, nitekim İbnu Abbâs hadisinde, adama hadd-i kazf uygulanmıştır.

b) Kazf delillerinin zâhiri bunun âmm olduğunu ifade eder. Öyle ise, bu âmm hükümden ancak kesin bir delil ile hariçte kalınabilir. Halbuki aynı halde olan kimsenin kâzif (iftiracı) olduğunu Hz. Peygamber tasdik etmiş, hadd-i kazfı uygulamıştır."[67]

CEZAYI DEVLET VERİR

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bütün sünnetleri insanlık için rahmettir. Ancak imam olmak yani devleti temsil etmek vasfına giren sünnetlerini ferdler tatbik edemezler. O vasfı temsil eden yetkili şahıs ve makamlar bu çeşit sünnetin tatbikatını gerçekleştirirler. Bunun bilinmemesi, Müslümanları yanlış davranışlara itebilir. Bir kısım suçlara cezasını ferdlerin vermeye kalkması dine rağmen din için yapılan çok tehlikeli bir hâl ortaya çıkarır. Yanlışlığı tavsifte anarşi kelimesi bile hafif kalır.

Yaşanan şartlarda şer'î hükümlerin tatbikatta olmayışı, cezaların ferdlerce verilemeyeceğinin iyice bilinmeyişi bazı hamiyet-i diniye sahiplerini yanlış davranışlara itebileceği gerçeğinden hareketle, konuyla ilgili şu açıklamayı sunmakta fayda umuyoruz:

"Esasen bir suçluya cezanın verilmesi birkaç safhadan geçer:

a) Suçun sübûtunun tahkiki,

b) Suça muvafik cezaya hükmetmek,

c) Bu cezayı infaz etmek.
İslâm dini, bu işleri resmen tayin edilmiş kadı ile, veliyyü'l-emr veya nâibine bırakır. Bir kısım ağır suçlar vardır ki, bunlara verilecek cezanın şekil ve miktarı nasslarla belirlenmiştir ki onlara hudud denir. Devlet reisi veya hâkim bu cezaları azaltıp çoğaltamaz, birbirleriyle tebdil edemez. Sadece kısas ve diyet cezalarında mağdurun veya velisinin af hakkı vardır.
Hadd cezasına giren fiillerin tecziyesini mağdur talep etse de etmese de fark etmez, devletçe te'dibi şarttır.
Cezanın devlet reisi veya naibi tarafından icra edilmesi gereğinde bütün fakihler müttefiktirler. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ve Hulefâ-i Râşidîn devrinde onların izni olmadan hadd tatbik edilmemiştir.
Şöyle bir sual akla gelebilir: Kısas ve diyet icrasını mağdur veya mağdurun velisi de icra edebilir. Şâyet bu ruhsata dayanarak mağdur, câniye kısas yapsa, meselâ A şahsı, B şahsının kolunu kopardı ise, B şahsı, kadı'nın hükmünden önce davranarak kısas olarak A şahsının kolunu kesse durum ne olur?
Bu durumda B şahsı, kendisine karşı işlenen suçun sübûtu halinde, kol kesme suçunu işlemekle suçlanamaz ise de -zîra hakkı olan bir şeyi yapmış oluyor- aceleciliği ve hakkını münâsib olan vakit girmeden önce aldığı ve kısasla alâkalı icraatı yapmakla vazifeli olan devlet makamlarını dinlememiş olduğu için ta'zir cezası ile cezalandırılır.
Eğer, hâkimin, suçlu hakkında "kısas edilmelidir" diye hükmü vaki olmazdan önce, kısasa tevessül eden kimse suçu isbat edemezse, yani iddia edilen suç sübût bulmazsa kısas yapan kimse o fiilinden dolayı mücrim olarak muhakeme edilir. Meselâ, A şahsı, "oğlumu öldürdü" iddiasıyla B şahsını öldürse, bilahere yapılan tahkikte, B şahsının bu cinayeti işlediği objektif deliller muvacehesinde tam bir kesinlik kazanmasa, A şahsı "ammden katl" suçuyla cezalandırılır. Gerek birinci misalde ve gerekse ikinci misalde zikredilen kol koparma ve oğlunu öldürme iddiaları, aslında pekâla iftira olabilir. Kol kazaen kopmuştur veya oğlu kazaen ölmüştür de, bu fırsatı değerlendirmek isteyen kazazede ortadaki kazaya cürüm rengi vererek, düşmanından intikam alma peşindedir. İşte bu çeşit durumların ortaya çıkmaması için İslâm dini, suçun tesbitinde hüküm verme işini kadıya bırakmıştır.
Aynı kaide mürted hakkında da câridir. "Veliyyü'l-emrin müsaadesi olmaksızın, böyle bir harekette bulunmuş olan şahsa (yani mürtedi öldüren kimseye) te'dib-i şer'î lâzım gelir."
Keza yol kesenler hakkında da durum aynıdır. Onları cezalandırma işi veliyyü'l-emr veya naibine aittir. Ne yolu kesilmiş olan ne de maktullerin velileri, suçluları cezalandıramazlar. Hatta denir ki: "Yol kesicilik töhmetiyle mahpus bulunan bir şahsı kendisine isnâd edilen cürüm daha sâbit olmadan (maktulun velisi dışında) bir kimse âmmden öldürse, bu kimse hakkında kısas lazım gelir, velev ki bilahere o cürüm beyyine ile sabit olsun. Çünkü hâkim tarafından deminin hılline (öldürülmesine) hükmedilmedikçe, o şahsın ismeti, hürriyet-i hayâtiyesi mücerred töhmet ile mürtefi olmaz (ortadan kalkmaz)."
İslâm'ın bu prensibi, yani cezayı verme işini devlete bırakma prensibi, cemiyette vukûu muhtemel pek çok suistimalleri ve bunlardan teselsül edecek fitneleri kökten keser. Halk mahkemesi, kan dâvası fezâhet ve rezaletleri hakikî mü'minler arasında bu sebeple olamaz.[68]
Hz. Peygamber'den Bir Misâl: Cezânın devlet tarafından verilmesi gereğini ifade etme zımnında, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sünnetinden zinâ ile alâkalı bir vak'a gerçekten ikna edicidir.
İbnu Abbâs'tan gelen rivayete göre, "Namuslu ve hür kadınlara (zinâ isnadıyla) iftira eden, sonra (bu

babta) dört şahit getirmeyen kimseler(in herbirine) de seksen değnek vurun.. onların ebedî şahidliklerini kabul etmeyin. Onlar fasıkların ta kendileridir" meâlindeki âyet geldiği zaman, Ashâb'tan kıskançlığı ile meşhur Sa'd İbnu Ubâde, "Ayet böyle mi? Yani, ben hain kadının dizlerinde yabancı bir erkeği çökmüş olarak yakalayacağım da, dört şahid getirinceye kadar onu hiç rahatsız etmeyeceğim, hiç kımıldatmayacağım öyle mi? Hayır, Allah'a kasem olsun, ben dört şahit getirinceye kadar o hacetini görür (gider). Şayet karımın yanında bir erkek görecek olsam hiç aman vermeden, önce kılıcımın keskin ağzıyla vurur tepelerim" der. Bunun üzerine Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) cemaatte bulunanlara: "Sa'd'ın bu kıskançlığına şaşıyor musunuz? Emin olunuz ki, ben ondan daha kıskancım. Allah da muhakkak ki benden ziyade kıskançtır. Bu sebepledir ki, kullarına (gizli ve açık her çeşidiyle) fevâhişi (yani çirkin söz ve uygunsuz fiileri) yasakladı. (...Tevbe ve pişmanlıktan Allah kadar hoşlanan bir başkası da yoktur. Bu sebeple ateşle korkutan, cennetle müjdeleyen (elçiler, peygamber)ler gönderdi)" der.
Hz. Sa'd bunun üzerine, "Ey Allah'ın Resûlü, bu (söylediğiniz) haktır ve Rabb Teâla'nın indinden gelmiştir, fakat ben (ilk defa duyunca işte böyle bir) tuhaf oldum" der.
Bu hadiste Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Sa'd İbnu Ubâde'ye, sanki şöyle demek istediği ifade edilmiştir: "Allah senden daha kıskanç olduğu halde özür beyanını (tevbe ve pişmanlık) seviyor ve ancak hüccet ortaya çıktıktan sonra muâheze ediyor, o halde sana ne oluyor da bu halde öldürmeye tevessül ediyorsun!"
İmam Şafiî, bu rivayete dayanarak, karısıya zinâ ederken yakaladığı kimseyi öldüren kocayı, delille ispatlayamadığı takdirde ölüme mahkum eder.
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in suç, objektif delillerle sübût bulmadıkça, vicdanî kanaatiyle ceza vermediğini şu rivayetten daha vâzıh olarak anlarız: İbnu Mâce'de kaydedilen -ki kısmen Buhârî de almıştır- bir rivayette Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle der: "Eğer ben bir kimseyi delilsiz olarak recmetseydim falanca kadını recmederdim. Zîra hakkındaki şüpheyi, sözleri, dış görünüşü ve yanına giren kimse(ler) te'yid etmektedir."
Nevevî'ye göre "Burada, üzerine delil gösterilemeyen, kadın tarafından da itiraf edilmeyen, buna rağmen pek çok kimsenin işitmiş bulunduğu bir kötülük, kadından zuhur ettiği şuyû bulan bir kötülük kastedilmektedir. Bu rivayet de ifade ediyor ki, bir fenalık haberinin yaygınlaşmasına dayanarak hadd tatbik edilmez, mutlaka delil aranır."[69]
Hz. Ömer'den Bir Misal: İbnu Abbâs'tan gelen bir rivayete göre, adamın biri, fuhuş ithamında bulunduğu câriyesini ateşin üzerine oturtarak fercini yakar. Hâdiseyi duyan Hz. Ömer (radıyallahu anh) adamı çağırtarak sigaya çeker:
"Fuhuş yaptığını bizzat gördün mü?"
"Hayır!"
"Pekâla, kendisi itiraf etti mi?"
"Hayır!"
Hz. Ömer adamı döver ve şunu söyler: "Eğer Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in: "Efendiye kölesi sebebiyle kısas yapılmaz" dediğini işitmeseydim sana kısas uygular (seni aynı şekilde yakar)dım" der. [70]

İKİNCİ FASIL

-1- عن بريدة رَضِـىَ اللهُ عَنْه قال:]أتَى مَاعِزُ بْنُ مالِكٍ ا'سْلَمِيُّ رَضِىَ اللهُ عَنْه النَّبِيَّ # فقَالَ يَا رسُولَ اللهِ: إنِّى ظَلَمْتُ نَفْسِى وَزَنَيْتُ، وَإنِّى أُرِيدُ أنْ تُطَهِّرْنِى فَردَّهُ، فَلَمَّا كَانَ مِنَ الْغَدِ أتَاهُ، فقَالَ يَارسُولَ اللهِ: إنِّى قَدْ زَنَيْتُ، فَرَدَّهُ الثَّانِيَةَ، فَأرْسَلَ رسولُ اللهِ # إلى قَوْمِهِ فقَالَ: هَلْ تَعْلَمُونَ بِعقْلِهِ بَأساً تُنْكِرُونَ مِنْهُ شَيْئاً: فقَالُوا: مَا نَعْلَمُهُ إ'ّ وَفِيَّ الْعَقْلِ مِنْ صَالِحِينَا فِيمَا نَرَى فَأتَاهُ الثَّالِثَةَ فَأرْسَلَ إلَيْهِمْ أيضـاً فَسَألَ عَنْهُ، فَأخْبَرُوهُ أنَّهُ 'َ بَأس بِهِ وَ' بِعَقْلِهِ، فَلَمَّا كَانَ الرَّابِعَـةَ حَفَرَ لَـهُ حُفْرَةً، ثُمَّ أمَرَ بِهِ فَرُجِمَ. قـالَ: فَجَاءَتِ الغَامِديَّةُ، فقَالَتْ يَارسُولَ اللهِ: إنِّى قَدْ زَنَيْتُ، فَطَهِّرْنِى فَردَّهَا، فَلَمَّا كَانَ مِنَ الْغَـدِ قَالَتْ يَارسُولَ اللهِ: لِمَ تَرُدُّنِى؟ لَعَلكَ أنْ تَرُدَّنِى كَمَا رَددْتَ مَاعِزاً فَوَاللهِ إنِّى لَحُبْلَى. قَالَ: إمَّا 'َ فَاذْهَبِى حَتَّى تَلِدِى، فَلَمَّا وَلَـدتْ أتَتْهُ بِالصَّبِيِّ في خِرْقَـةٍ. قالَتْ: هـذَا قَدْ وَلَدْتُهُ. قَالَ: فَاذْهَبِى فَأرْضِـعِيهِ حَتَّى تفطُمِيهِ، فَلَمَّا فطَمَتْهُ أتَتْهُ بِالصَّبِيِّ فِي يَدِهِ كِسْـرَةُ خُبْزٍ، فقَالَتْ: هذَا يَا نَبيَّ اللهِ قَدْ فَطَمْتُـهُ وَقَدْ أكَلَ الطَّعَـامَ، فَدَفَعَ الصَّبىَّ إلى رَجُلٍ مِـنَ المُسْـلِمِينَ، ثُـمَّ أمَرَ بِهَـا فَحُفِرَ لَهَـا إلى صَدْرِهَا، وَأمَرَ النَّاسَ فَرَجَمُوهَا فَأقْبـلَ خَالِـدُ بْـنُ الْوَلِيـدِ رَضِـىَ اللهُ عَنْه بِحَجَرٍ فَرَمَى رَأسَـهَا فَنَضَحَ الدَّمُ عَلى وَجْهِهِ فَسَبَّهَا، فَسَمِعَ النَّبىُّ # سَبَّهُ إيَّاهَا، فقَالَ مَهْ'ً يَا خَالِدُ: فَوَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ لَقَدْ تَابَتْ تَوْبَةً
لَوْ تَابهَا صَاحِبُ مَكْسٍ لَغُفِرَ لَـهُ، ثُمَّ أمَرَ بِهَا فَصَلَّى عَلَيْهَا وَدُفِنَتْ[. أخرجه مسلم وأبو داود .

1. (1605)- Hz. Büreyde (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissâlatu vesselâm)'a, Mâiz İbnu Mâlik el-Eslemî (radıyallâhu anh) gelerek:

"- Ey Allah'ın Resûlü, ben nefsime zulmettim, zinâ fazihasını işledim, beni temizlemeni istiyorum" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onu reddetti (geri çevirip meselenin üzerine gitmedi). Ancak Mâiz ertesi gün tekrar geldi. Yine:

"- Ey Allah'ın Resûlü, ben zinâ fazihasını irtikab ettim!" diye ikinci sefer itirafta bulundu. Adamı ikinci sefer geri çeviren Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) adamın kavmine birisini yollayarak:

"Onun aklında bir noksanlık biliyor musunuz, normal bulmadığınız bir davranışına rastladınız mı?"diye tahkik ettirdi. Ancak hep beraber:

"Biz onu gördüğümüz kadarıyla, aramızdaki sâlih kişilere denk akıl (ve feraset) sahibi biliyoruz" dediler. Mâiz üçüncü sefer müracaatta bulundu. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) onlara yine birini göndererek adam hakkında sordurdu. Yine ne kendinde, ne aklında bir kusur olmadığını söylediler.

Adam dördüncü sefer müracaat edince, ona bir çukur kazdırdı. Taşlanmasını emretti ve taşlandı.

Râvi der ki: Gâmidiye adında bir kadın da gelerek:

"Ey Allah'ın Resûlü, ben zina fazîhasını işledim. Beni temizle!" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), onu da geri çevirdi. Ertesi gün gelen kadın:

"Ey Allah'ın Resûlü, beni niye reddediyorsun. Görüyorum ki, beni de Mâiz gibi geri çevirmek istiyorsun. Allah'a kasem olsun ben hamileyim de!" dedi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Öyle ise hayır. Sen git ve çocuğu doğurunca gel" dedi. Kadın gitti, çocuğu doğurunca, bir beze sarılmış olarak çocukla geldi.

"İşte çocuk, doğurdum!" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Git, sütten kesinceye kadar emdir, sonra gel!" buyurdu. Kadın gitti, o çocuğu sütten kesince çocukla birlikte geldi. Çocuğun elinde bir ekmek parçası vardı.
"Ey Allah'ın Resûlü, işte çocuk, sütten kestim, yemek de yedi" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) çocuğu alıp, Müslümanlardan birine teslim etti. Sonra bir çukur kazılmasını emir buyurdu. Göğsüne kadar derinlikte bir çukur kazıldı. Bundan sonra halka taşlamalarını emretti. Herkes taşladı. Hâlid İbnu Velid (radıyallâhu anh) elinde bir taş ilerledi, başına attı. Kan yüzüne fışkırmıştı, kadına küfretti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hâlid'in kadına küfrettiğini işitince:
"Ey Hâlid ağır ol!" dedi ve ilâve etti:
"Nefsimi kudret elinde tutan Zât-ı Zülcelâl'e kasem olsun, bu kadın öyle bir tevbe yaptı ki, şâyet alışverişte sahtekârlık yapanlar aynı tevbe ile tevbe yapsalardı, onların bile mağfiretine yeterdi!"
Sonra Resûlullah (tekfin) emretti. Kadının üzerine namaz kıldırdı ve defnedildi." [Müslim, Hudud 22, (1695); Ebû Dâvud, Hudud 24, 25, (4434, 4441).][71]

AÇIKLAMA:

1- İslâm dini, insanlar arasında işlenen cürümler içerisinde en ibaretâmiz cezayı zinâ fazihasına takdir etmiştir: Recm, yani taşlayarak öldürme... Cezanın ağırlığı, işlenen bu fiilin çirkinliğinden ve Allah indinde kötülüğünün büyüklüğünden ileri gelir. Bir insanın, ceza olarak taşlanarak öldürülmesi, işlediği cürmün büyüklüğünü idrakte hissî bir şok sağlar. Cezanın ağırlığı nisbetinde, tatbikini imkânsız kılacak şartlar koşulmuştur: İtiraf veya dörtten aşağı düşmeyecek sayıda, fiil halinde görgü şahidi. Bu durum, recm vak'asını İslâm cemiyetlerinde parmakla sayılacak kadar azaltmıştır. Ancak, zinâ hadiselerinin İslâm cemiyetlerinde asgarî seviyede sınırlandırılmasında, mü'minlerin bunun cezasının recm olduğunu bilmeleri yetmiştir.
2- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında, recm tatbikatının bir kaç örneği var. Hemen hepsi de itirafa dayanır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Allah'ın gizlemiş olduğu günahı insanlara açmamayı, bir başka ifade ile kişinin hâkimin önüne giderek yaptığı suçları beyan etmemesini tavsiye ettiği halde, bazı zânilerin taşlanarak öldürüleceklerini bile bile "Zinâ yaptım beni temizle!" diye Hz. Peygamber'e müracaat etmiş olmaları onların imanlarının derecesini ifade eder.
3- Hadiste dikkatimizi çeken mühim bir husus, zinâ yaptığını itiraf eden kimseye Hz. Peygamber'in yüz çevirmesi veya adamı geri göndermesidir. Yani, tavrı ile, zinâyı itiraf etmesini hoş karşılamıyor. Adamı ve kadını geri çevirmek, -başka rivâyetlerde itirafta bulunan adama- sırt çevirmek gibi davranışlara, bir de adam hakkında tahkikat devreye giriyor: Adamın aklî muvazenesi yerinde mi, arada sırada da olsa aklından şüphe ettirecek davranışları olmuş mudur? soruşturmuştur. * üslim'in bir rivâyetinde Resûlullah, Mâiz'in sarhoş olup olmadığının tedkik edilmesini işaret buyurur, cemaatte bulunan bir adam kalkıp ağzını koklar ve şarap kokusu bulamaz.
Resûlullah'ın bu tavrı sadece Mâiz'e karşı değil, Ezd kabilesinin Gâmid kolundan olan ve rivâyetlerde Gâmidiye nisbetiyle zikri geçen kadına da öyle davranır, geri çevirir. Hattâ kadın: "Görüyorum ki, beni de Mâiz gibi geri çevirmek istiyorsun" der.
4- Yine dikkat çeken bir husus, zinâ itirafında bulunanlara: "Kiminle zinâ yaptın?" diye sorulmuyor. İtirafı yapan erkekse, "hangi kadınla?" veya kadınsa "hangi erkekle?" diye öbür suçluyu arama cihetine gidilmemiştir.[72]

5- Hadisten çıkarılan bazı hükümler

Hadisten Çıkarılan Bazı Hükümler:

1) Hanefîlerle, Hanbelîler, bu hadisi esas alarak, zinâ ikrarının makbul olması için dört ayrı mecliste yapılması gereğine hükmetmişlerdir.
İmam Mâlik ve Şafiî hazretleri ise, bir kere ikrarın yeterli olacağına hükmederler. Onlar bu hükme giderken bir başka hadisi esas alırlar.
2) Hadisten, delinin suç ikrarının makbul olmayacağı hükmü çıkarılmıştır. Âlimler bunda ihtilâf etmezler.
3) Kişinin kendi aleyhine ikrarı makbuldür, ikrarıyla hesaba çekilir.
4) Kişinin ikrardan dönmesi kinayeli olarak telkin edilebilir, dönecek olursa makbuldür. Ancak bu telkin insanların haklarına giren suçlarla, zekât ve kefaret gibi malî olan Allah haklarında caiz değildir.
5) Hadd-i şer'îden hükümdar haberdar olmalıdır. Ancak tatbikatında birini vekil bırakabilir. İmam Âzam ve İmam Ahmed ise: "Recm sırasında Müslümanların reisinin mutlaka hazır bulunması lâzımdır. Zinâ beyyine ile sabitse şahidler de hazır bulunur ve ilk taşı onlar atarlar. İkrarla sübut bulmuş ise ilk taşı reis atar" derler. Mâlik ve Şafiî'ye göre, Müslümanların reisinin recm yerinde hazır bulunması şart değildir.
6) Kişiye hadd olarak recm kâfidir. Recm ve hadd her ikisi de tatbik edilemez.
7) Recmedilerek öldürülen erkek ve kadınlar için mezar kazılıp kazılmayacağı hususunda ihtilaf edilmiştir. Ebû Hanife, Malik ve Ahmed İbnu Hanbel'in meşhur kavline göre kazılmaz. Katâde, Ebû Yusuf, Ebû Sevr ve bir rivâyette Ebû Hanife'ye göre kazılır. Malikîlerin bir kısmı: "Beyyine ile recmedilenler için kazılır, ikrarla recmedilenler için kazılmaz" demiştir.
Şafiîler bu hususta üç farklı görüş ileri sürmüşlerdir:
a) Kadın için mezar kazmak müstehabtır, zîra tesettürüne yardım eder.
b) Bu iş sultanın emriyle olur, dilerse kazdırır, dilerse kazdırmaz.
c) Kadının zinâsı beyyine ile sabit olmuşsa mezar müstehabtır, ikrar ile sübut bulmuşsa müstehab değildir. Esahh olan kavil de budur.
8) Recm taş, tuğla parçası, kemik, sopa gibi şeylerle yapılmalıdır. Bu hususta ittifak vardır.
9) Hadd-i şer'î günahın kefaretidir.
10) Tevbe ile büyük günahlar da affedilir. Bu hususta icma mevcuttur. Sadece katilin affı hususunda İbnu Abbas (radıyallâhu anhümâ) Cumhur'a muhalefet ederek, affedilmeyeceğini söylemiştir.
Şârihler: Mâiz ve Gâmidiye'li kadının niçin tevbe ile yetinmeyip, hadd-i şer'înin tatbik edilmesinde ısrar ettikleri sorusunu şu şekilde cevaplandırırlar: "Haddin tatbiki günahlara kesinlikle kefarettir. Ancak tevbenin makbuliyetinde yakin elde edilemez, kabul edilebileceği umulur, o kadar. Kesinlikle: "Tevbe kabul ediliştir" denemez. Bu sebeple günahtan temizlendikleri hususunda emin olmak isteyen Mâiz ve Gâmidiyye'li kadın, hadd-i şer'înin tatbik edilmesini ısrarla istemişlerdir.
11) Gebe kadın, çocuğunu doğurmadıkça recmedilemez. Bu meselede çocuğun zinâdan olmasıyla kocadan olması arasında fark yoktur. Kısas meselesi de böyledir.
12) Kadın muhsane olduğu takdirde o da recmedilir.
13) İmam-ı Âzam'la bir rivâyette İmam Malik'e göre, kadın doğurunca bekletilmeden recmedilir,

çocuğuna süt vermesi veya sütanne bulması beklenmez. İmam Şafiî, Ahmed, İshak ve Malikîlerin meşhur kavline göre, kadın, çocuğuna sütanne buluncaya kadar recmedilmez. Süt anne bulamazsa sütten kesinceye kadar anne recmedilmez.
14) Zâninin tevbesi, hadd-i şer'îyi ondan kaldırmaz.
15) Recmedilen kimseye cenâze namazı kılınıp kılınmayacağı ihtilâflıdır. Ahmed İbnu Hanbel ve İmam Mâlik'e göre, Müslümanların reisine ve fazilet sahibi kimselere bu namaza katılmak mekruhtur, böylelerinin namazlarını başkaları kıldırmalıdır. Ancak cumhur-u ulemâ böyle bir ayırım yapmaz.[73]

-2- وعن جابر رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]أمَرَ رَسُولُ الله # بِرَجُلٍ زَنَى فَجُلِدَ الحَدَّ، ثُمَّ أُخْبِرَ أنَّهُ مُحْصِنٌ فَأَمَرَ بِهِ فَرُجِمَ[. أخرجه أبو داود .

2. (1606)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zinâ yapmış olan bir kimse için celde ile hadd tatbik edilmesini emretti. Sonra, onun muhsan olduğu bildirildi. Bu sefer recmedilmesini emretti ve recmedildi." [Ebû Dâvud, Hudud 24, (4438, 4439).][74]

AÇIKLAMA:

Azîmâbâdi der ki: "Bu hadiste, imam hududdan birini emreder, sonra da o hususta yanıldığını anlarsa, doğru olan ne ise ona rücû ederek şer'î vacibi tatbik etmesi gerektiğine delil vardır."[75]

-3- وعن عمران بن الحصين رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]أتَتِ امْرَأةٌ مِنْ جُهَيْنَةَ رَسولَ اللهِ # وَهِيَ حُبْلَى مِنَ الزِّنَا، فقَالَتْ يَا رسولَ اللهِ: أصَبْتُ حَدّاً فَأقِمْهُ عَليَّ فَدَعَا نَبيُّ اللهِ # وَلِيَّهَا فقَالَ: أحْسِنْ إلَيْهَا، فَإذَا وَضَعَتْ فَأْتِنِي بِهَا، ففَعَلَ فَأمَرَ بِهَا فَشُدَّتْ عَلَيْهَا ثِيَابُهَا، ثُمَّ أمَرَ بِهَا فَرُجِمَتْ، ثُمَّ صَلَّى عَلَيْهَا، فقَالَ عُمَرُ: أتُصَلِّى عَلَيْهَا وَقَدْ زَنَتْ؟ فقَالَ #: لَقَدْ تَابَتْ تَوْبَةً لَوْ قُسِّمَتْ بَيْنَ سَبْعِيْنَ مِنْ أهْلِ المَدِينَةِ لَوَسِعَتْهُمْ، وَهَلْ وَجَدْتَ أفْضَلَ مِنْ أنْ جَادَتْ بِنَفْسِهَا للهِ عَزَّ وَجَلَّ[. أخرجه الخمسة إ البخارى .

3. (1607)- İmrân İbnu'l-Husayn (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a Cüheyneli, zinâdan hamile kalmış bir kadın geldi ve:
"- Ey Allah'ın Resûlü! Ben bir hadd cürmü işledim, cezasını bana tatbik et" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da kadının velisini çağırıp:
"- Buna iyi muamelede bulunun. Çocuğu doğurunca kadını bana getirin!" buyurdu. Velisi öyle yaptı. (Doğumdan sonra gelince) Resûlullah kadının elbisesini üzerine bağlamalarını emretti. Sonra taşlamalarını söyledi ve taşlandı. Üzerine cenaze namazı kıldırdı. (Bunu gören) Hz. Ömer:
"- Bu zâniye kadına namaz mı kıldırıyorsun?" dedi. Aleyhissalatu vesselam Efendimiz:
"- Bu öyle bir tevbe yaptı ki, onun tevbesi Medine ahalisinden yetmiş kişiye taksim edilseydi onların hepsini rahmete bandırırdı. Sen Allah için canını vermekten daha efdâl bir amel biliyor musun?" diye cevap verdi." [Müslim, Hudud 24, (1696); Tirmizî,Hudud 9, (1435); Ebû Dâvud, Hudud 25, (4440,

4441); Nesâî, Cenâiz 64, (4, 63).][76]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen bir kısım hususlar daha önceki hadislerde açıklandı. Burada dikkatimizi çeken husus, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, kadının velisine yaptığı tenbihtir: "Buna iyi muamelede bulunun." Muhtemelen, velisi kadına "Ailemize ar getirdin, yüz karası oldun" vs. şeklindeki sözleri ve başkaca davranışlarıyla eziyet vermekte idi. Durumu anlayan Resûlullah bundan vazgeçmelerini emretmiştir.
2- Elbisenin bağlanması, taşlama sırasında vücudunun açılmaması içindir. Çünkü, ölüm anında, kişi maruz kalacağı ızdırabın sevkiyle üstünü başını yolabilir, açılan kısımlarına ilgisiz kalabilir. Bu sebeple Cumhur, kadının oturmuş halde taşlanması, erkeğin de ayakta taşlanması gereğine hükmetmiştir. İslâmî espri, hiçbir surette kadının avret yerlerinin açılma şenâetini hoş karşılamaz, bu meselede kayıdsız kalmaz. Hülasa ulemâ oturarak taşlanmasını tesettürün muhafazası için en uygun tarz kabul etmiştir.[77]

ـ4ـ وعن أبى هريرة، وزيد بن خالد الجهنىّ رَضِىَ اللهُ عَنْهما]أنَّ أعْرَابِيّاً أتى النَّبىَّ # فقَالَ يَارسُولَ اللهِ: أنْشُدُكَ بِاللهِ إَّ قَضَيْتَ لِى بِكِتَابِ اللهِ تَعالى، فقَالَ اŒخَرُ، وَهُوَ أفْقَهُ مِنْهُ: نَعَمْ فَاقْضِ بَيْنَنَا بِكِتَابِ اللهِ تَعالى، وَائْذَنْ لِى، فقَالَ #: قُلْ، فقَالَ: إنَّ ابْنِى كَانَ عَسِيفاً عَلى هذَا فَزَنَى بِامْرَأَتِهِ، وَإنِّى أُخْبِرْتُ أنَّ عَلى ابْنِى الرَّجْمَ
فَافْتَدَيْتُ مِنْهُ بِمِائَةِ شَاةٍ وَوَلِيدَةٍ، فَسَألْتُ أهْلَ الْعِلْمِ فَأخْبَرُونِى أنَّ عَلى ابْنِى جَلْدَ مِائَةٍ وَتَغْرِيبَ عَامٍ، وَأنَّ عَلى امْرَأةِ هَذَا الرَّجْمَ؟ فقَالَ: وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ ‘قْضِيَنَّ بَيْنَكُمَا بِكتَابِ اللهِ تَعالى: الْوَلِيدَةُ، وَالْغَنَمُ رَدٌّ عَلَيْكَ، وَعَلى ابْنِكَ جَلْدُ مِائَةٍ وَتَغْرِيبُ عَامٍ اغْدُ يَا أُنَيْسُ ـ لِرَجُلٍ مِنْ أسْلَمَ ـ إلى امْرَأةِ هذَا، فإنْ اعْتَرَفَتْ فارْجُمْهَا، فَغَدَا عَلَيْهَا فاعْتَرَفَتْ، فَأمَرَ بِهَا النَّبىُّ # فَرُجِمَتْ[. أخرجه الستة.وقال مالك »الْعَسِيفُ«: ا‘جير .

4. (1608)- Ebû Hüreyre ve Zeyd İbnu Hâlid el-Cühenî (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Bir bedevî, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gelerek:
"- Ey Allah'ın Resûlü, Allah aşkına, hakkımda Allah'ın kitabıyla hükmet!" diye yemin verdi. Bundan daha fakih olan bir diğeri de:
"- Evet aramızda Kitabullah'la hükmet, bana da izin ver!" talebinde bulundu. Aleyhissalatu vesselam Efendimiz:
"- Meramını söyle! (seni dinliyorum)" dedi. Adam:
"- Oğlum bunun yanında işçi idi. Karısıyla zinâ yaptı. Bana, "Oğlun için recm gerekir" dediler. Ben de hemen oğlum namına yüz koyunla bir cariyeyi fidye verdim. Sonra bir de ilim adamlarına sordum. Bana: "Oğluna yüz deynek ve bir yıl sürgün cezası gerekir; bu adamın karısına da recm cezası icabeder" dediler" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"- Ruhumu kudret elinde tutan Zât'a yemin olsun ikinizin arasını Kitabullah'a uygun şekilde hükme

bağlayacağım: Cariye ve koyunlar sana geri verilecek. Oğluna yüz sopa ve bir yıl sürgün tatbik edilecek" buyurdu. Sonra, Eslemli bir adama seslendi:
"- Ey Üneys! bu zâtın hanımına git, eğer zinâyı itiraf ederse onu recmet gel!"
Üneys, kadına vardı. O suçunu itiraf etti. Resûlulluh (aleyhissalâtu vesselâm) emretti, kadın recmedildi." [Buhârî, Muhâribîn 30, 32, 34, 38, 46, Vekâlet 13, Şehâdât 8, Sulh 5, Şurût 9, Eymân 3, Ahkâm 39, Haberu'l-Vâhid I, İ'tisâm 2; Müslim, Hudud, 25, (1697, 1698); Muvatta, Hudud 6, (2, 822); Tirmizî, Hudud 8, (1433); Ebû Dâvud, Hudud 25, (445); Nesâî, Kudât 21, (8, 240, 241); İbnu Mâce, Hudud 7, (2549).][78]

AÇIKLAMA:

1- Burada, bedevînin Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e yemin vererek söze başlaması, Resûlullah'a olan itimadsızlığından değildir. Arap örfünde yemin vererek söz etmek, talebde bulunmak cari bir âdettir. Zaman zaman hadislerde rastlanır. Açıklamalar buna daha ziyade bedevîlerin, henüz fazla incelmemiş kimselerin başvurduğunu ifade etmektedir. Nitekim daha fakih yani ilim ve anlayışça daha ileri olduğu belirtilen ikinci şahıs Resûlullah'a yemin vermemiştir. Rivâyette geçen

أَفْقَهُ مِنْهُ (ondan daha anlayışlı, bilgili) tâbiriyle belki de, bugünün tâbiriyle, "daha kültürlü" "daha nazik" denmek istenmiştir.
2- Rivâyetten anlaşıldığı üzere işçinin babası, oğlunu zinânın cezasından fidye ödeyerek kurtaracağını, zinâ ile ortaya çıkan hukukî durumun mağdur koca ile oğlan tarafı ilgilendiren bir husus olduğunu zannetmiş ve derhal kocanın memnun kaldığı maddî bir meblağ ödeyerek sulh olmuştur.
Ancak, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın da irşad buyurduğu üzere, zinâ vak'asının değerlendirilmesi bu çerçevede kalmamaktadır. Bir yönü ile beşerî hukuku ilgilendirse bile bir yönü ile hukukullaha girmektedir. Meselenin, mücrim tarafla mağdur tarafın mutabık kalacakları bir formülde çözüme bağlanması mümkün değildir. Bu dâvanın, konuyu ilgilendiren nasslarla âyet ve hadislerle hükme bağlanması gerekmelidir. Resûlullah, babanın, kocaya fidye olarak verdiği koyun ve develeri iade etmiş, zinâya adı karışan kadının -itiraf etmesi halinde- recmedilmesini söylemiştir. Oğlanın celdeye mahkum edilmesi bekârlığı sebebiyledir.
3- Recm ile ilgili âyet Kur'ân-ı Kerim'de yer almadığına göre, rivayette geçen Kitabullah tâbirinden maksad Kur'ân-ı Kerim değil, "Allah'ın hükmü"dür, bir bakıma Allah'ın yazısı demektir.
4- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in burada: "Ey Üneys, bu zatın hanımına git, eğer zinâyı itiraf ederse recmet, gel!" demesi ve ikrarı dört kere tekrar ettirmeyi tenbih etmemesi, bazı âlimlerin dikkatini çekmiştir. Onlar bu rivâyete dayanarak: "Zinânın, itiraf yoluyla sübûtunda itirafın dört ayrı mecliste dört kere tekrarı gerekmez, bir kerecik itiraf da yeterlidir" demişlerdir. İmam Mâlik ve Şâfiî bu görüştedir. Hanefîlerle Hanbelîlerin bir başka hadisi esas alarak dört ayrı ikrarla zinânın sübut bulacağına hükmettiklerini daha önce belirtmiştik (1605. hadis).
5- Âlimler bir başka noktaya da dikkat çekmişlerdir: Zinâ haddi, iddia ve ithamla değil bilakis itiraf ve beyyine ile sübût bulur, kesinlik kazanır. Öyleyse Resûlullah niçin Üneys'i hemen recm vazifesiyle göndermiştir?

Bunun cevabını şöyle verirler: Üneys, kadına, hakkındaki ithamı haber verecektir. Kadın bunu ya reddedip hadd-i kazf talebinde bulunacak yahut da kabul edip, suçunu itiraf edecektir. Nitekim iddiayı kabul ederek recm cezasını çekmiştir.[79]

6- Hadisten çıkarılan bazı hükümler.

HADİSTEN ÇIKARILAN BAZI HÜKÜMLER

1) Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında başkalarından da fetvâ sorulmuştur. Öyle ise, bir âlim kendinden daha büyük bir kimsenin bulunduğu yerde fetva verebilir.
2) Fâsid antlaşma merduddur. Böyle bir antlaşma ile mala temellük edilemez, iadesi gerekir.
3) Şer'î haddler fidye ile değiştirilemez.
4) Muhsan (evli) kimseye recm ve celde cezası beraberce uygulanmaz, sadece recm uygulanır.
5) Şafiî mezhebine göre, bekâr zâni'ye celde cezası ile birlikte sürgün cezası da verilir. İmam-ı Âzam'a göre sürgün cezası verilmez.
6- Dışarı çıkmayı âdet edinmeyen kadın mahkemeye gelmeye mecbur edilmez, hüküm verecek hâkim onun bulunduğu yere gider.[80]

-5- وعن مالك رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]بَلَغَنِى أنَّ عُثْمَانَ رَضِىَ اللّهُ عَنْه أُتِىَ بِامْرَأةٍ ولَدَتْ في ستّةِ أشْهُرٍ فَأَمَرَ بِرَجْمِهَا، فقَالَ عَلِيٌّ رَضِىَ اللّهُ عَنْه: إنَّ اللّهَ تَعالى يَقُولُ: وَحمْلُهُ وَفِصَالُهُ)-1(ثَلاثُونَ شَهْراً، وقَالَ: وَالْوَالِدَاتِ يُرْضِعْنَ أوْدَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أرَادَ أنْ يُتِمَّ الرِّضَاعَةَ، فَالْحَمْلُ سِتَّةُ أشْهُرٍ، فَأمَرَ عُثْمَانُ بِرَدِّهَا فوُجِدَتْ قَدْ رُجِمَتْ[.

5. (1609)- İmam Mâlik diyor ki: "Bana ulaştığına göre, Hz. Osman (radıyallâhu anh)'a evliliğinin altıncı ayında doğum yapan bir kadın getirildi. Derhal recmedilmesini emretti. Ancak Hz. Ali (radıyallâhu anh):
"- Cenab-ı Hakk, Kur'an-ı Kerim'de وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلَثُونَ شَهْرًا "(İnsanın anne karnında) taşınma ve sütten kesilmesi (müddeti) otuz aydır..." (Ahkâf 15) buyuruyor. Keza bir başka âyette de:

وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ اَوْدَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ اَرَادَ اَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ "Anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler. (Bu hüküm) emmeyi tamam yaptırmak isteyenler içindir..." (Bakara 233) buyurmaktadır. Bu durumda hamilelik müddeti altı aydır." Bu açıklama üzerine Hz.Osman (radıyallahu anh) kadının geri gönderilmesini emretmişti, ancak kadın recmedilmiş bulundu." [Muvatta, Hudud 11 (2, 825).][81]

AÇIKLAMA:

Hz.Osman (radıyallâhu anh)'ı, evliliğinin altıncı ayında doğum yapan kadın hakkında zinâ hükmünü vermeye sevkeden husus, doğumların normalde dokuz ayda olmasıdır. Resûlullah (aleyhissalâtu

vesselâm)'ın "İlim şehrinin kapısı" olarak tavsif ve takdir buyurduğu Hz. Ali (radıyallahu anh), Kur'ân-ı Kerim âyetlerine olan nafiz ve derin vukufuna dayanarak -pek nadir bile olsa- altı ayda doğum olabileceğini açıklamış ve Hz. Osman (radıyallâhu anh)'ı da bu hususta ikna etmiştir. Ancak bu esnada hüküm kadına infaz edilmiştir.
İbnu Ebî Hatim'in rivâyetinin sonunda, Hz. Ali'nin açıklamasını beğenen Hz. Osman (radıyallâhu anhümâ)'ın: وَاللّهِ مَا فَطَنْتُ لِهَذَا "Vallahi ben bunu kavrayamamıştım" dediği belirtilir.
Abdurrezzak'ın bir rivâyeti, Hz. Osman'dan önce benzer bir hâdisenin Hz. Ömer'e intikal ettiğini ve Hz. Ömer'in meseleyi Ashab'la istişare ettiğini, meseleyi, kaydettiğimiz şekilde Hz. Ali'nin çözdüğünü belirtir.
Bu durum, Hz. Osman'ın önceki yani Hz. Ömer zamanında cereyan etmiş olan vak'ayı hiç işitmediğini gösterir.
Her hâl u kârda bu hâdiseler, Hz. Ali (radıyallâhu anh)'nin Kur'ân-ı Kerim'in inceliklerini kavramada Hz. Ömer ve Hz. Osman gibi Ashab-ı Güzin'in diğer büyükleri arasında nasıl imtiyazlı ve üstün bir yer tuttuğunu göstermesi bakımından da ayrı bir ehemmiyet taşır.[82]

6- وعن أبى إسحاق الشيبانى رَضِىَ اللهُ عَنْه قال:]سَألْتُ ابْنَ أبِى أوْفَى هَلْ رَجَمَ رسولُ اللهِ #؟ قالَ: نَعَمْ. قُلْتُ: قَبْلَ سُورَةِ النُّورِ، أوْ بَعْدَهَا؟ قالَ: َ أدْرِى[. أخرجه الشيخان.

6. (1610)- Ebû İshâk eş-Şeybânî (rahimehullah) anlatıyor: "İbnu Ebî Evfâ (radıyallâhu anh)'ya:
"- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hiç recm tatbik etti mi?" diye sordum. Bana: "Evet!" cevabını verdi. Ben tekrar:
"- Nûr sûresinin nüzûlünden önce mi, sonra mı?" diye sordum. "Bilmiyorum!" dedi." [Buhârî, Hudud, 21, 37; Müslim, Hudud 29, (1702).][83]

AÇIKLAMA:

1- Recm tatbikatının Nur sûresinin nüzûlünden önce olması halinde, bu sûrede, zâniye celde hükmü gelmiş olmakla recmin bununla neshedildiği söylenebilecektir. Recm, Nur sûresinin nüzûlünden sonra tatbik edilmiş olma durumunda, celdenin muhsan hakkında neshedilmiş olduğuna delil çıkarılabilecektir. Böyle bir değerlendirmeye: "Bunda, Kitab'ın sünnetle neshedilme durumu mevzubahistir, bu ise ihtilaflı bir mevzudur" diye itiraz edilebilir ise de şöyle cevap verilmiştir: "Ulemânın kabul etmediği husus, Kitab'ın haber-i vahidle neshidir, haber-i meşhur ile neshine itiraz edilmemiştir. İbnu Hacer burada nesh değil tahsisin mevzubahis olduğunu, âyetteki celde hükmünün muhsan olmayanlara tahsis edildiğini belirtir.
2- İbnu Ebî Evfâ, recm hâdisesinin Nur sûresinden önce mi, sonra mı vukua geldiğini bilmediğini söylemektedir. Ancak Nur sûresinden sonra olduğuna dair delil mevcuttur. Zîra sûrenin nüzûlü ifk hâdisesi sırasında vukua gelmiştir. Gerçi bu hâdise dördüncü hicri yılda mı, beşinci veya altıncı hicrî yılda mı meydana geldi, ihtilaflıdır. Ama recm hâdisesinde Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) de hazır bulunduğuna göre, yedinci yıldan sonra cereyan etmiş olmalıdır, zîra o, yedinci hicrî yılda İslâm'la müşerref olmuştur.
3- İbnu Ebî Evfâ'nın "bilmiyorum" demesi, faziletli, büyük kimselerin "bilmiyorum" diye cevap

vermekle faziletlerinden bir şey kaybetmeyeceğine, böyle dediği için ayıplanamayacağına delildir. Bilakis bu cevap onun araştırıcı olduğuna, söyledikleri şeylerde titiz davrandığına delildir, övülmesini gerektiren bir cevaptır.[84]

-7- وعن الشعبى رَضِىَ اللّهُ عَنْه]أنَّ عَلِيّاً رَضِىَ اللّهُ عَنْه حِينَ رَجَمَ المَرْأةَ ضَرَبَهَا يَوْمَ الخَمِيسِ، وَرَجَمَهَا يَوْمَ الجُمُعَةِ، وَقَالَ: جَلَدْتُهَا بِكِتَابِ اللّهِ، وَرَجَمْتُهَا بِسُنَّةِ رسولِ اللّهِ #[. أخرجه البخارى.

7. (1611)- Şa'bî (rahimehullah) anlatıyor: "Hz. Ali (radıyallâhu anh), kadını remettiği zaman onu perşembe günü dövdü, cuma günü de recmetti. Ve şunu söyledi: "Ona Kitabullah(ın hükmü) ile celde, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sünneti ile de recm tatbik ettim." [Buhârî, Hudud 21.][85]

AÇIKLAMA:

1- Burada zikri geçen kadın Şürâhetü'l-Hemdaniyye'dir. Zinâ suçuyla Hz. Ali'ye getirilmiştir. Hz. Ali (radıyallâhu anh) çocuğunu doğurması için geri çevirmiş, sonra ona kadın akrabalarından en yakın olanını getirtip çocuğu teslim etmiş ve kadını recmetmiştir.
2- Bazı rivâyetlerde Hz.Ali'nin, bu durumu tavzih için bir kısım sualler sorduğunu görmekteyiz:
"- Belki de erkek seni zinâya zorlamıştır?"
"- Hayır!"
"- Sen uyurken, (rızan olmadan) sana gelmiştir?"
"- Hayır!"
"- Kocan düşmanlarımızdan biridir?"
"- Hayır!"
Bu cevaplardan sonra Hz. Ali (radıyallâhu anh) kadının hapsedilmesini emretti. Doğum yapınca bir perşembe günü çıkarttı, yüz deynek vurdurdu. Sonra tekrar hapse gönderdi. Cuma günü bir çukur kazdırıp taşlattı."
3- Burada Hz. Ali (radıyallâhu anh)'nin kadına önce celde, sonra recm tatbik ettiği görülmektedir. Übey İbnu Ka'b (radıyallâhu anh)'ın da bu görüşte olduğu rivâyet edilmiştir. Hazimî'nin kaydına göre, Ahmed, İshâk, Dâvud-ı Zâhirî ve İbnu'l-Münzir muhsan olan zâniye, önce celde sonra recm tatbik edileceğine hükmetmişlerdir. Cumhur ise iki haddin birleştirilmeyeceğine hükmetmiştir. Bu görüş Ahmed İbnu Hanbel'den de rivayet edilmiştir. Cumhur bu görüşe Mâizle ilgili hadisi delil yapar ve bunun, hem celde hem de recm ifade eden Ubâde hadisini neshettiğini söyler. Ubâde hadisi şöyledir:

اَلثَّيِّبُ بِالثَّيِّبِ جَلْدُ مِائَةٍ وَالرَّجْمُ وَالْبِكْرُ بِالْبِكْرِ جَلْدُ مِائَةٍ وَالنَّفْىُ "Dul dulla zinâ yaparsa yüz sopa ve recm, bekâr bekârla zinâ yaparsa yüz sopa ve sürgün cezası uygulanır." (Bu hadis Müslim'de gelmiştir.) [86]

-8- وعن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]زَنَى رَجُلٌ وَامْرَأةٌ مِنَ الْيَهُودِ. فقَالَ بَعضُهُمْ لِبَعْضٍ:

اذْهَبُوا بِنَا إلى هذَا النَّبيّ، فَإنَّهُ نَبيٌّ بُعِث بِالتَّخْفِيفِ، فإذَا أفْتَانَا بِفُتْيَا دُونَ الرَّجْمِ قَبِلْنَاهَا، وَاحْتَجَجْنَا عِنْدَ اللهِ تَعالى بِهَا، قُلْنَا فُتْيَا نَبيٍّ مِنْ أنْبِيائِكَ، فَأتَوُا النَّبىَّ # وَهُوَ جَالِسٌ في المَسْجِدِ في أصْحَابِهِ، فَقَالُوا يَا أبَا الْقَاسِمِ: مَا تَرَى في رَجُلٍ وَامْرَأةٍ زَنَيَا، فَلَمْ يُكَلِّمْهُمْ كَلِمَةً حتَّى أتَى بَيْتَ مِدْرَاسِهِمْ، فقَامَ عَلى الْبَابِ فقَالَ: أنْشُدُكُمُ اللهَ الَّذِى أنْزَلَ التَّوْرَاةَ عَلى مُوسى، مَا تَجِدُونَ في التَّوْرَاةِ عَلى مَنْ زَنَى إذَا أحْصَنَ؟ قَالُوا: يُحَمَّمُ وَيُجَبَّهُ ويُجْلَدُ، وَالتَّجْبِيهُ: أنْ يُحْمَلَ الزَّانِيَانِ عَلى حِمَارٍ، وَتُقَابَلَ أقْفِيَتُهُمَا وَيُطَافُ بِهِمَا. قَالَ: وَسَكَتَ شَابٌّ مِنْهُمْ، فَلَمَّا رَآهُ النَّبِيُّ # سَكَتَ ألَظَّ بِهِ النِّشْدَةِ، فقَالَ: اللَّهُمَّ إذْ نَشَدْتَنَا فَإنَّا نَجِدُ في التَّوْرَاةِ الرَّجْمَ، فقَالَ النَّبِيُّ #: فَمَا أوَّلُ مَا ارتَخَصْتُمْ أمْرَ اللهِ تَعالى؟ قالُوا: زَنَى ذُو قَرَابَةٍ مِنْ مَلِكٍ مِنْ مُلُوكِنَا فَأخَّرَ عَنْهُ الرَّجْمَ، ثُمَّ زَنَى رَجُلٌ آخَرُ في أُسْرَةٍ مِنَ النَّاسِ، فأرَادَ رَجْمَهُ فَحَالَ قَوْمُهُ دُونهُ وَقَالُوا: يُرْجَمُ صَاحِبُنَا حَتَّى تَجِئَ بِصَاحِبِكَ فَتَرْجُمَهُ، فاصْطَلَحُوا هذِهِ الْعُقُوبَةَ بَيْنَهُمْ، فقَالَ #: فَإنِّى أحْكُمُ بِمَا في التَّوْرَاةِ، فأمَرَ بِهِمَا فَرُجِمَا فقَالَ الزُّهْرِىُّ: فَبَلَغَنَا أنَّ هذِهِ اŒيَةَ نَزَلَتْ فِيهِمْ: إنَّا أنْزَلْنَا التَّوْرَاةَ فِيهَا هُدىً وَنُورٌ يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ أسْلَمُوا، وَكَانَ النَّبِىُّ # مِنْهُمْ[أخرجه أبو داود.ومعنى »ألَظ به«: أى ألح في سؤاله وألزمه إياه .

8. (1612)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Yahudilerden bir kadınla bir erkek zinâ yaptılar. Birbirlerine: "Bizi şu peygambere götürün. Çünkü bir kısım hafifletmeler getiren bir peygamberdir. Bize recm dışında fetvâlar verirse kabul eder, Allah indinde O'nun hükmünü kendimize delil kılarız ve: "Peygamberlerinden bir peygamberin bize verdiği fetvalar(la amel ettik, hevamıza uymadık) deriz" dediler.

Mescidde ashabıyla birlikte oturmakta olan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gelerek:

"- Ey Ebû'l-Kasım, zinâ yapan kadın ve erkek hakkında kanaatin nedir?" dediler. O, onlara tek kelime söylemeden Beyt-i Midrâslarına geldi. Kapıda durarak:

"- Hz. Musa (aleyhisselam)'ya kitabı indiren Allah aşkına söyleyin, muhsan olan birisi zinâ yapacak olursa bunun Tevrat'taki hükmü nedir?" diye sordu.

"- Yüzü siyaha boyanır, eşek üzerine ters bindirilir ve dayak atılır." -Hadiste geçen tecbiye: Zânileri, enseleri birbirine bakacak şekilde bir eşeğe bindirilip, bu halde sokaklarda dolaştırılmasıdır- Râvi devamla der ki: "Yahudilerden bir genç (bu cevaba katılmayap) susmuştu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onun suskunluğunu görünce sualinde ısrar etti. Bunun üzerine genç: "Madem ki sen bize Allah'ın adına yemin veriyorsun (gerçeği söyleyeceğim): "Biz Tevrat'ta recm emrini görüyoruz" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"- Allah'ın emrini hafifletmenizin başlangıcı nasıl oldu?" diye sordu. (Genç) şu cevabı verdi:

"- Krallarımızdan birinin bir yakın akrabası zinâ yaptı. Kralımız, recmi ona tatbik etmedi. Sonra halka mensup bir aileden bir erkek zinâ yaptı. Bunu recmetmek istedi. Ancak adamın kavmi buna mani olup:

"- Sen yakınını getirip recmetmedikçe biz de adamımızın recmedilmesine müsaade etmeyeceğiz!" dediler. Bunun üzerine, aralarında şimdiki cezayı vermek üzere anlaşıp sulh yaptılar.

(Bu açıklama üzerine) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"- Ben Tevrat'taki âyetle hükmediyorum!" dedi ve onların recmedilmelerini emretti ve recmedildiler.

Zührî (rahimehullah) der ki: "Bana ulaştığına göre şu âyet bunlar hakkında nazil olmuştur:" Şüphesiz ki Tevrat'ı biz indirdik. Ki onda bir hidâyet, bir nur vardır. Kendisini (Allah'a) teslim etmiş olan (İsrail) peygamberleri, Yahudilere ait (dâvalarda) onunla hükmederlerdi..." (Ma-ide 44). Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onlardan biri idi." [Ebû Dâvud, Hudud 26, (4450, 4451).] [87]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Yahudilerin kitaplarındaki zinâ ile ilgili recm hükmünden kaçmak maksadıyla Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a müracaat edişlerini göstermektedir. Ancak, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) niyetlerini azçok sezmiş olacak ki, sorularına cevap vermede isti'cal göstermemiştir. Hatta rivâyetten, zinâ ile ilgili İslâmî hükmün henüz vahyedilmediği de anlaşılmaktadır. Nitekim bâzı şarihler, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, recmi ilk defa bu hadiste görüldüğü üzere, Yahudilere tatbik ettiğini, Müslümanlara tatbik edilen recm vak'alarının bundan sonra cereyan ettiğini söylemişlerdir.
2- Hadiste geçen Beyt-i Midrâs, Yahudilerin o zaman tedrisatta bulundukları binadır. Bir nevi kültür merkezi ve kulüp durumunda bir toplanma yeri olduğu anlaşılmaktadır. Nihaye'de midras için: " (Yahudilerin), kitaplarını (halka) ders verip öğreten kimse" açıklaması kaydedilir. Ayrıca, bu kelimenin "tedrisat yaptıkları yer", "tedrisat mahalli", "medrese" mânasına da kullanıldığına dikkat çeker ve mif'al bâbının mekân için kullanılmasının garib olduğunu belirtir.
3- Hadis metninde, tecbih üzerine yapılan açıklama, İbnu Hacer'e göre Zührî'ye ait bir derctir. Nihâye'nin sunduğu açıklamaya göre tecbih, bir merkebin üzerine, birinin sırtı diğerinin sırtına bakacak şekilde iki kişinin binmesidir. Tecbihin, cebhe (= yüz) kelimesinden alındığı tahmin edilmiştir.
4- Rivâyette geçen genç, başka rivâyetlerde gelen sarahate göre Abdullah İbnu Selâm'dır. Yani, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i gördüğü zaman: "Bu simada yalan yoktur" diyerek Müslüman olan genç bir Yahudi âlimi.
5- Şu halde Abdullah İbnu Selâm'ın açıklamasına göre, recm hükmünün Yahudiler arasında tatbikattan kaldırılışı, adaletin, mevki ve itibar sahiplerine tatbik edilmek istenmeyişinden kaynaklanmaktadır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), muhtelif hadislerinde içtimâî felâketlerin, medenî yıkımların hep buradan kaynaklandığını, yani kanunların gözde ve güçlü insanlara tatbik edilmeyip avamdan olan zayıflara tatbik edilmesinden ileri geldiğini söyler ve adaletin tatbikinde hiç bir kayırmaya yer vermemesinde ısrar eder. Bir seferinde çok itibarlı bir kadının, hırsızlık sebebiyle kolunun kesilmesine hükmedilince, kadını kurtarmak için şefaatte bulunanları şiddetle tevbih ve reddetmiş: "Allah'ın hududunda mı şefaatçi oluyorsunuz! Allah'a kasem olsun, Muhammed'in kızı Fatıma hırsızlık yapsaydı mutlaka elini keserdim" demiştir.
6- Âyet-i kerime, Tevrat'ın Hz. Musa'dan sonra gelmiş bulunan peygamberler için de ahkâmı tatbik edilen şeriat kitabı olduğunu belirtmektedir.
Âyet-i kerimede, Tevrat'ı tatbik eden İsrail peygamberlerinin "Kendisini (Allah'a) teslim etmiş olanlar" yani Müslümanlar olarak tavsif edilmiş olmaları, Müslümanlara teşrif ve Yahudilere ta'rizdir. Çünkü onların peygamberleri de, Allah indinde makbul yegane din olan İslâm dinini uygulamışlardır. Kendileri ise şahsî değişiklikler yaparak, tahriflerde bulunarak bu asıldan yani İslâm'dan uzaklaşmışlardır, recm meselesindeki tahrifatlarında olduğu gibi.

Resûlullah, tıpkı önceki İsrail peygamberleri gibi recmi aynen tatbik ederek, onlardan biri olmaktadır. Şu halde, Yahudilikle Müslümanlık arasında hâl-i hazırda bir fark var ise de bu fark, Yaudilerin tahrifatından ileri gelmekte, onların -Allah'ın emirlerine uymuş bulunan peygamberlerin- seviyesinde fark bulunmamaktadır.[88]

ـ9ـ وعن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما:]أنَّ الْيَهُودَ جَاءُوا إلَى رسولِ اللّهِ # فَذَكَرُوا لَهُ أنَّ امْرَأةً مِنْهُمْ وَرَجُ زَنَيَا، فقَالَ لَهُمْ #: مَا تَجِدُونَ في التَّوْرَاةِ في شَأنِ الرَّجْمِ؟ فقَالُوا: نَفْضَحُهُمْ وَيُجْلَدُونَ، فقَالَ عَبْدُاللّهِ بْنُ سَمٍ: كَذَبْتُمْ إنَّ فِيهَا الرَّجْمَ فأتَوْا بِالتَّوْرَاةِ فَنَشَرُوهَا فَوضَعَ أحَدُهُمْ يَدَهُ عَلى آيَةِ الرَّجْمِ، ثُمَّ جَعَلَ يَقْرَأُ مَا قَبْلَهَا وَمَا بَعْدَهَا، فقَالَ عَبْدُ اللّهِ بْنُ سَمٍ: ارفَعْ يَدَكَ فَرَفَعَ يَدَهُ فإذَا فيهَا آيَةُ الرَّجْمِ، فقَالُوا: صَدَقَ يَا مُحَمَّدُ فِيهَا آيَةُ الرَّجْمِ فَأمَرَ بِهِمَا فَرُجِمَا. قَالَ ابْنُ عُمَرَ: فَرَأيْتُ الرَّجُلَ يَحْنِى عَلى المَرْأةِ يَقِيهَا الحِجَارَةَ[. أخرجه الستة إ النسائى .

9. (1613)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Yahudiler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelip, kendilerinden bir erkekle kadının zinâ yaptığını söylediler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onlara:

"- Recm hakkında Tevrat'ta ne buluyorsunuz?" diye sordu. Onlar:

"- Teşhir edip rezil ederiz ve dayak atarız" dediler. Abdullah İbnu Selam (radıyallâhu anh):

"- Yalan söylüyorsunuz. Zinânın Tevrat'taki cezası recmdir" dedi. Hemen Tevrat'ı getirip açtılar. İçlerinden (Abdullah İbnu Surya adında) biri elini recm âyetinin üzerine koydu. Sonra, âyetten önceki kısımlardan okumaya başlayıp (kapadığı kısmı atlayarak arka kısmını okumaya devam etti. Abdullah İbnu Selam (radıyallâhu anh) müdahale edip:

"- Kaldır elini!" dedi. Adam elini çekti, tam orada recm âyeti mevcut idi. Bunun üzerine:

"- Ey Muhammed, Abdullah doğru söyledi. Tevrat'ta recm âyeti mevcuttur!" dediler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) derhal o iki zâninin recmedilmesini emretti ve recmedildiler."

İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) der ki: "Erkeğin, atılan taşlara karşı korumak için, kadının üzerine eğildiğini gördüm." [Buhârî, Hudud 37, 24, Cenâiz 61, Menâkıb 26, Tefsir, Âl-i İmran 6, İ'tisâm 16, Tevhid 51; Müslim, Hudud 26, (1699); Muvatta, Hudud 1, (2, 819); Tirmizî, Hudud 10; Ebû Dâvud, Hudud 26, (4446, 4449).][89]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen rezil etmekten maksad, önceki hadiste zikredildiği üzere, zânilerin yüzünü kömürle kararttıktan sonra bir merkebe sırt sırta gelecek şekilde bindirip sokaklarda dolaştırıp teşhir etmektir.

2- Hadis, Yahudilerin Tevrat'ta olmayan şeyi ona nisbet ettiklerini, Tevrat'a dayanarak yalan söylemekten çekinmediklerini göstermektedir.

3- Bu rivâyet, kişinin muhsan sayılması için Müslüman olmasının şart olmadığını ifade eder. Nitekim İmam Şafiî ve Abdullah İbnu Hanbel bu görüştedirler. Malikîler ve Hanefîlerin büyük çoğunluğu kişiyi muhsan addetmek için Müslüman olmayı şart koşarlar ve derler ki: Bu hadiste Resûlullah İslâm'a göre değil, Tevrat'a göre hükmetmiştir. Ancak, "Tevrat'ta muhsan olmayana recm vardır"

diyenler isabet etmezler, zîra, Taberânî'de Hz. Ebû Hüreyre'den gelen bir rivâyet Tevrat'taki recm âyetinden bahsederken şöyle demektedir: اَلْمُحْصَنُ وَالْمُحْصَنَةُ إِذَا زَنَيَا فَقَامَتْ عَلَيْهِمَا الْبَيِّنَةُ رُجِمَا... "Muhsan ve muhsane olan erkek ve kadın zinâ edecek olurlar, bu da beyyine ile ispatlanırsa her ikisi de recmedilirler. Kadın hamile ise çocuğu doğuruncaya kadar mühlet tanınır."

4- Rivâyet, ehl-i zimmetin birbirine şahidliğinin kabul edileceğine delildir.

5- Hâkim, güvenilir durumundaki tek bir tercümanla iktifa edebilir.[90]

ÜÇÜNCÜ BÂB - LİVATA (Homoseksüalite) VE HAYVANA TEMASIN HADDİ

Livata, Lût kavminin içine düştüğü cinsî sapıklıktır; homoseksualite de denir. Bu, erkeğin erkekle, kadının kadınla cinsî temasta bulunmasıdır. Dinimizin bu işi zinâdan da çirkin bir ahlaksızlık kabul etmiş, şiddetle yasaklamıştır.

Hadis, sadece faili, yani, erkeğe temas eden erkeği değil, mef'ûlü de yani kendisine cinsî temas yaptırtan erkeği de mahkum etmekte, ikisinin de öldürülmesini emretmektedir.

Kur'ân-ı Kerim Lût kavminin helâk oluşunun sebebini bu ahlaksızlığa bağlar. Şu halde, bu küçümsenecek bir içtimâî bozukluk değil, insanlığın ciddi bir meselesidir. Kur'ân her asra hitab ettiğine göre, onda yer eden meseleler asıl itibarıyla geçmişi anlatsa bile, hal ve istikbâle de parmak basmaktan uzak değildir. Öyle ise livata her zaman için insanlığın karşılaşabileceği bir ahlakî çöküş, içtimâî bir musibet kaynağıdır. Günümüzde ortaya çıkan ve tıbbî yollarla tedavisi ve önlenmesi henüz imkân dahiline girmemiş bulunan AİDS afetinin de livatanın yaygın olduğu çevrelerde çıkmış olması ve yayılma sebebinin de esas itibariyle livata ve zinâ olması , üzerinde durulması gereken bir husustur. Dinimizin cinsî hayatın disipline edilmesi hususunda gösterdiği hassasiyetin hikmeti şimdi daha iyi anlaşılmış olmalıdır. Haram yollardan cinsî tatmin arayanlara karşı İslâm'ın koyduğu müeyyideleri fazla sert ve hatta gayr-i medenî bulanlar, AİDS vak'asının, cinsî sapıklar yüzünden bütün insanlığı ve medeniyeti tehdit eder bir hal alışı karşısında insafa gelmeli, hakkı teslim etmeli değil midir![91]

-1- عن ابن عباس رَضِىَ اللهُ عَنْهُما قال:]قال النَّبىُّ #: مَنْ وَجَدْتُمُوهُ يَعْمَلُ عَمَلَ قَوْمِ لُوطٍ فاقْتُلُوا الْفَاعِلَ وَالْمَفْعُولَ بِهِ[. أخرجه الترمذى قال: وكذَا روى عن أبى هريرة.و ّبى داود عن ابن عباس]في الْبِكْرِ يُوجَدُ عَلى اللُّوطِيَّةِ أنَّهُ يُرْجَمُ[.

1. (1614)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki: "Kimin Lût kavminin sapık işini yaptığını görürseniz, fâili de mef'ûlü de öldürün." [Tirmizî, Hudud 24, (1456); Ebû Dâvud, Hudud 29, (4462, 4463).] Tirmizî, Ebû Hüreyre'nin de böyle bir rivâyette bulunduğunu belirtir. Ebû Dâvud'da İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'tan yapılan bir rivâyette: "Livata yaparken yakalanan bekâr (yani muhsan olmayan kişi) de recmedilir" denmiştir.[92]

AÇIKLAMA:

Livata yapanlara tatbik edilecek hadd hususunda âlimler farklı görüşler ileri sürmüştür:
Şâfiî'nin iki görüşünden daha zâhir olanına göre -ki Ebû Yusuf ve İmam Muhammed de bu görüştedir- failin haddi, zinâ haddidir. Yani muhsan ise recmedilir, muhsan değilse yüz sopa vurulur. Mef'ûle ise Şâfiî'ye göre, muhsan da olsa gayr-ı muhsan da olsa, kadın da olsa, erkek de olsa yüz sopa ve bir yıl sürgün cezası verilir.
İmam Mâlik ve Ahmed İbnu Hanbel başta, diğer bir kısım âlimlere göre, livata yapanın cezası recmedilmektir, muhsan da olsa gayr-ı muhsan da olsa farketmez.
İmam Şâfiî'nin ikinci bir görüşü, sadedinde olduğumuz hadisin zâhirine uygun olarak fâilin de mef'ûlün de öldürülmesidir.
Öldürülüş tarzı hususunda: "O pis işi yaptıkları ev tepelerine yıkılır" diyenler olmuştur. "Uçurumdan atılarak öldürülür" diyenler de olmuştur.
Ebû Hanife: "Bunlar azarlanır, levmedilir fakat hadd uygulanmaz" demiştir.
Münzirî'nin et-Tergib ve't-Terhib'de yazdığına göre, halifelerden dört tanesi livata yapanı yakmıştır: Hz. Ebû Bekir, Hz.Ali, Abdullah İbnu'z-Zübeyr ve Hişâm İbnu Abdilmelik.
İbnu Ebî'd-Dünya ve Beyhakî'nin rivâyetlerine göre, Halid İbnu'l-Velîd, Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anhümâ)'e yazar ki, bir Arap karyesinde kadın gibi nikâhlanan bir erkeğe rastlamıştır. Hz. Ebû Bekir, bu haber üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashabını toplayıp ne yapmak gerektiği hususunda fikirlerini alır. Hz. Ali (radıyallâhu anh): "Bu günahı tarihte tek bir ümmet işlemiştir. Bildiğiniz gibi Allah da o kavmi helâk etmiştir, ben bu adamın yakılmasını uygun görüyorum" der. Bunun üzerine bütün Ashab'ın re'yi onun yakılması hususunda icma etti. Hz. Ebû Bekir de (Halid İbnu Velid'e yazarak) adamın yakılmasını emretti." [93]

-2- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ]أنَّ عَلِيّاً رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أحْرَقَهُمَا، وَأنَّ أبَا بَكْرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هَدَمَ عَلَيْهِمَا حَائِطاً[. أخرجه رزين .

2. (1615)- Yine İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'ın rivâyetine göre, Hz. Ali, livata yapan çifti yaktırmıştır. Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) üzerlerine bir duvarı yıktırmıştır." [Rezîn ilavesidir.] [94]

-3- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال النَّبىُّ #: مَلعُونٌ مَنْ عَمِلَ عَمَلَ قَوْمِ لُوطٍ[. أخرجه رزين .

3. (1616)- Hz.Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Lût kavminin iğrenç fiilini işleyen kimse mel'ûndur." [Rezin ilavesidir. (Münzir'de kaydedilen uzunca bir hadisin parçasıdır).][95]

-4- وعن جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال النَّبىُّ # إنَّ أخْوَفَ مَا أخَافُ عَلى أُمَّتِى عَمَلُ قَوْمِ لُوطٍ[. أخرجه الترمذى .

4. (1617)- Hz.Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Ümmetim için en ziyade korktuğum şey Lût kavminin amelidir" buyurdular." [Tirmizî, Hudud 24, (1457); İbnu Mâce, Hudud 12, (2563).][96]

-5- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أنَّ رسولَ الله # قـالَ:]مَلْعُونٌ مَنْ أتَى امْرَأةً في دُبُرِهَـا[. أخرجه أبو داود .

5. (1618)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kadına dübüründen temas eden mel'undur" buyurdular." [Ebû Dâvud, Nikâh 46, (2162).][97]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, kadınlara arka uzvundan temas etmenin haram olduğuna delâlet eder. Esâsen Kur'ân-ı Kerim, "Kadınlarınız tarlalarınızdır, tarlalarınıza (ön tarafa) nasıl isterseniz öyle varın!" (Bakara 223) meâlindeki âyeti ile ekine elverişli cinsî uzva teması irşad etmiştir. Birçok hadiste Resûlullah sarih bir ifade ile arka uzuvdan teması şiddetle yasaklamıştır. Müteakip hadis bu rivâyetlerden biridir. Burada kaydedilmeyen bir Tirmizî hadisi de şöyledir: "Hayızlı kadına arka uzvundan temas eden, kahine giden, Muhammed'e ineni inkâr etmiştir."[98]

-6- وعن ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُمـا أنّ رسول الله # قـال: [يَنْظُرُ اللهُ تَعـالى إلى رَجُلٍ أتَى رَجُلاً، أوِ امْرَأةً في دُبُرِهَا[. أخرجه الترمذى .

6. (1619)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allahu Teâla hazretleri, erkeğe temas eden veya kadınlara arka uzvundan temas eden erkeğe (kıyamet günü rahmet nazarıyla) bakmaz." [Tirmizî Radâ 12, (1165).][99]

-7- وعنه رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رسول الله #: مَنْ أتَى بَهِيمَة فاقْتُلُوهُ وَاقْتُلُوهَا مَعَهُ، فَقِيلَ بْنِ عَبَّاسٍ: مَا شَأنُ الْبَهِيمَـةِ؟ قالَ: أرَاهُ لِيَّ يُؤكَلَ لُحْمَهَا أوْ يُنْتَفَعَ بِهَا وَقَدْ فُعِلَ بِهَا ذلِكَ[. أخرجه أبو داود والترمذى.ولهما أيضاً عنه، قال:]لَيْسَ عَلى الّذِى يأتِى الْبَهِيمَةَ حَدٌّ[.

7. (1620)- Yine İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kim bir hayvana temas ederse onu öldürün, hayvanı da beraber öldürün" buyurdu." İbnu Abbâs'a: "Hayvanın günahı ne (o niçin öldürülsün?)" diye soruldu. Şu cevabı verdi: "(Bu hususta Resûlullah'tan bir şey işitmedim). Tahminimce eti yenmesin veya ondan istifade edilmesin diyedir. Zîra ona, bu muamele yapılmıştır." [Ebû Dâvud, Hudud 30, (4464); Tirmizî, Hudud 23, (1454).]
Ebû Dâvud ve Tirmizî'de şu rivâyet de gelmiştir: "Hayvana temas edene bir hadd takdir edilmemiştir."[100]

AÇIKLAMA:

Şârihler, dört mezhep imamlarının, hayvana temas eden kimsenin öldürülmeyip ta'zir cezasına maruz bırakılacağında müttefik olduklarını belirtirler. Hadis bu büyük amelden zecre (yasaklamaya) hamledilmiştir. Ulemâ, bu mevzuda İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'ın şu sözünü esas almıştır:

مَنْ اَتَى بَهِيمَةً فَـَ حَدَّ عَلَيْهِ "Hayvana temas edene hadd yoktur." Atâ da bir soru üzerine, hayvana temas mevzuunda hadd olmadığını söyledikten sonra, "Bu kabih bir ameldir, kabihi takbih edin" diye cevap vermiştir.[101]

DÖRDÜNCÜ BÂB

KAZF (İFTİRA) HADDİ

-1- عن عائشة رَضِىَ اللهُ عَنْها قالت:]لَمّا نَزَلَ عُذْرِى قَامَ رسولُ اللهِ # عَلى المِنْبَرِ فَذَكَرَ ذلِكَ وَتَـ ـ تَعْنِى الْقُرْآنَ ـ فَلَمَّا نَزَلَ مِنَ المِنْبَر أمَرَ بِرَجُلَيْنِ وَالمَراَةِ فَضُرِبُوا حَدَّهُمْ، تَعْنى حَسَّانَ بْنَ ثَابِتٍ، وَمِسْطَحَ بْنَ أثَاثَةَ، وَحَمْنَةَ بِنْتَ جَحْشٍ[. أخرجه أبو داود .

1. (1621)- Hz. Aişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Maruz kaldığım iftiradan beni temize çıkaran vahiy indiği zaman, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) minbere çıkıp, durumu hatırlattı ve ilgili âyeti (Nur 11-23) tilavet buyurdu. Minberden inince iki erkek ve bir kadına kazf haddi vurulmasını emretti. Ve derhal icra edildi. Burada hadd icra edilen şahıslar Hassân İbnu Sâbit, Mistah İbnu Üsâse ve Hamnâ Bintu Cahş (radıyallâhu anhüm) idi." [Ebû Dâvud, Hudud 35, (4474, 4475).][102]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Aişe (radıyallâhu anhâ) kendisine yapılan iftiradan beraetini ifade eden vahyi özür kelimesiyle ifade ediyor: "İftiradan berî olduğumu ifade eden âyet, vahiy geldiği zaman" demeyip, "özrüm indiği zaman" diyor. Tercümeyi kastedilen mânaya göre yaptık.
2- Hz. Aişe'ye iftira (İfk) hâdisesini 715 numaralı hadiste bütün teferruatıyla anlattığımız için oraya müracaatı tavsiye ediyor, burada tekrar anlatmıyoruz.[103]

-2- وعن أبى الزنـاد رَضِـىَ اللهُ عَنْهُ قال:]جَلَـدَ عُمَرُ بْنُ عَبْدِالْعَزِيز رَضِـىَ اللهُ عَنْهُ عَبْداً في فِرْيَةٍ ثَمَانِينَ. قالَ أبُو الزِّنَادِ: فَسألتُ عَبْدَ اللهِ بْنَ عَامِرِ بْنَ رَبِيعَةَ عَنْ ذلِكَ فقَالَ: أدْرَكْتُ عُمَرَ بْنَ الخَطَّابِ، وَعُثْمَانَ بْنَ عَفَّانَ، وَالْخُلَفَاءَ، وَهَلُمَّ جَرًّا فَمَا رَأيْتُ أحَـداً جَلَـدَ عَبْـداً في فِرْيَةٍ أكْثَرَ مِنْ أرْبَعِينَ[. أخرجه مالك.

2. (1622)- Ebû'z-Zinâd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Ömer İbnu Abdilaziz (radıyallâhu anh) iftira

sebebiyle bir köleye seksen sopa vurdu. Ebû'z-Zinâd der ki: "Bu hüküm hakkında, Abdullah İbnu Âmir İbni Rebîa'ya sordum. Bana şu cevabı verdi:
"- Ben, Osman İbnu Affân ve arkadan gelen diğer halifelerin zamanlarına yetiştim, hiç birisinin iftira sebebiyle köleye kırktan fazla vurduğunu görmedim!" [Muvatta, Hudud 17, (2, 828).][104]

AÇIKLAMA:

Zürkânî der ki: "Bu rivâyet, selefin iftira için seksen sopa hükmünü hür kimselere tatbik ettiklerine delildir. Selefi buna sevkeden şu âyet-i kerimedir: فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنَاتِ مِنَ الْعَذَابِ "Cariyelere, muhsan olan kadınlara terettüp eden azabın yarısı vardır" buyurmaktadır.[105]

-3- عن ابن عباس رَضِىَ اللهُ عَنْهُما قال:]قال رسولُ اللهِ #: إذَا قَالَ رَجُلٌ لِرَجُلٍ يَايَهُودِىُّ: فاضْرِبُوهُ عِشْرِينَ، فإنْ قال يَا مُخَنَّثُ فَمِثْلُهُ، وَمَنْ وَقَعَ عَلى ذَاتِ مَحْرَمٍ فَاقْتُلُوهُ، هَذَا إذَا عَلِمَ[. أخرجه الترمذى .

3. (1623)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir insan diğer bir insana: "Ey Yahudi" diye hitab edecek olursa ona yirmi sopa vurun. "Ey muhannes (kadınlaşmış)" diyecek olursa yine o kadar ceza verin. Nikâhı haram olan birine, bunu bilerek muvakaa (aşk-ı memnû) yaparsa öldürün." [Tirmizî, Hudûd 28, (1462).][106]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir Müslümanın diğer bir Müslüman kardeşine onu rencide edecek hitapta bulunmamasını emretmiştir. Hatta bu meseleye âyet-i kerimenin de yer verdiğini görürüz: "Ey iman edenler, bir kavm diğer bir kavm ile alay etmesin... Birbirlerinizi kötü lakablarla çağırmayın" (Hucurât11).
Sadedinde olduğumuz hadis, Müslümanın imanî vasfını reddedici hitaplardan kaçınmaya bilhassa dikkat çekip, bunu bir nevi iftira sayarak ciddi bir müeyyideye bağlamaktadır. Âlimler, "...Ey Yahudi!... demeyin" yasağıyla, "Ey Hıristiyan!..", "Ey Mecusi!...", "Ey kâfir!" gibi benzer hitapların da yasaklandığını anlamışlardır. Tîbî, Ey Yahudi! ifadesinde tevriye sanatı olduğunu, bu sözle küfür ve zillet kastedildiğini, çünkü "Yahudi" kelimesinin küçüklük 'e mesel olmak üzere zikredildiğini belirtir.
2- Nikâhı haram olan birisine bilerek cinsî temasta bulunmak da ölümü gerektiren bir cürümdür. Bu hadiste emir mutlaktır. Yani "Bu muvâkaayı bilerek yapan, muhsan mı, değil mi bakılmaz, öldürülür" mânası esastır.
Ahmed İbnu Hanbel bu hadisin zâhirine göre hükmetmiştir. Başkaları, bu ifadeyi zecre hamledip böyle bir teması, diğer zinâ hâdiseleri gibi değerlendirip fail muhsansa recme, gayr-ı muhsansa celdeye mahkum etmek gerektiğini söylemişlerdir. [107]

BEŞİNCİ BÂB

HADD-İ SİRKAT (HIRSIZLIK HADDİ)

Sirkatin dilimizdeki karşılığı hırsızlıktır. Başkasının malını gizlice almak mânasına gelir. Fakihler hırsızı şöyle tarif ederler: Başkasının mülkü olduğu kesinlikle bilinen nisab miktarı veya kıymeti nisab miktarını bulan korunan bir malı gizlice alan akil ve bâliğ kimsedir. Bu vasıflardan biri olmazsa haddi gerektiren şer'î hırsızlık tahakkuk etmemiştir. Nisabtan az olan malın alınması, çalanın çocuk olması, korunmayan bir malın alınması gibi... Cenâb-ı Hakk malın korunmasını hırsızlığı yasaklayıp, hırsıza ağır müeyyide getirmek suretiyle bağlamıştır.
Hırsızlığın cezası, hudud denen ağır suçlar sınıfina girer. Müeyyide âyetle tesbit edilmiştir. İnsanlar bunun cezasını azaltıp çoğaltamazlar, bir başka cezaya çeviremezler, affedemezler. İlgili âyet şöyle buyurur:

وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا اَيْدِيَهُمَا جَزَاءً بِمَا كَسَبَا نَكَالاً مِنَ اللّٰهِ

"Erkek ve kadın hırsızın -o, irtikâb ettiklerine bir karşılık ve Allah'tan ibret verici bir ukubet olmak üzere- ellerini kesin..." (Maide 38).
Âyette sağ veya sol el olduğu belirtilmemiş ise de ulemâ sağ elin kesileceğinde icma etmiştir. Ancak yanlışlıkla sol el kesilecek olursa, bu şer'î cezanın yerine geçer mi geçmez mi ihtilâf edilmiştir. Zinâ ile ilgili âyette kadın önce zikredilirken, hırsızlıkla ilgili âyette erkek önce zikredilmiştir. Âlimler bunu, hırsızlığı daha ziyade erkeklerin, zinâyı da kadınların yapmasıyla izah ederler. "Çünkü derler, zinânın davetçisi kadındır, o rıza göstermese erkek bu işe tevessül edemez."
İslâm mal emniyetini mühim bir esas kabul etmiş, malını müdafaa ederken öldürülenin şehid olacağını bildirmiştir. Hırsıza, elini kesmek gibi ağır bir ceza vermesinin felsefesi, mal emniyetine verdiği ehemmiyette ifadesini bulur. Mala yapılan gasp, yağma, kaçırma gibi diğer tecâvüzler hırsızlık sayılmamıştır ve çalanın cezası bu kadar ağır tutulmamıştır. Zîra bunlar hırsızlığa nazaran daha az vuku bulur. Ayrıca bunları beyyine ile ispat etmek kolaydır ve hükümete başvurunca geri alınabilir. Üstelik kişi, daha tedbirli ve dikkatli olmak suretiyle bunların vuku ihtimalini azaltabilir. Fakat hırsızlık öyle değildir, tedbiri yok gibidir.
Bu sebeplerle ceza, psikolojik şokla hissiyatın ve ruhun derinliklerinde caydırıcılık hasıl edecek şekilde ağır takdir edilmiştir: Elin kesilmesi... Hırsızlığa niyet edecek kimseyi, yakalanma halinde elinin kesilme ihtimali ciddi şekilde düşündürecek ve caydırıcı etki yapacaktır. Hanefîlerin el-İhtiyar adlı kitaplarında şu izaha yer verilir: "Öyle insan vardır ki, onu ne akıl durdurabilir ne de nakil. Bu kimselere ne diyanet tesir eder, ne de mürüvvet ve emanet gibi yüce duygular. Şâyet el kesmek, asmak ve benzeri ağır cezalar olmasaydı, bu kimseler başkalarının mallarını inâd olsun diye aşikâre almaktan veya gizlice çalmaktan çekinmezlerdi. Bu durumun getireceği fesad açıktır. Şu halde, fesadın önlenmesi, nizamın sağlanması için hırsıza bu ağır caydırıcı cezanın verilmesi münasip ve gerekli olmuştur. Kesme emri mutlak geldiğinden, elin kesilmesi hususunda hür ile köle eşittir..." Çocuk ve deli cezaya ehil sayılmadıkları için, hırsızlıkları sebebiyle elleri kesilmez.
Hırsızlığa şüphe getiren her şey el kesme cezasını kaldırır. Çünkü Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hududa giren dâvalarda "şüphe" nin hafifletici bir sebep olarak hadd cezasını düşüreceğini belirtmiştir.

إِدْرَأُوا الْحُدُودَ بِالشُّبُهَاتِ Söz gelimi: Mal atılmış mı, korunmakta mı şüpheli ise hadd kalkar. Alınan malın başkasına ait olduğu kesinlikle bilinmelidir. Çalınan malı sahibinin istemesi de şarttır.

Malın korunması örfe göre değişebilir. Korunmayan malın çalınması haddi gerektirmez. Nebbâş denen kefen soyguncusunun eli kesilmez, çünkü kefen korunmaz.
İlk defa çalanın sağ eli bilekten kesilir. İkincide sol ayağı, üçüncüde sol eli, dördüncüde sağ ayağı kesilir. Hanefîlere göre ikinci hırsızlıkta sol ayağı kesilir. Bir daha çalarsa artık el ayak kesilmez; tevbe edinceye kadar hapsedilir.
İmam Mâlik, İmam-ı Âzam, Şâfiî ve Cumhur-u ulemâ elin bilekten ayağın da topuktan kesileceğine hükmetmişlerdir. Hz. Ali, İmam Ahmed ve Ebû Sevr ayağın yarıdan kesileceğini söylemişlerdir. Seleften bazıları elin dirsekten, diğer bazıları da omuzdan kesileceğini söylemiştir.[108]

-1- عن عائشة رَضِىَ اللهُ عَنْها قالت:]لَمْ تُقْطَعْ يَدُ سَارِقٍ عَلى عَهْدِ رسولِ اللهِ # في أدْنى مِنْ ثَمَنِ المِجَنِّ تُرْسٌ أوْ جَحَفَةٌ)-1(، وَكَانَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا ذَا ثَمَنٍ[

)-1(المجن. بكسر الميم، وفتح الجيم. وهو مفعل من اجتنان، وهو استتار ____________:
مما يحاذره انسان في الحرب، والجحفة: بفتح الجيم والحاء، ثم فاء: هي الدرقة، وقد تكون من خشب أو عظم، وتغلف بالجلد أو غيره، والترس مثله، ولكن يطابق فيه بين جلدين.

1. (1624)- Hz. Aişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında, hırsızın eli, bir deri kalkanın değerinden daha düşük bir eşya için kesilmezdi. Kalkan, türs veya hacefe diye iki çeşitti, ikisinin de belli bir değeri vardı." [Buhârî, Hudud 13; Müslim, Hudud 5, (1684); Muvatta, Hudud 24, (2, 832); Tirmizî, Hudud 16, (1445); Ebû Dâvud, Hudud 11, (4383); Nesâî, Sârik 9, (8, 77-81).][109]

AÇIKLAMA:

Hadiste, kolun kesilmesini gerektiren asgarî nisab belirtilmektedir: Kalkanın fiyatı. Bu miktar kalkandan kalkana değişir. Normalde en düşük değerde olanın fiyatı esastır. Hz. Aişe iki çeşit kalkandan söz etmektedir: Türs ve hacefe. Türs tahta veya kemikten yapılıp üzerine deri ve benzeri bir zar geçirilen korunma aleti olarak ifade edilir. Hacefe de kalkandır. Bazı âlimler "ikisi aynıdır" demiş, bazıları "bunun derisinin çift kat olacağını" söylemiştir.
Nisabda kalkan esas alınınca, onun değerinin de cari olan para biriminden bilinmesi gerekir. Rivâyetlerde, o devirde en ucuz kalkan fiyatının üç dirhem olarak geldiği belirtilir. Bu sebeple bazı âlimler bunu esas alarak üç dirhemden daha ucuz bir mal için el kesilmeyeceğini söylemiştir.
İbnu Hacer, rivâyetlerin ihtilâfı sebebiyle, ulemânın nisab konusunda, yirmi farklı görüş ileri sürdüklerini belirtir; ne kadar değersiz bile olsa çalınan her şey için kol kesilebileceğine hükmeden Zâhirîlerden tek dirhem, iki dirhem, üç dirhem; çeyrek, yarım, dört dinara kadar çıkan.., daha aşağısı için kol kesilmez diyen görüşler de vardır.
Ulemânın bu meselede yaptıkları ihtilâf, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan gelen rivâyetlerin ihtilâfından ve bunların değerlendirme ve yorumunda vardıkları farklı neticelerden ileri gelir. Şerh kitaplarında farklı görüşler beyan edilirken, âlimlerin kendi mezhep görüşlerinin haklılığını gösterme sadedinde taassuba düşüp mukabil görüşlerin hatasını belirtmede sert ifadelere yer verdiklerine bile

rastlanır. Biz meselenin o cihetine ve hatta görüşlerin dayandıkları delillerin tahliline girmeden, başlıcalarını kaydedeceğiz

1- Zâhirîlere göre, el kesmek için, çalınan malın nisabı aranmaz, azçok müsavidir. Hasan-ı Basrî ve Haricîler ile Şâfiî âlimlerinden İbnu Bintu'ş-Şâfiî de bu görüştedirler.

2- İmam Şâfiî'ye göre, nisab, çeyrek altın dinar veya o kıymette maldır. Hz. Aişe, Ömer İbnu Abdilaziz, Evzâî, Leys, Ebû Sevr, İshak, İmam Mâlik, Ahmed ibnu Hanbel vs. de bu görüştedirler.

3- Hz. Ömer, Süleyman İbnu Yesâr, İbnu Şübrüme, İbnu Ebî Leylâ ve bir rivâyette Hasan-ı Basrî gibi bir grup selef, eli kesmeyi gerektiren nisabın beş dirhem olduğunu söylemiştir.

4- Ebû Hanife ve ashabına göre nisab on dirhemdir, daha az değerdeki çalıntı için el kesilmez.

5- İbrahim Nehâî'ye göre nisab 40 dirhemdir, yani dört altın dinar.

Müteakip rivâyetlerde bu görüşlerin dayandığı deliller kısmen beyan edilmiş olacak.[110]

-2- وعن ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُما قال:]قَطَعَ النَّبىُّ # سَارقاً في مَجنٍّ قِيمتُهُ ثَلاَثَةُ دَرَاهِمَ[. أخرجهما الستة

2. (1625)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) üç dirhem kıymetindeki bir kalkanı çalan hırsızın elini kesti." [Buhârî, Hudud 13, Müslim, Hudud 6, (1684); Muvatta, Hudud 24, (2, 832); Tirmizî, Hudud 16, (1445); Ebû Dâvud, Hudud 11, (4484); Nesâî, Sârik 9, (8, 77-82).][111]

AÇIKLAMA:

Hadiste, hırsızın elini bizzat Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kesmiş gibi bir ifade mevcuttur. Bu, "kestirdi" veya "kesilmesine hükmetti" demektir. Bu çeşit haddlerin icrasını bizzat Resûlullah yapmazdı.[112]

-3- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قالَ رسولُ اللهِ #: لَعَنَ اللهُ السَّارِقَ يَسْرِقُ الْبَيْضَةَ فَتُقْطَعُ يَدُهُ، وَيَسْرِقُ
الحَبْلَ فَتُقْطَعُ يَدُهُ. قالَ ا'عْمَشُ: وَكَانُوا يَرَوْنَ أنَّهُ بَيْضُ الحَدِيدِ، وَإنَّ مِنَ الحِبَالِ مَا يُسَاوِى دَرَاهِمَ[. أخرجه الشيخان والنسائى .

3. (1626)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular: "Allah, bir yumurta çalıp da eli kesilen, bir ip çalıp da eli kesilen hırsıza lânet etsin."
A'meş der ki: "Buradaki yumurtadan maksadın demir topağı olduğu, bazı iplerin de üç ve daha fazla dirhem ettiği kanaatinde idiler." [Buhârî, Hudud 13, 7; Müslim, Hudud 7, (1687); Nesâî, Sârik 1, (7, 65).][113]

AÇIKLAMA:

Muhtemelen burada Resûlullah "yumurta" ve "ip"le elin kesilmesine sebep olan asgarî nisâbı kastetmiştir.Yani ip, yumurta gibi kıymetsiz şeyleri çalarak hırsızlığa alışan kimse, bu değersiz şeylerle alıştığı hırsızlık sebebiyle elini kaybedebilir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu durumu hatırlatarak daha işin başında, ehemmiyetsiz gibi görünen bu alışkanlıklara düşülmemesini ikaz buyurmaktadır.
Hırsıza Allah'tan lanet edilmeye gelince: Bu, muayyen bir şahıs zikredilerek yapılmış bir lanetleme değildir, mutlaktır. Muayyen bir şahsa lanet tecviz edilmez ise de, bu hadis mutlak şekilde lanet okumanın caiz olacağını göstermektedir. Bazı âlimler, hadd icra edilmezden önce mücrime lanet okumanın caiz olacağını; hadden sonra ise, -hadd işlenen günaha keffaret olacağı için- lanetin caiz olmayacağını söylemiş ise de buna da itiraz edenler olmuştur.[114]

-4- وعن أمية المخزومى رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]أُتِيَ النَّبىُّ # بِلِصٍّ قَدِ اعْتَرَفَ وَلَمْ يُوجَدْ مَعَهُ مَتَاعٌ، فقَالَ لَهُ: مَا إخَالُكَ سَرَقْتَ؟ فَقَالَ: بَلى، فَأعَادَ عَلَيْهِ مَرَّتَيْنِ أوْ ثَثاً كُلُّ ذلِكَ يَعْتَرِفُ، فَأمَرَ بِهِ فقُطِعَ وَجِئَ بِهِ، فقَالَ #: اسْتَغْفِرِ اللّهَ وَتُبْ إلَيْهِ، فقَالَ: أسْتَغْفِرُ اللّهَ تَعالى وَأتُوبُ إلَيْهِ، فقَالَ #: اللَّهُمَّ تُبْ عَلَيْهِ ثَثاً[. أخرجه أبو داود والنسائى .

4. (1627)- Ümeyye el-Mahzûmî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir hırsız getirildi. Suçunu itiraf etmişti. Ancak çaldığı eşya beraberinde bulunmadı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), (hadden kurtarmak maksadıyla): "Senin çaldığını zannetmiyorum" dedi. Hırsız: "Hayır çaldım" diye te'yid etti. (Resûlullah) sözlerini aynı şekilde iki veya üç kere tekrar etti.
Sonunda, elinin kesilmesini emretti ve kesildi. Sonra hırsız Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a getirildi. Efendimiz:
"- Allah'a tevbe ve istiğfarda bulun!" diye nasihat etti. Adamcağız:
"- Allah'a tevbe ediyor, O'ndan mağfiret diliyorum" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da:
"- Allahım, onu mağfiret et!" diyerek üç kere duada bulundu." [Ebû Dâvud, Hudud 8, (4380); Nesâî, Sârik 3, (8, 67).][115]

AÇIKLAMA:

1- Rivâyette, hırsız yakalanmış ve suçunu itiraf da etmiş olmasına rağmen, çaldığı eşya fiilen görülmediği için, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a "çalmadım" dese hadden kurtulma şansı mevcuttur. Bu sebeple, Hz. Peygamber, adamı hadde maruz kalmaktan kurtarmak maksadıyla, "Senin çaldığını zannetmiyorum" diyerek telkinde bulunur. Ancak adam, belki de dinin bu meseledeki esprisini bilmediği için gerçeği itiraftan ayrılmıyor.
2- Âlimler, bu hadisten hareketle, mücrime onu hadden kurtaracak telkinin caiz olduğu hükmünü çıkarmışlardır.
3- Hadisten anlaşılan diğer bir husus, mücrime, tevbe etmesini söyleme gereği. O, bu sözü dinleyerek istiğfarda bulunacak olursa, Allah'tan mağfireti için dua edilecektir.[116]

-5- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها]أنَّ قُرَيشاً أهمَّهُمْ شَأنُ المَخْزُومِيَّةِ الَّتِى سَرَقَتْ، فقَالُوا: مَنْ يُكَلِّمُ فِيهَا رسولَ الله #؟ فقَالُوا: وَمَنْ يَجْتَرِئُ عَلَيْهِ إَّ أُسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ رَضِىَ اللهُ عَنْهُما. حِبُّ رسولِ اللهِ #، فَكَلَّمَهُ أُسَامَةُ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ فَقَالَ: أتَشْفَعُ في حَدٍّ مِنْ حُدُودِ اللهِ تَعالى؟ ثُمَّ قَامَ فَاخْتَطَبَ، ثُمَّ قَالَ: إنَّمَا أهْلَكَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ أنَّهُمْ كَانُوا إذَا سَرَقَ فِيهِمُ الشَّرِيفُ تَرَكُوهُ، وَإذَا سَرَقَ فِيهِمُ الضَّعِيفُ أقَامُوا عَلَيْهِ الحَدَّ، وَايْمُ اللهِ لَوْ أنَّ فَاطِمَةَ بِنْتَ مُحَمَّدٍ سَرَقَتْ لَقَطَعْتُ يَدَهَا[. أخرجه الخمسة.وفي رواية أبى داود والنسائى عن ابن عمر رَضِىَ اللهُ عَنْهُما]أنَّ امْرَأةَ مَخْزُومِيَّةً كانَتْ تَسْتَعِيرُ المَتَاعَ[.زاد النسائى:]عَلَى ألْسِنَةِ جَارَاتِهَا وَتَجْحَدُهُ فَأمَرَ النَّبىُّ # بِقَطْعِ يَدِهَا[.

5. (1628)- Hz. Aişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Hırsızlık yapan Mahzumlu kadının durumu Kureyşlileri fazlasıyla üzdü.

"- Bu kadın hakkında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) nezdinde kim müessir bir şefaatte bulunabilir?" diye adam aradılar.

"- Bu işe, sadece Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın çok sevdiği Üsâme İbnu Zeyd (radıyallâhu anhümâ) cür'et edebilir" dediler. Üsâme (huzura çıkarak), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a şefaat talebinde bulundu. Efendimiz:

"Allah'ın hududundan bir hadd hususunda şefaat mi taleb ediyorsun?" diye çıkıştı. Sonra kalkıp cemaate şu hitabede bulundu:

"- Sizden öncekileri helâk eden şey şudur: İçlerinden şerefli birisi hırsızlık yaptı mı onu terkedip (ceza vermezlerdi). Aralarında kimsesiz zayıf birisi hırsızlık yapınca derhal ona hadd tatbik ederlerdi. Allah'a yemin olsun! Muhammed'in kızı Fatıma hırsızlık yapmış olsa mutlaka onun da elini keserdim." [Buhârî, Hudud 11, 12, 14, Şehâdat 8, Enbiyâ 50, Fedâilu'l-Ashâb 18, Megâzî 52; Müslim, Hudud 8, 1688; Tirmizî, Hudud 9, (1430); Ebû Dâvud, Hudud 4, (4373, 4374); Nesâî, Sârik 5, (8, 74, 75).][117]

Ebû Dâvud ve Nesâî'nin, İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ)'den kaydettikleri bir rivâyette şöyle denmiştir: "Mahzum kabilesinden bir kadın, mal istiâre ederdi."

Nesâî'de şu ziyade mevcuttur: "Mahzumlu kadın (tanınmış komşularının) diliyle bazı malları âriyet olarak almıştı."

AÇIKLAMA:

1- Nesâî'nin rivâyetindeki bir açıklamaya göre bu kadın, Mekke Fethi Seferi sırasında hırsızlık yapmıştır. Bazı zinet eşyalarını, tanınmış kimseleri araya koyarak iâreten almış, sonra satıp parasını temellük etmek istemiş, ancak, bu ihaneti açığa çıkartılarak Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a götürülmüştür. Resûlullah hadde hükmedince kadını kurtarmak isteyenler, Resûlullah nezdinde şefaati muteber birisini aramışlar, Resûlullah'ın çokca sevgi ve takdirlerine mazhar Üsâme (radıyallâhu anh)'yi uygun bulup göndermişlerdir.

Üsâme maksadını ifade edince, Hz. Peygamber öylesine öfkelenir ki, vech-i mübarekleri renklenir.

2- Rivâyetler, sonradan kadının samimiyetle tevbe edip, İslâm'ı tam yaşadığını, evlenip aile kurduğunu belirtir. Hz. Aişe: "Bu işten sonra bana gelir, ben de onun hacetini Resûlullah'a intikal ettirmede aracı olurdum"der.
3- Bazı rivâyetler de, kadının âriyet olarak aldığı zinetleri sattığı, bu yüzden elinin kesildiği ifade edilir. Bir kısım alimler, bundan hareketle, emaneten alınan eşya, değerce nisap miktarında ise, inkârı halinde elinin kesileceğini söylemiştir. Ahmed İbnu Hanbel ve İshak İbnu Râhuye bu görüştedir. Fakat Medine ve Kûfe ulemâsı ile cumhur ve Şâfiîler: "Emaneten alınan malın inkârı ile el kesilmez" derler. Nevevî bu görüşü te'yiden şu açıklamayı yapar: "Hadis kadının elinin, hırsızlığı sebebiyle kesildiğini ifade eder. Emaneten alıp inkar, bu ayrı bir durumdur. Rivâyette bunun da zikri, kadını tavsif ve tarif etmek içindir, elinin o yüzden kesildiğini belirtmek için değildir. Nitekim rivâyetin bazı vecihlerinde: "Kadın hırsızlık etti ve eli hırsızlık sebebiyle kesildi" diye sarih olarak ifade edilir. Binaenaleyh rivâyetleri te'lif etmek için bu rivâyeti de nazar-ı dikkate almak gerekir, çünkü anlatılan hâdise, aynı hâdisedir."
Bu rivâyetten âlimler şu hükmü çıkarmışlardır: Hududa giren bir suç işlenir, bu da imama (veya naibi, kadı gibi resmî makamlara) ulaşırsa bunu örtbas ettirmek, affettirmek için yapılacak her çeşit teşebbüs haramdır. Ama resmiyete intikal etmeden yapılırsa caizdir.

Hadd dışında kalan suçlar için şefaat her zaman ve şartlarda caizdir.[118]

-6- وعن ابن عمرو بن العاص رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]سُئِلَ النَّبىُّ # عَنِ الثَّمَر المُعَلَّقِ(1-(فقَالَ: مَنْ أصَابَ بِفيهِ مِنْ ذِى حَاجَةٍ غَيْرَ مُتَّخِذٍ خُبْنَةً فَ شَئَ عَلَيْهِ[. أخرجه أصحاب السنن، وهذا لفظ الترمذى .
وزاد أبو داود والنسائى:]وَمَنْ خَرَجَ مِنْهُ بِشَيءٍ فَعَلَيْهِ غَرَامَةُ مِثْلِهِ وَالْعُقُوبَةُ وَمَنْ سَرَقَ مِنْهُ شَيْئاً بَعْدَ أنْ يُؤْوِيهُ الجَرِينَ(2-(فَبَلَغَ ثَمَنَ المِجَنِّ(3-(فَعَلَيْهِ الْقَطْعُ، وَمَنْ سَرقَ دُونَ ذلِكَ فَعَلَيْهِ غَرَامَةُ مِثْلِهِ وَالْعُقُوبَةُ[.وزاد النسائى:]وَ قَطْعَ في حَرِيسَةِ الجَبَلِ، فَإذَا ضَمّهَا المُرَاحُ قُطِعَتْ في ثَمَنِ المِجَنِّ[.»الخُبنَةُ« مَا يُحْمَلُ في الحضن، وقيل: مَا يؤخذ في خبنة الثوب، وهو ذيله.»وَالحَرِيسَةُ« السرقة.»وَحَرِيسَةُ الجَبَلِ« أيضاً: الشاة التي يدركها الليل قبل أن تصل إلى مأوَاها.»وَالمُرَاحُ« بضم الميم: الموضع الذي تأوى إليه الماشية لي .

(1-) الثمر المعلق: هو الشجر قبل قطعه.
(2-) الجرين: موضع يجمع فيه التمر للتجفيف كالبيدر الحنطة.
(3-) ثثة دارهم، أو اربع دينار كما ورد في رواية الترمذي، أو عشرة دراهم، أو دينار كما جاء في رواية بي داود.

6. (1629)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-As (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a dalındaki meyveden sorulmuştu. Şu cevabı verdi:
"- İhtiyaç sahibi olmak kaydıyla, eteğine almaksızın, sadece yiyene bir şey gerekmez." [Tirmizî, Büyû 54, (1289); Ebû Dâvud, Hudud 12, (4390); Nesâî, Sârik 11-12, (8, 84-86).]
Ebû Dâvud ve Nesâî'de şu ziyade mevcuttur: "Kim ağaçtan beraberinde meyve götürürse, aldığının

bedelini iki katıyla borçlanır ve ayrıca ceza da çeker. Kim de kurutma yerine getirilmiş olan meyveden bir şeyler çalar ve bunun miktarı da bir kalkanın değerine ulaşırsa kolunun kesilmesi gerekir. Kim de bu miktardan az çalarsa aldığı miktarın iki misli borç öder ve ayrıca ceza çeker."
Nesâî'de şu ziyade vardır: "Meradan çalınan koyun için el kesilmez. Eğer bu hayvan ağılda idiyse kalkan değerinde olanı için el kesilir.[119]

AÇIKLAMA:

1- Metinde غَرَامَةُ مِثْلِهِ "...bir mislini borçlanır" ibaresi, aslında غَرَامَةُ مِثْلَيْهِ "...iki misli borçlanır" şeklindedir. Tercümede düzelttik.
2- Meyve henüz toplanıp işlenme mahalline getirilmemiş ise, ihtiyaç sahibinin ondan yemesine bu hadiste ruhsat verilmektedir, yeter ki eteğine veya sepetine de almamış olsun.
3- Ahmed İbnu Hanbel'in bir rivâyetinde durum biraz daha açıklanarak ifade edilmiştir:
وَمَنِ احْتَمَلَ فَعَلَيْهِ ثَمَنُهُ مَرَّتَيْنِ وَضَرْبُ نِكَالٍ "Kim beraberinde taşırsa değerini iki katıyla öder, ayrıca ibret dayağı atılır." Böylece hadiste zikredilen ukubetten (cezadan) ne kastedildiği anlaşılmış olmaktadır.
Bagavî'nin Şerhu's-Sünne'de belirttiğine göre, İmam Mâlik ve Şâfiî (rahimehumallah): "Meyve, ağaçtan toplanmış, korunma altına alınmışsa bundan almak haramdır, alınan nisab miktarını bulursa el kesmeyi gerektiren hırsızlık olur" diye hükmetmişlerdir. Ebû Hanife bu meselede Râfi' İbnu Hudeyc'in -Ebi Dâvud'da- rivâyet ettiği, َقَطْعَ فِى ثَمَرٍ وَ كَثَرٍ "Meyve ve hurma özü[120] sebebiyle el kesilmez" hadisinin zâhirini esas alarak, taze meyve sebebiyle el kesilemeyeceğine hükmetmiştir. Meyve ağacın başında olsun, korunma altına alınmış olsun farketmez, çünkü hadiste "meyve" mutlak gelmiştir.
Ebû Hanife merhum, et, süt ve içecekleri de buna kıyas ederek, tazelerinden el kesilmeyeceğine hükmetmiştir.
Sübülü's-Selâm'da bu hadisten çıkarılan hükümler şöyle hülâsa edilir:
1- Muhtaç kişinin, açlığını gidermek için yiyecek miktarda meyve alması mübahtır.
2- Beraberinde meyve götürmesi haramdır. Götürmek üzere aldığı, şu durumlardan biriyle olur:
a) Meyve toplanıp işlenme mahalline konmadan önce alınmıştır, bu durumda borçlanma ve ceza vardır.
b) Meyve toplanıp, işlenme yerine getirildikten sonra alınmıştır. Bu durumda alınan miktar nisaba ulaşırsa eli kesilir.[121]

7- وعن جابر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قالَ رسولُ اللّهِ #: َ قَطْعَ في كَثَرٍ، وَ ثَمَر مُعَلّقٍ، وَ حَرِيسَةِ جَبَلٍ، وَ على خِيَانَةٍ، وَ في انْتِهَابٍ، وَ خَلِيسَةٍ[. أخرجه رزين.»الْكَثَرُ« جمار النخل.»والخَلِيسَةُ« الشئ المختلس المسلوب المنهوب .

7. (1630)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hurma özü için, ağacın başındaki meyve için, dağda otlayan (ağıla girmemiş) koyun için, ihanet

edilen emânet için, yağmalanılan için, kapıp kaçırılan için el kesilmez." [Rezin ilavesidir.][122]

AÇIKLAMA:

Rezin'den kaydedilen bu rivâyet lafzan olmasa da mânen Kütüb-i Sitte'de yer alır. Nitekim ilk kısmında temas edilen hurma özü, ağacın başındaki meyve, dağda otlayan koyunla ilgili hüküm önceki hadiste geçti. Geri kalan kısımla ilgili olarak Hz. Câbir (radıyallâhu anh)'den Tirmizî ve Nesâî'de gelen bir rivâyet şöyle: لَيْسَ عَلَى خَـائِنٍ وَ مُنْتَهِبٍ وَ مُخْتَلِسٍ قَطْعٌ "Hâine, yağmacıya, kaçırana el kesme yoktur".
Hâini, İbnu'l-Hümam şöyle izah eder: "Kendisine itimâd edilerek âriyet veya emânet yoluyla verilen bir mala el koyarak zayi olduğunu iddia eden veya bu malın kendisine âriyet veya emânet olarak intikal etmiş olduğunu inkâr eden kimsedir. Hâini: "Mal sahibine hayırhah görünerek malını gizlice alan kimse" diye de tarif etmişlerdir.
Müntehib: Göz göre göre alan, yağmalayan kimseye denir.
Muhtelis: Bu da, bir malı el çabukluğu ile, evden veya sahibinin elinden kapıp alan demektir.
Mutarrızî, el-Muğrib'de ihtilâsı: "Bir şeyi âşikâre yani açıktan açığa sür'atle almak" diye tarif eder, kapmak kelimesiyle ifade edilir. Dolayısıyla muhtelis'e de kapkın diyebiliriz, ancak kapkın tâbirimiz bu mânada dilimizde ıstılahlaşmış değildir.
Nevevî, Müslim Şerhi'nde -bahsin bidâyetinde de belirttiğimiz üzere-Kadı İyâz'dan şu açıklamayı iktibas eder: Allahu Zülcelal hazretleri el kesme cezasını sadece hırsız için vacib kılmıştır. Kapma, yağma, gasb gibi diğer merdud amellere el kesme hükmü koymamıştır. Çünkü, bunlar hırsızlığa nisbetle nadirattandır. Ayrıca, devlet makamlarına müracaatla bunların geri alınmasını taleb etme imkânı da vardır, hırsızlığın aksine bunlar için beyyine (ıspatlayıcı delil) ikâme etmek de kolaydır. Bu sebeplerle hırsızlığı daha büyük bir suç kıldı, çok ağır bir ceza takdir etti, tâ ki onu men etmede, ona tevessülden caydırmada daha müessir olunsun".[123]

-8- وعن جـابر رَضِـيَ اللهُ عَنْهُ قال:]جِئَ إلى النَّبيِّ # بِسَارِقٍ فقَالَ: اقْتُلُوهُ، فقَالُوا يَارسولَ اللهِ: إنَّمَـا سَـرَقَ، فقَـالَ: اقْطَعُـوهُ فَقطِـعَ، ثُمَّ جِئَ بهِ الثانِيَـةَ؟ فقَـالَ: اقْتُلُـوهُ، فقَـالُوا يـا رسولَ اللهِ: إنَّمَا سَرَقَ؟ فقَـالَ: اقْطَعُوهُ، ثُمَّ أُتِىَ بِـهِ الرَّابِعَـةَ، فقَـالَ: اقْتُلُوهُ، فقَالُوا يَا رَسُولَ اللهِ: إنَّمَا سَـرَقَ، فقَالَ: اقْطَعُـوهُ، فَـأُتِىَ بِـهِ الخَامِسَـةَ، فقَـالَ: اقْتُلُـوهُ. قَـالَ جَـابِرٌ رَضِـىَ اللهُ عَنْهُ: فَانْطَلَقْنَـا بِـهِ فَقَتَلْنَـاهُ، ثُمَّ اجْتَرَرْنَاهُ فَألْقَيْنَاهُ في بِئْرٍ، وَرَمَيْنَا عَلَيْهِ الحِجَارَةَ[. أخرجه أبو داود والنسائى .

8. (1631)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm)'a bir hırsız getirilmişti.
"-Öldürün onu!" diye emretti. Kendisine:
"-Ey Allah'ın Resûlü, bu adam sadece çaldı" denildi. Bunun üzerine
"-Öyleyse (elini) kesin!" dedi ve derhal eli kesildi. Sonra aynı adam ikinci sefer getirildi. Yine:
"-Öldürün onu!" diye emretti. Kendisine:
"-Ey Allah'ın Resûlü, bu adam hırsızlık yaptı" dendi. Bunun üzerine

"-Öyleyse kesin!" dedi ve derhal (sol ayağı) kesildi. Sonra üçüncü sefer getirildi ve hırsızlık yaptığı söylendi. Hz. Peygamber:
"-Öldürün onu!" diye emretti. Kendisine:
"Ey Allah'ın Resûlü, bu adam hırsızlık yaptı" denildi. Bunun üzerine:
"-(Sol elini) kesin!" diye emretti. Sonra aynı adamı dördüncü kere getirdiler.
"-Öldürün onu!" buyurdu. Kendisine:
"-Ey Allah'ın Resûlü, bu adam hırsızlık yaptı" dediler. Bunun üzerine
"-(Sağ ayağını da) kesin!" diye emir buyurdu. Aynı adam beşinci sefer getiririldi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):
"Öldürün onu" diye emretti. Hz. Câbir (radıyallâhu anh) der ki: "A-damı götürüp öldürdük. Sonra sürüyerek götürüp bir kuyuya attık. Üzerini de taşla doldurduk." [Ebû Dâvud, Hudud 20, (4410); Nesâî, Sârik 15, (890, 91)[124]

AÇIKLAMA:

Muhaddisler, bu hadisin, senette yer alan Mus'ab İbnu Sâbit sebebiyle zayıf olduğunu belirtirler. Esasen şeriatte hırsızlık sebebiyle ölüm cezası yoktur. Tîbî merhum hadisin zayıflığı meselesine girmeden, mâkul bir açıklamasını yapar. Kütüb-i Sitte hadislerini za'fı sebebiyle reddetmektense, makul açıklamasını yapmanın daha faydalı olacağı inancındayız. Bu sebeple, Tîbî'nin yorumunu kaydediyoruz: "Herifin kuyuya atılması, hakaret ve alçaklığı sebebiyle öldürülmüş olduğuna delil olur. Çünkü, davranışı hiçbir surette Müslümana yakışmaz. Büyük günah irtikab etse bile mücrimin hurmeti korunur ve namazı kılınır, hususen hadd tatbik edilip günahından temizlenmesinden sonra. Mamafih bu adamın irtidat etmiş olması, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, buna vâkıf olmuş bulunması da muhtemeldir. Nitekim irtidât etmiş olan Ureynelilere de böyle şiddetli davranmış ve hatta müsleye yer vermişti. Herifin, kesimden sonra öldürmeyi gerektiren (küfür ve isyan dolu) sözler sarfetmiş olması da muhtemeldir".
Hattâbî der ki: "Ben, kişinin ne kadar tekrar etse bile hırsızlığı sebebiyle kanını mübah addeden tek bir fakih görmedim. Ancak İmam Mâlik'in mezhebinde denir ki, yeryüzünde fesad çıkaranların teczi yerinde imamın içtihad yetkisi vardır, dilerse had'de ziyadede bulunabilir, öldürülmesini uygun gördüğü taktirde öldürtebilir. Bu nokta-i nazardan, hadiste durumu beyan edilen ve ölümüne hükmedilen hırsız, yeryüzünde fesad çıkaranlardan biri telâkki edilmiş olabilir. Bu hususu te'yid eden karine, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hırsız için, birinci gelişinde: "Öldürün" demiş olmasıdır. Demek ki, adam fesadıyla meşhur birisi idi. Değilse ilk gelişinde "öldürün!" diye emir vermezdi.
İmam Şâfiî: "Bu ve başka hadiste geçen, (dördüncü seferde) öldürme hükmü mensûhtur. Bu hususta ulemâ arasında bildiğim kadarıyla ihtilâf mevcut değildir" der.
Bazı şârihler: "Şâyet hadis sahihse, bu tatbikat, Allah'ın vahyi ile Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a has bir fiil kabul edilmelidir" demiştir.
Hulâsa hadisle ilgili bu ve başka bir kısım yorumlar, hadisin ulemânın ittifakla benimsediği hükme uymayan bir muhtevâ taşıması sebebiyle yapılmıştır. Hiçbir âlim, hırsızlık sebebiyle ölüme hükmetmemiştir.[125]

-9- وعن أبى هريرة رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]قالَ رسولُ اللهِ #: إذَا سَرَقَ الْعَبْدُ فَبِيعُوهُ وَلَوْ بِنَشٍّ)-1([. أخرجه أبو داود والنسائى.»النَّشُّ« النصف من كل شئ .

)-1(النش بفتح النون، وتشديد الشين عشرون درهما نصف أوقية، والمعنى ____________ بعه ولو بثمن بخس.

9. (1632)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûllah (aleyhissalâtu vesselâm): "Köle hırsızlık yaparsa, onu bir mangıra da olsa satın gitsin'" buyurdular." [Ebû Dâvud, Hudud 22, (4412); Nesâî, Sârik 16, (8,91).][126]

AÇIKLAMA:

1- Hırsızlık, köle için değerini düşüren bir kusurdur. Satılırken kusurunun belirtilmesi gerekir.
2- Bir mangır diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı neşş'dir. Neşş, "yarım" mânasına gelir. 40 dirhem ağırlığında olan bir okiyyenin yarısına da neşş denmiştir. Bu durumda, lügat olarak 20 dirhemlik bir ağırlığı ifade eder ise de, hadiste "ne kadar ucuza gitse de" mânasında kullanılmıştır. Bu mânada dilimizde, bir mangır veya bir pul tâbirleri kullanılmaktadır. Eskiler, gâvur parasıyla bir paraya derlerdi.
Aliyyu'l-Kârî, Şerhu's-Sünne'den naklen şu bilgiyi kaydeder: "Âlimler dediler ki: "Bir köle hırsızlık yaptı ise, kaçmış da olsa, kaçmamış da olsa eli kesilir". İbnu Ömer'den rivâyet edildiğine göre, onun bir kölesi kaçakken hırsızlık yapmıştı. Bunu Saîd İbnu'l-Âs'a göndererek elini kesmesini istedi. Saîd: "Kaçak kölenin hırsızlığı sebebiyle eli kesilmez" diye bu işten imtina etti. Abdullah İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ): "Bu hükmü hangi kitapta bulmuşsun?" diyerek kesilmesini emretti ve eli kesildi."
Ömer İbnu Abdilaziz'in de hırsızlık yapan kölenin elini kestirdiği rivâyet edilmiştir. İmam Mâlik, İmam Şâfiî ve fukahanın kâhir ekseriyeti böyle hükmetmiştir.[127]

-10- وعن أزهر بن عبدالله الحرازى]أنَّ قوماً مِنَ الْكِعِيِّينَ سُرِقَ لَهُمْ مَتَاعٌ فَاتَّهَمُوا أُنَاساً مِنَ الحَاكَةِ، فَأتَوْا بِهِمُ النُّعْمَانَ بْنَ بَشِيرٍ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ: فَحَبَسَهُمْ أيّاماً، ثُمَّ خَلَّى سَبِيلَهُمْ، فَأتَوُا النُّعْمَانَ فقَالُوا: خَلَّيْتَ سَبِيلَهُمْ بِغَيْرِ ضَرْبٍ وَ امْتِحَانٍ، فقَالَ لَهُمْ النُّعْمَانُ: مَا شِئْتُمْ. إنْ شِئْتُمْ ضَرَبْتُهُمْ، فَإنْ خَرَجَ مَتَاعُكُمْ فَذَاكَ، وَإَ أخَذْتُ لَهُمْ مِنْ ظُهُورِكُمْ مِثْلَ مَا أخَذْتُ مِنْ ظُهُورِهِمْ، فقَالُوا هذَا حُكْمُكَ؟ فقَالَ هذَا حُكْمُ اللهِ، وَحُكْمُ رسُولِهِ #[. أخرجه أبو داود والنسائى .

10. (1633)- Ezher İbnu Abdillah el-Harâzî anlatıyor: "(Yemenli) Kelâ' kabilesinden bir grubun malı çalındı. Bunlar, bir kısım dokumacıları itham ettiler. Dokumacıları alarak Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselam)'in ashabından olan Nu'mân İbnu Beşîr'e getirdiler. Nu'mân onları bir kaç gün hapsetti, sonra salıverdi. (Şikâyetçiler), Nu'mân'a gelip: "Sen onları dayaksız, azarsız salıverdin, olur mu?" dediler. Nu'mân onlara:

"-Ne istiyorsunuz? Onları dövmemi istiyorsanız döverim. Malınız çıkarsa alırsınız. Ama dövdüğüm halde malınız çıkmazsa, onlara vurduğum kadar da size vururum" dedi.
"-Yani hükmün bu mu?" dediler. Nu'mân (radıyallâhu anh):
"-(Hayır bu benim değil), Allah ve Resûlü'nün (aleyhissalâtu vesselam) hükmüdür'" cevabını verdi." [Ebû Dâvud, Hudud 10, (4382); Nesâî, Sârik 2, (8, 66).] [128]

AÇIKLAMA:

Töhmet durumunda hapsetmek dinimizde caizdir. Şârihler töhmet üzerine, Hz. Peygamber (aleyhissalatu vesselam)'in bazılarını hapsettiğini kaydederler.
Ebû Dâvud, rivâyetin sonuna açıklayıcı mahiyette şu notu ekler: "Nu' mân (radıyallâhu anh), onları bu sözüyle korkutmuştur. (Hadis, ithama mâruz kalan kimsenin) suçu itiraf etmedikçe dövülemeyeceğini ifade eder"
Sindî'ye göre, Ebû Dâvud hazretleri, bu açıklayıcı notla, hırsızlık suçuyla ittiham edilenleri dövmenin helâl olmayacağına işaret etmiş olmaktadır. Çünkü, Nu'mân İbnu Beşîr: "Onları dövmek caiz olsaydı, itham edilen suçu ispatlanmaması halinde, kısas olarak sizin de dövülmeniz gerekirdi" mânasında ifadede bulunmuştur.
Hülâsa, fukaha bu hadisten, hırsızın konuşturulması için dövülemiyeceği, ancak hapsedilebileceği hükmünü çıkarmıştır.[129]

-11- وعن أبى ذرّ رَضِـىَ اللهُ عَنْهُ قـال:]دَعَانِى رسولُ الله # فقالَ: كَيْفَ أنْتَ إذَا أصَابَ النَّاسَ مَـوْتٌ يَكُـونُ الْـبَيْتُ فِيـهِ بِالْوَصِـيفِ، يَعْنِى الْقَـبْرَ؟ قُلْـتُ اللهُ وَرسُولُهُ أعْلَمُ، أوْ مَـا خَـارَ لِى اللهُ ورسولُهُ؟ قَـالَ: عَلَيْكَ بِالصَّبْرِ، أوْ قَالَ تَصْبِرُ. قَالَ حَمَّادٌ: فَبِهـذَا أخَـذَ مَنْ ذَهَـبَ إلَى قَطْعِ النَّبَّاشِ ‘نَّهُ دَخَلَ عَلَى المَيِّتِ بَيْتَهُ[. أخرجه أبو داود.»الْبَيْتُ« القبر، والمراد أن الموت يكثر حتى يباع موضع قبر بعبد .

11. (1634)- Hz. Ebû Zerr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "(Bir gün) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) beni çağırarak:
"-İnsanlara (kitleler halinde) ölüm gelip, ev, yani kabir köle mukabilinde temin edilince halin ne olacak?" buyurdu. Ben:
"-Allah ve Resulü bilir- veya Allah ve Resulü benim için neyi (uygun bulup) seçerlerse olur-" diye cevap verdim. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"-Sana sabır tavsiye ederim -veya sabret-" buyurdu."Hammâd der ki: "Nebbâşın (yani mezarları açarak kefenleri çalanların) eli kesilmelidir" diye hükmedenler bu hadisle amel ettiler. Çünkü, nebbâş ölünün evine girmiş olmaktadır". [Ebû Dâvud, Hudud 19 (4409).][130]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), vefatından sonra ve Ebû Zerr-i Gıfârî hazretleri henüz sağ iken,

fitne çıkıp pek çok insanın öldürülmesine sebep olacağını mucizâne haber vermiştir.
Hadiste geçen vasîf köle demektir. İnsanların çokça ölmesi sebebiyle kabir yerinin ancak bir köle mukabilinde satın alınabilecek kadar kıymetleneceği ifâde edilmiştir, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) beyt (ev) kelimesiyle kabri kasdetmiştir. Nitekim, bu husus metin içerisinde açıklanmıştır. Bu açıklayıcı cümlenin Ebû Zerr veya bir başka râvi tarafından yapılmış olabileceği belirtilmiştir.
Hammâd, hadiste kabre beyt denmiş olmasından hareketle, kabrin kefeni koruduğunu, korunan bir şeyi çalanın eli kesilir kaidesince nebbâşın elinin kesilmesi gerektiği hükmünü çıkarmıştır. Ancak Aliyyu'l-Kârî bu görüşü reddeder ve der ki: "Kabre, hükmen veya hakikaten Ô"beyt (ev)" denmesinin cevazından onun korunmuş olduğu hükmü çıkmaz. Malumdur ki, kapalı kapısı veya bekçisi olmayan evden bir şey alan kimsenin eli kesilmez. Ne var ki, örfen korunmuş addedilen her şey için korunmuş tâbiri kullanılır. Bu sebepledir ki, nebbâşın elini kesme meselesinde âlimler ihtilâfa düşmüştür.
İbnu'l-Hümâm der ki: "Nebbâş adı verilen ve definden sonra ölülerin kefenlerini soyan kimsenin eli kesilmez. Ebû Hanife ve İmam Muhammed böyle hükmederler. Ebû Yusuf ve geri kalan üç imam "kesilir" demişlerdir. Hz. Ömer, İbnu Mes'ud ve Hz. Aişe de (radıyallâhu anhüm) böyle hükmetmişlerdir. Ulemâdan Ebû Sevr, Hasan Basrî, Şafiî, Şa'bî, Nehâî, Katâde, Hammâd ve Ömer Abnu Abdilaziz de bu görüştedirler. İbnu Abbâs, Sevrî, Evzâî, Zührî'nin kavilleri de İmam-ı Âzam'ın kavline benzer".[131]

-12- وعن عبدالرحمن بن عوف رَضِـىَ الله عَنْهُ قال:]قالَ رسولُ اللهِ # َ يُغرَّمُ صَاحِبُ سَـرِقَةٍ إذَا أُقِيمَ عَلَيْهِ الحَدُّ[.

12. (1635)- Abdurrahman İbnu Avf (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesslâm) :"Hırsız , kendisine hadd tatbik edildi ise borçlandırılamaz" buyurdu". [Nesâî, Sârik 17 (8, 93).] [132]

AÇIKLAMA:

Hırsıza hadd tatbik edilince çalmış olduğu mal aynıyla bulunmuş ise alınır. Bulunamadı ise, hadd icrasından sonra terkedilir. Artık tazmin de ettirilemez. İmam-ı Âzam bu hadisle amel etmiştir.
Cumhur, hadisin mürsel oluşundan hareketle amele elverişli bulmaz. Nitekim mürsel hadis bazı fakihler nazarında hüccettir, bazıları nazarında değildir. İmam Âzam nazarında mürsel hadis hüccettir. İmam Âzam'ın görüşüne katılmayanlar "Müslümanın malı ismete sahiptir ve bu sabittir" derler.[133]

-13- وعن أسـيد بن حضـير رَضِـىَ الله عَنْهُ أنَّ النَّبىَّ #:]قَضى أنَّهُ إذَا وَجَدَهَا: يَعْنِى السَّرِقَةَ. في يَدِ الرَّجُلِ غَيْرِ المُتَّهِمِ، فإنْ شَاءَ أخَـذَ بِمَا اشْتَرَاهَا، وَإنْ شَاءَ اتَّبَعَ سَارِقَهُ، وَقضـى بِذلِكَ أبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ رَضِىَ الله عَنْهُما[. أخرجهما النسائى .

13. (1636)- Üseyd İbnu Hudayr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vessâlam) şöyle hükmetti: "Kişi çalınan malını, hırsızlık ittihamı yapılmayan kimsenin elinde görünce dilerse

malını hırsıza ödemiş olduğu bedeli ona ödeyerek alır, dilerse, hırsızın peşine düşer".
Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman (radıyallâhu anhüm) böyle hükmettiler. " [Nesâî, Büyu' 96 (7,313).][134]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet, çalınan malı mal sahibi, çalanda değil de hırsızın sattığı müşteride gördüğü taktirde, müşteriyi mağdur etmemek için, ödediği parayı vererek kurtarmayı mal sahibine tavsiye etmektedir. Ancak, bu mevzuda Semüre İbnu Cündeb tarafından rivâyet edilen bir diğer hadis, çalınan malı, eski sahibi, müşteride bulduğu taktirde almasını, parasını hırsızdan müşterinin aramasını tavsiye etmektedir. Ulemâ çoğunlukla kaydedeceğimiz bu ikinci hadisle amel etmeye meyletmiştir.
اَلرَّجُلُ اَحَقُّ بِعَيْنِ مَالِهِ إِذَا وَجَدَهُ وَيَتْبَعُ الْبَائِعُ مَنْ بَاعَهُ
"Kişi (çalınan) malını aynıyla bulursa onu alma hakkına sahiptir. Müşteri, ödediği parayı satandan (hırsızdan) geri alır".

Hattâbî gasbedilen, çalınan, kapıp kaçırılan vs. malların hep bu hükme tabi olduğunu belirtir. [135]

14- وعن جنادة بن أمية عن بسر بن أرطاة رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]سَمِعْتُ رسولَ اللهِ # يَقُولُ: َتُقْطَعُ ا'يْدِى في السَّفَرِ[. أخرجه أصحاب السنن، وعند الترمذى: في الْغَزْوِ .

14. (1637)- Cünâde İbnu Ümeyye'den rivâyete göre, Büsr İbnu Ertât (radıyallâhu anh) demiştir ki: "Resûlullah (aleyissalâtu vesselâm)'ı dinledim: "Seferde eller kesilmez" diyordu." Tirmizî'deki rivâyette "gazvede." denmiştir. [Tirmizî, Hudud 20, (1450), Ebû Dâvud, Hudud 18, (4408); Nesâî, Sârik 16, (8,91).][136]

AÇIKLAMA:

1- Ebû Dâvud'daki rivâyet, hadisin vürud sebebini de göstermektedir: "Biz, denizde Büsr İbnu Ertât ile beraberdik. Misdar adında bir hırsız getirildi, bir deve çalmıştı. Büsr: "Ben Resûlullah (aleyhissâlatu vesselâm)'ın: "Gavze sırasında eller kesilmez" dediğini işittim" dedi. Eğer bu rivâyet olmasaydı hırsızın elini kesecektik".
2- Görüldüğü gibi, bazı rivâyetlerde "gavzede", bazı rivâyetlerde "seferde" denmektedir. Şârihler seferden de maksad gazve seferidir, yani askerî sefer kastedilmiştir derler.
3- Gazve sırasında el kesmenin yasaklanması, mücrimin düşman tarafına kaçma korkusuna dayanmaktadır. Bu sebeple sefer dönüşü kesilmesi uygun görülmüştür.
Evzâî, bu hükmün sâdece hırsızlık haddine has olmayıp, aynı mânayı taşıyan zinâ haddi, kazf haddi vs.'ye şamil olduğunu söylemiştir. Ancak Cumhûr'un görüşü bunun hilâfinadır: Hadler hazerde de seferde de uygulanmalıdır.
Aliyyu'l-Kârî, Türbüştî'nin: "Belki de Ezvâî, kolu kesilenin fitneye düşerek dar-ı harbe geçeceği ihtimalini düşündü veya, emir gazveye giderken hırsızın elinin kesilmesi, düşmana karşı gücü zayıflatır ve bir fayda sağlamaz diye değerlendirerek, ordunun dönme zamanına kadar tehirini uygun

gördü" dediğini kaydeder.
Kadı İyaz: "Resûlullah (aleyhisalâtu vesselâm) bu yasakla, ganimetten çalanın elinin kesilmesini yasaklamayı arzu etmiş olabilir" diyerek meseleye bir başka buud getirmiştir.
Cumhur'un görüşü Ubâde (radıyallâhu anh)'nin şu rivâyetine dayanır:

جَاهِدُوا النَّاسَ فِى اللهِ الْقَرِيبِ وَالْبَعِيدِ وَ تُبَالُوا فِى اللّهِلَوْمَةَ ئِمٍ وَأَقِيمُوا حُدُودَ اللهِ فِى الْحَضَرِ وَالسَّفَرِ

"Allah yolunda, insanlarla uzakta da yakında da cihad edin. Allah yolundaki bu cihadınızda kınayanların kınamalarına aldırmayın. Allah'ın hududunu hazerde ve seferde ikâme edin".[137]

-15- وعن الشعبى رَضِىَ الله عَنْهُ:]أنَّ رَجُلَيْنِ: شَهِدَا عَلى رَجُلٍ أنَّهُ سَرَقَ فقَطَعَهُ عَليٌّ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ، ثُمَّ ذَهَبَا وَجَاءَا بِآخَرَ وَقاَ: أخْطَأنَا في ا'وَّلِ فأبْطَلَ عَليٌّ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ شَهَادَتَهُما، وَغرَّمَهُمَا دِيَةَ ا'وَّلِ، وَقالَ: لَوْ عَلِمْتُ أنَّكُمَا تَعَمَّدْتُمَا لَقَطعْتُكُمَا[. أخرجه البخارى ترجمة .

15. (1638)- Şâ'bî (rahimehullah) anlatıyor: "İki kişi, üçüncü bir şahsın hırsızlık yaptığına dair şahitlikte bulundular. Bunun üzerine Hz. Ali (radıyallâhu anh) adamın kolunu kesti. Bu iki kişi gidip bir müddet sonra diğer bir adamı getirip: "Biz hata etmişiz, hırsızlığı yapan o değilmiş (bu imiş)" dediler. Hz. Ali (radıyallâhu anh) bunların şahidliğini iptal ederek (getirdikleri bu şahıs aleyhinde kabul etmedi. Ayrıca) onlara, önceki adamın diyetini yükledi ve: "Bilsem ki siz bu işi bilerek yaptınız, kollarınızı keserdim" dedi". [Buharî, Diyât 21 (Bab başlığında senetsiz olarak kaydedilmiştir).][138]

AÇIKLAMA:

Buhârî, bu eseri, "Bir cemaat bir şahsa zulmetseler (yaralasalar, öldürseler, çalsalar, iftira etseler vs.) bunlardan bir tanesi mi cezalandırılır, yoksa cürme iştirak edenlerin hepsi aynı cezaya eşit şekilde çarptırılırlar mı (yani hepsine kısas mı uygulanır)?" diye başlayan uzun bir babın başlığı zımnında kaydeder. Aynı başlıkta "hepsine kısas uygulanır" hükmünü teyid eden çeşitli tatbikat örnekleri kaydeden Buhârî, bab başlığına şöyle devam eder: "İbnu Ömer der ki: "Bir köle gizlice öldürülmüştü. Ömer İbnu'l-Hattâb: "Bilsem ki, bunun öldürülmesine Sana ahalisi iştirak etti, hepsini öldürtürdüm" dedi."
Muğire İbnu Hakim babasından naklediyor: "Dört kişi bir çocuğu müşterek öldürmüşlerdi. Hz. Ömer dördünün de öldürülmesini emretti..."
İbnu Hacer, Buharî'nin senetleri atarak, özetleyerek kaydettiği bu vak'aların kaynaklarını, hâdiselerin mahiyetini vs. Fethu'l-Bârî'de uzun uzun kaydeder.[139]

ALTINCI BÂB - HADDÜ'L-HAMR

HAMR NEDİR?

Kur'an-ı Kerim'de içki ve uyuşturucularla ilgili yasak dile getirilirken, münhasıran belli bir maddeye

has olan bir kelime değil, daha ziyade, insanda belli bir "hal"e sebebiyet veren bir maddenin ismi kullanılmıştır. Böylece yasak, münhasıran muayyen bir madde için değil, söylediğimiz "hâl"i hâsıl eden bütün maddeler için gelmiş olmaktadır.
Sözkonusu "hâl" aklın örtülmesidir. Öyle ise yasak aklın örtülmesine sebep olan bütün maddeler içindir. Kur'an-ı Kerim'in bu maksadla kullandığı kelime hamr'dır. Hamr, lügat olarak, bir şeyi örtmek mânasına gelen bir kökten türemiştir. Arapça'da şahitlikten kaçarak gördüğünü gizlemek, utanmak, örtmek, örtü, kapak gibi pekçok kelime aynı kökten gelir. Kelime âyete şöyle geçer:
"Ey iman edenler, HAMR (içki), kumar, (tapınmaya mahsus) dikili taşlar, fal okları ancak şeytanın amelinden birer murdardır. Onun için bunlardan kaçınınız ki muradınıza eresiniz. Şeytan, hamrda ve kumarda ancak aranıza düşmanlık ve kin düşürmek, sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alı koymak ister. Artık siz (hepiniz) vazgeçtiniz değil mi?" (Maide 90-93).
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Kur'an'da geçen hamr kelimesinin belirttiğimiz şekilde anlaşılması, eksik veya yanlış te'vil ve yorumlarla gayesinden saptırılmaması için, كُلُّ مُسْكِرٍ خَمْرٌ "Aklı örtüp sarhoşluk veren herşey, Kur'an-ı Kerim'de yasaklanmış olan hamr'dır" buyurmuştur.
Bu Nebevî irşad gözönüne alınınca şeytanların ortaya atıp câhillerin aldandıkları: "Kur'an şarabı haram etmiştir, rakıyı, birayı haram etmemiştir" veya "Şarap içmek rakı içmekten daha büyük günahtır, çünkü Kur'an'da şarap ismen zikredilmiş, rakı zikredilmemiştir" gibi sözlerin ne kadar yanlış ve hakikatten uzak oldukları anlaşılır.
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), hamr konusunda ileri sürülecek başkaca mugalataları önlemek için çeşitli uyarmalarda da bulunmuştur:
1- "Ümmetim hamr'a başka bir ad takarak onu içecektir". Bu hadis, "Kur'an'da şarap haram edilmiştir, bira değil" diyenlere cevap verir.
2-"Bilesiniz üzümden hamr yapılır, hurmadan hamr yapılır, baldan hamr yapılır, arpadan hamr yapılır, buğdaydan hamr yapılır, (mısır ve pirinçten hamr yapılır). Ben sizi sarhoş eden her şeyden yasaklıyorum."
Bu hadis de, "Kur'an'da üzümden yapılan şarap haram edilmiştir, bira arpadan yapılmadır, haram değildir" sözüne cevaptır.
3- "Sarhoş eden bir şeyin azı da çoğu da haramdır". "Bir küpü (farak) içilince sarhoş olunan şeyin bir avucu dahi haramdır"
Bu hadisler de: "Dinimiz sarhoş olmayı haram kılmıştır, sarhoş etmeyecek az bir miktar, haram değildir" diyenlere cevap vermektedir.
Kısacası dinimiz, aklı örten ve sarhoşluk veren her şeyi -içki nevinden olsun, başka nevden olsun, az olsun, çok olsun, sarhoş edecek miktarda olsun, etmeyecek miktarda olsun- kesinlikle yasaklamıştır. Daha fazla açıklamayı içkilerle ilgili bahse (2263-2279 numaralar arasında kalan hadisler) bırakarak burada, içki yasağını ihlâl edenlere İslâm'ın derpiş ettiği hadle ilgili hadislere geçiyoruz:[140]

-1- عن أنس رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]ضَرَبَ النَّبىُّ # في الخَمْرِ بِالْجَرِيدِ وَالنِّعَالِ وَجَلَدَ أبُو بَكْرٍ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ أربَعِينَ[. أخرجه الخمسة إ النسائى.وفي رواية للترمذى:]أُتِىَ رسولُ اللهِ # بِرَجُلٍ قَدْ شَرِبَ الخَمْرَ فَجَلَدَهُ بِجَرِيدَةٍ نَحْوَ أربَعِينَ، وَفَعَلَهُ أبُو بَكْرٍ، فَلَمَّا كانَ عُمَرُ رَضِىَ اللهُ

عَنْهُ: استَشَارَ النَّاسَ، فقَالَ عَبْدُالرَّحْمنِ بْنُ عَوْفٍ: أخَفُّ الحُدُودِ ثَمَانُونَ، فَأمَرَ بِهِ عُمَرُ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ[.

1. (1639)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûllullah (aleyhissalâtu vesselâm), hamr için, hurma dalları ve nalınlarla hadd vurdu. Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) kırk darbeyle hadd vurdu". [Buharî, Hudud 2, 4; Müslim, Hudud 37, (1706); Tirmizî, Hudud 13, (1343); Ebû Dâvud, Hudud 26, (4479).] [141]

AÇIKLAMA:

Hamr içenlere verilecek ceza hususu biraz münakaşalıdır. Resûlullah (aleyhissâlatu vesselâm) ve Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) zamanlarında kırk kadar darbe imiş, Hz. Ömer zamanında bu hal bir müddet devam etmiş ise de bilahere tedricen artırılarak 80 darbeye kadar çıkarılmıştır. Hz. Ömer'in artırmasının sebebi, gittikçe artan refah sebebiyle içki istihlâkinin fazlalaşması, Hz. Peygamber zamanındaki haddin küçük görülerek kaale alınmamasıdır. Halkın verimli arazilere gidip, bağ bahçe işlerini geliştirdiği, bu sebeple içenlerin çoğaldığı ve hatta Halid İbnu Velid'in bu mevzuda mektup yazdığı belirtilir. Hz. Ömer, bunun üzerine yasağın daha müessir olabilmesi için, müeyyidenin ağırlaştırılmasını uygun görür. Hatta -müteakip rivâyetlerde görüleceği üzere, yüce Halife (radıyallâhu anh) meseleyi istişare konusu yapar. Muhacir, Ensar ve Ashab'ın fikirlerini alır. Abdurrahman İbnu Avf: Kur'ân'da zikri geçen haddlerin en hafifi olan 80 darbeyi tavsiye eder. Hz.Ali (radıyallâhu anh) de bu neticeye ulaşan bir görüş ortaya koyar: "Bir kimse şarap içerse sarhoş olur, sarhoş olan hezeyanda (saçmalama) bulunur. Hezeyan yapan iftira da atar, iftiranın cezası Kur'an'da 80 sopadır". Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: عَلَيْكُمْ بِسُنَّتِى وَسُنَّةِ الْخَلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ مِنْ بَعْدِى "Benim sünnetime ve benden sonra da Hulefâ-i Râşidin'in sünnetine sarılın" hadisini esas alan İslâm ulemâsı, bu meselede Hz. Ömer zamanındaki icmayı esas almıştır.

Aynî, değişen şartlara göre, Hz. Ömer'in hadd-i hamrı artırdığını belirttikten sonra: "Eğer Ömer bu zamana yetişseydi, muasırlarımız için onun iki misline hükmederdi" der.

İçki haddi uygulanırken ne ile vurulmalı meselesi de bazı izahlar gerektirmektedir. Sadedinde olduğumuz rivâyet hurma dalı ve ayakkabı (nalın) ile vurulabileceğini gösterir. Bazı rivâyetler elbiseden de söz eder. Kamçı hususunda ihtilâf edilmiştir.

İbnu Hacer bu meselede üç görüşten bahseder:

a) En doğru görüşe göre: Kamçı ile vurmak caizdir, ancak ellerle, ayakkabılarla ve elbise ile vurmakla iktifa edilmesi de caizdir.

b) Kamçı ile vurulmalıdır.

c) Kamçısız vurulmalıdır.

Kamçı ile vurmayı caiz görenler, kamçının sopa ile kamış arası kalınlıka olmasını şart koşarlar. Hurma dalı ve benzeri şeyleri tecviz edenler, bunların yaş kuru arası ve mûtedil olmasını şart koşarlar.

Vururken de ne çok şiddetli, ne de çok hafif olmayıp vasat olması, vuran kimsenin elini başından daha yukarı kaldırmaması şart koşulmuştur. Kamçıya karşı olanlar, "kamçı ile vurulurken ölüm olursa vurana diyet gerekir" demişlerdir.

İbnu Hacer vurulacak cisimle ilgili ihtilâf hakkında şu açıklamayı yapar: "Müteahhirundan bazıları orta bir yol tutarak: "Mütemerrid yani içkide ısrarlı olanlara kamçı, zayıflara ve mütemerrid olmayanlara durumlarına göre elbisenin kenarı veya ayakkabılar kullanılır" demiştir. Uygunu da budur."[142]

-2- وعن ثور بن زيد الدّيلى]أنَّ عُمَرَ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ اسْتَشَارَ في حَدِّ الخَمْرِ، فقَالَ لَهُ عَلِيٌّ: أرَى أنْ تَجْلِدَهُ ثَمَانِينَ جَلْدَةً، فإنَّهُ إذَا شَرِبَ سَكِرَ، وَإذَا سَكِرَ هَذَى، وَإذَا هَذَى افْتَرى فَجَلَدَ عُمَرُ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ ثَمَانِينَ جَلْدَةً في حَدِّ الخَمْرِ[. أخرجه مالك .

2. (1640)- Sevr İbnu Zeyd el-Dîlî anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallâhu anh), hamr için uygulanması gereken haddin miktarı hususunda (Ashabla) istişarede bulundu. Hz. Ali (radıyallâhu anh): "Seksen sopa vurulmasını uygun görüyorum" dedi. Çünkü kişi, içince sarhoş olur, sarhoş olunca hezeyana düşer (saçmalar), hezeyana düştü mü iftira atar. (İftiranın cezası ise 80 sopadır). Böylece Hz. Ömer (radıyallâhu anh) içki içenler için haddi 80 sopa takdir etti." [Muvatta, Eşribe 2, (2, 842).][143]

AÇIKLAMA:

Önceki hadiste geçti.

-3- وعن عبدالرحمن بن أزهر رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]أُتِىَ رسولُ اللهِ # بِشَارِبِ خَمْرٍ وَهُوَ بِحُنَيْنٍ فَحَثَى في وَجْهِهِ التُّرَابَ، ثُمَّ أمَرَ الصَّحَابَةَ فَضَرَبُوهُ بِنِعَالِهِمْ وَمَا كَانَ في أيْدِيهِمْ حَتَّى قَالَ لَهُمْ: ارْفَعُوا، ثُمَّ جَلَدَ أبُو بَكْرٍ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ أرْبَعِينَ، ثُمَّ جَلَدَ عُمَرُ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ صَدْراً مِنْ إمَارِتِهِ أرْبَعِينَ، ثُمَّ جَلَدَ
ثَمانِينَ في آخِرِ خِفَتِهِ، وَجَلَدَ عُثْمَانُ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ الحَدَّيْنِ كِلَيْهِمَا ثَمَانِينَ وَأوبَعِينَ، ثُمَّ أثْبَتَ مُعَاوِيَةُ الحَدَّ ثَمَانِينَ[. أخرجه أبو داود .

3. (1641)- Abdurrahman İbnu Ezher (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Huneyn'de iken Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e şarap için bir adam getirildi. Resûlullah (tahkiren) yüzüne toprak saçtı. Sonra Ashab'a emretti, ayakkabılarıyla ve ellerinde bulunan (deynek, çubuk vs) başka şeylerle adama "Yeter, çekin ellerinizi" deyinceye kadar vurdular. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vefatından sonra Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) de içki içenlere kırk darbe vurdurdu. Arkadan Hz. Ömer (radıyallâhu anh) de halifeliğinin başlangıcında kırk sopa vurdurmaya devam etti. Ancak, hilâfetinin sonunda (insanlar azıp fisk artınca) seksen sopa vurdurdu.
Hz. Osman (radıyallâhu anh) ise iki kere hadd uyguladı: Birini kırk, diğerini seksen yaptı. Hz. Osman'dan sonra Hz. Muâviye (radıyallâhu anh) haddi seksende sâbit kıldı." [Ebû Dâvud, Hudud 37, (4487, 4488).][144]

AÇIKLAMA

Açıklama için babın ilk hadisine (1639) bakılsın.

4- وعن عليّ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]جَلَدَ رسُولُ اللّهِ # أرْبَعِينَ، وَأبُو بكْرٍ أرْبَعِينَ، وَعُمَرُ ثَمَانِينَ، وَكُلٌّ سُنَّةٌ[. أخرجه مسلم وأبو داود .

4. (1642)- Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "İçki haddi için, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kırk, Hz. Ebû Bekir kırk, Hz. Ömer (radıyallâhu anhümâ) seksen sopa vurdular. Hepsi de sünnettir. (Bu bana daha hoş geliyor)." [Müslim, Hudud 38, (1702); Ebû Dâvud, Hudud 36, (4480, 4481).] [145]

5- وعن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهما قال:]قالَ النَّبىُّ #: مَنْ شَرِبَ الْخَمْرَ فاجْلِدُوهُ إلى الرَّابِعَةِ فَاقْتُلُوهُ[. أخرجه أبو داود والنسائى.

5. (1643)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim (ısrarla) içki içerse dördüncü sefere kadar kamçılayın, sonra (devam ederse) öldürün." [Ebû Dâvud, Hudud 37, (4482); Tirmizî, Hudud 15, (1444).]
Ebû Dâvud'un, Kabîsa İbnu Züeyb (radıyallâhu anh)'den yaptığı bir rivâyette şöyle denmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a şarap içmiş bir adam getirildi. Hemen celde yapıldı, sonra tekrar getirildi, yine celde yapıldı, sonra tekrar getirildi, yine celde yapıldı, sonra tekrar getirildi yine celde yapıldı ve öldürme kaldırıldı. Artık, ölüm cezası bir ruhsat olarak kaldırılmıştı."[146]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet farklı şekillerde gelmiştir. Hepsi de ilk üçte ceza olarak dayak atmayı, dördüncü seferde öldürmeyi emreder. Tirmizî'nin Buharî'den kaydettiği bir açıklamaya göre, bu emir, içki yasağının konduğu bidâyete aittir. Sonradan neshedilmiştir. Cumhur bu görüştedir. Bir kimse, içki yüzünden öldürülmez, dördüncü değil onuncu kere içmiş olsa bile.
Yine Tirmizî'nin, İlel kısmında açıkladığına göre, bu hadisle amel eden tek fakih çıkmamıştır. Dolayısıyle, bu hadisle amel etmeme hususunda icmâ hasıl olmuştur. Bazı alimler: "Hadis, hükmüyle amel edilmemesiyle hasıl olan icma ile mensuhtur" demiştir.
Yine Tirmizî, içki sebebiyle kimsenin öldürülmeyeceğini te'yid eden rivâyetlerden şunu kaydeder: "Allah'tan başka ilah olmadığına şehâdet eden Müslüman kişinin kanı şu üç sebep dışında helâl olmaz: Cana can kısas, dul zâni, dininden dönen."
Bazı âlimler: "Bu hadis, gerçek öldürmeyi değil şiddetle dövmeyi kastediyor" demiştir.
Şunu da belirtelim ki, müteahhirînden bazıları, bu hadisle amel edilmesi gerektiğini söylemiştir. Suyûti ve Sindî bunlardandır. Suyûti, Tirmizî'ye yaptığı Hâşiye'de, dördüncüde öldürmeyi ifade eden ondan fazla sahih ve sarih rivâyet kaydeder. Mensuh olduğunu söyleyenler muteber bir delil gösterememişlerdir.[147]

-6- وعن ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهما:]أنَّ النَّبيَّ # لَمْ يُقِتْ في الْخَمْرِ حَدّا، وَإنَّ رَجُ شَرِبَ فَسكِرَ فَلُقِىَ يَمِيلُ في الْفَجِّ)-1(فأُتِىَ بِهِ النَّبىُّ #، فلَمَّا حَاذَى بِدَارِ الْعَبَّاسِ رَضِىَ اللهُ عَنْه انْفَلَتَ، فَدَخَلَ عَلى الْعَبَّاسِ فَالْتَزَمَهُ)-2(
فَذُكِرَ ذلِكَ للنَّبيِّ # فَضَحِكَ وَقالَ: أفَعَلَهَا، وَلَمْ يَأمُرْ فِيهِ بِشَئٍ[. أخرجه أبو داود.ومعنى »لم يُقِتْ« بضم أوله وكسر ثانيه لم يُقَدِّر ولم يحده بعدد مخصوص .

6. (1644)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hamr hususunda kesin bir hadd takdir etmedi. Bir adam içmiş, sarhoş olmuştu. Caddede yalpa yaparken kendisine rastladı. Adamı hemen tutup Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a getirmek için harekete geçtiler. Adam, Abbâs (radıyallâhu anh)'ın evinin hizasına gelince boşanıp kaçtı ve Abbâs'ın evine girerek ona iltica etti. Durum Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a anlatılmıştı, güldü ve: "Yani o, bunları (kaçma, girme ve iltica) yaptı mı?" dedi. Hakkında herhangi bir emir vermedi." [Ebû Dâvud, Hudud 36, (4476).][148]

AÇIKLAMA:

Hattâbî, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu sarhoş karşısındaki tavrından, haddu'lhamr'ın haddler içerisinde en hafifi olduğuna delil bulur. Ancak Hattâbî şu ihtimal üzerinde de durur: O zâtın Hz. Abbâs (radıyallâhu anh)'ın evine girmesiyle ona dokunulmamış olması, bu zâtın ikrârı veya âdil kimselerin şehadetiyle suçunun sübut bulmaması sebebiyledir. Mümkündür ki, sokakta herhangi bir sebeple yalpa yaptığını görenler bunu sarhoşluktan yaptı zannettiler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), sarhoşluk görmedi ve bu yüzden onu terketti, hadd vurmadı."
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Allah'ın hududu meselesindeki titizliği gözönüne alınınca, bu tahminin oldukça kuvvetli bir ihtimal olduğu söylenebilir. Aksi halde, hududun tatbikatında gevşeklik gösterilmiş, açıkgöz olan kayırılmış olur ki, bu adalet sistemine olan güveni ve sistemin itibarını sarsar.[149]

-7- وعن عمير بن سعيد النخعى قال:]سَمِعْتُ عَلِيّاً رَضِىَ اللهُ عَنْه يقُولُ: مَا كُنْتُ ‘قيمَ عَلى أحَدٍ حَدّاً فَيمُوتَ فأجِدَ في نَفْسِى
مِنْهُ شَيْئاً إَّ صَاحِبَ الخَمْرِ فإنَّهُ لَوْ مَاتَ وَدَيْتُهُ)-1(، فإنَّ رسولَ اللهِ # لَمْ يَسُنَّهُ[. أخرجه الشيخان، وأبو داود، وقال: لَمْ يَسُنَّ فِيهِ شَيئاً اِنَّمَا هُوَ شئٌ قُلْنَاهُ نَحْنُ[.
)-1(الفج: الطريق الواسع بين الجبلين، والمراد به هنا أحد طرق المدينة.)-2(أي التجأ الشارب إلى العباس، واعتنقه مستشفعا به.

7. (1645)- Umeyr İbnu Said en-Nehaî (rahimehullah) anlatıyor: "Hz. Ali (radıyallâhu anh)'yı dinledim, şunu söylemişti: "Ben hadd vurduğum kimselerden biri ölecek olsa, içimde üzüntü duymam, ancak içki sebebiyle hadd vurduğum ölürse onun üzüntüsünü hissederim. Çünkü o ölecek

olsa (yakınlarına) diyet öderim. Zîra Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) içkinin haddi ile ilgili (kesin bir miktarı) sünnet kılmadı. İçki haddiyle ilgili miktarı biz takdir ettik." [Buhârî, Hudud 4; Müslim, Hudud 38, (1707); Ebû Dâvud, Hudud 36, (4486).][150]

AÇIKLAMA:

1- Hattâbî der ki: Hadd tatbiki sırasında mücrim ölecek olsa, haddi icra eden kimseye tazminat ödemesi terettüp etmez. Bu hususta ulemâ ittifak eder. Ancak içki haddi sebebiyle vurulan hadd sırasında ölüm vukua gelse buna diyet ödemek gerekir.

İmam Şâfiî bu meselede, hadd tatbikatında kullanılan vurma âletini gözönüne alır: "Eğer kamçı ile vurulmuş ve ölmüşse diyet ödenir, kamçı dışında bir şey ile vurulursa ölse bile diyet gerekmez. Bu meselede diyetin ödenmesi imamın akîlesine terettüp eder. Keza kırktan fazla vurulsa ve ölüm meydana gelirse yine diyet ödenir."

2- Hz. Ali'nin: "Resûlullah içki haddi ile ilgili (kesin bir miktarı) sünnet bırakmadı" sözü ile, bazı içki içenlere 40 sopa vurdurduğuna dair rivâyetleri İbnu Hacer şöyle te'lif eder: "Resûlullah 80 sopayı sünnet kılmadı veya kırk darbeden fazlası için herhangi bir sünnet bırakmadı" demektir. Nitekim Hz. Ali'nin "...içki haddiyle ilgili miktarı biz takdir ettik" sözü bunu te'yid eder. Bu sözüyle Hz. Ali, Resûlullah'tan sonra Hz. Ömer'in artırmış olduğu miktara işaret eder. Hz. Ali'nin içtihadlarıyla yapılan bu arttırma ile irâde-i İlâhiyeye muvafık hareket edip etmemekten endişe duyduğu ve hatta korktuğu görülmektedir.

3- Hz. Ali'nin, "Resûlullah onu sünnet kılmadı" tâbirindeki zamirle "darbın sıfatı" kastedilmiş olabilir. Yani bu durumda mâna şöyle olur: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kamçı ile dövmeyi sünnet kılmadı, içki içenleri, el, ayakkabı, hurma dalı, elbisenin kenarıyla dövmeyi sünnet kıldı." Beyhakî bu hususa dikkat çeker.[151]

(1-) دفعت ديته وليائه.

8- وعن ابن شهاب رَضِىَ اللهُ عَنْه [أنَّهُ سُئِلَ عَنْ حَدِّ الْعَبْدِ في الخَمْرِ، فَقِيلَ: بَلَغَنِى أنَّ عَلَيْهِ نِصْفَ حَدِّ الحُرِّ]. أخرجه مالك .

8. (1646)- İbnu Şihâb (rahimehullah)'a:

"- Köle içki içecek olursa ona tatbik edilecek haddin miktarı nedir?" diye sorulmuştu, şöyle cevap verdi:

"- Bana ulaştığına göre, ona, hüre verilen cezanın yarısını uygulamak gerekir. Hz. Ömer, Hz. Osman ve İbnu Ömer (radıyallâhu anhüm ecmain) içkide, kölelerine, hürlere tatbik ettikleri haddin yarısını tatbik ederlerdi." [Muvatta, Eşribe 3, (2, 842).][152]

9- وعن ابن المسيب قال: [غَرَّبَ عُمَرُ رَضِىَ اللهُ عَنْه رَبِيعَةَ بْنَ أُمَيَّةَ في الخَمْرِ إلي خَيْبَرَ، فَلَحِقَ بِهِرَقْلَ فَتَنَصَّرَ، فقَالَ عُمَرُ: أُغَرِّبُ بَعْدَهُ مُسْلِماً]. أخرجه النسائى .

9. (1647)- Said İbnu'l-Müseyyeb (rahimehullah) anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallâhu anh), içki sebebiyle Rebîa İbnu Ümeyye'yi Hayber'e sürdü. Oradan kaçıp Herakliyus'a giderek Hıristiyanlığa geçti. Hz. Ömer (radıyallâhu anh) bu hâdise üzerine: "Bundan böyle hiçbir Müslümanı sürmeyeceğim" dedi. [Nesâî, Eşribe 47, (8, 319).][153]

AÇIKLAMA:

Aslında hududa giren sürgün cezası sâdece zinâda vardır, içki haddinde sürgün cezası yoktur. İmam, ta'zir selâhiyetine dayanarak, bu çeşit cezalar verebilir. Şu halde Hz. Ömer, sürgün cezası vermeyeceğim demekle haddin miktarında kısıntı yapmış olmuyor, "ilave olarak verdiğim sürgün cezasını vermeyeceğim" demiş oluyor.[154]

10- وعن عمر رَضِىَ اللهُ عَنْه] أنَّ رَجُ: كانَ يُلَقَّبُ حِمَاراً، وَكَانَ يُضْحِكُ رسولَ اللهِ # أحْيَاناً، وكَانَ رسولُ اللهِ # قَدْ جَلَدَهُ في الشَّرَابِ، فأُتِيَ بِهِ يَوْماً فَأمَرَ بِهِ فَجُلِدَ، فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ: اللّهُمَّ الْعَنْهُ، مَا أكْثَرَ مَا يُؤتَى بِهِ، فقالَ #:
تَلْعَنُوهُ، فَوَاللهِ مَا عَلِمْتُ إَّ أنَّهُ يُحِبُّ اللهَ وَرَسُولَهُ[. أخرجه البخارى.وفي رواية ‘بى داود عن أبى هريرة رَضِىَ اللهُ عَنْه:] َ تَقُولُوا هذَا، ولكِنْ قُولُوا: اللّهُمَّ ارْحَمْهُ، اللّهُمَّ تُبْ عَلَيْهِ[.

10. (1648)- Hz. Ömer (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Lakabı Hımâr olan bir adam vardı. Bu zat zaman zaman Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı güldürürdü. Hz. Peygamber bu adamı, içki sebebiyle dövdürmüştü. Bir gün yine içki suçuyla getirildi. Resûlullah emretti, celde uygulandı. Cemaatten birisi: "Allah'ım şu adama lânet et! Kaç sefer içki sebebiyle getirildi, bir türlü ıslah olmuyor)" diye beddua etti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"- Ona lânet etmeyin. Allah'a yeminle söylüyorum, bu adam hakkında bildiğim bir şey varsa o da Allah ve Resûlü'nü (samimiyetle) sevmiş olmasıdır" buyurdu." [Buhârî, Hudud 5.]
Ebû Dâvud'da, Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh)'den kaydedilen bir rivâyette: "Böyle söylemeyin, fakat şöyle deyin: "Ey Allahım, ona rahmet et, onun taksiratını affet!" buyurmuştur.[155]

AÇIKLAMA:

1- Burada lakabı zikredilen sahabi, Nuaymân İbnu Amr (radıyallâhu anh)'dır. Akabe, Bedr ve sonraki savaşlara katılmıştır. Çok şakacı olduğu, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı güldürecek söz ve davranışlarda bulunduğu belirtilir. Meselâ Medine'ye turfanda bir şey gelince borçlanarak alıp Resûlullah'a hediye ettiği, borç ödeme zamanında, adamı Resûlullah'a götürüp, Hz. Peygamber'e ödettiği, keza zaman zaman borçla aldığı yağ ve balları Hz. Peygamber'e hediye ettiği, borç ödeme zamanında Hz. Peygamber'e ödettiği belirtilir. Hz. Ebû Bekir'le çıktığı Şam Seferi sırasında, eşyaların başını bekleyen arkadaşı Süveybıt'ı, gıyabında "kölem" diye yoldan geçen kervana on deveye satar ve tenbih eder: "O inatçıdır, köle değilim der, inanmayın." Süveybıt'ı bağlayıp

götürürler. Neden sonra durumdan haberdar olan Hz. Ebû Bekir adam göndererek kurtarır.
İbnu Hacer, bu zatla ilgili rivâyetlerin ihtilâflı olduğunu, te'lif edebilmek için iki şahsın varlığını kabul etmek gerektiğini söyler: 1- Nuayman, 2-Abdullah İbnu Nuayman. Bizim için teferruat gereksiz.
2- Lanet , Arapça'da iki mânada kullanılır:
a) Sebb yani hakaret, kötü söz mânasında.
b) Allah'ın rahmetinden uzak kalması. Bu, kelimenin aslî mânasıdır.
Bir Müslümanın diğer bir Müslümana lanet edip edemeyeceği hususunda İslâm ulemâsı bazı görüşler ortaya koymuştur:
* Âlimler, hadd tatbik edilen günahkârlara aslî manada lanetin kullanılmasını tecviz etmezler. Çünkü tatbik edilen haddin işlediği günaha kefaret olacağı, böylece günahtan kurtulacağı kabul edilmiştir. Hususan, hadiste belirtildiği üzere, Allah ve Resûlü'nü seven kimse için bu mânada lanet etmenin haram olduğu belirtilmiştir. Böylelerine Allah'tan af ve mağfiret dilemek mendubtur. Bu görüş sahipleri, kişi dinden çıkmadıkça, günahı sebebiyle lanet etmeye cevaz vermezler.
* Zelle sebebiyle lanet mutlak olarak yasaktır.
* Günahı açıktan işleyenlere lanet etmek caizdir.
* Muayyen bir kimse hakkında lanet mutlak olarak yasaktır.
* Muayyen olmayan kimse hakkında caizdir. Çünkü bu, kötü fiilden zecrdir, caydırmadır. Ama bu, muayyen kimse hakkında eza ve sebbdir, halbuki Müslümana eza yasaklanmıştır.
Nevevî'nin, el-Ezkâr'da bahsettiğine göre günahlardan birini işlediği bilinen bir kimsenin şahsına bedduada bulunmak, hadisin zahirine göre haram olmamalıdır. Gazali ise haram olduğuna işaret etmiştir. Demiştir ki: "Lanetin mânası, bir insan için kötülük istemektir, meselâ: Allah onun bedenine sıhhat vermesin! demek gibi. Bunlar hep mezmumdur."
Muayyen şahsa, cürmü sebebiyle, beddua edilebileceği kanaatinde olan Nevevî, cevaza delâlet eden hadisler meyanında, Resûlullah 'ın "Sağ eliyle ye!" emrine: "Muktedir olamıyorum" diye muhalefet edene: "Muktedir olma!" diye bedduasını misal verir. "Bunda, şeriatın hükmüne muhalefet edene beddua etmenin caiz olacağına delil vardır" der. Buhârî gibi bazıları, masiyetle muttasıf olanlara, isimlerini zikretmeden, umumî bir üslubla beddua etmenin caiz olacağına hükmetmişlerdir.
Bu sonuncu görüşü daha hikmetli bulan İbnu Hacer: "Bir kimsenin ismen lanet edilmesi, onu günahta ısrara veya tevbesinin kabulü hususunda ye'se atabilir, halbuki, beddua ve lânet, muayyen bir şahsa değil, günahla muttasıf olanlara umumî bir üslubla yapılacak olsa, bu o günahı işlemekten bir zecr ve caydırma ve işleyen kimseyi de ondan koparma ve uzaklaştırma olur" der.
Yeri gelmişken, Bulkînî'nin bir açıklamasını kaydedelim: Ona göre, yatağa davet ettiği karısı imtina edecek olursa, koca, şahsen beddua edebilir. Çünkü hadiste, böylesi kadınlara, sabah oluncaya kadar meleklerin lanet ettiği belirtilmiştir. Bazıları: "Burda lanet okuyan melektir, insanlar melekleri kendine örnek yapamaz..." gibi mülahazalarla bu meselede tevakkufu ihtiyar edenlere: "Melekler masumdur, masumlar örnek alınabilir" diye cevap vererek, Bulkînî'yi te'yid edenler olmuştur.
3- Ulemâ, bu rivâyetten hareketle, "mürtekibü'lkebîre (büyük günah işleyen) kâfirdir" diyenleri reddetmiştir. Çünkü öylelerine lanet yasaklanıyor, üstelik dua emrediliyor.
4- Hadis, yasakları irtikab etmenin Allah ve Resûlü'nü sevmeye mani olmadığını göstermektedir. Mürtekibü'lkebîrenin kalbinde samimi şekilde Allah ve Resûlü'nün sevgisi bulunabilir. Bu husus, sadedinde olduğumuz hadiste, bizzat Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kelamıyla sarihan ifade edilmiş olması, mesele üzerine mülahaza yürüteceklere en müskit cevaptır.
5- Keza, bu hadis, kendisinden mükerrer sefer masiyet sâdır olan kimsenin kalbinden Allah ve

Resûlü'nün sevgisinin çıkıp gitmeyeceğine delil olmaktadır. Şu halde, bir başka hadiste ifade edilen: "İçki içen, mü'min olduğu halde içki içmez" hadisinde, imanın nefyi kastedilmediği, kemâli kastedildiği şeklindeki yorumu, bu hadis te'yid eder. Yani o ifadede Resûlullah : "İçki içen kâfir olmuştur" demek istememiş, "Kişi kâmil bir imana sahip olarak içki içmez. İçki, imanı zayıflatır, derecesini düşürür" demek istemiştir. Ancak, hadiste şu mâna dahi mevcuttur ve bunun esas alınması gerekir: Günahkârın kalbinde Allah ve Resûlü'ne olan sevginin devam etmesi mutlak değil, mukayyeddir, bir şarta bağlıdır. O şart da günaha düşmüş olmasına pişman olması ve kendisine hadd tatbik edilmesidir. Böylece mezkur günah, ondan silinir. Böyle yapmadığı, günahları kalbten temizlemediği takdirde, kalbinin tekrarlar sebebiyle o günah üzere karar kılacağından korkulur. Çünkü, başka hadislerde her işlenen günahın kalpteki iman nurunu azalttığı, siyah lekeleri artırdığı belirtilmiştir.

6- Bu hadis, dördüncü veya beşinci sefer içki suçuyla gelen kimsenin öldürülmesine dair emrin neshedildiğini gösterir. İbnu Abdilberr bu şahsın elli seferden fazla bu suçla getirildiğini kaydetmiştir. [156]

İÇKİ VE İDEOLOJİ VEYA SİNEGİ KARTALA HÂKİM KILAN SİLAH

Bir sinek bir kartalı salladı vurdu yere
Yalan değil gerçektir ben de gördüm tozunu.
Yunus Emre

Batı, alkolün ne derece güçlü bir silah olduğunu geçmiş asırlarda keşfetmiştir. Öylesine güçlü ki, en ileri ateşli silahlar bile ona yetişememektedir.

Fethedilen Amerika kıtasında Kızılderililerin mukavemeti içki ile kırılmış, Afrika ve Okyanus adalarında birçok yerli kavimlerin nesilleri ve isimleri yeryüzünden içki ile silinmiştir. Kendi kitaplarında okuduğumuza göre, Batılı sömürgeciler, fethettikleri topraklardaki yerli ahaliye, bedava denecek derecede ucuz ve bol miktarda içki vererek, onları önce sarhoş, sonra da alkolik etmişlerdir. Bundan sonraki vetireyi anlamak zor değil.

Herkesi saran alkol iptilası... Ve "zevkinden başka bir şey düşünmeyen" insanlar yığını veya sürüsü...

Bu hâle gelmiş bir halka artık cemaat veya cemiyet denemez. Zîra insanları birbirine bağlayarak onlardan bir cemiyet meydana getiren şey, aralarında yaşayan mânevî bağlar, içtimâî değerlerdir: Din ve insanlık duygusu, aile ve akrabalık endişesi, şeref, haysiyet ve vatan hissi gibi. Bunları kaybeden insanlar artık yığındır, sürüdür, cemiyet değil.

Avrupalı fiilen keşfetmiştir ki zevkinden başka düşüncesi kalmayan alkoliklerde bu hisler külliyyen kaybolmakta.. neticede âileler çözülmekte ve dağılmakta, doğum korkunç şekilde düşmekte.. mevcut nüfus da çeşitli hastalıkların da araya girmesiyle hızla eriyip gitmekte.

Ve Batı istilâsına mukavemet, sıfıra müncer olmakta...

Bundan kolay, bundan kârlı istila yolu olur mu?

Bu silahsız, kansız, kavgasız istilâ metodunun keşfi, atomun keşfinden daha ehemmiyetli olmaz mı?

Nitekim İngiltere, 19. asırda bu yolla koca Çin kıtasını istilâya kalkmış, daha da müessir olabilmek için alkollü içkileri de yeterli bulmayarak, afyon başta olmak üzere uyuşturuculara başvurmuş, Hindistan'dan istihsal ettiği afyonu zorla Çin'e satmaya kalkmış.. Çin buna mukavemet edince de, satışı zorla gerçekleştirmek için silaha sarılmıştır. 1839-1842 yılları, İngilizlerin uyguladıkları "içki ve uyuşturucular vasıtasıyla Çin'i istilâ planları"nın "Afyon Harbi" adıyla tarihe geçen silahlı

safhasını teşkil eder.
"Bir sinek bir kartalı salladı vurdu yere
Yalan değil gerçektir dünya gördü tozunu."
Osmanlı Devleti'ni yıkmada da içki ve kadın önde gelen silah olmuştur. Şurda burda baş çekip halkı isyana teşvik eden liderler hep bu yolla, casuslar tarafından elde edilmiş, satın alınmış ve ikna edilmişlerdir. Bu konuda teferruat ve ibretâmiz canlı örnekler görmek, Arabistan, Yemen isyancılarının İngiliz ajanlarınca nasıl önce iğfal edilip sonra da isyana sürüldüklerini anlamak isteyenlere Doç. Dr. İhsan Süreyya Sırma'nın vesikalara dayanarak hazırladığı "Sömürü Ajanı İngiliz Misyonerleri" adlı kitabını tavsiye ederiz.[157]
İçki aleyhine beynelmilel teşkilatlar kuran, nutuklar çeken günümüz Batısı, bu huyundan vazgeçmiş olabilir mi?
Bu soruya "evet!" demek büyük bir gaflet, hatta gafletin ötesinde aptallık olur. Batı, dünyayı istilâ planında, bu silahın ehemmiyetini fazlasıyla takdir etmekte ve kullanmaya devam etmektedir. Batı'nın yaygarası, biraz da zararın kendine dokunmasından, silahının geri tepmesinden ileri gelmektedir. Zamanımızda içki ve uyuşturucular Batı gençliğinde bütün şiddetiyle yıkıma başlamıştır. Kader-i İlâhî belki de böyle cezalandıracaktır.
Ancak şunu iyi bilmemiz gerekmektedir: Bizim gibi geri kalmış, Batı'nın zebunu olmuş memleketlerde, şimdilerde, içki ve uyuşturucularla ifsad işi yerli ajanlarla, görünmez baskı güçleriyle, aldatıcı sloganlarla yürütülmektedir. Neokoloniyalizm denen yeni sömürgecilik metodu bu değil mi?
Yani Batı menfaatlerini, üçüncü dünya ülkelerinde, halkın her an reaksiyon gösterebileceği Batılı askerler, Batılı koloniler, Batılı elemanlarla değil, yerli elemanlarla yürütmek. Yani içki, para, kadın gibi vasıtaları kullanarak, kafası, vicdanı, fikriyatı satın alınmış yerli aydınlarla. Mahallî kanı taşıyan, mahallî dili konuşan, mahallî kıyafeti taşıyan, pekçok zahiriyle özbe öz mahalli olan fakat, düşüncesiyle, fikriyle çalınmış aydınlarla... Batı'nın isteğine, menfaatlerine uygun hareket eden aydınlarla...
Üçüncü dünya ülkelerinde, Batı istilâ siyasetinin nüfuzu ve kontrolü altına düşen bir çok çevrelerde bugün hâlâ, terfi ve terakkinin, yeni ünvanlar iktisabının tavizsiz şartlarından biri içki içmektir. İçki içmeyenler o muhitlere alınmazlar. Ferdler, çeşitli vesilelerle yapılan içkili merasimlerde sıkca imtihandan geçirilirler. Bunlar, zâhirde masum bir anma, bir karşılama veya uğurlama merasimidir, bir yıldönümüdür, normal bir toplantıdır. Gerçekte ise, içkiye alıştırma ve içmeyenleri tesbit ameliyesidir. İçmeyenlerin belli safhalardan sonra yeni terfiler almaları hiç mümkün değildir. Çünkü kilit noktalarına yerleştirilmiş, memleketin âlî menfaatlerine hükmeden satılmış-aldatılmışlar içkiye zebun olmayanları istedikleri gibi kullanamazlar. Çünkü içki içmeyenler, "irtica", "çağdışı" ve benzeri kelimelerle ifade edilen Avrupa menfaatlerine zıt değerler taşıyor demektir, yerli değerlere bağlı, millî menfaatleri ön plana alabilecek demektir. Bu ise Avrupa menfaatlerinin hükümranlığını haleldar eden bir durumdur. Buna göz yumulamaz, müsamaha edilemez. Öyle ise yükselmek isteyen, üst makamlara liyakatini(!) yani millî ve mahallî menfaat ve değerleri, -gösterilen basit bir menfaat karşılığında- bir çırpıda tekmelemeye müheyya olduğunu isbatlamalıdır. Öyle ise yükselmek isteyenler bu isbatın en müessir, en mukni ve mücerreb delili olan içkiperestlik dinine intisab etmelidir; çünkü içkiye alışanlar potansiyel olarak; mübtelâ olanlar da fiilî olarak zevklerinden başka bir şey düşünmeyen robot insanlardır.

Üçüncü dünya ülkelerinde, alkol mübtelâları vasıtasıyla Avrupa menfaatleri adına fethedilmiş olan nice Alamut kaleleri vardır.
Rus halkı, Sovyet içtimâî hayatına intibak edebilmek için alkol almanın zaruretine öylesine inandırılmıştır ki, aileler çocuklarını, daha ilkokul çağında iken alkole alıştırmaktadırlar. Bunun niçinini anlamakta bir sağlık bakanının 1980'de sarfettiği şu söz bize yardımcı olur: "Alkoliklerin sayısında artma olduğunu istatistiklerin göstermesi bizi sevindirir."
Neticede Rusya'da nüfusun tamamına yakını alkolizmin tehdidi altına düşer, alkolden ölenlerin sayısı Amerika'ya nisbeten bin kat artar ve gazetelerde okuduğumuz üzere, Rus Devleti, kurtuluşu, alkolü yasaklamakta görmeye başlar.
Ve İslâm dinindeki, "alkolün damlasının dahi haram olduğu" hükmünün yüceliği, fitrîliği bir kere daha ortaya çıkar.
Devletimizin, telâfisi zor noktalara gelmeden, Avrupa'nın sömürü silahı olan alkol konusunda daha ciddi tedbirler almasını temenni ederiz. [158]

YEDİNCİ BÂB - HADDLERDE ŞEFAAT VE MÜSAMAHA HAKKINDA

1- عن يحيى بن أبى راشد عن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما]أنَّهُ سَمِعَ رسولَ اللّه # يَقُولُ: مَنْ حَالَتْ شَفَاعَتُهُ دُونَ حَدٍّ مِنْ حُدُودِ اللّهِ تَعالَى، فَقَدْ ضَادَّ اللّهَ عَزَّ وَجَلَّ، وَمَنْ خَاصَمَ في بَاطِلٍ وَهُوَ يَعْلَمُ لَمْ يَزَلْ في سَخَطِ اللّهِ تَعالى حَتَّى يَنْزِعَ، وَمَنْ قَالَ في مُؤمِنٍ مَالَيْسَ فِيهِ أسْكَنَهُ اللّهُ رَدْغَةَ الخَبَالِ)1(حَتَّى يَخْرُجَ مِمَّا قالَ: وَمَنْ أعَانَ عَلى خُصُومَةٍ بِظُلْمٍ، فقَدْ بَاءَ بِغَضَبٍ مِنَ اللّهِ تَعالى[. أخرجه أبو داود.»الرَّدْغَةُ«: بسكون الدال وتحريكها بعدها غين معجمة: الطين والوحل الكثير .

)1(جاء في الحديث: أن الخبال عصارة أهل النار. والخبال في أصل: الفساد، ومعنى أنه يخرج مما قال أن يتحلل من ذلك المسلم الذي قال فيه القول.

1. (1649)- Yahya İbnu Ebî Râşid'in İbnu Ömer'den naklettiğine göre, İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işitmiştir: "Kim şefaat ederek, Allah'ın haddlerinden birinin tatbik edilmesine mani olursa Aziz ve Celil olan Allah'a muhalefet etmiş olur. Kim bilerek bâtıl bir dâvayı kazanmaya çalışırsa ondan vazgeçinceye kadar Allah kendisine buğzeder. Kim mü'mine onda olmayan bir kötülüğü nisbet ederse, bundan tevbe edinceye kadar cehennemliklerin vücudlarından çıkan irinlerden hâsıl olan çirkefin içine iskan eder. Kim haksız bir dâvaya yardımcı olursa, Allah'ın gazabını kazanmış olarak döner." [Ebû Dâvud, Akdiye 14, (3597, 3598).][159]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, şefaat yaparak, nüfuzunu kullanarak, baskı yaparak vs. hangi suretle olursa olsun haddlerden birinin infazına mani olmanın büyük günah olduğunu ifade ediyor. Çünkü Allah'a

muhalefet etmek büyük günahtır. İslâm dini her hususta hatta ta'zire giren suçlarda bile şefaatte bulunmayı hoş karşılamış, fakat hududa giren cürümlerde bunu haram addetmiştir (1628. hadise ve açıklamasına bakılsın).

2- Kişinin bâtıl dâvayı bilmesi, kendisinin haksız olduğunu veya karşı tarafın haklı olduğunu bilmesidir. Şu halde açılan bir dâvada haksız olduğu halde, haklı mı haksız mı durumunu bilmeyen veya şüphe üzerinde olan kimse bu tehdidin altına girmez. Öyle duyduğunu anladığı veya karşı tarafın haklılığını bildiği dâvaları, mü'min kişi, kazanma derdine düşmemelidir, tâkip etmemelidir.[160]

-2- وعن الزبير بن العوام رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ]أَنَّهُ لَقِىَ رَجُلاً قَدْ أَخَذَ سَارِقاً يُرِيدُ أَنْ يَذْهَبَ بِهِ إِلى السُّلْطَانِ فَشَفَعَ لَهُ الزُّبَيْرُ لِيُرْسِلَهُ، فقَالَ: حَتَّى أَبْلُغَ بِهِ إِلى السُّلْطَانِ، فقَالَ الزُّبَيْرُ: إِنَّمَا الشَّفَاعَةُ قَبْلَ أَنْ يُبَلَّغَ السُّلْطَانُ، فَإِذَا بُلِّغَ السُّلْطَانُ لُعِنَ الشَّافِعُ وَالمُشَفَّعُ[. أخرجه مالك .

2. (1650)- Zübeyr İbnu'l-Avvâm (radıyallâhu anh)'ın anlattığına göre, hırsızı yakalayıp sultana götürmekte olan bir adama rastlar. Zübeyr adamı salıvermesi için lehinde şefaatte bulunur. Adam: "Hayır, sultana ulaştırıncaya kadar onu salmam" der. Zübeyr (radıyallâhu anh) şu açıklamayı yapar: "Şefaat, sultana ulaşmadan önce caizdir. Sultana ulaştı mı, ondan sonra şefaat yapan da, şefaati kabul eden de mel'undur." [Muvatta, Hudud 29, (2, 835).][161]

AÇIKLAMA:

Hududa giren suçlar, sultana veya ona bedel hüküm verecek olan kimseye intikal ettikten sonra affetmek, şefaat etmek mümkün değildir. Bu paralelde yapılacak işlerin daha önceden yapılması gerekir. Bunun Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan bir örneğini müteakip rivâyette göreceğiz.

Dârakutnî'nin Hz. Zübeyr (radıyallâhu anh)'den kaydına göre Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

اِشْفَعُوا مَالَمْ يَصِلْ إِلَى الْوَالِى فَإِذَا وَصَلَ إِلَى الْوَالِى فَعَفَا فَلاَ عَفَا اللّهُ عَنْهُ

"Mücrimlere şefaatinizi suçlu valinin önüne çıkmazdan önce yapın. Dâva valiye vardıktan sonra şefaatte bulunsanız, o da affetse Allah valiyi affetmez" buyurmuştur.

İbnu Abdilberr der ki: "Ben bunun aksini bilmiyorum. Günahkârlar lehine şefaat, dâva sultana ulaşmazdan önce güzeldir, hoştur, ama ona ulaştı mı cezayı vermesi üzerine borçtur."[162]

-3- وعن صفوان بن أمية رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ]أَنَّهُ تَوَسَّدَ رِدَاءَهُ في المَسْجِدِ، وَنَامَ فَجَاءَهُ سَارِقٌ فَأَخَذَ رِدَاءَهُ، فَأَخَذَ صَفْوَانُ السَّارِقَ، فَجَاءَ بِهِ إِلى رَسولِ اللّهِ # فَأَمَرَ بِهِ أَنْ تُقْطَعَ يَدُهُ، فقَالَ صَفْوَانُ: إِنِّى لَمْ أُرِدْ هذَا يَارسُولَ اللّهِ، هُوَ عَلَيْهِ صَدَقَةٌ، فقَالَ رسولُ اللّهِ #: فَهَلاَّ قَبْلَ أَنْ تَأتِيَنِى بِهِ[. أخرجه ا٪ربعة إ التَرمذى .

3. (1651)- Saffan İbnu Ümeyye (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Mescide uyumak üzere ridasını yastık yaparak uzanmıştı. Uyurken bir hırsız gelip ridasını aldı. Ama Saffan (uyanarak) hırsızı yakaladı, doğru Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e götürdü. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) derhal

elinin kesilmesini emretti. Saffan:
"Ey Allah'ın Resûlü, ben bunu istememiştim, ridam ona sadaka olsun!" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Onu bana getirmezden önce niye yapmadın?" diyerek, teklifi reddetti." [Ebû Dâvud, Hudud 14, (4394); Nesâî, Sârik 4, (8, 68); Muvatta, Hudud 28, (2, 834).][163]

4- وعن عائشة رَضِىَ اللهُ عَنْهُما:]قَالَ رسول الله #: ادْرَءُوا الْحُدُودَ عَنِ الْمُسْلِمِينَ مَا اسْتَطَعْتُمْ، فَإنْ كَانَ لَهُ مَخْرَجٌ فَخَلُّوا سَبِيلَهُ، فإنَّ ا‘‘مَامَ إنْ يُخْطِئَ في الْعَفْوِ خَيْرٌ مِنْ أنْ يُخْطِئَ في الْعُقُوبَةِ[. أخرجه الترمذى.و‘بى داود عنها:]أنَّ رسول اللهِ # كانَ يقُولُ: أقِيلُوا ذَوِى الهَيْئَاتِ)1-(عَثَرَاتِهِمْ إ‘ّ الْحُدُودَ[.
)1-(هم أصحاب المروءات. والخصال الحميدة الذين يعرفون بالشرّ فيزلّ أحدهم الزلة.

4. (1652)- Hz. Aişe anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Elinizden geldikçe hadd cezalarını Müslümanlardan defedin. (Muteber) bir özrü varsa hemen salıverin. Zîra imamın yanlışlıkla affetmesi yanlışlıkla ceza vermesinden daha hayırlıdır." [Tirmizî, Hudud 2, (1424).]
Ebû Dâvud'da yine Hz. Aişe'den gelen bir rivâyette: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "İtibarlı kimselerin hudud dışındaki zellelerinden vazgeçin" buyurmuştur." [Ebû Dâvud, Hudud 4, (4375).][164]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyet mevkuf ve merfu olarak gelmiştir. Haddlerin tatbikatında titiz olmayı, kesinlik kazanmadıkça, sübutta şüphe bulundukça haddleri tatbik etme cihetine gitmemeyi emretmektedir.Bir başka rivâyette de, إدْرَئُوا الْحُدُودَ بِالشُّبُهَاتِ "Şüpheler sebebiyle hadd tatbikatını terkedin" denmektedir.
Şârih Muzhir der ki: "Hadis şunu demektedir: Hadd cezalarını, imkânınız ölçüsünde imama ulaşmazdan önce defedin. Zîra imam, hatâen aff cihetine giderse, hatâen hadd cezası vermesinden hayırlıdır. Zîra imama hadd suçu geldi mi ceza vermesi vacibtir."
Tîbî der ki: "Bu hadisin mânası şu hadisin mânasını te'yid eder:
تَعَافُوا الْحُدُودَ فِيمَا بَيْنَكُمْ فَمَا بَلَغَنِى مِنْ حَدٍّ فَقَدْ وَجَبَ
"Haddleri kendi aranızda affedin, (affı bana bırakmayın). Bana bir hadd intikal ederse onun infazı vâcib olur (af mümkün değildir.)"
Bu hadislerde hitap bütün Müslümanlaradır. Yani, dâva imama veya mahkemeye intikal etmeden hududun af, şefaat gibi yollarla terkedilmesi, resmiyete intikal ettirilmemesi.
Resmiyete intikal edince, imama ve kadıya af veya müsamaha terettüp etmez, bunlar şüphelerle hududu defetmeye çalışırlar. Nitekim Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), günahını itiraf edenlere "Sende delilik var mı?" veya "Muhsan mısın?" diye sormuş. Mâiz hakkında: "Onda delilik var mı?" "içmiş olmasın?" diye soruşturmuş, haklarında haddi tatbik etmemeyi meşru kılacak bir şüphe kapısı,

bir özür aramıştır. Bütün bu örnekler, imamın haddleri şüphelere dayanarak terketmekle vazifeli olduğuna bir tenbihtir, uyarıdır. (Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şüphe aramasıyla ilgili örnekler için 1605. hadis görülebilir).

2- Ebû Dâvud'dan kaydedilen hadiste, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) itibarlı kimselerin -ki zevi'lhey'ât diye geçer ve İmam Şâfiî bunu: "Kendisinden hile zuhur etmeyen" diye açıklar- hudud dışındaki zellelerini cezalandırma cihetine gitmemeyi tavsiye etmektedir. Zelle veya asre, ayak kayması, iradî olarak düşünülerek yapılmayan hata mânasına gelir. Şu halde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), mü'minlerin hata ve kusurlarının üzerine gidilmemesini umumî olarak daha müsamahalı, bunları teşhir ve tecziyede daha dikkatli olunmasını emretmiş olmaktadır. Burada hitap öncelikle ceza verecek olan makama, imamadır.

Hattâbî der ki: "Hududa girmeyen suçların cezasını takdir yetkisi imama aittir. Bu rivâyet imamların ta'zirde muhayyer olduğunu göstermektedir, dilerse ceza takdir eder, dilerse terkeder. Ta'zir de hadd gibi vâcib olsaydı, itibarlılarla itibarlı olmayanlar eşit olurlardı."[165]

-5- وعن ابن المسيب رضِىَ الله عَنْهُ]أنَّ رَجُُ مِنْ أسْلَمَ يُقَالُ لَهُ هَزَّالٌ شَكا رَجُ)-1(إلى رسول اللهِ # بِالزِّنَا، وَذلِكَ قَبْلَ أنْ يَنزِلَ: وَالَّذِينَ يَرْمُونَ المُحْصَنَاتِ. اŒيَةَ، فقَالَ النَّبىُّ # يَا هَزَّالُ: لَوْ سَتَرْتَهُ بِرِدَائِكَ لكَانَ خَيْراً لَكَ[. أخرجه مالك، وأبو داود .

5. (1653)- İbnu'l-Müseyyeb (rahimehullah) anlatıyor: "Eslem kabilesinden Hezzâl denen bir adam, bir başkasını Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a zinâ isnad ederek şikâyet etti. Bu hâdise: وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ "Namuslu ve hür kadınlara (zinâ isnadıyla) iftira atan, sonra (bu babta) dört şahit getirmeyen kimselerin her birine de seksen deynek vurun" (Nur 4) âyetinin nüzûlündan önce idi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) adama: "Ey Hezzâl, onu ridân ile örtseydin, senin için daha hayırlı idi" dedi." [Muvatta, Hudud 3, (2, 821); Ebû Dâvud, Hudud 6, (4377).][166]

AÇIKLAMA:

Bazı rivâyetlerde, Hezzâl'ın cariyesine Mâiz'in muvâkaada bulunduğu, bunun üzerine, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e Mâiz'i şikâyet ettiği belirtilir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) mübalağalı bir üslubla (ridanla Mâiz'i ______________.)-1(الرجل: هو ما عز بن مالك أسلمى. örtseydin diyerek) Müslümanın setredilmesini, hadd cezasına çarptırılması için isticâl gösterilmemesini tavsiye etmiş bulunmaktadır. Ancak, daha önce açıklandığı üzere (1605. hadis) Mâiz, gelip günahını itiraf edecek ve Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de recme mahkum edecektir.[167]

-6- وعن هانىءَ بن نيار رضِىَ الله عَنْهُ قال:]سَمِعْتُ النَّبىَّ # يَقُولُ:َ يُجْلَدُ فَوْقَ عَشْرَةِ أسْوَاطٍ إّ في حَدٍّ مِنْ حُدُودِ اللهِ تَعالَى[. أخرجه الشيخان وأبو داود .

6. (1654)- Hâni' İbnu Niyâr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Allah'ın haddlerinden bir hadd olmadıkça hiç kimse on kırbaçtan fazla dayağa mahkum edilemez" buyurdu." [Buhârî, Hudud 42; Müslim, Hudud 40, (1708); Ebû Dâvud, Hudud 39, (4491); İbnu Mâce, Hudud 32, (2601).][168]

AÇIKLAMA:

Bu, ulemânın çokca ihtilâf ettiği bir hadistir. Haddler dışında ne miktar ceza verilebilir? Bu bahsin giriş kısmında da belirttiğimiz gibi hadd dışında te'dib ve ta'zir cezaları da var. Te'dib, terbiyevî maksadlara yönelik belli kayıt ve şartlar tahtında anne, baba, koca veya hoca gibi büyüklerin sorumlulukları altındakilere uyguladıkları cezalardır. Ta'zir ise miktarı imama veya hâkime bırakılan haddlerin dışında kalan cezalardır. Şu halde, sadedinde olduğumuz hadis, te'dib ve ta'zir suçlarının on darbeyi geçmemesini âmirdir.

Ancak ulemâ, başka rivâyet ve karineleri de dikkate alarak farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. İbnu Hacer bunların bir kısmını Buhârî Şerhi'nde hülâsa eder. Biz de mevzuyu oradan yapacağımız bazı iktibaslarla aydınlatacağız: Açıklamasına haddin tarifiyle başlayan şârih der ki: "(Hadiste geçen) hadden murad, Şâri tarafından ne miktar dövüleceği belirtilen cürümdür veya hususî dayaktır veya hususî ukubettir. Bu meselede ittifak edilen suçlar: Zinânın aslı, hırsızlık, sarhoş edici şeyin içilmesi, zinâ iftirası, katl, cana can kısas, organlarda kısas, irtidad edenin öldürülmesi. Ancak son İki suçun (kısas ve mürtedin öldürülmesi) hadd sayılıp sayılmayacağında ihtilâf edilmiştir."

İrtikab edenin cezayı hak ettiği bir kısım cürümler vardır, bunlara verilecek cezaya hadd denir mi denmez mi ihtilâf edilmiştir. Bunlar: Âriyet olarak alınan şeyi inkâr, livata (homoseksüalite), hayvana temas, kadının erkek hayvanı üzerine çekmesi, müsâhaka (tenasül organlarını birbirine değdirmek suretiyle tatmin), zaruret olmadığı halde kan, meyte (lâşe) ve domuz eti yemek, sihir yapmak, içki iftirasında bulunmak, tenbellikle namazı terketmek, Ramazan orucunu mâzeretsiz yemek, zinâ yaptı diye ta'rizde (16) bulunmak.

Bazı âlimler, sadedinde olduğumuz hadiste geçen hadden maksadın hakkullah olduğunu söylemiştir. İbnu Dakîki'l-Îd der ki: "Bana ulaştı ki, bazı muasır âlimler bu mânayı şöyle takrir etmişlerdir: "Haddi, zikredilen miktarı belli cezalara tahsis etmek fukâha tarafından vaz'edilmiş ve benimsenmiş bir durumdur. Ancak şeriat örfünde, başlangıçta, büyük küçük her mâhiyete hadd denmekte idi." İbnu Dâkîki'l-Îd bu görüşü şöyle tenkid eder: "Burada zâhirden ayrılma var. Bu iş nakille mümkündür. Asıl olan naklin yokluğudur." Devamla der ki: "Şâyet biz, hukukullaha giren her bir hakta on adetden fazla vurmaya müsaade edersek bize kendisiyle menetmeyi sağlayacağımız bir şey kalmaz. Zîra, sayıları belli olan haramlar dışında kalan şeyler haram değildir. Ta'zir ise, haram olmayan şeyde meşru olmaz. Öyle ise, (şeriatın belirlediği suçlar dışında kalan bir fiil için haddler hakkında konan miktardan) daha fazla ceza vermenin bir mânası kalmaz."

İbnu Hacer bu mütâlayı kaydettikten sonra der ki: "İbnu Dakîki'l-Îd'in işaret ettiği muasırı, İbnu Teymiyye'dir. Mezkur sözü, onun arkadaşı İbnu'l-Kayyim benimsemiş ve demiştir ki: "Burada verilecek doğru cevap şudur: "Burada hududdan kastedilen şey, Allah'ın emir ve nehiyleridir. Nitekim şu âyette kastedilen de budur: وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللّٰهِ فَاُولٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ "...Bunlar Allah'ın hudududur (emirleri, kanunları), kim bunlara uymazsa onlar zâlimdirler" (Bakara 229). Bir başka âyette hududa uymayanlar için: فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ "...nefsine zulmetmiştir" (Talâk 1) buyurulmuştur. Bir

başka âyette de: تِلْكَ حُدُودُ اللهِ فَ تَقْرَبُوهَا "Bunlar Allah'ın hudududur (yasakları), sakın onlara yaklaşmayın" (Bakara 187) buyurulmuştur. Bir başka âyette: وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُ يُدْخِلْهُ نَارًا "Kim de Allah ve Resûlü'ne isyan eder ve Allah'ın hududunu (sınırlarını) çiğneyip geçerse, onu içinde ebedî kalacağı bir ateşe koyar" (Nisa 14) buyurulmuştur." Sonra İbnu'l-Kayyim: "Ma'siyete girmeyen te'diblerde ondan fazla vurulmaz, babanın evlâdını te'dibi gibi" der.
İbnu Hacer, bu iktibastan sonra kendi görüşünü şöyle açıklar:
"Günah ameller (meâsi) bir kısım derecelere ayrılabilir. Hakkında verilecek
----
(16) Burada ta'rîz'den kastedilen şey, açık bir iftira yâni kazf olmayıp zina ettiğini imâ eden, zihne bu mânayı ilham eden ifâde tarzıdır. cezanın miktarı belirlenmiş olan suçlarda ceza artırılamaz, bu asılda müstesna kılınmıştır. Hakkında ceza belirlenmemiş olan suça gelince, eğer bu büyük bir suçsa, buna -tıpkı işaret edilen âyetlerde olduğu üzere- "hadd" denmesi ve cezasının artırılması, müstesnaya dâhil edilmesi caizdir. Eğer bu küçük bir suçsa, işte, artırma câiz değildir sözüyle bu kastedilmiştir. Takiyuddin İbnu Dakîki'l-Îd'in mezkur muasırından kaydettiği görüşü -şâyet kasdı bu idiyse- bertaraf eder.

İbnu Mâce ta'zirle ilgili olarak Ebû Hüreyre'den şu rivâyeti kaydeder: َ تَعْذِرُوا فَوْقَ عَشَرَةِ أَسْوَاطٍ "On kamçıdan fazla ta'zir cezası vermeyin." Selef, bu hadisin delâlet ettiği hükümde (medlulünde) ihtilâfa düşmüştür. Leys, ve -meşhur kavlinde- Ahmed, İshak ve bazı Şafiîler bunun zâhirini esas almıştır. Mâlik, Şâfiî ve Ebû Hanife'nin iki arkadaşı (İmam Muhammed ve Ebû Yusuf): "On kamçıdan fazla ceza caizdir" demişlerdir. Ancak ziyade edilebilecek miktarda tekrar ihtilafa düşmüşlerdir. Şâfiî: "En az miktardaki hududa ulaşmamalıdır" demiştir. Ayrıca en az miktardaki hududdan ne anlamalıdır, hür kimsenin hududunu mu kölenin hududunu mu? (Zîra köleye tatbik edilen hadd, hüre takdir edilenin yarısıdır). Bu hususta iki kavl var:
Bir kavle göre her ta'zir, kendi cinsinden bir hadde göre tesbit edilir ve o haddin miktarını aşmaz.
Diğer bir görüşe göre: Bu imama kalmıştır, dilediği miktarda takdir eder. Ebû Sevr bu görüştedir.
Bu hususta şu farklı görüşler rivâyet edilmiştir:
* Hz. Ömer'in Ebû Musa (radıyallâhu anhümâ)'ya: "Ta'zir cezasında yirmi kamçıdan fazla vurma" diye yazdığı belirtilmiştir.
* Hz. Osman'a göre ta'zir otuz kamçıdır.
* Hz. Ömer'in kamçıyı 100'e çıkardığı da mervîdir.
* İbnu Mes'ud, Mâlik, Ebû Sevr ve Atâ'dan, "Ta'zir cezası, şuçu mükerrer işleyene verilmelidir, bir kere işleyene ne hadd, ne ta'zir vardır" dediği rivâyet edilmiştir.
* Ebû Hanife ta'zirin kırk kamçıdan az olmasına hükmetmiştir.
* İbnu Ebî Leylâ ve Ebû Yusuf: "Doksan beş kamçıyı geçmemeli" demişlerdir.
* İmam Mâlik ve Ebû Yusuf'tan bir rivâyete göre "seksen kamçıya ulaşmamalıdır."
Bu kaydedilenler, hadisle ilgili söylenenlerden bir kısmıdır.
* Bazıları, hadiste kaydedilen tahdidin sopa (celde) ile ilgili olduğunu söylemiştir. Meselâ, çubuk veya elle vurmada on vuruştan fazla olabilir, ancak hududun en azını geçemez. Şafiîlerden İstahrî böyle demiştir. İstahrî, bunu söylerken darb (vurma) lafzıyla gelen rivâyeti görmediğini ortaya koymuştur.
* Bazıları, bu hadisin mensuh olduğunu söylemiştir. Neshe, Ashâb' ın (bununla amel etmeme

hususundaki) icmâı delâlet eder. Bununla Tâbiin'den herhangi birinin amel etmiş olması da reddedilmiştir. Fukahâdan Leys İbnu Sa'd'ın görüşü budur.
* Bazıları bu hadisin, kendisinden daha kuvvetli olan bir şeye muhalefet ettiğini, bu şeyin te ta'zirin hududa muhalif bir ceza olduğu hususundaki icma olduğunu söylemiştir. Bunlara göre, sadedinde olduğumuz hadis ise ta'ziri on ve daha aşağısı ile sınırlamakta ve böylece bir nevi hadd olmaktadır, halbuki ta'zirin miktarını, sayı yönüyle değil, teşdid ve tahfif yönüyle takdir etme işinin imama bırakıldığı hususunda da icma vardır. Zîra ta'zir, (insanları kötülükten) caydırmak için meşru kılınmıştır: İnsan vardır sözden anlar vazgeçer, insan vardır şiddetli dayak da fayda etmez. Bu sebeple herkese uygulanacak ta'zir durumuna göre farklı olabilir.
Bu görüş de tenkid edilmiş ve: "Hadd cezası ferde göre artmaz, eksilmez" denmiş, keza: "Tahfif ve teşhid müsellemdir ancak, mezkur adede müracaat edilmekle birlikte ferdlerdeki cayma durumu nazara alınmamaktadır. Nitekim hadd cezasının kötülükten caydıramadığı insanlar var, buna rağmen (böylelerini illa da caydırmak için) hadd cezasına ta'zir eklenmez. Şâyet her ferd ayrı ayrı nazara alınacak olursa haddin artırılması veya suçluya haddle birlikte ta'zir cezasının da verilmesi gerekir" denmiştir.
Kurtubî, Cumhur'un sadedinde olduğumuz hadisin delalet ettiği mâna ile hükmettiğini söylemiştir. Ancak Nevevî bunun aksini söylemiştir. Esas olan da Nevevî'nin sözüdür, çünkü, bu hadisle hükmeden bir sahabe bilinmiyor. ed-Dâvudî bu hususta özürde bulunarak: "Bu hadis İmam Mâlik'e ulaşmamıştır, o, cezanın, işlenen günaha uygun olması kanaatinde idi, böyle bir görüş, hadisin ona ulaşması hâlinde onun (Mâlik'in) bundan yüz çevirmeyeceğini gösterir, öyle ise, kendisine ulaşan kimsenin bu hadisle amel etmesi gerekir" der.[169]

-7- وعن حكيم بن حزام رضِىَ اللهُ عَنْهُ قـال:]نَهى رسولُ اللهِ # أنْ يُسْتَقَادَ في المَسْجِدِ، وَأنْ تُنْشَدَ فِيهِ ا‘شْعَارُ، وَأنْ تُقَامَ فِيهِ الحُدُودَ[. أخرجه أبو داود.

7. (1655)- Hakîm İbnu Hizâm (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) mescidde kısas infazını, şiir okunmasını ve haddlerin tatbik edilmesini yasakladı." [Ebû Dâvud, Hudud 38, (4490).][170]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, ibâdetten başka -istirahat, hasta ve yaralıların tedavisi, misafirlerin ağırlanması, hapis.. gibi birçok- maksadla kullanılmış olan mescidde aslında meşru olan üç şeyin yasaklandığını ifade ediyor:
1- Kısas infazı: Yani bir adamı haksız yere öldüren kimsenin öldürülmesi, sakatlayan kimsenin sakatlanması... Bazı şârihler bu yasağı, mescidin kanla kirleneceği sebebiyle izah ederler. Maamafih: "Mescid bu maksadla inşa edilmemiştir" diyen de olmuştur.
2- Şiir inşadı: Bundan daha ziyade kötü şiirlerin kastedildiği belirtilmiştir.
3- Hadd tatbiki: İnsanlara müteallik veya Allah'a müteallik her çeşit hadd cezalarının icra ve infazı. Bu çeşit infazlar mescidin hürmetini bozacağı gibi, kirlenmesine de sebep olabilecektir. Aliyyu'l-Kârî ayrıca, mescidlerin zikrullah ve namaz için bina edildiğini, hadd infazı için inşâ edilmediğini

kaydeder.[171]

-8- وعن أبى أمامة بن سهل بن حنيف عن بعض أصحاب رسول الله # من ا'نصار قال:]اشْتَكى رَجُلٌ مِنَ ا'نصارِ حَتَّى أُضْنِىَ، فَعَادَ جِلْدَةً عَلى عَظْمٍ، فَدَخَلَتْ عَلَيْهِ جَارِيَةٌ لِبَعْضِهِمْ فَهَشَّ)-1(لَهَا فَوَقَعَ عَلَيْهَا، فَدَخَلَ عَلَيْهِ رِجَالٌ مِنْ قَوْمِهِ يَعُودُونَهُ، فَأخْبَرَهُمْ بِذلِكَ، وقَالَ: اسْتَفْتُوا لِى رسول الله # فإنِّى وَقَعْتُ عَلَى جَارِيَةٍ دَخَلَتْ عَلَىَّ، فَذَكَرُوا ذلِكَ لِرَسُولِ اللّهِ #، وَقَالُوا مَا رَأيْنَا بِأحَدٍ مِنَ الضُّرِّ مِثْلَ الَّذِى هُوَ بِهِ، وَلَوْ حَمَلْنَاهُ إلَيْكَ لَتَفَسَّخَتْ عِظَامُهُ، مَاهُوَ إ'َّ جِلْدٌ عَلى عَظْمٍ، فَأمَرَ رسولُ الله # أنْ يَأخُذُوا لَهُ مِائَةَ شِمْرَاخٍ)-2(فَيَضْرِبُوهُ بِهَا ضَرْبَةً وَاحِدَةً[. أخرجه أبو داود والنسائى.

)-1(أي ارتاح وخفَّ، وفي القاموس: الهشاشة والهشاش: ارتياح والخفة والنشاط.)-2(الغصن من العثكال الذي يكون عليه التمر.

8. (1656)- Ebû Ümâme İbnu Sehl İbni Huneyf, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ensârî bazı sahabelerinden naklen anlatıyor: "Ensâr' dan bir adam hastalandı ve çöktü, öyleki bir kemik bir deriye döndü. Bir ara Ashab'dan birine ait bir cariye hastanın yanına girmişti. Adam, ona müncezib oldu ve temasta bulundu. Bu sırada, kavminden kendisine geçmiş olsun ziyaretine gelenler oldu. Yaptığı işi onlara haber verdi ve:
"Benim için Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sorun, ben yanıma giren bir cariyeye temasta bulundum" dedi. Durumu Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e anlattılar ve ilâveten:
"Hiç kimsede hastalığın bu derece şiddetlisini de görmedik. Adamı sana getirmeye kalksak kemikleri kırılıp dağılacaktır, bir kemik bir deriden başka bir şey değil!" dediler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Yüz tane hurma çubuğu alın, (bunları tek bir sopa halinde bağlayıp) adama bir kere vurun!" diye emretti." [Ebû Dâvud, Hudud 34, (4472); Nesâî, Kudât 22, (8, 242); İbnu Mâce, Hudud, 18, (2574).] [172]

AÇIKLAMA:

Yukarıdaki rivâyet, hadisin Ebû Dâvud'daki vechidir. İbnu Mâce'nin rivâyeti, bunu mânen desteklemektedir. Hadisin Nesâî'deki vechinde, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın adama hastalığı sebebiyle acıdığı, bu sebeple cezayı hafiflettiği belirtilir. Hadisin bir vechinde, yüz tane ince dal (şimrâh) ihtivâ eden bir hurma dalı (=iskâl) getirip onunla bir kere vurduğu belirtilir. İskâl diye hurma salkımını taşıyan dala denir.
Hadis, hadd sırasında sopa darbesine dayanamayacak olan hastaya, üzerinde yüz ince çubuk ihtiva eden bir hurma salkımı veya buna benzer bir şey vurulabileceğine delil olmaktadır. Ancak bu vuruşta, daldaki bütün çubukların suçluya değmesi şarttır. Maamafih değdiği hususunda duyulacak itimad yeterlidir diyen de olmuştur.

Şevkânî, bu çeşit hilenin şer'an caiz olduğunu söyler ve Kur'ân'dan şu âyeti delil gösterir: وَخُذْ بِيدِكَ ضِغْثًا فَاضْرِبْ بِهِ وَلَا تَحْنَثْ "Eline bir demet sap al da onunla vur. Yemininde durmazlık etme" (Sad 44). (17)İbnu'l-Hümâm der ki: "Bir hasta zinâ yapar ve muhsan olduğu için de hak ettiği hadd recm ise hadd tatbik edilir, çünkü zâten ölümü haketmiştir. Bu hâlde

_______________(17) Ayet, Hz. Eyyup'la ilgili. Tefsirlerde gelen açıklamaya göre, hastalığı sırasında, bir gün çağırdığı zaman hanımı hizmetine geç gelmişti. İyileşince, yüz sopa vuracağına yemin etti. Kadın ihlâs ve sadakatla hizmet etmekte olduğu için, Eyyup Peygamber (aleyhisselam)'e, yüz ekin sapından yapacağı değnekle bir kere vurması, böylece yeminini yerine getirmesi vahyedilmiştir. recmedilmesi evlâdır. Ancak (muhsan değilse ve dolayısıyla ona terettüp eden) hadd celde (dayak) ise, iyileşinceye kadar dövülmez. Zîra, bu durumda celde tatbik edilmesi, onun helâkına sebep olabilir, adam ise buna müstehak değildir. Eğer, iyileşme ümidi olmayan bir hasta ise, Hanefîlere ve Şâfiîlere göre, yüz şimrâh (ince çubuk) ihtiva eden bir hurma dalı (iskâl) bir kere vurulur. Her şimrâhın bedenine ulaşması şarttır. "Bu durumda, iskâlin (hurma dalının) açık vaziyette olması gerekir" denmiştir.[173]

-9- وعن عليّ رضِىَ الله عَنْهُ قال:]قال رسول اللهِ #: مَنْ أصابَ حَدّاً فعُجِّلَ عُقُوبَتُهُ في الدُّنْيَا، فاللهُ أعْدَلُ مِنْ أنْ يُثَنِّىَ عَلَيْهِ الْعُقُوبَةَ في اŒخِرَةِ، وَمَنْ أصابَ حَدّاً فَستَرَهُ الله تَعالى عَلَيْهِ وَعَفَا عَنْهُ، فَاللهُ أكْرَمُ مِنْ أنْ يَعُودَ في شَيءٍ قَدْ عَفَا عَنْهُ[. أخرجه الترمذى .

9. (1657)- Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim bir hadd cürmü işler de, cezası dünyada verilirse, Allah'ın adaleti kuluna âhirette ikinci sefer ceza vermeye müsaade etmez. Kim de bir hadd cürmü işlemiş, Allah da onun günahını örtmüş ve affetmiş ise, Allah'ın keremi affettiği şeyden dolayı ona dönüp ceza vermeye müsaade etmez." [Tirmizî, İmân 11, (2628).][174]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, gizli işlenen bir günâhın açıklanmamasına ve tevbe ile af talebinde bulunulmasına teşvik etmektedir. Bu mânayı te'yid eden başka rivâyetleri de gözönüne alan İslâm uleması: "Başkasına gizli kalan günahları örtmek açıklamaktan daha iyidir" demekte müttefiktir.

2- İbnu Cerir der ki: "Bu hadiste (işlenen cürme terettüp eden) haddin dünyada yerine getirilmesi, -mahdud (yani hadd cezasını çeken kimse) tevbe etmese bile- günahına kefâret olur. Aksi hâlde kebâir ehli, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in görüşü hilâfına ebedî cehennemlik olur. Zîra dünyevî ceza, tevbe de etmek şartıyla günâha kefâret olsaydı, bu hüküm âhirette de câri olur, dolayısıyla tevhid ehli için ateş cezası, onları, -dünyada yapılmış bir tevbenin yokluğu sebebiyle- ebedî cehennemden kurtaramazdı. Nassların: "Muvahhidler, cehennemde ebedî kalamazlar" şeklindeki açıklaması, belirtilen görüşü reddeder.[175]

-10- وعنه رضِىَ الله عَنْهُ قال:]قال رسول الله #: رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلَثَةٍ: عَنِ النَّائِمِ حَتَّى يَسْتَيْقِظَ، وَعَنِ الصَّبِيِّ حَتَّى يَحْتَلِمَ، وَعَنِ المَجْنُونِ حَتَّى يَعْقِلَ[. أخرجه أبو داود والترمذى.وزاد أبو

داود في أخرى:]وَعَنِ الخَرِفِ[.)1-(

)1-(الخرف: الذي فسد عقله لكبر سنه.

10. (1658)- Yine Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: " Kalem üç kişiden kaldırılmıştır: Uyanıncaya kadar uyuyandan, ihtilâm oluncaya kadar çocuktan, aklı erinceye kadar mecnundan." [Ebû Dâvud, Hudud 16, (4398, 4403); Tirmizî, Hudud 7, (1423); Nesâî, Talâk 21, (6, 156); Ebû Dâvud, diğer bir rivâyette şu ziyadeyi kaydetmiştir: "...yaş sebebiyle aklı fesâda uğrayandan..."][176]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet, kişiye hukukî ehliyetin tanınması ve bir kısım mükellefiyetlerin yüklenmesi gibi pek ciddi meselelerde atıfda bulunulan mühim bir hadistir. Âlimler bu hadiste zikredilen "kalem" ve "kalemin kaldırılması" gibi ibarelerin hem mecaz ve hem de hakikat olabileceğini belirtmişlerdir. Mecaz olması durumunda bunlarla adem-i teklif'in kinaye edildiğini belirtirler. Çünkü teklif, yazmayı gerektirir. Nitekim âyet-i kerimede Müslümanların oruç mükellefiyeti: كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ "Size oruç yazıldı" (Bakara 183) diye ifade edilmiştir. Yazı için, yazma âleti olan kalem gerekli olduğuna göre, teklif için kalem lazımdır. Öyle ise kalemin kaldırılması, teklifin kaldırılmasını ifade eder. Sonuç olarak bu üç grup insandan teklifin yani sorumluluğun kaldırılmış olduğu kalemin kaldırılmasıyla ifade edilmiş olmaktadır.

Kalemle hakikat murad edilmiş olması halinde, o: اَوَّلُ مَاخَلَقَ اللهُ اَلْقَلَمُ فَقَالَ لَهُ اُكْتُبْ فَكَتَبَ مَا هُوَ كَائِنٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ "Allah'ın ilk yarattığı şey kalemdir. Onu yaratınca, "Yaz!" diye emretti. O da kıyamete kadar olup bitecekleri yazdı" hadisinde zikredilen kalemdir. Kulların iyi ve kötü bütün fiillerini bu kalem hakikaten yazmıştır. Kezâ taatlerin sevabını, kötülüklerin cezalarını da bu kalem eksiksiz yazmıştır. Allah, işte bu kalemi yaratmış ve yazmasını emredip, kıyamete kadar cereyan edecek şeyleri yazması için Levh-i Mahfuz'un üzerine koymuştur. O da bu emre uyarak herşeyi yazıp tamamladı.

Çocuğun, mecnunun ve uyuyanın fiillerinden dolayı onlara günah yoktur, kalem de günah yazmamaktadır, bununla onlara teklif de yoktur. Allah, diğer şeyler arasında kalemin bunları yazmamasına hükmetmiştir.

Hemen belirtelim ki, günümüzde çocuk meselesini her yönüyle müstakillen ele alıp, binası, hâkimi, kanunu ve usul-i muhakemesi ayrı çocuk mahkemeleri kuran Batı'da bile yakın zamana kadar, çocuklar, işlediği suça göre, idam edilmeye varıncaya kadar, büyüklerle aynı hukukî sorumluluğa tabi iken, Müslümanların tâ bidâyetten beri bu hadise dayanarak çocukları, yaptıklarından sorumlu tutmamış olması müstesna bir hususiyet, İslâm'a has bir orijinalitedir. Çocuğun sorumluluğa geçiş hali, rivâyetin farklı vecihlerinde değişik kelimelerle ifade edilmiştir: حَتّى يَشُبَّ "...genç oluncaya kadar", حَتَّى يَكْبُرَ "...büyüyünceye kadar", حَتَّى يَبْلُغَ "...büluğa erinceye kadar."[177]

ÇOCUGUN CEZAÎ EHLİYETİ

Günümüzde, çocuk meselesi, ayrı bir çocuk antropolojisinden söz edilecek kadar farklı bir yaklaşımla ele alınmıştır. Bütün dünyada olduğu gibi bizde de çocuk mahkemelerinin kurulması için kanun çıkarılmıştır. Böylece, çocukla ilgili meseleler güncellik kazanmıştır. Bu meselede son gelişmelerle insanlığın nasıl İslâmî espriye yaklaştığını, bir başka ifade ile, İslâmî teşriatın nasıl en modern tesbitlerden daha genç daha tâze olduğunu göstermek için şunları belirtmede fayda ümit ediyoruz:

Cezaî Ehliyet

Çocuk mevzuunda İslâmiyet'in öncülük ettiği bir başka mesele, çocuğun cezaî ehliyeti meselesidir. İslâm dini nazarında, büluğ çağına kadar çocuk cezaî ehliyete sahip değildir, işlediği suç sebebiyle büyükler gibi cezalandırılamaz. Bu hukukî muamelenin mesnedi Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şu sözüdür: "Büluğa erinceye kadar çocuktan, uyanıncaya kadar uyuyandan, sıhhat buluncaya kadar mecnundan kalem kaldırılmıştır (işledikleri, suç yazılmaz)."

Bu hadisi esas alan âlimler, "çocuk" tâbiriyle "doğumla büluğ arasında olan herkes"i anlayarak, henüz büluğa ermemiş bulunan kimseleri cezaî ehliyetten mahrum addetmişlerdir. Ancak temyiz yaşına basmamış olanlarla, basmış yani mümeyyiz addedilenler arasında tefrik yaparak iki gruba ayırırlar:

1. Gayr-i bâliğ ve gayr-ı mümeyyiz olanlar: 0-7 (veya 8) yaş arasında olanlar. Bunlara hiçbir ceza uygulanmaz.

2. Gayr-i bâliğ ve fakat mümeyyiz olanlar (vasatî 15 yaşa kadar). Bunlara, suçları ne olursa olsun ta'zir adı altında bir nevi te'dib ve terbiye uygulanır. "Çocukların fiilleri, cinâyetle mevsuf olmadıkları için" uygulanan ceza ukubet tarikiyla değildir, te'dib ve tehzib tariki iledir ve ıstılahda "te'diben ta'zir" denir. Hukukçularımızdan Prof. Dr. Naci Şensoy çocuğa uygulanan bu cezanın terbiyevî tabiatını şöyle ifade eder:"

17'ye baliğ olan ve ta'zir altında toplanan cezalardan, suç işlemiş mümeyyiz sabi hakkında sadece i'lam, bilcelp i'lam, va'z ve nasihat, tevbih ve tekdir, sert yüz göstermek gibi hâkimin ahval ve şeraiti ve hususiyle failin bir mümeyyiz sabi oluşunu gözönünde bulundurmak mecburiyetinde olduğu ve bir cezadan ziyade küçüğün psikolojisine ve manevî durumuna hitabı mutazammın ve îfa ettiği fiilin kötülüğünü anlatmaya matuf ve bir müellifin de işaret ettiği vechile sırf terbiyevî tedbir nevinden olan kabil-i tatbiktir."

İslâm'ın bu mevzudaki öncülüğünü anlamak için "kadim Hint, Çin, Mısır, Sümer, Asur, Bâbil, Eti, İbrâni milletlerinin hukukunda suç işlemiş kimselerin mes'uliyetlerinin muhtelif yaş derecelerine göre tesbit ve tayin edilmediğini.. bu milletlerden intikal eden kanunnâmelerde.. yaş küçüklüğünün cezaî mes'uliyeti hafifleteceğine müteallik bir işarete dahi tesadüf edilmediğini.. bu çok eski devirlerde suç işlemiş kimselerin yaşları nazar-ı itibara alınmaksızın (büyüklerle) aynı derecede mes'ul addedildiklerini" bilmek gerek.

Tarihî gelişmeyi tasvir ederek sırayla Roma, Justinyen, Kilise ve Cermen hukuklarında hâkim olan espriyi kısa kısa belirten Naci Şensoy, sözü Avrupa'ya getirerek şu açıklamayı sunar: "Fransa'da ilk defa 1791 kanunudur ki cezayı tahfif eden sebepler meyanında küçüklerin durumunu da tesbit etmiş, 1910 kanunu ve küçüklüğe müteallik diğer bazı kavanin (kanunlar) bu duruma bugünkü şeklini vermiştir."

İngiltere'de "19. yüzyıla gelinceye kadar bir suç işleyen büyüklerle küçükler ve çocuklar arasında hiçbir fark gözetildiğine rastlanmadığını, hapiste, büyüklerle küçükler, hatta cins farkı bile gözetilmeksizin aynı yerde yatıp kalkmakta olduklarını" belirten bir diğer hukukçumuz: "18. yüzyılda

bile, eve girmek ve hırsızlıktan suçlu sayılan 8-12 yaş arasındaki çocukların bile, ölüm cezasına çarptırıldığını" kaydeder.
Amerika Birleşik Devletleri'nde de bu husustaki kanunî tatbikatın Fransa ve İngiltere'den farkı olmadığı, hatta "ilk çocuk mahkemesinin kurulduğu şehir olan İllinois'de 1899'dan önce, ceza kanununun, suçlu çocuk mevzuunda tesis ve tesbit eylemiş olduğu bazı suçlardan dolayı takip ve muhakeme olunduğu, bu yaştan sonra da cezaî ehliyet bakımından yaşlı bir insan gibi telakki edilerek, kendisi için hiçbir hafifletici sebep kabul olunmadığı ve büyük suçluların tâbi bulunduğu takip ve muhakeme usullerine tâbi bulunduğu" belirtilir.[178]

Çocuk Mahkemesi

Çocuğu himâye meselesinde, Batı medeniyetinin , son asırda tesis ettiği takdire şayan müesseselerden biridir. İslâm tarihinde böyle bir müesseseye rastlanmaması tabiidir. Zîra cezaî ehliyet meselesinde, İslâm'ın çocuğa bakış zâviyesi farklıdır. Nitekim, batılı insana bu mahkemelerin lüzumunu duyuran başlıca âmil, çocuğun büyükten farklı olduğunun kabul edilmesi, onların da büyükler gibi aynı hapishanelere konmalarındaki mahzurların, bir kısım araştırma ve müşahedeler sonunda, zamanımızda idrak edilmesi olmuştur. Bu hususu bir müellifimiz aynen şöyle dile getirir:
19. asrın başında, küçüklerin işledikleri suçların çoğalması, Amerika'da fikirleri işgal eylemeye başladı. Yapılan tetkikler küçüklerin fena muhitlerde yetişmeleri ve âilelerin fakir olması ve işlenen suçlara ait neşriyat ve çocuklarda taklit ve kendinden bahsettirmek zaafının fazla olması hususları ve câniler gibi muhakeme olarak bütün gazetelerin kendilerinden bahseylemesini meziyet olarak saymak temayülleri ve bunlara benzer bir çok içtimâî, ruhî amiller, onları yalnız başına ve hatta çeteler kurarak suç işlemeye zorladığı sonucunu vermiştir. Bu incelemeler umumî efkâra ve kanun vazı'larına "küçükler için ayrı kanunlar vaz'ı ve adliyeden ayrı yerlerde, basit döşenmiş mahkemeler kurulması ve mahkemelerin gizli cereyan etmesi ve adliyedeki hâkimlerden başka vasıfları bulunan hâkimler tayin edilmesi" düşüncelerini ilham eylemiştir.
Çocukların, yargı işlerinde büyüklerle bir tutulmasının mahzurlarını, Prof. Dr. Rasim Adasal da şöyle dile getirir: "Klasik adalet mekanizmasına göre, suçlu çocuğu da yargılamak ve ondan sonra da diğer vatandaşlar gibi genel ceza evlerine göndermek icab eder. Fakat bu safhalara kadar çocuk, jandarmaların elinde ve karakollarda bir müddet sürünür. Cezaevlerinde cinâyetler işlemiş, büyük dolandırıcılıklarda bulunmuş bir sürü profesyonel ve tehlikeli suç hareketleri ile karşılaşılır. Ve bunların menfi telkinleri altında, bunların ruhlarını benimser ve birçok ahlâksızlıklara alışır. Mahkemenin azametli kuruluşu ve ciddiyeti, hâkimlerin giyinme tarzları, avukatların münakaşaları ve çok defa dinleyen halk kalabalığı da çocuk ruhuna derece derece tesirler yapar."
Artık iyice anlaşılmıştır ki, cemiyetin vazifesi, muayyen bir devre içinde bulunan çocukları cezalandırmak değil, ıslah etmektir. Islah için de meselenin hukukun sahası dışına çıkarılması, ceza telakkisinden uzak bulundurulması iktiza etmektedir.
Cürüm yapmış çocuğun bir büyük gibi suçlu sayılmaması istikametinde gelişen bu fikir, birçok münakaşalardan sonra, ilk defa Amerika'da, Massachussets, İllinois ve Chicago'da 1899 yılında çocuk mahkemelerinin kurulmasını netice verdi.
Bundan sonra, 1908'de İngiltere ve Almanya'da, 1912'de Fransa ve Belçika'da, 1914'de İtalya'da bu mahkemeler kurulmaya başladı.
Bu mahkemelerle birlikte cezaî ehliyet yaşı da söz konusu olmaya başlamış, çocukların hangi yaşa kadar ceza konusu olmayacağı, hangi yaşa kadar hafif ceza verileceği, hangi yaştan sonra da tam

cezaya ehil olacağı tesbiti işi ele alınmıştır. Bu duruma göre, muhtelif memleketlerde ceza dışı bırakılan yaş hudutları şöyledir.

Belçika: 16; Almanya, Danimarka, İtalya, Rusya: 14; Fransa: 13; Macaristan, Norveç: 12; Türkiye: 11; Yunanistan, Bulgaristan: 10; İspanya: 9; İngiltere: 8.

Bu yaşlara kadar olan çocuklar suçsuz sayılmış, daha ileri yaşlarda da nâkıs mesuliyet esası kabul edilmiştir. Meselâ Fransa'da nâkıs mesuliyet yaşları 13-16, 16-18 yaşları arasıdır. İngiltere'de 8-14,14.-17 yaşlarıdır. Almanya'da da 1923, 1933, 1935 ve 1939 yıllarında yapılan muhtelif tadillerle çocuklarla alâkalı hükümler ıslâh edilmiştir. Meselâ 18 yaşına kadar işlenen suçların cezası hafiftir.

Naci Şensoy, İslâm'da cezaî ehliyet hududu olarak tesbit edilen büluğ için şu değerlendirmede bulunur: "Cezaî mesuliyete esas alınan büluğ, kadim garb memleketlerine nisbetle, bir taraftan, bu mesuliyete sebep gösterilmek bakımından çok daha mukni, diğer taraftan, tesbit edilmiş yaş hadleri itibariyle çok daha ihâtalı ve dakik tetkiklere tabi tutulmuş bulunmaktadır."

Son olarak şunu belirtmek isteriz ki, çocuk, cürmünden dolayı cezaya ehliyet meselesinde büyükle bir tutulmamakla beraber, kendisine karşı işlenen cürümlerde büyükle bir telâkki edilmiştir ve mücrim, o cürmü aynen bir büyüğe karşı işlemiş gibi ceza görmektedir. Bu hususu, İmam-ı Muhammed (rahimehullah) şöyle hülâsa eder: "Kişinin nefsine ve uzuvlarına terettüp eden diyet meselesinde çocuk, bâliğ gibidir. Dil, el, ayak ve benzeri bir uzvun kesilmesi ile ondan hasıl olan menfaat ortadan kalkıyorsa, mücrim bunun diyetini tam olarak ödemek zorundadır."[179]

HİDANE BÖLÜMÜ

Umumî Açıklama:

Hidâne, çocuk terbiyesini ilgilendiren mühim bir bahistir. Bununla ilgili olarak bilinmesi gereken ve fakat fıkıh kitaplarının arasında kalmış pek çok mesele var.

Hidâne, fukahânın târifine göre, "Kız veya erkek çocukların veya kendi işlerinde müstakil olmayan gayr-i mümeyyiz mâtuhların muhafazasına bakmak, onların menfaatlarını mucip hususları deruhte etmek, ezâ ve zarar verecek şeylerden korumak, hayatın icâbâtını hakkı ile göğüsleyebilmeleri için bedenî, ruhî ve aklî terbiyeleri ile meşgul olmak ve mesuliyetlerini duyurmaktır." Bu devre normal olarak, erkeklerde 7-9; kızlarda 9-11 yaşları arasıdır. Çocuk yemede, içmede, giyinmede, tahâret ve yıkanmada kadına müstağni duruma gelince bu devre sona erer. Kız çocuğu için, hayız yaşına gelince sona erer.

Çocuğun yetişmesinde birinci derecede muhtaç olduğu şey şefkat olması hasebiyle anne ve babanın boşanmaları veya bunlardan birinin veya her ikisinin de ölümleri halinde çocuğa bakmaya kimin daha çok lâyık ve hak sahibi olduğu meselesi mühim bir husustur. Normal olarak annenin bu işe daha layık olduğu kabul edilegelmiştir. Çocuk hakları beyannamesinin 6. maddesinde de: "Küçük çocuk istisnaî durumlar dışında anasından ayrılmamalıdır" denmektedir.

Sünnet de annenin babaya nazaran daha şefkatli olduğunu ifade eder. Bu sebeple henüz büluğ çağına ermeyen bir çocuğun annesinden ayrılmaması bir esas olarak vaz edilmiştir: "Allah anne ile çocuğunun arasını açanı kıyamet günü sevdiklerinden ayrı tutar." Hatta anne köle bile olsa satış sonucu ikisinin ayrılması yasaklanmıştır. Câfer İbnu Muhammed babasından şunu nakleder: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e esirler getirildiği zaman onları saf hâline koyar, sonra

karşılarına geçip bakardı. Eğer ağlayan bir kadın görürse niye ağladığını sorardı. Kadın çocuğunun satıldığını söyleyecek olursa (akit bozulur) çocuğu kendisine iâde edilirdi." Râvi buna bir de Ebu Esid es-Saidî ile ilgili bir misâl verir.
Ebu Dâvud'un bir tahricinde, Hz. Ali'nin satış sonucu köle anne ile çocuğunu ayırdığını, fakat durumdan haberdar olan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bunu yasaklayarak satış akdini iptal ettiğini öğreniyoruz. Bu hususda gereken titizliği Hz. Ömer de göstermiş, civardaki sorumlulara mektuplar yazarak uyarmalarda bulunmuştur. Abdullah İbnu Ferruh babasından şunu nakleder: "Ömer İbnu'l-Hattab bize: "Ne kardeşlerin, ne de anne ve evladlarının arasını satışla açmayın" diye yazdı." Kaynağımız, Hz. Ömer'in aynı muhtevada Nâfi' İbnu Abdi'l-Hâris'e de yazdığını kaydeder.
Münâvî, "Satış, hibe, vs. yollarla anne ile evladın arasını açmanın, Şâfiî, Ebu Hanife ve Mâlik nezdinde şiddetli haram olduğunu, ancak Şâfiî'nin "temyiz yaşından önce", Ebu Hanife'nin de "büluğ yaşından önce" şartını koştuklarını kaydeder.
Bu husustaki yasak sadece anne ile evladın değil, baba ile evladın ve kardeşlerin arasının açılmasına da şâmildir. Ancak anne hususu, te'kidle ifade edilmiştir. Nitekim Said İbnu Mansur'un bir tahricinde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ayrı ayrı satılan iki kızkardeşin satış akdini iptal etmiştir.
Çocuğu annenin terbiyesi bir esas olmakla beraber, boşanma halinde çocuğa sahip olma hususunda anne ile baba arasındaki ihtilaf, keza çeşitli durumlarda anne ile amca, baba ile anneannesi vs. arasında çıkacak ihtilâflar karşımıza farklı meseleler ve çözüm yolları çıkarmaktadır. Bu hususta sünnette çeşitli misallere rastlamaktayız.
1- Çocuk temyiz yaşından küçükse, tekrar evlenmedikçe anne ehaktır:
Abdullah ibnu Amr'in rivayetinde: bir kadın gelerek: "Yâ Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ben şu oğlumu karnımda taşıdım, göğsümden emdirdim, kucağımda korudum. Şimdi babası beni boşadı ve bunu elimden almak istiyor" der. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Evlenmediğin müddetçe çocuk senin hakkın" cevabını verir. Kezâ Hz. Ebu Bekir de, Hz. Ömer'in boşanmış olduğu karısından doğan oğlu Asım için: "Annesi evlenmediği müddetçe, oğluna daha layıktır. Zîra o (anne), daha şefkatli, daha lütufkâr, daha merhametli, çocuğa daha düşkün, daha re'fet sahibidir" demiştir.
Annenin şefkatine muhtaç olduğu devrede, hidane işinin anneye terettüp edeceği hususunda âlimler ittifak etmiş durumdadır. Fakihler hidane meselesinde çocuğun anneye ait olduğu devreyi "çocuk yeme, içme, giyme ve istinca işlerine annesine muhtaç olmaktan çıktığı, bu işleri kendi kendine yapmaya başladığı zaman" olarak tavsif ve tahdid ederler ve bunun 7-8 yaşlarına tekabül ettiğini söylerler. Ayrıca, kız çocuklarının hayız oluncaya kadar anneye muhtaç olduklarını belirtirler.[180]
2- Çocuk temyiz yaşında ise: Muhayyerlik.
Boşanma durumunda çocuk hususunda ihtilâfa düşen bir anne ile baba Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e müracaat ederler. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ikisini yan yana oturtup, "Ey çocuk işte baban, işte annen hangisini istersen ona git" der, ikisinden birini seçmeyi çocuğa bırakır.
İbnu Abbâs'ın rivayetinde Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer'in oğlu Âsım'ın annesine hükmederken: "O, büyüyüp kendisi için seçinceye kadar annesinin kokusu, harareti ve yatağı, ona senden daha hayırlıdır" dediğini ve Hz. Ömer'in hiçbir itirazî kelamda bulunmadığını, Ammâre tu'bnu Rebîa'nın rivayetinde ise yine amca ile anne arasında çocuğun (ki 7 veya 8 yaşındadır) Hz. Ali tarafından muhayyer bırakıldığını, küçük kardeşi için de Hz. Ali'nin: "Bu da aynı yaşa gelseydi onu da muhayyer bırakırdım" dediğini, Abdurrahman İbnu Ganem'in rivayetinde ise henüz konuşma safhasında olmayan bir çocuk için Hz. Ömer'in: "Lisânı açılıp kendisi seçecek yaşa gelinceye kadar annesi ile

beraberdir" hükmünü verdiğini görmekteyiz. Bütün bu misaller küçük çocuğun behemahal annesinin emanetinde olacağı, temyiz ve konuşma halinde tahyir (yani muhayyer bırakılma) meselesinin araya gireceği hükmünü ifade ederler.
Ancak şunu belirtmek gerekiyor: Temyiz yaşına ulaşan bir çocuğun tahyiri (anne, baba, asabe veya zevi'l-erhâm'den birini seçmede serbest bırakılması) bir kısım fukahâ nazarında ihtilâf konusu olmuştur. Ahmed ve İshâk: Anne ve baba arasında ihtilaf vâki olunca, yedi yaşındaki çocuk muhayyer bırakılır, daha da küçükse anne ehaktır" demiştir. Tahyire taraftar olanlarla karşı olanlar arasında mutavassıt ve her iki tarafa da hak verir bir görüşe sahip olan Şurehy: "Baba ehak, anne erfak (daha şefkatli)" der ve kendisine babaları ölmüş bir grup siyah çocuk getirilince: "Muhayyer bırakın, istedikleriyle beraber olsunlar" hükmünü verir. İmam Şafiî de tahyiri iltizam eder.[181]
3- Tahyiri kabul etmeyen Hanefî görüşü müdafaa eden Tahavî, Ebu Hüreyre'den gelen ve böyle bir ihtilafi Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in "aranızda kur'a çekin" teklifine babanın itiraz etmesi üzerine çocuğun ihtiyarına müracaat ettiğine dair olan rivayete dayanarak çocuğun muhayyer bırakılmasının "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bir kazası olmadığı" hükmünü çıkarır ve Kûfelilerin ekserisinin de buna kâil olduğunu belirtir. Hükmüne sünnetten başka misaller de getirerek Hamza'nın kızıyla ilgili hadiste de asabeden birini seçmede çocuğun serbest bırakılmayışını, karısı Müslüman olmayan kocanın dâvasında, karıyla kocanın, "çocuğun muhayyer bırakılması" teklifini kabul etmelerinden sonra tahyire tevessül edildiğini bildiren Abdülhamid İbnu Selemeti'l-Ensârî ve Râfi İbnu Sinan'dan gelen rivayetleri de delil olarak zikreder. Hanefî fukahasından el-Kasânî "Oğlan çocuğun temyiz yaşına ulaşıp yeme, içme, giyinme gibi işlerinde istiğnaya ulaşsa bile yine de annesine değil, babasına teslimi gerektiğini, zira alması gereken erkeklere âit ahlâk ve adabı babasından alabileceğini, annesine verildiği takdirde kadınlara ait ahlâk ve adabı alarak kadınlaşacağını kaydeder. Bu mahzur, kız çocuğu için söz konusu olmayacağından başka, kadınlığa ait terbiyeyi alması için annesine teslim edileceğini de ayrıca ilâve eder.
Çocuğun tahyirine karşı çıkan Hanefî görüş bir de şu mülâhazayı ileri sürer: Çocuğun seçmeye bırakılmasında hikmet yoktur. Çünkü ona hevası galebe çaldığı için hazır lezzet nerede varsa oraya meyleder. Bu ise tembellik, hevaîlik, mektep ve terbiye-i nefisten kaçmakta, dinî bilgileri alma zahmetine girmemektedir. Binnetice ebeveynden en kötüsünü seçer. O da kendisini ihmâl eden, terbiyesi için titiz davranmayandır." Ayrıca tahyire kail olanların dayandıkları hadiste mevzubahis olan çocuğun büluğ yaşına ulaştığını da göstererek tahyirin ancak büluğdan sonra caiz olduğunu söylerler.
Esasen temyiz yaşına basmış çocuğun terbiyesinde babanın ehemmiyetini de gözden uzak tutmak istemeyen tahyir taraftarları: "Eğer çocuk anneyi seçmişse, sırf buna dayanarak onu ihmâli gerekmez, te'dib ve tâlimiyle ister bizzat, ister bilvasıta ilgilenir, ihtiyaçlarını te'min eder" demektedirler.
Son olarak şunu da belirtelim ki tahyire kâil olanlar, bunu tarafeynin hidâne şartlarını (İslâm, hürriyet, akl, adalet, aynı yerde ikamet gibi) eşit olarak ihrâz etmeleri halinde caiz görürler. Bir taraf bu vasıtalardan birini kaybederse hidâne hakkını da kaybeder. Çocuğun hangi hususlarda ebeveynden birine tabi olacağı meselesinde umumî kaide şudur: "Hürlük veya kölelikte anneye, neseb ve tesmiyede babaya, dinde ise, en hayırlı olana tâbi olur."[182]
4- Anne tarafının baba tarafına takdimi: Hz. Ali (radıyallâhu anh)' nin rivayetine göre umre yapıldıktan sonra Mekke'den ayrılırken Hz. Hamza'nın kızı, "amca, amca!" diyerek peşlerine düşer. İbnu Abbâs'ın rivayetinde, kendisini götürmeleri için ayrı ayrı görmüş olduğu Hz. Peygamber

(aleyhissalâtu vesselâm), Zeyd İbnu Hârise ve Ca'fer, Kureyş ile yapılan anlaşmaya uyarak talebe müsbet cevap vermezler. Hz. Ali elinden tutar ve yeğenine sahip çıkar. Ancak Hz. Ca'fer: "Onu ben alacağım, amcamın kızıdır, üstelik teyzesi de nikâhım altındadır, teyze anne gibidir onu almakta ben daha çok hak sahibiyim" der. Ali de: "Hayır ben daha çok hak sahibiyim, zîra amcamın kızıdır ve yanımda da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kızı vardır, o bana ehaktır" der. Hz. Zeyd de: "Ben daha ziyade hak sahibiyim, kardeşimin kızıdır..." der. Aralarında nizâ ederler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) çıkar ve Ca'fer lehine hükmederek: "Böylece teyzesinin yanında olur, teyze anne demektir" der.

Çeşitli vecihleri muvâcehesinde farklı mülâhazalara, yorumlara sebep olan bu hâdiseden, "Hidane meselesinde teyzenin halaya mukaddem olduğu (...) , anne cihetinden gelen akrabaların, baba cihetinden gelen akrabalara takdim edileceği" hükmü çıkarılmıştır.

Hidane hususunda teyzenin takdim edileceğini te'yid eden başka rivayetlere de rastlanır. Kezâ Ebu'l-Velid'den gelen rivayette, anne ile amca arasında çıkan bir ihtilafta Hz. Ömer'in çocuğa: "Annenin darlığı amcanın bolluğundan senin için daha hayırlıdır" demiştir.

Hidane için İslâm, akl, büluğ, (terbiyeye) kudret, emanet (fasık olmamak), hürriyet, evlenmemiş olmak gibi şartlar koşan fukaha bu hususta sünnette vaki olan -ki kısmen yukarıda zikrettik" ahbârı nazar-ı itibâra alarak, hidaneye ehak olanları sırayla şöyle tesbit etmiştir:

1- Anne,
2- Annenin annesi,
3- Babanın annesi,
4- Ana baba bir kızkardeş,
5- Anne bir kızkardeş,
6- Baba bir kızkardeş,
7- Ana baba bir kızkardeşin kızı,
8- Anne bir kızkardeşin kızı.
9- Anne baba bir teyze,
10- Anne bir teyze,
11- Baba bir teyze,
12- Baba bir kızkardeşin kızı.
13- Anne baba bir erkek kardeşin kızı.
14- Anne bir erkek kardeşin kızı.
15- Baba bir erkek kardeşin kızı.
16- Anne baba bir hala.
17- Anne bir hala,
18- Baba bir hala
19- Annenin teyzesi
20- Babanın teyzesi,
21- Annenin halası.
22- Babanın halası.

Her durumda anne baba ile olanlar takdim edilir. Bu mehârim arasında çocuk için kadın akraba yoksa veya olmakla beraber hidane için ehil değilse, hidane irsteki tertibe göre erkek tarafı mehâriminden olan esbâta intikâl eder.

Eğer ricâl-i mehariminden gelen asabe arasında kimse bulunmaz veya bulunmasına rağmen hidane

için ehil olmazsa hidane hakkı asabeden olmayan erkek mehârime intikal eder. Hidane hususunda böyle bir tertib ortaya konmuştur. Zîra çocuğun hidanesi, ihtimali imkânsız bir keyfiyettir. Bu işe en elyak olanı da akrabasıdır. Akrabanın da biri diğerinden evladır. Çocuğa bakacak hiçbir akraba bulunmazsa çocuğun hidanesi için uygun olanı tayin etme vazifesi hâkime terettüp eder.[183]

-1- عن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده رضِىَ اللهُ عَنْهُ قال : [أتَتِ امْرَأةٌ النَّبِىَّ # فقَالَتْ: إنَّ ابْنِى هَذَا كانَ بَطْنِى لَهُ وِعَاءً، وَثَدْيى لَهُ سِقَاءً، وَحِجْرِى لَهُ حِوَاءً)-1(، وَإنّ أبَاهُ طَلّقَنِى وَأرَادَ أنْ يَنْتَزِعَهُ مِنِّى؟ فقَالَ #: أنْتِ أحَقُّ بِهِ مَا لَمْ تَنْكِحِى[. أخرجه أبو داود.

1. (1659)- Amr İbnu Şuayb babası vasıtasıyla dedesinden (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir kadın gelerek:
"Bu çocuğa karnım yuva, göğsüm içecek, kucağım da kundak olmuş iken, babası beni boşadı ve onu da benden koparıp almak istiyor!" diye şikâyet etti. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):
"Sen evlenmedikçe, çocuğa ehaksın!" cevabını verdi." [Ebu Dâvud, Talâk 35, (2276).][184]

AÇIKLAMA:

1- Kadın Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e meselesini teşbihli bir üslubla anlatmıştır. Tercümede asla uymaya çalıştık. Ancak şöyle de tercüme edilebilirdi: Bu çocuğu karnımda taşıdım, göğsümden emdirdim, kucağımda himaye edip büyütmekte (zahmetlerini çekmeye devam etmekte)yim..."______________)1-(الحواء: اسم المكان الذي يحوى الشئ: أي يضمه ويجمعه.
2-Bu hadis nikah gibi bir engel olmadığı müddetçe küçük çocuğa sahip olma hususunda annenin, babasından daha çok hak sahibi olduğunu belirlemektedir. Ebu Hanife, İmam Mâlik ve Şâfiî (rahimehumullah) böyle hükmetmişlerdir. İbnu'l-Münzir bu hususta icma olduğunu söyler. Ebu Hanife merhum: "(Boşanan veya dul kalan) anne, çocuğa zîrahm-ı muharrem olan birisi ile evlenecek olsa çocuk üzerindeki hidâne hakkını kaybetmez" derken Şâfiî hazretleri: "Mutlak olarak kaybeder, zîra delil böyle bir tafsilde bulunmaz" demiştir.[185]

-2- وعن أبى هريرة رضِىَ اللهُ عَنْهُ]أنَّ النَّبىَّ # خَيَّرَ غُماً بَيْنَ أبِيهِ وَأمِهِ، فَاخْتَارَ أمَّهُ، فَأَخَذَ بِيَدِهَا فَانْطَلَقَتْ بِهِ[. أخرجه أصحاب السنن، وهذا لفظ الترمذى .

2. (1660)- Ebu Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bir oğlan çocuğunu, baba veya annesini seçmede muhayyer bıraktı. Çocuk annesini seçti ve onun elinden tuttu. Annesi de çocuğu alıp götürdü." [Tirmizî, Ahkâm 21, (1357); Ebu Dâvud, Talak 35, (2277); Nesâî, Talâk 52, (6, 185, 186); İbnu Mâce, Ahkâm 22, (2351). Yukarıdaki metin Tirmizî'nin metidir.][186]

AÇIKLAMA:

Hadisteki muhayyer bırakma hâdisesi boşanıp ayrılan bir karıkoca arasında cereyan etmiştir. Hadiste zikri geçen oğlan çocuğu (gulam) mümeyyiz, yani 7-8 yaşlarına basmış bir çocuk olmalıdır. Zîra, bahsin baş kısmında, umumî açıklama kısmında belirttiğimiz üzere, istiğna yaşına basmış olan oğlan çocuklarının anne veya babadan birini seçmek -Şafiîlere göre- kendilerine bırakılmıştır. Bu yaşa ermeyen çocuk kız olsun erkek olsun anneye aittir. Yeme, içme, giyinme, -ve hatta istinca- gibi işlerini tek başına yapabilecek yaşa gelen çocuk, Hanefîlere göre, erkekse babaya, kızsa büluğa kadar anneye aittir. Hassaf bu istiğna yaşını dokuz olarak belirlemiştir. Ahmed İbnu Hanbel ve İshak İbnu Râhuye'ye göre, çocuk yedi yaşında muhayyer bırakılır. Şafiî de 7-8 yaşında muhayyer bırakılacağını söylemiştir.[187]

-3- وعن عليّ رضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]خَرَجَ زَيْدُ بْنُ حَارِثَةَ إلى مَكَّةَ فَقَدِمَ بِابْنَةِ حَمْزَةَ، فقَالَ جَعْفَرٌ رضِىَ اللهُ عَنْهُ: أَنَا آخُذُهَا، أنَا أحَقُّ بِهَا، وَهِىَ ابْنَةُ عَمِّى، وَعِنْدِي خَالَتُهَا، وَإنَّمَا الخَالَةُ أمٌّ، وَقَال عَلِيٌّ رضِىَ اللهُ عَنْهُ: أنَا أحَقُّ بِهَا، هِىَ ابْنَةُ عَمِّى، وَعِنْدِى ابْنَةُ رسول اللهِ # فَهِىَ أحَقُّ بِهَا، وقَالَ زَيْدٌ رضِىَ اللهُ عَنْهُ: أنَا أحَقُّ بِهَا هِىَ ابنَةُ أخِى، وَإنَّما خَرَجْتُ إلَيْهَا، وَقَدِمْتُ بِهَا، فَقَضى بِهَا رسول الله # لِجَعْفَر، وقَالَ: إنَّمَا الخَالَةُ أُمٌّ[. أخرجه أبو داود .

3. (1661)- Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Zeyd İbnu Hârise Mekke'ye gitmişti. (Uhud'da şehid düşen) Hz. Hamza'nın kızına uğradı. Ca'fer (radıyallâhu anh): "Kızı yanıma ben alacağım, ona ben ehakkım, o benim amcamın kızıdır ve üstelik yanımda teyzesi var, teyze anne gibidir" dedi. Hz. Ali (radıyallâhu anh) de: "Ona ben ehakkım. O amcamın kızıdır. Yanımda Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kızı Fâtıma var. Fâtıma ona ehaktır" dedi. Zeyd İbnu Hârise (radıyallâhu anh) atılarak: "Ona ben ehakkım, o erkek kardeşimin kızıdır, ben onun için yola çıktım ve yanına geldim" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), kızı Cafer (radıyallâhu anh)'in yanına almasına hükmetti ve: "Muhakkak ki, teyze annedir!" buyurdu." [Ebu Dâvud, Talâk 35, (2278-2280); Buhârî, Sulh 6, Megâzi 43; Tirmizî, Birr 6.][188]

AÇIKLAMA:

1- Bu hâdise, Buharî'nin rivayetinde daha açık gelir. Buna göre, Hudeybiye Sulhü'nden sonra, mezkur sulhün şartlarından biri gereğince, müteakip sene, Müslümanlar umre niyetiyle Mekke'ye gelirler. Ziyareti tamamlayıp dönerlerken Uhud Savaşı'nda şehid düşmüş olan Hz. Hamza'nın kızı Ammâre: "Amca, amca (beni de götürün!)" diyerek Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın peşine takılır. Bir rivayette kafilenin içinde dolaşmakta olan kıza Hz. Ali (radıyallâhu anh) sahip çıkarak elinden tutar ve zevce-i pâkleri Hz. Fâtıma (radıyallâhu anhâ)'ya: "Amcanın kızını yanına al!" diye emreder, o da alır. Ancak, kızı yanına alma hususunda Zeyd İbnu Hârise ile Ca'fer İbnu Ebî Talib de araya girerler. Rivayette de görüldüğü üzere, her biri çocuğa sahip olma hususunda birinci derecede hak sahibi oldukları iddiasıyla ihtilaf ederler.
Ancak, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Teyze, anne makamındadır!" diyerek, kızı teyzesi Esma Bintu Umeys'i nikahında tutan Hz. Ca'fer'e teslim eder.
2- Rivayette Zeyd İbnu Hârise'nin Hz. Hamza'ya "kardeşim" demesi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, hicretten sonra Medine'de Hz. Hamza ile Hz. Zeyd (radıyallâhu anhümâ)'i kardeşlemiş olmasındandır. Bu kardeşleşme, başlangıçta birini diğerine vâris kılacak şekilde kardeşler arasında ciddi ve kuvvetli bağlar husule getirmişti.
3- Niza konusu olan Ammâre Bintu Hamza, annesiyle Mekke'de kalmıştı.
4- Ammâre'nin, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a "amca!" diye hitabı, saygıdan ileri gelen bir tavsiftir. Zîra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onun amcası değil, amcasının oğludur. Mamafih, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la, Hz. Hamza'nın süt kardeşi oldukları da bilinmektedir. Nitekim Hz. Ali, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kızı Fâtıma'ya Ammâre'yi "amcanın kızı" diyerek takdim etmiştir.
5- Bazı rivayetler, Ammâre'yi himâye etme hususundaki bu ihtilafın Medine'de cereyan ettiğini tasrih eder. Rivayetin sadedinde olduğumuz vechi ise, sanki Mekke'de geçtiği fikrini verecek bir üslubâ sahiptir. Mamafih, münâkaşanın Mekke'den ayrıldıktan sonra, Medine'ye henüz gelmeden yolda cereyan ettiğini ifade eden rivayetler de var. Bazı rivayetler, bu münâkaşanın uyumakta olan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i uyandıracak kadar yüksek sesle geçtiğini belirtir.
6- Hudeybiye Antlaşması'nda, Mekke halkında Müslümanlarla gitmek isteyen hiç kimseyi götürmemek şartı olmasına rağmen Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Ammâre'yi berâberlerinde almalarına izin vermiştir, zîra Mekkeliler onun çıkmak arzusuna mümânaat göstermemişlerdir. Maamafih, kadınların vahy-i Îlâhî ile bu şartın dışında tutulduğu da söylenmiştir.
7- Hz. Peygamber'in, kızı Hz. Câfer'e hükmetmesi, hem hanımının, hem de kendisinin çocuğu olan kan karâbeti sebebiyledir; kendisi kızın amcaoğlu, hanımı da teyzesi olmaktadır. Maamafih bir rivayette üçüncü bir sebep zikredilmiştir: اَدْفَعُهَـا إِلَى جَعْفَر فَـإِنَّهُ اَوْسَـعُ مِنْكُمْ "Ben çocuğu Cafer' e veriyorum, o sizden daha zengin."
8- Bu rivayet, şefkat, merhamet gibi duygularda, teyzenin çocuğa daha yakın olduğu, çocuğun meselelerine onun annesi gibi fitrî bir alâka hissedeceği hükmü çıkarılmıştır. Buradan hareket eden ulemâ hidane meselesinde teyzenin haladan önce geldiğine hükmetmiştir. Dolayısıyla eşit uzaklıktaki anne akrabaları, hidane meselesinde baba akrabalarına tekaddüm etmektedir. [189]

HASEDLE İLGİLİ BÖLÜM

Umumî Açıklama:

Hased ile gıbta birbirine benzeyen zıd hasletlerdir. Tıpkı tevazu ile tezellül, vekar ile tekebbür, israf ile cömertlik, iktisad ile cimrilik gibi. Bunlar zahirde bir benzerlik taşısalar da hakikatte zıttırlar, biri memduh, diğeri mezmumdur.[190]

TARİFİ:

Hased, Râğıb'ın açıklamasına göre nimet verilmiş olan kimseden o nimetin zevalini istemek, yani nimetin yok olarak o kimsenin mahrum kalmasını temenni etmektir. Bazı âlimler "kişinin bu nimete, kendisinin sahib olmasını temenni etmesidir" diye tarif etmiştir. Gerçek o ki, hased her iki mânaya da şâmildir.[191]

MAHİYETİ

Hasedin sebebi, insan fıtratından gelir. Normalde, insanoğlu, kendi hemcinslerine karşı üstün olmak arzusu ile mecbul yaratılmıştır. Bu his gereklidir ve belki de birçok beşerî terakkinin zenbereğidir. İnsanın bu fıtrî meyli bir kusur değil bilakis bir imtiyazdır. Ancak bunun akıl ve irade ile hadd-i vasatta tutulması gerekmektedir. Hadd-i vasattaki üstünlük sevgisi ise "gıbta"dır. Bu, başkasında olan nimetin kendinde de olmasını temenni etmektir. Gıbtada, başkasının o nimetten mahrumiyetini temenni yoktur. Halbuki hased, kendisinde olmayan nimeti başkasında görünce, onun bu nimetten mahrum kalarak kendi seviyesine düşmesini istemektir.

Görüldüğü üzere, karşı tarafın mahrumiyeti ile kendisinin yükselmesi veya en azından eşitlenmesini istemek (hased) ile, ondaki nimete sahip olarak ona yetişmeyi veya onu geçmeyi temenni etmek arasında büyük fark mevcuttur. Gıbta mü'minin, hased münafığın vasfıdır.

Elmalılı merhum, hased mevzuunda şu kıymetli açıklamayı yapar: "Hasedde asl olan mâna, bir nimetin, bir faziletin, bir kemalin, sahibinden zevalini (yok olmasını) arzu etmek, kendisine geçmesini gerek istesin, gerek istemesin başkasında bulunmasını mutlaka çekememektir. Öyle ki, "onunki onda dursun da sana da verelim" deseler memnun olmaz, keşke onunki mutlaka gitse de kendisine hiçbir şey verilmese bile hoşlanır. Bahusus hased olunan nimet, hasid tarafından gasbolunmak kabil olmayan fezail-i zâtiyye ve kemâlât-ı nefsiyye kabilinden olursa hasid o zaman bütün bütün fazilet düşmanı kesilir ve onu kendine tahvil edemediğinden dolayı mahsudunu (çekemediği kimseyi) bi- gayr-ı hakkın (haksız olarak) mutlak imha etmekle müteselli olmak ister el-iyazu billah.

Hülâsa, hasid, kendinin onmasını değil, diğerinin onmamasını ister... Şer olan hasedin asıl mânası, bakşasında bir nimet görmekten müteezzi (rahatsız) olup onun zevalini istemektir ki bizim çekememezlik tâbir ettiğimiz, bir takımlarının zannettiği ve hayli şâyi olduğu vechile kıskançlık demek değildir. Kıskançlık bazan hased demek dahi olursa da daha ziyade Arapça'da gayret tâbir olunandır... Mesela erkeğin karısını başkasından kıskanması, kezalik karının kocasını başkasından kıskanması hased değil, "gayret" ve "hamiyet"tir, bu memduhtur.[192]

HASEDİN ZARARLARI:

Bu mezmum ahlâk önce haside zarar verir. Başkasında gördüğü her nimet onu rahatsız eder. Ancak asıl büyük zarar, hasedcinin böyle bir hissi içinde taşımakla yetinmeyip, arzusunu gerçekleştirmek üzere, onun gereği olan hile, söz ve fiillere yer vererek faaliyete geçmesiyle hasıl olur. Bilindiği gibi Felâk sûresinde "hasedcinin hased ettiği zamanki şerrinden Allah'a sığınmak" emredilmiştir. Yani hasedci kimse, içinde geçen hased ve çekememezlik duygularının muktezasını gerçekleştirmek için harekete geçtiği takdirde son derece zararlı olabilmektedir. Zîra böyle habis nefislerin göze almayacağı kötülük, başvuramayacağı hile ve habâset yoktur. Mezkur sûre, hased duygusunun, kişinin

içinde kaldıkça sâhibinden başka kimseye zarar vermeyeceğini de dolaylı olarak ifade etmektedir. [193]

HASEDİN ÇARESİ:

Bir mü'mine yakışan, hased hissi içinde doğduğu zaman, bundan nefret edip defetmeye çalışmaktır, tıpkı haram şeyleri yapmak hissi içinden geçince yaptığı gibi. Bu duyguyu tedavi hususunda Bediüzzaman merhum şu tavsiyede bulunur: "Hasid adam hased ettiği şeylerin âkibetini düşünsün. Tâ anlasın ki, rakibinde olan dünyevî hüsün ve kuvvet ve mertebe ve servet, fânidir, muvakkattır. Faidesiz az, zahmeti çoktur. Eğer, uhrevî meziyetler ise, zâten onlarda hased olmaz. Eğer onlarda dahi hased yapsa, ya kenisi riyâkârdır; ahiret malını dünyada mahvetmek ister. Veyahud mahsudu (hased ettiği kimseyi) riyâkâr zanneder, haksızlık eder, zulmeder.
Hem ona gelen musibetlerden memnun ve nimetlerden mahzun olup kader ve rahmet-i İlâhiye'ye, onun hakkında ettiği iyiliklerden küsüyor, âdeta kaderi tenkid ve rahmete itiraz ediyor. Kaderi tenkid eden başını örse vurur kırar. Rahmete itiraz eden rahmetten mahrum kalır."[194]

MEŞRU HASED:

Son olarak bir noktaya daha parmak basmak isteriz. İslâm uleması, bazı kimselere karşı hasedin meşru olabileceğini söylemiştir. Onlar kâfirlerle, mazhar oldukları nimetleri, Allah'a isyan ve birkısım günah işlerde harcayan fasıklardır. Bunların ellerindeki nimetten mahrum kalmalarını temenni etmek günah değildir.[195]

-1- عن ابن مسعود رضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسُولُ اللّهِ #: َ حَسَدَ إَّ في اثنَتَيْنِ رَجُل آتَاهُ اللّهُ الحِكْمَةَ فَهُوَ يَقْضِى بِهَا وَيُعَلِّمُهَا، وَرَجُل آتَاهُ اللّهُ مَا ً فَسَلّطَهُ عَلى هَلَكَتِهِ في الحَقِّ[. أخرجه الشيخان .

1. (1662)- İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Şu iki kişi dışında hiç kimseye gıbta etmek caiz değildir: Biri, Allah'ın kendisine verdiği hikmetle hükmeden ve bunu başkasına da öğreten hikmet sahibi kimse. Diğeri de Allah'ın kendisine verdiği malı hak yolda sarfeden zengin kimse." [Buhârî, İlm 15, Zekât 5, Ahkâm 3, İ'tisam 13; Müslim, Salâtu'l-Müsâfirin 268, (816).][196]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste gıbta diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı haseddir. Ancak, Umumî Açıklama kısmında belirttiğimiz üzere, hased kelimesi zihnimizde öncelikle mezmum olan mânaları uyandırdığı için, tercümede o kelimeyi kullanmamayı uygun bulduk. Zaten hased, Arapça'da mecazi olarak gıbta mânasında da kullanılmaktadır. Öyle ise, sadedinde olduğumuz hadiste, hased, "gıbta" mânasını

taşımakta ve: "İki kişiye Allah'ın verdiği nimetin kendinize de verilmesini temenni etmeniz caizdir.." diye anlaşılması gerekmektedir. Maamafih müteakip hadiste, hased kelimesinin kullanılmasıyla ilgili bir başka te'vil kaydedeceğiz.

Meşru kılınan bu temenni, başkasındaki nimetin zevalini temenni etmemek şartıyla kayıtlıdır. Bu hususta gösterilecek hırsa, Arapça'da münafese denir, dilimizde yarışmak diyebiliriz. Münâfese, ibâdet hususunda memduhtur, zîra âyette: وَفِى ذَلِكَ فَلْيَتَنَافَسِ الْمُتَنَافِسُونَ "İyi şeyler için yarışanlar, bunun için yarışsınlar" (Mutaffifîn 26) buyurulmuştur. Ma'siyette yarış mezmumdur. Caiz olan amellerde yarış mübahtır. Bu noktadan hadisi şöyle kayıtlamak uygun görülmüştür: "Bu iki hususta yapılacak gıbtadan daha efdal, daha büyük gıbta yoktur."

2- Mezkur iki nimetten biri hikmet, diğeri maldır. Ancak her ikisi de Allah yolunda sarfediliyorsa memduhdur, gıbtaya değmektedir. Nefis ve şer hesabına kullanılacak malın da, ilmin de kişiye getireceği ziyade bir sorumluluk olduğu için Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bunun temennisini tavsiye etmiyor.

3- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, cevazı sadece iki nimetle sınırlamasına gelince: Allah için îfa edilen taatler, ya bedenîdir, ya malîdir, yahut bunlardan birinin yerine geçecek bir şeydir. Hadiste, bedenî olan hikmet, hikmetle hüküm ve hikmetin öğretilmesi ile işaret edilmiştir. İbnu Ömer'den kaydedeceğimiz müteakip hadiste, bu husus biraz farklı kelimelerle ifade edilmiştir: "...Allah bir kimseye Kur'an vermiştir, o da onu gece ve gündüz ikâme eder." Ulemâ "ikame"yi "namazın içinde ve dışında okumak, onunla amel etmek, onu öğretmek, muktezasıyla hüküm ve fetva vermek.." şeklinde anlar ve sadedinde olduğumuz vechi ile bu vechi arasında fark görmez.

Hadisin başka vecihleri de var.

4- Hadisin başka sahabeler tarafından rivayet edilen vecihlerinde farklı ziyadeler var. Bunlara göre Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu sözünü işiten bir adam: "Keşke bana da falancaya verilen kadar mal verilmiş olsaydı da ben de onun gibi hayır ameller işleseydim" temennisinde bulunur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu temenniye : "Hak yolda amel edenlerle, hak yolda amel etmeyi temenni edenlerin sevapta eşit olacaklarını" belirterek cevap verir:

عَبْدٌ رَزَقَهُ اللهُ عِلْمًا وَلَمْ يَرْزُقهُ مَاً فَهُوَ صَادِقُ النِّيَّةِ يَقُولُ لَوْ اَنَّ لِى مَاً لَعَمَلْتُ مِثْلَ مَا يَعْمَلُ فُنٌ فَاَ جْرُ هُمَاسَوَاءٌ

"Allah bir kimseye ilim verir ve fakat mal vermezse, bu kimse sıdk ile "Benim malım olsaydı falanca gibi hayırda harcardım" diye temenni etse, her ikisi sevapta eşit olur." Keza bir başka hadiste de:

اَلطَّاعِمُ الشَّاكِرُ كَالصَّائِمِ الصَّابِرِ

"Şükreden yiyen, sevapca, sabreden oruçlu gibidir" buyurmuştur.[197]

-2- وعن ابن عمر رضِىَ اللهُ عَنْهُما قال:]سَمِعْتُ رسولَ اللهِ # يَقُولُ: َ حَسَدَ إَّ عَلى اثْنَتَيْنِ: رَجُل آتَاهُ اللهُ القُرآنَ، فَهُوَ يَقُومُ بِهِ آنَاءَ اللَّيْلِ وَآنَاءَ النَّهَارِ، وَرَجُل أعْطَاهُ اللهُ تَعَالى مَاً فَهُوَ يُنْفِقُهُ آناءَ اللَّيْلِ وَآنَاءَ النَّهَارِ[. أخرجه الشيخان والترمذى .

2. (1663)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "İki kişiye karşı hased caizdir: Birincisi o

kimsedir ki, Allah kendisine Kur'ân-ı Kerim'i nasib etmiştir, o da onu, gece ve gündüz boyu ikame eder. İkincisi de o kimsedir ki, Allah Teâla ona mal vermiştir de o da gece ve gündüz (hak yolda) infak eder." [Buhârî, Fedâilu'l-Kur'ân 20, Tevhid 45; Müslim, Müsâfirin 266 (815); Tirmizî, Birr 24, (1937).][198]

AÇIKLAMA:

1- Hased ve gıbta kelimelerinin kullanılışları ve aralarındaki farkla ilgili açıklama daha önce geçtiği için burada o hususlara temas etmeyeceğiz. Ancak, burada hased kelimesinin kullanılmış olmasıyla ilgili İbnu Hacer'in serdettiği bir te'vili kaydetmek isteriz. Der ki: "...Yahud da hased kelimesi, iki hasletin tahsiline teşvik hususunda mübâlağa için kullanılmıştır. Sanki şöyle denmektedir: Bu iki haslet, sadece mezmun bir yolla tahsil edilebilecek olsa bile, onlardaki fazilet sebebiyle, onların bu mezmum yoldan tahsili sevablı ise bunların meşru ve memduh yoldan tahsilleri ne kadar sevablı olur! Bu teşvik şu âyetin üslûbuna uygunluk arzetmektedir: فَاسْـتَبِقُوا الْخَيْرَاتُ "Hayırlı işlerde birbirinizle yarışın..." (Bakara 148). Zîra, "yarış"ın hakikati , arzu edilen şeyde başkasının önüne geçmektir."
2- Kur'an'ın ikamesi, önceki hadisin açıklanmasında geçtiği üzere, Kur'ân'la -hem okuyarak, hem de onun emirlerini yerine getirerek- ameldir.[199]

-3- وعن أبى هريرة رضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رسول اللهِ #: إيَّاكُمْ وَالحَسَدَ، فإنَّهُ يَأْكُلُ الحَسَنَاتِ كَمَا تَأكُلُ النَّارُ الحَطَبَ، أوْ قالَ العُشْبَ[. أخرجه أبو داود .

3. (1664)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlulah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hasedden kaçının. Çünkü o, ateşin odunu -râvi dedi ki: Veya kuru otu- yiyip tükettiği gibi, bütün hayırları yer tüketir." [Ebu Dâvud, Edeb 52, (4903).] [200]

AÇIKLAMA:

1- İbnu Mâce'de Enes (radıyallâhu anh)'ten rivayet edilen bir hadis şöyledir: "Hased hasenatı yer tüketir, tıpkı ateşin odunu yiyip tükettiği gibi. Sadaka da hataları söndürür, tıpkı suyun ateşi söndürmesi gibi."
2- Hasedden kaçınmak, başkasının malı mevkii vs. dünyevî bir şeyinde çekememezliğe düşmemek demektir. Uhrevî umurda gıbta caiz ise de dünyevî umurda hased câiz değildir. Çünkü, hased, hasidi mahsud hakkında gıybete ve yıkıcı gayretlere sevkederek zulme ve haksızlığa atar. Gıybet, zulüm ve haksızlık ise bunları yapanın hasenatının yok olmasına müncer olur. Bütün bu durumlar mahsudun nimetçe, sevabça artmasına, hasidin de hüsran ve zararlarda batmasına sebep olur. Böylelerinin durumu âyet-i kerimede: خَسِرَ الدُّنْيَا وَاۤŒخِرَةَ "Dünyayı da âhireti de kaybeder" (Hacc 11) diye ifade edilmiştir.[201]

4- وعن الزبير رضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رسول لله #: دَبَّ إلَيْكُمْ دَاءُ الأُمَمِ قَبْلَكُمْ: الحَسَدُ وَالْبَغْضَاءُ، وَهِيَ الحَالِقَةُ)1-(، أمَا إنِّى أقُولُ تَحْلِقُ الشَّعْرَ، وَلكِنْ تَحْلِقُ الدِّينَ، وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ تَدْخُلُونَ الجَنَّةَ حَتَّى تُؤْمِنُوا، وَ تُؤْمِنُوا حَتَّى تَحَابُّوا، أَ أَدُلُّكُمْ عَلى مَا تَحَابُّونَ بِهِ؟ أفْشُوا السَّمَ بَيْنَكُمْ[. أخرجه الترمذى .

4. (1665)- Hz. Zübeyr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Size ümem-i kadime hastalığı sirayet etti: Bu, hased ve buğzdur. Bu kazıyıcıdır. Bilesiniz; kazıyıcı derken saçı kazır demiyorum. O dini kazıyıcıdır. Nefsimi kudret elinde tutan Zât-ı Zülcelâl'e yemin ederim, sizler iman etmedikçe cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş olmazsınız. Birbirinizi sevmeye yardımcı olacak şeyi haber vereyim mi: Aranızda selâmı yaygınlaştırın." [Tirmizî, Sıfatu'l-Kıyâme 57, (2512).][202]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) önceki ümmetlerin yıkılmasına sebep

____

)1-(الحالقة: الخصلة التي من شأنها أن تحلق: أي تهلك وتستأصل الدين كما يستأصل لموسى الشعر.

olan içtimâî bir marazı dâu'l-ümem diye isimlendiriyor. Bu hastalık hased ve buğzdur. Bazı şârihler bunu, eski milletlerin âdeti diye anlarlar.
2- İmandan murad hem Allah'a inanmak, hem de peygamberlerin getirdiklerine inanmakdır. Cennette götürecek hakikî iman budur. Değilse sırf Allah inancı veya Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in getirdiğinin bazısına inanıp bazısını reddetmek veya şüpheyle karşılamak, kişiyi kurtuluşa götürmez.
3- Selâm, karşılıklı muhabbetin mühim âmillerinden biridir. Zîra selâmlaşmalar kalplerdeki kırgınlıkları bertaraf ettiği gibi muhabbeti de uyandırmaktadır.Selâmla ilgili geniş açıklama 3376-3390 numaralı hadislerde gelecek. [203]

HIRS BÖLÜMÜ

1- عن أنس رضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رسول الله #: يَهْرَمُ ابْنُ آدَمَ وَيَشِبُّ فِيهِ اثْنَتَانِ: الحِرْصُ عَلى المَالِ، وَالْحِرْصُ عَلى العُمُرِ[. أخرجه الشيخان والترمذى .

1. (1666)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselam) buyurdular ki: "Âdemoğlu ihtiyarladıkça onda iki şey gençleşir: Mala karşı hırs ve hayata karşı hırs". [Buharî, Rikâk 5; Müslim, Zekât 115, (1047); Tirmizî, Zühd 28. (2340), : İbnu Mâce, Zühd 27, (4234).[204]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis muhtelif vecihlerde geliştir. Buharî'deki bir vechi: "Â-demoğlu büyür, onunla birlikte iki şey daha büyür: Mal sevgisi, uzun ömür sevgisi" şeklindedir. Bir başka vechi ise: "Yaşlının kalbi iki şeyde genç kalır: Dünya sevgisi, tûl-i emel (uzun yaşama sevgisi)" şeklindedir. Beyhakî'nin kaydettiği bir vechi: "Âdemoğlunun yaşlandıkça cismi zayıflayıp eti incelse de kalbi genç kalır" şeklindedir.
2- Burada, ifade edilen ihtiyarın kalbinin gençliği, bir mecaz ve isti-âredir. İhtiyar, hayatı ve malı gençler kadar, hatta daha fazla sever demektir. İnsan, ecelinin yaklaştığını hissedince mal ve hayata karşı olan sevgisini artırır. Uyku bile, sabaha karşı yani gecenin sonlarında daha tatlı olur. Demek ki her şeyin sonu yaklaştıkca kıymet ve lezzeti arttığı gibi, insanın eceli yaklaştıkça hayat ve malın kıymeti de artmaktadır.
Hadiste genç kelimesi, hırsın kemâli mânasında istiâre edilmiştir. Çünkü gencin kuvveti yerindedir ve eceli uzakta görmektedir, bu sebeple hayata sevgi ile bağlıdır. Eceli yaklaşan ihtiyarın, daha fazlasıyla dünyayı sevdiği bu istiare ile anlatılmıştır. [205]

-2- وعن كعب بن مالك رضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رسول الله #: مَا ذِئْبَانِ جَائِعَانِ أُرْسِنَ في غَنَمٍ بِأفْسَدَ لَهَا مِنْ حِرْصِ المَرْءِ عَلى المَالِ وَالشّرَفِ لِدِينِهِ[. أخرجه الترمذى وصححه.ومعناه:]أنَّ حِرْصَ المَرْءِ عَلى المَالِ وَالشَّرَفِ وَحُبَّهُمَا مُفْسِدٌ لِدِينِهِ كَمَا يُفْسِدُ الذِّئْبَانِ الجَائِعَانِ الْغَنَمِ إذَا أُرْسِنَ فِيهَا وَلَمْ يُمْنَعَا مِنْهَا[.

2. (1667)- Ka'b İbnu Mâlik (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir sürüye salınan iki aç kurdun sürüye verdiği zarar, kişinin mal ve şeref hırsıyla dinine verdiği zarardan daha fazla değildir." [Tirmizî, Zühd, 43, (2377).]
Mânası şudur: Kişinin mal ve şeref için gösterdiği hırs veya bu iki şeye olan sevgisi dine fesad ve zarar getirir, tıpkı aç iki kurdun hiçbir engelleme olmadan sürüye salındığı zaman hâsıl edecekleri zarar gibi... [206]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen şereften murad mevki ve makam gibi insana şeref getiren vesilelerdir. Hadis, mevki ve mala karşı gösterilen hırs sebebiyle kişinin dine karşı pek büyük zarar getirebileceğini ifade etmekte ve bunu hiç bir koruyucu techizâta sahip olmayan müdâfaasız koyun sürüsüne salınan bir çift aç kurdun sürüye vereceği zararla kıyaslamaktadır. Teşbihteki inceliği anlamak için kurtların şu tabiatını bilmek gerek: Müdâfaasız bir sürüye musallat olan kurt, karnını doyurmak üzere bir koyunu kapıp kaçırmaz. Sürüdeki bütün hayvanları kırımdan geçirir.
Bediüzzaman, bilhassa günümüzde, insanlardaki bu mal hırsını kullanarak ehl-i dünyanın mü'minleri ciddi tehlikelere attıklarını belirterek der ki: "Madem rızık mukadderdir ve ihsan ediliyor ve veren de Cenâb-ı Hakk'tır. O, hem Rahîm, hem Kerîm'dir. O'nun rahmetini ittiham etmek derecesinde ve keremini istihfâf eder bir sûrette gayr-i meşru bir tarzda yüz suyu dökmekle; vicdanı, belki bazı mukaddesatını rüşvet verip, menhûs, bereketsiz bir mal-ı haramı kabûl eden düşünsün ki, ne kadar muzaaf bir dîvâneliktir.
Evet ehl-i dünya, hususan ehl-i dalâlet, parasını ucuz vermez; pek pahalı satar. Bir senelik hayat-ı

dünyeviyeye bir derece yardım edecek bir mala mukabil, hadsiz bir hayat-ı ebediyeyi tahrîb etmeye bâzan vesîle olur. O pis hırs ile gazab-ı İlâhî'yi kendine celbeder ve ehl-i dalâletin rızasını celbe çalışır."

Şârihler, malın hâsıl edeceği zarar ve fesadı açıklama sadedinde, malın şehevî arzuları tahrîk eden bir güç olduğunu, önce mübah olan lezzetlere alışarak daha çok lezzet peşine düşebileceğini, zamanla ihtiyacı karşılayacak helâl kazançtan âciz kalabileceğini, derken şüpheli kazançlara tevessül edeceğini, bunun da onu zikrullahtan alıkoyacağını, mal meselesinin insanları hep bu safhaya getirdiğini belirtirler.

Kezâ, mevki meselesi de böyle bir ifsad sebebi olmaktadır. Üstelik mevki için mal da harcanabilmekte ve mal için makam harcanmamaktadır. Bu sebeple mevki, maldan daha çok ifsad vesîlesi olabilmekte, onun uğruna bir kısım müraîliklere, müdâhenelere, nifaklara, yalan, rüşvet ve sâir kötü ahlâksızlıklara düşülebilmektedir. El-iyâzu billah.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) insandaki mal ve makam hırsının dine vereceği zararın, iki aç kurdun koyun sürüsüne vereceği zarardan büyük olacağına dikkat çekmekle bütün bu söylenenleri ifâde etmiş olmaktadır.[207]

ـ3ـ وعن أنس رضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رسول الله #: لَوْ كانَ بْنِ آدَمَ وَادِيَانِ مِنْ مَالٍ بْتَغى إلَيْهِمَا ثَالِثاً، وَ يَمْ ُ جَوْفَ ابْنِ آدَمَ إ ّ التُّرَابُ وَيَتُوبُ اللهُ عَلى مَنْ تَابَ[. أخرجه الشيخان، وهذا لفظهما، والترمذى بمعناه.

3. (1668)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Âdemoğlu için iki vâdi dolusu mal olsaydı, mutlaka bir üçüncüyü isterdi. Âdemoğlunun iç boşluğunu ancak toprak doldurur. Allah tevbe edenleri affeder." [Buhârî, Rikâk 10; Müslim, Rikak 116, (1048); Tirmizî, Zühd 27, (2338).][208]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis çok farklı vecihlerden rivâyet edilmiştir. Bazılarında mal yerine "altın", "gümüş", "hurma" gibi servet ifâde eden başka tâbirler gelmiştir.Kezâ, ancak toprağın dolduracağı uzuv olarak iç boşluğu yerine "nefis", "göz", "ağız", "karın" gibi başka organlar da zikredilmiştir. Kirmânî: "Hadiste zikri geçen bu uzuvlardan asıl maksad onların kendisi değildir, onlara mecaz olarak yer verilmiştir. Bu mezkur organların toprakla dolmasından maksad ölümdür. Zîra ölüm toprakla dolmayı gerektirir. Hadis sanki şunu demektedir: "Âdemoğlu ölünceye kadar dünyaya doymaz."

2- Hadisle ilgili olarak Tîbî de şöyle bir açıklama sunar: "Hadis sanki "Topraktan yaratılanı ancak toprak doyurur" demektedir. "Toprak"ın zikrinde şöyle bir hikmet olabilir: Kişi ölünceye kadar tamahkârlığı bırakmaz. Ölünce, onun şânı gömülmektir. Gömülünce üzerine toprak dökülür, böylece iç boşluğu, ağzı, gözü hep toprakla dolar, artık başkasının toprağına ihtiyacı olan hiçbir yeri kalmaz. Kişinin ağza nisbeti, ağzın iç boşluğuna açılan kapı olmasındandır."

3- Hadisin sonunda yer alan "Allah tevbe edenleri affeder" ibaresi, insandaki bu mal hırsını zem ifade eder. Şöyle te'vil edilmiştir: "Allah başkalarını affettiği gibi mal hırsına kapılanları da affeder.

Dolayısıyla mal toplama hırsını terkeden kimse için: "Tevbe etti" denebilir. Tevbeyi lügat mânasında yani rücu etti şeklinde anlayıp "mal hırsından dönüş yapanı Allah affeder" demek de doğru olur.
Yine Tîbî şu açıklamayı sunar: "Hadisin mânası şöyle de anlaşılabilir: "İnsanoğlu mal sevgisiyle mecbûldür, yani yaratılışından gelen fitrî bir meyille malı sever. Allah'ın muhafaza edip bu cibilleti nefisden temizleme hususunda muvaffak ettikleri dışında hiç kimse mal toplamaya doyamaz. Bunlar da ne kadar azdır. "Affeder" tâbirine, bu cibilletin mezmum olduğuna ve günah makamında yer aldığına, ancak Allah'ın yardımı ve takviyesi ile onu nefisten izale etmenin mümkün olduğuna işaret etmek için yer verilmiştir. Bu hususa şu âyet de işaret etmektedir: وَمَنْ يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ "Nefsinin tamahkârlığından korunabilmiş kimseler, işte onlar saadete eren kimselerdir" (Haşr 9). Burada tamahkârlığın nefse nisbet edilmesi, bu halin onda fitrîliğine delâlet içindir. "Korunabilmiş kimseler" tâbiri de, bu fitrî hâlin izâle edilebileceğine, bunun mümkün olduğuna işâret eder."
4- Bu rivayetin Buhârî'de İbnu Abbâs'tan kaydedilen vechinin sonunda İbnu Abbâs şöyle der: "Bu, Kur'ân'dan bir âyet midir, hadis midir bilmiyorum."
Kezâ Ebû Ubeyde, Fezâilu'l-Kur'ân'da: "Biz Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında لَوْ كَانَ بْنِ آدَمَ وَادِيَانِ مِنْ ذَهَبٍ وَفِضَّةٍ َبْتَغَى الثَّالِثَ ibâresini kıraat ederdik" der.
Ve keza yine Buhârî'de Übey İbnu Ka'b: كُنَّا نُرَى هَذَا مِنَ الْقُرْآنِ حَتَّى نَزَلَتْ اَلْهَاكُمُ التَّكَاثُرُ "Biz bunu, Elhâkümüttekâsür sûresi ininceye kadar Kur'ân-ı Kerim'den bir âyet zannederdik" demiştir.
Bu mânada başka rivayetler de var.
Bazı Âlimler, bu rivayetlere dayanarak, sadedinde olduğumuz rivayeti, tilâveti mensuh, hükmü bâki âyetlerden kabul etmiştir. Bu çeşit neshte yani hükmü bâki olup, sâdece tilâveti neshedilme durumlarında nasih ile mensuh arasında teâruz sözkonusu olmaz. Binaenaleyh umumiyetle mensuh bir vahy kabul edilen sadedinde olduğumuz hadisle, bunun tilâvetini neshetmiş olan Elhâkümüttekâsür sûresi arasında mâna ve hüküm yönüyle bir zıtlık, bir teâruz mevcut değildir.
İbnu Hacer, bu hadisi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Kur'ân' dan olarak bildirmiş olabileceği gibi, hadis-i kudsî de olabileceği ihtimaline yer verir. "Birinci durumda, bunun hükmü bâki olsa da tilâveti mensuhtur" der ve ilâve eder: "Bu ihtimali Ebu Ubeyd'in Fedâilu'l-Kur'ân'da tahric ettiği Ebû Musa hadisinde geçen şu ibâre te'yid eder:
قَرَأْتُ سُورَةً نَحْوَ بَرَاءَةٍ فَغِبْتُ اَوْ حَفِظْتُ مِنْهَا: »وَلَوْ اَنَّ بْنِ آدَمَ وَادِيَيْنِ مِنْ مَالٍ لَتَمَنَّى وَادِياً ثَالِثاً« اَلْحَدِيث وَمِنْ حَدِيثِ جَابِرٍ: كُنَّا نَقْرَأ لَوْ اَنَّ بْنِ آدَمَ مِلْءَ وَادٍ مَاً حَبَّ اِلَيْهِ.
"Ben Berâet sûresi uzunluğunda bir sûre okuduğumu ve unuttuğumu hatırlıyorum. Ondan sadece şu kısım ezberimde kaldı: "Â-demoğlunun iki vadi dolusu malı olsaydı, üçüncü bir vadi temenni ederdi..." Keza Hz. Câbir (radıyallâhu anh) hadisinde de: "Biz şunu kıraat ederdik: "Âdemoğlu için vâdi dolusu mal olsa, bir misline daha sâhip olmak ister..." [209]

HAYA BÖLÜMÜ

Umumî Açıklama:

Hayâ, lügat olarak, ayıplanan bir şeyin korkusuyla insanda hâsıl olan değişme ve inkisâr mânasına gelir. Mamafih, herhangi bir sebeple bir şeyin mücerred terkine de hayâ dendiği olmuştur. Aslında terk, hayâ değil, hayânın gerektirdiği şeylerden biridir. Râğıb: "Nefsin kendini kabih şeyi yapmaktan tutmasıdır" diye tarif edip açıklar: "Hayâ insana has bir duygudur. Bununla her istediğini yapmaktan kendini alıkoyarak hayvandan ayrılır. İffet ve hayırdan mürekkeptir. Bu sebeple hayâ sahibi çok şecaatli olamaz. Nadir şecaat sahipleri utangaçtır."

Hayâyı, "nefsin, mekruh addedilen şeyi işlemek korkusuyla kendisini tutmasıdır" diye tarif edenler de olmuştur. Burada işlenmesinden korkulan mekruh dinî bir mekruh olabilir, aklî bir mekruh olabilir, örfî bir mekruh olabilir. Dinî mekruhu işleyene fâsık, aklî mekruhu işleyene mecnun, örfî mekruhu işleyene ebleh denir.

Bazı âlimler hayâ, haram kılınan şeylerde ise vâcib, mekruh şeylerde ise mendub, mübah şeylerde ise örfîdir demiştir.

Şeriatte, kötü ve çirkin olandan içtinab etmeye, hak sahibinin hakkına riayetsizlikten men etmeye sevkeden ahlâka denir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) "Hayânın tamamı hayırdır" demekle, her çeşit çirkinlik, haksızlık ve kötülüklerden içtinâb ve kaçınmanın hayır olduğunu belirtmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), hayânın İslâm dininde tuttuğu ehemmiyeti belirtmek için, onun "imandan bir şube" olduğunu belirtmiştir. İnsanlık tarihindeki yerini de şöyle belirtmiştir:

إِنَّ مِمَّا اَدْرَكَ النَّاسُ مِنْ كَمِ النُّبُوَّةِ أُولَى: إِذَا لَمْ تَسْتَحِ فَاصْنَعْ مَا شِئْتَ

"İnsanlığın ilk nübüvvetten aldığı öğüt şudur: "Eğer hayân yoksa git dilediğini yap."

Hayâ duygusu fitrî mi mukteseb mi?

Bu hususu açıklama sadedinde İbnu Hacer, "Hayâ imandan bir şubedir" hadisine atıf yaparak bir sual sorar ve sonra cevabını verir:

"- Eğer: "Hayâ fıtrattan gelen (garîzî) bir huydur, nasıl olur da imanın bir şubesi olur?" dersen, cevaben deriz ki:

“- Hayâ bazan garîzî yani fıtrî ve yaratılıştan, bazan da tahallukîdir, yani irade ile kazanılır. Ancak şeriatın isteğine uygun olarak kullanılması iktisâba, bilgiye ve niyete muhtaçtır. Böylece hayânın niyet ve gayretle kullanılması, taate sevkedici, masiyet işlemekten menedici olması, onu imandan bir parça kılar. Hiçbir zaman: "Hayâ vardır, hak söylemekten veya hayır işlemekten mani olur" denemez. Zîra böylesi bir hayâ anlayışı şer'î değildir."

Ebu'l-Abbâs Kurtubî de şöyle der: "Mükteseb (yani irade ile kazanılan) hayâ, Şâri'in imandan bir şube kıldığı hayâdır. İşte kişinin mükellef olduğu hayâ da bu hayâdır, garîzî olanı değil. Ancak kimde garîzî hayâ mevcut ise bu, mükteseb olan hayâya yardımcı olur. Şu da var ki, mükteseb olan da insan tabiatına işleyerek garîzî hayâ hükmüne de geçebilir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) her iki çeşidi de nefsinde cemetmişti: Garîzî hayâda bâkire kızdan daha ziyade ilerde, mükteseb hayâda da zirvede idi."

Örfen hayâ edip utanılacak bir kısım meselelerin sorulması veya açıklanması hususunda dinimiz hayâ aramaz. Bir başka ifadeyle hayâ gerekçesiyle o çeşit meselelere temas edilmemesini, ihmâl edilmesini hoş karşılamaz ve buna hayâ demez. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), yeri geldiği zaman, o çeşit mevzulara şu âyeti okuyarak çekinmeden girmiştir: وَاللهُ َ يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَقِّ "Allah gerçeği söylemekten çekinmez" (Ahzâb 53).

Ashâb da, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan öğrendikleri bu metoda uyarak, gerek Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e ve gerekse birbirlerine, hacâletâver meseleleri sormaktan

çekinmemişler, aynı âyeti okuyarak söze başlayıp meselelerini sormuşlardır. Bu davranış dolayısıyla kimse kimseyi ayıplamamış, o çeşit meseleler, tedkik, tahlil, ta'lim ve taallüm dışı bırakılmamıştır.
Nevevî der ki: "(Hakkı öğrenme meselesinde hayâ etmek, dinin taleb ettiği) hakikî hayâ değildir. Zîra hayânın tamamı hayırdır, hayâ hayırdan başka bir şey getirmez. Dini ilgilendiren ve fakat utandırıcı meselelerde sualden vazgeçmek hayır değil, şerdir. Öyle ise şer getiren şey nasıl hayâ olur?"
Bediüzzaman, hatırımıza gelebilecek bir soruyu cevaplar: Allah'a karşı edeb nasıl olabilir?
"SUAL: Her şeyi bilen ve gören, hiçbir şey O'ndan gizlenmeyen ALLÂMÜ'L GUYUB'a karşı edeb nasıl olur? Sebeb-i hacalet olan hâletler, O'ndan gizlenmez. Edebin bir nev'i tesettürdür. Mucib-i istikrah hâlâtı setretmektir. ALLÂMÜ'L GUYUB'a karşı tesettür olamaz?
ELCEVAP: Evvelâ: Sani-i Zülcelâl, nasıl ki kemal-i ehemmiyetle san'atını güzel göstermek istiyor ve müstekreh şeyleri perdeler altına alıyor ve nimetlerine, o nimetleri süslendirmek cihetiyle nazar-ı dikkati celbediyor. Öyle de: Mahlukatını ve ibâdını sâir zîşuurlara güzel göstermek istiyor. Çirkin vaziyetlerde görünmeleri, Cemil ve Müzeyyin ve Lâtif ve Hakim gibi isimlerine karşı bir nevi isyan ve hilâf-ı edeb oluyor.
İşte Sünnet-i Seniyye'deki edeb, O Sâni-i Zülcelâl'in esmâlarının hudutları içinde bir mahz-ı edeb vaziyetini takınmaktır.
Saniyen: Nasıl ki bir tabib, doktorluk noktasında bir nâmahremin en mahrem uzvuna bakar ve zaruret olduğu vakit ona gösterilir. Hilâf-ı edeb denilmez. Belki, edeb-i tıp öyle iktiza eder denilir. Fakat o tabib, reculiyet unvanıyla yahut vâiz ismiyle yahut hoca sıfatıyla o nâmahremlere bakamaz. Ona gösterilmesini, edeb fetva vermez. Ve o cihette ona göstermek, hayâsızlıktır. Öyle de: Sâni-i Zülcelâl'in çok esmâsı var. Herbir ismin ayrı bir cilvesi var. Meselâ: Gaffâr ismi, günahların vücudunu ve Settâr ismi, kusuratın bulunmasını iktiza ettikleri gibi; Cemil ismi de, çirkinliği görmek istemez. Latif, Kerim, Hakim, Rahim gibi esmâ-i cemâliye ve kemâliye, mevcudatın güzel bir surette ve mümkin vaziyetlerin en iyisinde bulunmalarını iktiza ederler. Ve o esmayı cemâliye ve kemâliye ise melâike ve ruhanî ve cin ve insin nazarında güzelliklerini mevcudatın güzel vaziyetleriyle ve hüsn-i edebleriyle göstermek isterler.

İşte Sünnet-i Seniyye'deki âdâb, bu ulvî âdâbın işaretidir ve düsturlarıdır ve numûneleridir."[210]

-1- عن ابن مسعود رضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]قالَ رسولُ الله #: اسْتَحْيُوا مِنْ اللهِ حَق الحَيَاءِ. قُلْنَا إنَّا نَسْتَحِى مِنَ اللهِ يـا رَسُولَ اللهِ وَالْحَمْدُلله. قَـالَ: لَيْسَ ذلِـكَ ولكِنْ اسْتِحْيَاءَ مِنَ اللهِ حَقَّ الحَيَاءِ أنْ تَحْفَظَ الرَّأسَ وَمَا وَعَى، وَالْبَطْنَ وَمَا حَوَى وَتَذْكُرَ المَوْتَ وَالْبِلى، وَمَنْ أرَادَ اŒEخِرَةَ تَرَكَ زِينَةَ الحَيَاةَ الدُّنْيَا، وَآثَرَ اŒEخِرَةَ عَلى ا'ولى،
فَمَنْ فَعَلَ ذلِكَ فَقَدِ اسْتَحْيَا مِنَ اللهِ حَقَّ الْحَيَاءِ[. أخرجه الترمذى.والمراد »بما وعى الرَّأسُ« السمع والبصر واللسان. و»بما حَوى الْبَطْنُ« المأكول والمشروب. والمراد: الحث على طلب الحل من الرزق، واستعمال هذه الجوارح في مرضاة الله تعالى .

1. (1669)- İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Allah'tan hakkıyla hayâ edin!" buyurdular. Biz: "Ey Allah'ın Resûlü, elhamdülillah, biz Allah'tan hayâ ediyoruz" dedik. Ancak O, şu açıklamayı yaptı: "Söylemek istediğim bu (sizin anladığınız hayâ) değil. Allah'tan hakkıyla hayâ etmek, başı ve onun taşıdıklarını, batnı ve onun ihtivâ ettiklerini muhâfaza

etmen, ölümü ve toprakta çürümeyi hatırlamandır. Kim âhireti dilerse dünya hayatının zinetini terketmeli, âhireti bu hayata tercih etmelidir. Kim bu söylenenleri yerine getirirse, Allah'tan hakkıyla hayâ etmiş olur." [Tirmizî, Kıyâmet 25, (2460).][211]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Allah'tan hakkıyla hayâ etmek" diye farklı bir mefhumdan söz etmektedir. Farklı diyoruz. Çünkü, halkın mutad hayâ anlayışını kabul etmeyerek, hakkıyla hayâyı yeni baştan târif ediyor. Buna göre, kişi dinleyip, görüp öğrendiğinden, yiyip içtiğine kadar her şeyin Allah'ın rızasına uygun olmasına dikkat etmelidir, gerçek hayâ budur. Zîra başın taşıdıklarından göz, kulak, lisan gibi maddî ve zâhirî; hâfıza, hayâl, tefekkür gibi ruhî ve görünmez duygu ve hasseler kastedilmektedir. Keza batnın ihtiva ettiklerinden murad da mide, ferc, kalb, el ve ayaklar gibi batın ve batna bağlı her şeydir. Bu uzuvların ilgili olduğu bütün fiiller buraya dahildir. Şu halde insan bütün organlarını helâlde kullanmadıkça hakikî hayâya eremez.
Beyzâvî der ki: "Allah'tan hakkıyla hayâ, sizin zannettiğiniz şey değildir. Bilakis o, kişinin nefsini bütün organlarıyla Allah'ın razı olmayacağı fiil ve sözlerden korumasıdır."
Süfyan İbnu Uyeyne de şöyle demiştir: Haya takvanın en hafif mertebesidir. Kul hayâ etmedikçe Allah’tan korkmaz. Ehl-i takvânın takvâya, hayâdan başka girdiği bir kapı var mıdır?"
Hadîsle ilgili olarak Tîbî de şunu söylemiştir: “Burada baş, her çeşit kötü ahlâkın kab ve zarfı kılınmış; ağız, göz, kulak ve bunlara bağlı olan diğer manevî duyguların hepsi kastedilmiş ve bunların kötülüklerden korunması emredilmiştir.
Münâvî, hadiste geçen "ölümü ve toprakta çürümeyi hatırla" ibaresiyle ilgili olarak şu açıklamayı kaydeder: "Kim kemiklerinin çürüyeceğini, azalarının dağılacağını derhatır eder, aklına getirirse; dünyevî, fani lezzetler nazarında kıymetini kaybeder ve âhireti kazanmada gerekli olan şeyler ehemmiyet kazanır, Allah'a saygı ve sevgi ile ibadet eder."
Tîbî hadisin sonunda geçen: "Kim bu söylenenleri yerine getirirse, Allah'tan hakkıyla hayâ etmiş olur" cümlesiyle ilgili olarak der ki: "Bu sözle, bütün geçmiş kaydedilenlere işaret edilmektedir. Kim bunlardan birini ihmâl ederse hayâ duyma sorumluluğundan kurtulamaz. Bundan şu husus ortaya çıkmıştır: İnsanın cibilleti ve baştan ayağa dahili ve hâricî uzuvlarıyla hilkati, kusur madeni ve rüsvaylık mahallidir, bunu yegâne bilen de Allah Teâlâ'dır. Öyle ise, hakikî hayâ, O'ndan utanmak ve yapıldığı takdirde ayıplanılacak şeylerden kaçınmakla hâsıl olur. Bunun da aslı, esâsı, İslâm'a göre değeri olmayan şeyleri yani mâlayâniyâtı terketmek, mânası, değeri, sevabı olan şeylerle meşgul olmaktır. Kim bu söyleneni yerine getirirse Allah ona gerçek hayâyı müyesser kılar.
Hayânın pekçok mertebesi vardır. En üst mertebesi: Zâhiren ve bâtınen, içiyle dışıyla kişinin Allah'tan hayâ etmesidir. İşte bu, kişiye müşâhede makamı kazandıracak olan murâkabe makamıdır.
el-Mecmû'da Şeyh Ebu Hâmid'den şu kaydedilmiştir: "Hasta veya sağlam herkes bu hadisi, dilinde pelesenk olacak şekilde çokca zikretmesi lazımdır ve bilhassa hastalar!"[212]

-2- وعن أبى سعيد الخدرى رضِيَ الله عَنْهُ قال:]كانَ رَسولُ اللهِ # أشَدَّ حَيَاءَ مِنَ العَذْرَاءِ في خِدْرِهَا)-1(، وَكَانَ إذَا رَأى شَيْئاً يَكْرَهُهُ عَرَفْنَا ذلِكَ في وَجْهِهِ[. أخرجه الشيخان .

2. (1670)- Ebû Saîdi'l-Hudrî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) çadırdaki bâkire kızdan daha çok hayâ sahibi idi. Hoşlanmadığı bir şey görmüşse biz bunu yüzünden hemen anlardık." [Buhârî, Edeb 77, Menâkıb 23; Müslim, Fedâilu'n-Nebi 67, (2320).][213]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın fevkalâde bir hayâya sahip ____________)1-(
الخدر: ناحية في البيت يترك عليها ستر فتكون فيها الجارية البكر. olduğunu anlatmaktadır. Bekâr kızın hayâsı ile yapılan mukayese, onun şiddetini ifade içindir. Çünkü, normal olarak en ziyade utanan kimseler bekâr kızlardır ve bunların da hususî örtünmelerinin gerisinde veya çadırlarında içerisinde yalnız oldukları zamanda, yanlarına bir yabancının girmesi durumunda duyacakları hayâ hâlidir. İşte Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hayâsı bu haldeki bâkire kızın hayâsı ile mukayese edilerek ondan daha şiddetli bir hayâya sahip olduğu belirtilmiştir.
Şârihler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan bu hayânın sudur mahallini "Hududullah'a girmeyen meselelerde" diye belirtmeyi ihmâl etmezler. Hududun sübutunda kinâye tarzı yetmediği, açıklık gerektiği için, hududla ilgili meselelerde açık konuşmaya hayâ mâni olmamıştır. Nitekim Buhârî'de geçen zinâ itirafıyla ilgili bir vak'ada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) mü'terife: أنِكْتَهَا؟ َ تَكْنِى "Sen kadına temas mı ettin? Kinâyesiz söyle!" demiştir.[214]

-3- وعن زيد بن طلحة بن ركانة رضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]قالَ رسولُ اللهِ #: إنّ لِكُلّ دِينٍ خُلُقاً، وَخُلُقُ ا‘‘سْمِ الحَيَاءُ[. أخرجه مالك .

3. (1671)- Zeyd İbnu Talha İbnu Rükâne (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Her bir dinin kendine has bir ahlâkı vardır. İslâm'ın ahlâkı hayadır." [Muvatta, Hüsnü'l-Hulk 9, (2, 905); İbnu Mâce, Zühd 17, (4181, 4182).][215]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada her dinin ehemmiyetiyle üzerinde durup mensuplarında öncelikle aradığı bir seciyye olduğunu belirtmekte, İslâm'ın ısrarla üzerinde durduğu seciyyenin hayâ olduğunu haber vermektedir. Yani İslâm'a kıvam veren seciyyesi, güzellik katan mürüvveti hayâ olmaktadır.
Hayânın lügat olarak hayat kelimesinden geldiğini belirten Zürkânî: "Kalb, Allah'a imanla hayat bulup canlanırsa, onda hayâ da artar" der ve ilâve eder: "Görmez misin, utangaç kimse, utandığı vakit terler. Onun teri, ruhta coşan hayânın hararetinden ileri gelir. Hayânın coşmasından ruh feveran ederek cesedin ve bilhassa alnın terlemesine sebep olur. Zîra hayânın hakimiyeti, yüz ve göğüsle tezâhür eder. Bu da kişideki İslâm'ın kuvvetli olmasından ileri gelir. Zîra İslâm nefsin teslimiyetidir. Din zaten nefsin boyun eğmesi ve inkiyâdıdır. İşte bu sebeple hayâ İslâm'ın ahlâkı olmuştur. Müslüman âdeta, fıtrî bir şekilde mütevazi ve hayâ sahibidir. Bu açıklamayı, Hakim Muhammed İbnu

Ali et-Tirmizî yapmıştır. Diğer bazı âlimler de şöyle demişlerdir: "Öteki din mensuplarında hayâ dışında muayyen bir seciyyenin galebesi vardır. Müslümanlar üzerinde ise galib olan hayâdır. Çünkü o, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, tamamlamak üzere gönderildiği mekârimu'l-ahlâk'ın mütemmimidir. İslâm dini, bütün dinlerin en şereflisi olması haysiyetiyle, Cenab-ı Hakk, ahlâkın en yüce ve en eşrefini ona vermiştir..."[216]

ـ4ـ وعن أنس رضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال النَّبىُّ #: مَا كَانَ الْفُحْشُ في شَئٍ إَّ شَانَهُ، وَمَا كَانَ الحَيَاءُ في شَئٍ إَّ زَانَهُ[. أخرجه الترمذى .

4. (1672)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Edebsizlik ve çirkin söz girdiği şeyi çirkinleştirir. Hayâ ise girdiği şeyi güzelleştirir." [Tirmizî, Birr 47, (1975); İbnu Mâce, Zühd 17, (4185).][217]

AÇIKLAMA:

Edebsizlik diye tercüme ettiğimiz kelime fuhş'dur. Fuhş, günah ve meâsiden çirkinliği fazla olanlara denmiştir. Söz ve fiilden açık şekilde çirkin olanlar hep fuhş kelimesiyle ifade edilmiştir. Zinâ da günahların en çirkini olması sebebiyle fuhş kelimesiyle ifade edilmiştir.
Sadedinde olduğumuz hadisteki fuhştan çirkin ve kaba sözlerin kastedildiği umumiyetle benimsenmiştir. Ancak, kaba ve sert davranışın kastedildiği de söylenmiştir. Çünkü bu mânayı te'yiden bir başka hadiste şöyle buyurulmuştur:
مَا كَانَ الرِّفْقُ فِى شَىْءٍ إَّ زَانَهُ وَ نُزِعَ مِنْ شَىْءٍ إَّ شَانَهُ
"Bir şeye rıfk girdi mi onu güzelleştirir, bir şeyden de çıkarıldı mı onu çirkinleştirir."
Tîbî, hadisteki: "Hayâ bir şeye girerse onu güzelleştirir" ifadesindeki "şey'e" kelimesinde mübâlağa kastı olduğunu söyler ve der ki: "Hayâ veya fuhş cansızı güzelleştirir veya çirkinleştirebilirse, insanı nasıl güzelleştirip çirkinleştirdiği anlaşılmalıdır! denmek istenmiştir." [218]

HULK (HUY) BÖLÜMÜ

Umumî Açıklama:

Hulk (veya huluk), Nihâye'de din, tab' ve seciyye olarak açıklanır. Dilimizdeki huy'un karşılığıdır. Bazen tabiat kelimesini de bu mânada kullanırız.
Hulk ile, bir bakıma insanın nefsi olan bâtınî sûreti ve evsâfı ifade edilir. Tıpkı zâhirî sûret ve evsâfına da halk dendiği gibi. Nefsin iyi ve kötü vasıfları vardır. Sevab ve ikab, zâhirî sûretin evsafından çok, bâtınî sûretin evsafına taalluk etmektedir.
Hulk şu hadise göre fitrîdir ve yaratılıştan gelen bir vasıftır:
إنَّ اللّهَ قَسَّمَ بَيْنَكُمْ اَخْقَكُمْ كَمَا قَسَّمَ بَيْنَكُمْ اَرْزَاقَكُمْ

"Allah aranızda rızkınızı taksim ettiği gibi ahlâkınızı da taksim etmiştir."
Huyun yaratılıştan geldiğini ifade eden bir diğer hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın el-Eşecc (radıyallâhu anh)'e söylediği şu sözdür:
"Sende iki haslet var ki Allah onları sever: Hilm ve hayâ." Eşecc sormuştur:
"Ey Allah'ın Resûlü, bunlar bende eskiden beri mi var, (yoksa Müslüman olduktan sonra) yenilerde mi hasıl oldu?" Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mevzumuz açısından ayrı bir ehemmiyet taşıyan cevabı şu:
"Eskiden beri var!" Bunun üzerine Abdü'l-Kays kabilesinden olan Eşecc'in Allah'a ifade ettiği şükran cümlesi de mevzumuzu aydınlatır:
"Beni, sevdiği iki hasletle mecbul kılan Allah'a hamd olsun:
اَلْحَمْدُ لِلّهِ الَّذِى جَبلَنِى عَلى خُلَّتَيْنِ مِمَّا يُحِبُّهُمَا اللّهُ
Hadiste Eşecc'in, o iki hasletin eski mi, yeni mi? olduğunu sorması ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın eskiden beri mevcudiyetini beyan etmesi, huyu meydana getiren bir kısım hasletlerin yaratılıştan mevcut olduğunu ifade eder.
Ancak bâzı hasletlerin sonradan kazanıldığı, irade ve gayretle iyi hasletlere sahip olunabileceği de inkâr edilemez. Gerçi ahlâkçılar, dünyanın her tarafında, huyun fıtrî mi, iktisabî mi olduğunu tarih boyunca münâkaşa etmiştir. Bu münâkaşaya sadece Doğulu hükemâ değil, Batılı feylesoflar da katılmıştır. Her iki görüşü destekleyen müşâhedeler ve dogmaya ve nassa dayalı deliller mevcuttur. Aristo, Lock, Rousseau, Erasme gibi feylesof ve terbiyeciler insan ruhunu her bilgiyi, her ahlâkı almaya kabil boş bir levhaya, bal mumuna, ekime hazır verimli boş bir tarlaya benzetirken, Goethe, Schopenhauer gibi diğer bir kısımları da karakterin doğuşta sâbit şekilde tesbit edildiğini, sonradan verilecek terbiye ile hiçbir şeyin değişmeyeceğini söylemişlerdir.
"Ey iman edenler, kendinizi ve âile halkınızı yakıtı taş ve insanlar olan ateşten koruyun" (Tahrim 6).
"Nefsini temizleyen kurtuluşa ermiş, ihmal edip örten de ziyana uğramıştır" (Şems 9-10) gibi âyetlerden, "Ben bir muallim olarak gönderildim", "Hayır bir alışkanlıktır", "Çocuklarınıza ikrâm edin, terbiyelerini güzel yapın" gibi terbiyevî faaliyete dikkat çeken, teşvik eden pek çok nass, insanı kurtuluşa erdirecek güzel hasletlerin terbiye yoluyla kazanılacağını beyan ederler. Bu inanç esas olmasaydı, peygamberlik müessesesinin, kitapların, dâvetin, irşadın ne mânası olurdu?
Meseleyi her iki yönüyle de değerlendiren İslâm âlimleri, yaratılıştan gelen iyi hasletlerin irâdî gayretle desteklenerek meleke haline getirilmesine, kötü huyların da baskı altında tutularak sindirilmesine hükmederler. Sözgelimi Hz. Ömer (radıyallâhu anh): "İnsanda on (fıtrî) ahlâk vardır, bunlardan dokuzu iyidir, birisi kötü. Bu kötü (serbest kalırsa) diğerlerini de bozar..." demiştir.
İbnu'l-Arabî de şunu söyler: "...Güzel ahlâk ile mecbul olanlar cidden azdır. Kötü ahlâk üzere mecbul olanlar ise, insanların çoğunluğunu teşkil eder. Zîra insan tabiatına galebe çalan, şerdir. Bu sebeple eğer insan, fikrini, temyiz gücünü, hayâ duygusunu, korunma melekesini kullanmaksızın kendisini tabiatının akışına bırakıverecek olsa ona hayvanî huylar galebe çalar. Zîra insan fikir ve temyiz vasıflarıyla hayvanlardan ayrılır. Bunları kullanamazsa âdetlerinde onlara iştirak eder, kuvve-i şeheviye her çeşidi ile onu istila eder, hayâ uzaklaşır, yok olur..." Aynı görüşü paylaşan Mâverdî, akıl vs.'ye güvenmeyip her daim nefsin te'dibiyle uğraşmanın gereğine dikkat çektikten sonra şunu söyler:
"Zîra edeb tecrübe ile kazanılır!" [219]

-1- عن معاذ بن جبل رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قالَ رسولُ اللهِ #: يَا مُعَاذ، أحْسِنْ خُلُقَكَ لِلنَّاسِ[.

. أخرجه مالك

1. (1673)- Hz. Muâz İbnu Cebel (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana: "Ey Muâz, insanlara karşı iyi ahlâklı ol!" dedi." [Muvatta, Hüsnü'l-Hulk 1.][220]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin aslında Hz. Muâz, bu nasihatı, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kendisini Yemen'e gönderirken son söylediği söz olarak tanıtır. Hadisin Tirmizî'de gelen vechi meâlen şöyledir: "Ey Allah'ın Resûlü, bana faydalı olacak şeyi öğret!" dedim de şu nasihatta bulundu: "Nerede olursan ol, Allah'tan sakın. Kötülüğe karşı iyilik yap ki, kökünü kesesin. İnsanlara karşı da iyi ahlâkla muamele et!"
2- Hz. Muâz'ı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Yemen'e kadı, tebliğci, tahsildar, muallim gibi birçok yetki ve vazifelerle me'mur olarak göndermişti. Bu tavzif sırasında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, Hz. Muâz'a söylediği diğer sözler ve verdiği başkaca talimatlar da var. Şu hâlde, halka karşı iyi davranması hususunda, yukarıda kaydedilen tenbih en son söz ve talimat olmaktadır.
3- Şârihler, halka karşı iyi ahlâkla muamele etmekten, yanına gelenlere ve oturma arkadaşlarına güler yüz, hilm, merhamet, öğretim sırasında sabır, büyük küçük -layık olan herkese- sevgi izhâr etmeyi anlarlar. Layık olan diyoruz çünkü, cemiyette küfr ehli, kebâir işlemekte ısrarlı, başkalarına zulmetmekte devamlı olan kimseler vardır. Onlar iyi davranıştan anlayarak ıslah-ı hâl etmeyebilirler ve hatta iyi davranma onların daha da azmasına sebep olabilir. Böylelerine karşı da adaletli ve otoriter olmak gerekir.
Hadiste kötülüğü yok etme çaresi olarak "iyilikle mukâbele"nin gösterilmesi İslâm ahlâk anlayışının hatırdan çıkarılmaması gereken bir prensibidir.[221]

-2- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ الله #: أكْمَلُ المُؤمِنِينَ إيمَاناً أحْسَنُهُمْ خُلُقاً، وَخِيَارُكُمْ خِيَارُكُمْ ٔهْلِهِ[.

2. (1674)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mü'minler arasında imanca en kâmil olanı, ahlâkça en güzel olanıdır. En hayırlınız da ailesine hayırlı olandır." [Tirmizî, Radâ 11, (1162); Ebu Dâvud, Sünnet 16, (4682).][222]

-3- وعن أبى الدرداء رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قالَ رسولُ اللهِ # مَا مِنْ شئ أثْقَلُ في مِيزَانِ المُؤمِنِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ خُلُقٍ حَسَنٍ، وَإنَّ اللهَ تَعالى لَيُبْغِضُ الفَاحِشَ الْبَذِئَ[. أخرجهما أبو داود والترمذى.وفي رواية الترمذى:]وَإنَّ صَاحِبَ حُسْنِ الخُلُقِ لَيَبْلُغَ بِهِ دَرَجَةَ صَاحِبِ الصَّوْمِ وَالصَّةِ[.»الْبَذَاءَة« الفحش في النطق .

3. (1675)- Hz. Ebu'd-Derdâ (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)

buyurdular ki: "Kıyâmet günü, mü'minin mizanında güzel ahlâktan daha ağır basan bir şey yoktur. Allah Teâla hazretleri, çirkin düşük söz (ve davranış) sahiplerine buğzeder." [Tirmizî, Birr 62, (2003, 2004); Ebu Dâvud, Edeb 8, (4799); Tirmizî'nin bir rivayetinde şöyle denmiştir: "Güzel ahlâk sahibi, ahlâkı sayesinde, namaz ve oruç sahibinin dereceisine ulaşır."][223]

AÇIKLAMA:

1- Bu iki hadis de güzel ahlâkın dindeki ehemmiyetini belirtmektedir. Mü'minin en kıymetli varlığı olan iman, kemâlini ancak güzel ahlâkla bulabilmektedir. Öyle ise ebedî kurtuluşun yegâne vesilesi olan imanda daha yüksek bir mertebe elde etmek, mükemmele yaklaşmak isteyen, ahlâkını güzelleştirmek için gayret gösterecektir.
2- Bu iki hadis gösteriyor ki, din insanlarla olan münâsebetlerimize ehemmiyet vermektedir. İman esaslarını dilimizle ikrar etmemiz, gerçek bir mü'min olmak için yeterli olmuyor. İmanın, insanlara karşı iyi olmak şeklinde tezâhür eden güzel ahlâklılıkla takviyesi şarttır.
3- İyi davranma hususunda en çok en yakınımıza karşı hassas olacağız: Ailemize. Çünkü hem onların hukuku üzerimizde fazladır, hem de devamlı onlarla karşılaşmaktayız. Her an karşılaştığımız insanlara güler yüz, sabır, müsamaha, tatlı söz gibi iyi davranışlarda bulunmaya dikkat eder, kendimizi iradî olarak buna zorlarsak, bu bir alışkanlık ve meleke hâline gelir. Böylece diğer insanlara da aynı davranışı devam ettirebiliriz. Her an karşılaştığı ailesine karşı kötü davranmayı alışkanlık haline getiren kimsenin davranışları kötülük üzerine otomatlaşmış demektir. Böyle birinin çeşitli durumlarda başkalarına karşı, kendiliğinden hasıl olacak tabii ve otomat reaksiyonu kötülüktür, irâdî olarak iyi davransa bile bu samimi ve tabiî olmaz ve her zaman olamaz. Ailenin bir terbiye yuvası olduğu, en iyi terbiyenin huzurlu, karşılıklı sevgi ve saygının hakim olduğu bir ortamda verildiği, iyi muamele gören kimselerin hayatta başkalarına iyi davranacağı gibi hususlar gözönüne alındıkça, aileye karşı iyi olmanın ehemmiyeti daha çok anlaşılır. Şu halde, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "En hayırlınız âilesine hayırlı olandır" sözü, fıtrî bir hakikatı dile getirmiş olmaktadır.
4- Kezâ kıyamet günü, mizanda güzel ahlâkın "en ağır amel"i teşkil etmesi de tabii bir durumu, mühim bir hakikatı ifade etmektedir. Çünkü güzel ahlâk mü'minin imanını tamamlar, mükemmelleştirir. Kemâl mertebesindeki iman, kişinin her ameline müessir olur ve yönlendirir. Böyle bir kimse, her işini Allah rızası için ve sünnete uygun olarak yapmaya gayret eder. Ameller niyetlere göre değer kazanacağına göre hayırlı bir işin "insaniyet adına" veya "vicdanın emri" olarak yapılması ile, "Allah'ın rızası" için yapılması arasında Mizan'da büyük fark olacaktır. Bu üç muharrikle hareket eden kimselerin mü'min olmaları halinde üçünün ameli de şüphesiz mizan-ı haşr'e girecektir, ama "Allah rızası" için yapılanın ağırlığı çokça fark edecektir. Amellerimizin değerlendirilmesinde mûteber olacak İlâhî ölçüyü şu âyet belirtmektedir:

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْ اَحَدِهِمْ مِلْءُ ا۟رْضِ ذَهَباً وَلَوِ افْتَدَى بِهِ

"Doğrusu inkâr edip, inkârcı olarak ölenlerin hiçbirinden, yeryüzünü dolduracak kadar altın fiyde vermiş olsa bile, bu kabul edilmeyecektir" (Âl-i İmrân 91).[224]

4- وعن جابر رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللهِ #: إنَّ مِنْ أحَبِّكُمْ إلىَّ وَأقْرِبِكُمْ مِنِّى مَجْلِساً يَوْمَ القِيَامَةِ أحَاسِنُكُمْ أخْقاً وَإنَّ أبْغَضَكُمْ إلىَّ وَأبْعَدكُمْ مِنِّى مَجْلِساً يَوْمَ الْقِيَامَةِ الثَّرْثَارُونَ

وَالمتَشَدِّقُونَ وَالمُتَفَيْهِقُونَ. قالُوا: يَا رسولَ
اللّهِ، مَا المُتَفَيْهقُونَ؟ قال: المُتَكَبِّرُونَ]. أخرجه الترمذى .

4. (1676)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bana en sevgili olanınız, kıyamet günü de bana mevkice en yakın bulunacak olanınız, ahlâkça en güzel olanlarınızdır. Bana en menfur olanınız, kıyamet günü de mevkice benden en uzak bulunacak olanınız, gevezeler, boşboğazlar ve yüksekten atanlardır." (Cemaatte bulunan bâzıları): "Ey Allah'ın Resûlü! Yüksekten atanlar kimlerdir?" diye sordular. "Onlar mütekebbir (büyüklük taslayan) kimselerdir!" cevabını verdi." [Tirmizî, Birr 77, (2019).][225]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), pek çok irşadlarında mü'minleri diline sâhib olmaya çağırır: "Dudakları ile bacakları arasındaki hususunda garanti verene cenneti garanti ederim" "Allah'a ve âhirete inanan ya hayır konuşsun ya sükut etsin" gibi.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu ısrarlı uyarılarda hiçbir mübâlağaya yer vermemiştir. Zîra, Kur'ân'ın mükerrer âyetleriyle sabittir ki, âhirette kişi her ânından, her fiilinden ve dolayısıyla her bir kelâmından hesaba çekilecektir. O gün, kişinin dünyada iken ağzından çıkmış olan her söz, lehine değilse, aleyhine olacaktır.
Sadedinde olduğumuz hadis de çok konuşanlara uyarıda bulunmaktadır. Sersârun, müteşeddikûn ve mütefeyhikûn, hep ihtiyatsızca, gelişi güzel çok konuşanları ifade eden tâbirlerdir. Dilimizde de geveze, boşboğaz, laf ebesi, dedikoducu, dilli düdük, pasaf, atıptutan, yüksekten atan gibi, bir kısmı edebî, bir kısmı mahallî pek çok tâbir vardır, hepsi de çok konuşanları ifade eder. Çok konuşan, çok konuşmayı alışkanlık haline getiren kimse, her seferinde hayır konuşamıyacağına göre boş söz, gıybet, dedikodu, yalan, kaba ve müstehcen sözler, pespaye fıkralar vs. araya girecektir. Bunların hepsi de kıyamet günü günah kefesinde yer alacaktır. Çok konuşmaktan men hususunda hadisin mutlak gelmesi de mânidardır.
Kısacası bu hadisler, güzel âhlak deyince öncelikle dile hâkim olmak meselesinin anlaşılması gerektiğini ders vermektedir.
2- Bazı âlimler, mezkur kelimeler arasındaki nüansı, yani küçük de olsa taşıdıkları mâna farklılıklarını nazar-ı dikkate alarak, konuşma tarzlarında yasaklanmış olanlara dikkat çekmişlerdir. Bu cümleden olarak sersârun'la lüzumundan fazla konuşan gevezelerin kastedildiği, müteşeddikûn ile zoraki bir fesahat izhârı ile kendini satmaya, lügat parçalamaya, konuşma tarzı ile başkalarından ayrılmaya çalışanların ve hatta başkalarıyla istihzâ edenlerin kastedildiğini belirtirler. Nitekim şıdk, avurt olduğuna göre müteşeddik, avurdunu doldurarak tekellüflü konuşan demektir.
Mütefeyhikûn da ağızlarını genişleterek, normalden fazla açarak, ağzını doldurarak konuşan demektir, müteşeddik'e yakın bir mâna taşır. Bu davranışın da kibirden, başkasını küçük görmekten ileri geldiği belirtilmiştir.
Şu halde ister umumiyetle dikkat çekilen çok konuşmaya ve isterse, ekseriyetten ayrılmaya yönelik tarzlara hamledilsin hadis, konuşma meselesine dikkat çekmekte, mü'minin birinci derecede ehemmiyet vermesi gereken bir probleminin bu olduğunu söylemektedir.[226]

-5- وعن النوّاس بن سمعان رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]سَأَلْتُ رسولَ اللهِ # عَنِ الِبرِّ وَا‘‘ثْمِ، فقَالَ: البِرُّ حُسْنُ الخُلُقِ، وَا‘‘ثْمُ: مَا حَاكَ في صَدْرِكَ وَكَرِهْتَ أنْ يَطَّلِعَ عَلَيْهِ النَّاسُ[. أخرجه مسلم والترمذى.»حاكَ«: أى تردد في الصدر .

5. (1677)- Nevvâs İbnu Sem'an (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a iyilik (birr) ve günah hakkında sordum. Bana şu cevabı verdi: "İyilik (birr), güzel ahlâktır. Günah da içini rahatsız eden ve başkasının muttali olmasından korktuğun şeydir." [Müslim, Birr 15, (2553); Tirsmizî, Zühd 52, (2390).][227]

AÇIKLAMA:

1- İyilik diye tercüme ettiğimiz birr, Kur'ân-ı Kerim'in birçok âyetlerinde yer verilen, dikkat çekilen, tarifi yapılan bir mefhumdur: "Birr, yüzlerinizi doğuya, batıya çevirmeniz değildir. Fakat birr, Allah'a, âhiret gününe, meleklere, kitaplara, peygamberlere inanmak, O'nun sevgisiyle yakınlarına, yetimlere, düşkünlere, yolculara, yoksullara ve köleler uğrunda mal vermek, namaz kılmak, zekât vermek ve ahidleştiklerinde vefa göstermek; zorda, darda ve savaş alanında sabretmektir..." (Bakara 177).
"Sevdiğiniz şeylerden sarfetmedikçe, birre (iyiliğe) erişemezsiniz."
"...Birr'de (iyilikte) ve fenâlıktan sakınmakta yardımlaşın, günah işlemekte ve aşırı gitmekte yardımlaşmayın" (Mâide 2).
2- Nevevî, Müslim Şerhi'nde, ulemânın birr'den şunları anladıklarını kaydeder: "Sılatu'rrahm, lutf, hoş sohbet, iyi geçim, taat. Bunların hepsi güzel ahlâka girer.
Tîbî, birr'in hadiste çeşitli mânalarda tefsir edildiğini söyler: Bir yerde nefsin itminân bulduğu, kalbin tatmin olduğu şey, bir yerde iman, bir yerde kişiyi Allah'a yaklaştıran şey, burada ise güzel ahlâk olarak tefsir edilmiştir. Güzel ahlâk da ezâya katlanmak, öfkelenmemek, güler yüz, tatlı söz gibi hep birbirine yakın olan tâbirlerle açıklanmıştır.
3- Günah, "içi rahatsız eden şey" olarak târif edilmiştir. Ulemâ, bu rahatsızlığı, içteki istikrarsızlık, tereddüd ve göğsün inşirah bulamayışı, serinleyemeyişi, kalbte bir şekk hâlinin ortaya çıkması, bu iş günah mı? korkusunun hâsıl olması diye târif etmişlerdir.
Şöyle açıklayan da olmuştur: Günah, çirkinliği kalbinde tesir eden veya tereddüd hâsıl eden, çirkin olması sebebiyle izhar etmeyi istemediğin şeydir. Nitekim, hadiste gelen son cümle bu mânayı te'yid etmektedir: "...başkasının muttali olmasından korktuğun şeydir."
İnsan nefsi, tabiatı icâbı, hayırlı bir şey yapınca başkasının onu görmesinden hoşlanır. Öyle ise, eğer nefis, yaptıklarından bazısına başkasının ıttıla peyda etmesini istemiyorsa, bu Allah'a yaklaştıran hayırlı bir iş değildir veya şeriatın izin vermediği bir iş demektir. Bir başka ifade ile, bu işte hayır yok, bu birr değil demektir, bu günah ve şer demektir.[228]

KORKU BÖLÜMÜ

Umumî Açıklama:

Havf da denen korku, insanda mevcut mühim hislerden biridir. Hayatın muhafazası için insan fıtratına Yaratıcı tarafından konmuştur. İnsan ve hayvanlarda müştereken bulunur. Korku hissi olmayan insan yoktur, denebilir. Bu hissin insan üzerinde büyük etkisi vardır. Birçok yönlenmeler bu his vasıtasıyla gerçekleşir. Bu hususu sathî olarak değerlendiren bir kısım pozitivist ve tekâmülcü espriler, insanlardaki din duygusunun temelinde korkunun olduğunu söyleyecek kadar ifrata kaçmışlardır. Onlara göre insan korktuğu şeylere, onların zararından kurtulmak için tapınmaya başlamıştır. Gerçekten insan dünyevî ve fani şeylerden korkmayı ifrat dereceye götürecek olursa ortaya çıkan durum bir şirk-i hafî olur ve bir taabbüd, bir nevi din mahiyetini kazanabilir. Zâlimler, dikdatörler, tarih boyunca tedhiş, terör gibi şiddetli korkutma vasıtalarını müessir bir silah olarak kullanarak insanları istedikleri gibi yönlendirmeyi başarabilmişlerdir.
İslâm, insanı korku vasıtasıyla zâlimlere esir olmaktan kurtarabilmek için Allah'tan korkmayı esas almış, ruhlarda onu tesbit etmeye çalışmıştır. Bu korkunun gerçek mânada girdiği kalplerde insanlardan korkma olmaz. Böylelerinde dünyevî korkular, hakikî değil, mecâzîdir, bir nevi tedbirdir, daha öteye geçmez. İnsanların korkusu ile inancından, dinî hayatından taviz vermemek bunun miyarıdır. İnsanların vicdan ve inanç dünyalarında istibdad kurmak isteyen ideolojik rejimlerin bütün güçleriyle İslâm'a ve İslâm dininin Allah korkusu prensibine saldırmaları bundandır. Kendileri, çeşitli vasıtalarla korkuyu hâkim kılmayı esas alıp bu maksadla putlarının en korkunç büst ve resimlerini yaygınlaştırırken "Allah'tan korkulmaz, Allah sevilir", "Allah öcü değildir" gibi, mugâlata ve demagojilerle Allah inancına saldırmayı, Allah'tan korkma prensibini istihza konusu yapmayı sistemle, ısrarla yürütürler. İslâm dininde Allah'ı hem sevmek ve hem de O'ndan korkmak esastır. Cenab-ı Hakk, cemâlî sıfatlarıyla sevilir, celâlî sıfatlarıyla korkulur. Hayatı ve hayatın levâzımını vermekle bizde tezâhür eden rahmetleri, lütufları sebebiyle Allah'ı sever, kulluk vazifemizdeki eksikliklerimiz, isyanlarımız sebebiyle de O'ndan korkarız. Allah'dan korkmamız Kur'ân'ın emrine uymak içindir. Zîra Kur'ân Allah'tan korkmayı emretmekte, zâlimler, âsiler için Allah'ın azâbını, cehennemi haber vermektedir.
Âyetlerde sevgiyi tahrik eden "cennet" kelimesi ile, korkuyu tahrik eden "cehennem" kelimesi çoğu kere yan yanadır. Keza, rahmet ve cennetiyle müjdeleyen âyetlerle, azab ve cehennemiyle korkutan âyetler de Kur'ân'da yan yanadır. Kısacası Allah korkusundan tecrid edilmiş bir İslâm düşünülemez..
Halk korkusunun getireceği esâret ve istibdat zehirinin panzehiri olarak İslâm, Allah korkusunu teşri etmiş, bunda ısrar etmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) mükerrer hadislerinde "halk korkusu" ile hakkı söylemekten kaçanları kınar, tehdid eder. Mü' min halktan değil Hakk'tan korkmalıdır.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), zâlimleri frenleyip endişeli ve hatta ölçülü, istikametli olmaya sevkedecek en müessir vasıtalardan biri olarak insanlardaki Hakk korkusunu gördüğü için gerçekleri dile getirmede halktan korkmamayı başka korkuları Hakk korkusunun üzerine çıkarmamayı ısrarla, tekrarla tavsiye etmiştir. İşte birkaç irşâd:"
Cihadların en efdali, değerce en kıymetlisi zâlim sultana karşı hakkı söylemektir."
"Aman dikkat edin; HALK KORKUSU, kişiyi hakkı söylemekten alıkoymasın."
"- Sizden kimse nefsini hakir görmesin."
"- Ey Allah'ın Resûlü, kişi nefsini nasıl hakir görür?"
"- Allah için üzerine söz terettüp eden fena bir durum görür, fakat hiç ağzını açmaz. Cenab-ı Hakk kıyamet günü kendisine sorar. "Şu falanca şey hakkında gerçeği söylemekten seni ne alıkoydu?" O kul

cevap verir: "HALK KORKUSU!" Allah o zaman şöyle der: "Asıl benden korkman gerekirdi."
"Eğer ümmetimin, zâlime: "Sen zâlimsin!" demekten korktuğunu görürsen, bil ki onun varlığı ile yokluğu birdir."
Şu halde, korku hissi, şuurla, irâde ile kontrol edilmesi, imandan gelen bazı düsturlar çerçevesinde mürâkebe altına alınması gereken bir damardır. Eğer akılla, iman ve irâde ile bu damar üzerinde hakimiyet ve kontrol kuramazsak, hayatın muhafazasında gerekli bir kalkan ve tedbir iken, hayatımızı tahrip edip, saadetimizi zehirleyen, ağzımızın tadını mütemadiyen acılaştıran bir musibete dönüşebilir. Vehme müptela bir kısım insanların hastalığı, büyük ihtimalle, kaynağını korku damarından almakta, bu da söylediğimiz gibi, bu fitrî duygu üzerinde aklî ve iradî bir kontrol kuramamaktan ileri gelmektedir.
Korku üzerine, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan varid olan hadisler, bu meselede orta yolu bulmamızda yardımcı olacaktır.[229]

-1- وعن أبى هريرة رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]قالَ رسولَ اللهِ # مَنْ خَافَ أدْلَجَ)-1(، وَمَنْ أدْلَجَ بَلَغَ المَنْزِلَ، أَ إنَّ سِلْعَةَ اللهِ غَالِيَةٌ، أَ إنَّ سِلْعَةَ اللهِ الجَنَّةُ[. أخرجه الترمذى .

1. (1678)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim korkarsa akşam karanlığında yol alır. Kim akşam karanlığında yol alırsa hedefine varır. Haberiniz olsun Allah'ın malı pahalıdır, haberiniz olsun Allah'ın malı cennettir." [Tirmizî, Kıyâmet 19, (2452).][230]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın burada mevzubahis ettiği korku, seher vaktinde düşmanın baskın korkusudur. Çünkü, umumiyetle baskınlar sabah vakti olmakta idi.
2- Tîbî, bu hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ahiret yolcusu için bir temsil getirdiğini belirterek der ki: "Zîra şeytan yolunu kesmiş, nefsi ve boş hayalleri de şeytanın yardımcısı durumundadır. Bu yolcu sefer esnâsında uyanık davranır ve işlerinde halis niyetten ayrılmazsa şeytan ve hilesinden emin olur. Kimin de yolunu, şeytan avaneleriyle keserek, âhiret yolundan yürümenin zor, âhireti elde etmenin çetin bir iş olduğunu telkin ederse, o kimse azıcık bir gayret bile gösteremez."
3- Allah'ın malı diye tercüme ettiğimiz tâbirin aslı sil'atullah'tır, yani Allah'ın ticârete arzettiği metâı demektir. Bununla cennet kastedildiği de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından açıklanmıştır. Cennetin ticaret malı (sil'a) olarak tavsifi, âyet-i kerimeye uygundur. Zîra âyet-i kerimede: اِنَّ اللّٰهَ اشْتَرٰى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اَنْفُسَهُمْ وَاَمْوَالَهُمْ بِاَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ "Allah mü'minlerden nefislerini ve mallarını cennet mukabili satın almaktadır" (Tevbe 111) buyurulmuştur.

____

)-1(أدلج: أى سار من أول الليل.

4- "Cennetin pahalı olması", kıymetinin yüce olması demektir. Bu onun dünyevî kazançla, kolay kolay elde edilemeyeceğini de ifade eder. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), kendisi dahil hiç kimsenin ameliyle cennete gidemiyeceğini, ancak İlâhî rahmetin imdâd edeceğini belirtir. Gerçek o ki, Allah

cenneti râzı olduğu kullarına lütuf olarak ihsan edecektir. Onun fiyatını bir âyet-i kerime, ebediyete bakan sâlih ameller olarak tavsif eder: وَالْبَاقِيَات الصالحات خير عند ربك ثواباً وخير امً "Baki kalacak sâlih ameller, sevab olarak da, emel olarak da Rabbinin katında daha hayırlıdır" (Kehf 46). [231]

-2- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]دَخَلَ رَسُولُ اللهِ # عَلى شابٍّ وَهُوَ في المَوْتِ، فقَالَ: كَيْفَ تَجِدُكَ؟ فقالَ: أَرْجُو اللّهَ تَعالى يَارسُولَ اللهِ وَأَخَافُ ذُنُوبِى. فقَالَ #: مَا اجْتَمَعَا في قَلْبِ عَبْدٍ في مِثْلِ هذَا المَوْطِنِ إَّ أَعْطَاهُ اللّهُ مَا يَرْجُو، وَآمَنَهُ مِمَّا يَخَافُ[. أخرجه الترمذى .

2. (1679)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ölmek üzere olan bir gencin yanına girmişti. Hemen sordu:
"Kendini nasıl buluyorsun?"
"Ey Allah'ın Resûlü, Allah'tan ümidim var, ancak günahlarımdan korkuyorum" diye cevap verdi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da şu açıklamayı yaptı: "Bu durumda olan bir kulun kalbinde (ümit ve korku) birleşti mi Allah o kulun ümid ettiği şeyi mutlak verir ve korktuğu şeyden de onu emin kılar." [Tirmizî, Cenâiz 11, (983); İbnu Mâce, Zühd 31, (4261).][232]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kendini nasıl buluyorsun?" sözü ile, "dünyadan âhirete intikal ederken kalbinde ne hissediyorsun, Allah'ın rahmetinden ümit mi, yoksa Allah'ın gadabından korku mu?" demek istemiş, genç de böyle anlamıştır.
2- "Bu durumda olan" demek, "ölüm halinde sekerât halinde" demektir. Âlimler, düşmanla mübâreze, kısas, idam anları gibi, ölümle burun buruna olunan bütün halleri bu hükme dâhil ederler. Kişi o durumlarda Allah'ın rahmetinden ümid ettiği ve günahları sebebiyle de gadabından korktuğu takdirde, hadisteki müjdeye mazhar olacaktır.
3- Korktuğundan emin kılması, kulun günahlarını affetmesi demektir.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadisleriyle, ölümün yakın olduğu hallerde mü'minin takınması gereken ruhî ve fikrî âdâbı talim buyurmaktadır.[233]

-3- وعن عائشة رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت:]مَا رَأيْتُ رسُولَ اللهِ # مُسْتَجْمِعاً قَطُّ ضَاحِكاً حَتَّى أرَى مِنْهُ لَهَواتِهِ)-1(، إنّما كَانَ يَتَبَسَّمُ[. أخرجه الخمسة إّ النسائى.وزاد البخارى في رواية:]وَكَانَ إذَا رَأى غَيْماً عُرِفَ في وَجْهِهِ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ، النَّاسُ إذَا رَأوُا الغَيْمَ فَرِحُوا رَجَاءَ أنْ يَكُونَ مِنْهُ المَطَرَ، وَأرَاكَ إذَا رَأيْتَ غَيماً عُرِفَ في وَجْهِكَ الكَرَاهَةُ؟ فقَالَ: يَا عَائشَةُ، مَا يُؤْمِنُنِى أنْ يَكُونَ فِيهِ عَذَابٌ، قَدْ عُذِّبَ قَوْمٌ بالرِّيحِ، وَقَدْ رَأى قَوْمٌ العَذَابَ، فقَالُوا: هذَا عارِضٌ مُمْطِرُنَا[.)-2(

3. (1680)- Hz. Aişe (radıyallâhu anhâ) diyor ki: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı ciddi bir

şekilde, küçük dili görünecek derecede güldüğünü görmedim. O, sadece tebessüm ederdi." [Buhârî, Tefsir, Ahkâf 2, Edeb 68; Müslim, İstiska 16, (899); Ebu Dâvud, Edeb 113, (5098, 5099); Trimizî, Tefsir, Ahkâf, (3254).]
Buhârî'in bir rivayetinde şu ziyade mevcuttur: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir bulut görecek olsa bu yüzünden bilinirdi. Ben (bir seferinde):
"Ey Allah'ın Resûlü, halk bir bulut görecek olsa, yağmur getirebilir ümidiyle sevinir, halbuki sen bir bulut gördüğünde üzüldüğünü yüzünden okuyorum, sebebi nedir?" diye sordum. Bana şu cevabı verdi:
"Ey Aişe! Bunda bir azab bulunmadığı hususunda bana kim te'minat verebilir? Nitekim geçmişte bir kavm rüzgarla azaba uğratılmıştır. O kavim azabı gördükleri vakit: "Bu gördüğümüz, bize yağmur getirecek bir buluttur" demişlerdi."[234] _______________

)2-(اللّهوات ـ جمع لهاة بفتح الم ـ وهي: اللحمات في سقف أقصى الفم.)-3(العارض: السحاب الذي يعترض في أفق السماء.

AÇIKLAMA:

1- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, bir rüzgar esmesi veya bir bulut zuhur etmesi halinde bir korku ve endişe izhar ettiği, duada bulunduğu hususunda muhtelif rivayetler mevcuttur. Yukarıda kaydedilen rivayetin Müslim'de gelen bir vechi daha teferruatlıdır: Yine Hz. Aişe anlatıyor: "Şiddetli bir rüzgar estiği zaman Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
اَللَّهُمَّ إنِّى اَسْألُكَ خَيْرَهَا وَخَيْرَ مَا فِيهَا وَخَيْرَ مَا اُرْسِلَتْ بِهِ وَأعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا وَشَرِّ مَا فِيهَا وَشَرِّ مَا اُرْسِلتْ بِهِ
"Allahım senden bunun hayrını ve bunda bulunan hayrı ve bununla gönderilen şeyin hayrını diliyorum. Bunun şerrinden, bunda bulunanın şerrinden, bununla gönderilen şeyin şerrinden sana sığınıyorum" derdi. Hava bulutlandığı vakit rengi değişir, (duyduğu huzursuzluk sebebiyle yerinde duramaz) girerçıkar, gidergelirdi. Yağmur yağınca da rahatlardı. Ben bunu onun yüzünden anlardım..."
2- Yağmurla helâk edildiği belirtilen kavim Ad kavmidir. Bu, hadisin başka vecihlerinde tasrih edilmiştir. Ayrıca, o kavmin yağmuru görünce sarfettikleri "Bu gördüğümüz, bize yağmur getirecek bir buluttur" cümlesi, Kur'ân-ı Kerim'in Ad kavmi ile ilgili hikâyesinde aynen geçer (Ahkaf 24).
3- Şârihlerin dikkat çektiği bir inceliği belirtmekte fayda var: "Hadisin Buhârî'den kaydedilen ziyade kısmında: قَدْ عُذِّبَ قَوْمٌ بِالرِّيحِ وَقَدْ رَأى قَوْمٌ الْعَذَابَ "İbaresinde kavm kelimesi iki sefer geçmektedir. Arapça kaideye göre birinci sefer nekre olan isim, ikinci sefer geçince ma'rife kılınır, yani ikincide القوم olması gerekir. Halbuki ibarede her ikisi de قوم şeklindedir, yani nekredir. Öyle ise burada iki ayrı kavm söz konusu olmalıdır. Diğer taraftan meseleye temas eden âyetlerde rüzgârla azaba uğratılanların o sözü söyleyenler olduğu ifâde edilmektedir.
Ortadaki işkâle dikkat çeken İbnu Hacer, Kirmânî'nin yaptığı bir açıklamayı pek tatminkâr bulmayarak kendisi şunu söyler: "Necm sûresinde Rabb Teâla: وَاَنَّهُ اَهْلَكَ عَاداً اُولى "İlk Âd milletini helâk eden O'dur" (Necm 50) buyurur. Bu âyette, bir başka Âd kavmi daha olduğu ihsas edilmektedir. İkinci Âd kavmi üzerine bir kıssayı Ahmed İbnu Hanbel, hasen bir isnadla el-Hâris İbnu Hassân el-

Bekrî'den tahric etmektedir... Tirmizî, Nesâî ve İbnu Mâce bu kıssanın bâzı kısımlarını tahric etmişlerdir... Ahkâf sûresinde zikri geçen Âd kavmi, sonraki Âd'dır. Bu durumda, âyet-i kerimede zikri geçen اَخَـا عَـادٍ "Âd'ın kardeşi" (Ahkaf 21), Hud (aleyhisselam) değil, bir başka peygamberdir." [235]

4- وعن أبي ذر رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللهِ #: إنِّى أرَى مَا تَرَوْنَ، وَأسْمَعُ مَا تَسْمَعُونَ، أطَّتِ السَّمَاءُ)-1(، وَحَقَّ لَهَا أنْ تَئِطَّ، مَا فِيهَا مَوْضِعُ أرْبَعِ أصَابِعَ إ َّوَفِيهِ مَلَكٌ وَاضِعٌ جَبْهَتَهُ لِلّهِ تَعالى سَاجِداً، وَاللهِ لَوْ تَعْلَمُونَ مَا أعْلَمُ لَضَحِكْتُمْ قَلِيً، وَلَبَكَيْتُمْ كَثِيراً، وَلَمَا تَلَذَّذْتُمْ بِالنِّسَاءِ عَلَى الفُرُشِ، وَلَخَرَجْتُمْ إلى الصُّعُدَاتِ تَجْأرُونَ إلى اللهِ تَعالى، لَوَدِدْتُ أنِّى شَجَرَةٌ تُعْضَدُ[. أخرجه الترمذى.ومعنى »أطتِ السَّماءُ«، أى كثرة ما فيها من المئكة قد أثقلها حتى أطت: أى صوتت وهذا مثل، وإيذان بكثرة المئكة. وإن لم يكن ثمَّ أطيط)وَالجُؤَارُ(: الصياح: أى تستغيثون، وقوله »لَوَدِدْتُ أنِّى شَجَرَةٌ تُعْضَدُ« مَدرج في الحديث من قول أبى ذر .

4. (1681)- Ebu Zerr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ben sizin görmediğinizi görür, işitmediğinizi işitirim. Nitekim sema uğuldadı, uğuldamak da ona hak oldu. Semada dört parmak sığacak kadar boş bir yer yoktur, her tarafta Allah'a secde için alnını koymuş bir melek vardır. Allah'a yemin olsun, benim bildiğimi siz bilse idiniz az güler, çok ağlardınız, yataklarda kadınlarla telezzüz etmezdiniz, yollara, çöllere dökülür, (belanızı defetmesi için) Allah'a yalvar yakar olurdunuz." [Ebu Zerr (radıyallâhu anh) ilâve etti:] "Keşke sökülen bir ağaç olsaydım." [Tirmizî, Zühd 9, (2313); İbnu Mâce, Zühd 19, (4190).] [236]

AÇIKLAMA:

1- Semâvâtın uğuldayarak ses çıkarmasını, şârih Tîbî meleklerin sikleti ile açıklar. Hadiste belirtildiği üzere, melekler miktarca çoktur, bu çokluğun hasıl ettiği ağırlık ve sıklet altında semâvât çatırdayıp uğuldamaktadır. Bu ifade, meleklerin çokluğunu bildirmek üzere getirilmiş bir temsildir. Burada gerçek bir uğultu olmasa bile, O, Allah'ın büyüklüğünü takrir için söylenen mecazî bir kelamdır." Bu yoruma Aliyyu'l-Kârî katılmak istemez. Der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sözünün hakikati varken hangi mucib sebeple mecaza kaçıyoruz? Halbuki, aklen ve naklen hadisin hakikati mümkündür ve mecaza yönelmeye gerek yoktur. Zîra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Sizin işitmediğinizi işitiyorum" diyerek (insanlarca işitilmese bile semanın uğultusu olduğunu) tasrih etmiştir. Üstelik, semânın uğultusu pekâla onun tesbih, tahmid ve takdis sırasındaki sesi olabilir, zîra âyet-i kerime: "Mevcut olan her şey O'nu hamdederek tesbih etmektedir" (İsra 44) buyurmakla semânın tesbihini haber vermektedir."

____

)1-(أطيط صوت قتب الجمل إذا كان جديداً.

2- Hadisin sonunda yer alan "ağaç olma" temennisinin, hadisin râvisi Ebu Zerr (radıyallâhu anh)'e ait olduğunu şârihler belirtir. Hadis, insana uhrevî hesabın ciddiyet ve zorluğunu anlatınca, Ebu Zerr (radıyallâhu anh) hazretleri, bu ihbarın ciddiyetini anlamış olduğunu ifade sadedinde, kazanılması

zor, kaybedilmesi dehşetli bir sonuca atacak öyle bir imtihana mâruz kalmaktansa bir ağaç olmayı temenni etmiştir. Hadislere, râviler tarafından yapılan her çeşit ilâvelere idrac denir.[237]

-5- وَعَنْ أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللّهِ #: لَوْ يَعْلَمُ المُؤمِنُ مَا عِنْدَ اللّهِ مِنَ الْعُقُوبَةِ مَا طَمِعَ بِجَنَّتِهِ، وَلَوْ يَعْلَمُ الكَافِرُ مَا عِنْدَاللّهِ مِنَ الرَّحْمَةِ لمَا قَنَطَ مِنْ جَنَّتِهِ[. أخرجه رزين .

5. (1682)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mü'min, Allah indindeki ukubeti bilseydi, cennetten ümidini keserdi. Eğer kâfir Allah'ın rahmetini bilse idi, cennetten ümidini kesmezdi." [Rezîn ilavesidir. Hadis'i Müslim tahric etmiştir: Tevbe 23, (2755); Keza, Tirmizî de tahric etmiştir: Da'avât 108, (3536).][238]

AÇIKLAMA:

Allah karşısında, mü'minin koruması gereken edebi veciz şekilde ifade eden hadislerden biridir: Ne tam ümid ne de mutlak yeis, fakat eşit derecede hem korku hem ümid. Ulemâ mutlak ümidi de mutlak ye'si de büyük günahlar arasında addetmiştir. Ne kadar çok hayır amel işlese de mü'min, Allah'ın azabından korku içinde olacaktır, kezâ ne kadar çok, ne kadar büyük günah işlese de Allah'ın rahmetinden ümidini kesmeyecektir.[239]

-6- وعن أبى بردة عامر بن أبى موسى رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال لِى عَبْدُاللّهِ ابْنُ عُمَرَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما: هَلْ تَدْرِى مَا قال أبى ‘بيكَ؟ قُلْتُ:َ. قال: إنَّ أبِى قال ‘بِيكَ يا أبا مُوسى: هَلْ يَسُرُّكَ أنَّ إسْمَنَا مَعَ رسولِ اللّهِ # وَهِجْرَتَنَا مَعَهُ، وَعَمَلَنَا كُلَّهُ مَعَهُ يُرَدُّ لَنَا، وَأنَّ كُلَّ عَمَلٍ عَمِلْنَاهُ بَعْدَهُ نَجَوْنَا مِنْهُ كَفافاً رَأساً بِرَأسٍ؟ فقَالَ أبُوكَ ‘بى:َ واللّهِ، قَدْ جَاهَدْنَا بَعْدَهُ وَصَلَّيْنَا، وَصُمْنَا وَعَمِلْنَا خَيْراً كَثِيراً، وَأسْلَمَ عَلى أيْدِينَا بَشَرٌ كَثِيرٌ، وَإنَّا لَنَرْجُو أجْرَ ذلِكَ. قال أبى: لكِنِّى أنَا والَّذِى نَفْسُ عُمَرَ بِيَدِهِ لَوَدِدْتُ أنَّ ذلِكَ يُرَدُّ لَنَا، وَأنَّ كُلَّ شَئٍ عَمِلْنَاهُ بَعْدَهُ نَجَوْنَا مِنْهُ كَفافاً رَأساً بِرَأسٍ، فَقُلْتُ: إنَّ أبَاكَ وَاللّهِ خَيْرٌ مِنْ أبى[. أخرجه البخارى .

6. (1638)- Ebû Bürde Âmir İbnu Ebî Musa (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bana, Abdullah İbnu Ömer (radıyallâhu anhüma):
"Biliyor musun babam babana ne demiş?" diye sordu. Ben: "Bilmiyorum" dedim. Bunun üzerine:
"Babam, senin babana: "Ey Ebu Musâ! Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la olan İslâmımız, onunla olan hicretimiz, onunla olan bütün amellerimiz bizim için sâbit ve devamlı olsa, ondan sonra işlediğimiz amellerin de herbirinden başa baş kurtulsak bu seni memnun eder mi?" dedi. Baban, babama şu cevabı verdi:
"Vallahi hayır! Biz ondan sonra cihad yaptık, namaz kıldık, oruç tuttuk, çok hayırlar işledik. Bizim

elimizde çok insan Müslüman oldu. Biz bütün bunların ecrini ümid ediyoruz." Babam tekrar dedi ki: "Fakat ben, Ömer'in ruhu yed-i kudretinde olan Zat-ı Zülcelâl'e kasem olsun, bunların bize sabit kalmasını, O'ndan sonra yaptıklarımızdan da başa baş kurtulmayı isterim.
"Ben atılıp: "Senin baban, vallahi benim babamdan daha hayırlıymış" dedim." [Buhârî, Menâkıbu'l-Ensar 45.][240]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, Ashab arasında korku ve ümid meselesinin nasıl yer ettiğini göstermektedir. Hadiste, Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'in, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den sonraki hayır amelleri ile birlikte şer amelleri işlemiş olmaktan da korktuğunu, hayırları, şerleri karşılayacak miktarda olsa sevineceğini ifade buyurduğunu görmekteyiz.
Ebu Bürde, böyle düşünen Hz. Ömer'i takdirle yâd ederek, babası Ebu Mûsa'dan efdal olduğunu ikrâr eder. Aslında mutlak mânada Hz. Ömer'in efdaliyeti ulemâca kabul edilmiş ise de, Ebu Bürde, burada mevzubahis edilen amellere güvenmeme meselesinde Hz. Ömer'in üstünlüğünü dile getirmektedir. Gerçi, mutlak efdaliyete sâhip olan bir kimseye, bir başkasının hususî bir meselede üstün olması mümkün ise de Hz. Ömer (radıyallâhu anh) burada, makam-ı havfta bulunmakla, makam-ı recâda yer alan Ebû Musa'ya tefevvuk etmiştir. Zîra ulemâ havf makamının recâ (ümid) makamından üstün olduğunu kabul etmiştir. Çünkü, insanoğlu hayır niyetiyle yaptığı her şeyde kusur işlemekten uzak olamaz. Ayrıca ümidin ucba ve atâlete götürme ihtimaline karşı havfin tevbe ve istiğfara sevketme garantisi vardır. [241]

ALEMİN YARADILIŞI BÖLÜMÜ

Umumî Açıklama:

Yaratılış, yani varlığın başlangıcı meselesi düşünen insanlığın en eski meselelerinden biri, belki de birincisidir. Kendini tabiattan ayrı ve müstakil bir varlık olarak hisseden her insan, ilk iş olarak kendi aslını, insanlığın aslını düşünecek ve soracaktır. Bu mevzuda elde edeceği bilgi, kişiyi ister istemez, etrafını saran fizik çevrenin, yani Dünya'nın, semâvatın, Ay, Güneş ve yıldızların da aslını sormaya sevkedecektir.
İlk başlangıcı, menşei araştıran insan zihni orada kalmayıp, bunun tabiî sonucu olan bir başka soruya geçerek, sonumuz ne olacak, nereye gidiyoruz? diyecektir. Hülasa doğumla başlayıp, ölümle noktalanan bir hayat kaderine tâbi insanoğlu mebde ve meâdını hep soragelmiştir.
Nerden geldik, nereye gidiyoruz, bu dünyadaki işimiz nedir?
Buna cevap sadedinde felsefeler, nazariyeler ortaya atılmıştır. Tesadüfle başlatıp mutlak bir sonla tamamlayan, insanlığın encamını ademe atan maddeci felsefî görüşler olduğu gibi, ruhun ezeliyetini kabul eden ruhçu, mâneviyatçı görüşler de olmuştur.
Aslında dinler de bu suallere cevap vermek için vardır. Din tesâdüfî başlangıcı reddeder. "Bir saat intizamıyla belki daha dakik ve hassas çalışan Güneş Sistemi'miz ve kâinat çok usta bir yaratıcının elinden çıkmıştır" der, sağduyu sahipleri mevcudat arasındaki itme ve çekme kuvvetleri şeklinde

tezâhür eden irtibâtı, birbirine zıt ve şuursuz unsurların hayatın devamında ortaya koydukları işbirliği ve tamamlayıcılığı kâinatın parçaları ve cüzleri arasındaki dakik ve hassas intizamı, bunların bir elden çıktığına, ustalarının çok mâhir ve kâdir olduğuna, yaratma işini irâde ve şuurla yaptığına delil kabul eder.

Varlık âlemi, İslâm dininde Nur-u Muhammedî tâbir edilen bir ilk maddeden yaratılmıştır, Kadir olan Yaratıcı "Ol!" emri ile an-ı vakitte, yaratılış ağacının çekirdeği durumundaki Nur-u Muhammedî'den ilk varlık filizini ortaya çıkarmış, bu filiz tıpkı bir ağaç gibi inkişaf edip serpilerek, sonunda insan meyvesini verecek kemale ermiştir. Peygamberimiz, yaratılışın bu tekâmül seyri içerisinde meyvelerin meyvesidir. En son olan en mükemmeldir, Fahr-i Kâinattır.

İşte dinimiz, yaratılışla ilgili bahisleri Nur-u Muhammedî mebdei ile Zât-ı Muhammedî müntehası arasındaki safhaları ve halkaları ana hatlarıyla aydınlatacak şekilde yapar, bâzı ipuçları verir, fezlekeler sunar, tâli teferruata girmez. Vaz'edilen hülâsa ve fezlekeler, dünün müneccimleriyle bugünün astrolog ve faraziyecilerinin safsata ve fantezilerine kapılmayı önleyecek, buğdayla samanı ayırmaya yetecek açıklık ve zenginliktedir.

Şu halde aşağıda insanın yaratılışından, cin ve şeytanın, dünyanın yaratılışından, sema ve arşın yaratılışına kadar birçok meselede vârid olan hadislerden bazılarını göreceğiz.[242]

-1- عن عمران بن حصين رَضِىَ اللهُ عَنْهُما قال:]دَخَلْتُ عَلى رسولِ اللهِ # المَسْجِدَ فَأتَى نَاسٌ مِنْ بَنِى تَمِيمٍ، فقَالَ: اقْبَلُوا البُشْرَى يَا بَنِى تَميمٍ، فقَالُوا: بَشَّرْتَنَا فأعْطِنَا مَرَّتَيْنِ، فَتَغَيَّرَ وَجْهُهُ، ثُمَّ دَخَلَ عَلَيْهِ نَاسٌ مِنْ أهْلِ الْيَمَنِ، فقَالَ: اقْبَلُوا البُشْرَى يَا أهْلَ اليَمَنِ إذْ لَمْ يَقْبَلْهَا بَنُو تَميمٍ، قَالُوا: قَبِلْنَا يَا رسولَ اللهِ، ثُمَّ قالُوا: جِئْنَا لِنَتَفَقَّهَ في الدِّينِ، وَلِنَسْألُكَ عَنْ أوَّلِ هذَا ا٘مْرِ مَا كَانَ؟ قال: كَانَ اللهُ تَعالى، وَلَمْ يَكُنْ شَئٌ قَبْلَهُ، وَكَانَ عَرْشُهُ عَلى المَاءِ، ثُمَّ خَلَقَ السَّموَاتِ وَا٘رْضَ، وَكَتَبَ في الذِّكْرِ كُلَّ شَئٍ[. أخرجه البخارى والترمذى .

1. (1684)- İmran İbnu Husayn (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Mescidde, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın huzuruna girmiştim. (O sırada) Benî Temim kabilesinden bir grup insan geldi. Onlara:
"Ey Benî Temim, size müjde olsun!" diyerek söze başlamıştı. Onlar hemen:
"Bize müjde verdin. Öyle ise (beytü'lmâlden) iki kere bağış yap!" diye talepde bulundular. Onların bu cevabı karşısında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yüzünden rengi attı. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın huzuruna (Hayber'in fethi sırasında) Yemen halkından bir grup (Eş'ârî) girmişti. Onlara:
"Ey Yemenliler! Benî Temim'in kabul etmediği müjdeyi siz bari kabul edin!" dedi. Onlar:
"Kabul ettik ey Allah'ın Resûlü!" dediler ve arkadan ilâve ettiler:
"Biz dinimizi öğrenmeye ve bu (yaratılış) işinin başı ne idi, onu senden sormaya geldik!" dediler. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), mahlûkatın ve Arş'ın başlangıcını anlatmaya başladı:
"Bidayette Allah vardı, O'ndan önce başka bir şey yoktu. O'nun Arş'ı suyun üzerinde bulunuyordu. Sonra gökleri ve yeri yarattı. Sonra zikr (denen kader defterinde ebede kadar cereyan edecek) her şeyi yazdı." [Buhârî, Megâzî, 67, 74, Bed'u'l-Halk 1, Tevhid 22; Tirmizî, Menâkıb, 3946.][243]

-2- وعن أبى رزين العقيلى رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]قُلْتُ يَارسُولَ اللهِ: أيْنَ كَانَ رَبُّنَا قَبْلَ أنْ يَخْلُقَ خَلْقَهُ؟ قـالَ: كـانَ في عَمَـاءٍ، وَمَـا تَحْتَهُ هَـوَاءٌ، وَمَـا فَوْقَهُ هَوَاءٌ، وَخَلَقَ عَرْشَهُ عَلى المَاءِ[.قـال أحمد، قال يزيد: »الْعَمَاءُ«: أى ليس معه شئ. أخرجه الترمذى .

2. (1685)- Ebu Rezîn el-Ukeylî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü, dedim, mahlukatını yaratmazdan önce Rabbimiz nerede idi?" Bana şu cevabı verdi:
"Amâ'da idi. Ne altında hava, ne de üstünde hava vardı. Arşını su üzerinde yarattı."
Ahmed İbnu Hanbel dedi ki: "Yezid şunu söyledi: el-Amâ, yani "Allah'la birlikte başka bir şey yoktu" demektir." [Tirmizî, Tefsir, Hud (3108).][244]

-3- وعن طارق بن شـهاب رَضِـىَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال عُمرُ بنُ الخَطَّابِ رَضِـىَ اللهُ عَنْهُ: قامَ فِينَا رسولُ اللهِ # مَقامـاً فأخْبَرَنَا عَنْ بَدْءِ الخَلْقِ حَتَّى دَخَلَ أهْلُ الجَنَّةِ الجَنَّةَ، وَأهْلُ النَّارِ النَّارَ. حَفِظَ ذلِكَ مَنْ حَفِظَـهُ، وَنَسِيَهُ مَنْ نَسيَهُ[. أخرجه البخارى.

3. (1686)- Târık İbnu Şihâb (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Ömer İbnu'l-Hattâb dedi ki: "(Birgün) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) aramızdan doğrularak mahlûkatın ilk yaratılışından başlayarak (geçmiş olan ve gelecek olan bütün safhaları) cennet ehlinin cennete, cehennem ehlinin cehenneme girmesine kadar anlattı. Bunu bir kısmı öğrendi, bir kısmı unuttu." [Buhârî, Bed'ul-Halk 1.][245]

AÇIKLAMA:

1- Bu üç rivayet, yaratılışın başlangıcı ile alâkalı açıklamalar ihtiva etmektedir. Bunlarda âlemin yaratılışının başlangıcı hakkında bazı özet bilgiler mevcut olmakla beraber, idrak ve anlayışımızın ihâta edemediği bazı ifadeler de mevcuttur. Anlaşılan temel fikirler şunlardır:
* Hiçbir mahluk yok iken Allah mevcut idi.
* Önce suyu ve su üzerinde Arş'ı yarattı[246]
* Sonra gökleri ve arzı yarattı.
* Cereyan edecek yaratılış fiillerini kader kitabında önceden yazdı. Vukuat bu yazıya göre cereyan etmektedir, hâdiselerin hiçbirinde tesadüf yoktur.
* Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), insanların merâkı ve sorması üzerine mebde ve meâdla ilgili açıklamalar yapmıştır.
Şu halde hadislerden elde edilen bu özet bilgiler, mü'mini, eşyanın ve âlemin ve hattâ beşeriyetin başlangıcı hususunda insanlığın merakını bir kısım boş tahminlerle tatmine çalışan nazariye mâceracılarının kapanına düşmekten kurtarmaya yeterlidir.
2- Hadislerde muğlak bırakılan hususlara gelince:
* el-Amâ العَمَاءُ lügat olarak ince bulut mânasına gelir ise de, Cenab-ı Hakk'a nisbet edilince insan idrakinde tecellî etmesi gereken mâna meçhul kalmaktadır. Selef, Cenab-ı Hakk'ın zatı ile ilgili

tavsifatın mâhiyeti hususunda fikir beyanından kaçınıp, "inanırız, mahiyetini, ondan gerçek maksadı bilemeyiz" demiştir. Bu kelime bir rivayette العَمـاً şeklinde gelmiştir. Bu imlâ ile olunca: "Beraberinde hiçbir şey yok" demek olur. el-Amâ için: "Bu, insan aklının idrak edemeyeceği, künhüne, vasıf ve kavramanın ulaşamayacağı şeydir" dahi denmiştir. Ezherî: "Biz buna inanırız ancak nasıl olduğuna dâir fikir beyan etmeyiz" demiştir. "Rabbimiz nerede idi?" sorusunda hazfedilmiş bir kelimenin bulunduğu, bu cümlenin: "Rabbimizin Arş'ı nerede idi?" şeklinde olması gerektiği belirtilmiştir. Bu durumda "Amâ'da olan şey" Arş-ı İlâhî'dir. Yani amâ, makam-ı İlâhî'nin değil, makam-ı Arş'ın unvanı olmalıdır

* Arş: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bize mübhem ve muğlak kalan bir diğer tâbiri Arş'tır. Bunun da mâhiyeti bize meçhul kalmaktadır. Lügat olarak, yücelik ifade eden birçok şeye ıtlak olunmuştur. Padişahların oturduğu tahta arş denir ve öncelikle yücelik, yükseklik kastedilir. Cenab-ı Hakk'ın ilk yarattığı, yücelik ve yükseklik ifade eden mevcudata Arş denmiştir. Arşullah şeklinde Cenab-ı Hakk'a nisbet edilerek söylenir. Şu halde Arşullah, Cenab-ı Hakk'ın kudret ve halk (yaratma) isimlerinin tecellî ettiği ilk mahluk demektir.

Kelâm âlimleri ile eski hükemâ, Arş'ı "kainatı her cihetten kuşatan kürevî bir felek" diye tarif etmişlerdir. Bazı rivayet âlimleri, bu taht'a, ayak bile izâfe etmiştir. Ancak muhakkik ulemâya göre, şeriat örfünde gelen Arş'ın hakikatını tahdid ve takdir, beşer aklının, insanî idrakin işi değildir. Arşla ilgili bir kısım Nebevî açıklamalar, onun mahiyetini tanıtmayı değil, mahluk âleme nisbetle büyüklüğünü belirtmeyi gaye edinir.

3- Bu bâbın birinci hadisi yaratılışla ilgili soru sormanın caiz olduğunu, her üç rivayet, bu konuda -soru beklemeden- mü'minlere bilgi vermek gerektiğini göstermektedir.

4- Yine birinci hadis Yemenlilerin dinî ve mânevî yönlerinin daha güçlü olduğunu, Temimlilere ise maddî endişenin galebe çaldığını ifade etmektedir.[247]

KÜRSÜ, ARŞ VE GÖK KÜRESİ

Kürsü kelimesi Kur'ân'da 2 yerde geçer, biri İlâhî kürsüyü mevzubahis eder. Arş ise çok daha fazla geçer. Sırf İlâhî Arş'ın zikri 22 yerde geçer. Esas itibariyle maddî, dünyevî eşyaları ifade eden bu kelimelerin Cenab-ı Hakk'a nisbeti düşündürücüdür. Bunlardan kasd-ı İlâhî nedir? Eskiden beri İslâm âlimleri çok uğraşmışlar, çok münâkaşalar etmişler, farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Şüphesiz burada bu tarihî münakaşaya girecek değiliz. Gâyemiz, gerek hadisten ve gerek âyetten birkaç pasaj naklederek, meseleye dikkat çekmek, feza üzerine ihtisas yapanların ıttılâına arzetmektir.

Öncelikle şunu belirtmek isteriz: Kur'ân-ı Kerim kozmoğrafya kitabı değildir. İlk gâyesi, bütün âyetlerinde, Rabbü'l-âlemin olan Cenab-ı Hakk'ı tanıtmak, bize kulluk vazifelerimizi öğretmektir. Eşya niçin yaratılmıştır, nerden gelmektedir, nereye gidecektir, insanlar başı boş değildir, hayatın her anından hesap verecektir vs. bunları öğretmektir. Bu aslî maksadları işlerken, tâli olarak ilmin, terakkinin, tekniğin bazı ipuçlarını da vermekte, işâretlerde bulunmaktadır. Böylece her devirde insanlar Kur'ân-ı Kerim'i her hususta rehber yapabilmekte, mucize bir kitap olduğunu te'yid edebilmektedir.

Kürsü ve Arş'la ilgili âyetleri de bu çerçevede anlamak gerek. Kur' ân-ı Kerim, Cenab-ı Hakk'ın kâinat üzerindeki İlâhî hâkimiyetini bu tâbirlerle ifade etmektedir. Bu sebeple Kürsü ve Arş

tâbirlerinin zihne verdikleri bu mânanın esas alınması gerekir. Şimdi kelimeleri daha yakından inceleyelim:
Kürsü, lügatte, üzerinde dayanılan, oturulan şey demektir, dilimizde sandalye kelimesi ile karşılarız. Tefsirlerde gelen bâzı açıklamalara göre, kürsü, sandalyeye oturan kimsenin ayağını hafifçe yükseltmek maksadıyla, ayak altına konan tahta parçasıdır. Şimdilerde bu şey plastik, keçe, bitki lifi, tahta veya tel kafes gibi değişik maddelerden olabilmektedir. İlâhî saltanatın vüs'atini kavramada kürsünün taşıdığı bu mânayı da zihinden uzak tutmamalıdır. Zîra âyet-i kerimede, Cenab-ı Hakk'ın gücünü ifade zımnında: "Allah'ın kürsüsü gökleri ve yeri içine alacak şekilde geniştir, onların korunup gözetilmesi O'na ağır gelmez" buyurulur (Bakara 255.)
Evet İlâhî saltanat, öylesine geniş bir mülkte hüküm sürmektedir ki, semâvat ve arzı içine alan Kürsü, bu mülkün tamamına kıyasla, dünya saltanatına mazhar bir sultanın sandalyeye oturduğu zaman ayağını koyduğu altlık hükmünde kalmaktadır. Aşağıda kaydedeceğimiz hadisler bu mânayı te'yid edecektir.
Müfessirler kürsi kelimesini, ilim ve kudret olarak te'vil ederek, "Allah'ın kürsüsü, O'nun ilmi ve kudretidir" diye açıklayarak, lügavî mânanın zihinde hasıl edebileceği Allah'a madde, mekân ve şekil izafesi gibi menfi mânaları bertaraf etmişlerdir.
Arş, lügatte, kralların saltanat tahtı demektir. Bu da, Kürsü gibi, İlâhî saltanatı ifade eden bir tâbirdir. Bir âyette: "Allah'ın hükümranlığının Arş'ı kuşattığı" (Yunus 3), bir başka âyette de Allah'ın, "Büyük Arş'ın sahibi olduğu" (Müminun 36) ifade edilir. Bu iki mâna birçok seferler Kur'an'da tekrar edilir.
Kürsî ve Arş'ın İlâhî kudretin büyüklüğünü ve dolayısıyla bütün mevcudatın İlâhî murakebe ve kontrolün içinde kaldığını anlatmak maksadını tamamlamak üzere başka açıklamalara da yer verilmiştir:
Kürsü, iç içe olan yedi semânın dışındadır, yani yedinci semadan sonra gelmektedir. Fakat son hudud değildir. Onu da Arş kuşatmıştır. Bu konuda gelen nassları, bir müfessirimiz şu şekilde değerlendirir: "Semâvat ve arz Kürsü'nün iç boşluğunda yer alır. Kürsü de Arşın önündedir."
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Kürsü'nün, yedi semâya nazaran büyüklüğünü tasavvur edebilmemiz için şu teşbihte bulunur: "Yedi sema, Kürsü içerisinde, bir kalkanın içine atılmış yedi adet dirhem (kuruşluk) gibidir."
Aynı maksadla, İbnu Abbas şu teşbihte bulunur: "Eğer yedi sema ve yedi arz genişleyerek birbirlerine değecek hâle gelseler, Kürsü'nün genişliği yanında, bunlar, çöle atılmış bir halka gibi kalır."
Kürsü'nün genişliği bu olursa, Kürsü'yü kuşatan Arş'ın genişliği nasıl olur?
Bu soru, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a aynen sorulmuştur. Öyle ise cevabını O'ndan dinleyelim: "Nefsimi kudret elinde tutan Zat'a kasem ederim, yedi sema ve yedi arz, Kürsü'nün yanında, çöl bir arâziye atılmış bir (demir) halkadan baka bir şey değildir. Arş'ın Kürsü'ye olan üstünlüğü de, tıpkı bu çölün o halkaya üstünlüğü gibidir" [İbnu Kesir, Tefsir 1, 550).][248]

KÂİNAT KÜREVÎ Mİ?

Yukarıdaki açıklamalardan, top şeklinde bir kainat tasvîri çıkmaktadır. Bu mânayı te'yîd eden başka rivâyetler de var. Eski müfessirlerimiz, daha ziyâde kubbe kelimesini kullanarak bu mânaya işâret ederler. Merkezde arz ve sâbit yıldızların mahalli olan birinci sema, bunu tâkiben sırayla diğer altı

sema, sonra Kürsü, en dışda BÜYÜK ARŞ gelmektedir ve Büyük Arş, Kürsü'yü kuşatmaktadır. Bunlar üst üste değil, iç içe ve kürevîdir.
Cenâb-ı Hakk'ın Arş'ı istivâsı, O'nun bu hadsiz genişliğe hâkimiyetini ifâde eder. İnsan aklının alamayacağı, hayalinin tasavvur bile edemeyeceği sonsuzluk, Allah'ın büyüklüğü yanında, dünya sultanlarının ayak koydukları tahta parçası kalmakta, hiçliğe müncer olmaktadır. O yüce zât, Kur'an-ı Kerim'in ifadesiyle, "düşen bir yapraktan bile haberdar olacak kadar" (En'âm 59) kâinatın her noktasına ilmiyle, kudretiyle, tasarrufuyla hâkimdir, çünkü Büyük Arş'ı istiva etmiştir.[249]

ALLAH'A MEKAN İZÂFESİ Mİ?

Başta Arş'a istiva âyeti olmak üzere, ister Kur'an'da ve isterse hadislerde, Cenab-ı Hakk'ın hâkimiyetini ifâde için gelen tâbirâttan -bunları lügat ve örfî kullanışlarıyla anlayınca- Cenâb-ı Hakk'a mekân izâfe etmek, Zât-ı Akdeslerini insana benzetmek gibi, İslâm inancına uymayan mânâlar ortaya çıkarmaktadır. Kur'an âyetleriyle de tesbit edildiği üzere Zât-ı
İlâhî'nin eşi benzeri yoktur, zihinler O'nu tasavvurdan âcizdir. O'nu zaman, mekân, şekil gibi kayıtların hiçbirine tâbi kılamayız. Gözle görülmeyen, hayalle tasavvur edilemeyen, gaybî, İlâhî varlığı kavrayabilmemiz için Kur'an-ı Kerim ve hadisler, bâzı teşbîhlere yer vermiştir. İşte Kürsî ve Arş teşbîhleri bunlardandır. Biz bu teşbihler sâyesinde bir kısım İlâhî hakikatları kavrayabilmekteyiz. Yanlış anlaşılma olmasın diye bunlara yer verilmeseydi Allah tamamen meçhûlümüz kalacaktı. Öyle ise, bu çeşit ifâdeleri te'vîl ederek, kastedildikleri mânada anlamak gerekir. Nitekim selef âlimleri de öyle yapmışlardır.
Kur'ân-ı Kerim Cenâb-ı Hakk'ı tanıtırken, O'nun bize, "şah damarımızdan daha yakın" olduğunu belirtir. Bir başka âyette: "Secde et, O'na yaklaş" emriyle bizim O'ndan uzaklığımız ifâde edilir.
Yakınlık içinde uzaklık! Bu ezdâd İman mantığıyla tevhîd içinde kavranır, Aristo mantığıyla değil.
Sun'u ve yaratışını kavramaktan akılların âciz kaldığı Zât ne yüce, ne mukaddestir! Kâinatın zerrâtı adedince, O'nu nekâisten tenzîh eder, tesbîh ederiz, taksirâtımızın affını dileriz.[250]

4- وعن ابن مسعود رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رسول اللهِ #: لَمَّا خَلَقَ اللهُ تَعالى الْعَقْلَ. قالَ لَهُ: أقْبِلْ فأقْبَلَ، ثُمَّ قال لَه: أدْبِرْ فَأدْبَرَ، فقَالَ: مَا خَلَقْتُ خَلْقاً أحَبَّ إلَيَّ مِنْكَ، وَ أرَكِّبُكَ إ في أحَبِّ الخَلْقِ إلَيَّ[. أخرجه رزين .

4. (1687)- İbnu Mes'ûd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teâlâ hazretleri aklı yarattığı zaman ona: "Gel!" dedi, o da geldi. Sonra "Geri dön!" diye emretti. O da geri döndü. Bunun üzerine akla şunu söyledi: "Ben, kendime senden daha sevgili olan başka bir şey yaratmadım. Seni, nezdimde mahlûkâtın en sevgilisi olana bindireceğim." [Rezîn ilavesi.][251]

AÇIKLAMA:

Rezîn'in ilâvesi olan bu hadisin kaynağı gösterilmemiştir. Ancak İbnu Hacer, Fethu'l-Bârî'de 1684 numarada kaydedilen İmran İbnu Husayn hadîsini şerh sadedinde, ilk defa yaratılanla ondan sonra yaratılanların sırasını göstermeye çalışırken ilk yaratılan şeyin akıl olduğunu beyan eden اَوَّلُ مَا خَلَقَ اللّٰهُ الْعَقْلُ rivâyetini kaydettikten sonra bunun sâbit, sahih bir senedi olmadığını belirtir. Keza el-Metâlibu'l-Âliye'de Hâris İbnu Ebî Üsâme'nin Müsned'inden naklen akıl üzerine kaydettiği 30 kadar hadisin başında: "hepsi de mevzu'dur" yani uydurmadır diyerek bilgi verir.

Şu halde aklın faziletiyle ilgili hadislerin sıhhatini ihtiyatla karşılamak gerekmektedir.[252]

-5- وعن جابر رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال لى رسول اللهِ #: أُذِنَ لِى أنْ أحَدِّث عَنْ مَلَكٍ مِنْ مَئِكَةِ اللهِ تَعالى مِنْ حَمَلَةِ الْعَرْش: إنَّ مَا بَيْنَ شَحْمَةِ أُذُنِه إلى عَاتِقِهِ مَسيرَةُ سَبْعِمِائَةِ عَامٍ[. أخرجه أبو داود .

5. (1688)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana: "Allah'ın meleklerinden olan Arş'ın taşıyıcılarından bir melek hakkında rivâyette bulunmam için bana izin verildi" dedi ve ilâve etti: "Onun kulak yumuşağı ile ensesi arasındaki uzaklık yedi yüz senelik mesâfedir" [Ebu Dâvud, Sünnet 19, (4727).][253]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu açıklamasında birkaç nokta gözükmektedir:
* Arş-ı Âzam, melekler tarafından taşınmaktadır. Bunlara hamele (taşıyıcılar) denmektedir.
* Arş-ı Âzam, insanın akıl ve hayali almayacak bir azamete sahiptir. Zîra, onu taşıyan meleklerden birinin sadece kulağı ile omuzu arasındaki mesafe, (at) yürüyüşü ile yedi yüz yıl tutmaktadır vs... İslâm ulemâsı, buradaki rakamın, çokluğu ifade (kesretten kinaye) için kullanıldığını, mesafeyi tahdîd için kullanılmadığını belirtmiştir.
İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'tan Deylemî'nin kaydettiği bir rivâyette Arş'ı taşıyan meleklerin boyu hakkında daha tamamlayıcı bazı bilgiler yer alır:
وَإنَّ مَلَكاً مِنْ حَمَلَةِ الْعَرْشِ يُقَالُ لَهُ إسْرَافِيلَ زَاوِيَةٌ مِنْ زَوَايَا الْعَرْشِ عَلى كَاهِلِهِ قَدْ مَرَقَتْ قَدَمَاهُ في الأرْضِ السُّفْلَى وَمَرَق رَأسُهُ مِنَ السَّمَاءِ السَّابِعَةِ والْخَالِقُ اَعْظَمُ مِنَ الْمَخْلُوقِ
"Arş'ı taşıyan meleklerden İsrâfil adında biri vardır. Arş'ın köşelerinden biri onun omuzu üzerindedir. Ayakları aşağı arzı, başı da yedinci semâyı delip geçmiştir. Hâlık mahlûktan büyüktür"
Ahmed İbnu Hanbel'in Abdullah İbnu Selâm'dan bu aynı mevzû üzerine kaydettiği bir hadis, meleğin büyüklüğü hakkında bazı ziyade bilgiler ihtivâ eder:
...مِنْ بَيْنِ قَدَمَيْهِ إلَى قَعْبَيْهِ مَسِيرَةُ سِتّ مِائَةَ عَا مٍ وَمَا بَيْنَ قَعْبَيْهِ إلَى اَخْمَصِ قَدَمَيْهِ مَسِيرَةُ سِتَّ مِائَةَعَامٍ وَالْخَالِقُ اَعْظَمُ
".(Meleğin) ayakları ile topukları arasında altı yüz yıllık (yürüyüş) mesâfesi vardır. Topukları ile ayak çukurları arasında da altı yüz yıllık (at yürüyüşü) mesafesi vardır". Âlimler, bu hadisleri zayıf bulsa da birbirini destekleyip takviye ettiğini belirtirler. Bunlardan hareketle gayb âlemi üzerine

kesin bir hükme ulaşılamaz ise de bir fikir elde edilebilir.[254]

-6- وعن العباس بن عبد المطلب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]كُنْتُ جَالِساً في الْبَطْحَاءِ في عِصَابَةٍ)-1(فِيهِمْ رسول الله # إذْ مَرَّتْ سَحَابَةٌ فَنَظَرَ إلَيْهَا، فقَالَ #: هَلْ تَدْرُونَ مَا اسمُ هذِهِ؟ قالُوا: نَعَمْ، هذَا السَّحَابُ. قال: وَالمُزْنُ، قالُوا: وَالمُزْنُ، فقَالَ #: وَالْعنَانُ، قالُوا: وَالْعَنَانُ، ثُمَّ قَالَ #: هَلْ تَدْرُونَ كَمْ بُعْدَ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَا'رْضِ؟ قالُوا: َ وَاللّهِ. قالَ: فإنَّ بُعْدَ مَا بَيْنَهُمَا، إمَّا قال وَاحِدَةٌ، أوِ اثْنَتَانِ، أوْ ثَثٌ وَسَبْعُونَ سَنَةً، وَبُعْدَ السَّمَاءِ الَّتِى فَوْقَهَا كَذلِكَ، وَكَذلِكَ حَتَّى عَدَّ سَبْعَ سَمَوَاتٍ كَذلِكَ، ثُمَّ فَوْقَ السَّمَاءِ السَّابِعَةِ بَحْرٌ بَيْنَ أعْهُ وَأسْفَلِهِ كَمَا بَيْنَ سَمَاءٍ إلى سَمَاءٍ، وَفَوْقَ كلُّ ذلِكَ ثَمَانِيَةُ أوْعَال بَيْنَ أظْفِهِنَّ وَرُكبِهِنَّ كَمَا بَيْنَ سَمَاءٍ إلى سَمَاءٍ، ثُمَّ فَوْقَ ظُهُورِهِنَّ الْعَرْشُ مَا بَيْنَ أسْفَلِهِ وَأعْهُ مِثْلُ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ إلى السَّمَاءِ، وَاللّهُ عَزَّ وَجَلَّ فَوْقَ ذلِكَ[. أخرجه أبو داود والترمذى.وفي رواية:]لَمْ يَعزُهَا صَاحِبُ جَامِعِ ا'صُولِ إلى أحَدٍ مِنَ الْكُتُبِ السِتَّة[.عن قتادة، وعبدالله قا:]بَيْنَا رسول الله # جَالِسٌ مَعَ أصْحَابِهِ إذْ مَرَّتْ

)-1(أى جماعة.
____

سَحَائِبُ، فقَالَ: أتَدْرُونَ مَا هذا؟ هذَا الْعَنَانُ، هذِهِ رَوَايَا)-2(ا'رْضِ يَسُوقُهَا اللهُ تَعالى إلى قَوْمٍ َ يَعْبُدُونَهُ، ثُمَّ قالَ: أتَدْرُونَ مَا هذِهِ السَّمَاءُ؟ موْجٌ مَكْفُوفٌ)-3(، وَسَقْفٌ مَحْفُوظٌ، وَفَوْقَ ذلِكَ سَمَاءٌ أخْرَى حَتَّى عَدَّ سَبْعَ سَمواتٍ، وَهُوَ يَقُولُ: أتَدْرُونَ مَا بَيْنَهُمَا، ثُمَّ يَقُولُ: خَمْسُمِائَةِ عَامٍ، ثُمَّ قالَ: أتَدْرُونَ مَا فَوْقَ ذلِكَ؟ فَوْقَ ذلِكَ الْمَاءُ وفَوْقَ المَاءِ الْعَرْشُ، واللهُ فَوْقَ الْعَرْشِ، َ يَخْفَى عَلَيْهِ شَئٌ مِنْ أعْمَالِ بَنِى آدَمَ، ثُمَّ قالَ: أتَدْرُونَ مَا هذِهِ ا'رْضُ؟ قال: تَحْتَهَا أُخْرَى بَيْنَهُمَا خَمْسُمِائَةِ عَامٍ، حَتَّى عَدَّ سَبْعَ أرَضِينَ[. وذكر الحديث .

6. (1689)- Hz. Abbas İbnu Abdilmuttalib (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bathâ nâm mevkide, aralarında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın da bulunduğu bir grup insanla oturuyordum. Derken bir bulut geçti. Herkes ona baktı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Bunun ismi nedir bileniniz var mı?" diye sordu.

"Evet bu buluttur!" dediler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Buna müzn de denir" dedi. Oradakiler:

"Evet müzn de denir" dediler. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Anân da denir" buyurdu. Ashab da:

"Evet anân da denir" dediler. Sonra Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Biliyor musunuz, sema ile arz arasındaki uzaklık ne kadardır?" diye sordu.

"Hayır, vallahi bilmiyoruz!" diye cevapladılar.

"Öyleyse bilin, ikisi arasındaki uzaklık ya yetmiş bir, ya yetmiş iki veya yetmiş üç senedir. Onun üstündeki sema(nın uzaklığı da) böyledir."

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yedi semayı sayarak her biri arasında bu şekilde uzaklık bulunduğunu söyledi. Sonra ilâve etti:______________

)-2(جمع روايـة، وهي: البعير، أو غيره من الدواب يستقى عليه، وقد تسمى المزادة رواية

مجازاً.)-3(الموج: اضطراب ماء البحر، والكفوف: المجموع .
"Yedinci semânın ötesinde bir deniz var. Bunun üst sathı ile dibi arasında iki sema arasındaki mesafe kadar mesafe var. Bunun da gerisinde sekiz adet yabâni keçi (sûretinde melek) var. Bunların sınnakları[255] ile dizleri arasında iki semâ arasındaki mesafe gibi uzaklık var, sonra bunların sırtlarının gerisinde Arş var, Arş'ın da alt kısmı ile üst kısmı arasında iki sema arasındaki uzaklık kadar mesafe var. Allah, bütün bunların fevkindedir." [Tirmizî, Tefsir, Hâkka, (3317); Ebû Dâvud, Sünnet 19, (4723); İbnu Mâve, Mukaddime 13, (193).]
Bir rivâyette şu açıklama yer alır: "Bu hadisi Câmiu'l-Usûl sâhibi, Kütüb-i Sitte'ye dâhil kitaplardan hiçbirine nisbet etmemiştir."
Katâde ve Abdullah'dan yapılan bir rivayet şöyle: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ashabıyla birlikte otururken bir kısım bulutlar geçmişti:
"Bunun ne olduğunu biliyor musunuz? Bu, el-anân (denen buluttur), bu arzımızın sakasıdır.[256] Allah Teâla bunu kendisine hiç ibâdet etmeyen bir kavme göndererek (su ihtiyaçlarını görür)" dedi. Bir müddet sonra devamla:
"Bu sema nedir biliyor musunuz? Dürülmüş bir dalga, korunmuş bir tavandır. Bunun üstünde diğer bir sema vardır" dedi ve böylece üst üste yedi semanın olduğunu söyledi. Sonra konuşmasına devamla:
"İkisi arasında ne (kadar uzaklık) var biliyor musunuz?" diye sorduktan sonra "Beş yüz yıl!" dedi. Sonra tekrar:
"Bunun gerisinde ne olduğunu biliyor musunuz? Bunun gerisinde suvar. Suyun gerisinde Arş var. Allah, Arş'ın fevkindedir. Âdemoğlunun ef'âlinden hiçbiri O'na gizli kalmaz" buyurdu. Sonra tekrar:
"Bu arz nedir, biliyor musunuz? Bunun altında bir diğer arz var, ikisi arasında beş yüz yıl var. Böylece yedi arzın varlığını birer birer saydı" hadisi zikretti."[257]

AÇIKLAMA:

1- Burada, hadis özetlenmektedir. Biz, Hz. Ebu Hüreyre (radıyallâhu anh)nin rivâyet ettiği Tirmizî hadîsini aynen kaydetmeyi gerekli buluyoruz: "Biz Ashab'tan bir grup, Hz. Peygiamber (aleyissalâtu vesselâm)'le birlikte otururken bir bulut geldi. Resûlullah (aleyhisalâtu vesselâm): "Bu nedir, bilir misiniz?" dedi. "Allah ve Resûlü daha iyi bilir" dediler. Buyurdu ki: "Bunlar, bulut, yeryüzünün sakalarıdır. Allah, bunları kendisine şükür ve ibadet yapmayan bir kavme (bile) sevkeder".
Resûlullah (aleyhisalâtu vesselâm) sonra tekrar sordu: "Pekiyi, sizin şu üstünüzdeki şey nedir, bilir misiniz?" "Allah ve Resûlü daha iyi bilir?" dediler. "Bu, dedi, dünyamızın semasıdır (raki') korunmuş bir tavandır, kat kat dürülmüş bir dalgadır".
Sonra tekrar sordu: "Sizinle onun arasında ne kadar mesâfe var biliyor musunuz?" "Allah ve Resûlü daha iyi bilir!" dediler. Bunun üzerine şu açıklamayı yaptı: "Sizinle onun arasında beş yüz yıllık mesafe vardır".
Sonra tekrar sordu: "Pekâlâ, bunun üstünde ne var biliyor musunuz?" "Allah ve Resûlü daha iyi bilir!" dediler. Buyurdu ki: "Bunun üstünde iki sema mevcut, ikisinin arasında da beş yüz yıllık mesafe var".
Sonra Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) tekrar aynı şekilde açıklamalar yaparak yedi semayı saydı ve her iki sema arasında, dünya ile sema arasındaki kadar mesafe olduğunu belirtti.

Sonra tekrar sordu:"Pekâlâ bunun üstünde ne var biliyor usunuz?" "Allah ve Resûlü daha iyi bilir" dediler. Buyurdu ki: "Bunun üstünde Arş vardır. Bununla sema arasında da iki sema arasındaki mesafe kadar uzaklık vardır."
Sonra tekrar sordu: "Altınızda ne var biliyor musunuz?" "Allah ve Resûlü daha iyi bilir!" dediler. "Bu, arzdır" dedi ve sordu: "Pekâlâ bunun altında ne olduğunu biliyor musunuz?" "Allah ve Resûlü daha iyi bilir!" dediler. "Bunun altında, buyurdu, başka bir arz daha var. Bu ikisi arasında beş yüz yıllık mesafe mevcut." Sonra Hz. Peygamber (aleyhissilâtu vesselâm), bu şekilde yedi arzı saydı ve sonunda şu açıklamayı yaptı: "Muhammed'in nefsini elinde tutan Zât-ı Zülcelal'e yemin ederim, şâyet siz, en aşağıdaki arza bir ip sarkıtacak olsanız, bu ip Allah'ın (ilmi) üzerine inecektir". Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sözünü tamamlayınca: "O, her şeyden öncedir, kendisinden sonra hiçbir şeyin kalmayacağı sondur, varlığı âşikârdır, gerçek mahiyeti insan için gizlidir. O, her şeyi bilir" (Hadîd 3) âyetini kıraat buyurdu." Tirmizî der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu âyeti okuması da gösterir ki, sarkıtılan ip, Allah'ın ilmine, kudretine ulaşacaktır". [(Tirmizî, Tefsir, Sûretu'l-Hadîd, (3294).]
2- Hadis nakdinde teşeddüdüyle meşhur olan İbnu'l-Cevzî, iki sebeple Hz. Abbâs (radıyallâhu anh)'ın rivâyetine mevzû demiştir:
1- Senedde yer alan Velîd İbnu Ebî Sevr,
2- Allah'a mekân izâfesi ve diğer hadislerde gelen rakamlara uymayan rakamların verilmesi.
Ancak bu itirazlara cevaplar verilmiştir:
1- Bu hadis, şiddetli zayıf olan Velîd dışında, mevsut kimseler tarafından da rivâyet edilmiştir.
2- Aynı iki şey arasındaki sâbit bir mesafeyi farklı rakamlarla ifâde etmek normaldir. Çünkü rakamlar yürüme cinsinden yıl olarak verilmektedir. Halbuki aynı mesâfe ağır yürüyüşle daha uzun zamanda katedilirken, hızlı yürüyüşle daha az zamanda katedilir."
Nitekim uzaklıklar umumiyetle, ".kadar yıllık yürüme mesafesi" şeklinde ifade edilmiştir. Hadislerde geçen, مَسِيرَةٌ (mesîre) kelimesi seyir, yani yürümekten masdardır.
Şu halde, sadedinde olduğumuz hadiste geçen "Sema ile arz arasındaki uzaklık) ya yetmiş bir, ya yetmiş iki, veya yetmiş üç senedir" ve hatta "beş yüz senedir" şeklindeki farklı rakamlar, meleğin hızlı veya ağır yol alışına tâbidir.(21) Hızlı seyreden daha az zamanda, (yetmiş bir senede) katediyor demektir. Aynı mesafe, görüldüğü üzere, beş yüz yıllık yürüme mesafesi olarak da ifade edilmiştir. Bu tevile göre son rakam, çok daha ağır hareket eden meleğin hızı esas alınarak tesbit edilmiş olmalıdır.
Bu te'vile hak verdiren Kur'ânî bir karîne, meleklerin cins cins ve faklı sayıda (ikişer, üçer, dörder) kanatları olduğunu belirten âyettir (Fâtır 1). Kanat sayısındaki fark, sürat farklılığına bir işâret olabilir.
3- Bir kere daha tekrâr edelim: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu açıklamaları, kâinatın büyüklüğü ve dolayısıyla bu uçsuz bucaksız mekân üzerinde tam bir hükümranlığa sahip olan Allah'ın büyüklüğü hakkında bir fikir vermeye, kâinatı değerlendirmede bazı prensip ve ipuçları vermeye yöneliktir. Kozmozun yapısı, mahiyeti, kâinatın bulutları husûsunda kesin bilgiler, rakamlar aranması hata olur, yanlışlık olur, lüzumsuz ve gereksiz münakaşalara da yol açabilir. Ancak şu da bir gerçek: "Âyet ve hadislerde bu meselelere yer verilmiş olması, bazı rakamların zikredilmesi, meseleye nazar etmemizi gerekli kılar. Öyle ise bu mevzulara, _______________(21) Hangi vâsıtanın hızı esas alınacağı nasslarda sarîh değildir. Şarihler meleği esas almıştır. Meleğin hızı nedir? O da sarîh değil. Şu halde nasslar uzaklık hususunda bir fikir vermek istiyor, kesin bilgi değil. ilmin ışığında, kesin

hükümlerden uzak daha mülâyim yaklaşımlarla nazar etmek faydalıdır ve lüzumludur.[258]

-7- وعن عبدالله رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]خَلَقَ اللهُ سَبْعَ سَموات غِلَظُ كُلِّ وَاحِدَةٍ مَسيرَةُ خَمْسُمِائَةِ عَامٍ[.قُلْتُ: ورواية قتادة في جامع الترمذى مرفوعة عن الحسن عن أبى هريرة بتقديم وتأخير وزيادة ونقص، والله أعلم.»اْوَعَالُ«: تيوس الجبال، واحدها وَعِل)-1(.

7. (1690)- Abdullah İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh)'dan yapılan rivayette, [Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)] şöyle buyurmuştur: "Allah yedi semayı yarattı. Her birinin kalınlığı beş yüz yıl yürüme mesafesidir."
Derim ki: "Tirmizî'nin Câmi'inde yer alan Katâde hadisi, bazı takdim ve te'hirler, ziyâde ve noksanlarla Hasan Basri an Ebî Hüreyre tarikinden merfu olarak gelmiştir.Allahu a'lem.[259]

AÇIKLAMA:

1-Bu hadis aslında mevkuf, yani Abdullah İbnu Mes'ud'un kendi sözü gibi görünmektedir. Ancak gaybî olan ve içtihad da yürütülemeyecek olan mevzulardaki Ashab sözünün merfu yani Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sözü olacağı kabul edildiği için, parantez içerisine ilave etmek suretiyle hadisi merfu imiş gibi sevkettik.
2- Hadisin kaynağı ile ilgili kayıt yok. Rezîn ilavesi olduğu anlaşılıyor. Ancak Osman İbnu Said ed-Dârimî bunu er-Reddu ale'l-Cehmiyye'de (s. 26, 27) kaydetmiştir. İbnu Cerir et-Taberî de Katâde'den mürsel olarak kaydetmiştir. Bu hadis mâna itibariyle önceki rivayete benzer.
3- Hadisin sonunda kaydedilen Derim ki... açıklaması Teysîru'l-Vusul müellifi İbnu Deybe'ye aittir.[260]

-8- وعن جبير بن مطعم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]أتَى أعْرَابِىٌ[النَّبىَّ #،
)-1(والمراد مئكة على صورتها، والله أعلم.____________
فقَالَ يَارسُولَ اللهِ: جُهِدَتِ)-2(اْنْفُسُ، وَضَاعَ الْعِيَالُ، وَهَلَكَتِ اْنْعَامُ، وَنُهِكَتِ اْمْوَالُ، فَاسْتَسْقِ لَنَا، فَإنَّا نَسْتَشْفِعُ بِكَ عَلى اللهِ تَعالى، وَنَسْتَشْفِعُ بِاللهِ عَلَيْكَ، فقَالَ #: وَيْحَكَ أتَدْرِى مَا تَقُولُ وَسَبَّحَ #، فَمَا زَالَ يُسَبِّحُ حَتَّى عُرِفَ ذلِكَ في وُجُوهِ أصْحَابِهِ، ثُمَّ قال: وَيْحَكَ إنَّهُ َ يُسْتَشْفَعُ بِاللهِ تَعالى عَلى أحَدٍ مِنْ خَلْقِهِ، شَأنُ اللهِ أعْظَمُ مِنْ ذلِكَ! وَيْحَكَ، أتَدْرِى مَا اللهُ: إنَّ عَرْشَهُ عَلى سَموَاتِهِ - لهكَذَا - وقال بأصَابِعِهِ: مِثْلُ الْقُبَّةِ عَلَيْهِ، وَإنَّهُ لَيَئِطُّ أطِيطَ الرَّجُلِ بالرَّاكِبِ[. إخرجهما أبو داود .

8. (1691)- Cübeyr İbnu Mut'im (radıyallâhu anh) anlatıyor. "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir bedevî gelerek:
"Ey Allah'ın Resûlü, (kuraklıktan) insanlar meşakkate düştüler. Aile efradı zayiata uğradı. Hayvanlarımız da helâk oldular. Bizim için Allah'a dua et, su göndersin. Zîra biz Allah'a karşı senin şefaatini, sana karşı da Allah'ın şefaatini taleb ediyoruz!" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) adama şu mukabelede bulundu:

"Yazık sana, söylediğin şeyin idrakinde misin? Sübhanallah!"
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sübhanallahları o kadar tekrar etti ki bunun tesiri Ashab'ın yüzünden okunmaya başladı. Sonra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sözüne şöyle devam etti:
"Yazık sana, mahlukatından hiç kimseye karşı Allah şefaatçi kılınmaz. Allah'ın şânı böyle bir şey yapmaktan çok yücedir. Bak hele! Sen Allah'ın (azametinin) ne olduğunu biliyor musun? O'nun Arş'ı, semavatının şöyle üzerindedir. -Parmaklarıyla işaret ederek- tıpkı üzerinde bir kubbe gibi. Arş Zat-ı Zülcelâl sebebiyle inleyip ses çıkarır, tıpkı süvarisi sebebiyle atın ses çıkarması gibi." [Ebu Dâvud, Sünnet 19, (4726).][261]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste, bir bedevî, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gelerek ____________)1-(بصيغة المجهول: أي أوقعت في المشقة. kuraklığa maruz kaldıklarını, bu yüzden çok sıkıntıya düşüp telafata uğradıklarını belirterek kendileri için Allah'a yağmur duasında bulunmasını taleb eder.
2- Onun bu sırada sarfettiği bir söze Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) karşı koyar, yanlışlığını belirtir. Bu söz "...Sana karşı da Allah'ın şefaatini taleb ediyoruz" cümlesidir.
Bu ifade hatâlıdır. Çünkü, şefaat bir büyüğe ulaşmak için araya vasıta koymaktır. Allah'a ulaşmak için Resûlü'nün araya konması mümkün ama, "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e ulaşmak için araya Allah'ın konması" bu tevhid akidesine ters düşen bir durumdur. Burada Allahkul arasındaki hiyerarşinin karıştırılması mevzubahistir. Hiçbir mahluk Allah'tan büyük olamayacağına göre, O'na ulaşmada Allah'ın şefaatçi kılınması olamaz.
3- Hayret, öfke, reddetme gibi durumlarda Sübhanallah, Lâilâhe illallah gibi tâbirlerin kullanılmasının müstehab olacağı hadisten anlaşılmıştır.
4- Ashab'ın yüzünde beliren şey endişedir. Çünkü Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sübhanallah'ı çokca tekrarı O'nun öfkesinin şiddetini ifade ediyordu. Ashab ise, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın öfkelenmesi karşısında Allah'tan gelebilecek bir musibetin endişe ve korkusuna düşerlerdi.
5- Arş'ın inlemesi, Cenab-ı Hakk'ın azameti karşısında Arş'ın acze düşüp tahammül edememesinden ileri gelir. Ancak âlimler hadisi bu zâhirî mâna ile anlamanın Cenab-ı Hakk'a keyfiyet izafesi olacağına, ayrıca tenzih ve tevhid açısından bunun yanlışlığına, imkânsızlığına dikkat çekerler. Çünkü لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَىْءٌ "Allah'ın hiçbir benzeri yoktur" (Şûra 11).
Hattabî der ki: "...Bundan murad Allah'ın bu sıfatlarını tahkik veya O'nu bu hey'et üzere tahdid değildir. Bu hadis, Cenab-ı Hakk'ın azametini anlamaya yaklaştırıcı bir kelamdır. Onunla, soru sahibine anlama kapasitesinin anlayacağı bir üslubla meselenin beyânı kastedilmiştir. Hele muhatap kelamın ifade edeceği mâna inceliklerini bilmeyen, ilimden mahrum kaba bir bedevî ise böyle açık bir ifadeye gerek vardır. (Ancak bu ifadenin zahiri, ilim ehli tarafından esas alınarak bir kısım itikadî prensipler çıkarılamaz, bilakis te'vili gerekir)."[262]

BAŞKA DÜNYALAR MI?

1- Başka Dünyalar? Küremiz dışındaki gök cisimleri arasında, Dünya şartlarını taşıyan ve hatta bizim hayat sahiplerini barındıranlar var mı? sorusuna dinî kaynaklarımızdan oldukça dikkat çekici bir cevap alabiliyoruz. Talak sûresinde geçen: "O Allah ki, yedi semayı, arzından da onun mislini yarattı" (Talak 12) âyetinden İslâm âlimleri, -başka mânalar yanında- tıpkı 7 sema gibi, 7 ayrı arzın da var olduğu mânasını çıkarmışlardır. İslâm dini açısından 7 ayrı arzın varlığına hükmetmek için, yegane delil, bu âyetten çıkarılan mezkur işarî mâna değildir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den rivayet edilen birçok hadisler "arzlar" ve "yedi arz" tâbirlerine yer vererek buna sarahaten parmak basarlar. Meselâ, sahih hadis kaynaklarımızdan Tirmizî'nin uzunca bir rivayetinde, dünya semasından sonra gelen yedi kat sema ve bunların her biri arasında bulunan 500 yıllık mesâfe belirtildikten sonra, her semada bir arz olmak üzere, toplam 7 arzın yer aldığı açıklanır.
2- Arz Dışında Hayat? Arzın misli söz konusu olunca, arzdaki şartlar yönüyle de misli olan -sözgelimi hayat şartlarını ve canlıları da ihtiva eden- dünyalar, yukarıda kaydettiğimiz âyetin işarî mânasında müstatir ve mevcut ise de, hayat meselesini açıkça ele alan hadis de vardır. İbnu Abbas (radıyallâhu anhümâ)'a nisbetinin sahih olduğu bilhassa tasrih edilen bir rivayette şöyle denir: "Yedi arz vardır. Her arzda sizin peygamberiniz gibi bir peygamber, Âdeminiz gibi bir Âdem, Nuhunuz gibi bir Nuh, İbrahiminiz gibi bir İbrahim, İsâ gibi bir İsa vardır."
3- Diğer Arzların Uzaklığı? Çıplak gözle görülen sâbit yıldızlar sisteminin teşkil ettiği Dünya semâsı ile, ondan sonra gelen müteakip 2. sema arasında, az önce temas ettiğimiz Tirmizî hadisinde belirtildiği üzere, 500 yıllık mesâfe mevcuttur. Keza 2. sema ile 3. sema arasında da aynı mesâfe vardır. Bu durum, 7. semâya kadar bu şekilde devam etmektedir.
Hadiste 500 yıl olarak ifade edilen zamanı nasıl hesaplamalıyız? Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinin şartlarında carî olan bir günlük vasati yürüyüş mesafesi mi esas alınmalıdır? Bu takdirde şer'î örfte bir günlük mesafe 90 km. dir. Yoksa, günümüz vasıtalarını mı esas alacağız? Zîra Kur'ân ve hadis her asra hitab eder. Günümüzü esas alacak isek hangi vasıtayı? Otomobili mi, uçağı mı, yoksa sun'î peykleri mi?
Görüldüğü gibi, bu meselede soruları çoğaltabilecek ve fakat sarahati kesin cevap elde edemeyeceğiz.
Hemen belirtelim ki, Kur'ân-ı Kerim, semavî kelamda gelen "gün"lerin 24 saatlik arzî günler gibi anlaşılmaması gereğine dikkat çeker: "Rabbinin katında bir gün, saydıklarınızdan bin yıl gibidir" (Hacc 47).
Kur'ân-ı Kerim'de geçen zaman ve mesâfe mefhumlarında belli bir müphemliğin her vakit devam edeceğini anlamak için bir başka âyet-i kerimeyi kaydedeceğiz: "Melekler ve Cebrail, miktarı elli bin yıl olan o derecelere bir günde yükselir" (Meâric, 4).
Elli bin yılı, dünya yılına göre mi anlayacağız, yoksa bir İlâhi günü, önceki âyette geçen bin yıl olarak anlayıp ona göre mi hesaplayacağız? Bu mesele, âyette müphemdir. İkinci duruma göre, elli bin yıllık mesâfe, -kamerî takvimde bir yıl 355 gün hesabıyla- 1.000x355 = 355.000x50.000 = 17.750.000.000 yıl tutar. Bazı meleklerin bir günde alacağı mesâfe yıl cinsinden bu kadar oluyor. Tabii bu, zâhire dayalı bir faraziye.
4- Işık Yılı. Yukarıda yaptığımız hesaplamayı "faraziye" sözüyle kapadık. Zîra, hesaplamayı bir başka birimle veya birimlerle yapmak da mümkün ve bunun sebebi de var. Şöyle ki: Kur'ân-ı Kerîm'in müphem âyetlerini izahta başvurulan metod şudur: Âyet, ilk önce bir başka âyetle açıklanır, açıklayıcı âyet yoksa, ikinci olarak hadise başvurulur, hadis de yoksa karîneye. vs.'ye başvurulur. İmdi, semâvî mesâfelerin hesaplanmasında, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize bir başka ipucu

vermektedir: "Senetu nûr" yani ışık yılı. Evet, hadisi ilk defa işitenler garipseyecekler, bu tâbirin ilim âlemine yakın zamanlarda girdiğini söyleyecekler.
Doğrudur, bu tâbir ilim âlemine yakın zamanlarda girmiştir. Ancak, ne var ki ışık yılı tâbiri hadiste geçmektedir. Şu hadisi dikkatle okuyalım: "Her şeyin mahiyetini anlamak için tefekkürde bulunun, düşünün. Fakat Allah'ın zâtı hususunda düşünmeyin. Zîra yedinci sema ile Allah'ın kürsüsü arasında yedi bin IŞIK YILI mesafesi vardır. Zât-ı Zülcelmal hazretleri(nin ilmi) bunun ötesini de kuşatmıştır." (22)
Acaba semâvî mesâfeleri belirtme zımnında -kısmen yukarıda işaret ve temas ettiğimiz- âyet ve hadislerde geçen rakamların reel değerlerini hesaplamada birim olarak "ışık yılı"nı mı esas almalıyız? Bu da çözüm isteyen bir sorudur. Şimdilik kesin bir şey söylemenin zorluluğunu belirtmek için, bir başka hadis-i şerîfe dikkat çekeceğiz: Resulûllah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ruhu ve cesediyle, semâvâta gidip gelişi olan Mirac mûcizesinin tasvîrinde, bindiği vâsıtalardan biri olan Burak'ın hızını belitmek için: "Adımını, gözünün görebildiği en son noktaya koyardı." (23) buyurmaktadır.
Yedinci semânın ötelerine ulaşan Mirac hâdisesi, dünyevî zamanla kısa bir müddette cereyan etmiştir. Gidişdönüş ve bu esnada çeşitli sohbet, ziyâret ve müşâhedeler,
_______________(22) Aclûnî, Keşf'ıl-Hafâ (1, 311).
(23) Müslim, İman 259. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yatağının soğuma müddetinden daha az bir zamana sığmıştır. Zîra, Mirac'tan döndüğü zaman, yatağının henüz soğumamış olduğunu tesbit etmiştir. Işık hızını çok çok aşan semâvî sür'atler, insanlığın tahayyül ve tezekkür gündemine bile son zamanlarda girmeye başlamıştır.
Niçin Müphem? Yukarıda kaydettiğimiz açıklamaları okuyanlar, muhakkak ki, birçok sorular meyanında ittifakla: "Dinimiz bu meselelerde niye açık ve kesin ifâdeye yer vermemiştir? sorusunu da soracaklardır.
Zafer Dergisi'nin Ağustos 1986 sayısında bu mevzuyu genişçe işledik. Tekrar özetleyelim: "Dinin asıl gâyesi kevnî bilgi vermek değildir. Yaratıcımızı tanıtmak, kulluğumuzu öğretmek, insanın aslı nedir, sonu ne olacaktır, dünyaya niçin gelmiştir, nasıl bir hayat yaşamalıdır, yaratılış gayesine uygun hayat sürmenin yolları ve şartları nelerdir? bunları bildirmek, öğretmek. İşte dinin asıl gâyesi budur. Hem dinimiz her asra, her asrın insanına, her seviyedeki anlayışa hitab eder. 20. asır insanının anlayabileceği teferruatı, yedinci asır insanı hazmedebilir miydi? Hazmetse bile ne fayda sağlayacaktı? Kur'an ve hadis günümüz insanının ancak anlayabileceği bir kısım fennî meselelerde ısrar etseydi, aklın almadığı, müşâhedenin ve zamanın ilmî anlayışının te'yîd etmediği meselelerden bahsetmiş olmakla, İslâm dininin, asırlar boyu herkesce toptan reddedilmesine mâkul bir gerekçeyi kendisi hazırlamış olmaz mıydı? Buna kimse "hayır!" diyemez. Bu sebeple, zamanla anlaşılacak bâzı ipuçları vererek meseleleri müphem bırakmak en geçerli yoldur. Dinimiz onu yapmıştır. Ama kulluk, ibâdât, muâmelât hususlarında kesin ve net hüküsmler koymuştur. Öyleleri var ki, yoruma bile tahammülü yoktur.[263]

YEDİ ARZ MESELESİ

Zafer Dergisi'nin Nisan 1987 sayısında Sonsuzluk Habercisi(24) başlığıyla neşredilen yazı, okuyucularımızın fazlaca dikkatini çekti. Mevzu hakkında yakınlarımız şifâhen ziyâde bilgi isterken,

uzak okuyucularımızdan mektupla soranlar, ihtiyatlarını beyân edenler oldu. Başka küreler ve bu kürelerde hayatın varlığı ve bilhassa oralara da peygamberlerin gelmiş olması gibi hususların şimdiye kadar işitilmediği, bunlardan bahseden rivâyetlerin mevzû (uydurma) veya çok zayıf olmaları gerektiği gibi endişeler ifâde edildi.

Dindeki hassasiyetin tezâhürü olan bu mülâzahaları ifâde eden okuyucularımıza hak vermemek, hassasiyetlerini takdîr etmemek mümkün değil. Zafer'de çıkan _______________(24) Burada "Başka Dünyalar mı?" adıyla sunduğumuz makalenin adı.yazıların uzun teknik tahlillere müsâit olmaması hasebiyle, ancak ihtisas ehlinin anlıyacağı bâzı işâretler dışında tahlîle, açıklamaya yer vermemiştik. Bu yazımızda o eksikliği telâfi etmeye çalışacağız. Meselenin mâhiyeti, hadisin zannedildiği kadar zayıf, âlimlerimizin nazar-ı tedkîklerinin dışında kalmış bir rivâyet olmadığı anlaşılınca, okuyucularımızın da bize hak vereceklerini ümîd ederiz.

1- Yedi arzın varlığı, önce, Kur'ân'daki bir işârete dayanmaktadır: "Talak sûresinin 12, âyeti şöyle: "O Allah ki yedi semayı, arzdan da onun mislini yarattı".

Semâvâtın yedi olduğuna dâir âyet Kur'an'da çoktur. Arzla ilgili olarak sâdece yukarıdaki âyette bir "işâret"te bulunulmaktadır. Bu Kur'ânî işarete İslâm âlimleri farklı yorumlar getirmişlerdir. Birine göre: "Nasıl ki, sema yedi kattır, arz da yedi tabakadır". Diğerine göre, "Her sema katında ayrı bir arz vardır". "Arzın yedi tabaka olması, yedi ayrı arzın varlığına mâni değildir" diyen âlimlerimiz de var.

Biz, sözkonusu yazımızda, sâdece ikinci mâna üzerinde durduk. "Arzlar"dan bahseden hadislerin sayıca çokluğunu belirttikten sonra mûteber kitaplarımızdan olan Tirmizî'nin bu rivâyetini özetle kaydettik. Tirmizî, bu hadisin sıhhatini zedeleyici bir tâbir kullanmaz, sâdece: "Bu tarîkten garîbtir" der. Garîb, ıstılahta "zayıf" demek değildir, ferd demektir. Yukarıda kaydedilen âyet (Talak 12) için İbnu Kesîr, Suyûtî (ed-Dürrü'l-Mansûr), Fahreddin Râzi gibi mevsûk ve mûteber müfessirlerimizin tefsirlerine bakacak olsak, konu üzerine pekçok rivâyetin kaydedildiğini, rivâyetler hakkında âlimlerin faklı yorumlar yaptığını görürüz.

Bu hadisler sıhhatçe nasıldır? diye vârid olacak bir soruya cevabımız şöyledir: Her mevzu kendi ölçü ve tâbi olduğu kaideler çerçevesinde incelenmelidir. Bu mevzuda İslâm âlimlerinin -muhaddis, fakîh, müfessir- ittifak ettikleri temel bir kaideyi belirtmede fayda var. İttifakla şunu söylerler: Bir konuda, birden fazla zayıf hadis gelmiş ise bunlar, birbirini kuvvetlendirirler. Zîra, -bize kadar ulaşamayan- sahih bir "asl" a dayanmış olduğuna delil olur, bu ihtimal kuvvet kazanır.

Ben teferruata inmeden, sâdece bir hadis üzerinde duracağım: Mevzumuzun bel kemiğini teşkîl eden ve "hayata beşiklik yapan yedi adet başka arzın varlığını te'yîd eden, onlardan her birine bizim Âdemimiz gibi bir Âdem, Nûhumuz gibi bir Nûh. bizim peygamberimiz gibi bir Muhammed geldiğini beyan eden İbnu Abbâs rivâyeti.

Bu rivâyet pek çok tahlîle ve münâkaşaya yol açmıştır Münâkaşa ve tahlilleri yapanlar da sıradan kimseler değil, hadis, tefsir ve kelam sahalarında isim yapmış otoritelerdir.

Hadis Üzerine Yazılan Bir Kitap: Hindistan'ın yetiştirdiği tanınmış muhaddislerden Muhammed Abdulhayy el-Leknevî (vefatı 1886) hadis üzerine müstakil bir risâle te'lîf etmiştir. Zecrü'n-Nâs Alâ İnkâr-ı Eser-i İbni Abbâs adını taşıyan te'lîf, önce hadisin çeşitli tariklerini verir. Eser, her seferinde kaynak verir, görüş sahiplerini ismen zikreder. Tahlillerden sonra kitapta varılan birkaç sonucu şöyle özetleyebiliriz:

1- Bu rivâyet İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'ın bir "eser"idir, yâni şahsî sözü. Ancak, İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) israiliyyâttan rivâyette bulunmaya prensip olarak karşı olduğu için, bu rivâyeti isrâiliyattan yapması sözkonusu olamaz. Rivâyet muhteva itibariyle, içtihada, şahsî yoruma giren bir

meseleye temas etmemesi haysiyetiyle şahsî sözü de olamaz. Öyle ise bu hadis hükmen merfu'dur, yani Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sözüdür. Hatırlatalım ki, İslâm âlimleri, içtihada girmeyen, gaybî durumlardan haber veren rivâyetleri -görünüş itibariyle sahâbe sözü olsa bile, ki sahâbe sözüne de mevkuf hadis denir- hükmen merfu, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sözü kabul ederler. Âlimler, bu rivâyetin merfu olduğunu söylemişlerdir.
2- Leknevî, hadisin sened yönüyle sağlamlığını belirtir. Yani İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'a nisbeti sahihtir, veya en azından hasendir. Bâzı âlimler, hadisin ifâde ettiği mânaya itirazda bulunsa da İbnu Abbas (radıyallâhu anhümâ)'a olan nisbetindeki sıhhata itirazda bulunmamıştır. Kitap şu cümle ile sona erer: "Böylece zâhir oldu ki, İbnu Abbâs'ın eseri gerek sened, gerek metin, gerek isnad ve gerekse mâna yönleriyle üzerine gölge düşmeyecek rivâyetlerden biridir".
Hadisin muhtevasını beyan sadedinde kaydedilen açıklamalardan birkaç noktayı da şöyle kaydedebiliriz:
1- Âlimlerden bir kısmı, hadisi anlarken "arzın yedi tabaka olduğu, her tabaka arasında beş yüz yıllık mesafe bulunduğu görüşünü benimsemiştir. (Ancak bu yorumu olduğu gibi kabul etmek bugünkü coğrafya bilgimize ters düşer, mutlaka yeni yorumlar yapmak gerekir. Mesela Arapça'da böylesi makamlar çokluk ifade eder, reel değeri değil, hadisten de bunu anlamak gerekir gibi).
2- Muhakkik âlimlerden bir kısmı, "Yedi arz vardır ve herbirinde canlı mahlukat vardır" demiştir. Bu görüşte olanların çoğu, bu canlıların mahiyeti, şekli, sureti hususunda tahmin yürütmekten kaçmış, "tafsilâtı Allah bilir" demiştir.
3- Diğer arzlarda (veya arzın tabakalarında) yaşayan öbür mahlukatın cin sınıfına ait olduğunu söyleyen âlimler de olmuştur.
4- Diğer arz tabakalarına (veya arzlara) gelen peygamberler hakkında başlıca iki görüş zikre şâyandır:
1) Onların herbirinde bizim yaşadığımız tabakadaki peygamberlerin ismini taşıyan bir hâdi (hidayet edici) mevcuttur, ancak onlar gerçek mânada peygamber değildir. Bizim tabakamızdaki peygamberlere tabidir, buradakilerin irşadını alıp, tebliğ ederler, bu sebeple aynı ismi taşırlar.
2) Onlar, Hakk tarafından gönderilen müstakil peygamberlerdir, bizdekilere tâbi değildirler. Ancak onlardan biri Hz. Âdem'e, biri Hz. Nuh'a... biri de Hz. Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'e benzer. [264]

BAZI SORULAR VE CEVAPLAR

Leknevî, mevzuun açıklık kazanması için hatıra gelebilecek bazı soruları cevaplamaya da ehemmiyet vermiştir. Bazılarını özetleyerek kaydetmede fayda umarız:
SORU: Diğer tabakalarda (veya arzlarda) var olduğu kabul edilen peygamberler hangi yönden bizdeki peygamberlere benzerler?
CEVAP: İlk peygamber öncelikle ve ilk'lik yönüyle Hz. Âdem'e sonuncusu da sonuncu olmak yönüyle Hz. Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'e benzemiştir.
SORU: Hadise göre, peygamberimiz Hz. Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'in emsali olan başka peygamberlerin varlığını da kabul etmek gerekmektedir. Halbuki, Ehl-i Sünnet inancına göre, Resûlulluh (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zâtına has sıfatlarla bir başkasının tavsifi kesinlikle mümkün değildir.

CEVAP: Hayır, hadis, Hz. Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm)'in tam emsali olan başka peygamberlerin varlığını kabul etmeyi gerektirmez. Zîra, benzetme, öbür peygamberlerin bütün sıfatlarda peygamberlerimize benzediğini söylemiyor. Benzetme sâdece "sonluk" sıfatında yapılmıştır, bütün kemal sıfatlarında değil. Nitekim, teşbih (benzetme) kaidesine göre, iki şey birbirine teşbih edilince, bu iki şey her hususta birbirine benzer mânasına gelmez... sıfatlardan bir-iki tanesinde benzerlik olsa teşbih tahakkuk eder.

SORU: Bu hadis, peygamberimiz Hz. Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'in mutlak mânada son peygamber olmamasını gerektiriyor. Halbuki, Kur'ân-ı Kerim, O'nu hâtemu'nnebiyyin (peygamberlerin mührü, sonuncusu) ilan ediyor, yâni âyete göre mutlak mânada sondur, sonuncudur. Nübüvvet binası böylece Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le tamamlanmış olmaktadır. Hadise göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in benzeri olan diğer "son"larla sonuncu olanlar çoğalmış olmuyor mu, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mutlak sonluğu haleldar olmuyor mu?

CEVAP: İbnu Abbâs'ın rivayetinin zâhiri şunu ifade eder: "Allah her tabakanın sâkinlerine peygamberler göndermiştir ve bunlar, bizim tabakamızdaki gibi, belli bir silsileyi takip etmiştir. Mâlum her silsilenin bir başı bir de sonu vardır. Öyle ise her tabakada bir ilk peygamber vardır ve o, bu tabakanın peygamberlerinin ilkidir. Bir de sonuncu peygamber olacak. Diğerleri de bu ikisi arasında yer alacak. Nitekim, üst tabakadaki bu silsilenin ilki Hz. Âdem, sonuncusu da Hz. Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'dir. Geri kalanlar da bu ikisi arasında yer alırlar. Hadiste her tabakanın ilki, bizim bulunduğumuz tabakanın ilkine, sonuncusu da bizim sonuncumuza benzetilmiştir. Aradaki benzerlik de sâdece ilklik, sonluk sıfatlarındadır, diğer sıfatlarda değil. Bu açıdan sonuncular, müteaddid olabilir. Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm)'in sonluğu diğerlerine nisbetle, hakikî sonluktur. Şu mânada ki, Resul-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm)'den sonra, hiçbir tabakaya peygamberlik verilmemiştir. Her tabakanın sonuncusunun sonluğu da kendi tabakasına nisbetledir. Böylece "son"ların çoğalması, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in mutlak sonluğuna zarar vermez."

MÜHİM NOT: Zamanımızda hadisleri değerlendirirken bir İslamî âdâbın bilinmesi gerekir: Yukarıdaki örnekten de anlaşıldığı üzere, İslâmî an'aneye göre hadislerin öncelikle sened durumuna, yani Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e, -veya Sahâbe'ye- olan nisbetinin doğruluğuna bakılır. Hadis sağlam bir senedle Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e ulaşıyorsa, onun metni ve ifade ettiği hüküm gözönüne alınır. Metinde, dinin umumî prensiplerine, Kur'ân'a, diğer mevsuk hadislere, akıl ve tecrübeye açıkca muhalefet eden bir durum varsa te'vil edilir, te'vil de edilemezse, en sonunda "şazz" olduğu kabul edilerek itibardan düşürülür. Zamanımızda, hadisleri öncelikle şahsî anlayışı, vicdanî kanaati, mevcut bilgisi gibi hep ferdî ve subjektif kalan ölçülerle değerlendirip red veya kabulde acele etme, eski prensipten ayrılma temâyülü hakimdir. İncelememize konu olan hadis de, muhteva olarak acele bir hükümle reddedilmeye maruz kalacak mahiyettedir. Hoşumuza gitmedi diye bunu reddedecek olursak, aynı kaynaktan, aynı sıhhat şartlarıyla gelmiş ve fıkha, ahkâma menşe' olmuş hadisleri de bir başkası reddeder... Bu, dinde müthiş bir anarşi demektir. Nitekim müsteşrikler ve içimizdeki sinsiler "Buharî'de bazı mevzu hadisler var" diyor. Onların kriterleri esas alınarak bazı hadislere mevzu demek kapısı açıldı mı, bütün hadislerin mevzu olması derhal gündeme gelecektir. Böyle bir davranışın sonunu herkes tahmin eder.

Bizce en selametli yol ve tavır, âlimlerimizin yaptığı gibi davranmaktır. Madem ki, hadisin İbnu Abbas'a nisbeti sahihtir ve hükmen de merfudur, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sözüdür ve madem -yukarıda yapılan açıklama ile- umumî prensiplere muhalefet de etmemektedir, öyle ise,

hadisi reddetmede acele etmeyip, hakikatının anlaşılmasını zamana bırakmalıyız. Pekçok âyet ve hadis, kâinatla, kâinatın buutları, mesafeleri, oralarda cari sür'atlerle ilgili beyanlara yer vermektedir. Yabancı menşe'li hayal-ilim romanları ve filimleri üzerinde mesâi harcarken, kendi kaynaklarımızda gelen meselelere niye eğilmeyelim, dağınık şekilde âyet ve hadislerde yer alan kayıtları, işaretleri bir bütün halinde birleştirip Şârî-i Mübin'in ihbar etmek istediği bir gerçek mi var? diye niye soru sormayıp araştırmayalım? Unutmayalım ki, İslâm dini âyet ve hadisleriyle her asra hitab etmektedir. Biz kendi imkânlarımızla bize hususî bir hitap var mı araştıralım, anlıyamadığımız işaretleri, hitapları da -reddetmekten ziyade- belki geleceğe âittir diye saygıyla karşılayalım.
Ya "ışık yılı" tâbirine yer veren hadis? Bunların mâhiyetini şimdilerde anlamıyoruz diye alelacele inkâra tevessül bize ne kazandırır? Bir mülâhaza hânesi açarsak ne kaybeder, dinin hangi esasına ters düşeriz? Unutmayalım ki, din ilimleri usulü açısından, bu hadisler kabulü vacib bir hüküm getirmiyor, sâdece reddi gerekmeyen bir mülâhaza hânesi açıyor.[265]

-9- وعن أبى هريرة رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]أخَذَ رسولُ اللهِ # بِيَدِى، فقَالَ: خَلَقَ اللهُ التُّرْبَةَ يَوْمَ السَّبْتِ، وَخَلَقَ فِيهَا الجِبَالَ يَوْمَ ا'حَدِ، وَخَلَقَ الشَّجَرَ يَوْمَ اثْنَيْنِ، وَخَلَقَ المَكْرُوهَ يَوْمَ الثُّثَاءِ، وَخَلَقَ النُّورَ يَوْمَ ا'رْبِعَاءِ، وَبَثَّ فِيهَا الدَّوَابَّ يَوْمَ الخَمِيسِ، وَخَلَقَ آدَمَ عَلَيْهِ السَّمُ بَعْدَ العَصْرِ مِنْ يَوْمِ الجُمُعَةِ في أخِرِ الخَلْقِ في أخِرِ سَاعَةٍ مِنَ النَّهَارِ فِيما بَيْنَ الْعَصْرِ إلى اللَّيْلِ[. أخرجه مسلم.

9. (1692)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün elimden tuttu ve şu açıklamayı yaptı: "Allah toprağı cumartesi günü yarattı. Ondaki dağları pazar günü yarattı; ağaçları pazartesi günü yarattı. Mekruhları salı günü yarattı. Nuru çarşamba günü yarattı ve onda hayvanları perşembe günü yaydı. Hz. Âdem (aleyhisselam)'i cuma günü ikindi vaktinden sonra, ikindi ile gece arasındaki gündüz vaktinin en son saatinde en son mahluk olarak yarattı." [Müslim, Sıfatu'l-Kıyâme 27, (2789).][266]

AÇIKLAMA:

1- Münâvî, hadiste geçen ve toprak diye tercüme ettiğimiz türbe kelimesi ile arz'ın kastedildiğini söyler.
2- Bu hadis, âlemin yaratılması işinin cumartesi günü başladığını belirtmektedir. Böylece Yahudilerin "pazar günü başladı" iddiası reddedilmiş olmaktadır. Onlara göre, pazar günü başlayan yaratma işi cuma günü sona ermiştir. Allah yedinci gün olan cumartesi günü istirahat etmiştir. Bu telâkkiye uygun olarak: "Biz cumartesi günü istirahat ederiz, tıpkı Rabbülâlemin'in istirahat etmesi gibi" derler. İslâm ulemâsı, Allah insanlara benzetilmiş olduğu için, bu sözü reddeder ve kâilini garâbet ve cehâletle ittihâm eder, "Yorulmak yaratanın değil, yaratığın şe'nidir" der. Âyet-i kerimede: "Bir şeyin olmasını istediğimiz zaman sözümüz sadece ona: "Ol!" dememizdir, o hemen olur" (Nahl 40) buyurur.
3- Dikkat edersek, eşyanın yaratılışında mantıkî bir tedric var. Sırayla toprak, dağlar, bitkiler, hayvanlar ve en sonda insan yaratılmıştır. Burada asıl hedefin, yani kâinatı yaratmaktan maksadın insan olduğu görülmektedir. Zîra, bir meyve ağacı meyvesi için dikilir. Meyve ise, ağacın en son mahsulüdür. Çekirdek, filiz, fidan ağaç, yaprak, çiçek safhalarından geçtikten sonra meyveye ulaşılır.

Âyet-i kerimedeki arzın insanlar için bir beşik kılınması (Tâhâ 53) teşbihini bu hadisin açıkladığını söyleyebiliriz. Zîra, beşik önceden bebek için, onun büyümesine uygun şekilde hazırlanır.
Buradaki tedricin fıtrîliğini belirtmek için şu da söylenebilir. Dağların yaratılması ağaç ve bitkilere zemin hazırlamıştır. Bitkiler hayvanların yaratılmasına, bitki ve hayvanların varlığı insanların gelmesine zemin hazırlamıştır. İnsan hayatı bunların varlığına vâbestedir. Bazı âlimler, Allah'ın her şeyi bir anda yaratabilecek güçte olmasına rağmen tedricî şekilde yaratmış olması, mahlukatına rıfk ve tesebbüt yani teennili ve sağlam adım atma dersini vermek içindir" diye yorumlamışlardır.
4- Salı günü yaratıldığı söylenen mekruh'tan maksad, zâhire göre şerrdir, bir kısım âlimler ise buna madenler demiştir. Bazı rivayetlerin "salı günü geçim vesileleri yaratıldı" demesi tearuz sayılmaz, ikisi de aynı günde yaratılmış olabilir.
5- Bazı rivayetlerde "Çarşamba günü nun -veya hud- yaratıldı" denmiştir. Burada da bir zıtlıktan bahsedilemez, aynı günde ikisi de yaratılmış olabilir.
6- Münâvî şöyle bir paragraf sunar:"[267]

TENBİH: Şeyhülislam Zekeriya'ya: "Allah semâvat ve arzı, Hz. Âdem'i yarattığı aynı hafta içerisinde mi yarattı, yoksa daha önce mi yarattı?" Kezâ, "Arzın ömrü yaratılışından önce mi, değil mi?" diye soruldu. O, hadisin zâhirine uygun şekilde cevap verdi: "Allah arzı ve semayı, Âdem'i yarattığı hafta içerisinde yarattı. Nitekim rivayet edilmiştir ki, Allah arzı cumartesi, dağları pazar, ağaçları pazartesi, karanlığı salı, nuru çarşamba, hayvanları perşembe günü yarattı, o gün, cumadan kalan üç saate kadar semâvatı yarattı. İlk saatte âfetleri, ecelleri, ikinci saatte rızıkları, üçüncü saatte Âdem'i yarattı. Arzın ömrü, Âdem'den öncedir."
7- Bir kısım âlimler, bu rivayetin Ka'bu'l-Ahbâr'dan alınma isrâilî bir haber olabileceğini söylemişlerdir. Ayrıca metinde şiddetli garabet olduğu, zîra, hadiste semâvâtın yaratılışının mevzubahis edilmediği, arz ve içindekilerin yedi günde yaratıldığının belirtildiği, bunun da dört şeyin dört günde, sonra da semâvâtın iki günde yaratıldığını belirten Kur'an-ı Kerim'e muhalefet ettiğini belirtmişlerdir. Mevzubahis âyet şudur:"

De ki: "Gerçek siz mi o arzı iki günde[268] yaratana küfrediyor, O'na ortaklar katıyorsunuz? O, âlemlerin Rabbi'dir. (Allah) dörd(üncü) gün(ün hitamında) orada üstünden baskılar yaptı. Orada bereketler yarattı. Onda, arayanlar için dört günde müsâvi gıdalar takdir etti. Sonra (iradesi göğe) -ki o, bir buhar hâlinde idi- doğruldu da ona ve arza, "ikiniz de ister istemez gelin" buyurdu, onlar da "isteye isteye geldik" dediler. Bu suretle onları yedi gök olmak üzere iki günde vücuda getirdi. Her gökte ona âid emri vahyetti. Dünya göğünü de kandillerle donattı..." (Fussilet 9-12).

İlmî keşiflerin bu mevzuları açıklayacağı günleri bekleyeceğiz.[269]

10- وعن أبى ذر رَضِـىَ اللّهُ عَنْـهُ قـال:]كُنْـتُ مَـعَ رسـولِ اللّهِ # في المَسْـجِدِ عِنْـدَ غُرُوبِ الشَّمْس، فقَالَ يَا أَبَا ذَرِّ: أَتَـدْرِى أَيْنَ تَـذْهَبُ هـذِهِ الشَّمْسُ؟ فقُلْتُ: اللّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قال: تَـذْهَبُ لِتَسْـجُدَ تَحْتَ الْعَرْشِ، فَتَسْـتَأذِنُ فَيُؤْذَنُ لَهَا، وَيُوشِكُ أنْ تَسْجُدَ، فَـ يُقْبَلُ مِنْهَا، وَتَسْتَأذِنُ فَـ يُؤذَنُ لَهَـا، وَيُقَالُ لَهَا: ارْجِعِى مِنْ حَيْثُ جِئْتِ، فَتَطْلُعُ مِنْ مَغْرِبِهَا، فـذلِكَ قَوْلُهُ تَعَالى: وَالشَّمْسُ تَجْرِى لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ذلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ[. أخرجه الشيخان والترمذى .

10. (1693)- Hz. Ebu Zerr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Güneş batarken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte mescidde idim. Bana:
"Ey Ebu Zerr, biliyor musun bu Güneş nereye gidiyor?" diye sordu. Ben:
"Allah ve Resûlü daha iyi bilirler!" dedim.
"Arş'ın altına secde yapmaya gider, bu maksadla izin ister, kendisine izin verilir. Secde edip kabul edilmeyeceği, izin isteyip, izin verilmeyeceği zamanın (kıyametin) gelmesi yakındır. O vakit kendisine: "Geldiğin yere dön!" denir. Böylece battığı yerden doğar. Bu durumu Cenâb-ı Hakk'ın şu sözü haber vermektedir. (Mealen): "Güneş, duracağı zamana doğru yürüyüp gitmektedir. Bu aziz ve alîm olan Allah'ın takdiridir" (Yâsin 38). [Buhârî, Tefsir Yâsin 1, Bed'u'l-Halk 4, Tevhid 22, 23; Müslim, İmân 250, (159); Tirmizî, Tefsir, Yâsin, (4225).][270]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, ta bidayetlerden beri, insanları meşgul etmiş bulunan bir hususta açıklama yapmaktadır: "Güneş akşamları nereye gitmektedir?"
Günümüzün insanı için bu soru ilgi çekici olmaktan çıkmıştır. Burada soruyu Ebu Zerr (radıyallâhu anh)'e Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) sormakta ve cevap vermektedir. Bazı rivayetlerde ise Ebu Zerr sormakta, cevabı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) vermektedir.
2- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın cevabı ile alâkalı ulemânın muhtelif yorumları var. Hadisi şöyle anlamamız mümkün: Kur'ân-ı Kerim, bütün mevcudâtın ibâdet yaptığını belirtirken (İsra 44) Güneş'i secde edenler arasında betahsis zikreder (Hacc 18). Bazı âlimler mahlukatın ibadeti nasıldır? sorusuna: "Fıtrî amelleridir, yani hangi iş ve vazife için yaratılmışsa o şeyi yaptı mı ibadet etmiş olur" demişlerdir. Şu halde, Güneş her an ışık neşretme vazifesini yerine getirmekle ibadetini yapmakta, secdede bulunmaktadır. Bize nisbetle batması, ışık neşri vazifesini bizden kesmesi demektir. Ama Dünya'nın başka kıtalarında aynı vazifeyi yapmaya (secde etmeye) gidiyor demektir.
Arşın altında gitmesi de şöyle anlaşılabilir: Arş bütün semâvatı kuşattığına göre, zaten onun altından çıkması diye bir şey sözkonusu olamaz. Gündüzleyin, kendimize nisbetle tepemizde, ufukta gördüğümüz Güneş, gece görünmez olunca, bizden nisbî bir uzaklığı ve gaybubeti mevzubahistir. Bu halde kozmoğrafya bilgisi olmayan insanlara, onları tatmin edebilecek en doğru cevap bu olsa gerektir (Allahu a'lem).[271]

-11- وعن أبى هريرة رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رسول الله #: الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ يُكَوَّرَانِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ[. أخرجه البخارى.»التَّكْوِيرُ«: لف العمامة، والمراد أن السماء والأرض تجمعان وتلفان كما تلفّ العمامة .

11. (1694)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Güneş ve Ay kıyamet günü sarılırlar." [Buhârî, Bed'ül-Halk 4.][272]

AÇIKLAMA:

Sarılma olarak tercüme ettiğimiz tekvir, sarık katlarının üst üste dolanması, sarılması demektir. Ay ve Güneş'in sarılmasını bazı âlimler, kıyamet günü, Ay ve Güneş'in birleştirilmesi olarak anlarlar. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de: فَجُمِـعَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ "Ay ve Güneş birleştirilir" (Kıyamet 9) denmektedir. Rivayetler, bu birleşmeden sonra, onların cehenneme atılacağını haber verir. Şârihler "Ay ve Güneş'in cehenneme atılması, onlara azab etmek için değil, onlara tapmış olanların azablandırılması ve dünyada iken onlara yaptıkları ibadetlerinin bâtıl olduğunu görmeleri içindir" derler.[273]

-12- وعن ابن عباس رَضِـىَ اللهُ عَنْهُما قال:]سَأَلَتْ يَهُودُ رسولَ اللهِ # عَنِ الرَّعْدِ مَا هُوَ؟ قالَ: مَلَكٌ مُوَكَّلٌ بِالسَّحَابِ، وَمَعَهُ مَخَارِيقُ
مِنْ نَـارٍ يَسُوقُهَـا بِهَـا حَيْثُ شَـاءَ اللهُ. قَالُوا: فَمَا هـذَا الصَّوْتُ الَّذِى يُسْـمَعُ؟ قال: زَجْرُهُ لِلسَّحَابِ حَتَّى تَنْتَهِىَ حَيْثُ أُمِرَتْ. قَـالُوا: صَـدَقْتَ؟ فأخْبِرْنَا عَمَّا حَرَّمَ إسْـرَائِيلُ عَلَى نَفْسِهِ؟ قال: اشْـتَكى عِرْقَ النِّسَـا فَلَـمْ يَجِـدْ شَـيْئاً يُئمُـهُ، يَعْنِى الْعِرْقَ إَّ لُحُومَ ا‘‘بِـلِ وَألْبَانَـهَـا، فَلـذلِكَ حَرَّمَـهَـا. قَـالُوا: صَـدَقْتَ[. أخرجه الترمذى.»المخاريق«: جمع مخراق، وهو في ا‘صـل: منـديل يفتـل ويلوى ويجعل كالحبل تتضارب به الصبيان .

12. (1695)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Yahudiler, gök gürültüsünün ne olduğunu Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)' den sordular:
"Bulutlara müvekkel olan melektir. Berâberinde ateşten kamçılar var. Bununla bulutları Allah'ın dilediği yere sevkeder" diye cevap verdi. Onlar tekrar sordular:
"Ya şu işitilen ses, o nedir?"
"Bu, bulutların istenen yere gitmeleri için onlara yapılan bir sevkdir" dedi. Yahudiler:
"Doğru söyledin. Şimdi de İsrail'in [Yakub (aleyhisselam)] kendisine haram kıldığı şey nedir onu söyle?" dediler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Hz. Yakub (ırku'nnesâ denen) uyluk mafsalından başlayıp dize, topuğa kadar inen bir ağrıdan muzdarib idi. Deve eti ve sütü dışında kendine uygun gelen (ne yiyecek, ne içecek) münâsip bir şey yoktu. Bu sebeple o da bunları haram etti" dedi. Yahudiler: "Doğru söyledin" dediler." [Tirmizî, Tefsir Ra'd, (3116).][274]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin Tirmizî'deki vechi, biraz muğlak. Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'indeki vechi ihtiva ettiği ziyadeler sebebiyle daha açık. Orada geçen bazı ziyâdeler şöyle:
"Yahudilerden bir grup Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına geldiler. Dediler ki:
"Biz sana bâzı şeyler soracağız, bunu sadece peygamber olan bilir. (Gerçek peygambersen) doğru cevap vereceksin!."
O da şunu söyledi:
"Tevrat'ı Musa'ya indirenin adına yemin veriyorum: Biliyor musunuz, İsrâil (Hz. Yakub) şiddetli bir

hastalığa yakalanmıştı. Hastalığı uzun sürdü. Bunun üzerine: "Allah bana şifa verirse, en sevdiğim yiyecek ve içeceği nefsime haram edeceğim" diye nezretti. Onun en sevdiği yiyecek deve eti, en sevdiği içecek de deve sütü idi."
Yahudiler: "Vallahi doğru söyledin!" dediler.
2- Kamçı diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı mihrâk'tır (cem'i mehârik). Mihrâk, çocuklara vurmak üzere, boyunca dürülmüş, bükülmüş mendil demektir.[275]

-13- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللهِ #: اشْتَكَتِ النَّارُ إلى رَبِّهَا، فقَالَتْ: رَبِّ أكَلَ بَعْضِى بَعْضاً، فأذِنَ لَهَا بِنَفَسَيْنِ: نَفَسٍ في الشِّتَاءِ، وَنفسٍ في الصَّيْفِ، فَهُوَ أشَدُّ مَا تَجِدُونَ مِنْ الحَرِّ، وَأشَدُّ مَا تَجِدُونَ مِنَ الزَّمْهَرِيرِ[. أخرجه الشيخان والترمذى .

13. (1696)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cehennem, Rabbine şikâyet ederek dedi ki: "Ey Rabbim, bir kısmım diğer kısmımı yiyor." Bunun üzerine ona iki nefese izin verdi: Bir nefes, kışta, bir nefes de yazda. İşte bu (yaz nefesi), en şiddetli şekilde hissettiğiniz hararettir. Öbürü de (kışta) en şiddetli bulduğunuz soğuktur." [Buhârî, Bed'ül-Halk 10; Müslim, Mesâcid 185, (617); Tirmizî, Sıfatu Cehennem 9, (2595); İbnu Mâce, Zühd 38, (4319); Muvatta, Vükûtu's-Salât 27, (1, 15).][276]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste, cehennemin Rabbine şikayette bulunması mevzubahistir. Ulemâ bu şikayeti lisan-ı kâl (söz) ile mi yaptı, yoksa lisan-ı hâl ile mi yaptı ihtilâf etmiştir. Bir kısmı kâl (söz) ile, bir kısmı da hâl ile yaptığını ileri sürmüştür.
İbnu Abdilberr: "Her iki görüşün de bir haklılık yönü ve benzer durumları var, ancak söz dili ile yaptı diyen görüş ercahtır, yani üstündür" der.
Kadı İyaz: "Bu daha açık, daha doğru görüştür" der.
Kurtubî: "Lâfzı hakikatine hamletmek gerekir" der ve ilâve eder: "Sözünde sâdık olan Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm) câiz olan bir şeyi haber verdi mi onu te'vile hâcet kalmaz. (Lâfzın ifade ettiği mânaya) hamletmek en uygun yoldur." Aynı beyanda bulunan Nevevî şunu ilâve etmiştir: "Doğru olan hakikatına hamletmektir. (Yani "cehennem, şikayetini söz dili ile Rabbine götürdü" demektir.)
Beyzâvî mecaza hamletmeyi tercih ederek der ki: "Cehennemin şikâyeti onun coşup galeyâna gelmesinden mecâzdır, bir kısmı diğer bir kısmını yemesi, eczasının izdihamından (parçalarının, kısımlarının sıkışmasından) mecazdır, nefes alması, ondan yükselen kısımların (alevlerin) dışarı çıkmasından mecazdır."
Zeyn İbnu'l-Münir: "Muhtar (makbul) görüş, onu hakikatına hamletmektir, zîra kudret-i İlâhiye, cehennemi lisan-ı kâl ile konuşturmaya salihtir. Keza konuşmanın hâl diliyle olduğu bize makul gelse bile şikâyet, bunun açıklanması, sebebinin beyanı, izin, kabul, nefes alıp verme, bunun sadece ikide sınırlandırılması gibi durumlar mecazdan uzaktır, mecazın alışılmış olan kullanılma durumlarının dışında kalır" der.

Görüldüğü üzere cehennemin lisan-ı hâl veya kâl ile konuşması meselesinde İbnu Hacer, farklı görüşlerden daha çok lisan-ı kâl ile konuştu diyenlerin görüşlerini serdetmekle kendisi de bunu kabul etmiş gözükmektedir. Gerçek olan şu ki, ulemaya göre cehennem hâl-i hazırda mevcuttur, dünyamızın şiddetli hararet ve şiddetli soğukları ile irtibat halindedir. Hatta Ehl-i Sünnet ulemâsı, Mu'tezile'nin "Cehennem henüz yaratılmamıştır" iddialarının fâsidliğine bu hadisi delil kılmışlardır.
2- Yazdaki şiddetli hararet gibi kıştaki zemherir denen şiddetli soğuğun da cehennemden gelmesini, bâzı âlimler müşkil ve anlaşılması zor bir durum olarak değerlendirmiş ise de, ekseriyet: "Ateşten maksad onun yeridir, cehennemde zemherir denen çok soğuk bir tabakanın olması normaldir" diye değerlendirmiştir. Bediüzzaman merhum, atıldığı ateşten Hz. İbrahim'in yanmadan çıktığını haber veren:
قُلْنَـا يَـا نَارُ كُونِـى بَرْدًا وَسَـمًا عَلَى اِبْرَاهِيمَ "Dedik: "Ey ateş İbrahim'e soğuk ve selametli ol" (Enbiya 69) âyetiyle ilgili izâhatında, cehennemin zemherir tabakasıyla ilgili olarak şu açıklamayı yapar:
"...Ateşin bir derecesi var ki, bürudetiyle ihrak eder (soğukluğuyla yakar). Yani ihrak (yakma) gibi bir te'sir yapar. Cenab-ı Hakk, 26) سَمًا) lafzıyla bürudete _______________(26) Bir tefsir diyor: سَمًا demesi idi, bürûdetiyle ihrak edecekti. (soğukluğa) diyor ki: "Sen de hararet gibi bürudetinle ihrak etme." Demek, o mertebedeki ateş, soğukluğuyla yandırır gibi te'sir gösteriyor. Hem ateştir, hem berddir. Evet, hikmet-i tabiyyede nâr-ı beyzâ (akkor) hâlinde ateşin bir derecesi var ki; harareti etrafına neşretmiyor ve etrafındaki harareti kendine celbettiği için, şu tarz bürûdetle, etrafındaki şu gibi mâyi şeyleri incimâd ettirip (dondurup) mânen bürûdetiyle ihrak eder. İşte zemherir, bürûdetiyle ihrâk eden bir sınıf ateştir. Öyle ise, ateşin bütün derecâtına ve umum envaına câmi olan cehennem içinde, elbette zemheririn bulunması zarurîdir."[277]

ـ14ـ وعن قتادة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]خُلِقَتْ هذِهِ النُّجُومُ لِثَلَثٍ: جَعَلَهَا اللّهُ زِينَـةً لِلسَّمَاءِ، وَرُجُوماً لِلشَّيَاطِينِ، وَعَمَـاتٍ يُهْتَدَى بِهَـا، فَمَنْ تَـأَوَّلَ فِيهَـا غَيْرَ ذلِكَ، فقَدْ أَخْطَأَ حَظَّهُ، وَأضَاعَ نَصِيبَهُ، وَتَكَلَّفَ مَاَ يَعْنِيهِ، وَمَاَ عِلْمَ لَهُ بِهِ، وَمَا عَجَزَ عَنْ عِلْمِهِ ا‘نْبِيَاءُ وَالمَئِكَـةُ، وَاللّهِ مَا جَعَلَ اللّهُ في نَجْمٍ حَيَاةَ أحَدٍ، وَ رِزْقَهُ، وَ مَوْتَهُ، إنَّمَا يَفْتَرُونَ على اللّهِ الْكَذِبَ، وَيَتَعَلَّلُونَ بِالنُّجُومِ[. أخرجه البخارى استشهاداً إلى قوله ما علم له به، وأخرج باقيه رزين .

14. (1697)- Katâde (rahimehullah) anlatıyor: "Bu yıldızlar üç maksatla yaratıldı:
1- Allah onları semaya zinet (ve süs) kıldı.
2- Şeytanlara atılacak taş kıldı.
3- Geceleri istikamet tayin etmede işaretler kıldı. Kim yıldızlar hakkında bunlar dışında bir te'vil ileri sürerse (kendi ilâve ettiği) hissesinde hataya düşer, nasibini kaybeder, mânasız bir yükün altına girer ve hakkında bilgisi olmayan, peygamberler ve meleklerin bile bilmekte âciz kaldıkları bir şeye burnunu sokmuş olur. Allah'a yeminle söylüyorum: Allah hiç kimsenin ne hayatını, ne rızkını, ne de ölümünü herhangi bir yıldızla irtibatlı kılmamıştır. (Aksini iddia edenler) Allah hakkında yalan söyleyerek iftira ediyorlar..." [Rezîn ilavesidir. Ancak, مَـاَ عِلْم لَهُ بِهِ (hakkında bilgisi olmayan) ibâresine kadar olan kısmı, Buhârî, Bed'ül-Halk'da (3. bab) senetsiz olarak kaydetmiştir.][278]

AÇIKLAMA:

1- Katâde merhum yıldızlarla ilgili bâtıl inançları reddetme sadedinde, Kur'ân âyetlerinde yıldızların yaratılış maksadlarından zikri geçen üç tanesine temas eder:
1- Semânın zineti (Saffat 6).
2- Şeytana atılan taş (Mülk 5).
3- Geceleri istikamet tayini (En'am 97).
Şüphesiz, yıldızların yaratılış maksadı bu üç şeyle sınırlandırılamaz. Ancak bunlar Kur'an'da zikri geçen, herkesin kolayca anlayıp kabul edeceği, münhasıran insana bakan maslahatlardır.
2- Bu rivayette Katâde merhumun dile getirdiği asıl mesele, yıldızlarla ilgili batıl inançları reddetmektir. Günümüzde olduğu gibi, câhiliye devrinde de yıldızlarla ilgili hurâfelere inanılırdı. Bunlardan bir kısmı ferdi küfre atacak çeşittendi.
İbnu Hacer'in kaydettiği bilgilerden bazı özetlemeler sunuyoruz: "İbnu Kuteybe Kitâbu'l-Enva'da (Yıldızlar Kitabı) yazdığına göre... Araplar, cahiliyye devrinde, yağmurun inmesinin yıldız vâsıtasıyla olduğuna inanırdı. Bunu bazıları yıldızın yaratmasına bağlar, bazıları da yıldızı yağmura alâmet kılardı. Şeriatımız onların bu sözlerini iptal etti ve bunu küfür ilân etti. Bunu söyleyen kimse, yağmurun yağmasında yıldızın bir sun'u (yaratması) olduğuna itikad etse bu küfür, Allah'a eş koşma küfrüdür. Ancak bunu bir tecrübe kabilinden (yani falanca yıldızın görülmesiyle yağmurun da yağdığı devamlı görülmüştür, öyleyse yağmur o yıldızla birlikte gelmektedir şeklinde) söylerse bu şirk olmaz. Ancak bu söze de küfr ıtlâkı caiz olur, küfrân-ı nimet kastedilmiş olur. Çünkü, hadisin farklı tariklerinin hiçbirinde küfürle şükür arasında bir vasıta (üçüncü bir vasıf) gelmemiştir. Böylece, hadiste gelen "küfür" kelimesi -söylenen her iki durumu da içine alması için- iki mânaya hamledilir."
Hadisin geri kalan kısmı açıktır.[279]

-15- وعن أبى موسى رَضِـىَ اللهُ عَنْهُ قال:]سَمِعْتُ النَّبىَّ # يَقُولُ: إنَّ اللهَ تَعالى خَلقَ آدَمَ عَلَيْهِ السَّمُ مِنْ قَبْضَةٍ قَبَضَهَا مِنْ جَميعِ ا٘رْضِ، فَجَاءَ بَنُو آدَمَ عَلى قَدْرِ ا٘رْضِ، وَمِنْهُمْ: ا٘بْيَضُ، وَا٘حْمَرُ، وَا٘سْوَدُ، وَبَيْنَ ذلِكَ، والسّهلُ وَالحزَنُ، والخَبِيثُ، والطَّيِّبُ[. أخرجه أبو داود والترمذى.

15. (1698)- Ebu Mûsa (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı dinledim, şunu söyledi: "Allah Teâla hazretleri, Âdem'i, yeryüzünün bütün (cüzler)inden almış olduğu bir avuç topraktan yarattı. Âdem'in oğulları da arzın kısımlarına göre vücuda geldi. Bir kısmı beyazdır, bir kısmı kızıldır, bir kısmı siyahdır. Bunlar arasında orta (renkliler) de var. Ayrıca bir kısmı uysaldır, bir kısmı haşindir, bir kısmı habis (kötü kalbli), bir kısmı iyi kalblidir." [Ebu Dâvud, Sünnet 17, Tirmizî, Tefsir, Bakara, (2948).][280]

AÇIKLAMA:

1- Burada, insan ile, onun yaratıldığı aslî kaynak olan yeryüzü arasında bir irtibat, bir kader birliği

kurulmaktadır: Beyaz, siyah, kızıl vs. şekilde farklı renkteki ırklar, rengini topraktan aldığı gibi, uysalhaşin, iyikötü şeklindeki mânevî karakterler de vasıflarını topraktan almaktadırlar. Çünkü toprakta bu çeşitlerin hepsi mevcuttur. Bazı âlimler, Hz. Âdem'in altmış farklı çeşitten ve tabiattan yaratıldığını, evladlarının da, bu sebeple farklı şekillerde geldiğini, bu altmış rakamına uygun olması için kefarette altmış fakir doyurmanın vâcib kılındığını söylemiştir.

2- Bazı şârihler (Münâvî, Tîbî vs.) buradaki kabza (avuç) ile maddî, fiilî bir avuçlama kastedilmediğini, bilakis, Allah'ın şânının yüceliğini tahayyül ettirmek, yaratılış hakkında hissî bir temsil vermek kastedildiğini söylerler. Ancak, bununla hakikî avuçlama kastedilmiş olabileceğini söyleyen de olmuştur. Bunlar, "Ancak, demişlerdir, toprağı avuçlayan ölüm meleği Azrail'dir. Avuçlama işini, Allah'ın emriyle yaptığı için, fiil Allah'a nisbet edilmiştir." Bunlar delil olarak Sâid İbnu Mansur ve Ebu Hâtim'in Ebu Hüreyre (radıyallâhu anh)'den kaydettikleri bir rivayeti delil gösterirler: "Allah Teâla hazretleri, Âdem (aleyhisselam)'i yaratmak istediği zaman, arşın hamelesinden bir meleği, arzdan toprak getirmek üzere yolladı. Ondan toprak almak üzere eğildiği vakit, arz: "Seni gönderenin adına senden, bugün benden cehenneme bir pay ayrılacak herhangi bir şey almamanı taleb ediyorum" dedi. Azrail aldığını bıraktı. Rabbine döndüğü zaman durumu haber verdi. Rabbi onu tekrar gönderdi. Arz yine aynı şeyi söyledi ise de Azrail: "Beni gönderen, itaate daha lâyıktır, (senin talebine değil, O'nun emrine uyacağım) deyip yeryüzünün iyi kısmından, kötü kısmından... avuçladı..."

3- Ulemâ, arzın habisi deyince, çorak ve tuzlu araziyi, iyisi deyince münbit araziyi anlamıştır. Gerek arzla ve gerek insanla ilgili olan umur-u zâhirîye müteallik -renkleri medar-ı bahs eden- ilk dört vasfı zâhiri üzere bırakıp hakikatına hamletmiş, diğer dört vasfın da anlaşılması için te'vili gerekir demiştir. Çünkü sonuncular ahlak-ı bâtına ile ilgilidir.[281]

16- وعن أبى هريرة رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رسول الله #: لَمَّا خَلَقَ اللهُ تَعالى آدَمَ عَلَيْهِ السَّمُ، وَنَفخَ فِيهِ الرُّوحَ عَطَسَ، فقَالَ الحَمْدُسّهِ، فَحَمِدَ تَعالى بِإذْنِهِ، فقَالَ لَهُ رَبُّهُ: يَرْحَمُكَ اللهُ يَا آدَمُ، اذْهَبْ إلى أولَئِكَ المَئِكَةِ إلى مَ“ مِنْهُمْ جُلُوسٌ فَقُلِ: السَّمُ عَلَيْكُمْ، فقَالُوا: عَلَيْكَ السَّمُ وَرَحْمَةُ اللهِ وَبَرَكاتُهُ، ثُمَّ رَجَعَ إلى رَبِّهِ فقَالَ: إنَّ هذِهِ تَحِيَّتُكَ وَتَحِيَّةُ بَنِيكَ وَبَيْنَهُمْ، فقَالَ اللهُ تَعالى: وَيَدَاهُ مَقْبُوضَتَانِ: اخْتَرْ أيَّهُمَا شِئْتَ. قَالَ: أخْتَرْتُ يَمِينَ رَبِّى، وَكِلْتَا يَدَىْ رَبِّى يَمِينٌ مُبَارَكَةٌ فَبَسَطَهَا، فإذَا فِيهَا آدَمُ وَذُرِيَّتُهُ، فقَالَ: أىْ رَبِّ مَا هؤُءِ قال هؤُءِ ذُرِيَّتُكَ، فإذَا كُلُّ إنْسَانٍ مَكْتُوبٌ عُمْرُهُ بَيْنَ عَيْنَيْهِ، وَإذَا فِيهِمْ رَجُلٌ مِنْ أضْوَئِهِمْ، فقَالَ: يَاربّ مَنْ هذَا؟ فقَالَ: ابْنُكَ دَاوُدُ، وَقَدْ كَتَبْتُ لَهُ عُمْراً أرْبَعِينَ سَنَةً. قال: زِدْ في عُمُرِهِ. قالَ: ذَلِكَ الَّذِى كَتَبْتُ لَهُ. قالَ: أىْ رَبِّ، فإنِّى قَدْ جَعَلْتُ لَهُ مِنْ عُمْرِى سِتِّينَ سَنَةً. قَالَ: أنْتَ وذاكَ. قَالَ: ثُمَّ أُسْكِنَ آدَمُ الجَنَّةَ مَاشَاءَ اللهُ، ثُمَّ أُهْبِطَ مِنْهَا، وَكَانَ آدَمُ عَلَيْهِ السَّمُ يَعُدُّ لِنَفْسِهِ، فَأتَاهُ مَلَكُ المَوْتِ، فقَالَ لَهُ: قَدْ عَجِلْتَ، ألَيْسَ قَدْ كُتِبَ لِى ألْفُ سَنَةٍ؟ قال: بَلَى، وَلَكِنَّكَ جَعَلْتَ بْنِكَ دَاودَ مِنْهَا سِتِّنَ سَنَةٍ، فَجَحَدَ آدَمُ، فَجَحَدَتْ ذرِيَّتُهُ، وَنَسِىَ فَنَسِيَتْ ذُرِيَّتُهُ. قالَ: فَمِنْ يَوْمَئِذٍ أُمِرَ بِالْكِتَابِ وَالشُّهُودِ[. أخرجه الترمذى، وتقدم في تفسير سورة ا٘عراف: بدون هذا .

16. (1699)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teâla, Hz. Âdem (aleyhisselam)'i yarattığı ve ruh üflediği zaman, Âdem hapşırdı ve elhamdülillah diyerek, izni ile Teâla'ya hamdetti. Rabbi de ona:
"Ey Âdem, yerhamukallah (Allah sana rahmet etsin), (mukarreb) meleklerden şu oturan gruba git ve "Esselâmu aleyküm" de!" dedi. (Hz. Âdem öyle yaptı. Hitab ettiği melekler):
"Ve aleyke'sselamu ve rahmetullahi ve berekâtuhu!" diye karşılık verdiler. Sonra Âdem (aleyhisselam) Rabbine döndü. Rabbi ona:
"Bu cümle senin ve evlâdlarının aralarındaki selâmlaşmadır" dedi. Allah Teâla hazretleri, elleri kapalı olduğu halde Âdem'e:
"Dilediğini seç!" dedi. Hz. Âdem:
"Rabbimin sağ elini seçtim! Rabbimin iki eli de sağdır, mübarektir" dedi. Sonra Allahu Teâlâ hazretleri sağ elini açtı. İçinde Hz. Âdem ve onun zürriyeti(nin emsâlleri) vardı. Hz. Âdem (aleyhisselam):
"Ay Rabbim, bunlar nedir?" dedi. Rabb Teâla:
"Bunlar senin zürriyetindir" dedi. Her insanın iki gözünün arasında ömrü yazılıydı. Aralarında biri hepsinden daha parlak, daha nurlu idi. Hz. Âdem:
"Ey Rabbim! Bu kimdir?" dedi. Rabb Telâla hazretleri:
"Bu senin oğlun Dâvud'dur. Ben ona kırk yıllık ömür takdir ettim" dedi. Âdem aleyhisselam:
"Ey Rabbim onun ömrünü uzat!" talebinde bulundu. Rabb Teâla:
"Bu ona takdir edilmiş olandır!" deyince, Âdem:
"Ey Rabbim, ben ona kendi ömrümden altmış senesini verdim" diye ısrar etti. Bunun üzerine Rabb Teâla:
"Sen ve bu (talebin berabersiniz)." buyurdu.
Sonra Âdem cennete yerleştirildi. Allah'ın dilediği kadar orada kaldı. Sonra cennetten (arza) indirildi. Âdem burada kendi ecelini yıl beyıl sayıp hesaplıyordu. Derken ölüm meleği geldi. Hz. Âdem (aleyhisselam) ona:
"Acele ettin, erken geldin. Bana bin yıl ömür takdir edilmişti!" dedi. Melek:
"İyi ama sen oğlun Dâvud'a altmış senesini verdin" dedi. Ne var ki O bunu inkâr etti, zürriyeti de inkâr etti; o unuttu, zürriyeti de unuttu."
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ilâve etti: "O günden itibaren yazma ve şahidlik emredildi." [Tirmizî, Tefsir, Muavvizateyn (3365). Bu hadis A'raf sûresinin tefsirinde (612 numarada) geçti. Orada son cümle yoktur.] [282]

AÇIKLAMA:

1- Şârihler, Hz. Âdem'in, ruh üflendiği zaman hapşırmasının sıhhatine alâmet kılındığını, onun hamdetmesinin de sıhhatli, eksiksiz, kâmil bir yaratılışa sahip olma nimetinin gereği olduğunu, bu nimete ancak Allah'ın lütfu ve tevfiki ile mazhar olunduğunu ifade ettiğini belirtir.
2- Tîbî Hz. Âdem'e Cenab-ı Hakk'ın selamlaşmayı öğretmesiyle ilgili olarak: "Allah, geçmiş nimetlere şükrü öğrettikten, onu kâmil kudretine vâkıf kıldıktan sonra mahlukat ile muâşeret âdâbını öğretti, böylece Hakk'ı tâzimden sonra mahlûka karşı hüsn-i ahlâkda muvaffak oldu" der.
Mahlûkla muâşerete selamla başlanması, selamın, karşılıklı sevgi kapısını açan bir anahtar,

kardeşlerin kalplerini te'lif eden bir sır, imana götüren bir nûr olmasındandır.
Burada ayrıca öğreniyoruz ki, selamlaşma en eski sünnetlerden biri, insanlığa Cenab-ı Hakk'ın nimetlerinden ilkidir.
3- Cenab-ı Hakk'a "el" izâfesi müteşâbihattandır. Selef bu hususta yorum yapmamayı tercih etmiş ise de muteahhir ulemâ, Allah'ın zâtıyla ilgili bâzı ifratkâr ve tefritkâr iddiaları bertaraf etmek için bazı te'villeri uygun görmüştür. Buna göre, bu makamda Zât-ı İlâhiye'ye yedeyn'in (iki el) izafesinden maksad cemâl ve celâl sıfatlarıdır. Cemâl, mutlak sağ'dır, her ne kadar sağ, celâlde dahi varsa da. Bir diğer te'vile göre iki el ile "kudret ve mülk", "nimet ve güzel eser" kastedilmiştir. Bir başka açıklamaya göre bu çeşit teşbihlerde Ô"el"den maksad uzuv olan el değil, sıfat olan el'dir. İki elin de sağ olması cûd ve keremin bolluğu, sınırsız oluşudur vs. (27)
4- Tîbî, Allah'ın sağ elinin açılması ve içerisinden Hz. Âdem ve evlatlarının timsallerinin çıkmasını, "Hz. Âdem, âlem-i gaybtaki kendi ve evlatlarının timsalini gördü" diye açıklar. Yine onun açıklamasına göre, bu vak'a Misak'tan evvel cereyan etmiştir ve Hz. Âdem'in sağ elde görmüş oldukları sâlihlerdir, hepsi imanları nisbetinde farklı nurlara sahiptir.
5- Hz. Dâvud'un daha parlak bir nura sahip olması, onun en çok ağlayan peygamberlerden olmasıyla îzah edilmiştir. Tîbî, peygamberlik, saltanat ve adaleti nefsinde birleştirmesinden bir imtiyaz elde etmiş olabileceğini söylese de Aliyyül-Kârî bunu mâkul bulamaz. "Hz. Süleyman da saltanat sahibi idi. Saltanat tek başına _______________(27) Aliyyü'l-Kari, Mirkât'da yedeyn'le ilgili geniş açıklama sunar.bir nur değil, bilakis zulmânî bir hicabtır" dedikten sonra: "Bu sebeple Hz. Süleyman, cennete peygamberlerden beş yüz yıl sonra girecek. Keza Abdurrahman İbnu Avf (radıyallâhu anh) da -saltanata benzeyen- çok mala sahip olduğu için fakir Muhacirler'den beş yüz yıl sonra cennete girecektir" der.
6- Hz. Dâvud (aleyhisselam)'un kırk yıllık ömrünü Hz. Âdem'in az bularak uzatılmasını taleb etmesi meselesine gelince: Aliyyü'l-Kârî, rivâyetlerin Hz. Dâvud'a bidayetten kırk yıl ömür takdir edilmiş olmasına rağmen Hz. Âdem (aleyhisselam)'in duası üzerine ömrünün artırıldığını, rivâyetin Hz. Âdem'in duâsının kabul gördüğüne de bir delil olduğunu belirtir.
Buradan hareketle, ömrün, bâzan muallak olduğunu, bu ömr-ü muallakın artabileceğini söyleyen Aliyyü'l-Kârî bu meseleye âyetten ve hadisten delil kaydeder: ".Ömrü uzatılana çok ömür verilmesi, (kısaltılanın) ömründen eksiltilmesi de hâriç olmamak üzere (hepsi bir kitapta yazılıdır. Bu Allah'a kolaydır" (Fâtır 11). Hadisten de "sadakanın, ömrü uzatacağına" dair rivâyeti hatırlatır.
7- Hz. Âdem'in, "Ömrümden altmış yıl verdim" demesi, Allah nezdinde bir duadır. Yani Hz. Dâvud'un ömrünün artırılması talebtir. Zîra, insanların ömrünü artırma güç ve yetkisi kimseye verilmemiştir, bu Allah'a mahsus bir keyfiyettir. Öyle ise Hz. Âdem'in "altmış yıl kendi ömrümden verdim" demesi, onun ömrünün altmış yıl uzatılması için Cenab-ı Hakk'a yaptığı duayı ifade eder.
8- Hz. Âdem'e ölüm meleğinin gelişini, şârihler: "Dokuz yüz kırk yaşındayken, imtihan için" diye tasrih ederler. Rivâyet, Hz. Âdem'in, ömrünü bin yıl bilerek, yıl beyıl sayıp hesapladığını açık olarak belirtir. Daha altmış yıl ömrü olduğunu hesaplarken ölüm meleğinin ziyâret etmesi Hz. Âdem (aleyhisselam)'i biraz şaşırtmış olmalı ki: "Vaktinden önce geldin!" demiştir.
Rivâyet Hz. Âdem'in, ömründen altmış yılı Hz. Dâvud'a vermiş olduğunu unuttuğunu, evlâd babanın tinetinden olduğu için, zürriyetinin de önceden verdiği sözü unuttuğunu belirtiyor. Hz. Âdem'in bu meseledeki inkârı, kasdî bir inkâr değildir. Unutması, ona meşru bir özür olmaktadır. Hz. Âdem (aleyhisselam)'in unutkanlığını tescîl eden şu âyet de var: "Andolsun biz bundan evvel Âdem'e de vahy (ve emretmişiz)dir. Fakat unuttu o. Biz onda bir azim bulmadık" (Tâ-Hâ 115). Ancak, bu âyette,

Hz. Âdem'in yasak ağaçtan yememe emrini unuttuğu kastedilmiştir.
9- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın son cümlesi, hukukun tesbîtinde dâvaların yazılması, şâhidlerin dinlenmesi meselesinin ehemmiyetine, eskiliğine parmak basmaktadır.[283]

17- وعن عائشة رَضِيَ الله عَنْها قالت:]قال رسولُ اللهِ #: خُلِقَتِ المَئِكَةُ مِنْ نُورٍ، وَخُلِقَ الجَانُّ مِنْ مَارِجٍ مِنْ نَارٍ)1-(، وَخُلِقَ آدَمُ مِمَّا وُصِفَ لَكُمْ[. أخرجه مسلم .

17. (1700)- Hz. Aişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Melekler nurdan yaratıldılar, cinler dumanlı bir alevden yaratıldılar. Âdem de size vasfı yapılandan yaratıldı." [Müslim, Zühd 60, (2996).][284]

AÇIKLAMA:

Hadis-i şerif, yaratılışla ilgili farklı âyetlerde gelen bazı açıklamaları topluca ifâde etmektedir.
Dikkatimizi çeken husus, ruhânî varlık olarak bildiğimiz cin ve meleğin daha yaratılışta farklı asıllara dayanmasıdır. Melek nurdandır, cinler dumanlı alevdendir. Bugün, ilim hâlâ nurun mâhiyetini kesin bir dille çözememiştir. Bir zamanlar zann-ı gâlible ifâde edildiği gibi fizikî bir dalga mıdır, yoksa şimdilerde zannedildiği üzere foton denen parçacıklar mıdır?
Keza dumanlı alevle, nur arasında birleşme ve ayrılma noktaları nelerdir? Bunlar henüz ilmen kesinlik kazanmamış hususlardır. Daha mükemmel bilgi sahibi olduğumuz husûs, insanın fizikî aslı olan topraktır.
Diğer taraftan melekler, şuur sahibi fakat nefsi olmayan varlıklardır. Hangi vazîfe üzerine yaratılmışlarsa onu eda ederler, itaatsizlikleri mevzubahis olamaz. Evlenmeleri, çoğalmaları yoktur. Cinlerde nefis vardır, dolayısıyla itaat ve isyanları mevzubahistir. Evlenirler, çoğalırlar, onlar da insanlar gibi ölürler. Melek de, cin de insanlara gözükmezler, latif, ruhânî varlıklardır. Cinlerle görüşme, onlardan haber alma gibi meselelere daha önce temas ettiğimiz için burada tekrar etmeyeceğiz. 844. hadise bakın).[285]

18- وعن ابن عمر رَضِىَ الله عَنْهما قال:] وَاللهِ مَا قَالَ النَّبىُّ # لِعِيسَى
)1-(مارج النار: لهبها المختلط بسوادها.______________
أَحْمَرُ، وَلَكِنْ قَالَ: بَيْنَمَا أنَا نَائِمٌ رأيْتُنِى أطُوفُ بِالْبَيْتِ، فإذَا رَجُلٌ آدَمُ سَبِطُ)2-(الشَّعْرِ يَهَادَى بَيْنَ رَجُلَيْنِ يَنْطُفُ)3-(رأسُهُ مَاءً، أوْ يَهْرَاقُ مَاءَ. فقُلْتُ: مَنْ هَذَا؟ قالُوا: ابْنُ مَرْيَمَ، فَذَهَبْتُ ألْتَفِتُ، فإذَا رَجُلٌ أحْمَرُ جَسِيمٌ جَعْدُ الشعْرِ)1-(أعْوَرُ عَيْنِهِ الْيُمْنَى كَأنَّ عَيْنَهُ عِنَبَةٌ طَافِيَةٌ. قُلْتُ: مَنْ هذَا؟ قالُوا: الدَّجَّالُ، وَأقْرَبُ النَّاسِ بِهِ شَبَهَاً ابْنُ قَطَنٍ[.قال الزهرى: رَجُلٌ مِنْ خُزَاعةَ هَلَكَ في الجَاهِلِيِّةِ. أخرجه الثثة، ولم يخرج مسلم قول الزهرى .
18. (1701)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Hayır, Allah'a kasem olsun Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. İsa'nın kızıl çehreli olduğunu söylemedi. Ancak şunu söyledi: "Ben bir keresinde uyumuştum. Rüyamda Beytullah'ı tavaf ediyordum. O sırada düz saçlı, kumral benizli,

başından su akar vaziyette iki kişiye dayanıp ortalarında gitmekte olan birisini gördüm.
"Bu kim?" dedim.
"Meryem'in oğlu!" dediler.
Bunun üzerine daha yakından görmek için ilerledim. Kızıl, iri, kıvırcık saçlı, sağ gözü kör, gözü üzüm gibi pertlek bir adam daha vardı.
"Bu kim?" dedim.
"Bu, Deccâl!" dediler.
İnsanlardan en çok ona benzeyeni İbnu Katan'dı."
Zührî der ki: "İbnu Katan, câhiliye devrinde vefat eden Huzâalı bir kimseydi." [Buhârî, Ta'bi 33, 11, Enbiya, 42, Libâs 68, Fiten 26, Müslim, İmam 275, (169); Muvatta, Sıfatu'n-Nebi 2, (2, 920).][286]

(1-(السبط من الشعر: المنبسط المسترسل.)-2(نطف راسه: أي سال.)-3(____________ الجعد من الشعر المعقد غير المسترسل.

-19- وعن جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رسول الله #: عُرِضَ عَلَيَّ اْلأَنْبِيَاءُ عَلَيْهِمُ السَّمُ، فإِذَا مُوسى عَلَيْهِ السَّمُ ضَرْبٌ مِنَ الرِّجَالِ)-2(كَأَنَّهُ مِنْ رِجَالِ شَنُوءَةَ، وَرَأَيْتُ عيسى ابْنَ مَرْيَمَ عَلَيْهِ السَّمُ، فإِذَا أَقْرَبُ مَنْ رَأَيْتُ بِهِ شَبَهاً عُرْوَةُ بْنُ مَسْعُودٍ، وَرَأَيْتُ إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّمُ، فإِذَا أَقْرَبُ مَنْ رأيْتُ بِهِ شَبَهَا صَاحِبُكُمْ، يَعْنِى نَفْسَهُ، وَرأيْتُ جِبْرِيلَ عَلَيْهِ السَّمُ، فإِذَا أَقْرَبُ مَنْ رأيْتُ بِهِ شَبَهاً دِحْيَةُ ابْنُ خِلِيفَةَ[. أخرجه مسلم والترمذى .

19. (1702)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bana geçmiş peygamberler (aleyhimusselam) arzedildiler. Hz. Musa zayıfca bir erkekti. Sanki Şenûe kabilesinden (uzun boylu) birine benziyordu. Hz. İsa (aleyhisselâm)'yı da gördüm, gördüklerim içinde ona en çok benzeyen Urve İbnu Mes'ûd idi. Hz. İbrahim (aleyhisselâm)'i de gördüm, gördüklerim arasında ona en çok benzeyen, arkadaşınızdı -yani kendisini kastediyor- Hz. Cebrail (aleyhisselam)'i de gördüm. Gördüklerimden ona en ziyâde benzeyen Dıhye İbnu Halîfe idi." [Müslim, İmam 271, (167); Menâkıb 27, (3651).][287]

AÇIKLAMA:

1- Peygamberlerin, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e arzı, iki yerde vâki olmuş olabilir;
a. İsra (Mirac) gecesi Mescid-i Aksa'da,
b. Yine Mirac sırasında semâvatta.
Her iki ihtimâli te'yid eden rivâyetler mevcuttur. Ulemâ umûmiyetle bunun Mîrac gecesinde cereyan ettiğini benimser. Kadı İyaz "Peygamberleri vasfeden rivâyetlerin çoğu, peygamberleri Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Mirac gecesinde gördüğüne delâlet eder" der.
3- Şenûe, Yemen taraflarında bir kabiledir, insanlarının uzun boylu olduğu belirtilmektedir. Hz. Musa onlardan bir adama benzediğine göre, öncelikle uzun boylu olmalıdır.____________ (1-(الضرب من الرجال: الحفيف اللحم المستدق الممشوق.

4- Cebrail'in benzetildiği Dıhye İbnu Halîfe, Ashab'tan yakışıklılığı ile meşhur olan bir zattır. Cebrail birkaç kere onun sûretinde görünmüştür.
5- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. İbrâhim (aleyhisselam)'i de en ziyade kendisine benzetmiştir.[288]

-20- وعن سمرة بن جندب رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسول الله #: سَامٌ أبُو الْعَرَبِ، وَيَافِثٌ أبُو الرُّومِ، وَحامٌ أبُو الحَبَشِ[. أخرجه الترمذى .

20. (1703)- Semure İbnu Cündüb (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki: "Sâm, Arapların babasıdır. Yâfes, Rumların babasıdır. Hâm Habeşîlerin babasıdır." [Tirmizî, Tefsîr, Sâffât, (3229), Menâkıb, (3927).][289]

AÇIKLAMA:

1- Sâm, Yâfes ve Hâm, Hz. Nuh (aleyhisselam)'un üç oğlunun adıdır. İbnu Asâkir'in bir rivâyetinde Sâm'ın Arap, Fars, Rum, Mısır ve Şâm ehlinin babası; Yâfes'in Hazreç ile Ye'cüc ve Me'cüc'ün babası, Hâm'ın da siyahîlerin babası olduğu ifâde edilmiştir.
İbnu Cerîr'in söylediğine göre, rivâyet edilmiştir ki: "Nuh (aleyhisselam), Sâm için dua ederek peygamberlerin onun soyundan gelmesini, Yafes için dua ederek kralların onun soyundan gelmesini, Hâm'a da beddua ederek renginin değişmesini, evlâdlarının köle olmasını dilemiş, ancak sonradan Hâm'a acıyarak diğer iki kardeşinden merhamet görmesi için dua etmiştir. Cd de yoktu.
Saîd İbnu'l-Müseyyeb de şunu söylemiştir: "Hz. Nuh (aleyhisselam)' un çocukları üçtür: Sâm, Yâfes, ve Hâm. Bunlardan her birinin çocukları da üçtür: Sâm'ın çocukları: Arap, Fars ve Rûm'dur. Yâfes'in çocukları Türk, Sakâlibe (Slav) ve Ye'cüc, Me'cüc'dür. Hâm'ın çocukları Kıbtîler (Mısır'ın yerli halkı), Sudanlılar ve Berberîlerdir." Vehb İbnu Münebbih' ten de benzer bir rivâyet yapılmıştır.[290]

-21- وعن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قـال:]قال رسول الله #: إنَّ زَكَرِيَّا كانَ نَجَّاراً[. أخرجه مسلم.

21. (1704)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Zekeriyya (aleyhisselam) marangoz idi." [Müslim, Fedâil 169, (2379).][291]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir hadislerinde: "En temiz kazanç kişinin eliyle kazandığıdır"' buyurmuştur. Bir diğer hadis aynı mânayı daha da vurgular: "Hiç kimse, eliyle kazandığından daha hayırlı bir taam yememiştir. Allah'ın nebîsi Dâvud (aleyhisselam), elinin emeğini yerdi."
Sadedinde olduğumuz hadis, Hz. Zekeriyya (aleyhisselam)'nın elinin kazancını yediğini; mesleğinin doğramacılık da denen marangozluk olduğunu belirtmektedir. Bu halde çalışarak kazanç temini,

peygamberlerin sünnetidir.
Bu durumda dinimiz, kazanç için bedenen çalışmayı tecviz etmekle kalmıyor, ona teşvik de ediyor. Bu maksadla büyük peygamberlerin fiilen çalışmak sûretiyle kazanç temin ettiklerini örnek olarak gösteriyor. Resûlullah (aleyhissâlatu vesselâm)'ın bir hadisini daha hatırlatmakta fayda var:

مَنْ بَاتَ كَلًّ مِنْ عَمَلِهِ بَاتَ مَغْفُورًا لَهُ

"Kim günlük çalışma sebebiyle geceyi yorgun geçirmişse, Allah'ın mağfiretine ermiş olarak sabahlar."
Şunu da kaydedelim: Temel kazanç yolu üç kabul edilmiştir: Ziraat, zanaat, ticâret. Ebu Hanife ticâretin efdal olduğunu söylemiştir. Mâverdî ziraatin efdal olduğuna hükmetmiştir. Nevevî, elle yapılan ziraatin iki fazîleti (ziraat ve elle çalışma fazîletleri) de birleştireceğini söyler.

Daha fazla açıklama Kesb'le ilgili bölümde (5162-5202. hadisler) gelecek. [292]

HİLAFET VE İMAMETLE İLGİLİ BÖLÜM

Bu bölümde iki bâb vardır.

BİRİNCİ BÂB
HİLAFET VE İMAMETİN AHKÂMI
(Bu bâb 6 fasıldır)
*
BİRİNCİ FASIL
İMAMLAR KUREYŞ'TENDİR
*
İKİNCİ FASIL
İMAMLIGI, EMİRLİGİ SAHİH OLANLAR
*
ÜÇÜNCÜ FASILİMAM VE EMİRİN VAZİFELERİ
*
DÖRDÜNCÜ FASIL
EMÎR OLMANIN KÖTÜLÜGÜ
*
BEŞİNCİ FASIL
İMAMA VE EMÎRE İTAATİN GEREGİ
*
ALTINCI FASIL
İMAMLARIN VE EMÎRLERİN YARDIMCILARI
*
İKİNCİ BÂB
HULEFÂU'R-RAŞİDÎN VE ONLARA BİAT ŞEKİLLERİ

Umumî Açıklama:

İslâm dini devlet dinidir. Bu sebeple devlet hayatını ilgilendiren bütün müesseselerin İslam'da yeri vardır. Onlardan her birine, devlet hayatındaki ehemmiyeti nisbetinde yer vermiştir. Hayatî önem taşıyanlara ağırlık olarak yer verir.

İmamet, yani devlet reisliği meselesi bir milletin siyasî hayatının merkezinde yer alır. Bu sebeple İslâm dini, konuya fazlaca yer vermiş. İmamda aranacak vasıflardan, seçimine, azline, itaat, isyan bahislerine kadar hatıra gelebilecek her hususta esaslar, prensipler, hükümler koymuştur. Bunlar nazarî olarak işlenmekten başka çeşitli şekilleriyle tarih boyunca tatbik de edilmiş, ayrıca hukukşinaslar tarafından teşriata, kodifikasyona da tâbi tutulmuşlar ve madde madde kodifiye edilmişlerdir.

İmamet konusuna giren mühim meselelere daha önce temas ettik, burada tekrar etmeksizin mevzu üzerine kitabın yer verdiği hadislere geçiyoruz. [293]

BİRİNCİ BÂB - HİLÂFET VE EMİRLİGİN AHKÂMI

BİRİNCİ FASIL

İMAMLAR KUREYŞ'TENDİR.

-1- عن جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللهِ #: النَّاسُ تَبَعٌ لِقُرَيْشٍ في الخَيْرِ والشَّرِّ[. أخرجه مسلم .

1. (1705)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki: "İnsanlar hayırda da şerde de Kureyş'e tâbidir." [Müslim, İmâret 3, (1819).][294]

-2- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رَسُولُ اللهِ # النَّاسُ تَبَعٌ لِقُرَيْشٍ في هذا الشَّأنِ، مُسْلِمُهُمْ تَبَعٌ لِمُسْلِمِهِمْ، وَكَافِرُهُمْ تَبَعٌ لِكَافِرِهِمْ. النَّاسُ مَعَادِنُ، خِيَارُهُمْ في الجَاهِلِيَّةِ خِيَارُهُمْ في ا“سْمِ إذَا فَقُهُوا، وَتَجِدُونَ مِنْ خِيَارِ النَّاسِ أشَدَّ النَّاسِ كَرَاهَةً لهذَا الشَّأنِ حَتَّى يَقَعَ فِيهِ[. أخرجه الشيخان .

2. (1706)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İnsanlar bu işte Kureyş'e tâbidirler. Müslümanları Müslüman olanlarına, kafirleri kafir olanlarına tâbidirler. İnsanlar madenler gibidir. Cahiliyede hayırlı olanlar fıkhı öğrenirlerse İslam'da da hayırlıdırlar. Bu işe en çok nefret edenleri insanların en hayırlısı bulacaksın. Onlar (rızaları hilâfına) içine düşmedikçe buna tâlib olmazlar." [Buhârî, Menâkıb 1; Müslim, İmâret 2, (1818).][295]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadislerde geçen iş (ş'en)'den murad emîrlik ve hilafettir. Emîrlik idarecilik, valilik, devlet

reisliği gibi mânalara gelir. Hilâfet daha ziyade Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in mânevî şahsının temsilciliğidir.

2- Kureyş, Mekke'de yaşayan Araplardır. Bunlar İslâm'dan önceki dönemden beri diğer Araplara nazaran itibarli ve nüfuzlu idiler. Birçok yönden üstünlükleri kabul edilmişti. Mekke'de ikamet edip, ataları Hz. İbrahim'den kalma mukaddes bina Kâbe'yi himaye etmeleri, hacca bağlı olarak Kâbe ile ilgili birçok hizmetleri îfa etmeleri, diğer Araplar arasında sağladıkları üstünlüğe yeterli bir sebep idi. Kaldı ki, bunların, bizzat Kur'an-ı Kerim'de yer verilen (Kureyş sûresi) ticârî hayatları, komşu ülkelerle sıkı bağlar kurmalarına, bu sâyede sâdece maddî yönden değil, kültür, görgü, tecrübe ve bilgi gibi mânevî yönden de zenginleşmelerine yol açmıştı. Onların câhiliye devrindeki üstünlüklerine bütün bu durumlarının müessir olduğu söylenebilir. Hadiste geçen "İnsanların kâfirleri Kureyş'in kâfirlerine tâbidir" ifadesi, cahiliye devrindeki durumlarını tesbit eder. Müslüman olduktan sonra da durumda bir değişiklik olmamıştır. Daha dikkat çeken husus, Mekke'nin fethine kadar bekleyiş içinde kalan taşra Araplarının, Mekke Müslüman olunca kitleler halinde İslâm'a girip Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e tâbi olmalarıdır. Kureyşli olan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a tâbi olan Müslümanlar, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan sonra da yine Kureyşli olan Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Muâviye vs.'ye tâbi olmaya uzun müddet devam etmişlerdir.

3- Hayırlı kimselerin emîrlik ve hilafet gibi idârî sorumluluklardan nefretleri, o vazifelerin gerektirdiği sorumlulukları yerine getirmeme endişesinden ileri gelir. Onu kabul etmek, meşakkatin altına girmektir. Adaletle icraatte bulunup, insanların zulmüne mâni olmak zor işlerdendir. Aklı tam, diyâneten hassas kimsenin bu muhataralı (riskli) işe talib olmayacağı açıktır. "Onlar rızası hilâfina içine düşmedikçe buna tâlib olmazlar" şeklinde tercüme ettiğimiz ibârenin mefhumunda âlimler ihtilâf etmiştir. Bâzıları şöyle anlamışlardır: "Kim emîr olmak için hırs göstermeden, talibi olmadan, bu vazife uhdesine düşerse, emîrlikteki kerâhet ondan kalkar. Çünkü önceki ibâre, emîrlik talebini mutlak olarak mekruh ilân etmiştir. O ibareyi şöyle anlayan da olmuştur: "Âdet şöyle cereyan etmektedir: Kim bir şeyi elde etmek için hırs gösterir, fazla peşine düşerse nâdiren ona kavuşabilir. Kim de birşeyden yüzçevirir, ele geçirmek hususunda hırs göstermezse, umumiyetle o şeye daha rahat kavuşur."[296]

-3- وعن ابن عمر رَضِىَ اللهُ عَنْهُما قال:]قال رسولُ الله #: َ يَزَالُ هَذَا ا٭مْرُ في قُرَيْشٍ مَا بَقَى مِنْهُمُ اثْنَانِ[. أخرجه الشيخان .

3. (1707)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bu iş (emîrlik) insanlardan iki kişi bâki kaldıkça Kureyş'te olmaya devam edecektir." [Buhârî, Menâkıb 2, Ahkâm 2, Enbiya 1; Müslim, İmâret 4, (1820).][297]

AÇIKLAMA:

Bu hadisteki "iş"ten de murad emîrlik ve hilafettir. Kıyamete kadar buna Kureyş sâhip olacak demektir. Hadis ıtlakı üzere alındığı takdirde, üstünlükte takvayı esas alan (Hucurat 13) İslâm'da Kureyş'e mutlak bir imtiyaz tanınması gibi bir durum ortaya çıkar. Aslında, bu işkâli bertaraf eden

kayıtlar başka rivâyetlerde gelmiştir:

أَ إِنَّ أُمَرَاءَ مِنْ قُرَيْشٍ مَا اَقَامُوا ثَثًا: مَا رَحِمُوا إِذَا اسْتُرْحِمُوا وَقَسَطُوا وَعَدَلُوا اِذَا حَكَمُوا

"Bilesiniz üç şeyi yerine getirdikçe umerâ Kureyş'tendir: Merhametli olmaları istendiği zaman merhametli oldukça, hükmettikleri zaman âdil ve hakka riâyetkâr oldukça."

أَئِمَّةُ مِنْ قُرَيْشٍ مَا إِذَا حَكَمُوا فَعَدَلُوا

"Hükmedince adaletten ayrılmadıkça imamlar Kureyş'ten olacaktır."

Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'in de şu sözü rivâyet edilmiştir:

إِنَّ هَذَا أَمْرَ فِى قُرَيْشٍ مَا اَطَاعُوا اللّٰهَ وَاسْتَقَامُوا عَلَى اَمْرِهِ

"Kureyş Allah'a itaat edip, emri üzere doğru yolda oldukça, bu iş onlar üzerindedir."

Bu hususu tahlil eden İbnu Hacer der ki: "İşâret ettiğim hususta vârid olan hadisler üç kısımdır:

1- Bir kısım hadisler, Kureyşliler'in, gösterilen vasıfları muhâfaza etmedikleri takdirde, "Allah'ın lânetine uğrayacaklarını haber verir. Meselâ "Bilesiniz üç şeyi yerine getirdikçe ümerâ Kureyş'tendir..." hadisi bunlardandır. Bu rivâyette şu cümle de yer alır: فَمَنْ لَمْ يَفْعَلْ ذَلِكَ مِنْهُمْ فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللّٰهِ "Kim bu söylenenleri yapmazsa Allah'ın lâneti üzerine olsun." Bu hadiste, "iş"in (emîrlik) onlardan çıkmasını gerektiren bir şey yok.

2- Onlara, aşırı şekilde eziyet edeceklerin musallat edilmekle tehdid edilmeleri Ahmed İbnu Hanbel ve Ebû Ya'la'da gelen şu hadiste olduğu gibi:

يَا مَعْشَرَ قُرَيْشٍ إِنَّكُمْ اَهْلُ هَذَا أَمْرِ مَا لَمْ تُحْدِثُوا فَإِذَا غَيَّرْتُمْ بَعَثَ اللّٰهُ عَلَيْكُمْ مَنْ يَلْحَاكم كَمَا يَلْحَى اَلْقَضِيبُ

"Ey Kureyşliler! Sizler bir kısım bid'atlere düşmedikçe bu "iş"in sahiplerisiniz. Şâyet bid'atlere düşerek (dinin getirdiklerini) değiştirecek olursanız Allah size öylelerini musallat eder ki, onlar ağacın dalını soydukları gibi sizleri soyarlar (derilerinizi yüzerler)..." Kezâ bu rivâyetlerde de -her ne kadar bir iş'ar (bir ihsas, bir imâ) varsa da- "iş"in Kureyşliler'in elinden çıkacağına sarih bir ifade yoktur.

3- Aleyhlerine kıyâma, onlarla savaşmaya izin veren ve "iş"in onların elinden çıkacağını ihbâr eden rivâyetler... Tayâlisî ve Taberânî'de gelen Sevbân hadisi gibi:

اِسْتَقِيمُوا لِقُرَيْشٍ مَا اسْتَقَامُوا لَكُم فَإِنْ لَمْ يَسْتَقِيمُوا فَضَعُوا سُيُوفَكُمْ عَلَى عَوَاتِقِكُمْ فَأَبِيدُوا حَضْرَاءَهُمْ فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَكُونُوا زَرَّاعِينَ اَشْقِيَاءَ

"Kureyş sizin için istikametli oldukça siz de onlar için istikametli olun. Onlar istikamette olmazlarsa kılınçlarınızı omuzlarınıza koyup çoğunu helâk edin. Bunu yapmazsanız (çok çalışıp az kazanan) bedbaht çiftçiler olun."[298] İbnu Hacer bunu takviye sadedinde şu rivâyeti de kaydeder:

كَانَ هَذَا أَمْرُ فِى حِمْيَرَ فَنَزَعَهُ اللّٰهُ مِنْهُمْ وَصَيَّرَهُ فِى قُرَيْشٍ وَسَيَعُودُ اِلَيْهِمْ

"Bu "iş" Himyerîler'in elinde idi. Allah onlardan alıp Kureyş'e verdi. Tekrar onlara dönecektir." Bu hadisler ifade eder ki Kureyşliler dini ikame etmezlerse "iş" onlardan çıkacaktır."

İbnu Hacer şöyle devam eder:

"Geri kalan hadislerden çıkarılan netice şudur: "İş"in onlardan çıkması, önce, onların lânetle tehdid edildikleri menfur hallere düşmeleriyle vaki olur. Bu zâten rüsvaylığa ve tedbirlerinin bozulmasına sebeptir. Bu durum Abbasî Devleti'nin başlarında vâki olmuştur.

Arkadan, Kureyşliler'e eziyet verecek kimselerin musallat edilme tehdidi var. Bu durum da

Abbasîlerde görülmüştür. Mevâlîler onlara galebe çalınca, ellerinde, üzerlerine hacr konmuş çocuklara döndüler. Çocuk gibi bazı basit şeylerle oyalandılar, işleri başkaları yürüttü.
Sonra durum daha da kötüleşti. Deylemliler galebe çaldı. Her hususta onları sıkıştırdılar. Öyle ki, halifenin yetkisinde sadece hutbe okumak kaldı. Mütegallibe (zorbalar) her beldede memleketi aralarında paylaştılar. Böylece ard arda değişik tâifeler bunlara musallat oldu. Sonunda her yerde "iş" ellerinden çıktı. Bazı yerlerde halifenin kuru bir adı kaldı." Hilafetin Kureyş'le olan ilgisini tesbit eden hadisleri böylesi bir izaha kavuşturan İbnu Hacer, daha sonra, İslâmî grupların bu husustaki görüşlerine yer verir:
"...Cumhur-u ulemâ -bu hususta Sahâbe'den vârid olan ittifak üzere- imam için Kureyşli olmanın şart olduğuna hükmetmiştir.
Bazı tâifeler bunu Kureyş'ten belli bir grupla kayıdladılar. Bir tâife: "Hz. Ali evladları dışında kalanlardan imam câiz değildir" dedi. Şia bu görüştedir.
Sonra, Hz. Ali'nin zürriyetinden kimlere câiz olduğu hususunda çok şiddetli ihtilâflar meydana geldi. Bir tâife: "Abbâs'ın çocuklarına has" dedi. Ebû Müslim Horasânî ve etbâı bu görüşteydi.
İbnu Hazm'ın nakline göre bir taife: "Câfer İbnu Ebî Tâlib'in oğulları dışındakilere câiz olmaz" demiştir.
Diğer bir tâife: "Abdulmuttalib'in evladlarından olmalıdır" demiştir.
Bazılarının: "Benî Ümeyye dışındakilerden câiz değildir" dediği, diğer bazılarının: "Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'in evlatları dışındakilerden câiz değildir" dediği rivâyet edilmiştir.
İbnu Hazm bu nakilleri yaptıktan sonra: "Bu gruplardan hiçbirinin lehine bir delil mevcut değildir" der.
Hâricîler ve Mu'tezile'den bir tâife: "İmamın Kureyş dışında olması câizdir. İmamete, Kitap ve Sünnet'i ikâme eden herkes lâyıktır, Arap olmuş, acem olmuş farketmez" demiştir. Hattâ Dırâr İbnu Amr mübâlağaya kaçarak: "Kureyş dışında birinin başa geçirilmesi evlâdır, zîra, öyle birisi, aşîret (ve taraftarları) cihetinden az (ve dolayısıyla zayıf) olur, haddi aşıp azdığı takdirde azli kolay olur" der.
Ebû Bekr İbnu't-Tîb: "İmamlar Kureyş'tendir" hadisinin sübût bulmasından (sahih olmasından) sonra Müslümanlar bu söze itibar etmezler. Nitekim Müslümanlar asırlardır bununla amel etmiştir. Öyle ki, ihtilâf çıkmazdan önce, bu hadise itibar edilmesi hususunda icma vâki olmuştur" der.
...Kadı İyaz der ki: "İmam'ın Kureyş'ten olmasını şart koşmak, bütün âlimlerin mezhebidir. Hatta bunu, icma edilen meselelerden addetmişlerdir. Selefe mensub hiç kimseden bunun hilâfına görüş nakledilmemiştir. Seleften sonra gelenler de her tarafta bu hususta ittifak etmiş, muhâlif görüş beyan eden olmamıştır. Öyle ise, Hâricîlerin ve Mu'tezile'den onlara uyanların görüşlerine Müslümanlara muhâlefetleri sebebiyle itibar edilmez."
İbnu Hacer, burada ihtirâzî bir kayıd koyar: "Bu hususta icma olduğunu söyleyen kimse, Hz. Ömer'den rivâyet edilen şu görüşü te'vil etmek zorundadır. Ahmed İbnu Hanbel sahih bir senedle şunu kaydeder: "Eğer ecelim geldiği zaman Ebû Ubeyde hayatta olsa onu halife seçerdim... Ebû Ubeyde'nin vefatından sonra ecelim gelecek olsa Muâz İbnu Cebel'i halife seçerdim." Burada adı geçen Muâz İbnu Cebel, Ensârî'dir. Kureyş'le hiçbir neseb bağı yok. İmamın Kureyş'ten olma şartı hususundaki icmâ muhtemelen Hz. Ömer'in vefatından sonra tahakkuk etmiştir. Ya da Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'in bu husustaki ictihâdı değişmiştir.
Hilafeti Kureyş'e mahsus görmeyip, kendisine delil olarak Abdullah İbnu Ravâha ve Zeyd İbnu Hârise ve Üsâme İbnu Zeyd vs.'nin harplerde askerî birliklere komutan tâyin edilmelerini

gösterenlere şu söylenebilir: "Bu tâyin, el-imametu'l-uzma (=en büyük imamlık, yani devlet reisliği) tâyini değildir. Bu örneklerden şu hüküm çıkarılır: "Halife hayatında Kureyşli olmayanları kendisine nâib seçme yetkisine sahiptir."

NETİCE:

İmamların Kureyş'ten olması meselesi Ehl-i Sünnet ulemâsı arasında bâzı kayıtlarla kabul edilen, icmaya yakın bir ekseriyetle mütekaddim ve müteahhir herkesce benimsenen bir husustur. Bu mevzuda hadis kitaplarında pek çok rivâyet yer almış olmaktan başka fakihler, şârihler, tarihçiler.... de meseleye eğilip kitaplarında yer vermişlerdir. Hadisin, sâdece mutlak vechini sathî bir nazarla değerlendirerek keşfettiğini zannettiği teâruzun giderilmesini hadisi reddetmede arayan kimse ciddi bir hataya düşer. Böyle bir davranış, ulum-i İslâmiye'nin en ziyâde işlenmiş ve geliştirilmiş olan ve bir rivâyeti kabul veya redde tamâmen objektif mi'yarlara dayanan binlerce hadis ulemasının metoduna ters düşmekten başka, Ashab'tan günümüze, meseleye eğilmiş ve icmaya yakın bir ittifakla sıhhatini ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a nisbetini benimsemiş bütün eslaf-ı izâmı tekzib, onların techilini, tadlilini tazammun eden bir bilgiçlik iddiası olur, el-iyâzu billah.
İslâm ulemâsının tamamen objektif metodlarla değerlendirip sıhhatine hükmettiği bir rivâyet, ilim semasında parlayan bir yıldız gibidir. Hiç kimse, onu dar aklına sığmadığı veya subjektif ölçülerine uymadığı için yerinden söküp atamaz, çünkü eli yetişmez. Onun bütün mülâhaza ve gayretleri, elindeki sapanından attığı taşlarla gökteki yıldızları düşürmeye kalkan çocuğun mantığından dışarı çıkmayacağı gibi, başarısı da onunkinden öteye geçemez. [299]

ـ4ـ وعن سفينة)ـ1(رَضِـِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللهِ #: الخِفَةُ في أُمَّتِى ثَّثُونَ سَنَةً، ثُمَّ مِلْكٌ بَعْدَ ذلِكَ. قال سَـعِيدُ بْنُ جُمْهَانَ، ثُمَّ قال: أَمْسِكْ خِفَةَ أَبى بَكْرٍ، وَخِفَةَ عُمَرَ، وَخِفَةَ عُثْمَانَ، وَخِفَة عَلِيٍّ رَضِـِىَ اللهُ عَنْهُم، فَوَجَـدْنَاهَا ثَّثِينَ سَـنَةً. فقِيلَ: إنَّ بَنِى أُمَيَّةَ يَزْعُمُونَ أنَّ الخِفَـةَ فِيهِمْ، فقَالَ: كَـذَبُوا بَنُوا الزَّرْقَاءِ بَلْ هُمْ مُلُوكٌ مِنْ شَـرِّ المُلُوكِ[. أخرجه أبو داود، والترمـذى، والمراد ببنى الزرقاء بنو مروان .

4. (1708)- Sefîne (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki: "Hilâfet, ümmetim arasında otuz yıl sürecektir. Bundan sonra saltanat gelecektir." Said İbnu Cumhân dedi ki: "Sonra ilâve etti: "Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'in hilâfetine Hz. Ömer'in hilâfetini, Hz.Osman'ın hilâfetine Hz. Ali'nin hilâfetini (radıyallahu anhüm ecmain) ekle (parmaklarınla say) bak!" dedi. Bunları (sayınca hakikaten) otuz yıl bulduk."
Sefîne'ye: "Emevîler, hilâfetin kendilerinde (devam ettiğini) zannederler" denmişti, şu cevabı verdi: "Benî'z-Zerkâ yalan söylüyor. Onlar krallardır, hem de en kötü krallar." [Ebû Dâvud, Sünnet 9 (4648, 4647); Tirmizî, Fiten 48, (2227).][300]

AÇIKLAMA:

1- Sefîne, aslında bir lakaptır, gemi demektir. Burada Sefîne (radıyallâhu anh), Resûlullah

(aleyhissalâtu vesselâm)'ın bir âzatlısıdır. Ebû Abdirrahman diye künyesi vardır. İsminin ne olduğu kesinlikle bilinmiyor, Mihrân vs. diyen olmuştur. Lakabı kendisine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) vermiştir. Sebebi, bir yolculuk sırasında çok eşya taşımış olmasıdır. Şöyle anlatır: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte yolculuk yapıyorduk. Yolculardan yorulanlar oldu. Bunlar kılıçlarını, kalkanlarını üzerime koydular. Böylece çok sayıda kılıç ve kalkan taşıdım. (Bunu gören) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Sen sefînesin" diye iltifatta bulundular."

2- Rivâyetin Ebû Dâvud'da gelen bir vechinde: خِفَةُ النُّبُوَّةِ ثَلاثُونَ سَنَةً "Nübüvvet hilâfeti otuz yıldır" denmiştir.______________

)1-(هو مولى رسول الله صلى الله عليه وسلم وقيل: كان مولى أم سلمة، واسمه مهران، وقيل: رومان، وقيل: نجران، وقيل: غير ذلك.

3- Alkamî der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan sonra gelen otuz yıl içinde Dört Halife ile Hz. Hasan (radıyallâhu anhüm)'ın halifelikleri vardır. Şöyle ki:

Hz. Ebû Bekir'in hilafeti 2 yıl 3 ay 10 gündür.
Hz. Ömer'in hilafeti 10 yıl 6 ay 8 gündür.
Hz. Osman'ın hilafeti 11 yıl 11 ay 9 gündür.
Hz. Ali'nin hilafeti 4 yıl 9 ay 7 gündür.
Hz. Hasan'ın hilafeti 7 aydır.

Nevevî'nin verdiği rakamlarda ufak tefek fark mevcuttur. Bizce mühim değil.

4- Hadiste geçen: "Bundan sonra saltanat (kraliyet=mülk) gelecektir" demek, "nübüvvet hilâfetinden sonra..." demektir. Âlimler, bu hadise dayanarak Emevî ve daha sonraki devirlerde devlet başkanları "halife" ünvanını almış olsalar da, bu halifeliğin Dört Halife döneminde olduğu gibi nübüvvet hilâfeti olmadığını, sâdece bir isimden ibaret olduğunu söylemişlerdir. Nübüvvet hilâfetine bihakkın lâyık olabilmek için amel yönüyle sünnete uymak gerekir. Sefîne (radıyallâhu anh)'nin, Hz. Muâviye için: "Meliklerin birincisi" dediği rivâyet edilmiştir. Öyle ise nübüvvet hilâfetinden maksad kâmil mânada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a halef olmaktır ki, âlimler bunu beş halife ile sınırlarlar.

5- Benî'z-Zerkâ, Benî Mervân demektir. Zerkâ, Emevîler'in geçmişteki annelerinden biridir.[301]

-5- وعن جابر بن سمرة رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ الله #: َ يَزَالُ هذَا الدِّينُ عَزِيزاً مَنِيعاً إلى اثْنَىْ عَشَرَ خَلِيفَةً كُلُّهُمْ مِنْ قُرَيْشٍ. قِيلَ: ثُمَّ يَكُونُ مَاذَا؟ قَالَ: ثُمَّ يَكُونُ الْهَرْجُ[. أخرجه الخمسة إ النسائى إلى قوله من قريش.وأخرج باقيه أبو داود »الهَرْجُ«: الفتنة واختط .

5. (1709)- Hz. Câbir İbnu Semüre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Bu din, hepsi Kureyş'ten gelecek olan on iki halifeye kadar aziz ve güçlü olacaktır."

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a soruldu:

"Sonra ne olacak?"

"Sonra herc (fitne ve kargaşa) gelecek!" diye cevap verdi." [Buhârî, Ahkâm 51; Müslim, İmâret 5-9 (1821); Tirmizî, Fiten 46, (2224). Bu üç kitap, hadisin "Kureyş'ten" kelimesine kadar kısmını: "Ebû Dâvud da [Medhi 1, (4279), 4280)] tamamını tahric etmiştir.][302]

AÇIKLAMA:

On iki imamın geleceğinden haber veren bu hadis farklı vecihlerde rivâyet edilmiştir. Herbiri bazı noksan ve ziyadeler ihtiva etmektedir:
"Bu "iş" ümmetim arasında on iki imam geçmedikçe sona ermez."
"İnsanların işi, kendilerine on iki kişi hükmettiği müddetçe yürümekte devam edecektir."
"Benden sonra on iki emîr gelecek... hepsi de Kureyş'ten olacak."
"On iki imam üzerinizde halife oldukça din ayakta kalacaktır."
"Hepsinin etrafında ümmetin toplanacağı on iki halife üzerinizde oluncaya kadar bu din ayakta kalacaktır." v.s.
Görüldüğü üzere hadisler kendi aralarında farklıdır ve yeterli açıklıktan uzaktır. Bu yüzden şârihler, tatminkâr ve birbiriyle uyuşan açıklama sunamamışlardır.
Kadı İyaz der ki: "Hadiste gelen 12 adedi, iki soru akla getiriyor:
Birincisi: "Bu hadisin zâhiri Ashâb-ı Sünen tarafından tahric edilen -İbnu Hibban ve başkalarınca da sıhhatine hükmedilmiş olan- Hz. Sefîne (radıyallâhu anh)'nin rivâyet ettiği: "Hilâfet benden sonra otuz yıldır, ondan sonra krallık vardır..." (1708 numarada geçdi) hadisi bunun zâhirine muhalefet eder. Çünkü bu otuz yıl içerisinde sâdece Dört Halife ile az bir müddet de Hasan İbnu Ali (radıyallâhu anhüm ecmâin) halife olmuştur.
İkincisi: Hilâfete geçenler sayıca bundan fazla.
Birinci sorunun cevabı: Sefîne hadisinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) nübüvvet hilâfetini kasdetmiştir, Câbir İbnu Semüre hadisinde böyle bir kayıt yoktur.
İkinci sorunun cevabı: "Bu hadiste: "Benden sonra sadece on iki halife gelecektir" denmiyor, "...on iki halife olacak..." deniyor. Bu miktarda halife gelmiştir, daha fazla halifenin gelmesine de bir mâni yoktur."
Kadı İyâz devamla der ki: "Mamafih bu söz, hilâfete her geçenin kastedilmesi halinde uygundur. Ancak bu sözde, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın adâletle hükmeden ve hilafete gerçek mânada liyakat kazanan kimseleri kasdetmiş olması da mümkündür. Bu şartlara uygun olarak Dört Halife geçmiştir. Kıyamet kopmazdan önce bu miktar 12'ye tamamlanacaktır.
Âlimlerden bazıları: "Bu on iki imam aynı zamanda zuhur edecek ve halk kısım kısım bunlara tâbi olacak" demiştir. Nitekim beşinci hicrî asırda sadece Endülüs'te altı adet sultan ortaya çıktı, hepsi de kendisini halife ilan etti. Bunların aynı asrında Mısır sultanı, Bağdad'da Abbâsî halifesi ve başka yerlerde Alevîler ve Hâricîler adına hilâfet iddia eden kimseler vardı. Bu te'vili te'yid eden bir rivâyet Müslim'de gelmiştir: سَتَكُونُ خُلَفَاءُ فَيُكْثِرُونَ "...Halifeler çıkacak ve sayıları da çok olacak..."
Bazı âlimler: "Bundan hilâfetin izzet, İslâm'ın kuvvet ve işlerin istikâmet üzere gittiği, insanların halife etrafında birlik teşkil ettiği şartlar kastedilmiş olma ihtimali de var, nitekim hadisin bazı vechinde كُلُّهُمْ تَجْتَمِعُ عَلَيْهِ أُمَّةٌ "..hepsinin etrafında ümmet toplanır..." denilmiştir. Bu durum, Velid İbnu Yezid zamanında Emevîler'e kargaşa girip aralarında fitne çıkıncaya kadar gelen ve halkın etrafında birlik olduğu halifelerde görülmüştür. Kargaşa hâli, Abbasî Devleti'ne kadar devam etmiş, Abbasîler onları bertaraf etmiştir. Bu şekilde gelen halifeler nazar-ı dikkate alınırsa, hadiste gelen miktara ulaşılır ve hadisin ihbarı sıhhat kazanır. Hadisle ilgili başka ihtimaller de mevzubahistir. Gerçeği Allah bilir..."

Kadı İyaz dışında başka âlimler meseleye eğilmiştir, farklı yorumlar dermeyân etmişlerdir. Biz hepsini burada kaydetmeyeceğiz. Şu kadarını söylememiz gerekir: Şiî an'anesinde zikredilen 12 imamla ilgili isimlerin Sünnî ve ittifâkî bir değeri yoktur. [303]

İKİNCİ FASIL

İMAMLIĞI VE EMİRLİĞİ SAHİH OLANLAR

1- عن أبى سعيد رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]قالَ النَّبىُّ #: إذَا بُويِعَ لِخَلِيفَتَيْنِ فَاقْتُلُوا اŒEخِرَ مِنْهُمَا[. أخرجه مسلم .

1. (1710)- Ebû Saîd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İki halifeye birden biat edildi mi, onlardan ikincisini öldürüverin." [Müslim, İmâret 61, (1852) .] [304]

2- وعن عرفجة بن شريح رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]قالَ رسولُ اللهِ #: مَنْ أتَاكُمْ وَأمْرُكُمْ جَمِيعٌ عَلى رَجُلٍ وَاحِدٍ يُرِيدُ أنْ يَشُقَّ عَصَاكُمْ، أوْ يُفَرِّقَ جَمَاعَتَكُمْ فَاقْتُلُوهُ[. أخرجه مسلم .

2. (1711)- Arface İbnu Şureyh (radıyallâhu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Siz bir kişinin etrafında birlik halinde iken, bir başkası gelip, kuvvetinizi kırmak veya cemaatinizi bölmek isterse, onu öldürün." [Müslim, İmaret 60, (1852).] [305]

AÇIKLAMA:

1- İslâm , vahdaniyet dinidir. Bu, sadece Allah, Peygamber ve şeriatın birliğini ifade etmez. Devletin ve itaat edilecek halifenin de bir olmasını gerektir. İslâm ümmeti tek bir cemaattir, devletinin de bir olması gerekir. Bunu te'yîd eden hadisler çoktur. Meselâ bir başka hadisde: "Kim bir imama biat ederek antlaşma musâfahasını yaparsa, gücü yettiğince ona itaat etsin. Bir ikincisi çıkıp da evvelkisi ile nizâya kalkışacak olursa onun boynunu vurun" buyurulmuştur. Keza bir başka hadis: "Birinci biatınızda sâdık kalın, gereğini îfa edin... Birincilere olan borcunuzu ödeyin. Kim olursa olsun ikinciyi öldürün" diye emreder.

2- İslâm âlimleri, bu mevzu üzerinde gelen nassların sarahatini nazar-ı dikkate alarak, aynı asırda imamın birden fazla olamayacağı husûsunda icma ederler. İslâm beldesinin dar veya geniş olması bu hükme te'sir etmez. Cüveynî, el-İrşâd adlı eserinde, İslâm beldeleri bir imamın hâkimiyet kuramayacağı kadar geniş olursa, iki ayrı imamın meşruiyeti husûsunda içtihad yapılabileceğini söylemiş, sonraki âlimler onun bu görüşünü, ona nisbet ederek tekrarlamışlardır.

3- Şâyet, aynı asırda, iki ayrı imama biat edilecek olsa, bunların hangisi efdal olduğuna bakılmaksızın birincisi meşru addedilecek, ikincisi âsî ve bâğî ilan edilip, iddiasından vazgeçinceye kadar kendisiyle harb edilecektir.

Âlimler: "Böyle bir durumda, savaşı kazandığı taktirde ikinciye biat etmek gerekir" demişlerdir.

4- Ehl-i kıble addedilen sapık fırkalardan sâdece Kerrâmiyye, Sahâbe'nin ve ümmetin icmâlarına

muhalif olarak iki ve daha fazla kimsenin imametinin caiz olabileceğini söylemiştir.
İmamın bir olmasındaki bu ısrar "fitneye düşüp, nizamın bozulması" korkusundan ileri gelmektedir. [306]

-3- وعن أبى هريرة رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]قالَ رسولُ الله #: كَانَتْ بَنُو إسْرَائِيلَ تَسُوسُهُمُ الأنْبِيَاءُ عَلَيْهِمُ السَّمُ كُلَّمَا هَلَكَ نَبىٌّ خَلَفَهُ نَبىٌّ، وَإنَّهُ َ نَبىَّ بَعْدِى، وَسَيَكُونَ بَعْدِى خُلَفَاءُ فَيَكْثُرون. قالُوا: فَمَا تَأمُرُنَا؟ قَالَ: أوْفُوا بِبَيْعَةِ الأوَّلِ، ثُمَّ أعْطُوهُمْ حَقَّهُمْ، وَاسْألُوا اللهَ تَعالى الَّذِى لَكُمْ، فإنَّ اللهَ تَعالى سَائِلُهُمْ عَمَّا اسْتَرْعَاهُمْ[. أخرجه الشيخان .

3. (1712)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Benî İsrail'i peygamberler (aleyhimusselâm) idâre ediyorlardı. Bir peygamber ölünce onun yerine ikinci bir peygamber geçiyordu. Ancak, benden sonra peygamber yok. Ama ardımdan halifeler gelecek ve çok olacaklar."
Orada bulunanlar:
"(Onlar hakkında) bize ne emredersiniz?" diye sordular.
"Önceki biatınıza sadâkat gösterin. Onlara haklarını verin. Onlar üzerindeki haklarınızı (eda etmedikleri taktirde, kendilerinden değil) Allah'tan isteyin. Zîra Allah Teâlâ, idâreleri altındakilerin hukukunu onlardan soracaktır" buyurdu." [Buharî, Enbiyâ 50; Müslim, İmâret 44, (1842).][307]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, mevzumuza giren bir noktayı tasrîh etmek gerekiyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), önce kime biat edilmişse, o vazife başında oldukça başka bir kimseye biat edilmeyeceğini, bunun haram olduğunu belirtiyor. Ayrıca, biatın getirdiği vazifelerin yerine getirilmesini emrediyor.
Biat bir itaat akdidir. Öyle ise, imama biat eden kimse ona meşrû olan emirlerde itaat etmekle mükelleftir. Öyle ki, imam kendisine düşen vazifeleri yapmayarak zulme düşse bile, raiyyet, itaatle mükelleftir. İmamın zulmü, raiyyete, isyan veya imama karşı kendisine düşen vazifeleri ihmal etme hakkı kazandırmıyor. Âlimler, "onlar üzerindeki hakkınızı Allah'tan isteyin!" cümlesinden "isyan etmeyin!" hükmünü çıkarırlar. Zîra raiyyetin imamdan hak istemeye kalkması bir nevi isyandır -veya en azından imamca öyle telakkî edilerek- fitneye sebep olabilir. Bir başka hadis bu hushusta daha açıktır.
تَسْمَعُ وَتُطِيعُ لِ َمِيرِ وَإنْ ضُرِبَ ظَهْرُكَ وَأُخِذَ مَالُكَ فَاسْمَعْ وَاَطِعْ
".Emîre kulak verip itaat edeceksin. Sırtına vurulsa, malın (zorla) alınsa bile kulak ver, itaat et!"
-4- وعن أنس رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال: اسْتَخْلَفَ رسولُ الله # ابنَ أُمِّ مُكْتُومٍ)-1(عَلى المَدِينَةِ مَرَّتَيْنِ[. أخرجه أبو داود .

4. (1713)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), İbnu Ümmi Mektum'u, iki defa kendi yerine Medine'de halef bıraktı." [Ebû Dâvud, Harâc 3, (2931).][308]

AÇIKLAMA:

İbnu Ümmi Mektum (radıyallâhu anh), hakkında Abese sûresi inen âmâ bir zat idi. Resûlulah (aleyhissalâtu vesselâm) diyanet ve dirâyeti kavî olan bu zata,
)1-(اسمه عمرو، ويقال عبدالله، وعمرو: أكثرهم، وهو ابن قيس. قال ابن ____________
عبدالبر: استخلفه النبي)ص(على المدينة ثث عشرة مرة: في أبواء، وبواط، وذى العشيرة،
وغزوة في طلب كرز بن جابر، وغزوة السويق، وغطفان، وفي غزوة أحد، وحمراء أسد،
ونجران، وذات الرقاع، وفي خروجه في حجة الوداع، وفي خروجه إلى بدر. karşılaştıkça
iltifat ederdi. Rivâyet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Medîne'den ayrıldığı iki ayrı zamanda, bu zâtı âmâ olmasına rağmen, yerine vekîl bıraktığını ifâde ediyor. Ancak İbnu Abdilberr tahkîke dayanarak Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu zatı, gazvelere çıktığı sıralarda 13 kere yerine vekil bıraktığını belirtir. Ebva, Buvât, Zü'l-Asîre, Sevîk, Gatafan, Uhud, Hamrâu'l-Esed, Necrân, Zâtu'r-Rikâ, Bedr gazveleri, Cüheyne seferi gibi.
Hz. Enes'in "iki kere" demesini, şârihler "diğerlerini duymamış olabilir" diye te'vil ederler. Bazı âlimler: "İbnu Ümmi Mektum'u Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Medine'ye kazâ işlerini de görmek üzere değil, sâdece namazları kıldırmak üzere vekil bırakmıştır, zîra âmâ kimsenin kazâ işlerini tâyini uygun değildir, çünkü şahısları tanıyamaz, (dâvâya konu olan) malları tesbît edemez, kimin lehine hükmedeceğini bilemez. Bu söylenen meselelerin hepsinde mukallid kalır, taklîtle hüküm ise câiz değildir" demiştir.
Bazı âlimler, İbnu Ümmi Mektum'un vekîl tayin edilmiş olmasında, Abese sûresinde İlâhî itâba vesile olan davranışı sebebiyle Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın onun gönlünü almak için bir ikram, bir iltifatta bulunma arzusunu görmek istemişlerdir.
Ancak şunu da belirtelim ki, bazı âlimler de bu rivâyetten hareketle âmâlığın imamlığa mâni bir özür olmayacağı kanaatini izhâr etmişlerdir.[309]

-5- وعن أبى بكرة رَضِىَ اللهُ عَنْهُ أنه قال:]لَقَدْ نَفَعَنِى اللهُ تَعالى بِكَلِمَةٍ سَمِعْتُهَا مِنْ رَسولِ اللهِ # أيَّامَ الجَمَلِ بَعْدَمَا كِدْتُ أنْ ألْحق بأصْحابِ الجَمَلِ فأقاتِلَ مَعَهُمْ. قال: لَمَّا بَلَغَ رسولَ اللهِ # أنَّ أهْلَ فَارِسَ مَلَّكُوا عَلَيْهِمْ بِنْتَ كِسْرَى. قالَ: لَنْ يفْلِحَ قَوْمٌ وَلَّوْا أمْرَهُمُ امْرَأةً[. أخرجه البخارى والترمذى والنسائى.وزاد الترمذى:]فَلَمَّا قَدِمَتْ عَائِشَةُ الْبَصْرَةَ ذَكَرْتُ ذلِكَ فَعَصَمَنِى اللهُ تَعالى بِهِ[.

5. (1714)- Ebû Bekre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan işitmiş olduğum bir kelimenin Cemel Vak'ası sırasında Allah'ın izni ile faydasını gördüm. Şöyle ki bir ara, neredeyse ashâb-ı Cemel'e katılarak onların yanında yer alıp savaşmaya karar vermiştim. Hemen, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, "İranlıların başına Kisrâ'nın kızı kraliçe oldu" diye haber geldiği zaman (söylemiş olduğu sözü hatırladım ve onlara katılmaktan vazgeçtim. O zaman Efendimiz:) "İşlerini kadına tevdi eden bir kavm felâh bulmayacaktır" demiş idi". [Buhârî, Fiten 17, Megâzi 82; Tirmizî, Fiten 75, (2263); Nesâî, Kudât 8 (8, 227). Tirmizî'de şu ziyade gelmiştir: "Hz.

Aişe Basra'ya geldiği zaman bunu hatırladım. Bu söz sayesinde Allah beni muhâfaza etti".][310]

AÇIKLAMA:

1- Rivâyetten de anlaşılacağı üzere Ebû Bekre, Hz. Aişe ile aynı kanaatte idi. Yani Hz. Osman (radıyallâhu anh)'ı şehid edenlerin cezalandırılmasının gereğine inanıyordu. Ancak, bu mesele üzerine çıkan Cemel Vak'ası'na katılmadı. Aslında şârih İbnu Hacer'in de belirttiği üzere, ne Hz. Ali, ne de Hz. Aişe (radıyallâhu anhümâ) Müslümanlar arasında savaş çıkmasını istiyor değillerdi. Ancak Taberî'de açıklandığı üzere, araya giren suiniyet sahipleri iki orduyu, bir kısım desîselerle tutuşturduktan sonra, herkes kendini savaşın içinde buldu ve ne çıkabildi ne de savaşı durdurabildi. İşte Ebû Bekre, bu meselede, Sa'd İbnu Ebî Vakkas, Muhammed İbnu Mesleme, Abdullah İbnu Ömer (radıyallâhu anhüm) gibi bir kısım sahabelerle birlikte savaşta bîtaraf kaldılar.
2- Ebû Bekre'nin bu hadisiyle "Kadının kazâ işlerine tâyini caiz değildir" diyenler ihticac etmişir. Cumhûr bu görüştedir. Ancak, İbnu Cerîr et-Taberî buna muhâlefet ederek, kadının şehâdetinin câiz olduğu kimseler hakkında hüküm de verebileceğini söylemiştir. Bâzı Mâlikîler, herhangi bir kayda yer vermeksizin "Kadın kâdı olabilir" demiştir. [311]

ÜÇÜNCÜ FASIL

İMAM VE EMİRİN VAZİFELERİ

-1- عن ابن عمر رَضِىَ اللهُ عَنْهُما قال:]قال رسولُ الله #: كُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ، فَا“مَامُ رَاعٍ وَمَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ، وَالرَّجُلُ رَاعٍ في أهْلِهِ، وَهُوَ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ، وَالمَرْأةُ في بَيْتِ زَوْجِهَا رَاعِيَةٌ، وَهِىَ مَسْئُولَةٌ عَنْ رَعِيَّتِهَا، وَالخَادِمُ في مَالِ سَيِّدِهِ رَاعٍ، وَهُوَ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ. قالَ: فَسَمِعْتُ هؤُءِ مِنَ النَّبىِّ # وَأحْسِبُهُ قالَ: وَالرَّجُلُ في مَالِ أبِيهِ رَاعٍ، وَهُوَ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ[. أخرجه الخمسة إ النسائِى.

1. (1715)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hepiniz çobansınız ve hepiniz sürünüzden mes'ulsünüz. İmam çobandır ve sürüsünden mes'ûldür. Erkek ailesinin çobanıdır ve sürüsünden mes'uldür. Kadın, kocasının evinde çobandır, o da sürüsünden mes'ûldür. Hizmetçi, efendisinin malından sorumludur ve sürüsünden mes'ûldür."
İbnu Ömer der ki: "Bunları Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan işitmiştim. Zannediyorum ki şöyle de demişti:"Kişi bâbasının malında çobandır, o da sürüsünden mes'ûldür." [Buhârî, Ahkâm 1, Cum'a 11, İstikrâz 20, Itk 17, 19, Vesâya 9, Nikâh 81, 90; Müslim, İmâret 20, (1829); Tirmizî, Cihâd 27, 1705; Ebû Dâvud, İmâret 1, (2928).][312]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, herkesin bir sorumluluk ve selâhiyet dairesinin olduğunu göstermektedir. "Çoban" diyen

tercüme ettiğimiz kelime râi'dir. Lügat açısından güden demek ise de, hadiste "muhafazası için birşeyler tevdi edilmiş güvenilir muhâfız" mânasına kullanılmıştır.
2- İmam'dan maksad devlet reisidir. Bazı rivâyetlerde "emîr" denmiştir. Esasen bu bahiste emîr ve imam kelimeleri müterâdif (eş mânalı) olarak kullanılmıştır.
3- Dikkat edilirse imam, erkek, kadın, hizmetçi, evlat gibi fonksiyonları farklı şahıslar, "çoban" vasfıyla tavsifte birleşmektedirler. Şüphesiz bunların herbirinin sorumlu olduğu husûslar farklıdır.
Hattâbî: "İmamın çobanlığı, hudûdu tatbik ve hükümde adâlete riâyetkâr olmak sûretiyle şeriatı korumaktır; erkeğin ailesine çobanlığı, işlerini idâre, haklarını yerine getirmek; kadının çobanlığı evin, çocukların, hizmetçilerin işlerini tanzim etmek, her hususta kocasına hayırhah olmaktır; hizmetçinin çobanlığı, eli altında bulunan şeyleri koruması, kendisine terettüp eden hizmetleri yapmasıdır" der.
4- Tîbî demiştir ki: "Bu hadisten anlıyoruz ki, çoban zâtı için tutulmaz, mâlikin, güdülmesini istediği şeylerin muhâfazası için tutulur. Öyle ise, Şâri'in müsâde ettiği şeyler dışında tasarrufta bulunmamalıdır. Hadis, bâbında böylesine tatlı, böylesine câmi, böylesine beliğ bir başka örneği olmayacak mükemmellikte bir temsîldir. Zîra önce mücmel ve özlü şekilde beyanda bulunup arkadan tafsîl etti. Mükerrer kereler harf-i tenbîhe (uyarıcı unsura) yer vermektedir."
Bazı âlimler hadisin, baştaki: "Hepiniz çobansınız, hepiniz sürünüzden mes'ulsünüz" şeklindeki mutlak ifadesiyle hiç kimsesi olmayan bekârı da çobanlar arasına dahil ettiğine dikkat çekmiştir. "Zîra, derler, böyle birisi organları üzerine çobandır, fiil, söz ve itikad nevinden her ne emredilmişse yapmaları her ne yasaklanmışsa terketmeleri meselesinde, insanın organları, kuvveleri, hisleri kişinin sürüsü hükmündedir. Öyle ise insanın bir nokta-i nazardan, güdülen olması, bir başka nokta-i nazardan güden olmasına mâni değildir."
5- Bu hadisi tamamlayan bir başka rivâyet Ebû Hüreyre'ye aittir:
مَا مِنْ رَاعٍ إِلاَّ يُسْئَلُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَقَامَ امْرَ اللّهِ اَوْ اَضَاعَهُ
"Her çoban kıyamet günü hesaba çekilecektir: "Sürüsüne Allah'ın emrini tatbik etti mi etmedi mi?"
Bu bâbta gelen başka hadisleri de nazar-ı dikkate alan ulemâ şu kesin hükme ulaşmıştır: "Mükellef kimse, hükmü altındakilere karşı vazifelerinde kusur işlemiş ise kıyamet günü muâheze edilecektir."
Burada İbnu Hacer'in hadisle ilgili olarak kaydettiği bir notu iktibas etmek münâsip düştü:"
Bu hadiste, bâzı taassup sahiplerinin Emevîler lehine uydurdukları yalan da reddedilmektedir. Şöyle ki: Ebû Ali el-Kerâbîsî'nin "Kitabu'l-Kazâ"sında şunu okumuştum, "Bize Şâfiî'nin amcası, Muhammed İbnu Ali'den bildirdiğine göre demiştir ki: "İbnu Şihâb, halife Velid İbnu Abdi'l-Melik'in yanına girmişti. Velid ona şu hadisten sordu: "Allah bir kulunu hilâfet çobanlığına getirirse, onun hasenâtını yazar, fakat seyyiâtını yazmaz." İbnu Şihâbi'z-Zührî: "Bu düpedüz yalandır" dedi ve şu mealdeki âyeti okudu: "Ey Dâvud, biz seni yeryüzünde bir halife yaptık. O halde insanlar arasında hak ve adaletle hükmet. Hükmünde hevâ ve hevese (hissiyâta) tâbi olma ki bu, seni Allah yolundan saptırır. Çünkü Allah yolundan sapanlar hesap gününü unuttukları için onlara pek çetin bir azâb vardır" (Sâd 26). Velid, bu cevab üzerine: "İnsanlar bizi dinimizden ayartıyorlar" dedi.[313]

-2- وعن ابن مريم ا'زدىّ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قـال:]دَخَلْتُ عَلى مُعَاوِيَة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ فقَالَ: مَا أنْعَمَنَا بِكَ أبَا فُنٍ؟ قُلْتُ: حَديثٌ سَمِعْتُهُ مِنْ رسُولِ اللّهِ # سَمِعْتُهُ يَقُولُ: مَنْ وَّهُ اللّهُ شَيْئاً مِنْ أُمُورِ المُسْلِمينَ، فَاحْتَجَبَ دُونَ حَاجَتِهِمْ وَخَلَّتِهِمْ وَفَقْرِهِمْ احتجَبَ اللّهُ تَعالى دُونَ حَاجَتِهِ وَخَلّتِهِ وفَقْرِهِ

يَوْمَ الْقِيَامَةِ. قَالَ: فَجَعَلَ مُعَاوِيَةُ رَجُ عَلى حَوَائِجِ النَّاسِ[. أخرجه أبو داود والترمذى.»مَا أنْعَمَنَا بِكَ«: يريد ما أعمدك إلينا، وما جاء بك. قال الخطابى: وإنما يقال: ذلك لِمَنْ يُعْتَدّ بزيارته ويُفْرَح بلقائه .

2. (1716)- İbnu Meryem el-Ezdî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hz. Muâviye (radıyallâhu anh)'nin yanına girmiştim. Bana:

"Ey Ebû fülân, seni hangi rüzgâr attı?" diyerek (ziyaretimden memnuniyeti izhâr etti). Ben de: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan işitmiş olduğum şu hadisi, (size hatırlatmayı düşündüm)" dedim: "Allah kime Müslümanların işlerinden birşeyler tevdi eder, o da onların ihtiyaçlarına, isteklerine, darlıklarına perde olur (giderirse), kıyâmet gününde Allah da onun ihtiyaç, istek ve darlıklarına perde olur (giderir)."

Râvî der ki: "Bunun üzerine Hz. Muâviye (radıyallâhu anh) insanların ihtiyaçlarıyla ilgilenmek üzere bir adam tâyin etti." [Tirmizî, Ahkâm 6, (1332, 1333); Ebû Dâvud, Harâc 13, (2948).][314]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, hangi mertebede olursa olsun me'muriyetle, halkın idâresinde bulunan kimselerin, insanlara yakınlık göstermesi, işlerini kolaylaştırıp, meşru hudud içerisinde yardımcı olması gereğine dikkat çekmektedir. Hadisin Tirmizî'de gelen vechi daha sarih:

"Amr İbnu Mürre, Hz. Muâviye (radıyallâhu anhümâ)'ye: "Ben, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Herhangi bir imam kapısını bir ihtiyaç ve istek sahibine, bir darda kalmışa örterse, kıyamet günü Allah da sema kapılarını onun ihtiyaç, istek ve darlığı karşısında kapatır" buyurduğunu işittim" dedi. Bunun üzerine Hz. Muâviye, insanların ihtiyaçlarıyla ilgilenmek üzere bir adam tâyin etti."[315]

-3- وعن ابن عمرو بن العاص رَضِيَ اللهُ عَنْهُما قال:]قالَ النَّبىُّ #: إنَّ المُقْسِطِينَ(-1) عِنْدَاللهِ يَوْمَ الْقِيَامَـةِ عَلى مَنَابِرَ مِنْ نُورٍ عَنْ يَمِينِ الرَّحْمنِ، وَكِلْتَا يَدَيْهِ يَمِينٌ، الَّذِينَ يَعْدِلُونَ في حُكْمِهِمْ وَأهْلِيهِمْ وَمَا وَلُوا[. أخرجه مسلم والنسائى .

3. (1717)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-As (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Adil olanlar, kıyamet günü, Allah'ın yanında, nurdan minberler üzerine Rahman'ın sağ cihetinde olmak üzere yerlerini alırlar. -Allah'ın her iki eli de sağdır- Onlar hükümlerinde, aileleri ile velâyeti altında bulunanlar hakkında hep adâleti gözetenlerdir." [Müslim, İmâret 18, (1827); Nesâî, Âdâb 1, (8, 221).][316]

AÇIKLAMA:

1- İslam dini adâlete çok önem verir. Mü'mine kendi aleyhinde bile olsa, annebâba gibi en yakınlarının aleyhinde bile olsa doğruluktan, adâletten ayrılmamayı emreder (Nisa 135). Çünkü

içtimâî hayatın kıvamı, huzuru, terakkisi hep adâlete bağlıdır. Hatta er-Râhman sûresinde semâvatın bile adâletle ifade edilen hassas ölçülerle kıyamda ve nizamda olduğu belirtilmiştir.
2- Bu hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), dinin son derece ehemmiyet verdiği adâleti uygulayanların mükâfatını haber vermektedir. Allah'ın yanında nurdan, yüksek minberler... Ve bu, Rahman'ın sağında olacak... Cenab-ı Hakk'a olan yakınlığın ikinci sefer te'kid edilmesi ve Allah'ın Rahman sıfatıyla ifade edilmesi ayrı bir incelik ifade eder. Şöyle ki: Rahman, Cenab-ı Hakk'ı rızık veren, ihtiyaçları gideren yönüyle bize tanıttığına göre, Rahmân'a yakınlık, adil olanların Allah'tan daha çok lütfa, ikrama mazhar olacaklarını ifade eder.______________)1-(المقسط: هو العادل. والقاسط: الجائر.
3- Adâlete riâyet edenlere vaadedilen bu yüce makam bazı âlimlerce ve mesela Kadı İyaz'a göre hakikat de olabilir, mecaz da. Mecaz olma halinde cennetteki mertebenin yüceliğinden kinayedir. Fakat diğer bazılarına ve mesela şârih Nevevî'ye göre burada hakikat vardır, mecaz değil, "Onlar der, gerçekten nurdan minberler üzerinde olacaklardır, onların menzilleri de yüksektir."
4- Allah'ın sağı tâbiri Cenab-ı Hakk'a keyfiyet, şekil izafe etmeye sebep olmamalıdır. Allah hakkında "benzeri olmamak" لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَىْءٌ prensibi esastır. Kur'ân ve hadiste zaman zaman bu müteşâbih tâbirlere yer verilmiş olması, Allah'a keyfiyet izâfesi için değil, bazı gaybî ve yüce hakikatleri anlamamızda kolaylık içindir. Mamafih selef bu çeşit müteşâbih ifadelerle karşılaştıkça hiçbir te'vil yapmadan "mahiyeti hakkında bir şey söylemeksizin inanırız, ondan gerçek muradı Allah bilir" demişlerdir. Esasen hadiste Allah'a yemin, yani sağ el izafe edildikten sonra "Onun her iki eli de sağdır" denmiş olması, bu tâbirlerin beşerî örfde ifade ettiği uzuv mânasında kullanılmadığına bir tenbihtir.
Şunu da belirtelim ki, müteahhir ulemâ, bu müteşabih ifadeleri, duyulan ihtiyaç üzerine te'vile ve bazı açıklamalara kavuşturmuşlardır. Bilhassa kelamcılar bu hususta daha mukni, daha cesurdurlar. Arapça'da yemîn kelimesi, uğur, bereket mânalarına gelen yümn kelimesinden alınmadır ve örfen, makbul olan hayırlı ve iyi işler hep sağa nisbet edilmiştir. Bu durumdan hareket eden Kadı İyaz yemîn'den iyi hal ve yüksek mertebe kastedilmiş olabileceğini söylemiştir. (Allahu a'lem bi'ssevab.) [317]

4- وعن الحسن البصرىّ عن معقل بن يسارٍ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]سَمِعْتُ رسولَ الله # يَقُولُ: مَامِنْ عَبْدٍ يَسْتَرْعِيهِ اللهُ رَعِيَّةً يَمُوتُ يَوْمَ يَمُوتُ وَهُوَ غَاشٌّ لِرَعِيَّتِهِ إِّ حَرَّمَ اللهُ عَلَيْهِ الجَنَّةَ[. أخرجه الشيخان.وفي أخرى لمسلم عن الحسن البصرى:]أَنَّ عَائِذَ بنَ عَمْرٍو رَضِىَ اللهُ عَنْه، وَكَانَ مِنْ أصْحَابِ رسولِ اللهِ # دَخَلَ عَلى عُبَيْدِ اللهِ بنِ زِيَادٍ فَقَالَ: أىْ بُنَىَّ إنِّى سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ # يَقُولُ: إنَّ شَرَّ الرِّعَاءِ الحُطَمَةُ)1-(، فإيَّاكَ أنْ تَكُونَ____________)1-(قال في النهاية: هو العنيف برعاية إبل في السوق وإيراد وإصدار، ويلقى بعضها على بعض ويعسفها ضربه.

مِنْهُمْ، فقَالَ: اجْلِسْ إنَّمَا أنْتَ مِنْ نُخَالَةِ أصْحَابِ رسُولِ اللهِ # فقَالَ: وَهَلْ كانَ لَهُمْ نُخَالَةٌ؟ إنَّمَا النُّخَالَةُ بَعْدَهُمْ وفي غَيْرِهِمْ[.

4. (1718)- Hasan el-Basrî, Ma'kıl İbnu Yesâr (radıyallâhu anh)'dan naklediyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim, demişti ki: "Allah bir kimseyi başkaları üzerine çoban yapmış, o da

idaresi altındakilere hile yapmış olarak ölmüş ise, Allah ona cennetini kesinlikle haram eder." [Buhârî, Ahkâm 8, Müslim, İman 227, (142); İmâret 21, (142).][318]
Müslim'in Hasan Basrî'den kaydettiği diğer bir rivâyet şöyledir:
"Âiz İbnu Amr (radıyallâhu anh), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ashâb-ı Güzin'inden biri idi. Ubeydillah İbnu Ziyad'ın yanına girdi ve hemen ona: "Ey oğulcuğum, ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Çobanların en kötüsü hutame denen merhametsiz deve sürücüsüdür, sakın onlardan olma" dediğini işittim" dedi. Ubeydullah: "Otur, sen muhakkak ki Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashabının kepeğindensin" deyince: "Onların kepeği var mıydı? Kepek onlardan sonra ve onların dışındakiler arasında zuhur etti" diye cevap verdi."

AÇIKLAMA:

1- Ubeydullah İbnu Ziyâd, Hz. Muâviye'nin hilafeti sırasında Basra emîri idi.
2- Birinci rivâyette raiyyete hile yapmak, ikinci rivâyette raiyyete merhametsiz davranmak kötülenmektedir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) âmir durumda olanları hileden de merhametsizlikten de menetmektedir.
Âlimler burada yasaklanan hile için şöyle derler: "Bu, âmirin raiyyetin malını almak, kanını dökmek veya ırzını lekelemek veya haklarını engellemek, dinî ve dünyevî meselelerden öğretmesi vacib olan şeylerin öğretilmesini terketmek, aralarında hududun ikâmesini, müfsidlerin cezalandırılmasını ihmal etmek, halka göstermesi gereken himâyeyi terketmek gibi zulüm kelimesiyle ifade edilebilecek davranışlarıyla hasıl olur."
3- Müslim'de kaydedilen rivâyette tasrih edildiği üzere Basra Valisi Ubeydillah'a, yüce sahabi Âiz İbnu Amr (radıyallâhu anh)'ın nasihati ağır gelmiş, enesine dokunmuş olacak ki, hiç de hoş olmayan bir tavır izhar etmiş, istihfaf etmek istemiştir. Ancak, Âiz (radıyallâhu anh) son derece olgun bir davranışla Ashab'ta kepek olmayıp, hepsinin seçkin kimseler olduğunu, hafiflerin Ashap'tan sonraki nesil içerisinden çıktığını ifade etmiştir. Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat uleması, Ashab arasında hiçbir tefrike yer vermeksizin, hepsinin güvenilir, sıdk ve diyanet sahibi mümtaz kimseler olduğunda ittifak ederler. Hz. Âiz de bunu ifade etmiş olmaktadır.[319]

-5- وعن عدىّ بن عميرة الكندى رَضِىَ اللهُ عَنْه قالَ:]قالَ رسولُ الله #: مَنِ اسْتَعْمَلْنَاهُ عَلى عَمَلٍ فَكَتَمَنَا مِخْيَطاً ، فَمَا فَوْقَهُ كَانَ غُلُوًّ يَأتِى بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، فقَامَ إلَيْهِ رَجُلٌ مِنَ ا'نْصَارِ فقَالَ: اقْبَلْ عَنِّى عَمَلَكَ يا رسُولَ اللهِ. قالَ: وَمَالَكَ؟ قالَ: سَمِعْتُكَ تَقُولُ كذَا وَكذَا. قالَ: وَأنَا أقُولُهُ اŒنَ: مَنِ اسْتَعْمَلْنَاهُ مِنْكُمْ عَلى عَمَلٍ فَلْيَجِئُ بِقَلِيلِهِ وَكَثيرِهِ، فَمَا أُوتِىَ مِنْهُ أخَذَ، وَمَا نُهِىَ عَنْهُ انْتَهى[. أخرجه مسلم .

5. (1719)- Adiyy İbnu Amîre el-Kindî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Bir işe me'mur tayin ettiğimiz kimse, bizden bir iğne veya ondan daha küçük bir şeyi gizlemiş olsa, bu bir hiyanettir (gulûl), kıyamet günü onu getirecektir."
Bunun üzerine, Ensar'dan bir zat kalkarak:

"Ey Allah'ın Resûlü! Vazifeyi benden geri al!" dedi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Sana ne oldu?" diye sordu:
"Senin (az önce şunu şunu) söylediğini işittim ya!" deyince Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Ben onu şu anda tekrar ediyorum: "Kimi memur tayin edersek az veya çok ne varsa bize getirsin. Ondan kendisine ne verilirse alır, ne yasaklanırsa onu terkeder." [Müslim, İmâret 30, (1833).][320]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadiste devlet adına vergi toplayan memurun takip edeceği edebi açıklıyor: Memurluk gereği kendisine her ne verilmişse onu getirip hazineye teslim etmelidir. Az veya çok, hiçbir şeyi şu veya bu mülâhaza ile temellük edip, kendine ayırmamalıdır.
2- Hiyânet diye çevirdiğimiz kelimenin aslı gulül'dür. Gulül, esas itibariyle ganimet malından yapılan çalma için kullanılır. Ancak, gerek mahiyet ve gerekse uhrevî mes'uliyetleri yönüyle benzediği için Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) her iki davranışı da gulülle ifade etmiştir.
3- Kıyamet günü, kişinin çaldığı şeyi getirmesi, onun mahşer yerinde hesap vermek üzere toplanan insanların içinde rezilrüsvây edilmesi içindir. Bu ifade memurları dürüstlüğe teşvik etmeye, hiyanetten caydırmaya, ne kadar değersiz olursa olsun devlet malına karşı saygıyı ikame etmeye yöneliktir.
4- Münâvî, hitâbın Müslümanlara olduğunu, çünkü beytü'lmale ait emvâlle ilgili bir hizmete kâfirin memur olarak tayin edilmesinin şer'an yasak olduğunu belirtir.
5- Adamın vazifeden istifası, memurluğun hakkını yerine getiremeyip, vebâle düşmekten korktuğu içindir.[321]

6- وعن أبى سعيد رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رسولُ الله #: أحَبُّ النَّاسِ إلى اللهِ تَعالى يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَأدْنَاهُمْ مِنْهُ مَجْلِساً إمَامٌ عَادِلٌ، وَأبْغَضُ النَّاسِ إلى اللهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَأبْعَدُهُمْ مِنْهُ مَجْلِساً إمَامٌ جَائِرٌ[. أخرجه الترمذى .

6. (1720)- Ebû Said (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kıyamet günü, insanların Allah'a en sevgili ve mekân olarak en yakın olanı, âdil imamdır. Kıyamet günü, insanların Allah'a en menfuru O'ndan mekân olarak en uzak olanı da zâlim sultandır." [Tirmizî, Ahkâm 4, (1329).] [322]

DÖRDÜNCÜ FASIL

EMİR OLMANIN KÖTÜLÜĞÜ

Umumî Açıklama:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), insanlar üzerine âmil olmayı, bir başka ifade ile me'murluğa talib olmayı tavsiye etmez. Şüphesiz bunun çeşitli sebepleri vardır:

* Her şeyden önce memurluk muhâtaralı bir meslektir, pek çok sorumluluklar araya giriyor, kul hakkı araya giriyor, adaletli olmak gibi, mânen son derece ciddi ve tehlikeli mes'uliyetler araya giriyor. Üstelik, mesleğin tabiatı icabı, bîtaraflığı, adâletli olmayı önleyen sebepler çok ve galip...
* Me'murun çoğalması devlete iktisadî bir kısım problemler getirmektedir: İstihsal azalması devlet imkanlarının memurlara ayrılarak prodüktif ve kalkınmaya yönelik yatırımların ihmâli vs...
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in aslî geçim kaynaklarını ticaret, zanaat, zîraat diye tesbit ederken me'murluğu zikretmemiş olması da mânidardır. Durum böyle iken bugün insanların devlet kapısında me'mur olmaya koşmaları İslâmî bir esprinin ifadesi değildir. Sünnetin rağmına, çeşitli zorlamalarla yapılan tâyinler sebebiyle bir kişinin yapacağı bir işe çok sayıda insan memur olarak konmakta, bu durum insanlarımızı tembelleştirdiği gibi istihsal azmini, çalışma şevkini de kırmakta, tembelliği milletimize ikinci bir tabiat haline getirmektedir.
* Memurluğa talib olmak, liyâkatsizlerin iş başına geçmeleri gibi bir başka mahzur daha getirmektedir.
Müteakip hadislerde, bu meseleye Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın nasıl eğildiğini, bir kısım tâliblere, açık bir üslubla: "Sen memurluğa layık değilsin" dediğini göreceğiz. [323]

-1- عن المِقْدَام بن معد يكرب رَضِىَ الله عَنْه قال:]ضَرَبَ رَسول الله # مَنْكِبِى وَقالَ: أفْلَحْتَ يَا قُدَيْمُ)-1(إنْ مُتَّ وَلَمْ تَكُنْ أمِيراً، وَ كَاتِباً، وَ عَرِيفاً[)-2(أخرجه أبو داود .

1. (1721)- Mikdâm İbnu Ma'dikerib (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) omuzuma vurdu ve:
"Ey Kudeym (Mikdamcık)! Emîr, kâtip, ârif olmadan ölürsen kurtuluşa erdin demektir!" dedi." [Ebû Dâvud, Harâc 5, (2933).][324]

AÇIKLAMA:

1- Kudeym, Mikdam'ın ism-i tasgiridir, Mikdamcık demektir. Bu tasgir, terhim yani sevgi ifade eder.
2- Kâtip ve ârif, emîrin yardımcısıdır. Ârif, halk hakkında bilgi edinir, bu bilgileri emîre aktarır. Aliyyu'l-Kârî, buradan: "Halkın tanıdığı, meşhur bir kimse olma" mânasını da anlar. Ve der ki: "Hadis, böylece hamul'ün (bilinmemezlik) rahat, şöhretin âfet olduğuna işaret etmiş olmaktadır."
Ancak, asıl mâna önceki mânadır, yani uzaktan yakından memurluğa talib olmamak tavsiye edilmektedir.[325]

-2- وعن أبى ذرّ رَضِىَ اللهُ عَنْه قال:]قُلْتُ يَارسُولَ الله: أ تَسْتَعْمِلُنِى، فَضَرَبَ بِيَدِهِ عَلَى مَنْكِبِي، ثُمَّ قَالَ يَا أبَا ذَرّ: إنَّكَ ضَعِيفٌ، وَإنَّها أمَانَةٌ، وَإنَّها يَوْمَ الْقِيامَةِ خِزْىٌ وَنَدَامَةٌ، إَّ مَنْ أخَذَهَا بِحَقِّهَا، وَأدَّى الَّذِى عَلَيْهِ فِيهَا[. أخرجه مسلم، وأبو داود.و'بى داود في أخرى:]يَا أبَا ذَرٍّ: إنِّى أرَاكَ ضَعِيفاً، وَإنِّى أُحِبُّ لَكَ مَا أُحِبُّ لِنَفْسِى َ تَأمَّرَنَّ عَلى اثْنَيْنِ، وَ تَوَلَّيَنَّ مَالَ يَتِيمٍ[.

)-1(تصغير مقدام: بحذف الزوائد، وهو تصغير ترخيم.)-2(هو القيم بأمور الجماعة من

الناس: يلى أمرهم، ويقوم بسياستهم، ويتعرف أمير منه أحوالهم.
وله في أخرى قال:]قالَ رسولُ اللهِ #: إنَّ الْعِرَافَةَ حَقٌّ، وَ بُدَّ لِلنَّاسِ مِنْ عُرَفَاءَ، وَلكِنَّ الْعُرَفَاءَ فِي النَّارِ[.

2. (1722)- Ebû Zerr (radıyallâhu anh) anlatıyor:
"Ey Allah'ın Resûlü! dedim, beni memur ta'yin etmez misin?"
Bu sözüm üzerine, elini omuzuma vurdu ve sonra da:
"Ey Ebû Zerr, sen zayıfsın, memurluk ise bir emanettir. (Hakkını veremediğin taktirde) kıyamet günü rüsvaylık ve pişmanlıktır. Ancak kim onu hakederek alır ve onun sebebiyle üzerine düşen vazifeleri eksiksiz edâ ederse o hâriç" buyurdu." [Müslim,, İmâret 17, (1826); Ebû Dâvud, Vesâyâ 4, (2868); Nesâî, Vesâya 10, (6, 255).][326]
Ebû Dâvud'un diğer bir rivâyetinde şöyle gelmiştir: "Ey Ebû Zerr, ben seni zayıf görüyorum. Ben kendim için istediğimi senin için de isterim. Sakın iki kişi üzerine âmir olma, yetim malına da velilik yapma."
Yine Ebû Dâvud'un bir diğer rivâyeti (Harâc 5, (2934) şöyle: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki: "Âriflik haktır, halka âriflik gereklidir, ancak ârifler ateştedir."[327]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, memurluk meselesinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın tavrını göstermektedir. O'na göre memurluk:
* Sorumlulukları olan bir vazifedir, emanettir.
* Herkes onun hakkını veremez.
* Hakkını veremeyenleri âhirette rüsvaylık ve pişmanlık beklemektedir.
* Zayıf (liyakatsiz) olanlara memurluk verilmemelidir.
* Memurluğun hakkını ödeyen endişe etmemelidir.
* Me'murluk istenmemelidir.
2- Hadiste zayıflık kelimesiyle ifade edilen durumun yetersizlik, liyakatsizlik olduğu söylenebilir. Alınacak vazifeye, tâlib olunacak mevkiye göre zayıflığın muhtevası değişebilir.
3- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın âriflik (ırâfe hakkındaki beyanı da dikkat çekicidir. Hem hak olduğu belirtiliyor, hem de bu işi yürütenlerin yani âriflerin ateşte olduğu ifade ediliyor. Burada bir tenâkuz söz konusu olmamalıdır. Zîra, emîrle halk arasında köprü olacak yani halkın meselelerini emîre sunacak, emîr adına halk için hizmet verecek, işleri yürütecek kimselere ihtiyaç var. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hizmetin gerekliliğini belirtmiş. Ancak bu işleri yürütenlerin, çoğu durumda adaletle, hakkaniyetle iş yapmadıklarını, bir kısım suistimallere yer vermek sûretiyle vebal altına girdiklerini de beyân etmiştir. "Ârifler ateştedir" cümlesini, önceki hadiste gelen "...onun (memurluğun) sebebiyle üzerine düşen vazifeleri eksiksiz eda ederse o hâriç" istisnasıyla kayıtlamak gerekir. İfadenin mutlak gelişi, çoğunluğun suistimale yer vermesinden olduğu gibi, terhibde tağliz maksadından olabilir.[328]

ـ3ـ وعن عبدالرحمن بن سمرة رَضِىَ اللهُ عَنْه قال:]قالَ رَسولُ الله # يَا عَبْدَالرَّحْمنِ: َ تَسْألِ ا''مَارَةَ، فَإنَّكَ إنْ أُوتِيتهَا عَنْ مَسْألَةٍ وُكِلْتَ إلَيْهَا، وَإنْ أُعْطِيتُهَا عَنْ غَيْرِ مَسْألَةٍ أُعِنْتَ عَلَيْهَا، وَإذَا حَلَفْتَ عَلى يَمينٍ فَرَأيْتَ غَيْرَهَا خَيْراً مِنْهَا فَأتِ الَّذِى هُوَ خَيْرٌ، وَكَفِّرْ عَنْ يَمِينِكَ[. أخرجه الخمسة .

3. (1723)- Abdurrahman İbnu Semüre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ey Abdurrahman! Emîrlik isteme. Eğer senin talebin üzerine sana emîrlik verilirse, istediğin şeyin sorumluluğu sana yüklenir. Eğer sen talibi olmadan sana emîrlik verilirse, o işte yardım görürsün. Bir iş için yemin eder, sonra da aksini yapmakta hayır görürsen, daha hayırlı gördüğün ne ise onu yap, ettiğin yemin için de kefârette bulun." [Buhârî, Ahkâm 5, 6, Eymân 1; Müslim, İmâret 19, (1652); Ebû Dâvud, Harâc 2, (2929); Tirmizî, Nüzûr 5, (1529); Nesâî, Adâbu'l-Kudat 5, (8, 225).][329]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in emîrlik taleb etmemeyi tavsiye ettiği hadislerden biri de budur. Bu hadiste, talebin bir mahzuru belirtiliyor: "İşiyle yalnız bırakılmak, üst makamların desteğine mazhar olmamak. İbnu Hacer der ki: "Hadisin mânası şudur: "Kim emîrliğe talib olur ve kendisine de verilirse, hırsı sebebiyle, kendisine yardım edilmez. Bu hadisten, "hükümle ilgili bir vazife taleb etmenin mekruh olduğu" neticesi çıkarılır, emîrliğe keza, kisbe vs. memuriyetler de girer. Keza hadis, bu meselede hırs gösterenlerin yardımdan mahrum kalacaklarını da ifade eder."
2- Hadiste, tamamen başka bir konuya giren ikinci bir kısım daha var: Bir işi yapacağım diye yemin ettikten sonra bunun mahzurlu olacağını gören kimsenin durumu. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) "yeminimi yerine getirmem lazım" gerekçesiyle mahzurlu görülen işi yapmakta ısrar edilmemesini tavsiye ediyor. Müslüman, şeriatın ve aklın gösterdiği şer şeyi yapmada ısrar etmemelidir. Yemin bile etmiş olsa... Zîra, dinimiz yeminin tutulmaması halinde kefaret ödemek sûretiyle, onun günahından kurtulma çaresi getirmiştir. Bu mesele, sâdece hadisle değil, âyet-i kerime ile de takrir edilmiştir: "Allah yeminlerinizin kefaretle çözülmesini size farz (meşru) kılmıştır..." (Tahrim 2).[330]

ـ4ـ وعن أبى موسى رَضِىَ اللهُ عَنْه قال:]دَخَلْتُ عَلى النَّبِيِّ # أنَا وَرَجُنِ مِنْ بَنِى عَمِّى، فقَالَ أحَدُهُما يَارسُولَ اللهِ: أمِّرْنَا عَلى بَعْضِ مَا وَّكَ اللهُ تَعالى، وَقالَ اŒخَرُ: مِثْلَ ذلِكَ، فقَالَ: إنَّا وَاللهِ َ نُوَلِّى هذَا الْعَمَلَ أحَداً سَألَهُ أوْ أحَداً حَرَصَ عَلَيْهِ[. أخرجه الخمسة إ الترمذى .

4. (1724)- Ebû Musa (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Yanımda amcamın evlatlarından iki kişi daha olduğu halde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın huzuruna girdim. Yanımdakilerden biri:
"Ey Allah'ın Resûlü! Allah'ın sana tevdi ettiği işlerden bazıları üzerine bizi emîr tayin et" dedi. Diğeri de aynı talepde bulundu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın onlara cevabı şu oldu:
"Biz, -Allah'a kasem olsun- bu işe, onu taleb eden veya ona hırs gösteren hiç kimseyi tayin etmeyiz!"

[Buhârî, Ahkâm 7, 12, İcâre 8, İstitâbe 2; Müslim, İmâret 7, (1733); Ebû Dâvud, Harâc 2, (2930); Nesâî, Adâbu'l-Kudât 4, (8, 224).][331]

AÇIKLAMA:

1- Bâbın bu son rivâyeti de emîrlik talebini reddeden hadislerden biridir. Aslında hadis kitaplarında bunun başka örnekleri de var. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu talepleri bazan daha değişik daha mülâyim bir üslubla reddettiği de olmuştur.
Buhârî'nin bildirdiğine göre, Ensâr'dan birinin: "Ey Allah'ın Resûlü, falancayı me'mur tayin ettiğin gibi beni de tâyin etmez misin?" şeklindeki müracaatına şu cevabı vermiştir:
"Benden sonra (maddî menfaatlerde kendilerini öne alan ümerâdan vaki) bencillikler göreceksiniz. O zaman, âhirette havz-ı kevserin başında bana kavuşuncaya kadar sabredin."
Ebû Dâvud'un bir rivâyetinde, benzer talepde bulunanlardan bazıları, arkadan özür diletecek olan şu sert cevabı alır:
"Benim nazarımda hıyanette en ileri olanınız iş taleb edeninizdir..."
2- Memurluk Talebi Ne Zaman Meşru Olur?
Kaydedilen rivâyetlerin hepsi memurluk talebini reddetmekte ise de, bunun aksini te'yid eden nassî örnekler de var. Her şeyden önce Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Yusuf örneği var. Mısır kraliyet sarayında hazine işlerine talib olmuştur. قَالَ اجْعَلْنِى عَلَى حَزَائِنِ أَرْض اِنِّى حَفِيظٌ عَلِيمٌ "Yusuf: "Beni memleketin hazinelerine memur et. Çünkü ben korumasını ve yönetmesini bilirim" dedi." (Yusuf 55).
Kezâ Ebû Dâvud'da gelen bir hadis de şöyle: "Kim Müslümanların kazâ (hâkimlik) işlerini taleb eder, ona nail olur, sonra da verdiği adilâne hükümler, adilâne olmayanlara galebe çalarsa cenneti hak eder, kimin de adilâne olmayan hükümleri galebe çalarsa cehennemi boylar."
İbnu Hacer, kadılık talebi hususunda bu rivâyette görülen ruhsatla, önceki rivâyetlerde ifade edilen memurluk talebi yasağı arasında teâruzu şöyle te'lif eder: "Talebi sebebiyle kendisine yardım edilmeme durumu, kadılığı elde ettiği takdirde adâletle hükmetmesine mani değildir. Veya birindeki taleb kasda, diğerindeki de tâyine hamledilir. Nitekim, Ebû Musa hadisinde: -ki sadedinde olduğumuz hadistir- "Biz hırs gösteren kimseyi tayin etmeyiz" demiş, bunun mukabilini de "yardım"la ifade etmiştir. Bu durumda, eğer işi hususunda Allah'tan yardım olmazsa, bu işe o kimse yeterli değil demektir, talebine müsbet cevap verilmemesi gerekir. Şurası açıktır ki, her memuriyette bir kısım meşakkatler vardır. Öyle ise kim Allah'tan yardıma mazhar değilse, girdiği işte büyük bir vartaya (telafisi olmayan zarara) düşer, dünyası da âhireti de hüsrana uğrar. Şu halde aklı olan kimse, asla taleb peşine düşmez. Ancak yeterli ise ve talebi olmadan kendisine verildi ise bu durumda Sâdıku'l-Va'di'l-Emin olan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yardım vaadetmiştir. Böylesi bir memuriyette fazilet olduğu izahtan varestedir."
Şu halde yasak liyakatta düğümlenmektedir. Bir işe layık olmadan o iş taleb edilmemelidir, mü'min, bunun mes'uliyetini düşünerek taleb etmemelidir. Tâyine yetkili kimseler de lâyık olanı aramalıdır.
Bu mesele ile ilgili olarak İmam Nevevî'nin açıklaması da konuya zenginlik getirecek mahiyettedir. Bazı iktibasları aynen kaydetmeyi -mevzuun ehemmiyeti sebebiyle- faydalı buluyoruz:
"Bu hadis, memuriyetten kaçınmak hususunda büyük bir delildir. Memuriyetten kaçmak, bilhassa onun gerektirdiği vazifeleri yerine getirmekten âciz olan kimseler için şarttır. Hadiste mevzubahis edilen rüsvaylık ve pişmanlık ise, memuriyete ehil ve layık olmayan veya lâyık olsa bile, icraatı sırasında

adalete riâyet etmeyen kimselerle alâkalıdır. Allah onları kıyamet günü rüsvay edecektir.
Fakat me'muriyete ehil ve vasifesinde adaletli olanlar için büyük fazîlet vardır. Bu hususta da birçok sahih hadîs gelmiştir... Liyakatlı ve âdil memurların fazileti husûsunda müslümanlar icmâ da etmişlerdir. Bu satır atlanmıştı
Fakat şurası muhakak ki, memuriyette her şeye rağmen büyük bir tehlike vardır ve bu sebeple Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ondan sakındırdı, âlimler sakındırdı ve hatta seleften pekçok kimse, birçok sıkıntıları göze alma pahasına memuriyet almadılar."
Memuriyet almamak için hapsi, kırbaçlanmayı ve sonunda ölmeyi bile göze alanların başında İmam-ı Âzam Ebû Hanife (rahimehullah)'nin geldiğini yeri gelmişken kaydediyoruz. [332]

BEŞİNCİ FASIL

İMAM VE EMİRE İTAATİN VACİB OLUŞU

-1- عن أنس رَضِىَ اللهُ عَنْه قال:]قالَ رسولُ اللهِ #: اسْمَعُوا وَأطِيعُوا، وَإنِ اسْتُعْمِلَ عَلَيْكُمْ عَبْدٌ حَبَشِيٌّ كَأنَّ رَأسَهُ زَبِيبَةٌ مَا أقَامَ فِيكُمْ كِتَابَ اللهِ تَعالى[. أخرجه البخارى.جعل »الزَّبِيبَةَ« مث في سواد رأس ا'سود، وجعودة شعره .

1. (1725)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Dinleyin ve itaat edin! Hattâ, üstünüze, başı kuru üzüm danesi gibi siyah Habeşli bir köle bile tayin edilmiş olsa, aranızda Kitabullah'ı tatbik ettikçe... (itaatten ayrılmayın)." [Buhârî, Ahkâm 4, Ezân 54, 56.][333]

AÇIKLAMA:

1- İmama itaat etme gereğini ifade eden mühim hadislerden biridir. Bu mevzuda pekçok hadis varid olmuştur. Bir kısmı, müteakiben bu bâbta görülecektir.
2- Bazı âlimler, burada kendisine itaat emredilen köle herhangi bir memur mu, yoksa devlet başkanı da olabilir mi? diye incelemişlerdir. Öncelikle, devlet başkanı tarafından tayin edilen herhangi bir memurun kastedildiği belirtilir. Çünkü, İslâm ulemâsı, kölenin devlet başkanı olamayacağında icma etmiştir. Bununla beraber yine de demişlerdir ki: "Bu normal şartların kaidesidir, ihtiyarî olduğu takdirde başa köle getirilmez. Fakat, bir köle zorla, kuvvetle başa geçecek olursa, çıkacak fitneyi önlemek için, masiyet emretmediği müddetçe ona da itaat gerekir."
Hadisle ilgili olarak Hattâbî'nin getirdiği mülâhaza biraz daha farklı: "Bazan hiç olmayacak şey, olmuş gibi misal verilebilir. Bu hadis dahi böyle bir temsilde bulunmaktadır. Şer'an kölenin bu işe seçilmesi caiz olmasa da, itaat etme emrinde mübâlağa maksadıyla, Habeşli köleye itaat zikredilmiştir."
3- Habeşlinin başının kuru üzüme teşbihi, başının küçüklüğü ve saçlarının siyahlığı sebebiyledir. Bu, hakaret, suret çirkinliği ve itibarsızlığa bir temsildir.[334]

-2- وعن أبى هريرة رَضِىَ الله عَنْه قال:]قال رسولُ الله #: مَنْ أطَاعَنِى فَقَدْ أطَاعَ الله، وَمَنْ عَصَانِى فَقَدْ عَصى الله، وَمَنْ يُطِعِ ا'مِيرَ فَقَدْ أطَاعَنِى، وَمنْ يَعْصِ ا'مِيرَ فقَدْ عَصَانِى[. أخرجه الشيخان والنسائى .

2. (1726)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim bana itaat etmişse mutlaka Allah'a itaat etmiştir. Kim de bana isyan etmiş ise, mutlaka Allah'a isyan etmiştir. Kim emîre itaat ederse mutlaka bana itaat etmiş olur. Kim de emîre isyan ederse mutlaka bana isyan etmiş olur." [Buhârî, Ahkâm 1, Cihad 109; Müslim, İmaret 33, (1853); Nesâî, Bey'at 27, (7, 154).][335]

AÇIKLAMA:

1- Baştaki ilk cümle mâna itibariyle Kur'an'dan muktebes gibidir. Zîra âyet-i kerimede: "Kim Resûl'e itaat ederse mutlaka Allah'a itaat etmiştir" (Nisa 80) buyurulmaktadır. Bu ilk cümle şöyle de te'vil edilebilir: "Kim bana itaat ederse mutlaka Allah'a itaat etmiş olur. Çünkü ben, Allah'ın emrettiğinden başka bir emirde bulunmam, öyle ise, kim kendisine emrettiğim şeyi yaparsa, onu emretmemi bana emreden Zât-ı Zülcelâl'e itaat etmiş olur."
Mânanın şöyle olması da mümkündür: Madem ki Allah bana itaat etmeyi emretti, öyle ise kim bana itaat ederse, Allah'ın bana itaat etmesi için kendisine yaptığı emre itaat etmiş olur.
Masiyetle ilgili yasak emrine uyma hususunda da aynı şeyler söylenebilir.
2- İtaate gelince, o, "emredilen şeyi yapmak, yasaklanan şeyi de terketmektir." İsyan da bunun hilafıdır.[336]

-3- وعن ابن عمر رَضِىَ اللهُ عَنْهما قال:]قالَ رسولُ اللهِ #: عَلى المَرْءِ المُسْلِمِ السَّمْعُ وَالطَّاعَةُ فِيمَا أحَبَّ وَكَرِهَ إَّ أنْ يُؤمَرَ بِمَعْصِيَةٍ، فإنْ أُمِرَ بِمَعْصِيَةٍ فَ سَمْعَ وَ طَاعَةَ[. أخرجه الخمسة.

3. (1727)- Hz. İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Müslüman kişiye, hoşuna giden veya gitmeyen her hususta itaat etmesi gerekir. Ancak, masiyet (Allah'a isyan) emredilmişse o hariç, eğer masiyet emredilmişse, dinlemek de yok, itaat de yok." [Buhârî, Ahkâm 4, Cihad 108; Müslim, İmâret 38, (1839); Tirmizî, Cihad 29, (1708); Ebû Dâvud, Cihad 86, (2626); Nesâî, Bey'at 34, (7, 160).][337]

AÇIKLAMA:

1- Emîre itaat sadece hoşa giden şeylerde değildir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), yeni Müslüman olanlarla biat akdi yaparken çoğunlukla şu şartı koşmuştur: "Güçlülük halinde de zayıflık

halinde de, zorluk halinde de, kolaylık halinde de, haksızlığa uğrama halinde de... dinleyip itaat etmek..."
Emîrde görülen hoşlanılmayan şeyler, ondan maruz kalınan haksızlık ve zulümler, ona olan itaat vazifesini kaldırmıyor, isyan hakkı getirmiyor. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) böyle nâhoş durumlarda da sabır emrediyor:
مَنْ كَرِهَ مِنْ اَمِيرِهِ شَيْئاً فَلْيَصْبِرْ فَإِنَّهُ مَنْ خَرَجَ مِنَ السُّلْطَانِ شِبْراً مَاتَ ميتةً جَاهِلِيَّةً
"Kim emîrinden hoşlanmadığı bir şeyle karşılaşırsa sabretsin, zîra kim sultandan bir karış uzaklaşır ve ölürse cahiliye ölümü ile ölmüş olur."
2- İmam masiyet emredecek olursa itaat hakkını kaybeder. Demek ki zulme maruz kalmakla, masiyet emrine maruz kalmak farklı şeyler. Masiyet dinen günah olan, Allah'a isyan mânası taşıyan fiildir, namazı terketmek, içki içmek, kumar oynamak birer masiyettir. Şu halde imam bu nevi emirlerde bulunursa bu emirlere itaat edilmez.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın koyduğu kaide şudur: َ طَاعَـةَ في مَعْصِـيَةِ اللّهِ "Allah'a isyanda kula itaat yoktur."
Bu mâna, hadislerde farklı ifadelerle te'kid edilmiştir.
َ طَاعَةَ لِمَنْ لَمْ يُطِعِ اللهَ "Allah'a itaat etmeyene itaat yoktur."
َ طَاعَةَ لِمَنْ عَصَى اللهَ تَعالى "Allah'a isyan edene itaat yoktur."
Ulemâ, küfre düşen imamın mün'azil olduğunda, bu durumda bütün Müslümanlara, isyan etmenin vacib olduğunda icma etmiştir. İbnu Hacer, hükmü şöyle bağlar: "İsyana gücü yetene sevap vardır. Müdahene eden günahkâr olur. Aciz kalana da oradan hicret gerekir." [338]

4ـ وعن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قالَ رسولُ اللّهِ #: أَ أُخْبِرُكُمْ بِخِيَارِ أُمَرَائِكُمْ وِشِرَارِهِمْ؟ خِيَارُهُمُ الَّذِينَ تُحِبُّونَهُمْ وَيُحِبُّونَكُمْ، وَتَدْعُونَ لَهُمْ وَيَدْعُونَ لَكُمْ، وَشِرَارُ أُمَرائِكُمْ الَّذِينَ تُبْغِضُونَهُمْ وَيُبْغِضُونَكُمْ، وَتَلْعَنُونَهُمْ وَيَلْعَنُونَكُمْ[. أخرجه الترمذى .

4. (1728)- Hz. Ömer (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Size emîrlerinizin en hayırlıları kimlerdir, en şerirleri kimlerdir haber vereyim mi? Onların en hayırlıları sizlerin sevgisine mazhar olanlar, sizleri sevenlerdir; lehlerinde hayırla dua edersiniz, onlar da size hayır dua ederler. Ümerânızın şerirleri de sizin buğzettiklerinizdir, onlar da size buğzederler, siz onlara lânet edersiniz, onlar da size lânet ederler." [Tirmizî, Fiten 77, (2265).][339]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, idarecilerle halk arasındaki münasebetleri tanzime yöneliktir. Karşılıklı sevgi ve güvenin esas olması tavsiye edilmektedir. Bu hadisi bilen amir, halk tarafından sevilmiyorsa veya halkını sevmiyorsa, birbirlerine lanet okuyorlarsa, arada bir kopukluk var demektir.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu noktada suçu idareciye yüklüyor: "En şerli, ön kötü amiriniz, tarafınızdan sevilmeyen, sizi sevmeyendir..." Öyle ise hayırlı bir amir olmak istiyorsa -ki mü'min, hayırlı olmayı aramak zorundadır- kendini sevdirmenin, halkını sevmenin yollarını arayacaktır.

Şu halde hadis amirlere, idarecilere halkın gönlünü, duasını almak sûretiyle "hayırlı kişi" olmak için çalışmak zorunda olduğunu gösteriyor.[340]

-5- وعن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قالَ رسولُ اللّه #: مَنْ خَرَجَ عَنِ الطَّاعَةِ، وَفَارَقَ الجَمَاعَةَ فَمَاتَ مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً[. أخرجه الشيخان.وفي رواية عن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قالَ رسولُ اللّهِ #: مَنْ خرَجَ عَنِ الطَّاعَةِ، وَفَارَقَ الجَمَاعَةَ فَمَاتَ مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً، وَمَنْ قَاتَلَ تَحْتَ رَايَةِ عِمِّيَّةٍ)-1(يَغْضَبُ لِعَصَبَةٍ)-2(، أوْ يَدْعُو إلى عَصَبَةٍ، أوْ يَنْصُرُ عَصَبَةً، فَقُتِلَ فَقِتْلَةٌ جَاهِلِيَّةٌ، وَمَنْ خَرَجَ عَلَى أُمَّتِى يَضْرِبُ بَرَّهَا وَفَاجِرَهَا َ يَتَحَاشى مِنْ مُؤمِنهَا وَ يَفِى بِعَهْدِ ذِى عَهْدِهَا، فَلَيْسَ مِنِّى وَلَسْتُ مِنْهُ[. أخرجه مسلم والنسائى .

5. (1729)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim itaatten dışarı çıkar ve cemaatten ayrılır ve bu halde ölürse, cahiliye ölümü ile ölür." [Buhârî, Ahkâm 4; Müslim, İmâret 53, (1848); Nesâî, Tahrim 28, (7, 123); İbnu Mace, Fiten 7, (3948).]
Ebû Hüreyre'nin bir rivâyetinde şöyle gelmiştir: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim itaatten çıkar, cematten ayrılır (ve bu halde ölürse) cahiliye ölümü ile ölmüş olur. Kim de körükörüne çekilmiş (ummiyye) bir bayrak altında savaşır, asabiyet (ırkçılık) için gadablanır veya asabiyete çağırır veya asabiyete yardım eder, bu esnada da öldürülürse bu ölüm de cahiliye ölümüdür. Kim ümmetimin üzerine gelip iyi olana da, kötü olana da ayırım yapmadan vurur, mü'min olanlarına hurmet tanımaz, ahid sahibine verdiği sözü de yerine getirmezse o benden değildir, ben de ondan değilim." [Müslim, İmâret 53, (1848); Nesâî, Tahrim 28, (7, 123); İbnu Mâce, Fiten 7, (3948).]
[341]

AÇIKLAMA:

Son iki hadiste, cemaat, asabiyyet, ummiyye bayrak gibi, bilhassa zamanımızda Müslümanların iyice bilmeleri zaruret halini almış bazı tâbirler var:

1- CEMAAT MESELESİ

"... Aslında cemaate uyulması ile alâkalı Nebevî emir bundan ibaret değildir. Bu mevzuda gelen birçok rivâyet, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ısrarla cemaate uymayı, cemaatten ayrılmamayı emrettiğini gösterir. Bir iki tanesini kaydedelim:

)-1(عمية: بكسر العين وضمها لغتان. أي راية فتنة وجهلة.)-2(عصبة الرجل أقاربه، والمعنى يقاتل، ويدعو وينصر لنصرة الدين والحق، بل لمحض التعصب لقومه، وهواء كما كان يقاتل أهل الجاهلية.

"Size cemaati tavsiye ederim, ayrılıktan da sakının, zîra şeytan iki kişiden uzak durur. Cennetin ortasını isteyen, cemaatten ayrılmasın."
"Allah ümmetimi dalalet üzere toplamaz. Allah'ın eli cemaatledir. Cemaatten ayrılan ateşe gider."
"Cemaat rahmet, ayrılık azabtır."
"Kim cemaatten bir karış ayrılır, sonra da ölürse cahiliye ölümü ile ölmüş olur... boynundaki İslâm bağını çıkarıp atmış olur."[342]

CEMAATTEN MAKSAD NEDİR

Yukarıda kaydettiklerimizle cemaatin ehemmiyeti anlaşılmış olmakla beraber, bizim için henüz müphem olan nokta, cemaatten kastedilen şeyin ne olduğudur. Acaba uymakla mükellef olduğumuz şey nedir? Bu husus zikredilen hadislerde açıkca gözükmüyor.
Nitekim âlimler de "cemaat" tâbiri ile kastedilen şey hususunda ihtilaf etmiş, bundan "Ashab", "ehl-i ilim", "ümmetin ekseriyeti", "diğer dinlerin mensuplarına karşı da -vacib meselelerde ihtilâfa düşmedikçe- Müslümanların cemaati" vs... kastedilebileceğini ileri sürmüşlerdir.
İbnu'l-Mübârek, din büyüklerinin, etrafında toplanmış bulundukları şeylerin "cemaat" olduğu görüşünü benimsediği için, kendisine buradaki cemaatten sorulunca: "Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer'dir" cevabını verir. Onların ölmüş bulundukları hatırlatılınca da başka isimler... ve en sonunda da devrindeki salih ve muttaki bir kimsenin ismini vererek, tek kişiyi "cemaat" olarak vasıflandırır.
Adil imamı ve âlim kişiyi "cemaat" olarak kabul eden, bu görüşü benimseyen İbnu'l-Arabî daha vâzıh bir ifade ile: "İslam'ın cemaati adalet ve ilimdir" yorumuna ulaşır.
Kanaatimizce, hadiste uyulması vacib olduğu belirtilen cemaat hakkında âlimlerin yaptığı bu yorumların hepsinin bir doğruluk, haklılık yönü vardır. Ancak herbirinin haklılığı mutlak olmayıp hususî şartlar, değişik zaviye ve nokta-i nazarlarla kayıtlıdır.
Bütün hadisler gözönüne alındıkta ve daha umumî şartlar muvâcehesinde bu görüşlerden biri üzerine sabit kalmak oldukça zor ve tekellüflü olacaktır. Bu sebeple burada mevzubahis olan cemaatten "sevâdul-âzam"ı, yani büyük ekseriyeti anlamamız daha uygun olacaktır: İlmî meselelerde âlimlerin ekseriyetini, herkesi ilgilendiren içtimâî meselelerde efrâd-ı milletin ekseriyetini vs..
Nitekim, umumiyetle, ilim adamları, bu tâbir ile "sevâdul-âzam" yâni, ihtilaf durumunda "ekseriyetin bulunduğu taraf" kastedildiğini kabul etmiştir. Delil olarak şu hadisi gösterirler. "Benî İsrail yetmiş bir fırkaya ayrılmıştır, benim ümmetim ise yetmiş iki fırkaya ayrılacaktır. Bu fırkalardan biri hariç, hepsi ateştedir. Ateşe gitmeyecek olan fırka, cemaattir."
Cemaatten, ekseriyetin kastedildiğini ifade eden başka rivâyetler de gelmiştir. Bunlardan birinde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Ümmetim dalâlet üzerine toplanmaz, öyle ise aralarında ihtilâf görürseniz, size sevâd-ı âzamı iltizam etmeyi tavsiye ederim (aleyküm bisevâdil-âzam)" buyurmaktadır.
Hadiste gelen "sevâd-ı âzam" tâbiri ile ekseriyetin kastedildiği âlimlerce belirtilmiştir.
Suyûtî, sevâdu'l-âzamı "doğru yolda gitmek üzere birleşenlerin ekseriyeti" diye izah eder.
İhtilaf ve fitne zamanlarında ekseriyet tarafın iltizam edilmesi gereğini ifade eden daha vazıh bir rivâyet Ebû Mes'udi'l-Ensârî'den gelmektedir. Mezbur (radıyallâhu anh)'dan, Hz. Osman fitnesi sırasında bu durumla alâkalı olarak Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den bir işittiği varsa onu, yoksa şahsî kanaatini söylemesi istendiği vakit şu tavsiyede bulunur: "Size ümmet-i

Muhammed'in ekseriyetine uymayı tavsiye ederim (aleyküm bi-uzmi ümmet-i Muhammed). Zîra Allah, ümmet-i Muhammed'i dalalet üzerine toplamaz."

İbnu Kaadı Simavî'nin Fetâva's-Sagir'den naklen Câmiu'l-Fusûleyn'den kaydettiği bir görüş de bizim için aydınlatıcı mahiyettedir: "Eğer Hz. Ali olmasaydı, ehl-i kıble ile savaşı aklımız almazdı. Hz. Ali ve O'na tabi olanlar ehl-i adl'dir, hasmı ve ona tâbi olanlar da buğât'dır (âsilerdir). Zamanımızda kimin ehl-i adl, kimin bâği olduğu hususundaki hüküm, galebe çalana (ekseriyete) göredir. Âdil veya âsi olanı bilemeyiz, zîra hepsi de dünyayı taleb ediyorlar."

Bu meselede son olarak İbnu'l-Arabî'nin "cemaate uyup, ondan ayrılmama" emrini muhtevî hadisten çıkardığı hüküm de burada kayda değer. O, mevzuunu ettiğimiz hadisten iki hüküm çıkarır:

1- Ümmet bir meselede icma edip anlaştıktan sonra arkadan gelenlerin aynı meselede yeni bir görüş ortaya atmaları caiz değildir.

2- Müslümanlar bir imam (lider) üzerine birleştikten sonra onun üzerine arkadan niza ve ihtilâf çıkarmak helâl değildir. [343]

CEMAATTEN AYRILANLARI TEL'İN:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Müslümanları bir taraftan birliğe çağırırken, diğer taraftan da ayrılanları, nifak ve ihtilâf çıkaranları lânetlemektedir. Bu mevzuda da pek çok rivâyet gelmiştir. Birkaç tanesini daha kaydedeceğiz:

"Benden sonra bir takım şerler, fesadlar ortaya çıkacak. Bu zamanda, her kimin cemaatten ayrıldığını veya -birlik halinde olan- ümmet-i Muhammed'in birliğini bozmayı arzu ettiğini görecek olursanız, kim olursa olsun onu öldürün. Zîra Allah'ın eli (hıfzı, yardımı) (birlik içinde olan) cemaatle beraberdir, zîra şeytan, cemaatten ayrılanla beraberdir."

Müslim'in bir rivâyetinde aynı mâna şu şekilde tekrar edilir: "Siz bir lider etrafında birlik haline iken, kim size gelerek birliğinizi bozmak, cemaatinizi dağıtmak isterse, onu mutlaka öldürün."

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şu hadiste cemaatte ısrar edişinin, Müslümanlar için cemaatin lüzumunun iki mühim sebebini de açıklar: "Allah ümmetimi -veya Muhammed ümmetini- dalâlet üzere birleştirmeyecektir ve Allah'ın eli (himayesi, yardımı, zaferi vs.) cemaat üzerindedir. Kim ayrılırsa, gideceği yer ateştir."[344]

TEFRİKA ÇIKARACAK ŞEYLERDEN KAÇINMAK:

Şurası muhakkak ki, içtimâî heyette vukua gelecek bir çatlama, bir kopukluk bilâhere kapanması mümkün olmayacak kadar zor bir yaradır. Öyle ise bütün imkânları seferber edip, böyle bir çatlamaya önceden mani olmalı, herhangi bir kopukluğa müncer olacak her çeşit sebepleri önceden bertaraf etmelidir. İslam'ın fitne, fesad, nifak, tefrika gibi çeşitli tâbirlerle ifade edip şiddetle yasakladığı şey işte budur. "Hepiniz toptan Allah'ın ipine sarılın, parçalanıp ayrılmayın..." âyetinde geçen, parçalanıp ayrılmayın tâbirine bir kısım âlimler, "kendisinden ayrılık, tefrika çıkacak olan şeyi, mevcut kaynaşma ve beraberliği izale edecek şeyi ihdas etmeyin" şeklinde anlamıştır.[345]

CEMAAT YOKSA:

Yukarıda kaydedilen hadislere dikkat edilecek olursa, onlarda beyan edilen irşadlar "bir şahsın etrafında" birliğin bulunduğu veya ekseriyetin teveccüh etmiş bulunduğu belli bir istikamet, veya muayyen bir şahsın bulunma durumlarıyla alâkalıdır. Halbuki, insan cemiyetinde daha farklı ahvallerin zuhuru da mümkündür. Bu mevzular mevzubahis edilince hemen akla gelecek başka durumlar da vardır. Nitekim, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in muhatapları cemaatin, yani ekseriyetin bulunmama ihtimalini de gözönüne alarak, o durumlarda nasıl hareket edilmesi gerektiğini sormuşlardır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Buharî'de gelen cevabı "inzivaya çekilmek" şeklindedir:
"...Ey Allah'ın Resûlü, bahsettiğiniz fitne devrine ulaşırsak ne tavsiye edersiniz?"
"Müslümanların cemaatine ve imamına uy."
"Ya onların cemaatleri ve imamları yoksa?"
"(O takdirde) mevcut fırkaların hepsini terket. Hatta bir ağacın köküne dişlerinle tutunmuş vaziyette olsan bile, ölüm sana gelinceye kadar öyle kal (ve fakat fitneye karışma)."
Hadiste geçen "bir ağacın köküne dişlerinle tutunmuş vaziyette olsan bile..." tabirinden, karışmamak sebebiyle maruz kalınacak sıkıntı her ne olursa olsun, insanların kınaması, ayıplaması nevinden mânevî; açlık, susuzluk vs. nevinden maddî olan tahammülü zor her çeşit zorluklara, darlıklara, meşakkatlere tahammülün kinâye edildiği şârihlerce belirtilmiştir.[346]

2- UMMİYE BAYRAK

Âlimlerin bir kısmı, bununla, gayesi, hedefi belli olmayan mübhem bir umurun kastedildiğini söylemiş, misal olarak bir kavmin asabiyet için yaptığı savaşı göstermiştir. Şahsî ihtiras ve gadab yolunda yapılan mukâtelenin de buraya girdiğini ayrıca belirtmişlerdir. Bayrak tâbirine yer verilmesini nazar-ı dikkate alan bazıları, bu tâbirle hak mı bâtıl mı olduğu meçhul olan bir iş üzerine toplanmış kimselerin kinaye edildiğini söylemişlerdir. Şu halde, hadis, bu çeşit savaşlara katılmayı yasaklamaktadır.[347]

3- ASABİYET

Sıkca geçen ve kavmiyetçilik, ırkçılık gibi tâbirlerle tercüme ettiğimiz bu kelime, -İbnu'l-Esîr'in açıklamasına göre- "kavmine zulümde yardım eden kimse" mânasına gelen asabî'den gelir. Lügat yönünden asabî, asabesi için öfkelenen ve onları himaye eden kimse demektir. Asabe ise, bâba cihetinden gelen akrabalara denir.
Asabiyet, Tarafgirlik Demektir.
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yasakladığı asabiyetin "zulümde kavmine yardım etmek" olduğu anlaşıldıktan sonra şunu söyleyebiliriz: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında insanları, zulümde başkasına yardım etmeye sevkeden en mühim âmil kavmî beraberlik, kan bağı idi. Zamanımızda bunun yerini başka şeyler de almıştır. Bu yeni şey, bâzan ideolojidir, bâzan siyasettir, bazan bölgeciliktir, bazan şu veya bu maksadla teşkil edilen grubculuktur, bâzan grubculuklara karşı

olmak düşüncesiyle teşkil edilen grubculuktur, bâzan da eskiden olduğu gibi kabilevi, ırkî birliktir. Sebep ne olursa olsun, ileri sürülen bahane ne gösterilirse gösterilsin, adâletin tatbikine, liyâkatların haklarını almasına mani olan, lâyıkı varken liyâkatsizi iş başına getiren, mazluma karşı zâlimi koruyan her çeşit tarafgirlikler Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in diliyle lânetlenen yasaklanmış olan asabiyettir. Bu nokta-i nazardan asabiyet tâbirinin zamanımızdaki en uygun karşılığı tarafgirliktir. Zîra tarafgirlik uğruna, değil aynı kabileden olanlar, aynı aileden olanlar bile birbirlerine düşman vaziyeti almakta, haksızlıklar işlemektedir.[348]

6- وعن أبى بكرة رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قالَ رسولُ اللّهِ #: مَنْ أهَانَ سُلْطَانَ اللّهِ في ا‘رْضِ أهَانَهُ اللّهُ تَعالى[. أخرجه الترمذى .

6. (1730)- Ebû Bekre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim Allah'ın yeryüzündeki sultanını alçaltırsa, Allah da onu alçaltır." [Tirmizî, Fiten 47, (2225).] [349]

AÇIKLAMA:

Sultanı alçaltmaktan muradın ne olduğu müphem kalmaktadır. Ancak rivâyetin Tirmizî'deki aslı meseleyi aydınlatmaktadır:
"Ziyad İbnu Küseyb el-Adevî anlatıyor: "Ben Ebû Bekre ile İbnu Âmir'in minberinin dibinde oturuyordum. Ebû Âmir, üzerine ince bir elbise giymiş olarak hutbe veriyordu. Ebû Bilal: "Hele şu emîrimize bakın, fâsıkların elbisesini giyiyor" dedi. Ebû Bekre (radıyallâhu anh) atılarak: "Sus, böyle konuşma, ben Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şöyle söylediğini işittim:
"Yeryüzünde Allah'ın sultanını alçaltanı, kıyamet günü Allah alçaltır."
Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'inde gelen şu hadiste ise, sadece hürmetsizlikten nehiy değil, hürmet etmeye teşvik ve hatta emir görülmektedir:
"Kim dünyada Allah'ın (makam vermek sûretiyle aziz kıldığı) sultanına ikramda bulunursa, kıyamet gününde de Allah ona ikram eder. Kim de Allah'ın sultanını dünyada alçaltırsa Allah da onu kıyamet günü alçaltır."
Ancak hemen şunu da kaydedelim, bu hadisler amirlerin yaptığı kötü davrınışlara göz yumup görmemeyi veya onları benimsemeyi emretmiyor. Bilakis, münker kimde görülürse, münker bilinip takbih edilecektir. Ancak münkeri ve fıskı sebebiyle alçaltılıp, otoritesi kırılmayacaktır. İşte bir Müslim hadisi daha:
... وَإذَا رَأيْتُمْ مِنْ وُتِكُمْ شَيْئاً تَكْرَهُونَهُ فَاكْرَهُوا عَمَلَهُ وَ تَنْزِعُوا يَداً مِنْ طَاعَةٍ
"...Valilerinizde hoşlanmadığınız bir şey görecek olursanız, onun yapılmasını kerih görün, (kötü addetmeye devam edin, valimiz yapmıştır diye hoş karşılamaya kalkmayın), fakat itaatten elinizi çekmeyin."

Mü'min nerede, ne zaman, kimden bir kabih görürse onu takbih etmekle mükelleftir. [350]

ALTINCI FASIL

1- عن عائشة رَضِىَ اللهُ عَنْها قالت:]قالَ رسولُ اللهِ #: إذَا أرَادَ اللهُ بِا۠مِيرَ خَيْراً، جعَلَ لَهُ وَزِيرَ صِدْقٍ إنْ نَسِىَ ذَكَّرَهُ، وَإنْ ذَكَرَ أعَانَهُ، وَإذَا أرَادَ اللهُ بِهِ غَيْرَ ذلِكَ جَعَلَ لَهُ وَزِيرَ سُوءٍ إنْ نَسِىَ لَمْ يُذَكِّرْهُ، وَإنْ ذَكَرَ لَمْ يُعِنْهُ[. أخرجه أبو داود والنسائى .

1. (1731)- Hz. Aişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Allah bir emîr için hayır diledi mi ona doğru sözlü bir vezir nasib eder. Bu, ona unutunca hatırlatır, hatırladığı zaman da yardım eder. Allah emîre hayır dilemezse, kötü bir vezir musallat eder. Bu vezir, ona unuttuğunu hatırlatmaz, hatırlayınca da yardımcı olmaz." [Ebû Dâvud, Harâc 4, (2932); Nesâî, Bey'at 33, (7,159).][351]

AÇIKLAMA:

1- Vezir, sultanın (emîr, imam) yardımcısı, müşaviri mânasına gelir. Yük, ağırlık mânasına gelen vizr'den alınmış olabilir. Çünkü melikin yükünü çekmektedir. Melce ve sığınak mânasına vezir'den alınması da mümkündür, çünkü melik onun fikrine, re'yine müracaat eder. Yardım ve muâvenet mânasına gelen muâzere'den gelebileceği de söylenmiştir.
2- Sadedinde olduğumuz rivâyet iyi vezirin doğru sözlü olması gerektiğini ifade ederken, hadisin Nesâî'deki vechinde salih vasfına yer verilmiştir. Esasen salihlik doğru sözlülüğü şart kılan bir haldir. Âlimler, iyi vezirin öncelikle doğru sözlü olması, her hususta emîre doğru bilgi vermesi, gerçek fikirlerini beyan etmesi gerektiğini belirtirler. Salihlik hususunda da hem dünya işlerinde hem de âhiret işlerinde sâlih olması gerektiğini, sadece dünya işlerindeki salihliğin yeterli olmayacağını, hem fiilen, hem kavlen doğruluk ve sâlihliğin gereğini vurgularlar.
3- Unuttuğu takdirde hatırlatılması gereken şey, ahkâm-ı şer'iyye ve dinî âdab olabileceği gibi, halkın maslahatını, adâleti ilgilendiren hususlar da olabilir.
Ahnef demiştir ki: "Sultan, yardımcılar ve vezirler olmadan saltanatını devam ettiremez. Vezir ve yardımcılar sevgi ve hayırhahlık olmadan faydalı olamazlar. Sevgi ve hayırhahlık (nasihat) da dirâyetli rey ve dürüstlükle faydalı olabilir. Meliklere hassaten -bütün insanlara ammeten- en ziyade zarar getiren şey sâlih vezir ve yardımcılardan mahrumiyetleridir, vezir ve yardımcılarının mürüvvet ve hayaca fukara oluşlarıdır."
Yine Ahnef demiştir ki: "Bir vali için en büyük felâket, sözü güzel, ameli fena vezir veya arkadaşa sahip olmasıdır."
Yine demiştir ki: "Valilerin süs ve zineti, onların vezirleridir. Kimin yakınları bozulursa, o kimse; içtiği su boğazına takılan ve buna çare bulamayan kimse gibidir."
Beyhakî, Ali el-Cerrah'dan şunu nakleder:
"Emevîler'in çocuklarından: "Devletinizin yıkılış sebebi nedir?" diye sordum. Bana: "Dört sebeple!" dediler ve açıkladılar:"
1- Vezirlerimiz izhâr etmemiz gereken şeyleri bize söylemediler.
2- Vergi memurlarımız halka zulmetti, halk vatanlarından göç etti; böylece hazinelerimiz boşaldı.

3- Askerlerin maişetleri kesildi, böylece bize itaati terkettiler.

4- Adaletimizden ümidlerini kestiler ve başkalarında emniyet ve huzur aradılar."[352]

-2- وعن أبى سعيد، وأبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْهُما قال:]قالَ رسولُ اللّهِ # مَا بَعَثَ اللّهُ تَعالى مِنْ نَبىٍّ، وَ اسْتَخْلَفَ مِنْ خَلِيفَةٍ، إَّ كَانَتْ لَهُ بِطَانَتَانِ بِطَانَةٌ تَأمُرُهُ بِالْمَعْرُوفِ، وَتَحُضُّهُ عَلَيْهِ، وَبِطَانَةٌ تأمُرُهُ بِالشَّرِّ، وَتَحُضُّهُ عَلَيْهِ، وَالمَعْصُومُ مَنْ عَصَمَ اللّهُ تَعالى[. أخرجه البخارى والنسائى .

2. (1732)- Ebû Said ve Ebû Hüreyre (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Allah bir peygamber gönderdiği veya onun yerine bir halife getirdiği zaman mutlaka onun iki tane de yakını olmuştur: Biri ma'rufu emretmiş ve ona teşvik etmiş, diğeri de şerri emretmiş ve şerre teşvik etmiştir. Ma'sum (yani kötülükten korunmuş) olan, Allah'ın koruduğu kimsedir." [Buharî, Ahkâm 42; Nesâî, Bey'at 32, (7, 158).][353]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste "yakın" diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı bitâne'dir. Peygamber veya halifenin (melik, emîr, sultan, vali) yalnız kaldığı hususî anlarında bile yanına girebilen kimse demektir. Bitâne, "vezir"den daha umumî bir tâbirdir.
2- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hakkında "kötü telkinde bulunacak yakın" bazılarınca işkal vesilesi olmuştur. Bu aklen mümkündür. Ancak Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in onu dinlemesi mevzubahis değildir. Nitekim hadisin sonunda "ma'sum, Allah'ın koruduğu kimsedir" cümlesine yer verilmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın insanlara karşı korunduğunu: وَاللّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ "Allah seni insanlardan korur" (Maide 67) âyeti ifade etmektedir. Âyet mutlak olduğu için sâdece hayatî korunmayı değil, şer telkinlere karşı korunmayı da içine alır.
Öyle ise Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in "yakınları" (bitane) melek ve şeytandır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir hadislerinde buna temas eder ve şeytanının Müslüman olduğunu belirtir: وَلكِنَّ اللّه اَعَانَنِى عَلَيْهِ فَاَسْلَمَ "Allah bana şeytanıma karşı yardım etti ve şeytanım Müslüman oldu."
3- Âlimler, halktan gizli istihbarat toplayacak kimseleri, hâkimin güvenilir, emin, anlayış ve fetânet sâhibi akıllı kimselerden seçmesini şart görürler. "Çünkü derler, me'mun hâkimin musibeti, güvene layık olmayan kimseye güvenerek sözünü kabul etmesiyle başlar. Öyle ise bu çeşit durumlarla titizlik göstermelidir."
4- Âlimler: "Hadiste, hüküm mevkiinde kimselerin şerr telkinlere iltifat etmemesi, o hususta titizliği artırması gerektiği ifade edilmektedir" demişlerdir. Zîra, bu telkinlerden sadece "Allah'ın koruduklari" korunabilmektedir.
5- Âlimler, hadiste geçen iki yakından maksadın iki vezir, şeytan ve melek, nefs-i emmare ve nefs-i levvame olabileceğini söylemişlerdir. Hepsine hamletmeyi caiz gören de olmuştur. Muhibbu't-Taberî:

"Bitâne, evliya ve asfiyadır" demiştir. [354]

-3- وعن كعب بن عجرة رَضِـيَ اللهُ عَنْهُ قـال:]قـالَ لِى رسولُ اللهِ #: أُعِـيذُكَ بِاللّهِ يَا كَعْبُ بنَ عُجْرَةَ مِنْ أُمَرَاءَ يَكُونُـونَ بَعْدِى مَنْ غَشِـى أبْوَابَهُمْ وَصَـدَّقَهُمْ في كَـذِبِهِمْ، وَأعَـانَهُمْ عَلى ظُلْمِهِمْ فَلَيْسَ مِنِّى وَلَسْتُ مِنْهُ، وَ يَرِدُّ عَلَيَّ الْحَوْضَ، وَمَنْ لَمْ يَغْشَ أبْوَابَهُمْ، وَلَمْ يُصَدِّقْهُمْ في كَذِبِهِمْ، وَلَمْ يُعِنْهُمْ عَلى ظُلْمِهِمْ فَهُوَ مِنِّى وَأنَا مِنْهُ، وَسَيَرِدُ عَلَيَّ الحَوْضَ. يَا كَعْبُ بنَ عُجْرَةَ: الصَّةُ بُرْهَانٌ، وَالصَّوْمُ جُنَّةٌ حَصِـينَةٌ، وَالصَّدَقَـةُ تُطْفِئُ الخَطِيئَةَ كَمَا يُطْفِئُ المَاءُ النَّارَ يَا كَعْبُ ابنَ عُجْرَةَ: إنَّهُ يَرْبُـو لَحْـمٌ نَبَـتَ مِـنْ سُحْتٍ إَّ كَـانَتِ النَّارُ أوْلى بِـهِ[. أخرجـه الترمـذى، وهـذا لفظه والنسـائى بمعناه.»السُّحْتُ«: الحرام من المكسب، والمطعم، والشرب .

3. (1733)- Ka'b İbnu Ucre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana şunu söyledi:
"Ey Ka'b İbnu Ucre, seni, benden sonra gelecek ümeraya karşı Allah'a sığındırırım. Kim onların kapılarına gider ve onları, yalanlarında tasdik eder, zulümlerinde onlara yardımcı olursa, o benden değildir, ben de ondan değilim; âhirette havz-ı kevserin başında yanıma da gelemez. Kim onların kapısına gitmez, yalanlarında onları tasdik etmez, zulümlerinde yardımcı olmazsa o bendendir, ben de ondanım; o kimse, havzın başında yanıma gelecektir. Ey Ka'b İbnu Ucre! Namaz bürhandır. Oruç sağlam bir kalkandır. Sadaka hataları söndürür, tıpkı suyun ateşi söndürdüğü gibi. Ey Ka'b İbnu Ucre! Haramla biten bir ete mutlaka ateş gerekir." [Tirmizî, Salât 433. (614); Nesâî, Bey'ât 35, 36, (7, 160).][355]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ka'b İbnu Ucre'yi muhatap ederek ümmet-i merhumeye yalancı, zalim ve sefih ümerâya karşı nasıl davranılacağını ders vermektedir: Onlara uğramamak, yalanlarına kapılmamak, zulümlerine iştirak etmemek. Namaz, oruç, zekât gibi farzları edâ etmek, bunların uhrevî mükâfaatını düşünerek sefih ümeranın dünyevî menfaatlarına iltifat etmemek, istikametten ayrılmamak.
Süfyan-ı Sevrî (rahimehullah), "... o benden değildir ben de ondan değilim" ibaresinin te'vil edilmesini istemez. "Zahiri esas alınmalıdır, zecr hususunda bu daha beliğ" dermiş.[356]

-4- وعن جبير بن نفير رَضِـيَ اللهُ عَنْهُ قـال:]قـالَ كَثِيرُ بنُ مُرَّةَ، وَعَمْرُو ابنُ ا٘سْوَدِ وَالمِقْـدَامُ رَضِـيَ اللهُ عَنْـهُ قـالَ: رسـولُ اللهِ #: إذَا ابْتَغى ا٘مِيرُ الرِّيبَـةَ في النَّاسِ أفْسَـدَهُمْ[. أخرجـه أبو داود.»والرِّيبَةُ«: التهمـة، والمراد أن ا٘مـام إذا اتهم رعيته، وجـاهرهم بسـوء الظن أدّاهم ذلك إلى ارتكاب ما ظن فيهم ففسدوا .

4. (1734)- Cübeyr İbnu Nüfeyr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Kesir İbnu Mürre, Amr İbnu'l-Esved ve

el-Mikdâm (radıyallâhu anhüm) dediler ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Emîr, halka karşı suizanna düşerse halkı ifsad eder." [Ebû Dâvud, Edeb 44, (4989).][357]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadislerinde ümeranın (idarecilerin) halka karşı siyasetlerinde uymaları gereken mühim bir prensip vaz'ediyor. Suizanla hareket etmemek, onları müttehem, kuşkulu kimseler yerine tutmamak, haklarında hüsn-i zannı, güveni esas almak. Aksi taktirde halk, ahlâken bozulacaktır. en-Nihaye'de, "Yani emîr insanları bazı şeylerle itham ederek, alenen suizanda bulunursa bu hal onları haklarında ittiham olunan fenalıkları işlemeye sevkeder" der.
Bu meseleyi tasrih eden başka hadisler de mevcuttur: "Yine Ebû Dâvud'da aynı yerde, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şu tavsiyeleri yer alır:
"(Ey Muâviye!) Eğer insanların kusurlarını araştırırsan onları ifsad edersin veya ifsad olma noktasına getirirsin." "Kim bir kusur görür ve onu örterse, diri gömülmüş birisine hayat vermiş gibi olur." Yani onu kabirden çıkararak ölümden kurtarmış gibi sevab alır.
Zeyd İbnu Vehb anlatıyor: "İbnu Mes'ud'a birisi gelerek: Şu falanca varya, sakalından şarap damlıyor" diye şikâyette bulunmuştu. Abdullah İbnu Mes'ud: "Biz tecessüs etmekten yasaklandık. Ancak bize bir şey zâhir olursa, ona gereğini yaparız" dedi.
İslâm'ın tecessüsü yasaklama esprisini anlamada bize yardımcı olacak bir rivâyeti yine Ebû Dâvud'dan kaydediyoruz:
"Ukbe İbnu Âmir (radıyallâhu anh)'in kâtibi Duhayn anlatıyor: "Bizim şarap içen komşularımız vardı. (İçmeyin diye) yasaklamada bulundum, dinlemediler. Durumu Ukbe İbnu Âmir'e: "Şu komşularımız şarap içiyorlar, ben içmeyin dedi isem de vazgeçmediler. (Müsaade ederseniz) onlar için polis çağıracağım" dedim. Bana: "Bırak onları!" dedi (ve üzerlerine gitmedi). Bir müddet sonra tekrar Ukbe (radıyallâhu anh)'ye: "Komşularımız inadlaştılar, içkiden vazgeçmiyorlar, ben onlar için polis çağıracağım" diye müracaatta bulundum. Bana bu sefer: "Ne münasebet, bırak onları. Zîra ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim, şöyle diyordu: "Kim bir kusur görür ve onu örterse diri gömülmüş birisine hayat vermiş gibi olur." [358]

İKİNCİ BÂB

HÜLAFÂ-İ RAŞİDÎN VE ONLARIN SEÇİMLERİ

Her devirde, her yerde, bir büyük zat incelenirken, şahsın anlaşılması için çoğu kere onun yetiştirdiklerine de nazar edilir. Eserleri arkasında zikredilebilecek halefleri, bir bakıma o kimsenin ayinesidir.
Bu beşerî kâideyi, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) için de mûteber addedebiliriz. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın getirdiği mesajın ve sistemin anlaşılmasında, hakkıyla takdirinde, Ashab'ın bütün yönleriyle bilinmesi büyük ehemmiyet taşır. Bunu anlayan selef ulemâsı, sâdece Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le ilgili sünneti değil Ashâb ve hattâ Tâbiîn ve Etbauttâbiîn ile ilgili sünneti de yazmış, hayatlarını, sözlerini, fetvâlarını, birçok fiillerini bize kadar intikal ettirmiştir.
Mevzumuz olan imamet, yâni İslâm'ın siyasî ve idarî sistemi açısından Hulefâ-i Râşidîn mühim bir

yer tutar. İnsanlığın kapitalizm, komünizm gibi iktisadî; monarşi, demokrasi, diktatörlük gibi siyâsî sistemleri arasında İslâmî sistemi, bütün buutlarıyla ve gerçek (otantik) vechesiyle anlamak için Hulefa-i Râşidîn dönemini ve onların tatbîkâtını anlamak, bilmek vazgeçilmez bu zarûrettir. Gerçek İslâm'ın, onların şahsında temsîl edildiği, hakikî İslâmî örneklerin kâmil mânada onların elleriyle tatbik edildiği kanaatindeyiz. Sonraki nesillerde her hâl u kârda gayr-ı İslâmî unsurlarla sistemin müşevveşleşeceğine telmîhan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Benden sonra nübüvvet hilâfeti otuz yıldır" buyurmuştur.
Şu halde bu kısımda Hulefa-i Râşidîn'le ilgili bazı rivâyetleri, onların başta seçimleri olmak üzere siyasî yönlerini tanıtıcı bir kısım açıklamaları sunacağız.
Bu vesîle ile bir noktaya parmak basmak istiyoruz. Dört Halife Devri denince zihinler "İslâm demokrasisi" tâbiriyle şartlandırılmış durumdadır. Biz bu tâbirin yanlışlığına inanıyoruz. Zîra demokrasi Batı'ya ait bir sistemdir. İslâm'ın siyasî sistemini -bazı noktalardaki hâricî benzerlikler sebebiyle- demokrasi ile iltibas etmemek gerekir. Üstelik, her ne hikmetse, bugünün dünyasında birbirine taban tabana zıt Doğu ve Batı blok devletlerince birbiriyle yarışırcasına sahiplenilmiş olan demokrasiyi bir ideal sistem olarak telakkî edip, mezkûr maratona katılma espirisiyle "demokrasi İslâm'da da var, dolayısıyla İslâm'ın bir eksiği yok" mânasında iddialar mahzurludur, İslâmî nizamın anlaşılmasına mânidir. Böyle bir davranışın psikolojik planında demokrasiyi esas alma, ideal kabûl etme zihniyeti yatmaktadır. Halbuki İslâm vahye dayanır, semâdan inen bir amud-u nurânîdir. Onda beşerî katkı yoktur. Bununla o, hiçbir sûretle mukâyese imkânına sahip değildir. Biz İslâm'ı, hiçbir beşerî katkı ile teşvîş etmeden, kendi orijinal cüzlerinden mürekkep müstakil bir bütün olarak anlamaya çalışmalıyız. Aksi takdirde gereksiz iltibaslar onu kavramamıza mâni olacaktır. Şunu açıklıkla söyleyebiliriz: İslâmî nizâm, asla demokrasi değildir, dikdatörlük hiç değildir, kesinlikle monarşi olamaz. O hâlde nedir? denirse, "önce, Batılı ve beşerî sistemleri ifade eden tâbirlerin dışına çıkmak gerek"' deriz. Bu noktada mutabık kalındıktan sonra sistemin mahiyetini anlamaya geçilebilir. Buna Osmanlılar'ın yaptığı gibi meşrûtiyet denmiş, doğrudan nizam-ı İslâm denmiş, nizam-ı İlâhî denmiş, meşrutiyet-i meşrûa denmiş veya bir başka isim takılmış bizce mühim değil. Yeter ki Batı menşe'li, mevcut beşerî sistemlerden birinin ismiyle peşin bir sıbgaya tâbi tutulmasın. [359]

-1- عن ابن عباس رَضِىَ اللهُ عَنْهُما:]أنَّ عَلِيّاً رَضِىَ اللهُ عَنْهُ خرَجَ مِنْ عِنْدِ النَّبىِّ # في وَجَعِهِ الَّذِى تُوُفِّىَ فِيهِ، فقَالَ النَّاسُ يَا أبَا الحَسَنِ: كَيْفَ أصْبَحَ رسولُ اللهِ #؟ فقَالَ: أصْبَحَ بِحَمْدِ اللهِ بَارِئاً، فأخَذَ بِيَدِهِ الْعَبَّاسُ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ فقَالَ: أنْتَ وَاللهِ بَعْدَ ثَلاثٍ عَبْدُ الْعَصَى، وَإنِّى وَاللهِ ‘رَى رسولَ اللهِ # سَيُتَوَفَّى مِنْ وَجَعِهِ هذَا. إنِّى ‘عْرَفُ وُجُوهَ بَنِى عَبْدِ المُطَّلِبِ عِنْدَ المَوْتِ، فأذْهَبْ بِنَآ إلَيْهِ نَسألُهُ فِيمَنْ هذَا ا‘مْرُ؟ فإنْ كانَ فِينَا عَلِمْنَاهُ، وَإنْ كانَ في غَيْرِنَا كَلَّمْنَاهُ فأوْصى بِنَا، فقَالَ عَلِيٌّ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ أمَا وَاللهِ لَئِنْ سَألْنَاهَا فَمَنَعَنَاهَا َ يُعْطِينَاهَا النَّاسُ بَعْدَهُ، وَإنِّى وَاللهِ َ أسْألُهَا[. أخرجه البخارى.قوله: »عَبْدُ الْعَصى« أى مقهور محكوم عليك ممن يتولى الخفة .

1. (1735)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhüma) anlatıyor: "Hz. Ali (radıyallâhu anh), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı rahmet-i Rahmân'a kavuşturan hastalığı sırasında yanından dışarı çıktı. (Dışarıda bekleyen) halk:

"Ey Ebû'l-Hasan, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ne durumda?" diye sodular.
"Allah'a hamdolsun iyileşti!" dedi. Hz. Abbâs (radıyallâhu anh) elinden tuttu. Ve:
"Üç gün sonra [Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ölecek, sen bir başkasına] me'mur olacaksın. Ben, vallahi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu hastalığından (kurtulamayıp) vefat edeceğini görüyorum. Zîra ben, Abdulmuttaliboğullarının ölüm sırasında aldığı şekli biliyorum. Gel Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gidip bu "iş" (hilafet) kimde kalacak onu soralım. Bizde kalacaksa (şimdiden) bilmiş oluruz. Bizden başkasına kalacaksa kendisiyle konuşuruz, bizi (ona) tavsiye eder" dedi. Ali (radıyallâhu anh):
"Eger, biz onu sorsak bunun üzerine (hilafeti) bize yasaklasa, halk ondan sonra onu asla bize vermez. Vallahi ben böyle bir şey soramam!" dedi." [Buhârî, İstizân 29, Meğâzî 83.][360] AÇIKLAMA:Hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ölüm döşeğinde yatarken Hz. Ali ile Hz. Abbâs (radıyallâhu anhümâ) arasında, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) öldüğü taktirde, hilâfetin geleceği hususunda geçen bir muhâvereyi aksettirmektedir.Hz. Ali'nin ifadesinden de anlaşıldığı üzere, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu son hastalığında, zaman zaman hafifliyor ve konuşabiliyordu. Hz. Abbâs böyle bir hafifleme ânında kendinden sonra halîfe olacak kimse hakkında konuşma teklif ederse de Hz. Ali buna yanaşmaz. Bir başka rivâyette, Hz. Ali: "Bu (hilafet) işine bizden başka istekli de var mı?" diye sorar. Hz. Abbâs: "Tahmîn ederim, Allah'a yemin olsun olacak da!" cevabını verir. Hz. Ali, bu meseleyi Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e açtıkları, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in de müsbet cevap vermemesi hâlinde, halkın bununla aleyhlerinde ihticâc edip, ebediyyen hilafete lâyık bulunmayacaklarını söyler. İbnu Sa'd'dan gelen rivâyete göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) vefat edince Hz. Abbas, Hz. Ali (radıyallâhu anhüma)'ye : "Uzat elini sana biat edeyim, halk sana biat etsin" der. Hz. Ali kabul etmez. İbnu Hacer'in kaydına göre, bazı rivâyetlerde Hz. Ali'nin "Keşke Abbâs'a itaat etseydim" diye pişmanlık izhâr ettiği belirtilmişti.

-2- وعن جبير بن مطعم رَضِـىَ اللهُ عَنْهُ قـال:]أَتَتِ امْرَأةٌ النَّبيَّ # فَكَلَّمَتْهُ في شيءٍ فَأمَرَهَا أنْ تَرْجِعَ، فقَالَتْ: فـإنْ لَمْ أجِدْكَ، كَأنَّهَا تَعْنِى المَوْتَ. قال: فإنْ لَمْ تَجِدِنِى، فأتِى أبَا بَكْرٍ[. أخرجه الشيخان والترمذى .

2. (1736)- Cübeyr İbnu Mut'im (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bir kadın, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek bir hususta kendisiyle konuştu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), (kendisine) tekrar gelmesini emretti. Bunun üzerine kadın:
"Ya seni bulamazsam!" dedi. Kadın (bu sözüyle) sanki ölümü kasdetmişti, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Eğer beni bulamazsan, Ebû Bekir'e uğra!" diye cevap verdi." [Buhârî, Ahkâm 57, Fedailu Ashabı'n-Nebî 5, İ'tisâm 24; Müslîm, Fedailu's-Sahâbe 10, (2386); Tirmizî, Menâkıb, (3677).][361]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, vefatından sonra hilâfete geçecek kimse hususunda Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bazı işaretlerde bulunduğunu gösteren rivâyetlerden biridir. İbnu Hacer'in kaydettiğine

göre, bazı rivâyetlerde kadın:
"Ben geldiğimde size ölüm gelmiş olsa ve sizi bulamazsam?" demiştir.
İbnu Hacer'in, zayıflığına dikkat çekerek kaydettiği bir diğer rivâyete göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a: "Ey Allah'ın Resûlü, senden sonra mallarımızın zekâtını kime vereceğiz?" diye soranlar olmuştur. Onlara:
"Ebû Bekri's-Sıddîk'a!" demiştir.
Keza biat yapan bir bedevî de, eceli geldiği takdirde kimin hüküm vereceğini sormuş, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Ebû Bekir!" diye cevap vermiştir. Bedevî tekrar: "Ondan sonra kim hükmedecek?" diye sorunca:
"Ömer!" diye cevap vermiştir.
Şu halde bu rivâyetler, vefatından sonra Hz. Ali ve Abbâs (radıyallahu anhümâ)'ın hilâfete geçmesi için kesin hükmettiğine dair Şiî iddiasını reddetmektedir.[362]

-3- وعن عائشة رَضِىَ اللهُ عَنْها قالت:]تُوُفِّىَ رسول اللهِ # وَأبُو بَكْرٍ بِالسُّنُحِ، تَعْنِى بِالْعَالِيَةِ، فقَامَ عُمَرُ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ يَقُولُ: وَاللهِ مَا مَاتَ رسول الله # وَلَيَبْعَثَنَّهُ اللهُ تَعالى، فَلْيُقَطِّعَنَّ أيْدِى رِجَالٍ وَأرْجُلَهُمْ، فَجَاءَ أبُو بَكْر رَضِىَ اللهُ عَنْهُ فَكَشَفَ عَنْ رسولِ اللهِ #، فقَبَّلَهُ وَقَالَ: بِأبِى أنْتَ وَأُمِّى طِبْتَ حَيّاً وَمَيِّتاً، وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ َ يُذِيقُكَ اللهُ المَوْتَتَيْنِ أبداً، ثُمَّ خَرَجَ فقَالَ: أيُّهَا الحَالِفُ عَلى رِسْلِكَ، فَلَمَّا تَكَلَّمَ أبُو بَكْر جَلَسَ عُمَرُ رَضِىَ اللهُ عَنْهُما، فَحَمِدَ اللهَ أبُو بَكْرٍ، وَأثْنى عَلَيْهِ، ثُمَّ قَالَ: أَ مَنْ كَانَ يَعْبُدُ مُحَمَّداً، فإنَّ مُحَمَّداً قَدْ مَاتَ، وَمَنْ كانَ يَعْبُدُ اللهَ فإنَّ اللهَ حَىٌّ َ يَمُوتُ، وَتَ: إنَّكَ مَيِّتٌ وَإنَّهُمْ مَيِّتُونَ. وَمَا مُحَمَّدٌ إَّ رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أفَإنْ مَاتَ أوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلى أعْقَابِكُمْ، وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلى عَقِبَيْهِ فَلَنْ يَضُرَّ اللهَ شَيْئاً وَسَيَجْزِى اللهُ الشَّاكِرِينَ. فَنَشَجَ النَّاسُ يبْكُونَ، وَاجْتَمَعَ ا٭نْصَارُ إلى سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ في سَقِيفَةِ بَنِى سَاعِدَةَ، فقَالُوا: مِنَّا أمِيرٌ وَمِنْكُمْ أمِيرٌ، فَذَهَبَ إلَيْهِمْ أبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ وَأبُو عُبَيْدَةَ رَضِىَ اللهُ عَنْهُم، فَذَهَبَ عُمَرُ يَتَكَلَّمُ، فأسْكَتَهُ أبُو بَكْرٍ، فكَانَ عُمَرُ يَقُولُ: وَاللهِ مَا أرَدْتُ بِذلِكَ إَّ أنِّى كُنْتُ قَدْ هَيَّأتُ كَمَاً أعْجَبَنِى خَشِيت أنْ َ يبْلُغَهُ أبُو بَكْرٍ فَتَكَلَّمَ وَاللهِ أبُو بَكْرٍ، فَوَاللهِ مَا زَوَّرْتُ)-1(في نَفْسِى كَماً إَّ وَأتَى عَلَيْهِ وَأبْلَغَ، وَكَانَ في كَمِهِ: نَحْنُ ا٭مَرَاءُ وَأنْتُمُ الْوُزَرَاءُ، فقَامَ حُبَابُ بْنُ المُنْذِرِ فقَالَ: َ وَاللهِ َ نَفْعَلُ، مِنَّا أمِيرٌ وَمِنْكُمْ أمِيرٌ؟ فقَالَ أبُو بَكْرٍ: َ، وَلكِنَّا ا٭مَرَاءُ، وَأنْتُمُ الوُزَرَاءُ[.زاد رزين:]لَنْ يُعْرَفَ هذَا ا٭مْرُ إَّ لِهذَا الحَىِّ مِنْ قُرَيْشٍ، هُمْ أوْسَطُ الْعَرَبِ دَاراً وَأعْرَبُهُمْ أحْسَاباً، فَبَايِعُوا عُمَرَ، أوْ أبَا عُبَيْدَةَ، فقَالَ عُمَرُ: بَلْ نُبَايِعُكَ أنْتَ، فَأنْتَ سَيِّدُنَا وَخَيْرُنَا وَأحَبُّنَا إلى رسولِ اللهِ #، فَأخَذَ عُمَرُ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ بِيَدِهِ فَبَايَعَهُ النَّاسُ، فقَالَ قَائِلٌ!

)-1(أي هيأت وأصلحت، والتزوير: إصح الشئ، وكم مزور: محسن.

قَتَلْتُمْ سَعْدَ بْنَ عُبَادَةَ، فقَالَ عُمَرُ: قَتَلَهُ اللهُ تَعَالى، قالَتْ: فَمَا كَانَ مَنْ خُطْبَتَيْهِمَا مِنَ خُطْبَةٍ إَّ نَفَعَ اللهُ بِهَا، لَقَدْ خَوَّفَ عُمَرُ النَّاسَ، وَإنَّ فِيهِمْ لَنِفَاقاً فَرَدَّهُمُ اللهُ تَعَالى بذَلِكَ، ثُمَّ لَقَدْ بَصَّرَ أبُو بَكْرٍ النَّاسَ في اللهِ تَعالى وَعَرَّفَهُمُ الحَقَّ الَّذِى عَلَيْهِمْ وَخَرَجُوا بِهِ يَتْلُونَ: وَمَا مُحَمَّدٌ إَّ رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ

مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ اŒيـة]. أخرجه البخارى والنسـائى.قلت: وقوله زاد رزين: كـذا في التجريد وأصـلـه، وهـذه الزيـادة بعينهـا في صـحيح البخارى والله أعلم »السُّنُحُ«: بضم السين المهملة والنـون، وقيـل بسكـون النـون: موضـع بعوالى المدينـة فيه منـازل بنى الحـارث بن الخزرج، وقوله: »َ يُـذِيقُكَ اللهُ المَوْتَتَيْنِ« أى في الـدنيا، قـال ذلك أبو بكر ردا لقول عمر: إن الله سـيبعث نـبيه فيقطع أيـدى رجـال وأرجلهم. »والسَّقِيفَةُ« الصـفة في البيت، »والنَّشِيجُ«: تردد صـوت الباكى في صدره من غير انتحاب .

3. (1737)- Hz. Aişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) vefat ettiği zaman, bâbam Ebû Bekir (radıyallâhu anh), Mescid-i Nebî'den bir mil kadar uzaklıkta olan) Sunh nâm mevkide idi -ki Âliye (denen Medine'nin yüksek kısmını ki burası Hazrec'e mensûp Beni'l-Hârise'nin menzillerinin bulunduğu mevki)yi kasdetmektedir-Hz.Ömer (radıyallâhu anh) kalkıp:
"Vallahi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) vefat etmedi. Allah mutlaka onu geri gönderecektir, o da (münafik) kimselerin ellerini ve ayaklarını kesecek." diyordu. Derken Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) geldi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yüzünü açtı ve öptü.
"Annem bâbam sana feda olsun. Sağlığında hoştun, ölümünde de hoşsun! Nefsimi kudret elinde tutan Zat-ı Zülcelâl'e yemin olsun, Allah sana ebediyyen iki ölüm tattırmayacak!" dedi. Sonra dışarı çıkıp:
"(Hz. Ömer'i kasdeterek): "Ey (Peygamber ölmedi diye) yemin eden kişi, ağır ol!" dedi. Hz. Ebû Bekir konuşmaya başlayınca Hz. Ömer (radıyallahu anhümâ) oturdu. Hz. Ebû Bekir Allah'a hamd ü sena ettikten sonra:
"Haberiniz olsun! Kim Muhammed'e tapıyor idiyse bilsin ki artık Muhammed ölmüştür. Kim de Allah'a tapıyor idiyse o da bilsin ki Allah hayydır, ölümsüzdür!" dedi ve şu âyeti okudu: اِنَّكَ مَيِّتٌ وَاِنَّهُمْ مَيِّتُونَ "Ey Muhammed, şüphesiz sen de öleceksin, onlar da ölecekler" (Zümer 30). Şu âyeti de okudu:

وَمَـا مُحَمَّدٌ اِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ اَفَاِنْ مَاتَ اَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَى اَعْقَابِكُمْ وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلَى عَقِبَيْهِ فَلَنْ يَضُرَّ اللَّهَ شَيْئاً وَسَيَجْزِى اللهُ الشَّاكِرِينَ

"Muhammed ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler geçmişti. Ölür veya öldürülürse geriye mi döneceksiniz? Geriye dönen, Allah'a hiçbir zarar vermez. Allah, şürkedenlerin mükâfâtını verecektir" (Âl-i İmrân 144).
Bu açıklama üzerine halk boğuk boğuk ağlamaya başladı. Ensar (radıyallâhu anhüm), Benî Saîde yurdunda, Sa'd İbnu Ubâde'nin etrafında toplandı. (Muhâcir de oraya geldi. Ensarîler):
"Bizden bir emîr, sizden de bir emîr!" dediler. Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Ebû Ubeyde (radıyallâhu anhüm) de oraya geldiler. Hz. Ömer konuşmaya başladı ise de Hz. Ebû Bekir onu susturdu. Hz. Ömer (bilahere) şöyle diyordu:
"Vallahi, ben konuşmayı şu sebeple arzu etmiştim: (Zihnimde) hoşuma giden sözler hazırlamış, Ebû Bekir bunlara ulaşamaz (onun hatırından bunlar geçmeyebilir) diye endişe etmiştim. Ama, yemin olsun, Ebû Bekir öyle bir konuştu ki, vallahi içimde hazırlamış olduğum güzel sözlerin hepsine isâbet etti, (benim aklıma gelmeyen daha da güzelini) beliğ şekilde ifade etti. Onun sözleri arasında şu da vardı:
"(Ey Ensâr) biz (Kureyşli)ler emîrleriz, sizler de vezîrlersiniz!"

Bu söz üzerine Hubâb İbnu'l-Münzir ayağa kalktı ve:
"Hayır vallahi bunu yapmayız. Bizden bir emîr, sizden de bir emîr olacak!" dedi. Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh):
"Hayır! Olmaz bu. Bizler emîrleriz, sizler de vezîrlersiniz" dedi.
Rezîn şunu ilâve etti: "Hz. Ebû Bekir devamla şunu söyledi: "Bu "iş" (hilâfet), şu Kureyş cemaati için meşrû tanınacaktır. Onlar, yer îtibârıyla Arapların ortasındadır, şerefçe de (eskiden beri) en gözdeleridir. Öyleyse, Ömer'e veya Ebû Ubeyde'ye biat edin!"
Hz. Ömer atılarak:
"Bilakis, biz sana biat ediyoruz. Sen bizim efendimizsin, en hayırlımızsın, üstelik Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a da en sevgili olanımızsın!" dedi ve Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'in elinden tutup ona biat etti. Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'i müteakip halk da ona biat etti.
Bunun üzerine biri:
"Sa'd İbnu Ubâde'yi katlettiniz!" diye bağırdı. Hz. Ömer (radıyallâhu anh) öfkeyle:
"Allah onu katletsin!" dedi. Hz. Aişe (radıyallâhu anhâ) devamla der ki: "Bu her iki konuşmada geçen sözleri de Allah fâideli kıldı. Nitekim Hz. Ömer'in konuşması halkı korkuttu. Aralarında nifak vardı, onun konuşmasıyla Cenab-ı Hakk nifakı bertaraf etti. Hz. Ebû Bekir (radıyallahu anh) de halkın nazarını Allah'a çevirip, üzerinde oldukları hakkı (İslâm'ı) öğretti. Oradan şu âyeti okuyarak ayrıldılar. (Meâlen): "Muhammed ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler geçmişti. Ölür veya öldürülürse geriye mi döneceksiniz? Geriye dönen, Allah'a hiçbir zarar vermez.. Allah şükredenlerin mükâfaatını verecektir" (Âl-i İmrân 144). [Buhârî, Fedâilu'l-Ashâb 5, Cenâiz 3, Megâzi 83; Nesâî, Cenâiz 11, (4, 11).]
(İbnu Deybe diyor ki:) "Derim ki: "Rezîn şunu ilâve etti" sözü, et-Tecrid'de ve Tecrid'in aslında mevcuttur. Bu ziyâde aynısıyla Sahîh-i Buhârî'de mevcuttur. Allahu a'lem."
Es-Sünuh (veya es-Sünh) avâli'l-Medîne'de bir yer adıdır. Orada Benî'l-Hâris İbnu'l-Hazrec'in evleri vardır.
"Allah sana iki ölümü tattırmasın" sözü, yâni dünyada.. tattırmasın demektir. Hz. Ebû Bekir, bu sözü Hz. Ömer (radıyallâhu anhümâ)'in şu sözünü red maksadıyla söylemiştir: "Allah, peygamberini geri gönderecek, O da (münafık) kimselerin ellerini ve ayaklarını kesecek." Sakîfe: Evin sofa (üstü kapalı önü açık) kısmı. Toroslarda evin bu kısmına yazlık tâbir edilir.
Nesîc: Ağlayan kişinin hıçkırığını içine tıkarak sessiz ağlaması.[363]

AÇIKLAMA:

Resûllulah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın öldüğü gün, haberin meydana getirdiği şaşkınlığı ve buna rağme Hz Ebû Bekir'in halife seçilmesini bu rivâyet açık bir şekilde anlatmaktadır. Hadisle ilgili bazı müphem kelimelerin açıklanması metnin sonunda yapıldığı için aynen onları da tercüme ederek kaydettik.
Buna rağmen bir-iki noktaya daha parmak basmakta fayda var:
1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vefat haberi duyulunca Ashâb öncelikle, hilâfet meselesinin halli üzerinde durmuş, ilk iş olarak onu halletmişlerdir.
2- Rivâyetler, bu işi önce Ensâr'ın yâni Medinelilerin ele aldığını ifâde ediyor. Kendi aralarında hususî şekilde toplanıyorlar. Hatta, Buhârî'nin bir rivâyetinde, halife meselesini halletmek üzere

Ensar'ın toplandığı haberi üzerine, oraya koşan başta Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer (radıyallahu anhümâ) bir kısım Muhâcirûnu iki Ensârî karşılayarak toplantıya katılmalarına mânî olmak ister ve: عَلَيْكُمْ اَنْ تَقْرَبُوهُمْ اَقْضُوا اَمْرَكُمْ .Hayır, onlara yaklaşmayın, kendi işinizi halledin (aranızdan Muhacirler'e mahsus bir halife seçin)" der. Hattâ İbnu İshak'ın rivâyetinde, Bedir Ashabı'ndan olan bu iki sâlih kişinin ismi de verilir: Uveym İbnu Sâide ve Ma'n İbnu Adiyy. Ancak bunları dinlemeyip yürürler.

3- Benî Sâide sakîfesinde toplanan Ensâr, Ubade (radıyallahu anh)'ı halife seçmek istemektedir. Toplantıyı açan hatipleri, Ensar'ın faziletlerini beyandan sonra, hilâfetin kendilerinde olması gereğini ifâde eder.

Sözü bitince -rivâyetten de anlaşıldığı üzere- Hz. Ömer söz almak isterse de Hz. Ebû Bekir susturur ve kendisi söz alır. Hz. Ebû Bekir, Ensâr'ın faziletlerini aynen te'yidle sözlerine başlar, ancak hilafet işine Kureyş'in layık olduğunu, onların mekan itibarıyle merkezde olmaktan başka Arab'ın en asîli, en itibarlı kabilesi olduğunu vs. belirtiyor. Bir rivayette: "Araplar bu işte, sâdece Kureyş'i tanıyacaktır", bir başka rivayette: "Biliyorsunuz, şu Kureyş'in Araplar nezdinde öyle bir makamı var ki başkası ona sâhip değil, Araplar ancak onlardan birinin etrafında toplanır. Allah'tan korkun, İslâm'ı parçalamayın, İslâm'da ilk bid'at çıkaran siz olmayın" der.

Ensar'ı en ziyade ikna etme hususunda, Hz. Ebû Bekir'in Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan rivâyet ettiği اَئِمَّةُ مِنْ قُرَيْشٍ "İmamlar Kureyş-'tendir" hadisi olmuştur. Bu konuşmalardan sonra Hz. Ömer veya Ebû Ubeyde'den birine biat etmelerini teklif eder.

4- Bu noktada söz alan Hz. Ömer, hilafete Hz. Ebû Bekir'in lâyık olduğunu söylüyor. Bazı rivâyetler, Hz. Ömer'in bu kanaatini te'yiden ve muhataplarını ikna maksadıyla Hz. Ebû Bekir'in bazı faziletlerini sayar:

»يَا مَعْشَرَ اْلأنْصَارِ إنَّ اَوْلَى النَّاسِ بِنَبِيِّ اللّهِ ثَانِىَ اثْنَيْنِ إذْهُمَا في الْغَارِ »يَا مَعْشَرَ اْلأنْصارِ اَلَسْتُمْ تَعْلَمُونَ اَنَّ رَسُولَ اللّهِ # اَمَرَ أبَا بَكْرٍ اَنْ يَؤُمَّ بِالنَّاسِ فَاَيُّكُمْ تَطِيبُ نَفْسهُ اَنْ يَتَقَدَّمَ اَبَا بَكْرٍ؟ فَقَالُوا نَعُوذُ بِاللّهِ اَنْ نَتَقَدَّمَ اَبَا بَكْرٍ«

"Ey Ensar cemaati, Allah'ın Nebîsi'ne en lâyık olanı, (Kur'an-ı Kerim'de), "mağaradaki iki kişiden biri" (Teve 40) olduğu belirtilen kimse değil midir?" "Ey Ensar cemaati, bilmiyor musunuz, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), halka imamlık yapması için Hz. Ebû Bekir'e emretmedi mi? Hanginizin ruhu Hz. Ebû Bekir'in önüne geçmeyi hazmedecek?.."

Tirmîzî'de gelen bir rivâyette Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'in de şöyle dediği belirtilir: "Bu işe insanların en lâyıkı ben değil miyim? İlk Müslüman ben değil miyim? Ben şu efdaliyetlere sahip değil miyim?"

5- İbnu İshâk'ın Sîret'de kaydettiği bir rivâyet de burada kayda değer. Buna göre, Ubade'nin halife olması meselesinde bütün Ensârîler müttefik değildir. Onu, sadece Ensar'ın Hazrec grubu istemektedir, Evsliler değil. Hatta Evsliler, onların hilafetinden rahatsızlık duyabilecekler ve İslâm'la ortadan kalkmış olan Evs-Hazrec husûmeti tekrar canlanabilecektir. Ensâr'ın Benî Sâide sakîfesindeki toplantısına Hz. Ebû Bekir ve beraberindeki Muhâcir grubu uğradığı zaman, Ensâr'ın Evs grubundan olan Üseyd İbnu Hudayr ve beraberindekiler, Muhacirlerden birinin halîfe olmasını tercih maksadıyla, onlara dehâlet ederler.

6- Biri Muhâcir'den, diğeri Ensâr'dan iki halife olmasını teklif eden Hubâb İbnu'l-Münzir'in -bir rivâyette kaydedilen- ve Hz. Ömer tarafından ciddiye alınmayan gerekçesini de kaydediyoruz: "Bir

emîr sizden, bir emîr bizden olsun. Bizler, vallahi sizlere karşı bu meselede rekâbet düşünmüyoruz. Ancak, kardeşlerini ve bâbalarını öldürdüğümüz kimselerin başa geçmesinden korkuyoruz."
Hz. Ömer: "Sebep bu ise, elindeyse hemen öl!" der.
7- Bu meyânda, hilâfetin Muhâcir'le Ensâr arasında münâvebe ile devam etmesi: "Önce bir Muhacir seçilip, ölünce Ensâr'dan biri, o ölünce tekrar Muhâcirler'den birinin seçilmesi şeklinde bir sistem daha teklif edilir. Hz. Ömer bu teklifi daha sert bir üslûbla karşılar: "Hayır, vallahi kim bize muhâlefet ederse onu öldürürüz."
8- Hz. Ebû Bekir'e bey'attan sonra söylenen "Sa'd İbnu Ubâde'yi öldürdünüz" cümlesinin, "onun itibarını rencîde ettiniz, ondan yüz çevirdiniz." mânasında kullanıldığını şârihler belirtir. Bu söze Hz. Ömer ziyadesiyle kızmış olacak ki "Allah canını alsın" demiştir.
İmam Mâlik'in bir rivâyetinde şöyle anlatır: "Öfkeliydim, ÔAllah Sa'd'ın canını alsın, zîra o, şer ve fitne kaynağıdır' dedim." [364]

4- عن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهُما قال:]كُنْتُ أُقْرِئُ رِجَاً مِنَ المُهَاجِرِينَ مِنْهُمْ عَبْدُ الرَّحْمنِ بْنُ عَوْفٍ فقَالَ: لَوْ رَأيْتُ رَجُ أتَى عُمَرَ الْيَوْمَ، فقَالَ: هَلْ لَكَ يَا أمِيرَ المُؤمِنينَ في فُنٍ يَقُولُ لَوْ قَدْ مَاتَ عُمَرُ لَبَايَعْتُ فُناً)-1(، فوَاللّهِ مَا كَانَتْ بَيْعَةُ أبِى بَكْرٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ اَّ فَلْتَةً فَتَمَّتْ، فَغَضِبَ عُمَرُ فَقَالَ: إنِّى إنْ شَاءَ اللّهَ تَعالى لَقَائِمٌ الْعَشِيَّةَ في النَّاسِ فَمُحَذِّرهُمْ هؤُءِ الَّذِينَ يُرِيدُونَ أنْ يَغْصِبُوهُمْ أمُورَهُمْ. قالَ عَبْدُ الرَّحْمنِ: فَقُلْتُ يَا أمِيرَ المؤْمِنينَ: َتَفْعَلْ، فإنَّ المَوْسِمَ يَجْمَعُ رِعَاعَ النَّاسِ وَغَوْغَاءَهُمْ، وَإنَّهُمْ هُمُ الَّذِينَ يَغْلِبُونَ عَلى قُرْبِكَ حِينَ تَقُومُ في النَّاسِ، وَأنَا أخْشَى أنْ تَقُومَ، فَتَقُولَ مَقَالَةً يُطَيِّرُهَا أولَئِكَ عَنْكَ كُلَّ مَطِيرٍ، وَأنْ َ يَعُوهَا، وَأنْ َ يَضَعُوهَا عَلى مَوَاضِعِهَا، فأمْهِلْ حَتَّى تَقْدَمَ المَدِينَةَ، فإنَّهَا دَارُ الهِجْرَةِ وَالسُّنَّةِ فَتَخْلُصَ بأهْلِ الْفِقْهِ وَأشْرَافِ النَّاسِ، فَتَقُولَ مَا قُلْتَ مُتَمَكِّناً، فَيَعِى أهْلُ الْعِلْمِ مَقَالَتَكَ، وَيَضَعُونَهَا عَلى مَوَاضِعِهَا، فقَالَ عُمَرُ: أمَا وَاللّهِ إنْ شَاءَ اللّهُ تَعالى َقُومَنَّ بذلِكَ أوَّلَ مَقَامٍ أقُومُهُ بِالْمَدِينَةِ. قال ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما: فَقَدِمْنَا المَدِينَةَ في عَقِبِ ذِى الحِجَّةِ، فَلَمَّا كَانَ يَوْمُ الجُمُعَةِ عَجِلْتُ بِالرَّوَاحِ حِينَ زَاغَتِ الشَّمْسُ[.زاد رزين:]فَخَرَجْتُ في صَكَّةِ عُمَيّ، ثُمَّ رَجَعَ إلى الحَديثِ اَوَّلِ، فقَالَ: حَتَّى أجد سَعِيدَ بْنَ زَيْدِ بْنِ عَمْرو بْنِ نُفَيْلٍ جَالِساً إلى رُكْنِ المِنْبَرِ، فَجَلَسْتُ حَذْوَهُ تَمسُّ رُكْبَتِى رُكْبَتَهُ، فَلَمْ أنْشَبْ أنْ خَرَجَ عُمَرُ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ، فلمَّا رَأيْتُهُ مُقْبِ قُلْتُ لِسَعِيدٍ: لَيَقُولَنَّ الْعَشِيَّةَ عَلى هذَا المِنْبَرِ مَقَالَةً لَمْ يَقُلْهَا مُنْذُ اسْتُخْلِفَ، فَأنْكَرَ عَلىَّ وقالَ: وَمَا عسى أنْ يَقُولَ مَا لَمْ يَقُلْ قَبْلَهُ، فَجَلَسَ عُمَرُ عَلى المِنْبَرِ، فَلَمَّا سَكَتَ المُؤَذِّنُ قَامَ فأثْنى عَلى اللّهِ بِمَا هُوَ أهْلُهُ، ثُمَّ قال: أمَّا بَعْدُ فإنِّى قَائِلٌ لَكُمْ مَقَالَةً قَدْ قُدِّرَ أنْ أقُولَهَا، َ أدْرِى لَعَلَّهَا بَيْنَ يَدَىْ أجَلِى)-1(، فَمَنْ عَقَلَهَا وَوَعَاهَا فَلْيُحَدِّثْ بِهَا حَيْثُ انْتَهَتْ بِهِ رَاحِلَتُهُ وَمَنْ خَشِىَ أنْ َ يَعْقِلَهَا فَ أُحِلُّ َحَدٍ أنْ يَكْذِبَ عَليَّ: إنَّ اللّهَ بَعَثَ مُحَمَّداً # بِالحَقّ، وَأنْزَلَ عَلَيْهِ الْكِتَابَ فَكَانَ مِمَّا أنْزَلَ اللّهُ عَلَيْهِ آيَةَ الرَّجْمِ)وَذَكَرَ نَحْوَ حَدِيثِ ابنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما المَذْكُورِ في أوَّلِ بِابِ حَدِّ الزّنَا(، ثُمَّ قال: وَإنَّهُ بَلَغَنِى أنَّ قَائِ يَقُولُ: لَوْ قَدْ مَاتَ عُمَرُ لَبَايَعْتُ فُناً فَ يَغْتَرَّنَّ امْرُؤٌ أنْ يَقُولَ إنَّمَا كَانَتْ بَيْعَةُ أبِى بَكْرٍ فَلْتَةً وَتَمَّتْ، أَ وَإنَّهَا قَدْ كَانَتْ كذلِكَ، وَلكِنْ

وَقَى اللهُ شَرَّهَا، وَلَيْسَ فِيكُمْ مَنْ تُقْطَعُ إِلَيْهِ ا'عْنَاقُ مِثْلَ أَبِى بَكْرٍ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ، وَإِنَّهُ كَانَ مِنْ خَبَرِنَا حِينَ تُوُفِّيَ رَسولُ اللهِ # أَنَّ ا'نْصَارَ خَالَفُونَا، وَاجْتَمَعُوا بِأَسْرِهِمْ في سَقِيفَةِ بَنِى سَاعِدَةَ، وَتَخَلَّفَ عَنَّا عَلِىٌّ وَالزُّبَيْرُ رَضِىَ اللهُ عَنْهما ومَنْ مَعَهُمَا، وَاجْتَمَعَ المُهَاجِرُونَ إِلى أَبِى بَكْرٍ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ، فَقُلْتُ 'بِى بَكْرٍ: يَا أَبَا بَكْرٍ انْطَلِقْ بِنَا إِلى إِخْوَانِنَا هؤُءِ مِنَ ا'نْصَارِ، فَانْطَلَقْنَا نُرِيدُهُمْ، فَلَمَّا دَنَوْنَا مِنْهُمْ لَقِيَنَا رَجُنِ صَالِحَانِ فَذَكَرَا مَاتَماَ' عَلَيْهِ الْقَوْمُ فقَا: أَينَ تُرِيدُونَ يَا مَعْشَرَ المُهَاجِرِينَ؟ فَقُلْنَا نُرِيدُ إِخْوَانَنَا مِنْ ا'نْصَارِ؟ فَقَا َ: عَلَيْكُمْ أَنْ َ تَقْرَبُوهُمْ، اقْضُوا أَمْرَكُمْ، فَقُلْتُ: واللهِ لَنَأْتِيَنَّهُمْ، فَانْطَلَقْنَا حَتّى أَتَيْنَاهُمْ، فَإِذَا رَجُلٌ مُزَّمَّلٌ بَيْنَ ظَهْرَانِيهِمْ، فَقُلْتُ مَنْ هذَا؟ قالُوا: سَعْدُ بنُ عُبَادَةَ، فَقُلْتُ: مَالَهُ؟ قالُوا: يُوعَكُ، فَلَمَّا جَلَسْنَا قَلِيً تَشَهَّدَ خَطِيبُهُمْ، فَأَثْنَى عَلَى اللهِ بِمَا هُوَ أَهْلُهُ ثُمَّ قالَ: أَمَّا بَعْدُ فَنَحْنُ أَنْصَارُ اللهِ تَعالى، وَكَتِيبَةُ ا'سْمِ، وَأَنْتُمْ مَعْشَرَ المُهَاجِرِينَ رَهْطٌ مِنَّا، وَقَدْ دَفَّتْ دَافَّةٌ مِنْ قَوْمِكُمْ، فإذا هُمْ أَرَادُوا أَنْ يَخْتَزِلُونَا مِنْ أَصْلِنَا، وَأَنْ يَحْضُنُونَا مِنَ ا'مْرِ، فَلَمَّا سَكَتَ أَرَدْتُ أَنْ أَتَكَلَّمَ، وَكُنْتُ قَدْ زَوَّرْتُ مَقَالَةً أَعْجَبَتْنِى أرِيدُ أَنْ أُقَدِّمَهَا بَيْنَ يَدَىْ أَبِى بَكْرٍ، وَكُنْتُ أُدَارِى مِنْهُ بَعْضَ الحَدِّ)-1(، فَلَمَّا أَرَدْتُ أَنْ أَتَكَلَّمَ. قالَ أبو بَكْر: عَلى رِسْلِكَ، فَكَرِهْتُ أَنْ أُغْضِبَهُ. فَتَكَلَّمَ وَكَانَ أَحْلَمَ مِنِّى وَأَوْقَرَ، وَاللهِ مَا تَرَكَ مِنْ كَلِمَةٍ أَحْجَبَتْنِى في تَزْوِيرِى إِ قالَ في بَدِيهَتِهِ مِثْلَهَا، أَوْ أَفْضَلَ مِنْهَا حَتَّى سَكَتَ، وقالَ: مَا ذَكَرْتُمْ فِيكُمْ مِنْ خَيْرٍ فَأَنْتُمْ لَهُ أَهْلٌ، وَلَنْ تَعرِفَ الْعَرَبُ هذَا ا'مْرَ إِ لِهذَا الحَيِّ مِنْ قُرَيْشٍ، هُمْ أَوْسَطُ الْعَرَبِ نَسَباً وَدَاراً، وَقَدْ رَضِيتُ لَكُمْ أَحَدَ هذَيْنِ الرَّجُلَيْنِ فَبَايِعُوا أَيَّهُمَا شِئْتُمْ، فَأَخَذَ بِيَدِى وَبِيَدِ أَبِى عُبَيْدَةَ بْنِ الجَرَّاحِ، وَهُوَ جَالِسٌ بَيْنَنَا، فَلَمْ أَكْرَهْ مِمَّا قالَ غَيْرَهَا، كانَ واللهِ أَنْ أُقَدَّمَ فَتُضْرَبَ عُنُقِى َ يُقَرِّبُنِى ذلِكَ مِنْ إِثْمٍ أَحبَّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أَتَأَمَّرَ عَلى قَوْمٍ فِيهِمْ أَبُو بَكْرٍ. اللّهُمَّ إِ أَنْ تُسَوِّلَ لِى نَفْسِى عِنْدَ المَوْتِ شَيْئاً َ أَجِدُهُ اŒنَ، فقَالَ: قَائِلٌ مِنَ ا'نْصَارِ: أَنَا جُذَيْلُهَا المُحَكَّكُ، وَعُذَيْقُهَا المُرَجَّبُ، مِنَّا أَمِيرٌ وَمِنْكُمْ أَمِيرٌ، فَكَثُرَ اللَّغَطُ، وَارْتَفَعَتِ ا'صْوَاتُ حَتَّى فَرِقْتُ)-2(مِنَ ا'خْتِفِ فَقُلْتُ: ابْسُطْ يَدَكَ يَا أَبَا بَكْرٍ، فَبَايَعْتُهُ، وَبَايَعَهُ المُهَاجِرُونَ ثُمَّ بَايَعَهُ ا'نصارُ، وَنَزَوْنَا عَلَى سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ، فقَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ: قَتَلتُمْ سَعْدَ بن عُبَادَةَ، فَقُلْتُ: قَتَلَ اللهُ سَعْدَ بنَ عُبَادَةَ، فقالَ عُمَرُ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ: وَإِنَّا وَاللهِ مَا وَجَدْنَا فِيمَا حَضَرْنَا مِنْ أَمْرِنَا أَقْوى مِنْ مُبَايَعَةِ أَبِى بَكْرٍ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ خَشِينَا إِنْ فَارَقْنَا الْقَوْمَ، وَلَمْ تَكُنْ بَيْعَةٌ أَنْ يُبَايِعُوا رَجًُ مِنْهُمْ بَعْدَنَا، فَإِمَّا بَايَعْنَاهُمْ عَلَى مَا َ نَرْضى، وَإِمَّا أَنْ نُخَالِفَهُمْ، فَيَكُونُ فَسَادٌ، فَمَنْ بَايَعَ رَجًُ عَلَى غَيْرِ مَشْوَرَةٍ مِنَ المُسْلِمِينَ، فَ يُتَابَعُ هُوَ وَ الَّذِى بَايَعَهُ تَغِرَّةَ أَنْ يُقْتَ[. أخرجه الشيخان، وهذا لفظ البخارى، وهو عند مسلم مختصر حديث الرجم.»الْفَلْتَةُ«: الفجأة »وَغَوْغَاءُ النَّاسِ« الذين يكثرون الضجة ونحوها من غير تثبت »وَزَاغَتِ الشَّمْسُ« مالت عن كبد السماء، »وَصَكَّةُ عُمِّيّ«: كناية عن شدّة الحر وقت الهاجرة غاية القيظ، وقوله: »فَلَمْ أَنْشَبْ«. أى فلم ألبس »وَتُقْطَعُ إِلَيْهِ ا'عْنَاقُ« أعناق المطىّ »وَالمُزَّمِّلُ«: المغطى، »وَظَهْرَانَي الْقَوْمِ«: بينهم، »وَالْوَعَكُ«: الحمى،

»والدَّفَّةُ« الجماعة من الناس يقصدون المصر. »يَخْتَزِلُونَا«: يقطعونا عن مرادنا. »يَحْضُنُونَا«: بضاد معجمة: ينحونا عنه، وينفردون به، ومعنى »زَوَّرْتُ«: زينت وهيأت، »وَتُسَوِّلُ لِى نَفْسِى«: تحسن وَتَزين. »اللَّغَطُ«: كثرت ا'صوات، واختفها، ومعنى »جُذَيْلُهَا المُحَكَّكُ، وَعُذَيْقُهَا المُرَجَّبُ«: أى أنى ذو رأى يستشفى به في الحوادث سيما في هذه الحادثة، وإنى في ذلك كالعود الذى يشفى الجرباء وكالنخلة الكثيرة الحمل، ومعنى »نَزَوْنَا« وثبنا، وقوله: »تَغِرَّةَ أنْ يُقْتَ« فيه مضاف محذوف تقديره خوف تغرة أن يقت. أى خوف إيقاعهما في القتل، والتغرّة مصدر أغررته إذا ألقيته في الغرر، وهى من الغرر .

4. (1738)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor; "Ben, Muhâcirler'den bir çoğundan Kur'an öğreniyordum. Abdurrahman İbnu Avf, onlardan biri idi. (Ben Mina'da onun menzilinde iken, o da, Hz. Ömer'in son defa yapmış olduğu haccda onun yanında idi. Abdurrahman yanıma dönüşte:)
"Bugün Hz. Ömer'in yanına gelen bir adamı keşke sen de görseydin. Dedi ki: "Ey mü'minlerin emîri, bir adam görsen ki sana: "Keşke Ömer ölmüş olsa da falancaya (Bezzar'ın rivâyetinde Talha İbnu Ubeydillah'a) biat etsem. Vallahi Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'in biatı çabucak oldu bitti" dese ne dersin?" dedi. Hz. Ömer bu söze (daha önce hiç görmediğim kadar) öfkelendi ve:
"İnşaallah bu akşam halka hitab edip, (ahd ve müşaverede olmaksızın) idâreyi gasbetmek isteyen bu heriflere karşı onları uyaracağım" dedi.
Abdurrahman ilâveten dedi ki: "(Bunun üzerine) Hz. Ömer'e:
"Ey mü'minlerin emîri, dedim, böyle bir şey yapma. Zîra hacc mevsiminde insanların cühelâ ve serseri takımı biraraya gelir. Konuşmak üzere halkın içinde doğrulduğun zaman bunlar ola ki, etrafında ekseriyeti teşkil ederler. Korkum şu ki, siz kalkar birşeyler söylersiniz, o cahillerin her biri bir başka şey anlar, esas ifâde etmek istediğiniz maksad tamamen kaybolur. Şu halde acele etmeyin, Medine'ye varın. Orası daru'lhicret ve sünnettir (hicretin yapıldığı, sünnetin yaşandığı mahaldir). Orada fıkıh ulemâsı ve insanların eşrafıyla başbaşa kalır, dilediğinizi rahatça söylersiniz. Âlimler sözlerinizi eksiksiz öğrenirler ve maksadınız ne ise onu anlarlar."
(Bu sözüm üzerine) Hz. Ömer (radıyallâhu anh):
"Pekâla, vallahi inşaallah Medine'ye vardığımda ilk fırsatta bu toplantıyı aktedeceğim!" dedi. İbnu Abbas (radıyallâhu anhümâ) devamla dedi ki:
"Zilhicce'nin sonlarında Medine'ye geldik. Cuma günü öğle olur olmaz camiye gitmede acele ettim."
Rezîn şu ilâvede bulundu: "Öğle sıcağında(29) çıktım." Sonra önceki hadisi anlatmaya (İbnu Abbas) devam etti ve dedi ki:
"(Camiye gelince) Saîd İbnu Zeyd İbni Amr İbni Nüfeyl (radıyallâhu anh)'i minberin köşesinde oturmuş buldum. Dizim dizine değecek şekilde yanına oturdum. (Sağıma soluma bakmaya) başlamadan Ömer İbnu'l-Hattâb (yerinden minbere doğru) çıktı. Onun gelmekte olduğunu görünce yanımdaki Saîd İbnu Zeyd İbni Amr İbni Nüfeyl'e:
"Bu öğle, Ömer, halife olduğu günden beri hiç yapmadığı bir konuşma yapacak" dedim. Zeyd, söylediğimi hoş karşılamadı ve:______________(29) صَكَّةَ عُمَيٍّ en-Nihâye'nin açıklamasına göre, öğle sıcağı mânasına gelen bir deyimdir. Rezîn'in ilavesi, Mâlîk'in rivâyetinden alınmadır.
"Daha önce konuşmadığı şeyi konuşması ne mümkün!" deyip beni reddetti.
Hz. Ömer (radıyallâhu anh) minbere oturdu. Müezzin ezanını tamamlayınca, doğruldu. Cenab-ı Hakk'a

lâyık olduğu hamd ve senâda bulundu. Sonra şunları söyledi:
"Emmâ ba'd. Ben şimdi sizlere, Cenab-ı Hakk'ın söylememi takdir buyuracağı bir konuşma yapacağım. Bilemiyorum, belki de ecelim yakındır, (bu son hutbem olur). Kim bu sözlerimi anlar ve hâfızasına alabilirse bineğinin götürdüğü her yerde nakletsin. Kim de anlamış olmaktan korkarsa, hiç kimseye hakkımda yalan söylemesini helâl etmiyorum. Allah celle şânuhu, Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'i hakla gönderdi, kendisine kitap indirdi. Allah'ın indirdikleri meyanında recm âyeti de vardı. Biz onu ukuduk, anladık ve ezberledik. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) recm cezası verdi. O'ndan sonra da bizler verdik. Şahsen aradan fazla zaman geçince, bazılarının çıkıp: "Allah'ın kitabında biz recm âyeti bulamıyoruz" diyerek Allah'ın indirmiş olduğu bir farzı terkedip sapıtmalarından korkuyorum, recm, Allah'ın kitabında muhsan, yani bâliğ, akil, sahih bir evlilikle evlenmiş ve gerdek yapmış olduğu halde zinâ eden kadın ve erkeklere -isbatlayıcı beyyine veya hamilelik, veya itiraf olduğu takdirde- uygulanması gereken bir haktır."
Zinâ haddiyle ilgili bâbta zikri geçmiş olan İbnu Abbâs hadisi (1589 numaralı hadis) gibi zikrettikten sonra dedi ki:
"...Ve dahi bana ulaştı ki, birileri şöyle demiş: "Ömer ölünce, (herkesle istişâre, biat aramaksızın) falancaya biat edeceğim." Sakın ha! Hiç kimseyi, "Hz. Ebû Bekir'in seçimi de oldu bittiye geldi. (Biz de onun seçilme tarzına uygun olarak birini seçebiliriz)" gibi sözler aldatmasın. Haberiniz olsun, -evet onun seçimi çabuk olmuştur bu doğru- ancak, Allah (umumiyetle çabuk yapılan işlerde bilâhere karşılaşılan) şerlerden (bu ümmeti) korumuştur. Sizden hiç kimseye, Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'e yapıldığı şekilde (alâka gösterilerek) boyunlar koparcasına nazarlar çevrilip baş uzatılmaz. Öyle ise, Müslümanların istişâre ve te'yidi tahakkuk etmeksizin kim bir başkasına biat ederse bilsin ki, ne biat edene, ne de edilene itibar edilmeyecektir. Böyle bir biat akdi, edeni de edileni de ölüme maruz bırakacaktır. (Hz. Ebû Bekir'e yapılan biat böyle kıt düşüncelilerin zannettiği gibi değildir. İç yüzünü anlatayım:)
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ruhunu Cenab-ı Hakk kabzettiği vakit, haberimiz oldu ki, Ensar büyük bir grup hâlinde bizden ayrı olarak Benî Sâide sakîfinde toplanmışlar. Ali, Zübeyr ve bunlarla birlikte (Abbâs gibi diğer) bazıları bizden ayrılarak (cenazeyle meşgul olmak üzere) geride kaldılar. Muhacirler de Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'in etrafında toplandılar. Hz. Ebû Bekir'e:
"Ey Ebû Bekir, haydi şu Ensârî kardeşlerimizin yanlarına gidelim!" dedim. Onlara (bir an önce yetişmek üzere) yürüdük. Yakınlarına varınca, onlardan iki sâlih zatla karşılaştık. Kavmin (Sa'd İbnu Ubâde'yi halife seçme hususundaki) kararlarını zikrettiler, sonra da:
"Ey Muhâcirler cemaati nereye gidiyorsunuz?" diye sordular. Biz:
"Şu Ensârî kardeşlerimize gidiyoruz!" dedik.
"Hayır, onlara yaklaşmayın, hükümlerini versinler" dediler. Ben:
"Vallahi onlara gideceğiz" dedim ve yürüdük. Onları Benî Sâide sakîfinde bulduk. Ortalarında üzeri örtülü birisi vardı.
"Bu da kim?" dedim.
"Bu Sa'd İbnu Ubâde'dir!" dediler. Ben:
"Nesi var?" diye sordum.
"Titriyor!" dediler. Biraz oturmuştu ki, hatipleri şehâdet getirerek söze başladı. Cenab-ı Hakk'a layık olduğu hamd ve senâyı ifade ettikten sonra şu konuşmayı yaptı:
"Emmâ ba'd! Biz Allah'ın ensârı ve İslâm'ın ordusuyuz. Siz ey Muhâcirler, asıl kavminden kopup gelmiş (içimizde) az bir grupsunuz!"

(Anladık ki) bunlar, aslen müstehak olduğumuz fonksiyonumuzdan bizi koparmak, emîrlikten uzak tutmak istiyorlardı.
Hatip sözlerini tamamlayınca konuşmak arzu ettim. Bu esnâda, içimden söyleyecek güzel sözler hazırlamıştım, bunlar hoşuma da gitmişti. Bunları Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'in huzurunda söylemek istiyordum. Ben bâzan onun hiddetini yatıştırıyordum. Konuşmak istediğim sırada Ebû Bekir:
"Acele etme!"dedi. Onu öfkelendirmek istemedim (ve konuşmaktan vazgeçtim). Ebû Bekir (radıyallâhu anh) konuştu. O aslında benden daha çok hilme sahip , daha vakur idi. Allah'a yeminle söylüyorum, içimde hazırladığım bütün güzel sözleri eksiksiz aynı güzellikte ve hattâ daha da güzel bir biçimde bu konuşması esnasında söyledi. Demişti ki:
"Hakkınızda söylediğiniz hayır (ve fazilet ne varsa) hepsine lâyıksınız. Ancak bu (emîrlik) işi, Kureyş kabilesine (meşru) tanınır. Onlar, neseb yönüyle de, yurt yönüyle de Arab'ın ortasında yer alır. Ben sizin için şu iki şahıstan birini uygun buldum, bunlardan hangisini isterseniz ona biat edin!"
Böyle deyip -benim ve Ebû Ubeyde İbnu'l-Cerrâh'ın- ellerimizden tuttu. Ebû Bekir, ikimizin arasında oturuyordu. Onun (ikimizi imamlığa teklif eden cümlesinden başka) bütün söyledikleri hoşuma gitti. Vallahi, Ebû Bekir'in bulunduğu bir kavmin başına emîr seçilmektense, ortaya çıkarılıp boynumun vurulmasını gerektirecek bir günah işlemek bana daha sevgili gelirdi. Ancak, nefsimin bana ölüm ânında hoş gösterdiği şeyi şimdi bulamıyorum. Derken Ensar'ın (Hubâb İbnu'l-Münzir adındaki) bir sözcüsü:
"Beni (hasta hayvanların kaşınarak rahatladıkları) kaşınma çubukcağızı, yaslandığı dikme ile ayakta duran hurma fidancığı kabul edin (ve fikrimi dinleyin. Diyorum ki):
"Sizden bir emîr, bizden de bir emîr olsun, ey Kureyş cemaati!" dedi. Bunun üzerine her kafadan bir söz çıkmaya başladı, gürültü çoğaldı. Öyle ki ihtilâf çıkacak diye korktum. Hz. Ebû Bekir'e:
"Ey Ebû Bekr, uzat elini!" dedim. Elini uzattı, ben ona biat ettim. Muhacirler de biat ettiler. Sonra da Ensâr biat etti. Sa'd İbnu Ubâde (radıyallâhu anh)'nin üzerine atıldık. Derken onlardan biri:
"Sa'd İbnu Ubâde'yi öldürdünüz!" demez mi? Ben de:
"Sa'd İbnu Ubâde'yi Allah öldürsün!" dedim.
Hz. Ömer (radıyallâhu anh) der ki: "Vallahi biz, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in defni sırasında, Hz. Ebû Bekir'in seçiminden daha ehemmiyetli bir şey düşünemedik. Biat gerçekleşmeden halkı terketmemiz halinde, oradan ayrılınca, arkamızdan kendilerinden birini halife seçiverecekler diye korktuk. Böyle bir durumda ya bize de râzı olmaya olmaya biat edecek veya muhalefet edecek ikisi de fesad olacaktı.
Bilesiniz, Müslümanlarla istişâre etmeden kim bir başkasına biat ederse, ne biat edene, ne de kendisine biat edilene itibar edilmez, ikisinin de öldürülmesinden korkulur." [Buhârî, Muhâribin 30, 31, İ'tisâm 16, Mezâlim 19, Menâkıbu'l-Ensâr 46, Megâzî 11; Müslim, Hudud 15, (1691) Müslim'de hadis muhtasar olarak kaydedilmiştir.][365]

AÇIKLAMA:

1- Bu uzun rivâyet Hz.Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'in seçimini ve Hz. Ömer zamanında çıkarılmak istenen bir fitneye karşı Hz. Ömer'in tedbirini açıklamaktadır. Hadis yer yer çok veciz ve ayrıca müphem ifadeler ihtiva etmektedir. İyice anlaşılır hale getirmek için, üslubun elverdiği nisbette parantez içerisine açıklayıcı notlar ilâve ettik. Bu notlar esas itibariyle şerhlerden ve hadisin başka

vecihlerinde yer alan ziyadelerden muktebestir.
2- Burada bir hususun açıklığa kavuşturulması gerekmektedir: O da Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'in ilk halife Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'in seçilişini anlatmasına vesile olan durum... Birilerinin, kulağına gelen sözü: "Keşke Ömer ölmüş olsa da Talha İbnu Ubeydillah'a biat etsem. Vallahi Hz. Ebû Bekir'inki çabuk oldu bitti." Bu söz Hz. Ömer'i çok öfkelendiriyor. Çünkü, denmek istenen şudur: Hz. Ebû Bekir'in seçimi aceleye getirilmiştir, herkesin fikri ve rızası alınmadan cüz'î bir grup tarafından çarçabuk halife seçilmiş, diğerleri de bunu ister istemez kabul etmek zorunda kalmışlardır. Hz. Ömer vefat edince, aynı tarzda Talha İbnu Ubeydillah'a da böyle alelacele biat edilse.. sonra herkes bu biatı kabul eder.. kabul etmek zorunda kalır.. vs...
Hz. Ömer bunu duyunca fena halde öfkelenir ve bunu riyâsetin gasbı olarak değerlendirir. Hz. Ebû Bekir'in halife olması hususunda o günün şartları gereği acele edilmiştir, bu doğru. Ancak, büyüklüğü herkesce müsellem ve üstelik ilk Müslüman olmak, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından imam seçilmiş olmak, hicreti sırasında mağarada Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e can yoldaşlığı yapmış olmak, Kur'ân'da zikredilmiş olmak gibi pek çok imtiyazı olan ve faziletce üstünlüğü, itibarının yüceliği herkesce bilinen Hz. Ebû Bekir gibi birinin seçilmiş olması, meseleye gölge düşürmeye imkân bırakmıyordu.
Hz. Ömer'in vefatı halinde, aynı tarzda seçim meşru addedilse, ortaya birçok imam çıkabilir ve fitne kopabilirdi. Bu sebeple Hz. Ömer, kulağına gelen bu sözü ciddiye alır ve anında üzerine gitmek ister. Ancak, yapılan pek yerinde bir tavsiye üzerine, mesele hususunda efkâr-ı umumiyenin aydınlatılmasını Medine'ye dönme zamanına bırakır.
İbnu İshâk'ın rivâyetinde, Hz. Ömer'in ölümüyle birlikte, Hz. Ebû Bekir'in seçimi tarzında yenilerini seçmek isteyenler bir değil, birçok kişidir. Yâni, Halife Hz. Ömer'in, meseleyi ciddiye almasında haklı bir durum var. Kulağına gelen rastgele bir söz değil, siyasî komplo hazırlıklarının istihbarıdır.
Hz. Ömer ümmetin ileri gelenleriyle istişare yapıp ahd almadan kimsenin kimseye biat edemeyeceğini, aksi halde, devlete savaş açmış kabul edileceğini belirtir. Nitekim Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de, mevcut bir imam varken ikinci bir kimsenin çıkıp biat almasını haram ilan ediyor ve öldürülmesini emrediyor.
3- Hz. Ebû Bekir, Hz. Ali (radıyallâhu anhümâ) gibi büyüklerin hilafet işinin hallini öncelikle ele almaları, meselenin nezâketindendir. Ensar'dan birinin halife olması, İslâm birliğini bozabilir, çeşitli gruplar arasında münâfese ve siyasî rekâbet kavgalarını getirebilirdi. Zîra her taraftaki Müslümanlar bu çeşit işlerde Kureyş'i elyak biliyordu, onu önde görmeye alışmıştı. Muhacirler, meselenin hallinde bu noktada ısrar ettiler. Üstelik Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in: "İmamlar Kureyş'ten olacaktır" dediği de hatırlatılmış idi.
4- Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'in, hilafetin seçimi meselesini ele almazdan önce recm âyetiyle ilgili açıklama yapması şöyle bir yoruma tâbi tutulmuştur: "Hz. Ömer: "Kur'ân'da yazılı olmamakla beraber, nasıl ki tatbikatta recm cezası mevcuttur. Kimse: "Kur'an'da recm âyeti yok, ben recmi kabul etmiyorum" diyemez ise, aynı şekilde, "Kur'ân'da halifeyi şöyle şöyle seçin diye bir emir yoktur, biz istediğimiz gibi halife seçeceğiz diyemez" demek istemiştir.[366]
5- Bazı hükümler

BAZI HÜKÜMLER:

Bu hadisten çıkartılan bazı hükümler şunlardır:
* İlmi ehlinden almak. İlim alınan, alandan yaşça küçük de olsa, kadr u kıymetce düşük de olsa..
* İlim, ehil olmayana öğretilmemeli, anlamayacak olana anlatılmamalı. Anlayışı kıt kimselere, anlamayacağı şey anlatılmamalı...
* Bazı kimselerin cemaate zarar getirebilecek sözlerini sultana ihbar etmek caizdir. Bu, mezmum olan nemîme (koğuculuk) sayılmamıştır. Ancak bunu, mübhem olarak yapıp isim vermemek gerekir, böylece hem tedbir alınır, hem de onu söyleyen kimse gizlenmiş olur: Nitekim Hz. Ömer (radıyallâhu anh), halkı uyarmak, korkutmak suretiyle meselenin üzerine gittiği halde, o sözü kim söyledi diye araştırmamış, sormamış, tecziye cihetine gitmemiştir.
* İmam seçiminde, imamın Kureyş'ten olması esastır, çünkü Araplar bu işi sadece Kureyş'e layık görürler. Ma'ruf, hilafı caiz olmayan şeydir. Ancak, Hz. Ömer bu hadiste esas itibariyle Müslümanlarla istişare etmeden imam seçimine karşı çıkmakta, imamın Kureyş'ten olmasını birinci mesele olarak zikretmektedir.
* Birçok delil, imamın Kureyş'ten olmasını gerektirmektedir. Bunlardan biri, Müslümanların velâyetini ele alanlara "Ensâr'a iyi muâmele" tavsiye etmiş olmasıdır.
* Bu hadisten, kocası ve efendisi olmayan bir kadın hâmile çıkarsa onun recmedileceği de anlaşılmaktadır, yeter ki zorlandığına dair delil olmasın.
* Bir meseleye muttali olan, bunu imama açıklamak istese, daha önce bir başkasına mücmel olarak anlatma yetkisine sahiptir, tâ ki duyduğu zaman, mesele hakkında fikir sahibi bulunsun. Nitekim İbnu Abbâs'la Said İbnu Zeyd arasında bu durum cereyan etmiştir. Said, İbnu Abbâs'ın haberini reddetmiştir, zîra onun nazarında esas olan şudur: Şer'î meseleler istikrarını bulmuştur artık... Bundan böyle her ne vukua gelse öze müteallik olmaz, teferruatta kalır.
* Re'ye giren meselelerde imama itiraz caizdir.
* İlmi eksiksiz ezberleyen ve anlayanlar, onu tebliğ etmelidirler. Anlamayanlar da, tebliğ etmemeye teşvik edilmektedir.[367]

-5- وعن عائشة رَضِـىَ اللهُ عَنْها قالت:]أتَتْ فَاطِمَةُ وَالْعَبَّاسُ رَضِـىَ اللهُ عَنْهُما أبَا بَكْرٍ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ يَلْتَمِسَانِ مِيرَاثَهُمَا مِنْ رَسُولِ اللّهِ #، فقَالَ أبُو بَكْرٍ رَضِـىَ اللهُ عَنْهُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: َ نُورثُ؛ مَا تَرَكْنَاهُ صَدَقَـةٌ، إنَّمَا يَأكُلُ آلُ مَحمدٍ في هذَا الْمَالِ، وَإنِّى وَاللّهِ َ أدَعُ أمْراً رَأيْتُ رَسولَ اللهِ # يَصْنَعُهُ إِّ صَنَعْتُهُ، إنِّى أخْشـى إنْ تَرَكْتُ شَيئاً مِنْ أمْرِهِ أنْ أزِيغَ، فَهَجَرَتْهُ فَاطِمَةُ رَضِـىَ اللهُ عَنْها فَلَمْ تُكَلِّمْهُ حَتَّى مَاتَتْ بَعْدَ سِتَّةِ أشْهُرٍ، فَدَفَنَهَا عَلىٌّ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ لَيًَ، ولَمْ يُؤذِنْ بِهَا أبَا بَكْرٍ، وَكَانَ لِعَلىٍّ وَجْهٌ)-1(مِنَ النَّاسِ حَيَاةَ فَاطِمة رَضِـىَ اللهُ عَنْها، فَلَمَّا مَاتَتِ انْصَرَفَتْ وُجُوهُ النَّاسِ عَنْهُ، فقَـالَ رَجُـلٌ لِلزُّهْرِىِّ رَحِمَهُ اللهُ: وَلْ يُبَـايِعْهُ عَلىٌّ سِـتَّةُ أشْـهُرٍ؟ قالَ: َ، وَاللّهِ وَ أحَدٌ مِنْ بَنِى هَاشِمٍ، فَلَمَّا رَأى عَلِىٌّ رَضِىَ اللهُ
عَنْهُ انْصِـرَافَ وُجُوهِ النَاسِ عَنْهُ ضَـرَعَ إلى مُصَالَحةِ أبى بَكْرٍ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ، فأرْسَلَ إلَيْهِ أنِ ائْتِنَا وَ يَأتِنَا مَعَكَ أحَدٌ، وَكَرِهَ أنْ يأتِيَهُ عُمَرُ لِمَا عَلِمَ مِنْ شِدَّتِهِ، فَقَالَ عُمَرُ رَضِـىَ اللهُ عَنْهُ: َ تأتِهِمْ وَحْدَكَ، فقَالَ أبُو بَكْررَضِىَ اللهُ عَنْهُ: وَاللّهِ Œتيَنَّهُمْ وَحْدِى مَا عَسى أنْ يَصْنَعُوا بِى؟ فانْطَلَقَ أبُو بَكْرٍ رَضِـىَ اللهُ عَنْهُ، فَـدَخَلَ عَلى عَلِيٍّ رَضِـىَ اللهُ عَنْهُ، وَقَدْ جَمَعَ بَنِى هَاشِمٍ عِنْدَهُ، فَقَامَ فَحَمِدَاللّه

وَأثنى عَلَيْهِ، ثُمَّ قَالَ: أمَّا بَعْدُ، فَلَمْ يَمْنَعْنَا أنْ نُبَايِعَكَ يَا أبَا بَكْرٍ إنْكَارٌ لِفَضِيلَتِكَ، وَ نَفَاسَةٌ عَلَيْكَ، وَلكِنَّا كُنَّا نَرَى أنَّ لَنَا في هذَا ا'مْرِ حَقّاً فاسْتَبْدَدْتُمْ عَلَيْنَا، ثُمَّ ذَكَرَ قَرَابَتَهُ مِنْ رسول الله # وَحَقَّهُمْ فَلَمْ يَزَلْ عَلِيٌّ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ يَذْكُرُ حَتَّى بَكى أبُو بَكْرٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ، فَصَمَتَ عَلِيٌّ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ، فَتَشَهَّدَ أبُو بَكْرٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ فَحَمِدَ اللّهَ تَعالَى وَأثْنى عَلَيْهِ، ثُمَّ قالَ: أمَّا بَعْدُ، فَوَاللّهِ لَقَرَابَةُ رسول اللّهِ # أحَبُّ إلَىَّ أنْ أصِلَ مِنْ قَرَابَتِى، وَإنِّى وَاللّهِ مَا ألَوْتُ في هذِهِ ا'مْوَالِ الَّتِى كَانَتْ بَيْنِى وَبَيْنَكُمْ عَنِ الخَيْرِ، وَلكِنِّى سَمِعْتُ رسول اللّهِ # يَقُولُ:َ نُورَثُ مَا تَرَكْنَاهُ صَدَقَةٌ، إنَّمَا يَأكُلُ آلُ مُحَمَّدٍ في هذا المَالِ، وَإنِّى وَاللّهِ َ أدَعُ أمْراً صَنَعَهُ رسولُ اللّهِ # إَّ صَنَعْتُهُ إنْ شَاءَ اللّهُ تَعالَى، فقالَ عَلِيٌّ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ: مَوْعِدُكَ لِلبَيْعَةِ الْعَشِيَّةُ، فَلَمَّا صَلَّى أبُو بَكْرٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ الظُّهْرَ أقْبَلَ عَلَى النَّاسِ يَعْذُرُ عَلِيّاً رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ بِبَعْضِ مَا اعْتَذَرَ بِهِ، ثُمَّ قَامَ عَلِيٌّ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ فَعَظَّمَ حَقَّ أبِى بَكْرٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ، وَذَكَرَ فَضِيلَتَهُ وَسَابِقَتَهُ، ثُمَّ قَامَ إلى أبِى بَكْرٍ فَبَايَعَهُ، فَأقْبَلَ النَّاسُ عَلى عَلِيٍّ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ، فقَالُوا: أصَبْتَ وَأحْسَنْتَ، فَكَانَ النَّاسُ إلى عَلِيٍّ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَرِيباً حِينَ رَاجَعَ ا'مْرَ المَعْرُوفَ[. أخرجه الشيخان، واللفظ لمسلم.»ضَرَعَ«: أى خضع، وانقاد »وَالنَّفَاسَةُ«: الحسد، ومعنى »مَا ألَوْتُ« بالقصر: أى ما قصرت.

5. (1739)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor:

"Hz. Fâtıma ve Hz. Abbâs (radıyallâhu anhümâ) Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'e uğrayıp, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan kendilerine kalan mirası sordular. Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) onlara:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Bize kimse vâris olamaz, bıraktıklarımız hep sadakadır. Ancak Âl-i Muhammed bu maldan (ihtiyacı kadarını) yer" dediğini işittim. Allah'a yemin olsun Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yaptığını gördüğüm bir şeyi terketmem, mutlaka onu yaparım. Ben O'nun emrinden bir şey terkedecek olsam sapıtmaktan korkarım!" dedi.

Bunun üzerine Hz. Fatıma, Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anhümâ)'e küstü ve altı ay sonra ölünceye kadar onunla konuşmadı. Hz. Ali, onu geceleyin defnetti. Ölümünü Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'e haber vermedi.

Hz. Ali, Fatıma (radıyallâhu anhümâ) sağken halk nazarında ayrı bir makama, izzete sahipti. Hz. Fatıma vefat edince, halkın alâkası ondan kesildi.

Bir adam Zührî (rahimehullah)'ye: Ali, (Hz. Ebû Bekir'e) altı ay biat etmedi mi?" diye sordu.

"Hayır, vallahi hayır, Benî Haşim'den hiç kimse geri kalmadı. Ali (radıyallâhu anh), insanların nazarlarının kendinden çevrildiğini görünce Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'le musalahaya mecbur kaldı. Ona haber salarak: "Yanında kimse olmadan, yalnız olarak bize gel!" dedi. kendisine Hz. Ömer'in gelmesini istemiyordu, çünkü ondaki şiddet ve hiddet hâlini biliyordu. Hz. Ömer (radıyallâhu anh):

"Onlara tek başına gitme!" dedi. Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh):

"Vallahi tek başıma gideceğim. Bana ne yapabilirler ki?" dedi ve Ebû Bekir (radıyallâhu anh) onlara gitti. Hz. Ali (radıyallâhu anh)'nin yanına girdi. Benî Hâşim, yanında toplanmışlar idi. (Hz. Ebû Bekir'i görünce) kalktı. Allah'a hamd ü senada bulundu. Sonra şunu söyledi:

"Emmâ ba'd! Ey Ebû Bekir, bizim sana biat etmemize mani olan şey senin faziletini inkârımız

değildir, sana karşı bir rekâbet düşüncemiz de yok. Ancak, biz, bu "iş"te bizim de bir hakkımız olduğuna inanıyorduk. Bize karşı müstebit davrandınız!"
Sonra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a olan yakınlığını zikretti. Ali bunları zikrettikçe Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anhümâ) ağlamaktan kendini alamıyordu. Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) şehâdet getirdi, Allah Teâla'ya hamdetti, senâda bulundu. Sonra şunları söyledi:
"Emmâ ba'd! Allah'a kasem olsun, şurası muhakkak ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın akrabaları bana, kendi akrabalarımdan daha yakın, daha sevgili. Ve ben, yeminle söylüyorum, benimle sizin aranızda olan bu mal meselesinde haktan ve hayırdan hiç ayrılmış değilim. Zîra, ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan şunu işittim:
"Bize kimse vâris olamaz, bıraktığımız sadakadır. Âl-i Muhammed bu maldan yer." Vallahi ben, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yaptığını gördüğüm bir işi terketmem, Allah'ın izniyle mutlaka yaparım" dedi. Hz. Ali (radıyallâhu anh):
"Biat için öğleden sonra buluşalım" dedi. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) öğleyi kılınca, cemaate yönelip Hz. Ali (radıyallâhu anh)'nin (biatı geciktirmedeki) beyan ettiği özürleri halka anlattı. Sonra da Hz. Ali (radıyallâhu anh) kalkıp, Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'in hakkını tazim buyurdu, faziletlerini, İslâm'a sebkat eden hizmetlerini zikretti. Sonra Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'e yaklaşıp biat etti. Halk, Hz. Ali (radıyallahu anh)'nin etrafını sarıp:
"İsabet ettin, çok iyi bir davranışta bulundun" diyerek takdir ettiler. Hz. Ali (radıyallâhu anh) bu ma'ruf işe döndüğü zaman halk (tekrar) kendisine yakınlık (ve alâka) gösterdi." [Buhârî, Fedailu'l-Ashab 12; Müslim, Cihad 53, (1759). Metin Müslim'dendir. Hadis Buhârî'de muhtasardır.][368]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin, Müslim'de gelen bir diğer vechinin baş kısmı, meseleyi daha açık bir üslubla vaz'etmektedir. Buna göre, Hz. Fatıma (ve Abbas) Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'e bizzat gelmezler. Birisini göndererek, fey malından, Medine, Fedek ve Hayber'de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hissesine düşen payın kendilerine miras olarak verilmesini iserler. Ancak Hz. Ebû Bekir onlara şu cevabı verir:
"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sağken: "Bize kimse varis olamaz, her ne bırakmışsak sadakadır, bu maldan Âl-i Muhammed yer" buyurdu. Ben de, vallahi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sadakasının sağlığındaki durumu ne idiyse, onu kesinlikle değiştiremem. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onlarda nasıl tasarruf etti ise ben de öyle tasarrufta bulunacağım" der ve o arazilerin kendi taraflarına bırakılma teklifini, talebini reddeder.
İşte bu hâdise üzerine, Hz. Fatıma, Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anhümâ)'e gücenir ve küser, ölünceye kadar da konuşmaz. Zaten Fâtıma validemizin vefatı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan altı ay sonradır.
Rivayetin geri kalan kısmı açıktır: Hz. Fâtıma (radıyallâhu anhâ)'nın vefatından sonra Hz. Ali (radıyallâhu anh), biraz da efkâr-ı umumiyenin baskısı ile, Hz. Ebû Bekir'e biat eder. Biat sırasında her iki taraf da birbirlerinin faziletini beyân ederler, birbirlerini ittiham etmezler.
Onların aradaki kırgınlığı kaldırıp kaynaşmaları Müslüman halkı da çok memnun kılar. Hz.Ali'ye biraz soğuklaşmış olan efkar-ı umumiye tekrar yakınlık gösterir, saygı ve sevgisini ziyadeleştirir.
2- Acaba Hz. Fatıma ve hatta Hz. Ali ve Hz. Abbâs (radıyallâhu anhüm) niçin miras istediler?

Bu hususta birkaç tahmin ileri sürülmüş ise de en mâkulü, en doğrusu şudur: Hz. Ebû Bekir'in rivayet ettiği: "Bize mirascı olunmaz, bıraktıklarımız sadakadır.." hadisini duymamış olmalarıdır. Hz. Ömer, Hz. Ebû Bekir gibi en eski ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a en yakın olan Müslümanların pek mühim meselelerde bile Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hadislerini, O'nun sağlığında değil, ölümünden sonra işitmelerinin birçok örneği var. Bu da onlardan biri olmalıdır. Hadisi işitmiş olan Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh), Mes'uliyet makamında, işin sorumlusu olarak, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in tatbikatından ayrılmamayı esas alıp, Hz. Fatıma ve Hz. Ali (radıyallâhu anhümâ) gibi, çok sevdiği ve hâtırasına son derece saygı duyup bağlılığını her şeyin üstünde tuttuğu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın iki ciğerpâresini gücendirmeyi sineye çekiyor, Hz. Ali, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a yakınlığını anlatırken hep ağlayarak dinleyen Hz. Ebû Bekir'e, onları gücendirmek muhakkak ki çok ağır gelmiş idi. Ama ne yapsın? Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan o mevzuda kesin bir bilgiye sahip, onunla amel etmesi lazım: "Bize kimse varis olamaz, bıraktıklarımız sadakadır..."

3- Dinimiz üç günden fazla küsmeyi yasakladığı halde Hz. Fatıma'nın ölünceye kadar (altı ay) Hz. Ebû Bekir'e küskün durması bir tezad değil mi? diye hatıra geliyor.

Âlimlerimiz, bunun selâmı kesmek mânasında bir küsme olmadığını belirtirler. Haram olan küsme, karşılaşınca selâm vermeyip yüz çevirmektir. Hz. Fatımâ'nın, bu hadiseden sonra Hz. Ebû Bekir'le karşılaşıp, selamlaşmadıklarına dair rivayet mevcut değildir. Üstelik, Beyhakî'de gelen bir rivayet onların barıştıklarını göstermektedir:

"Şa'bî'nin rivayetine göre, Hz. Fâtıma hastalanınca, Ebû Bekir hazretleri "geçmiş olsun" ziyaretine gider. İzin ister. Hz. Ali, durumu Fatımâ'ya bildirir. Hz. Fatıma, kocası Hz. Ali'ye, izin vermesini isteyip istemediğini sorar. "Evet" cevabını alınca Hz. Ebû Bekir'e izin verir. Halife, huzurlarına girer ve gönüllerini alıcı hitaplarda bulunur. Mekke'deki malını mülkünü, kavim ve kabilesini Allah ve Resûlü'nün rızası için, kendilerinin rızası için bıraktığını ifade eder ve aradaki soğukluklar kalkar.

Nevevî: "Hz. Fatıma, Ebû Bekir'le konuşmadı" cümlesini, "Bu mesele üzerine bir daha iddiada bulunmadı, gündeme getirmedi" mânasında da anlar ve devamla şunu söyler: "Veya köşesine çekildiği için ondan bir ihtiyaç talebinde bulunmadı; onunla karşılaşmaya mecbur kalmadı ki, onunla konuşsun. Onların karşılaştıklarına ve Hz. Fatıma'nın ona selam vermediğine, konuşmadığına dair hiçbir rivayet yok."

4- Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'in bu meseledeki haklılığını Hz. Ali ve Hz. Abbâs (radıyallâhu anhümâ) kabul etmişlerdir. Çünkü, bilahare Hz. Ali, halife olduğu zaman, mezkur arazilerin, Hz. Ebû Bekir tarafından tesbit edilen ve Hz. Ömer ve Hz. Osman tarafından devam ettirilmiş bulunan statüsünde değişiklik yapmamıştır.

Bu hususu açıklayan bir rivayeti Nevevî, Ebû Dâvud'dan kaydeder:

"(Abbasîler'in ilk halifesi) Seffah, ilk hutbesini okuduğu zaman, boynunda Kur'ân asılı olan bir adam yanına gelerek:

"Allah aşkına benimle hasmım arasında şu Mushaf'la hükmet" der. Seffâh:

"Hasmın kim?" diye sorunca:

"Ebû Bekir'dir, Fedek arazisini bize menetmiştir" der. Halife:

"O sana zulüm mü yaptı?" diye sorar. Öbürü:

"Evet!" der. Seffah:

"Ondan sonra kimdi?" diye sorar. Adam:

"Ömer'di" der. Seffah:

"Ömer de zulmetti mi?" der. Adam:
"Evet" der. Hz. Osman için de aynı şeyi söyleyince:
"Ali de sana zulmetti mi?" der. Adam bu sefer susar. Seffâh bunu üzerine adama sert bir şekilde çıkışır."
Kadı İyaz bu meselede şunu söyler: "Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'in hadisten delil getirmesi üzerine, Hz. Fâtıma (radıyallâhu anhâ)' nın ona karşı niza etmekten vazgeçmiş olması, mesele üzerine vaki olan icmâya teslim olduğunu gösterir. Bu durum Hz.Fatıma (radıyallâhu anhâ)'nın kendisine hadis ulaşıp te'vili de açıklık kazanınca, o meseledeki şahsî görüşünü terketmiş olduğunu da ifade eder. Nitekim bir daha ne kendisinden, ne de zürriyetinden, miras talebi vaki olmamıştır. Bilahare Hz. Ali halife olduğu zaman, o meselede Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in amelinden ayrılmadı. Öyle ise bu da gösterir ki, Hz. Ali ve Hz. Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'ın talebleri, o arâzilerin işletilmesiyle ilgili işlerin kendilerine verilmesini... taleb etmektir."
5- Hz. Ali'nin biatının gecikmesi, Hz. Ebû Bekir'in halifeliğinin meşruiyetine halel getirmez. Zîra, şer'an, halifenin meşruiyeti için herkesin biatı şart değildir. Ehlü'lhal ve'l-akd denen, ileri gelenlerden bir kısım şahsiyetin biatı yeterlidir. Üstelik Hz. Ali biat etmediği zaman esnasında Hz. Ebû Bekir'e, onun hilâfetinin meşrûiyetine karşı birşey söylemiş, bir eylemde bulunuş değildir. İtaatsizliği mevzubahis değildir. Hz. Ebû Bekir'in, halife seçilirken onunla istişâre etmemiş olması, daha önce de gördüğümüz gibi şartlar sebebiyledir. O iş bir an önce bitirilmeli idi, ihmale, gecikmeye tahammülü olmayan bir durum vardı. Kendisi fevkalâde meşguldü, Hz. Ali de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın cenazesi ile meşguldü.
6- Hz. Ali, Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anhümâ)'i evine çağırırken yalnız gelmesini tenbih edip, Hz. Ömer'le gelmesini istememesi, Hz. Ömer'in çabuk parlayan sert mizacı sebebiyledir. Hz. Ali nizâ edilen meseleler üzerine mizâcı mülayim olan Hz. Ebû Bekir'le daha rahat konuşabileceğine kânidir. Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'in yalnız gitmemesini tavsiye etmesi, Hz. Ebû Bekir'e ağır sözler sarfedebilirler, rencide edip, kalbini kırabilirler endişesindendir. Kendisi de beraber olduğu takdirde onu yapamayacakları kanaatindedir.[369]

6- وعن القاسم بن محمد قال:]قالَتْ عَائشَةُ رَضِىَ اللهُ عَنْها: وَارَأسَاهُ، فقَالَ رسولُ الله # ذَاكِ لَوْ كـانَ، وَأنَـا حَىٌّ، فَأسْتَغْفِرُ لَـكِ، وَأدْعُو لَكِ، فَقَالَتْ وَاثُكْلَهُ، وَاللهِ إنِّى ‘ظُنُّكَ تُحِبُّ مَوْتِى، وَلَوْ كان ذلِكَ لَظَلَلْتَ
آخِرَ يَوْمِكَ مُعَرِّساً بِبَعْضِ أزْوَاجِكَ، فقَالَ #: بَلْ أنَا وَارَأسَاهُ لَقَدْ هَمَمْتُ، أوْ أرَدْتُ أنْ أُرْسِلَ إلى أبى بَكْرٍ وَابْنِـهِ وَأعْهَـدَ، أنْ يَقُـولَ الْقَـائلُونَ، أوْ يَتَمَنَّى المُتَمَنُّونَ، ثُمَّ قُلْـتُ. يَـأبى اللهُ وَيَـدْفَعُ المُؤمِنُونَ، أوْ يَدْفَعُ اللهُ وَيَأبى المُؤمِنُونَ[. أخرجه الشيخان، واللفظ للبخارى.»أعْرَسَ الرَّجُلُ بِامْرَأتِهِ«: إذَا دخل بها .

6. (1740)- Kasım İbnu Muhammed anlatıyor: "Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) bir gün hastalanmış:
"Vay başım, (ölüyorum)!" demişti. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) (şaka olsun diye):
"Keşke bu ben sağken olsa, sana istiğfar eder, dua ediveririm!" dedi. Bunun üzerine Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) birden parladı:
"Vay başıma gelen. Vallahi görüyorum ki ölmemi istiyorsun. Ben öleceğim, sen de akşama

zevcelerinden biriyle başbaşa kalacakın ha!" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (sözü değiştirerek) dedi ki:
"Bilakis ben ölüyorum, vay başım! Ebû Bekir'e ve oğluna birini gönderip (benden sonra hilâfet hususunda "ben daha lâyığım" iddia veya temennisinde bulunacaklara karşı) yerime geçeceği tesbit etmek istemiştim. Sonradan (kendi kendime: "Böyle bir iddiayı Ebû Bekir dışında kim yaparsa) Allah kabul etmez, mü'minler de reddederler" dedim (ve vasiyet yapmaktan vazgeçtim)." [Buhârî, Ahkâm 51, Merdâ 16; Müslim, Fedailu's-Sahâbe 11, (2387).][370]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis farklı vecihlerden gelmiştir. Mânanın bütünlük arzetmesi için, diğer vecihlerde gelen bazı ziyadeleri, burada parantez içerisinde kaydettik.

2- Hadiste geçen أَعْهَدَ (ahdetmek) , âmm bir mâna taşır ise de, başta Buhârî olmak üzere âlimler ekseriyetle bunu, bu hadiste "yerine veliahd tayin etmek" mânasında anlamışlardır.
Böyle olunca, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), kendisinden sonra, Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) dışında kimsenin hilâfete talib olmaması gerektiğini, olduğu takdirde mü'minlerin reddetmekte haklı olacaklarını önceden bildirmiş olmaktadır. Bu ihbar, sonraki vukuata aynen uyduğu için şârihler bunda bir nevi mucize görmüşlerdir.
Hemen belirtelim ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), vasiyette bulunma düşüncesine, kendisinden sonra, hilâfet hususunda bir ihtilâfın çıkabileceği endişesinden varmıştır. Ancak ümmetinin sağduyusuna güvenerek yerine geçecek şahıs hususunda çok sarih, yazılı bir vesika bırakmaktan imtinâ etmiştir.[371]

7- وعن عائشة رَضِىَ اللهُ عَنْها قالت:]لَمَّا احْتُضِرَ أبُو بَكْرٍ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ دَعَا عُمَرَ فقَالَ: إنِّى مُسْتَخْلِفُكَ عَلَى أصْحَابِ رَسُولِ اللهِ # يَا عُمَرُ، إنَّمَا ثَقُلَتْ مَوَازِينُ مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِاتِّبَاعِهِمُ الحَقَّ وَثِقَلَهُ عَلَيْهِمْ، وَحُقَّ لِمِيزَانٍ يُوضَعُ فِيهِ إَّ الحَقَّ أنْ يَكُونَ ثَقِيَ. يَا عُمَرُ: إنَّمَا خَفَّتْ مَوَازِينَ مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِاتِّبَاعِهِمُ البَاطِلَ وَخِفّتُهُ عَلَيْهِم، وَحُقَّ لِمِيزَانٍ يُوضَعُ فِيهِ إَّ البَاطِلُ أنْ يَكُونَ خَفِيفاً، وَكَتَبَ إلى أُمَرَاءِ اْجْنَادِ: وَلَّيْتُ عَلَيْكُمْ عُمَرَ وَلمْ آلُ نَفْسِى، وَ المُسْلِمِينَ إَّ خَيْراً، ثُمَّ مَاتَ وَدُفِنَ لَيًّ، ثُمَّ قَامَ عُمَرُ في النَّاسِ خَطِيباً، ثُمَّ قالَ بَعْدَ أنْ حَمِدَ اللهَ وَأثْنَى عَلَيْهِ: أيُّهَا النَّاسُ: إنِّى َ أُعْلِمُكُمْ مِنْ نَفْسِى شَيْئاً تَجْهَلُونَهُ، أنَا عُمَرُ، وَلَمْ أحْرِصْ عَلَى أمْرِكُمْ، وَلكِنِ المُتَوَفِّى أوْحَى إلَيَّ بِذلِكَ، وَاللهُ ألْهَمَهُ ذلِكَ، وَلَيْسَ أجْعَلُ إمَامَتِى إلى أحَدٍ لَيْسَ لَهَا بِأهْلٍ، وَلكِنْ أجْعَلُهَا إلَى مَنْ تَكُونُ رَغْبَتُهُ في التَّوْقِيرِ لِلْمُسْلِمِينَ، أُولئِكَ هُمْ أحَقُّ بِهِمْ مِمَّنْ سِوَاهُمْ[. أخرجه مالك .

7. (1741)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor:
"Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh), ölüm ânı yaklaşınca (muhtazar olunca), Hz. Ömer'i çağırttı ve:
"Ey Ömer, ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashabı üzerine seni halife seçiyorum. Mizanı

ağır olan, hakka uyması sebebiyle kıyamet günü mizanı ağır basacak ve ağırlık kendine olacak kimsedir. Sadece hakkın girdiği mizanın ağır olması da hak olmuştur.
Ey Ömer! Mizanı hafif olan da, batıla uyması sebebiyle, kıyamet günü sevabı az ve hafif olan ve bu hafiflikle teraziye girecek olandır. İçerisine sadece batıl giren mizanın hafif olması da haktır."
Ayrıca, askerlerin komutanlarına da şunu yazdı: "Başınıza Ömer'i seçtim. Kendim için de, Müslümanlar için de hayrı seçtim."
Sonra Ebû Bekir (radıyallâhu anh) vefat etti ve geceleyin defnedildi. Bilahere Hz.Ömer (radıyallâhu anh), ayağa kalkıp hamd ü sena ettikten sonra şunları söyledi:
"Ey insanlar, ben size, hiç bilmediğiniz bir şeyi kendimden uydurup öğretecek değilim. Ben Ömer'im. Size emîr olma hususunda hırsım yok. Ancak vefat eden Ebû Bekir (radıyallâhu anh) bunu bana vasiyet etti. Bu işi ona Allah'ın ilham ettiğine inanıyorum. İmamlığımı, ona ehil olmayan kimseye bırakmam. Fakat onu, Müslümanlara saygı göstermeye gayret edenlere bırakırım. İşte böyleleri, Müslümanlara emîr olaya başkalarından daha çok layıktır." [Muvatta'da bulunamamıştır.][372]

-8- وعن معدان بن أبى طلحة:]أنَّ عُمَرَ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ خَطَبَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَذَكَرَ رسُولَ اللهِ #، ثُمَّ ذَكَرَ أبَا بَكْرٍ ثُمَّ قَالَ: إنِّى رَأيْتُ كَأنَّ دِيكاً نَقَرَلِى ثَّلَثَ نَقَرَاتٍ، وَإنِّى َ أُرَاهُ أَ لِحُضُورِ أجَلِى، وَإنَّ قَوْماً يَأمُرُونَنِى أنْ أسْتَخْلِفَ، وَإنّ اللهَ تَعالى لَمْ يَكُمْ لِيُضِيعَ دِينَهُ، وَ خِفَتَهُ، وَ الَّذِى بَعَثَ بِهِ رَسُولَهُ # وَهُوَ عَنْهُمْ رَاضٍ، وَإنِّى قَدْ عَلِمْتُ أنَّ قَوْماً يَطْعُنُونَ في هذَا ا٭مْرِ، أنَا ضَرَبْتُهُمْ بِيَدِى هذِهِ عَلى ا٭سْمِ، فإنْ فَعَلُوا ذلِكَ فَأولئِكَ أعْدَاءُ اللهِ الكَفَرَةُ الضُّلُّ، ثُمَّ قالَ: اللَّهُمَّ إنِّى أُشْهِدُكَ عَلى أُمَرَاءِ ا٭نْصَارِ، فَإنِّى إنَّما بَعَثْتُهُمْ عَلَيْهِمِ لِيَعْدِلُوا وَلِيُعَلِّمُوا النَّاسَ دِينَهُمْ، وَسُنَّةَ نَبِيِّهِمْ #، وَيَقْسِمُوا فِيهِمْ، وَيَرْفَعُوا إلَىَّ مَا أشْكَلَ عَلَيْهِمْ مِنْ دِينِهِمْ، فَمَا كانَ إَّ الجُمُعَةُ ا٭خْرَى حَتَّى طَعِنَ عُمَرُ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ، فأذِنَ لِلْمُهَاجِرِينَ، ثُمَّ لِ٭نْصَارِ، ثُمَّ ٭هْلِ المَدِينَةِ، ثَمَّ ٭هْلِ الشَّامِ، ثُمَّ ٭هْلِ العِرَاقِ، وَكُنَّا آخِرَ مَنْ دَخَلَ عَلَيْهِ، فإذَا هُوَ قَدْ عَصَبَ جُرْحَهُ بِبُرْدٍ أسْوَدَ، وَالدَّمُ يَسِيلُ عَلَيْهِ، فَقُلْنَا أوْصِنَا، وَلَمْ يَسْألْهُ الْوَصِيَّةَ أحَدٌ غَيْرُنَا، فقَالَ: أُوصِيكُمْ بِكِتَابِ اللهِ تَعالى، فإنَّكُمْ لَنْ تَضِلُّوا مَا اتَّبَعْتُمُوهُ، وَأُوصِيكُمْ بِالْمُهَاجِرِينَ، فَإنَّ النَّاسَ يَكْثُرُونَ وَيَقِلُّونَ، وَأوصِيكُمْ بِا٭نْصَارِ فَإنَّهمْ شِعْبُ ا٭يمَانِ الَّذِى لَجَأ إلَيْهِ، وَأوصِيكُمْ بِا٭عْرَابِ، فإنَّهُمْ أصْلُكُمْ وَمَادَّتُكم.وفي روايـة:]فإنَّهُمْ إخْوَانُكُمْ وَعَدُوُّ عَدُوِّكُمْ، وَأوصِيكُمْ بأهْلِ الذِّمَّةِ، فإنَّهُمْ ذِمَّةُ نَبِيِّكُمْ وَرِزْقُ عِيَالِكُمْ، قُومُوا عَنِّى[. أخرجه البخارى مختصراً، ومسلم بطوله.وفي رواية:]أنَّهُ لَمَّا طُعِنَ عُمَرُ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قِيلَ لَهُ: لَوِ اسْتَخْلَفْتَ فقَالَ: أَتَحَمَّلُ أمْرَكُمْ حَيّاً وَمَيِّتاً، إنْ أسْتَخْلِف فَقَدْ اسْتَخْلَفَ مَنْ هُوَ خَيْرٌ مِنِّى، أبُو بَكْرٍ، وَإنْ أتْرُكْ فَقَدْ تَرَكَ مَنْ هُوَ خَيْرٌ مِنِّى، رَسُولُ اللهِ #، وَوَدِدْتُ أنَّ حَظِّى مِنْهَا الْكَفَافُ َ لِىَ وَ عَلَىَّ. قَالَ عَبْدُاللهِ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ، فَعَلِمْتُ أنَّهُ غَيْرُ مُسْتَخْلِفٍ فَقَالُوا جَزَاكَ اللهُ خَيْراً فَعَلْتَ وَفَعَلْتَ، فَقَالَ رَاغِبٌ وَرَاهِبٌ[.. أخرجه الشيخان، وهذا لفظهما، وأبو داود والترمذى مختصراً .

8. (1742)- Ma'dan İbnu Ebî Talha anlatıyor:
"Hz. Ömer (radıyallâhu anh), cuma günü hutbe verdi. Önce Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı hatırlattı, sonra Hz. Ebû Bekir (radıyallahu anh)'i andı. Sonra da şunları söyledi:

"Ben rüyamda bir horoz gördüm, bana üç gaga vurdu. Bunu, ecelim yaklaştı diye yordum. Bazı kimseler, yerime birini seçmemi söylüyorlar. Allah ne dini, ne hilafetini, ne de Resûlü (aleyhissalâtu vesselâm) ile gönderdiği şeyi zayi edecek değildir. Eğer ecelim çabucak gelirse hilâfet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ölürken kendilerinden razı bulunduğu şu altı kişinin müşâveresi ile belirlenecektir. Ben biliyorum ki, bazıları bu seçime dil uzatacaklardır. Bunlar benim şu elimle İslâm'a kattığım kimselerdir. Eğer bunu yaparlarsa bilin ki, onlar ancak Allah'ın düşmanlarıdır, kâfirlerdir, sapıklardır.
Sonra sözüne şöyle devam etti:
"Ey Rabbim, seni Ensâr'ın ümerâsına şâhid kılıyorum. (Bilin ki) ben onları, adaletli olsunlar ve halka dinlerini, Peygamberlerinin (aleyhissalâtu vesselâm) sünnetini öğretsinler (zekatı) aralarında taksim etsinler, dinî meselelerde müşkilatla karşılaşınca bana bildirsinler diye başlarına tayin ettim."
Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'in bu hutbesinden bir cuma geçmişti ki hançerlendi. Yanına girmek için önce Muhacirler'e, sonra Ensâr'a, sonra Medineliler'e, sonra Şamlılar'a, sonra Iraklılar'a sırayla izin verdi. Biz, huzura girenlerin sonuncusu idik. Siyah bir bürde ile yarası sarılmış, üzerinden kanlar akıyor vaziyette gördük."
Bize vasiyette bulun!" dedik. Ona bizden başka vasiyet talebinde bulunan olmadı.
"Size dedi, Allah'ın Kitabı'nı vasiyet ediyorum. Zira ona uyduğunuz müddetce asla sapıtmazsınız. Size Muhacirler'i de vasiyet ediyorum. Zira insanlar çoğalırken onlar azalıyor. Size Ensâr'ı da vasiyet ediyorum. Zira onlar, imanın sığındığı melcedir. Size bedevîleri de vasiyet ediyorum. Zira onlar aslınız, dayanağınızdır."
Bir rivayette şöyle denmiştir: "...Zira onlar kardeşlerinizdir, düşmanınızın düşmanıdır. Size zımmîleri de vasiyet ediyorum, zira onlar Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm)'in zimmeti ve ailenizin rızkıdır. Beni terkedin artık." [Buhârî, Ahkâm 51, Müslim, İmâret 12, (1823); Tirmizî, Fiten 48, (2226); Ebû Dâvud, Harâc 8, (2939).]
Bir rivayette şöyle gelmiştir: "Hz. Ömer (radıyallâhu anh) hançerlendiği zaman kendisine: "Birini yerinize seçseniz!" denilmişti. Şu cevabı verdi:
"Yani işinizi sağken de, ölmüşken de ben mi sırtımda taşıyayım? Mamafih, birisini seçecek olsam (bu caizdir, zira) benden daha hayırlı olan Ebû Bekir seçmiştir. Seçimi terkedecek olsam (bu da caizdir zira) benden daha hayırlı olan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da seçimi terketti. Ben istedim ki, bundaki nasibim başa baş olsun, ne lehime ne de aleyhime..."
Abdullah İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) dedi ki: "(Ömer'in bu sözü üzerine) anladım ki, yerine kimseyi tayin etmeyecektir." Oradakiler:
"Allah hayırlı mükâfaatlar versin. Sen şu şu hizmetleri yaptın" dediler. O da: "Uman ve korkan" diye cevap verdi."[373]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, Hz. Ömer'in yerine geçecek halifenin seçilme meselesiyle ilgilidir. Kendisine birçokları, Hz. Ebû Bekir'in yaptığı gibi, kendinden sonra halife olacak kimseyi seçmesini telkin ederler. Hz. Ömer seçmenin de, seçmemenin de caiz ve meşru bir davranış olduğunu tebârüz ettirir:" Seçersem bu meşrudur, çünkü Hz. Ebû Bekir seçmiştir" der. Zira kendisini, Hz. Ebû Bekir, yerine halife bırakmıştır."

Seçmezsem bu da meşrudur, çünkü Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'i seçmemiş, ümmete bırakmıştır, ümmet de Ebû Bekir (radıyallahu anh)'i seçmiştir" der.
Hz. Ömer (radıyallâhu anh), bunların ne içinde ne dışında olan üçüncü ve yeni bir usul vaz'eder. Bu orta yola göre, tayini büsbütün terk yok, ancak belli bir şahsı ismen belirleme de yok. O, seçim işini, faziletleri hususunda hiç kimsenin şüphe etmediği, cennetle müjdelenmiş olanlardan altı kişilik bir şura heyetine havale ediyor. Bunlar kendi aralarından, halkın en çok arzu ettiği kimseyi halife olarak seçeceklerdir.
Nevevî bu ilk halifelerin seçimiyle ilgili usullerden hareketle İslam'da meşru olan imam seçme usulleri hakkında şu açıklamayı yapar:
"Müslümanlar şu hususta icma etmişlerdir: Halife ölüme yaklaşır, ecelinin yettiğine dair alâmetler belirlemeye başlarsa, yerine birini halife tayin etmesi caizdir. Tayin etmemesi de caizdir. Tayin işini terketmekle Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e uymuş olur. Birisini tayin ederse bunda da Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'e uymuş olur.
Ulemâ, iş başındaki imamın tayiniyle hilâfet akdinin gerçekleşeceğinde icma ettiği gibi, halifenin tayin etmemesi halinde ehl-i hal ve akdin bir şahıs hakkında akidde bulunmalarıyla da geçrekleşeceğinde icma etmişlerdir.
Keza, Hz. Ömer'in yaptığı gibi, halifeyi bir cemaat arasında şûra yoluyla seçmenin caiz olacağında da icma etmişlerdir. Ayrıca, bir halife seçmenin Müslümanlara terettüp eden bir vecibe olduğu, bu vecibenin, aklî olmayıp, şerî bir vecibe olduğu hususunda da icma etmişlerdir.
2- Hz. Ömer'in sonda yer alan "uman ve korkan" sözü müphemdir ve farklı yorumlara sebep olmuştur. Şöyle ki:
* Bazıları, insanlar iki sınıftır: Bir kısmı umar bir kısmı korkar. O ifade ile bu kastedilmiştir. Yani "Bir kısmı benden bir şeyler koparmayı umar bir kısmı da korkar" demektir.
Diğer bir yoruma göre, "Ben Allah'ın rahmetini umuyor, azabından korkuyorum" demektir.
Diğer bir yoruma göre, bundan maksad hilafettir, yani insanların bir kısmı ona rağbet gösterir, bir kısmı da ondan hoşlanmaz. Ben hoşlananları sevmem, hoşlanmayanların da aczinden korkarım" demektir.
Kâdı İyaz'a göre, Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'in bu sözleri onun iki vasfını ifade etmektedir. Yani, o, Allah'ın rahmetini ummakta, azabından korkmaktadır.[374]

ـ9ـ وعن ابن عمر رَضِـىَ اللهُ عَنْهُمـا قال:]دَخَلْتُ عَلى حَفْصَـةَ وَنَوْسَاتُهَا تَنْطُفُ فَقَالَتْ: عَلِمْتَ أنَّ أبَـاكَ غَيْرُ مُسْتَخْلِفٍ؟ قُلْتُ: مَـا كَانَ لِيَفْعَلَ، قَالَتْ: إنَّهُ فَاعِلٌ. قالَ: فَحَلَفْتُ أنْ أُكَلِّمَهُ في ذلِكَ، فَسَكَتُّ حَـتَّى غَدَوْتُ، وَلَمْ أُكَلِّمْهُ، فَكُنْتُ كَأنَّمَـا أحْمِلُ بِيَمِينِى جَبً حَـتَّى رَجَعْتُ، فَدَخَلْتُ عَلَيْهِ فَسَألَنِى عَنْ حَـالِ النَّاسِ، وَأنَـا أُخْـبِرُهُ، ثُمَّ قُلْتُ لَهُ: إنِّى سَمِعْتُ النَّاسَ يَقُولُونَ مَقَالَـةً، فَـآلَيْتُ أنْ أقُولَهـا لَـكَ. زَعَمُوا أنَّكَ غَيْرُ مُسْتَخْلِفٍ، وَإنَّهُ لَوْ كَـانَ لَـكَ رَاعِى إبِلٍ، أوْ رَاعِى غَنَمٍ، ثُمَّ جَاءَكَ وَتَرَكَهَـا لَرَأيتَ أنْ قَـدْ ضَـيَّعَهَا، فَرِعَايَـةُ النَّاسِ أشَـدُّ. قَـالَ فَوَافَقَهُ قَوْلِى فَوضَعَ رَأسَهُ سَاعَـةً، ثُمَّ رَفَعَهُ إلَىَّ فقَالَ: إنَّ اللهَ تَعالى يَحْفَظُ دِينَهُ، وَإنِّى إنْ َ أسْتَخْلِفُ. قَالَ: فَوَاللهِ مَا هُوَ إَّ أنْ ذَكَرَ رَسُولَ اللهِ # وَأبَا بَكْرٍ فَعَلِمْتُ أنَّهُ َ يَعْـدِلُ بِرَسُولِ اللهِ # أحَـداً، وَأنَّهُ غَيْرُ مُسْـتَخْلِفٍ[. أخرجه الخمسـة إ النسائى.»النَّوْسَاتُ«: ذوائب الشعر، ومعنى »تَنْطُفُ«: تقطر ماء.

9. (1743)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor:
"Hz. Hafsa (radıyallâhu anhâ)'nın yanına girdim, saçlarından su damlıyordu.Bana:
"Babam, yerine halife tayin etmiyormuş biliyor musun?" dedi. Ben:
"Tayin etmesi gerekir" dedim.
"Etmiyor!" dedi.
Abdullah der ki: "Bu hususta babamla konuşmak üzere yemin ettim, sustum ve sabahleyin eve gittim. Ama babamla konuşmadım. Sanki elimde bir dağ taşıyor gibi sıkıntılı idim. Nihayet dönüp babamın huzuruna girdim. Bana halkın durumundan sordu. Haber verdim. Sonra kendisine:"
Halkın birşeyler söylediğini işittim. Onu size söylemeye azmettim. Sizin, yerinize halife tayin etmeyeceğinizi zannediyorlar. Halbuki sizin bir deve çobanınız veya koyun çobanınız olsa, sonra sürüyü bırakarak size gelse, siz mutlaka sürünün zayi olacağını bilirsiniz. İnsanlara nezaretin daha (ehemmiyetli ve) çetin olduğu da malumunuzdur" dedim. Bu sözlerim ona muvafık geldi ve bir müddet başını (yastığa) koydu. Sonra tekrar bana doğru kaldırarak:
"Allah dinini, muhafaza edecektir. Ben yerime halife bırakmamış olsam meşrudur, çünkü Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da yerine kimseyi bırakmamıştır. Şayet bir halife bırakacak olsam o da meşrudur, çünkü Ebû Bekir bırakmıştır" dedi.
İbnu Ömer der ki: "Vallahi babam, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile Hz. Ebû Bekir'i anmaktan başka bir şey yapmadı. Anladım ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a hiç kimseyi denk tutmayacak ve yerine de kimseyi halife bırakmayacak." [Buharî, ahkâm 51; Müslim, İmâret 12, (1823); Tirmizî, Fiten 48, (2226); Ebû Dâvud, Harac 8, (2939).][375]

-10- وعن عمرو بن ميمون ا٠ودى قال:]إنّى لَقَائِمٌ مَا بَيْنِي وَبَيْنَهُ، يَعْنِي عُمَرَ إَ عَبْدُ اللهِ بنُ عَبَّاسِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُما غَدَاةَ أُصِيب، وَكَانَ إذَا مَرَّ بَيْنَ الصَّفَّيْنِ قامَ بَيْنَهُمَا فإذَا رَأى خَلً قالَ اسْتَوُوا حَتَّى إذَا لَمْ يَرَ فِيهِنَّ خَلً تَقَدَّمَ فَكَبَّرَ، فَرُبَّمَا قَرَأ بُسُورَةِ يُوسُفَ، أوِ النَّحْلِ، أوْ نَحْوِ ذلِكَ في الرَّكْعَةِ ا٠ولى حَتَّى يَجْتَمِعَ النَّاسُ، فَمَا هُوَ إَّ أنْ كَبَّرَ فَسَمِعْتُهُ يَقُولُ: قَتَلَنِي، أوْ أكَلَنِي الْكَلْبُ حِينَ طَعَنَهُ، فَطَارَ الْعِلْجُ)-1(بِسكّينٍ ذَاتَ طَرَفَيْنِ َ يَمُرُّ عَلى أحَدٍ يَمِيناً وَ شِمَاً إَّ طَعَنَهُ حَتَّى طَعَنَ ثَثَةَ عَشَرَ رَجًُ، فَمَاتَ مِنْهُمْ تِسْعةٌ، وَفِى رِوَايَةٍ: سَبْعَةٌ، فَلَمَّا رَأى ذلِكَ رَجُلٌ)-1(مِنَ المُسْلِمِينَ طَرَحَ عَلَيْهِ بُرْنُساً، فَلَمَّا ظَنَّ الْعِلْجُ أنَّهُ مَأخُوذٌ نَحرَ نَفْسَهُ، وَتَنَاوَلَ عُمَرُ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ عَبْدَالرَّحْمنِ بنِ عَوْفٍ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ فَقَدَّمَهُ، فأمَّا مَنْ كَانَ يَلِى عُمَرَ، فَقَدْ رَأى الَّذِى رَأيْتُ ، وَأمَّا نَوَاحِى المَسْجِدِ، فإنَّهُمْ َ يَدْرُونَ مَا ا٠مْرُ، غَيْرَ أنَّهُمْ قَدْ فَقَدُوا صَوْتَ عُمَرَ وَهُوَ يَقُولُ: سُبْحَانَ اللهِ. سُبْحَانَ اللهِ، فَصَلَّى بِهِمْ عَبْدُ الرَّحْمنِ صَةً خَفِيفَةً فَلَمَّا انْصَرَفُوا قالَ: يَا ابنَ عَبَّاسٍ انظُرْ مَنْ قَتَلَنِي. قالَ: فَجَالَ سَاعةً ثُمَّ جَاءَ فقَالَ: غُمُ المُغِيرَةِ ابنِ شُعْبَةَ قالَ: قَاتَلَهُ اللهُ، لَقَدْ كُنْتُ أمَرْتُ بِهِ مَعْرُوفاً ثُمَّ قالَ: الْحَمْدُللهِ الَّذِى لَمْ يَجْعَلْ مَنِيَّتِي عَلَى يَدِ أحَدٍ مِنَ المُسْلِمِينَ، لَقَدْ كُنْتَ أنْتَ وَأبُوكَ تُحِبَّانِ أنْ تَكْثُرَ الْعُلُوجُ)-2(بِالْمَدِينَةِ، وَكَانَ الْعَبَّاسُ أكْثَرَهُمْ رَقِيقاً، فقَالَ ابنُ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللهُ عَنْهُما إنْ شِئْتَ فَعَلْتُ. أىْ إنْ شِئْتَ قَتَلْنَاهُمْ قَالَ: َ بَعْدَ مَا تَكَلَّمُوا بِلِسَانِكُمْ، وَصَلّوا إلى قِبْلَتِكُمْ وَحَجُّوا حَجَّكُمْ، فَاحْتُمِلَ إلى بَيْتِهِ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ فَانْطَلَقْنَا مَعَهُ. قالَ: فَكَأنَّ

النَّاسَ لَمْ تُصِبْهُمْ مُصِيبَةٌ قَبْلَ يَوْمَئِذٍ، فَقَائِلٌ يَقُولُ: أَخَافُ عَلَيْهِ، وَقَائِلٌ يَقُولُ: َ بَأسَ بِهِ، فَأُتِىَ بِنَبِيذٍ فَشَرِبَهُ، فَخَرَجَ مِنْ جَوْفِهِ، ثُمَّ أُتِىَ بِلَبَنٍ فَشَرِبَهُ فَخَرَجَ مِنْ جَوْفِهِ، فَعَرَفُوا أَنَّهُ مَيِّتٌ، وَجَاءَ النَّاسُ يُثْنُونَ عَلَيْهِ، وَجَاءَ شَابٌّ فَقَالَ:

أَوِ النَّحْلِ، أَوْ نَحْوِ ذَلِكَ في الرَّكْعَةِ ا ُولى حَتَّى يَجْتَمِعَ النَّاسُ، فَمَا هُوَ إِ َّ أَنْ كَبَّرَ فَسَمِعْتُهُ يَقُولُ: قَتَلَنِي، أَوْ أَكَلَنِي الْكَلْبُ حِينَ طَعَنَهُ، فَطَارَ الْعِلْجُ)-1(بِسِكِّينٍ ذَاتَ طَرَفَيْنِ َ يَمُرُّ عَلَى أَحَدٍ يَمِيناً وَ َ شِمَا ً إِ َّ طَعَنَهُ حَتَّى طَعَنَ ثَ َثَةَ عَشَرَ رَجُ ً، فَمَاتَ مِنْهُمْ تِسْعَةٌ، وَفِي رِوَايَةٍ: سَبْعَةٌ، فَلَمَّا رَأى ذَلِكَ رَجُلٌ)-1(مِنَ الْمُسْلِمِينَ طَرَحَ عَلَيْهِ بُرْنُساً، فَلَمَّا ظَنَّ الْعِلْجُ أَنَّهُ مَأخُوذٌ نَحَرَ نَفْسَهُ، وَتَنَاوَلَ عُمَرُ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ عَبْدَالرَّحْمنِ بنِ عَوْفٍ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ فَقَدَّمَهُ، فَأَمَّا مَنْ كَانَ يَلِى عُمَرَ، فَقَدْ رَأى الَّذِى رَأَيْتُ ، وَأَمَّا نَوَاحِى الْمَسْجِدِ، فَإِنَّهُمْ َ يَدْرُونَ مَا ا َمْرُ، غَيْرَ أَنَّهُمْ قَدْ فَقَدُوا صَوْتَ عُمَرَ وَهُوَ يَقُولُ: سُبْحَانَ اللهِ. سُبْحَانَ اللهِ، فَصَلَّى بِهِمْ عَبْدُ الرَّحْمنِ صَ َةً خَفِيفَةً فَلَمَّا انْصَرَفُوا قَالَ: يَا ابنَ عَبَّاسٍ انظُرْ مَنْ قَتَلَنِي. قَالَ: فَجَالَ سَاعَةً ثُمَّ جَاءَ فَقَالَ: غُمُ الْمُغِيرَةِ ابنِ شُعْبَةَ قَالَ: قَاتَلَهُ اللهُ، لَقَدْ كُنْتُ أَمَرْتُ بِهِ مَعْرُوفاً ثُمَّ قَالَ: الْحَمْدُللهِ الَّذِى لَمْ يَجْعَلْ مَنِيَّتِي عَلَى يَدِ أَحَدٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ، لَقَدْ كُنْتَ أَنْتَ وَأَبُوكَ تُحِبَّانِ أَنْ تَكْثُرَ الْعُلُوجُ)-2(بِالْمَدِينَةِ، وَكَانَ الْعَبَّاسُ أَكْثَرَهُمْ رَقِيقاً، فَقَالَ ابنُ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللهُ عَنْهُمَا إِنْ شِئْتَ فَعَلْتُ. أىْ إِنْ شِئْتَ قَتَلْنَاهُمْ قَالَ: َ بَعْدَ مَا تَكَلَّمُوا بِلِسَانِكُمْ، وَصَلَّوا إلى قِبْلَتِكُمْ وَحَجُّوا حَجَّكُمْ، فَاحْتُمِلَ إلى بَيْتِهِ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ فَانْطَلَقْنَا مَعَهُ. قَالَ: فَكَأَنَّ النَّاسَ لَمْ تُصِبْهُمْ مُصِيبَةٌ قَبْلَ يَوْمَئِذٍ، فَقَائِلٌ يَقُولُ: أَخَافُ عَلَيْهِ، وَقَائِلٌ يَقُولُ: َ بَأسَ بِهِ، فَأُتِىَ بِنَبِيذٍ فَشَرِبَهُ، فَخَرَجَ مِنْ جَوْفِهِ، ثُمَّ أُتِىَ بِلَبَنٍ فَشَرِبَهُ فَخَرَجَ مِنْ جَوْفِهِ، فَعَرَفُوا أَنَّهُ مَيِّتٌ، وَجَاءَ النَّاسُ يُثْنُونَ عَلَيْهِ، وَجَاءَ شَابٌّ فَقَالَ:

أَبْشِرْ يَاأَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ بِبُشْرَى اللهِ عَزَّ وَجَلَّ، قَدْ كَانَ لَكَ مِنْ صُحْبَةِ رَسُولِ اللهِ # وَقَدَمٍ)-3(في ا ِسْ َمِ مَا قَدْ عَلِمْتَ، ثُمَّ وَلِيتَ فَعَدَلْتَ ثُمَّ شَهَادَةٍ فَقَالَ: وَدِدْتُ أَنَّ ذلِكَ كَانَ كَفَافاً َ عَلَيَّ وَ َ لِىَ، فَلَمَّا أَدْبَرَ الرَّجُلُ إِذَا إِزَارُهُ يَمَسُّ ا َرْضَ، فَقَالَ: رُدُّوا عَلَيَّ الْغُ َمَ فَقَالَ: يَا ابنَ أَخِى: ارْفَعْ ثَوْبَكَ فَإِنَّهُ أَنْقَى لِثَوْبِكَ، وَأتقَى لِرَبِّكَ، ثُمَّ قَالَ يَا عَبْدَاللهِ: انظُرْ مَا عَلَيَّ مِنَ الدَّيْنِ، فَحَسَبُوهُ فَوَجَدُوهُ سِتَّةً وَثَمَانِينَ أَلْفاً، أَوْ نَحْوَهُ، فَقَالَ إِنْ وَفَّى بِهِ مَالُ آلِ عُمَرَ فأدِّهِ مِنْ أَمْوَالِهِمْ، وَإِ َّ فَسَلْ في بَنِى عَدِىِّ بنِ كَعْبٍ، فَإِنْ لَمْ تَفِ أَمْوَالُهُمْ، فَسَلْ في قُرَيْشٍ، وَ َ تَعْدُهُمْ إلى غَيْرِهِمْ، وَأَدِّ عَنِّى هَذَا الْمَالَ، انْطَلِقْ إلى أُمِّ الْمُؤمِنِينَ عَائِشَةَ رَضِىَ اللهُ عَنْهَا، فَقُلْ: يَقْرَأُ عَلَيْكِ عُمَرُ السَّ َمَ، وَ َ تَقُلْ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، فَإِنِّى لَسْتُ الْيَوْمَ بَأمِيرِ الْمُؤمِنِينَ، وقُلْ يَسْتَأذِنُ عُمَرُ بنُ الْخَطَّابِ: أَنْ يُدْفَنَ مَعَ صَاحِبَيْهِ. قَالَ: فَاسْتَأذِنْ أَنْ يُدْفَنَ مَعَ صَاحِبَيْهِ، فَقَالَتْ: كُنْتُ أُرِيدُهُ لِنَفْسِى، وَ َوثِرَنَّهُ الْيَوْمَ عَلَى نَفْسِى، فَلَمَّا أَقْبَلَ قِيلَ: هَذَا عَبْدُاللهِ ابنُ عُمَرُ قَدْ جَاءَ، فَقَالَ: ارْفَعُونِى فَأَسْنَدَهُ رَجُلٌ إِلَيْهِ، فَقَالَ: مَالَدَيْكَ؟ قَالَ: الَّذِى تُحِبُّ يَا أَمِيرَ الْمُؤمِنِينَ أذِنَتْ، فَقَالَ: الْحَمْدُللهِ، مَا كَانَ شَئٌ أَهَمَّ إلَيَّ مِنْ ذلِكَ، فَإذَا أَنَا قُبِضْتُ فَاحمِلُونِى، ثُمَّ سَلِّمْ وَقُلْ: يَسْتَأذِنُ عُمَرُ، فَإنْ أَذِنَتْ لِى فَأَدْخِلُونِى، وَإِنْ رَدَّتْنِى فَرُدُّونِى إلى مَقَابِرِ الْمُسْلِمِينَ، فَجَاءَتْ أُمُّ الْمُؤمِنِينَ حَفْصَةُ)-1(رَضِىَ اللهُ عَنْها، وَالنِّسَاءُ يَسْتُرْنَهَا، فَلَمَّا رَأَيْنَاهَا قُمْنَا

فَوَلَجَتْ عَلَيْهِ فَبَكَتْ عِنْدَهُ سَاعَةً، وَاسْتَأْذَنَ الرِّجَالُ، فَوَلَجَتْ دَاخَ لَهُمْ، فَسَمِعْنَا بُكَاءَهَا مِنْ دَاخِلٍ، فَقَالُوا: أَوْصِ يَا أَمِيرَ الْمُؤمِنِينَ اسْتَخْلِفْ،

فقَالَ: مَا أَرَى أَحَداً أَحَقَّ بِهَذَا ا'مْرِ مِنْ هؤُءِ النَّفَرِ السِّتَّةِ الَّذِينَ تُوُفِّيَ رسولُ اللهِ #، وَهُوَ عَنْهُمْ رَاضٍ، فَسَمَّى عَلِيّاً وَعُثْمَانَ وَالزُّبَيْرَ وَطَلْحَةَ وَعَبْدَالرَّحْمنِ بْنَ عَوْفٍ وَسَعْداً رَضِيَ اللهُ عَنْهُم، وَقَالَ: يَشْهَدُكُمْ عَبْدُاللهِ بنُ عُمَرَ، وَلَيْسَ لَهُ مِنْ هذا ا'مْرِ شَئٌ، كَهَيْئَةِ التَّعْزِيَةِ لَهُ، فإنْ أَصَابَتِ ا''مَارَةُ سَعْداً فذَاكَ، وَإ' فَلْيَسْتَعِنْ بِهِ أَيُّكُمْ مَا أُمِّرَ فإنِّى لَمْ أَعزِلْهُ مِنْ عَجْزٍ وَ خِيَانَةٍ، وَقَالَ: أُوصِى الْخَلِيفَةَ مِنْ بَعْدِى بِا'نْصَارِ وَالْمُهَاجِرِينَ وَا'عْرَابِ وَبِأَهْلِ ا'مْصَارِ، فَلَمَّا قُبِضَ خَرَجْنَا بِهِ، فَانْطَلَقْنَا نَمْشِى، فَسَلَّمَ عَبْدُاللهِ وَقَالَ: يَسْتَأذِنُ عُمَرُ، فقَالَتْ: أَدْخِلُوهُ فَأُدْخِلَ، فَوُضِعَ هُنَالِكَ مَعَ صَاحِبَيْهِ، فَلَمَّا فُرِغَ مِنْ دَفْنِهِ أَجْتَمَعَ هؤُءِ الرَّهْطُ، فقَالَ عَبْدُالرَّحْمنِ ابْنُ عَوْفٍ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ: اجْعَلُوا أَمْرَكُمْ إلى ثََثَةٍ مِنْكُمْ، فقَالَ الزُّبَيْرُ: قَدْ جَعَلْتُ أَمْرِى إلى عَلِيٍّ، وَقَالَ طَلْحَةُ جَعَلْتُ أَمْرِى إلَى عُثْمَانَ، وقَالَ سَعْدٌ: قَدْ جَعَلتُ أَمْرِى إلى عَبْدِ الرَّحْمنِ بْنِ عَوْفٍ، فقَالَ عَبْدُالرَّحْمنِ: أَيُّكُمَا تَبَرَّأَ مِنْ هذَا ا'مْرِ فَنَجْعَلَهُ إلَيْهِ وَاللهُ عَلَيْهِ وَا''سْمُ لَيَنْظُرَنَّ أَفْضَلَهُمْ في نَفْسِهِ، فَأُسْكِتَ الشَّيْخَانِ، فقَالَ عَبْدُالرَّحْمنِ: أَفَتَجْعَلُونَهُ إلَيَّ، وَاللهُ عَلَيَّ أَنْ َ آلُوَ عَنْ أَفْضَلِكُمْ؟ قَا: نَعَمْ، فَأَخَذَ بِيَدِ أَحَدِهِمَا فقَالَ: لَكَ قَرَابَةِ رسوُلِ اللهِ #، وَالْقَدَمِ في ا''سَْمِ مَا قَدْ عَلِمْتَ، فَاللهُ عَلَيْكَ لَئِنْ أَمَّرْتُكَ لَتَعدِلَنَّ، وَلَئِنْ أَمَّرْتُ عُثْمَانَ، لَتَسْمَعَنَّ وَلَتُطِيعَنَّ، ثُمَّ خَ بِاŒخَرِ، فقَالَ لَهُ مِثْلَ ذلِكَ، فَلَمَّا أَخَذَ الْمِيثَاقَ قَالَ: ارْفَعْ يَدَكَ يَا عُثْمَانُ فَبَايَعَهُ وَبَايَعَ لَهُ عَلِىٌّ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ وَوَلَجَ أَهْلُ الدَّارِ فَبَايَعُوهُ]. أخرجه البخارى.

10. (1744)- Amr İbn Meymun el-Evdî anlatıyor: "Hz. Ömer hançerlendiği sabah ben ayaktaydım. O'nunla -yani Hz. Ömer'le- benim aramda sadece Abdullah İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) vardı. İki saf arasından geçince, arada durup bakmıştı. Bir boşluk gördü ve "Safları düz tutun" dedi. Saflarda herhangi bir boşluk kalmayınca öne geçip tekbir getirerek namaza başladı. İlk rek'atte cemaat toplanıncaya kadar, muhtemelen Yusuf veya Nahl suresini veya bunlara mümâsil bir sûre okudu.(Rükûye gitmek üzere) tekbir getirmişti ki, hançerlendiği sırada "Köpek beni öldürdü" veya "...yedi" diye bir ses işittim. el-Ilc (mel'unu), iki ağızlı bir bıçak elinde olduğu halde (kapıya doğru) fırladı, sağında solunda kime rastladı ise hançer sapladı. O gün cemaatten tam on üç kişi yaralamıştı. Bunlardan dokuzu derhal öldü. Bir rivayete göre yedi kişi ölmüştür. Bu durumu gören Müslümanlardan biri, herifin üzerine bir bürnus attı. el-Ilc yakalandığını zannederek bıçağı kendisine saplayıp intihar etti.

Hz. Ömer (radıyallâhu anh), Abdurrahmân İbnu Avf (radıyallâhu anh)'ı tutup öne geçirdi. Ömer'in arkasındakiler de benim gördüklerimi gördüler. Mescidin yan tarafındakiler, olup biten ne idi anlayamamışlardı. Ancak onlar, "sübhanallah, sübhanallah" diyen Hz. Ömer'in sesini duyuyorlardı. Abdurrahman cemaate namazı kısa bir şekilde kıldırıp tamamlattı. Cemaat namazdan çıkınca Hz. Ömer (radıyallâhu anh):

"Ey İbnu Abbâs, bak beni kim öldürdü!" dedi. (İbnu Abbâs) bir müddet dolaşıp döndü ve:

"Muğîre İbnu Şu'be'nin kölesi" dedi. Hz. Ömer (radıyallâhu anh):

"Allah canını alsın. Ben ona iyilik emretmiştim" dedi ve ilave etti:

"Ölümümü Müslümanlardan birinin eliyle yapmayan Allah'a hamdolsun. Sen ve baban, Medine'de el-

Ilc'ların (İranlı kölelerin) çoğalmasını severdiniz."
(Bu söz İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'a idi) çünkü en çok köle Abbâs (radıyallâhu anh)'da vardı. İbnu Abbas (radıyallâhu anhümâ):
"Dilerseniz yapayım -yani isterseniz onların hepsini öldürelim-" dedi. Hz. Ömer (radıyallâhu anh):
"Hayır, sizin dilinizle konuşmalarından, kıblenize müteveccih namaz kılmalarından, haccınızla haccetmelerinden sonra hayır!" dedi. Sonra evine taşındı. Onunla bizde gittik.
Sanki insanlara o güne kadar hiç musibet gelmemişti. Birisi: "Korkarım ölecek!" bir diğeri: "Bir şeyi yok" diyordu. Nebiz (hurma şırası) getirildi, ondan biraz içti. Bu, karnındaki yaradan geri çıktı. Sonra süt getirildi, ondan da içti. O da yarasından geri çıktı. İyice anlaşılmıştı, Ömer (radıyallâhu anh) ölecekti. Halk gelip kendisine senâda bulunuyordu. Bir genç geldi:
"Ey mü'minlerin emîri, Allah'ın müjdesiyle sizi müjdeliyorum. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la sohbetiniz var, bildiğiniz gibi İslâm'a geçmiş hizmetleriniz var. Sonra başa geçtiniz ve adaletli oldunuz ve sonunda şehadet!" dedi. Hz. Ömer (büyük bir tevazu ile):
"Bütün bunların (günahlarımı karşılayabilmesini, Allah'ın huzurunda) başa baş yeterli olmasını ne kadar isterim" diye cevapladı. Genç geri dönünce, izarının yere değmekte olduğunu gördü.
"Onu bana çağırın" dedi (ve gelince):
"Ey kardeşimin oğlu, giysini kaldır, öyle yapman giysini daha temiz kılar, Rabbine karşı muttaki ol!" dedi. Sonra bana yönelerek:
"Ey Abdullah, araştır bakalım üzerimde ne kadar borç var!" dedi. Hesapladılar, seksen altı bin dirhem kadar borcu olduğu anlaşıldı."
Ömer ailesinin malı yeterse, bunu onların malından ödeyin. Yetmezse Benî Adiyy İbnu Ka'b'ın malından ise. Onların malı da yetmezse Kureyş'in malından iste. Kureyş'ten başkasına gitme. Bana bedel bu malı öde. Mü'minlerin annesi Âişe (radıyallâhu anhâ)'ye git ve:
"Ömer sana selam ediyor", de. Sakın mü'minlerin emîri deme, bugün artık ben mü'minlerin emîri değilim" De ki: "Ömer İbnu'l-Hattâb iki arkadaşıyla birlikte gömülmek için senden izin istiyor."
Abdullah der ki:
"İzin istedim, selam verip girdim. Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) ağlıyordu.
"Ömer sana selam ediyor. İki arkadaşının yanında gömülmek için izin istiyor" dedim. Hz. Âişe:
"Onu ben kendim için düşünüyordum. Fakat Ömer'i bugün kendime tercih ediyorum" cevabını verdi. Geri dönünce Ömer'e:
"İşte Abdullah İbnu Ömer geldi!" denildi. Hz. Ömer (radıyallâhu anh):
"Ne haber getirdin?" dedi.
"İstediğiniz oldu, Hz. Âişe izin verdi" denilince:
"Elhamdülillah" dedi, nazarımda bundan daha mühim bir şey yoktu. Ruhum kabzedilince beni oraya götürün. (Oraya varınca, Âişe'ye tekrar) selam ver ve:"Ömer izin istiyor!" de. Eğer izin verirse beni içeri alın, eğer beni reddederse, beni Müslümanların mezarlığına götürün."
O sırada mü'minlerin annesi Hafsa (radıyallâhu anhâ) geldi. Kadınlar onu örtüyorlardı. Onu görünce kalktık. Ömer'in yanına girdi. Yanında bir müddet ağladı. Erkekler de izin istediler. Onlar için, içerde bir yere girdi. İçeriden ağlamasını işitiyorduk.
"Ey mü'minlerin emîri, dediler, vasiyet et, yerine birini tayin et!"
"Ben, dedi bu işe Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kendilerinden razı olarak öldüğü şu altı kişiden daha layık birini bilmiyorum. -ve isimlerini saydı:- Ali, Osman, Zübeyr, Talha, Abdurrahman İbnu Avf ve Sa'd (radıyallâhu anhüm)." devamla dedi ki:

"Size Abdullah İbnu Ömer şehâdet ediyor. Onun hilafet işiyle hiçbir ilgisi yok, tıpkı kendisine gelen taziye heyeti gibi. Emîrlik, şayet Sa'da isabet ederse, mesele yok. Aksi halde, kim emîr olursa ondan istifade etsin. Bilesiniz, ben onu aczi veya hıyâneti sebebiyle azletmedim."
Ömer şunu da söyledi:
"Benden sonra gelecek halifeye Ensâr'ı, Muhâcirîn'i, bedevîleri ve taşra halkını vasiyet ediyorum."
Ruhu kabzedilince, onu çıkardık. Yayan (Hz. Âişe'ye kadar) geldik. Abdullah selam verip:
"Ömer izin istiyor!" dedi.
"Alın içeri!" dedi ve derhal içeri alındı. İki arkadaşıyla birlikte oraya kondu.
Defin işinden boşalınca, hilafet hey'eti toplandı. Abdurrahman İbnu Avf (radıyallâhu anh): "Seçimin asgarî ihtilafla yürümesi için) aranızdan üç kişi seçin!" dedi. Zübeyr (radıyallâhu anh):
"Ben reyimi Ali (radıyallâhu anh)'ye verdim" dedi. Talha (radıyallahu anh) da:
"Ben reyimi Osman'a verdim" dedi. Sa'd (radıyallâhu anh):
"Reyimi ben de Abdurrahmân İbnu Avf'a verdim" dedi. Abdurrahman (radıyallâhu anh) (Hz. Ali ve Hz. Osman'a yönelerek): "Hanginiz bu işten (halife adaylığından) çekilir, böylece, halifemizi belirleme işini ona bırakırız. Allah ve Müslümanlar onun üzerinde murakıbtır. O da kanaatince en iyi olanı araştıracaktır" dedi. Ancak bu iki şeyh (Hz. Ali ve Hz. Osman (radıyallâhu anhümâ) sükut ettiler. Bunun üzerine Abdurrahman onlara:
"Seçme işini bana bırakır mısınız? Allah en efdalinizi seçmem hususunda benim üzerimde murakıbdır!" dedi. O ikisi de: "Evet!" dediler. İkisinden birinin (Hz.Ali (radıyallâhu anh)'nin elinden tuttu ve:
"Senin Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a yakınlığın, İslâm'da da kıdemin, (önceliğin) var, bunu biliyorsun. Allah da üzerinde murakıbtır. Kasem ediyorum, seni seçecek olsam mutlaka adaletli olursun, Osman'ı seçecek olsam kesinlikle onu dinleyip itaat edersin.." Dedi. Sonra diğerine yönelerek, ona da buna benzer sözler söyledi. Her ikisinden de misak (yani kesin söz) aldıktan sonra:
"Ey Osman kaldır elini!" dedi ve ona biat etti. Ali (radıyallâhu anh)'de biat etti.
Sonra (kapılar açıldı) Medine halkı da gelip Hz. Osman'a biat etti." [Buhârî, Fedâilu'l-Ashâb 8, Cenaiz 96, Cihad 174, Tefsir, Haşr 5, Ahkâm 43.][376]

AÇIKLAMA:

1- Bu vak'a kaynaklarda farklı şekillerde rivayet edilmiştir. Buhârî'de de bir çok babta geçer. Kitabu'l-Ahkâm'da bazı noktalarda tamamlayıcı ziyade bilgi mevcuttur.
2- Hz. Ömer'i şehid eden el-Ilc, Mugîre İbnu Şu'be'nin künyesi Ebû Lü'lü olan Fîruz İbnu Sa'd adındaki İran asıllı kölesinin lakabıdır.
İbnu Sa'd'ın bir rivayetine göre: "Hz. Ömer (radıyallâhu anh) Medine'ye büluğa ermiş kölelerin girmesini yasaklamıştı. Kûfe'de vali olan Muğîre İbnu Şu'be (radıyallâhu anh) yazdığı mektupta Hz.Ömer (radıyallahu anh)'e, yanında bulunan san'atkâr bir köleden bahsetmiş, onun Medine'ye girmesi için izin taleb etmişti. Tavsiye mektubunda kölenin, halkın istifade edeceği demircilik, nakkaşlık, marangozluk gibi maharetleri olduğunu belirtmişti. Bu mektup üzerine Hz. Ömer (radıyallâhu anh) Fîruz'a izin vererek Medîne'ye girmesine müsaade etmişti. Mugîre de kölesine ayda yüz dirhem ödeme yapmasını söylemişti. Fîruz bu paranın ağır geldiğini Hz. Ömer'e şikâyeten söylemiş ise de Hz. Ömer: "Senin yaptığın işin yanında bu ödediğin çok olmamalı" demişti.

Fîruz cevaptan memnun kalmamış ve öfkeli şekilde ayrılmıştı. Birkaç gün sonra Halife kendisine uğrayan Fîruz'a:
"Bana söylendiğine göre, "Dilediğim takdirde rüzgarla çalışan bir un değirmeni yaparım" demişsin!" der. Köle asık çehre ile ona bir nazar atıp:
"Sana öyle bir değirmen yapacağım ki, herkes ondan bahsedecek" cevabını verir.
Birkaç gün sonra iki başlı bir hançer hazırlayarak, mescidin bir köşesine saklar..."
Hâdisenin cereyan tarzı rivayetlerde farklı şekillerde anlatılmıştır. Sadedinde olduğumuz Buhârî rivayetinde anlatılan şekliyle iktifa ederek, diğerlerini anlatmaya gerek görmüyoruz.
3- Burada dikkat çekilmesi gereken bir husus, altılı şûra heyetinde halife adayı ikiye düştükten sonra, bunlardan birini (yani Hz. Ali ile Hz. Osman'dan birini) seçme işinde, hakemlik rolünü üzerine alan Abdurrahman İbnu Avf (radıyallâhu anh)'ın takip ettiği çalışma vetiresidir. Sadedinde olduğumuz rivayet o noktayı o kadar kısa geçmiş ki, sanki bunlardan birini tercih işi bir oturumda halledilmiş gibi bir mâna çıkmaktadır. Halbuki bu iş, hiç ara vermeden geceli gündüzlü üç günlük bir çalışma ile halledilmiştir. Bir rivayette Hz. Abdurrahman'ın üç gün hiç uyumadığı ifade edilmiştir.
O safha, yine Buharî'nin Kitabu'l-Ahkâm'da, Misver İbnu Mahreme tarafından anlatılmaktadır. Buna göre, Abdurrahman İbnu Avf, Misver (radıyallâhu anhümâ)'i, şûra üyeleriyle teker teker konuşmada, çağırmak için elçi olarak kullanmıştır.
Bir seferinde Sa'd'ı ve Zübeyr'i çağırtmış. Bir seferinde Hz. Ali'yi çağırtmış, hususî şekilde konuşmuş, "Hz. Ali ümitvar bir hava ile ayrılmış, Abdurrahman, Hz. Ali'den bir endişe hissetmiştir.
Hz. Osman'ı çağırtmış, onunla uzun uzun konuşmuş, sabah ezanı ayrılmalarına sebep olmuştur vs.
Bir başka rivayetin ziyadesine göre: "Bu konuşmalar sırasında zaman zaman, hususî konuşmaların ev sahibine gizli bir tarafı kalmayacak kadar sesleri yükselmiştir."
İbnu Hacer, Abdurrahman İbnu Avf'ın Hz. Ali (radıyallâhu anhümâ)' den duyduğu korku ve endişenin Hz.Ali'den başkasını seçtiği takdirde, Ali'nin buna muvafakat göstermeyebileceği korkusu olduğunu açıklar, bazı karineler zikreder.
Abdurrahman İbnu Avf, bu üç gün içerisinde kadınlara varıncaya kadar bütün Medine halkıyla görüşmüş ve anlamıştır ki büyük ekseriyet Hz. Osman'ı tercih etmektedir.
Hz. Osman'ı seçmesi halinde Hz.Ali'nin mutabakat etmeme ihtimalini bertaraf edebilmek için Hz. Yusuf (aleyhisselam)'un ölçek arama kıssasında yaptığı üzere önce Hz. Ali'den başlamak üzere, vereceği hükme uyacakları hususunda kesin garanti (mevsık) alır. Mihver (radıyallâhu anh)'in anlattığına göre:"
(İstişareleri, görüşmeleri tamamlayan Abdurrahman İbnu Avf, üçüncü günün sabahı) namazdan sonra şûra heyetini minberin yanında toplar. Medine'de bulunan Muhâcir ve Ensâr'ı çağırtır. Hz. Ömer'le hacc yapmış olan askerî komutanları çağırtır..."
Bu cemaat toplandıktan sonra sadedinde olduğumuz Amr İbnu Meymun'un rivayetinde geçtiği üzere, Abdurrahman İbnu Avf, Hz. Ali'nin gönlünü alıcı ve hatta ümit verici bir üslubla, ilk defa ondan başlayarak şöyle der:
"Ey Ali, senin Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a yakınlığın, İslam'da kıdemin var, bunu biliyorsun. Allah da üzerinde murakıptır. Eğer seni seçersem halka adaletli davranacaksın. Yok Osman'ı seçersem dinleyip itaat edeceksin!"
İkinci olarak aynı sözlerle Hz. Osman'a hitab eder.
Her ikisinden de cemaatin huzurunda kesin söz aldıktan sonra Hz. Osman'ı halife ilan eder ve herkes ona biat eder.

4- Rivayetler, Hz.Abdurrahman (radıyallâhu anh)'ın, Osman'ı seçmesine müessir olan bir anlaşmazlığı belirtirler. Yani bir hususta Hz. Ali ile anlaşamazlar. O da şu: Abdurrahman İbnu Avf, ön görüşmeler sırasında Hz.Ali'ye sorar: "Ey Ali, bu işe seni seçtiğim takdirde Allah'ın sünneti, Peygamberinin sünneti ve önceki iki halifenin sünneti üzere icraatta bulunmak şartı ile bana söz verir misin?
Hz. Ali (radıyallâhu anh): "Hayır, lakin tâkatım üzere" diye cevap verir.
Hz. Abdurrahman sorusunu üç kere tekrar eder. Hz. Ali de her seferinde aynı cevabı verir.
Aynı soruyu Hz. Osman'a tevcih eden Abdurrahman İbnu Avf, ondan: "Ey Ebû Muhammed, ben bu şart üzere sana biat ediyorum!" der ve üç kere tekrar eder.
Bunun üzerine Hz. Abdurrahman kalkar, sarığını sarar, kılıncını kuşanır, mescide girip minbere çıkar. Hamd u senadan sonra Hz. Osman'ı çağırıp biat eder."
5- Şunu da kaydedelim ki, İbnu Hacer'in muhtelif kaynaklardan naklen kaydettiği rivayetlere göre, Hz. Ömer'den sonra hilafete Hz. Osman (radıyallâhu anh)'ın geçeceği, Hz. Ömer'in hilafeti yıllarından beri, İslam âleminin her tarafında beklenen bir husustur. Bir rivayet şöyle:
"Hârise İbnu Mudrib demiştir ki: "Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'in hilafeti sırasında hacc yaptım. Karşılaştığım kimseler arasında Hz. Ömer' den sonra, Osman'ın halife olacağından şekke düşen hiç kimseyi görmedim."
6- Hadis metninde geçen bir meselenin açıklanmasında fayda var: Hz. Ömer, şûra üyelerini saydıktan sonra: "...Emîrlik şayet Sa'd'a isabet ederse, mesele yok. Aksi halde, kim emîr olursa ondan istifade etsin. Bilesiniz, ben onu aczi veya hıyâneti sebebiyle azletmedim" demiştir. Burada şu hâdiseye işaret etmektedir: Sa'd İbnu Ebî Vakkâs (radıyallâhu anh), Irak fatihidir. Oraları İslâm'a kazandıran orduların başkomutanıdır. Kisra'nın Medâin şehrini fethetmiştir. Kûfe şehrinin bânisidir. Ayrıca Hz. Ömer (radıyallâhu anh), onu hicrî 21 yılında Kûfe'ye vali tayin etmiştir. Bilahare, bu vazifeden azletmiştir.
İşte rivayette temas edilen azl vak'ası budur. Hz. Ömer (radıyallâhu anh), Sa'd'ın aleyhine azli bahâne ederek, dedikodu yapılabileceğini düşünerek iade-i itibar nevinden bir açıklama ile, ortada bir ihânet veya beceriksizlik olmadığını, kim halife olursa, kendisinden istifade edilmesi gereken ihlâslı, dirayetli bir zat olduğunu belirtmiştir.
Nitekim, Sa'd (radıyallâhu anh), Hz. Ömer'den sonraki dönemlerde patlak veren fitne hareketlerine katılmamak ve hatta, bir ara hilafet teklif edilmiş olmasına rağmen bu netâmeli işi kabul etmemekle dirayet ve ihlâsını göstermiştir.
Hz. Ömer (radıyallâhu anh) onun azil sebebini beyan etmez ise de, bu yüce halifenin, Halid İbnu Velid'i ordu komutanlığından azlediş sebebi ile alâkalı olarak Taberî'de gelen beyanatı bu hususu da aydınlatabilir: "Ben Hâlid'i ona karşı olan kinimden veya onun herhangi bir ihânetinden dolayı azletmedim. Azledişimin sebebi başkadır. Kazandığı her zafer onun şahsî faziletlerinden bilinmeye başlandı. O, bu başarıların gerçek fâili görülüyor, Allah unutuluyordu. Halbuki Allah, Müslümanlara bir zafer müyesser kıldığı zaman ona şükretmek gerekir, nankörlük değil. Tâ ki yenilerini versin.. Her zaferi ondan bilmek zorundayız, ne Hâlid'den ne de bir başkasından. İşte halk arasında çıkacak fitneyi önlemek için Hâlid'i azlettim."
Bu rivayetin ışığıyla bakınca, Hz. Ömer'in, İslâm ordusunun kazandığı zaferleri, komutanlardan bilerek, onları aşırı şekilde tebcile ve putlaştırmaya götürecek bir ruh halinin halk arasında hâkim olmasını istemediği ve bu maksadla tedbirler aldığı anlaşılmaktadır. Öyle ise Sa'd'ın azli de benzer

bir maksadla yapılmış olabilir. [377]

7- Hadisten çıkarılan bazı hükümler

HADİSTEN ÇIKARILAN BAZI HÜKÜMLER

Bu uzun hadis, dikkat ettikçe çıkarılabilecek pek çok hüküm ve fayda ihtiva etmekte ise de, İbnu Hacer'in kaydettiği belli başlılarını şöyle sıralayabiliriz:
1- Hz. Ömer'in Müslümanların hepsine karşı duyduğu şefkat ve hayırhahlık, onlar arasında sünnetin tatbikini istemesi.
2- Hz. Ömer'in Rabbinden şiddetli korkusu, dinin tatbiki için gösterdiği titizlik, kendi nefsine olan titizliğinden fazla olduğu.
3- Yüze karşı medih yasağı, ifrat ve mübalağalı hallerle, yalana kaçan hallere mahsustur. Bu sebepten, Hz. Ömer, kendini öven genci, uzun elbise giymekten menettiği halde, şahsına yaptığı övgüden menetmemiştir.
4- Borcun ödenmesi için vasiyette bulunmak.
5- Hayırlı kimselerin yanına gömülmek için itina göstermek.
6- İmam seçiminde istişâre ve efdalin tercihi.
7- İmamet, biat akdi ile kesinleşir.
8- İbnu Battâl der ki: "Mefdûl'ün, kendinden efdal varken imam seçilmesinin cevâzına delil var. Böyle olmasaydı, hilâfet işi altı kişiden birinin seçilmesine bırakılmazdı. Zira Hz. Ömer biliyordu ki, bunlar faziletçe mutlak bir eşitliğe sahip değildir, biri diğerinden efdaldir."[378]

-11- وعن عبدالله بن سم رَضِىَ الله عَنْهُ قال:]لَمَّا حُوصِرَ عُثْمَانُ رَضِىَ الله عَنْهُ وَلّى أبَا هُرَيْرَةَ عَلى الصَّةِ، وَكَانَ ابْنُ عَبَّاسٍ يُصَلِّى أحْيَاناً، ثُمَّا بَعَثَ عُثْمَانُ إلَيهِمْ، فقَالَ مَا تُرِيدُونَ مِنِّى؟ قَالُوا: نُرِيدُ أنْ تَخْلَعَ إلَيْهِمْ أمْرَهُمْ، ثُمَّ قالَ: َ أخْلَعُ سِرْباً سَرْبَلَنِيهِ الله عَزَّ وَجَلَّ، فقَالُوا: فَهُمْ قَاتِلُوكَ. قالَ: لَئِنْ قَتَلْتُمُونِى َ تَتَحَابُّونَ بَعْدِى أبَداً، وَ تُقَاتِلُونَ بَعْدِى عَدُوّاً جَمِيعاً، وَلَتَخْتَلِفُنَّ عَلَى بَصِيرَةٍ، يَا قَوْمِ َ يَجْرِمَنَّكُمْ شِقَاقِى أنْ يُصِيبَكُمْ مِثْلُ مَا أصَابَ مَنْ قَبْلَكُمْ فَلَمَّا اشْتَدَّ عَلَيْهِ ا'مْرُ أصْبَحَ صَائِماً يَوْمَ الجُمُعَةِ، فَلَمَّا كانَ في بَعْضِ
النَّهَارِ نَامَ فقَالَ: رَأيْتُ اŒنَ رسُولَ الله # فقَالَ لِى إنَّكَ تفْطِرُ عِنْدَنَا اللَّيْلَةَ فَقُتِلَ مِنْ يَوْمِهِ، ثُمَّ قَامَ عَلِيٌّ رَضِىَ الله عَنْهُ خَطِيباً فَحَمِدَالله وَأثْنَى عَلَيْهِ وَقَالَ: أيُّهَا النَّاسُ! أقْبِلُوا عَلَىَّ بِأسْمَاعِكُمْ وَأبْصَارِكُمْ، إنِّى أخَافُ أنْ أكُونَ أنَا وَأنْتُمْ قَدْ أصْبَحْنَا في فِتْنَةٍ وَمَا عَلَيْنَا فِيهَا إَّ ا"جْتِهَادُ، وَإنَّ الله تَعالى أدَّبَ هذِهِ ا'مَّةَ بِأدَبَيْنِ: الْكِتَابِ والسُّنَّةِ، ض هَوادَةَ عِنْدَ السُّلْطَانِ فِيهِمَا، فأتَّقُوا الله وَأصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ، ثُمَّ نَزَلَ وَعمَدَ إلى مَا بَقِىَ مِنْ بَيْتِ المَالِ فَقَسَّمَهُ عَلى المُسْلِمِينَ[. أخرجه رزين.» يَجْرِمَنَّكُمْ«: أى َ يَحملنكم: والشِّقَاقُ: النزاعُ والخف. »وَالْهَوادَةُ« السكون والموادعة، والرضا بالحالة التى ترجى معها سمة .

11. (1745)- Abdullah İbnu Selâm (radıyallâhu anh) anlatıyor:
"Hz. Osman (radıyallâhu anh) muhâsara edildiği zaman, namaz kıldırma işine Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh)'yi tayin etti. Bâzan Hz. İbnu Abbas kıldırıyordu. Sonra, Hz. Osman (isyancılara) elçi yollayıp, benden ne istiyorsunuz? diye sordu. Onlar: "Hilâfetten ayrılmanı istiyoruz" dediler. O da: "Allah'ın bana giydirdiği bir kaftanı çıkarmam" diyerek reddetti.
"Onlar seni öldürecekler!" dediler. O:
"Beni öldürdüğünüz takdirde, ebediyyen birbirinizi sevmeyecek, düşmanla elbirlik savaşamayacaksınız. Göre göre ihtilâfa düşeceksiniz. Ey kavm, bana karşı çıkardığınız şu ihtilâf sakın ola başınıza, sizden öncekilerin maruz kaldığı belâyı dolamasın!" dedi. İhtilâlcilerin tazyikleri artınca, cuma gününe oruçlu olarak girdi. Gün biraz ilerleyince uyudu. Uyanınca:
"Şu anda rüyamda Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı gördüm. Bana: "Akşam yanımızda iftarını yapacaksın" buyurdu" dedi.
O gün öldürüldü. Sonra Hz. Ali (radıyallâhu anh) hutbe okumak üzere kalktı. Hamd ü senâdan sonra:
"Ey insanlar, dedi, bana yaklaşın, gözlerinizi, kulaklarınızı dört açın. Şahsen ben ve sizler hepimizin fitnenin içine düşmemizden korkuyorum. Fitne sırasında, hepimize gayret gerekecek." Devamla dedi ki:
"Allah bu ümmeti iki edeble terbiye etti: Kitap ve Sünnet. Bunların (tatbiki hususunda), sultan nezdinde gevşeklik olamaz. Öyle ise Allah'tan korkun, aranızdaki meseleleri halledin."
Hz. Ali (radıyallâhu anh) bunları söyleyip minberden indi ve beytü'lmaldan arta kalan servete yönelerek Müslümanlar arasında taksim etti." [Rezîn ilâvesidir, kaynağı bulunamamıştır.][379]

-12- وعن الحسن البصرى رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]اسْتَقْبَلَ واللهِ الحَسَنُ بْنُ عَلِيّ مُعَاوِيَةَ بِكَتَائِبَ أمْثَالِ الجِبَالِ، فقَالَ عَمْرُو بْنُ العَاصِ لِمُعَاوِيَةَ: إنِّى وَاللهِ ‘رَى كَتَائِبَ َ تُوَلّى حَتَّى تَقْتُلَ أقْرَانَهَا، فقالَ لَهُ مُعاوِيَةُ. وَكَانَ وللهِ خَيْرَ الرَّجُلَيْنِ: أىْ عَمْرُوا أرَأيْتَ إنْ قَتَلَ هؤُءِ هؤُءِ، وَهؤُءِ هؤُءِ، مَنْ لِى بِأُمُورِ المُسْلِمِينَ، مَنْ لِى بِنِسَائِهِمْ، مَنْ لِى بِضَيْعَتِهِمْ، فَبَعَثَ إلَيْهِ رَجُلَيْنِ مِنْ قُرَيْشٍ مِنْ بَنِى عَبْدِ شَمْسٍ: عَبْدَ الرَّحْمنِ بْنَ سَمُرَةَ، وَعَبْدَ اللهِ ابنَ عَامِرٍ فقَالَ: اذْهَبَا إلى هذَا الرَّجُلِ وَاعْرِضَا عَلَيْهِ، وَقُوَ لَهُ واطْلُبَا إلَيْهِ، فَأتَيَاهُ فَدخَ عَلَيْهِ فَتَكَلَّمَا، وَقَاَ لَهُ وَطَلَبَا إلَيْهِ فقَالَ لَهُمْ الحَسَنُ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ إنَّا بَنِى عَبْدِالمُطَّلِبِ قَدْ أصَبْنَا مِنْ هَذَا المَالِ، وَإنَّ هذِهِ ا‘مَّةَ قَدْ عَاثَتْ في دِمَائِهَا. قَاَ: فإنَّهُ يَعْرِضُ عَلَيْكَ كَذَا وَكَذَا، ويَطْلُبُ إلَيْكَ وَيَسْألُكَ. قَالَ فَمَنْ لِى بِهذَا: قَاَ نَحْنُ لَكَ بِهِ، فَمَا سَألَهُمَا شَيْئاً إَّ قَاَ نَحْنُ لَكَ بِهِ فَصَالَحَهُ. قالَ الحَسَنُ الْبَصَرِىُّ: سَمِعْتُ أبَا بَكْرَةَ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: رَأيْتُ رسولَ اللهِ # عَلى المِنْبَرِ وَالحَسَنُ ابنُ عَلِيّ إلى جَانِبِه وَهُوَ يُقْبِلُ عَلى النَّاسِ مَرَّةً، وَعَلَيْهِ أُخْرَى وَيَقُولُ: إنَّ ابْنِى هَذَا سَيِّدٌ وَلَعَلَّ اللَّه تَعَالى أنْ يُصْلِحَ بِهِ بَيْنَ فِئَتَيْنِ عَظِيمَتَيْنِ مِنَ المُسْلِمِينَ[. أخرجه البخارى.»الكَتَائِبُ«: جمع كتيبة، وهى قطعة من الجيش مجتمعة، وقوله: »عَاثَتْ«: أى أفسدت. »والعَيْثُ«: الفساد.

12. (1746)- Hasan Basrî (rahimehullah) hazretleri anlatıyor:
"Hasan İbnu Ali, vallahi Hz. Muâviye (radıyallâhu anhümâ)'yi dağlar gibi büyük askerî birliklerle

karşıladı. Bunun üzerine Amr İbnu'l-As, Hz. Muâviye'ye:
"Ben vallahi, öyle askerî birlikler görüyorum ki, bunlar kendileri gibi (sayıca ve keyfiyetçe) akrân olan birlikleri öldürmedikçe geri dönmezler" dedi. Muâviye de Amr (radıyallâhu anh)'a -ki vallahi Hz. Muâviye bu iki adamın hayırlısıdır- şu cevabı verdi:
"Ey Amr, söyle bakalım! Şunlar (bizimkiler) öbürlerini, öbürleri de şunları öldürseler Müslümanların işlerini kim benim adıma yürütecek, kim kadınlarının, yetimlerinin bakımını benim adıma üzerine alacak?"
Sulh yapmak için, Kureyş'in Benî Abdişşems boyundan iki kişiyi yani Abdurrahman İbnu Semüre ve Abdullah İbnu Âmir'i, Hz. Hasan (radıyallâhu anh)'a gönderdi. Bunlara:
"Haydi, şu zâta gidin, ona (sulh yapmak istediğimizi) söyleyin. (Hilâfet arzusundan vazgeçmesini) taleb edin, (buna mukabil ne isterlerse) verin!" dedi. Bunlar Hz. Hasan (radıyallâhu anh)'ın yanına gidip, huzuruna çıktılar. (Hz. Muâviye'nin tenbihine uygun olarak) konuştular. (Hilâfeti Hz. Muâviye'ye bırakması halinde ne isterse vereceğini) söylediler. Hz. Hasan (radıyallâhu anh) onlara:
"Bizler Abdulmuttalib'in oğullarıyız. Beytu'lmaldan bir hissemiz var. Bu ümmet (ihtiyaç karşısında mal için) kanını isrâf etmeye başladı. (Beytu'lmaldan bize ayrılacak hisse nedir?)" dedi. Onlar:
"Hz. Muâviye size şunları teklif ediyor, hilâfetten vazgeçmenizi taleb ediyor, mukabilinde ne istediğinizi soruyor" dediler. Hz. Hasan (radıyallahu anh):
"Sizin bu vaadlerinizi bize kim tekeffül edecek?" dedi. Elçiler:
"Sana biz tekeffül ediyor, garanti veriyoruz!" dediler. Hz. Hasan her ne talebte bulundu ise hepsine:
"Biz tekeffül ediyoruz!" diyerek teminat verdiler. Böylece Hz. Hasan, Hz. Muâviye (radıyallâhu anhümâ) ile sulh yaptı.
Hasan Basrî demiştir ki:
"Ben Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'i işittim şöyle demişti: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı minberde gördüm, yanında Hz.Hasan İbnu Ali vardı. Bâzan halka yöneliyor, bazan Hasan'a yöneliyor ve: "Şu oğlum, seyyiddir. Umulur ki, Allah bununla iki muazzam Müslüman orduyu sulha kavuşturacak" diyordu." [Buhârî, Sulh 9, Menâkıb 25, Fedailu'l-Ashâb 22, Fiten 20.][380]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Hasan (radıyallâhu anh), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın torunudur. Babası Hz. Ali, annesi Hz. Fatıma (radıyallâhu anhümâ)'dır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın müşfik terbiyelerinde yetişmiş bahtiyarlardandır. İbadet, takva, ümmet-i Muhamed'e karşı sevgi gibi evsafta emsâlinden üstündü.
Babası Hz.Ali (radıyallâhu anh) şehid edildiği zaman (hicretin 40. yılı Ramazan'ı) kendisine biat edilmişti. Biat akdi, babasının ölüm anlarında tamamlanmıştır. Biat edenlerin, sayıca 40 binden fazla olduğu belirtilir. Irak, Horasan, Hicaz, Yemen gibi beldeler hilâfetini tanımıştır. Bu minval üzere 7 ay kadar hilâfette kaldı. Şam'da bulunan Hz. Muâviye onun hilâfetini tanımadı, ordusunun başına geçerek üzerine yürüdü. O da Muâviye'yi karşılamak üzere ordusuyla hareket etti. Sadedinde olduğumuz rivayetten de anlaşılacağı üzere, Hz. Muâviye, Hz. Hasan'ın ordusunu altedemeyeceğini anladığı için, hilâfeti bazı tavizler mukabilinde sulh yoluyla kendisine bırakmasını teklif etti.
Üsdü'l-Gâbe'nin bir rivayetine göre, sulh teklifi Hz. Hasan tarafından yapılır.
Hülâsa Hz. Hasan, askerleriyle meseleyi müşâvere eder, Müslümanlar arasında cereyan eden Sıffîn

ve Nehrevân savaşlarını, bunların acı neticelerini hatırlatır, sulha taraftar olmalarını telkin eden bir konuşma yaparak, karârı askerlere bırakır. Askerler sulha talib olurlar ve İslâm tarihinde Âl-i Beyt'in şerefini artıran, ümmetin onlara olan sevgisinin ziyadeleşmesine vesile olan sulh yapılır ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ihbar-ı gayb nev'ine giren bir mucizesi daha zâhir olur. Zîra sağlığında, Hz. Hasan (radıyallâhu anh)'ın iki büyük Müslüman grup arasında sulha vesile olabileceğini tebşir etmiş idi. Bazı rivayetlerde ümit ifade eden لَعَلَّ kelimesi kullanılmış ise de bazı rivayetlerde cezm ifade eden siga kullanılmıştır.
2- Hz. Hasan'ın Hz. Muâviye (radıyallâhu anhümâ)'ye biat tarihi ihtilâflıdır. Hicretin 40. yılında Rebiyyülevvelde mi, Rebiyyülâhirde mi ve hangi günlerinde? kesinlik bilinmediği için hilâfet müddeti 6 aydan biraz fazla, veya 8 aya yakın denmiştir.[381]
3- Hadisin ifade ettigi faydalar

HADİSİN İFADE ETTİGİ FAYDALAR:

* Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in mucizesi gözükmektedir.
* Hz. Hasan, ümmetin menfaati için saltanatı terkederek büyük bir fazilet örneği olmuştur. Sayı azlığı, zillet, dünyevî bir menfaat için değil, sırf rızâyı Bârî için böyle yapmıştır, rivayetler bu hususu tasrih eder.
* Hadis, Hz. Muâviye ve Hz. Hasan, her iki tarafın Müslüman olduğunu te'yid etmekte, böylece Harîciler'in her iki tarafı da tekfir iddiaları Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından tekzib edilmiş olmaktadır. Süfyan İbnu Uyeyne her iki tarafın Müslüman olduğunu te'yid eden مِنَ الْمُسْلِمِينَ tâbiri karşısında hayret etmiş: "Bu bizi cidden memnun etti..." demiştir.* İnsanlar arasını bulmanın, bilhassa kana mani olacak sulhün fazileti görülmektedir.
* Hz. Muâviye'nin ümmet karşısındaki re'feti görülmekte, siyasî dehâsı, tedbiri anlaşılmaktadır.
* Efdal varken mefdûlün (faziletçe az olanın) halifeliğinin caiz olduğuna delil var. Çünkü Sa'd İbnu Ebi Vakkas, Sa'd İbnu Zeyd gibi Aşere-i Mübeşşere'den ve Bedir Ashâbı'ndan iki kişi henüz hayatta iken, faziletçe dûn olan Hz. Muâviye ve Hz. Hasan halife olmuşlardır.
* Müslümanların maslahatı için kişinin hilâfetten istifa etmesi, buna mukabil mal kabûl etmesi caizdir.
* Toruna oğul denilebilir. Ulemâ, dedenin hanımının, kızının oğluna haram olduğunda ittifak eder, keza kızın oğlunun hanımı da dedesine haramdır, miras meselesinde ihtilâf olsa da haramlık hususunda icma vardır.
* Sıffîn Savaşı'nda Hz. Ali daha haklı, hakka daha yakın olsa da, Hz. Ali veya Hz. Muâviye'nin yanında yer almaktan kaçanların re'ylerinin doğruluğu da anlaşılmıştır. Daha önce de zikrettiğimiz gibi Sa'd İbnu Ebî Vakkas, İbnu Ömer, Muhammed İbnu Mesleme, Ebû Bekre, Üsâme (radıyallâhu anhüm ecmain) vs. bu görüşte idiler.
* Cumhur, Hz. Ali'nin yanında yer alarak savaşanların doğru hareket ettiğine hükmetmiştir. Bunda şu âyete dayanırlar: "Mü'minlerden iki tâife kendi aralarında savaşırlarsa aralarını barıştırın. Eğer onlardan biri diğerine karşı hâlâ tecâvüz ederse, o tecâvüz edenle Allah'ın emrine dönünceye kadar savaşın" (Hucurât 9).
Âyette mütecâviz, âsi tâife ile savaş emredilmektedir. Hz. Ali ile savaşanlar âsi (buğât) kabul

edilmiştir. Bununla beraber, Cumhur, bu iki taifeden herhangi birinin zemmedilmesine fetvâ vermemiş, "İçtihad ettiler. İçtihadda bir taraf hata etti, bir taraf isabet. Müctehid hatasından dolayı muâheze edilmez" demiştir.[382]

HUL' BÖLÜMÜ

Umumî Açıklama:

Hul' ve hal' giyilmiş bir elbiseyi çıkarmak mânasındadır. Ancak hul', bir nevi boşanmayı ifadede ıstılah olmuştur. Muhâlaa kelimesi de aynı mânada kullanılır. Karı ile koca, aralarındaki ilginin fazlalığı sebebiyle, bizzat âyet-i kerimenin nassıyla (Bakara 187) birbirlerine libas (giysi) olarak tavsif ve telâkki edilmişlerdir. Şu hâlde boşanma, bu elbisenin çıkarılmasına teşbih edilerek hul' denmiştir.

Hul' boşanmanın bir nev'idir. Daha ziyade kadının boşanma talebinin erkek tarafından kabul edilmesiyle vukua gelen boşanmayı ifade eder. Boşanma yetkisi normalde erkeğin elinde bulunması sebebiyle, kadın, bir ivâz (karşılık) mukabilinde kocasını boşanmaya ikna etmiştir. Mesela mehr-i muacceli iade eder, mehr-i müeccelinden vazgeçer veya belli bir meblağda anlaşır. Şu halde kocanın, zevcesine: "Şu kadar meblağ mukabilinde seni hul' ettim" demesi durumunda zevcenin "kabul eyledim" demesi ile boşanma tahakkuk eder.

Hul' muamelesi emir sigasıyla da olabilir. Şöyle ki koca, hanımına: "Nefsini şu kadar meblağ mukabilinde hul' et" der, zevece de "hul' ettim" derse, boşanma tamam olur.

Boşanma bu muhtevâda (yani kadının, kocayı bir ivaz mukabili boşanmaya razı etmesi suretinde) olmak şartıyla, başka kelimeler de kullanılabilir. Mesela koca zevcesine: "Nefsini mehrin mukabilinde sana bey' ettim (sattım) dese, öbürü de, "iştira ettim (satın aldım)" dese boşanma gerçekleşir.

Mevzu ile alâkalı teferruat, fıkıh kitaplarının talâkla ilgili bölümlerinde yer alır. Burada şunu belirtmek isteriz: Hul' suretiyle boşanmanın meşruiyeti hususunda ulemânın icmaı mevcuttur. Zira Kur'ân-ı Kerim'de bunun cevazını ifade eden âyet mevcuttur."

Boşanma iki defadır. Ondan sonrası ya iyilikle tutmak, ya güzellikle salmaktır. Ey zevcler, onlara (kadınlara) verdiğiniz bir şeyi (mehri) geri almanız size helâl olmaz. Meğer ki erkekle kadın Allah'ın sınırlarını (evlilik haklarını) ayakta tutamayacaklarından korkmuş, (ümidlerini kesmiş) olsunlar. Eğer bu suretle siz de onların (zevc ve zevcenin) Allah'ın sınırlarını hakkıyla muhâfaza ve îfa edemeyeceklerinden korkarsanız o halde (kadının serbest boşanması için) fidye vermesinde ikisi üzerinde de vebal yoktur..." (Bakara 229).

Âyet, önce normal boşanmalarda kadına verileni geri almayı yasaklar. Ancak kadın ve kocanın birbirlerine karşı evliliğin getirdiği vazifeleri yerine getiremeyeceklerinden korkulması halinde, kadının fidye diye ifade edilen bir nevi boşanma tazminatı ödeyerek boşanmasını tecviz etmekle, hul' suretiyle boşanmaya yer verir ve başlıca şartını belirtir.

Âlimler, bu korku halinin, kadının, erkekten gerek hulken ve gerekse halken, yâni ahlâk yönüyle veya yaratılış yönüyle nefret duymasıyla tahakkuk edeceğini belirtirler. Misal olarak kadının: "Senin için cünüblükten yıkanmayacağım" sözünü kaydederler. Böyle bir sözün boşanmayı tecviz eden bir nefreti ifade ettiğini söylerler. Şu halde dinimiz, kadın böyle bir gerekçeyle boşanma hususunda ısrar ettiği

takdirde, erkek kadından memnun da olsa, ivaz ödemek kaydıyla boşanmasını tecviz etmektedir. Bazı âlimler "gereklidir" demiştir. İvazın miktarı tesbit edilmemiştir. Mehirden vazgeçmek suretiyle olabileceği gibi, erkek, verdiğinden fazlasını da isteyebilir.
Buhârî'nin kaydettiği bir rivayete göre, Hz. Osman: "Saç tokasına varıncaya kadar her şeyi geri alabilir" demiştir. Ulemâ: "Verilen her şeyi almak dinen caiz ise de, mürüvvete yakışmaz" diye hükmetmiştir. Ebû Kılâbe, Muhammed İbnu Sîrin gibi bâzıları da: "Kadınla bir yabancı erkek görmedikçe, kocanın ivaz alması caiz değildir" görüşündedir. Ancak Cumhur âyeti ve sünnetteki tatbîkatı esas almıştır.[383]

-1- عن ثوبـان رَضِـىَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ الله #: أيُّمَا امْرَأةٍ اخْتَلَعَتْ مِنْ زَوْجِهَا مِنْ غَيْرِ مَـا بَـأسٍ لَمْ تُرَحْ رَائحَـةَ الجَنَّةِ[. أخرجه الترمذى.وفي أخرى ‘بى داود:]أيُّمَا امْرَأةٍ سَألَتْ مِنْ زَوْجِهَـا طَلَقَهَـا، وَذَكَرَ نَحْـوَهُ[.وفي أخرى للنسـائى عـن أبى هريرة رَضِـىَ اللهُ عَنْهُ:]إنَّ المُخْتَلِعَاتِ هُنَّ المُنَافِقَاتُ[.

1. (1747)- Sevbân (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ciddi bir sebep olmadan, kocasından hul' yoluyla boşanan kadın, cennetin kokusunu alamaz." [Tirmizî,Talâk 11, (1186, 1187); Ebû Dâvud, Talâk 18, (2226); Nesâî, Talâk 34, (6, 168). Ebû Dâvud'un bir rivayetinde şöyle denmiştir: "Hangi kadın zevcesinden boşanma taleb ederse..." Ebû Hüreyre'nin Nesâî'de gelen bir rivayetinde: "Kocasından hul' suretiyle boşanan kadınlar (günahça) münâfıklar gibidir" buyurulmuştur.][384]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): اَبْغَضُ الْحَلِ اِلَى اللهِ الطَّقُ "Allah'ın en çok nefret ettiği helâl, boşanmadır" buyurmuştur.
Evet dinimiz, Hıristiyanlığın aksine, boşanmayı helâl ve meşru kılmıştır. Ama tecviz etmemiştir. Karı ve koca her iki taraf birbirlerinde gördükleri hoşlarına gitmeyen hususlara sabrederek basit şeylerden boşanmaya tevessül etmemeleri gerekir. Bu meselede kadınlar daha hissî, daha aceleci, daha çabuk boşanma yolları arayabilecekleri için, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onları zikrederek meselenin kerâhetine parmak basmaktadır. Hul', kadının teklifi üzerine vukua gelen boşanma olduğu için, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada kadını mevzubahis etmiştir. Sebepsiz kadın boşayan erkeklerin durumu farklı olmamalıdır.
2- Hadis muhâlaa suretiyle boşanan kadınları bu işten zecretmek maksadıyla mübâlağalı bir üslubla gelmiştir. Bu durumdaki kadınların cennete girmeyeceği hükmü çıkarılmaz. Mamafih "girse bile kokusunu alamaz" te'vili de yapılmıştır.[385]

-2- وعن ابن عباس رَضِىَ اللهُ عَنْهُما:]أنَّ امْرَأةَ)-1(ثَابِتِ بْنِ قَيْسِ بْن شَمَّاسٍ أتَتْ رسولَ اللهِ #، فَقَالَتْ لَهُ: مَـا أعْتِبُ عَلَى ثَابِتٍ في خُلقٍ وَ دِينٍ، وَلكِنِّى أكْرَهُ الْكُفْرَ في ا‘‘سْمِ: تَعْنِى تَبْغَضُهُ،

فقَـالَ #: أتَرُدِّيـنَ عَلَيْـهِ حَـدِيقَتَهُ؟ قـالَتْ نَعَـمْ، فقَـالَ #: اقْبَـلِ الحَدِيقَـةَ وَطَلِّقْهَـا تَطْلِيقَـةً[. أخرجه البخارى والنسائى.»الحَدِيقَةُ«: البستان من النخل إذا كان عليه حائط.

2. (1748)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Sâbit İbnu Kays İbni Şemmâs (radıyallâhu anh)'ın hanımı Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gelerek:
"Ben Sâbit'i ahlâk ve diyanetinden dolayı itab etmiyorum. Ancak İslâm'da küfre düşmekten korkuyorum -bu sözüyle nefret ettiğini söylemek istedi-" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"(Mehir olarak aldığın) bahçesini iade eder misin?" diye sordu. Kadın:
"Evet!" deyince, Sâbit'e:
"Bahçeyi al ve onu boşa!" dedi. [Buhârî, Talak 12; Nesâî, Talâk 34, (6, 169); İbnu Mâce, Talak 22, (2056).][386]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, hul'un meşruiyyetine sünnetten bir örnektir. Kadın, Müslüman olduktan sonra küfre düşmekten korktuğunu ifade etmiştir. Ulemâya göre, bu söz "kadını imana girdikten sonra tekrar küfre düşmesine sebep olabilecek ciddi bir nefret hâlinin ifadesidir ve bu, fiilen de mümkündür." "Müslüman olduktan sonra küfre yakışan bir ahlâka düşme korkusu da olabilir" diye de yorumlanmıştır. Her iki durumda da boşanmaları gerekmektedir. Bu sebeple Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) mehir olarak kadına verilenleri, erkeğe iâde ettirdikten sonra boşamasını emretmiştir.[387]

-3- وعن نافع عن موة لصفية)1-(رَضِـىَ اللهُ عَنْها:]أنَّهَا اخْتَلَعَتْ مِنْ زَوْجِهَا بِكلِّ شَيْءٍ لَهَا فَلَمْ يُنْكِرْ ذَلِكَ ابْنُ عُمَرَ رَضِـىَ اللهُ عَنْهما[. أخرجه مالك .

3. (1749)- Nâfi, Safiyye (radıyallâhu anhâ)'nin bir azadlısından rivayet etmiştir: "Safiyye, kendine ait ne varsa hepsini vermek karşılığında kocasından ayrılmıştır da İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) bunu yadırgamamıştır." [Muvatta, Talak 32, (2, 565).] [388]

DUA BÖLÜMÜ

(Bu bölümde üç bâb vardır)

*

BİRİNCİ BÂB

DUANIN ÂDÂBI

(Dört fasıldır)

*

BİRİNCİ FASIL

DUANIN FAZİLETİ VE VAKTİ

*

İKİNCİ FASIL
DUÂ EDENİN HEY'ETİ
*
ÜÇÜNCÜ FASIL
DUANIN KEYFİYETİ
*
DÖRDÜNCÜ FASIL
MÜTEFERRİK HADİSLER
*
İKİNCİ BÂB
DUANIN KISIMLARI
(İki Kısımdır)
*
BİRİNCİ KISIM
SEBEBE VE VAKTE BAGLI DUALAR
(Yirmi fasıldır)
*
BİRİNCİ FASIL
İSM-İ ÂZAM VE ESMÂ-İ HÜSNA DUALARI
*
İKİNCİ FASIL
NAMAZ DUALARI
*
ÜÇÜNCÜ FASIL
TEHECCÜD DUALARI
*
DÖRDÜNCÜ FASIL
AKŞAM VE SABAH YAPILACAK DUÂLAR
*
BEŞİNCİ FASIL
UYUMA VE UYANMA DUALARI
*
ALTINCI FASIL
EVDEN ÇIKIŞ VE EVE GELİŞ DUALARI
*
YEDİNCİ FASIL
OTURMA-KALKMA DUALARI
*
SEKİZİNCİ FASIL
SEFERDE OKUNACAK DUALAR
*
DOKUZUNCU FASIL
ÜZÜNTÜ VE TASA HALİNDE OKUNACAK DUALAR

*

ONUNCU FASIL
HAFIZAYI GÜÇLENDİRME DUALARI

*

ON BİRİNCİ FASIL
GİYİNME VE YEMEK DUALARI

*

ON İKİNCİ FASIL
KAZA-İ HACET DUASI

*

ON ÜÇÜNCÜ FASIL
MECSİDE GİRİŞ-ÇIKIŞ DUALARI

*

ON DÖRDÜNCÜ FASIL
HİLALİ GÖRÜNCE OKUNACAK DUA
ON BEŞİNCİ FASIL
GÖK GÜRLEYİNCE, RÜZGAR ESİNCE, BULUT ÇIKINCA OKUNACAK DUALAR

*

ON ALTINCI FASIL
ARAFE GÜNÜ, KADİR GECESİ DUASI

*

ON YEDİNCİ FASIL
HAPŞIRINCA YAPILACAK DUA

*

ON SEKİZİNCİ FASIL
HZ. DAVUZ (aleyhisselâm)'UN DUASI
ON DOKUZUNCU FASIL
HZ. YÛNUS (aleyhisselâm) KAVMİNİN DUASI
YİRMİNCİ FASIL
BELAYA UGRAYANI GÖRÜNCE OKUNACAK DUA

*

İKİNCİ KISIM
SEBEBE VE VAKTE BAGLI OLMAYAN DUALAR

*

ÜÇÜNCÜ BAB
DUA YERİNE GEÇEN ZİKİRLER
(Üç fasıldır)

*

BİRİNCİ FASIL
İSTİÂZE

*

İKİNCİ FASIL
İSTİGFAR, TESBİH, TEHLİL, TEKBİR, TAHMİD, HAVKALE

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

HZ. PEYGAMBER (aleyhissalâtu vesselâm)'E SALAVAT

UMUMİ AÇIKLAMA

Dua Arapça'da, çağırmak, davet etmek, rağbet göstermek, yardım taleb etmek, ismen çağırmak (tesmiye) mânalarına gelir. İbadete de dua denmiştir.

Ebû'l-Kâsım el-Kuşeyrî şu açıklamayı yapar: "Dua Kur'an'da muhtelif mânalarda gelmiştir.

1- İbâdet: وَ تَدْعُ مِنْ دُونِ اللهِ مَا يَنْفَعُكَ وَ يَضُرُّكَ "Sana fayda da zarar da vermeyecek Allah'tan başkasına dua (ibadet) etme" (Yunus 106).

2- İstiğâse (yardım talebi): وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ "Allah'tan başka güvendiklerinizi de yardıma çağırın" (Bakara 23).

3- Nidâ يَوْم يَدْعُوكُمْ فَتَسْتَجِيبُونَ بِحَمْدِهِ "Sizi çağırdığı gün, O'na hamdederek davetine uyarsınız" (İsra 52).

4- Senâ: قُلْ اَوِدْعُوا اللهَ اَوِدْعُوا الرَّحْمنَ "De ki: "Gerek Allah deyin, gerek Rahmân deyin, hangisini derseniz deyin en güzel isimler O'nundur" (İsra 110).

Keza: وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِى اسْتَجِبْ لَكُمْ "Rabbiniz: "Bana dua edin ki size icabet edeyim" dedi" (Gâfir 60).

Cumhur, duâyı ibadetin bir şubesi olarak görmüş ve إنَّ الدُّعَاءَ مِنْ اَعْظَمِ العِبَادَة "Dua ibadetin en büyüğüdür" demiştir. Nitekim hadiste de: اَلدُّعَاءُ هُوَ الْعِبَادَةُ "Dua ibadetin tâ kendisi" veya اَلْدُّعَاءُ مُخُّ الْعِبَادَةِ "Dua ibadetin özü (iliği)" olarak tavsif edilmiştir.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) pek çok hadislerinde mü'minleri dua etmeye teşvik eder: لَيْسَ شَىْءٌ اَكْرَمَ عَلَى اللهِ مِنَ الدُّعَاءِ "Allah indinde duadan daha kıymetli bir şey yoktur." مَنْ لَمْ يَسْألِ اللهَ يَغْضَبْ عَلَيْهِ "Allah, kendinden istemeyene gadab eder." تسَلُوا اللهَ مِنْ فَضْلِهِ فَإنَّ اللهَ يُحِبُّ أنْ يَسْألَ "Allah'ın fazlından isteyin, zira Allah istenmesini sever." اَلْدُّعَاءُ مِفْتَاحُ الرَّحْمَةِ "Dua rahmetin anahtarıdır." اَلدُّعَاءُ سِحُ الْمُؤْمِنِ وعِمَادُ الدِّينِ وَنُورُ السَّمواتِ وَاَرْضِ "Dua mü'minin silahı, dinin direği, semâvat ve arzın nurudur." اَلدُّعَاءُ يَرُدُّ الْقَضَاءَ "Duâ, kazayı defeder." اَلدُّعَاءُ يَنْفَعُ مِمَّا نَزَلَ وَمِمَّا لَمْ يَنْزِلْ فَعَلَيْكُمْ عِبَادُ اللهِ بِالدّعَاءِ "Dua, gelmiş olan musibet için de henüz gelmemiş olan musibet için de faydalıdır." تاَلدُّعَاءُ يَرُدُّ الْبَ ءَ "Dua belâyı defeder."[389]

DUA FİİLİN PROGRAMIDIR:

Dua deyince, sadece dille yapılan duâ anlaşılmamalıdır. Bir de fiilî dua vardır. Mü'min kişi arzularını Rabbinden diliyle taleb ettiği gibi fiilen de teşebbüs edecektir. Dili ile taleb ettiği şeyin

gerçekleşmesi için aklın gösterdiği sebeplere başvuracaktır. Nitekim, hastalıklardan kurtulmak için Allah'a dua etmemiz meşru olmakla birlikte, ilaç almamız, maddî olarak tedavi yollarına başvurmamız Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından irşad buyurulmuştur. Kezâ helâl rızık taleb edilmesini, rızkın bol olması için Allah'a dua edilmesini tavsiye eden, dualarında bunlara yer vererek fiilen örnek olan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) rızkın meşru yollarını da göstermiş; ziraat, ticaret ve san'atla meşgul olmayı, bunların helâl rızkın kapıları olduğunu söylemiştir.
Öyle ise duanın ibâdet yönünden başka, dünyevî ve şahsî hayatımızı ilgilendiren ayrı bir yönü daha vardır: Dua etmek suretiyle arzularımızı, ihtiyaçlarımızı, bir başka ifade ile gerçekleştirilmesi gereken hedefleri ifadeye döküyor, şuur haline getiriyoruz. Yapılacak işleri bir bakıma gündeme getiriyor, plana programa alıyoruz. Rabbimizden dilimizle, sözlü olarak istediğimiz şeylerin gerçekleşmesi için gerekli sebeplere başvurmaya geçiyor, imkânlarımızı, kapasitemizi kuvveden fiile geçiriyoruz. Sözgelimi, Allah'tan buğday isteyen çiftçi, sabanla rahmet kapısını çalmalı, diğer gerekleri olan gübreleme, sulama, koruma gibi sebeplere de başvurulmalıdır.
Fiilen çalışma ile gerçekleşecek işler için, "kavlî duâ yeterlidir" diyen bir hadis mevcut değildir. Bilakis Kur'ân-ı Kerim: وَلَيْسَ لِ“نْسَانِ اَّ مَا سَعَى "Kişiye sâdece çalıştığı vardır" buyurmuştur. [390]

BİRİNCİ BÂB

DUANIN ÂDÂBI

(Dört fasıldır)
*
BİRİNCİ FASIL
DUANIN FAZİLETİ VE VAKTİ
*
İKİNCİ FASIL
DUA EDENİN HEY'ETİ
*
ÜÇÜNCÜ FASIL
DUANIN KEYFİYETİ
*
DÖRDÜNCÜ FASIL
MÜTEFERRİK HADİSLER

BİRİNCİ FASIL

DUANIN FAZİLETİ VE VAKTİ

1- عن النعمان بن بشير رَضِىَ اللّه عَنْهُما قال:]قال رسولُ اللّهِ #: الدُّعَاءُ هُوَ الْعِبَادَةُ، ثُمَّ قَرَأَ:)وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِى أَسْتَجِبْ لَكُمْ(اŒية. أخرجه أبو داود والترمذى، وهذا لفظ وصححه.

1. (1750)- Nu'man İbnu Beşîr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Dua

ibadetin kendisidir" buyurdular ve sonra şu âyeti okudular. (Meâlen): "Rabbiniz: "Bana dua edin ki size icâbet edeyim. Bana ibadet etmeyi kibirlerine yediremeyenler alçalmış olarak cehenneme gireceklerdir" buyurdu." (Gâfir 60). [Tirmizî, Tefsir, Gâfir, (2973); Ebû Dâvud, Salât 358, (1479). Metin Tirmizî'ye aittir.][391]

AÇIKLAMA:

Cümle normalde اَلـدُّعَاءُ عِبَادَةٌ yani "Dua ibâdettir" şeklinde olması gerekir. Ancak araya hem zamir girmesi ve hem de ibâdet kelimesinin başına eliflâm konarak kelimenin ma'rife kılınması, Arapça'da mânaya kuvvet kazandırmaktadır. Böylece hadis, "ibadet münhasıran duadır, "duadan başka bir şey değildir" gibi hasr ifâde eden bir mânâya gelir. Bunun örneği hacc bahsinde geçmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) haccın esâsını Arafat vakfesi teşkil ettiği için, اَلْحَـجُّ عَرَفَةٌ "Hacc Arafat'tır" buyurmuştur. Bunun mânâsı, "haccla ilgili rükünlerin en büyüğü Arafat'taki vakfedir" demektir.

Öyle ise, dua da kabul edilsin edilmesin bir ibadet olmaktadır. Çünkü dua ile kişi, ihtiyacını teminde aczini idrak etmiş, bunu ancak her şeye kâdir olan Rabbinin te'min edeceğinin şuuruna ermiş ve bu sebeple O'na iltica etmiş olmaktadır. Esâsen ibâdet de bundan başka bir şey değildir. Nitekim, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın delil olarak okuduğu âyet, önce dua etmeyi emrediyor, sonra da kibir ve büyüklük havasıyla "dua etmemek"i, "ibadet etmemek" olarak ifâde zımnında duâ etme dâvetine icâbet etmeyenlerin cehenneme hakîr ve zelîl olarak gireceklerini beyan ediyor.[392]

-2- وعن ابن عمر رَضِـىَ اللّه عَنْهُما قال:]قال رسولُ اللّهِ #: مَنْ فُتِـحَ لَـهُ بَابُ الدُّعَاءِ فُتِحَتْ لَهُ أبْوَابُ الرَّحْمَـةِ، وَمَا سُئِلَ اللّهُ تَعالى شَـيْئاً أحَبَّ إلَيْهِ مِنْ أنْ يُسْألَ الْعَافِيَـةَ، وَإنَّ الدُّعَاءَ يَنْفَعُ مِمَّا نَزَلَ، وَمِمَّا لَمْ يَنْزِلْ، وَ يَرُدُّ الْقَضَـاءَ إَّ الدُّعَاءُ فَعَلَيْكُمْ بِالدُّعَاءِ[. أخرجه الترمذى .

2. (1751)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kime dua kapısı açılmış ise ona rahmet kapıları açılmış demektir. Allah'a taleb edilen (dünyevî şeylerden) Allah'ın en çok sevdiği afiyettir. Dua, inen ve henüz inmeyen her çeşit (musibet) için faydalıdır. Kazayı sadece dua geri çevirir. Öyle ise sizlere dua etmek gerekir."[Tirmizî, Daavât 112, (3542).][393]

AÇIKLAMA:

1- Kişiye dua kapısının açılması, çokça dua etmeye muvaffak kılınmasıdır. Dua edebilmek, kişi için büyük bir hayırdır. Mü'min, ayet-i kerîmenin mantûkunca, kendisine isâbet eden her hayrı Allah'tan bilmekle mükelleftir: "Sana ne iyilik gelirse Allah'tandır, sana ne kötülük gelirse nefsindendir" (Nisâ 79), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) dua etme hayrını "dua kapılarının açılması" olarak ifâde buyurmuştur.

2- Rahmet kapısının açılması, -duası sebebiyle- bazan dileğinin aynen verilmesi, bazan da ona denk

şekilde günahının affını ifade eder. Her ikisi de rahmettir, Hadisin başka vecihleri, şârihlerin bu yorumunu te'yîd eder, zîra bir vechinde: فُتِحَتْ لَهُ اَبْوَابُ اْلاِجَابَةِ "Onun için icâbet kapıları açılır" denilirken, bir başka vechinde: فُتِحَتْ لَهُ ابَوَابُ الْجَنَّةِ "Onun için cennet kapıları açılır" denmiştir.

3- Allah'tan istenenler arasında Allah'ın en ziyade sıhhati sevmesi, insan için sıhhatin önemini te'yîd eder. Ancak, sıhhat ve âfiyet âbid mü'minde kıymet ve değer kazanır. Çünkü mü'min, sıhhatli geçen örünü faydalı ve hayırlı faaliyetle, ibâdetlerle meyvadâr kılar. Sıhhat kâfirin küfrünü, fâsığın fıskını artırabilir. Bu ise kişi için hayır değil, şerdir. Öyle ise mü'min, sıhhat isteyecek fakat bu ömrü hayırlı işlerde geçirme gayretini eksik etmeyecektir, zira ahirette ömrün her anından hesap var ve sağlıklı ömrün hesabını vermek daha zordur.

4- Duanın, inen musibet için faydası, onun ortadan kalkması, hafif atlatılması şeklinde olabilir. Yahut da Cenâb-ı Hakk'ın vereceği sabır ve mukâvemet yoluyla da olabilir. Böylece musibete tahammül edilir ve zararı hafif atlatılır. Zaten gelmiş olan musibet karşısındaki sabırsızlık ve panik musibeti katmerler. Allah'tan geldiğinin şuuru içinde "her duaya cevap var" inancıyla Rabb-i Rahimine iltica edenin kazanacağı rûhî emniyet ve sekinet kişiyi panikten ve dolayısıyla paniğin getireceği müteakip musîbetlerden korur. Binaeleyh, musîbet anında yapılacak duanın tesiri kesindir.

5- İnmeyen musîbete duanın faydası daha zâhirdir. Henüz inmemiş olan belâ, duanın bereketiyle defedilip kaldırılabilir. Yahut, musibete maruz kalacak kişiyi, duanın önceden te'yid ve takviyesi de âlimlerce bir fayda olarak değerlendirilmiştir, duanın kaza ve belayı defedeceğine dair Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın beyanlarını en başta kaydetmiştir.

Hadis, son olarak, belirtildiği gibi mutlak hayır ve fayda olan duaya mü'minleri teşvîk etmekte, "öyle ise sizlere dua etmek gerekir" buyurmaktadır.

Her duanın icâbet göreceği, mutlaka duaya devam etmek gerektiği husûsunu mâkul bir açıklamaya kavuşturan Bediüzzaman'dan bir pasajı aynen sunuyoruz:

"İ'lem eyyühel-azîz: Bazı dualar icâbete iktiran etmez (kabul görmez) diye iddiada bulunma! Çünkü, dua bir ibadettir. İbadetin semeresi âhirette görülür. Dünyevî maksadlar ise, namaz vakitleri gibi, dualar için birer vakittirler. Duaların semeresi değillerdir. Meselâ: Şemsin (Güneş'in) tutulması küsuf namazına, yağmursuzluk, yağmur namazına birer vakittir.

Ve keza zâlimlerin tasallutu ve belâların nüzûlü, bâzı hususî dualara vakittir. Bu vakitler bâkî kaldıkça o namazlar, o dualar yapılır. Eğer bu vakitlerde dünyevî maksadlar hâsıl olursa, zâten nûrun alâ olur. Ve illâ "icâbet duaya iktiran etmedi (dua kabul görmedi)" diyemezsin. Ancak "henüz vakit inkizâ etmemiş (çıkmamış), duaya devam lazımdır" diyebilirsin. Çünkü o maksadlar, duaların mukaddimesidir, neticesi değillerdir.

Cenâb-ı Hakk'ın duaların icâbetini vaadetmesi ise, icâbet, ayn-ı kabul değildir (yani icâbet etmek istenen şeyi aynen kabul etmek demek değildir). Yani icâbet kabulü istilzam etmez (gerektirmez). Duaya her halde cevap verilir, cevapsız bırakılmaz. Matlûba olan is'af (verme) ise, Mucîb'in hikmetine tâbidir. Meselâ, doktoru çağırdığın zaman, her halde: "Ne istersin?" diye cevap verir. Fakat, bu yemeği veya bu ilacı bana ver dediğin vakit, bazan verir, bazan hastalığına, mîzacına mülayim olmadığından vermez.

Adem-i kabul esbabından (kabul edilmeyiş sebeplerinden) biri de, duayı ibadet kasdıyla yapmayıp, matlubun tahsiline tahsîs ettiğinden aksülamel olur. O dua ibadetinde ihlâs kırılır, makbul olmaz." [394]

-3- وعن عبادة بن الصامت رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللهِ #: مَا عَلى ا ٴرْضِ مُسْلِمٌ يَدْعُو اللهَ تَعالى بِدَعْوَةٍ إَّ آتَاهُ اللهُ إيَّاهَا، أوْ صَرَفَ عَنْهُ منَ السُّوءِ مِثْلَهَا مَا لَمْ يَدْعُ بِإثْمٍ، أوْ قَطِيعَةَ رَحِمٍ[. أخرجه الترمذى .

3. (1752)- Ubâde İbnu's-Sâmit (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Yeryüzünde, mâsiyet veya sıla-i rahmi koparıcı olmamak kaydıyla Allah'tan bir talepte bulunan bir Müslüman yoktur ki Allah ona dilediğini vermek veya ondan onun mislince bir günahı affetmek suretiyle icabet etmesin." [Tirmizî, Da'avât 126, (3568).][395]

AÇIKLAMA:

Yukarıda kaydedilen "Dua edin icabet edeyim" meâlindeki âyeti açıklayan bu hadis-i şerif, duaların ya aynen kabulü yani ne istenmişse o şeyin verilmesi, ya da bir günahın affi şeklinde mutlaka karşılık göreceğini te'yid eder.

Bediüzzaman merhumdan sunduğumuz açıklamaya dayanak şunu diyebiliriz:

Cenab-ı Hak, Müslümanın her talebine mutlaka cevap vermektedir. Ancak, her dua eden, dua ettiği şeyin gerçekleşmesini aynen görmeyebilecektir. Çünkü Allah, hikmetle iş yapmaktadır. O'nun hikmeti, isteneni olduğu gibi vermeyi gerektirmeyebilir. O takdirde günahının affi veya -dua ibadet olması sebebiyle- ibadet sevabı kazanmak şeklinde cevap almaktadır.

Bu hadis duaya icâbet için gerekli olan iki şarta dikkat çekiyor:

1- Dua ile taleb edilen şey, mâsiyet olmamalı, yani günah olan, Allah'a isyana götürecek olan bir şey olmamalıdır. Çünkü, insan dar görüşlü ve hissî olduğu için, aleyhine olan veya uzun vadede aleyhine tecellî edecek olan bazı şeyleri isteyebilir: "İnsan iyiliğin gelmesine dua ettiği gibi, kötülüğün gelmesine de dua eder. Esasen insanoğlu acelecidir" (İsrâ 11); "..İhtimal ki hoşlanmadığınız şey, sizin iyiliğinizedir ve ihtimal ki sevdiğiniz bir şey sizin kötülüğünüzedir" (Bakara 216).

2- Sıla-i rahme aykırı olmamalı: Yani insanlar arasındaki akrabalık, arkadaşlık, komşuluk, din kardeşliği gibi bir kısım yakınlıkların te'sis ettiği beşerî bağları koparıcı bir gaye gütmüş olmamalı.

Şimdi âyet ve hadislerde dualarımıza Cenâb-ı Hakk'ın icabet edeceği hususunda verilen kesin te'minat ve garantiye nefisleri iyice ikna için şöyle bir soru soralım:

"Madem Allah söz vermiş, Resûlü kesin bir ifade ile mükerrer hadislerinde te'yid etmiş, öyle ise buna inanmamanın veya tereddüt etmenin sebebi ne?"

"Allah, hâşa va'dinde, sözünde yalancı mı, bizi aldatmak mı istiyor?"

"Yoksa Allah,va'dini yapmaktan aciz mi?"

O celle şânuhu, her kusurdan müberra, her şeye kâdir olduğuna göre, va'di haktır. Resûlü (aleyhissalâtu vesselâm)'nün garantisi ayn-ı hakikattir.

Her duamıza ya aynen cevap verilmek, yahut da günahlarımızın affi veya sevaplarımızın artması suretiyle icabet edilmektedir. Yeter ki hak şey taleb edilsin, ihlâsla istenilsin.

Ya Rabb! Va'dine istinâden Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm)' ini, İsm-i Âzam'ını, Kitâb-ı Mübîn'ini ve sana dua eden melâike-i izâm ve Enbiya-ı kirâmı şefaatçi yaparak dua ediyoruz:[396]

رَبَّنَا آتِنَا فِى الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِى اْخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ. آمِينْ

-4- وعن أبى الدرداء رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسول اللّهِ #: أ أُخْبِرُكُمْ بِخَيْرِ أعْمَالِكُمْ، وَأرْفَعِهَا في دَرَجَاتِكُمْ، وَأزْكَاهَا عِنْدَ مَلِيكِكُمْ، وَخَيْرٌ لَكُمْ مِنْ إعْطَاءِ الْوَرَقِ وَالذَّهَبِ، وَخَيْرٌ لَكُمْ مِنْ أنْ تَلْقَوْا عَدُوَّكُمْ فَتَضْرِبُوا أعْنَاقَهُمْ وَيَضْرِبُوا أعْنَاقَكُمْ؟ قَالُوا: بَلَى يَارسولَ اللّهِ: قَالَ: ذِكْرُ اللّهِ[. أخرجه مالك موقوفاً، والترمذى مرفوعاً .

4. (1753)- Ebû'd-Derdâ (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm), (bir gün) sordu:

"En hayırlı olan ve derecenizi en ziyade artıran, melîkinizin yanında en temiz, sizin için gümüş ve altın paralar bağışlamaktan daha sevaplı, düşmanla karşılaşıp boyunlarını vurmanız veya boyunlarınızı vurmalarından sizin için daha hayırlı olan amelinizin hangisi olduğunu haber vereyim mi?"

"Evet! Ey Allah'ın Resûlü!" dediler.

"Allah'ın zikridir!" buyurdu. [Tirmizî, Daavat 6, (3374); Muvatta, Kur'ân 24.][397]

-5- وعن أنس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رَسولِ اللّهِ #: يقُولُ اللّهُ عَزَّ وَجَلَّ: أخْرِجُوا من النَّارِ مَنْ ذَكَرَنِى يَوْماً أوْ خَافَنِى في مَقَامٍ[. أخرجه الترمذى .

5. (1754)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Allahu Teâlâ hazretleri şöyle seslenir: "Beni bir gün zikreden veya bir makamda benden korkan kimseyi ateşten çıkarın!" [Tirmizî, Cehennem 9, (2597).][398]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen bir gün tâbiri zamanlardan bir zaman, vakitlerden bir vakit demektir. Yani bir kimse mü'min olarak, Allah'ı herhangi bir an için bile zikretmiş olsa bunun boşa gitmeyeceğini, başkaca günahlar için cehenneme girmiş bile olsa dünyadaki o bir müddetcik zikri sebebiyle ateşten çıkarılacağını ifade ediyor.

Tîbî, hadiste kastedilen zikrin "kalbî ihlâsla ve doğru niyetle yapılan zikir" olduğunu söyler. "Aksi takdirde kâfirler, kalbî olmaksızın dilleriyle zikri onlar da yapıyorlar" der. Bu mânada olmak üzere Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): مَنْ قَالَ َ اِلَهَ اَّ اللّه خَالِصاً مِنْ قَلْبِهِ دَخَلَ الْجَنَّةَ "Kim kalbinden gelerek ihlâsla Lâilâhe illallah derse cennete girer" buyurmuştur.

2- Makam da, zaman gibi mutlak ifade edilmiştir. Günah işleme makamında veya durumunda Allah'tan korkup vazgeçen demektir. Nitekim âyet-i kerimede: "Ama kim Rabbinin makamından korkup da kendini kötülükten alıkoymuşsa varacağı yer şüphesiz cennettir" (Nâziat 40-41) buyurulmuştur. Korkudan maksad, âzaların masiyetten uzak tutulması, tâatle kayıtlanmasıdır. Bu olmadığı takdirde korku laftan ibaret kalır. Korku demeye liyakat kazanmaz. Bazı büyükler fiile intikal etmedikçe, kendimizi "Allah'tan korkuyorum" diyerek aldatmamamıza dikkat çekerler ve: "Eğer derler, birisi size Allah'tan korkmuyor musun? diye sorarsa sükût et. Zira hayır desen küfürdür,

evet desen yalandır."[399]

ـ6ـ وعن معاذ رَضِـيَ اللّهُ عَنْهُ قـال:]قال رسولُ اللّه #: مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَبِيتُ عَلى طُهْرٍ ذَاكِراً للّهِ تَعـالى، فَيَتَعَارَّ مِنَ اللَّيْلِ، فَيَسْألَ اللّه تَعالى خَيْراً مِنَ الـدُّنْيَا وَاŒخِرَةِ إ‘ّ أعْطَـاهُ إيَّاهُ[. أخرجه أبو داود. قولـه: »فيَتَعارَّ« أى ينتبـه.

6. (1755)- Hz. Muâz (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Akşamdan (abdestli olarak) temizlik üzere zikrederek uyuyan ve geceleyin de uyanıp Allah'tan dünya ve âhiret için hayır taleb eden hiç kimse yoktur ki Allah dilediğini vermesin." [Ebû Dâvud, Edeb 105, (5042).][400]

ـ7ـ وعـن جـابر رَضِـيَ اللّهُ عَنْه قـال:]قـال رسـول اللّهِ #: إذا دَخَـلَ الرَّجُـلُ بَيْتَهُ، أوْ آوَى إلى فِرَاشِهِ ابْتَدَرَهُ مَلَكٌ وَشَـيْطَانٌ، يَقُولُ المَلَكُ: افْتَحْ بِخَيْرٍ وَيَقُولُ الشَّيْطَانُ: افْتَحْ بِشَـرٍّ، فإنْ ذَكَرَ اللّه تَعـالى طَرَدَ المَلَـكُ الشَّيْطَـانَ، وَظَـلَّ يَكْلَؤُهُ، وَإذَا انْتَبَهَ مِنْ مَنَامِهِ قاَ ذلِكَ، فإنْ هُوَ قَالَ: الْحَمْدُ للّهِ الَّذِى رَدَّ نَفْسِى إلَىَّ بَعْدَ مَوْتِهَا وَلَمْ يُمِتْهَا في مَنَامِهَا، الْحَمْدُللّهِ الَّذِى يُمْسِكُ السَّمٰوَاتِ السَّبْعَ أنْ تَقَعَ عَلَى ا‘رْضِ إ‘ّ بإذْنِهِ، فإنْ خَرَّ مِنْ فِرَاشِهِ فمَاتَ كَانَ شَـهِيداً، وإنْ قَامَ وَصَـلَّى صَلَّى في فَضَائِلَ[. أخرجه رزين .

7. (1756)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir kimse evine veya yatağına girince hemen bir melek ve bir şeytan alelacele gelirler. Melek:
"Hayırla aç!" der. Şeytan da:
"Şerle aç!" der.
Adam, şayet (o sırada) Allah'ı zikrederse melek şeytanı kovar ve onu korumaya başlar. Adam uykusundan uyanınca, melek ve şeytan aynı şeyi yine söylerler. Adam, şayet: "Nefsimi, ölümden sonra bana geri iade eden ve uykusunda öldürmeyen Allah'a hamdolsun. İzniyle yedi semayı arzın üzerine düşmekten alıkoyan Allah'a hamdolsun" dese bu kimse yatağından düşüp ölse şehit olur, kalkıp namaz kılsa faziletler içinde namaz kılmış olur." [Rezîn ilâvesidir.][401]

ـ8ـ وعن أنس رَضِـيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللّهِ #: ‘ن أقْعُـدَ مَعَ قَوْمٍ يَـذْكُرونَ اللّه تَعالى مِنْ صَـَةِ الْغَدَاةِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ أحَبُّ إلَىَّ
مِنْ أنْ أعْتِقَ أرْبَعَـةً مِنْ وَلَـدِ إسْمَاعِيلَ، وَ‘نْ أقْعُـدَ مَعَ قَوْمٍ يَذْكُرُونَ اللّه تَعالى مِنْ صَـَةِ الْعَصْرِ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ أحَبُّ إلَىَّ مِنْ أنْ أُعْتِقَ أرْبَعَةً[. أخرجه أبو داود .

8. (1757)- Hz.Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah'ı zikreden bir cemaatle sabah namazı vaktinden güneş doğuncaya kadar birlikte oturmam, bana İsmâil'in oğullarından dört tanesini âzad etmemden daha sevgili gelir. Allah'ı zikreden bir cemaatle

ikindi namazı vaktinden güneş batımına kadar oturmam dört kişi âzad etmemden daha sevgili gelir." [Ebû Dâvud, İlm 13, (3667).][402]

AÇIKLAMA:

1- Burada Allah'ı zikirden maksad her çeşit zikir olabilir: Kur'ân-ı Kerim'i tilâvet etmek, tesbih (subhânallah), tehlil (lâilâhe illallah), tahmid (elhamdülillah), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a salavât. Âlimler zikir ve ibadet mânasına dâhil edilen ilmî meşguliyet, tefsir ve hadis gibi şer'î ilimlerin öğrenilmesini de burada mütâlaa ederler.
2- Böyle bir cemaatte, fiilen zikretmeyip dinleyici olarak bulunmanın da aynı fazileti vereceği belirtilmiştir. "Böyle hayırla meşgul olanlara arkadaşlıktan zarar gelmez" denmiştir.
3- Bu hadis, zikrin, köle âzadı ve sadakadan efdal olduğunu beyan etmektedir.
4- Hadis günlük zamanı tanzim yönüyle de yol göstericidir: "Mü'min imkân nisbetinde sabah ve ikindi vakitlerini faydalı sohbetlere tahsis etmelidir.[403]

ـ9ـ وعن أبى هريرة رَضِىَ اللهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللهِ #: يَنْزِلُ رَبُّنَا كُلَّ لَيْلَةٍ إلى سَمَاءِ الدُّنْيَا حِينَ يَبْقى ثُلُثُ اللَّيْلِ اŒخِرُ، فَيَقُولُ: مَنْ يَدْعُونِى فَأسْتَجِيبَ لَهُ، مَنْ يَسْألُنِى فَأعْطِيَهُ، مَنْ يَسْتَغْفِرُنِى فَأغْفِرَ لَهُ[. أخرجه الستة إ النسائى.وفي أخرى لمسلم:]إنَّ اللهَ تَعالى يُمْهِلُ حَتَّى إذَا ذَهَبَ ثُلُثُ اللَّيْلِ ا'وَّلُ نَزَلَ إلى سَمَاءِ الدُّنْيَا فَيَقُولُ: أنَا المَلِكُ، أنَا المَلِكُ، مَنْ ذَا الَّذِى يَدْعُونِى[. الحديث.
والمراد: نزول الرحمة وا'لطاف ا“لهية.

9. (1758)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Her gece, Rabbimiz gecenin son üçte biri girince, dünya semasına iner ve:
"Kim bana dua ediyorsa ona icabet edeyim. Kim benden bir şey istemişse onu vereyim, kim bana istiğfarda bulunursa ona mağfirette bulunayım" der."
Rivayetin Müslim'deki bir vechi şöyle: "Allahu Teâla gecenin ilk üçte biri geçinceye kadar mühlet verir. Ondan sonra yakın semâya inerek şöyle der:
"Melik benim, Melik benim. Kim bana dua edecek?" [Buhârî, Tevhid 35, Teheccüd 14, Daavât 13, Müslim,Salâtu'l-Müsâfirin 166, (758); Muvatta, Kur'ân 30, (1, 214); Tirmizî, Daavât 80, (3493); Ebû Dâvud, Salât 311, (1315).][404]

AÇIKLAMA:

1- Allah'ın dünya semasına inmesini ifade eden rivayetler çoktur, tevâtür derecesine ulaşmıştır.
2- İnme vaktiyle ilgili olarak hadislerde farklı zaman dilimleri zikredilmiştir: "Cuma gecesi", "her gece", "gecenin son üçte biri", "gecenin yarısı, yahut üçte ikisi gittimi", "gecenin üçte biri geçtiği vakit."

3- Allah'ın yeryüzüne inmesi müteşâbih bir ifadedir. İfadeyi, lügavî hakikatiyle anlamak mümkün değildir. Zîra Allah'a mekan izâfe etmek olur. Halbuki Cenab-ı Hakk, mahlûkata ait bir vasıf olan tehayyüzden (yani mekanla kayıtlanmak, bir yerde olup başka yerde olmamakla, gelmek, gitmek gibi vasıflardan) münezzehtir, uzaktır, bunlar mahlûkatla ilgili nâkıslık ifade eden sıfatlardır. Öyle ise bunların Cenab-ı Hakk'a izâfesi, bir kısım gaybî hakikatı ve İlâhî şuûnâtı bize anlatmak, onların tarafımızdan kavranmasını sağlamaktır.
Allah'ın kullarına yakınlaşması, O'nun rahmetini ifade eder. Öyle ise geceleyin belirtilen saatlerde, Allah'ın, yapılan duaları kabul etmek suretiyle lütuf ve rahmetini bol kılacağı, lisan-ı nübüvvette o suretle ifâde edilmiştir. Hammâd İbnu Zeyd, "Allah'ın inmesi, ikbal ve teveccühüdür" demiştir. "Allah'ın emîr ve melekleri iner" şeklinde de te'vil edilmiştir. Hattâbî, bu ve benzer hadislerin sıfat hadisi olduğunu, selef ulemâsının bu sıfatlara inanıp hadisleri zahirî mâna üzerine bıraktığını, tevilden kaçındığını belirtir.
Esâsen, hadiste temas edilen mânaya şu âyette destek bulunmuştur:
وَجَاءَ رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفّاً صَفّاً "Rabbin (in emri geldiği) melekler saf saf olarak geldikleri vakit" (Fecr 22).[405]

-10- وعن أبى أمامـة رَضِـىَ اللهُ عَنْه قال:]قِيلَ يَا رسولَ اللهِ : أىُّ الـدُّعَاءِ أسْمَعُ؟ قالَ: جَوْفَ اللَّيْلِ اŒخِرَ، وَدُبُرَ الصَّلَوَاتِ المَكْتُوبَاتِ[. أخرجه الترمذى.»جَوْفُ اللَّيْلِ«: المراد به ا‘وقات التى يخلو ا‘‘نسـان فيهـا بربه في أثنـاء الليـل، »ودُبُرُ كُلِّ شَـيْءٍ«، وراؤه وعَقِبُـهُ، والمراد بعد الفراغ من الصلوات .

10. (1759)- Ebû Ümâme (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Derdi ki: "Ey Allah'ın Resûlü! En ziyade dinlenmeye (ve kabule) mazhar olan dua hangisidir?"
"Gecenin sonunda yapılan dua ile farz namazların ardından yapılan dualardır!" diye cevap verdi." [Tirmizî, Daavât 80.][406]

-11- وعن أنس رَضِـىَ اللهُ عَنْه قال:]قال رسول اللهِ #: َ يُرَدُّ الـدُّعَاءُ بَيْنَ ا‘ذَانِ وَا‘‘قَامَـةِ. قِيلَ: مَاذَا نَقُولُ يَارسول اللهِ؟ قالَ: سلُوا اللهَ الْعَافِيَةَ في الدُّنْيَا وَاŒخِرَةِ[. أخرجه أبو داود والترمذى، وهذا لفظه .

11. (1760)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ezanla kaamet arasında yapılan dua reddedilmez (mutlaka kabule mazhar olur.)"
"Öyleyse, dendi, "ey Allah'ın Resûlü, nasıl dua edelim?"
"Allah'tan, dedi, dünya ve âhiret için âfiyet isteyin!" [Ebû Dâvud, Salât 35, (521); Tirmizî, Salât 46, (216), Daavât 138, (3588, 3589).][407]

-12- وعن سـهل بن سـعد رَضِـىَ اللهُ عَنْه قـال:]قـال رسولُ اللهِ #: ثِنْتَانِ َ تُرَدَّانِ: الـدُّعَاءُ عِنْدَ

النِّدَاءِ، وَعِنْدَ الْبَأسِ حَينَ يُلْحِمُ بَعْضُهُمْ بَعْضاً[. أخرجه مالك وأبو داود .
وزاد في روايـة: »وتَحْتَ المَطَرِ«رفي المُوَطـإ:]سَاعَتَـانِ تُفْتَـحُ فِيهِمَا أبْوَابُ السَّمَاءِ، وَقَلَّ دَاعٍ تُرَدُّ عَلَيْهِ دَعْوَتُهُ، حَضْرَةُ النِّدَاءِ لِلصَّةِ، والصَّفِّ في سَبِيلِ اللّهِ. »النِّدَاءُ«: ا'ذَان .

12. (1761)- Sehl İbnu Sa'd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"İki şey vardır, asla reddedilmezler: Ezan esnasında yapılan dua ile, insanlar birbirine girdikleri savaş sırasında yapılan dua." [Muvatta, Nidâ 7, (1, 70); Ebû Dâvud, Cihâd 41, (2540).][408]

AÇIKLAMA:

1- Rivâyetin Muvatta'da gelen vechi bazı nüshalarda mevkuftur. Ancak, ictihadla söylenemeyecek bu çeşit ahbarın ref'ine hükmedilmiştir. Yani Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sözü olmalıdır. Mamafih, aynı rivayet İmam Mâlik'ten merfu olarak da rivayet edilmiştir. Muvatta'nın rivayeti metin itibariyle de farklıdır:
سَاعَتَانِ يُفْتَـحُ لَهُمَا اَبْوَابُ السَّمَاءِ وَقَلَّ دَاعٍ تُرَدُّ عَلَيْهِ دَعْوَتُهُ، حَضْـرَةُ النِّدَاءِ لِلصَّةِ وَالصَّفُّ في سَبِيلِ اللّهِ
"İki vakit vardır, onlarda sema kapıları açılır,dua edenlerden pek azının duası kabul edilmeyip geri çevrilir: Namaz için ezan okunma vakti, Allah yolunda (cihad için) saf tutma ânı."
2- Sema kapılarının söylenen iki vakitte açılması, o vakitlerin faziletini ifade eder. Yani o iki vaktin Allah indindeki kıymet ve faziletleri sebebiyle o zamalarda sema kapıları açılır ve yapılan dualar kabul-i İlâhi'ye mazhar olurlar.
Hadis nadir hallerde, o mübârek vakitlerde yapılarak duanın geri çevrileceğini ifade ediyor. Zürkânî, duanın kabul edilme şartlarından veya rükünlerinden birinin eksikliği gibi bir sebeple reddedilmesinin söz konusu olacağını belirtir.
3- Duayı makbul kılan savaş, îlayı kelimetullah için yapılan savaştır. Bu da küffâra karşı bu niyetle yapılan savaştır. Ganimet, şeref, tegallüb gibi Allah'ın rızasını kazanmaya yönelik olmayan maksadlarla yapılan savaşlar buraya girmez.
4- Şunu da belirtelim ki, bu anlarda yapılan duada istenen şeyler de mühimdir. Allah'ın rızasına uymayacak şeyler taleb edilmemelidir. Taberânî, Müstedrek ve Deylemî'de gelen bir rivayet şöyle:
ثَثُ سَاعَاتٍ لِلْمَرْءِ الْمُسْلِمِ مَا دَعَا فِيهِنَّ إَّ اسْتُجِبَ لَهُ لَمْ يَسْألْ قَطِيعَةَ رَحِمٍ أوْ مَأثَمٍ: حِينَ يُؤذِّنُ الْمَؤذِّنُ بِالصَّـةِ حَتّى يَسْكُتَ وَحِينَ يَلْتَقِى الصَّفَّانِ حَتَّى يَحْكُمَ اللّهُ بَيْنَهُمَـا وَحِينَ يَنْزِلُ الْمَطَرُ حَتّى يَسْكُنَ
"Müslüman kişi için üç vakit vardır, onlarda dua ederse, sıla-i rahmi kıran ve günah olan bir şey taleb etmedikçe, kendisine mutlaka icabet edilir: Namaz için müezzin ezan okurken susuncaya kadar, savaşta iki saf karşılaşınca Allah aralarında hükmedinceye kadar, yağmur yağarken kesilinceye kadar."[409]

13- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رسول اللهِ #: أقْرَبُ مَا يَكُونُ الْعَبْدُ مِنْ رَبِّهِ وَهُوَ سَاجِدٌ، فأكْثِرُوا الدُّعَاءَ[. أخرجه مسلم وأبو داود والنسائى .

13. (1762)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kul Rabbine en ziyade secdede iken yakın olur, öyle ise (secdede) duayı çok yapın." [Müslim, Salât 215, (482); Ebû Dâvud, Salât 152, (875).][410]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste ifade edilen yakınlık, maddî bir yakınlık, yâni mekân yakınlığı olmamalıdır. "Zira Allah, ilmiyle kişiyi bilme, kalbinin hatıratından bile haberdar olma, kişi üzerinde istediği şekilde tasarruf ederek ona kıyam, sağlık, hastalık, ölüm verme gibi hususlarla şah damarından daha yakındır" (Kâf 16). Tıpkı güneşin ışıklarıyla yeryüzündeki herbir mahlukun yanında hazır bulunması gibi.
Ama kul, maddî olarak Rabbinden uzaktır, Secde hâlinde kulluk, en geniş, en kâmil hâliyle tezâhür ettiği için, bu kula mânevî bir yakınlık, Rabbinin rızasına uygun bir hal kazandırmaktadır. Nitekim âyet-i kerimede "Secde et ve yakınlık kazan" (Alak 19) emredilmektedir.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), sadedinde olduğumuz rivayette, İlâhî yakınlığa ermede zirve olduğu bizzat Allahu Zülcelâl hazretleri tarafından belirtilmiş olan secde hâlinde çok dua etmeye teşvik etmektedir.[411]

14- وعنه رَضِىَ اللهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللهِ #: ثَلَثُ دَعَوَاتٍ مُسْتَجَابَاتٌ َشَكَّ في إجَابَتِهِنَّ: دَعْوَةُ المَظْلُومِ، وَدَعْوَةُ المُسَافِرِ، وَدَعْوَةُ الْوَالِدِ عَلى وَلَدِهِ[.

14. (1763)- Yine Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) anlatıyor:
"(Allah'ın kabul ettiği) üç müstecab dua vardır, bunların icâbete mazhariyetleri hususunda hiç bir şekk yoktur. Mazlumun duası, müsâfirin duası, babanın evladına duası." [Tirmizî, Birr 7, (1906); Cennet 2, (2528), Daavât 139, (3592); Ebû Dâvud, Salât 364, (1536); İbnu Mâce, Dua 11, (3862).] [412]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), burada duası makbul olan üç kişiyi haber vermektedir: Mazlum, misafir ve baba. Aslında hadislerde duası makbul olan başka kimseler de mevzubahis edilmiştir. Oruç açtığı sırada oruçlunun duası, âdil imamın duası, gâibin gâibe duası (kişinin arkasından yapılan dua). Şu halde, hadislerde geçen rakamlar kesin sayı bildirmeye mâtuf değildir.
2- Mazlumun yâni zulme uğrayanların dualarının makbuliyeti, onların Mü'min ve Müslüman olmaları şartına bağlı değilir. Başka rivayetlerde zulme uğrayan kimsenin fâcir (büyük günahı alenen işleyen) veya kâfir olmaları hâlinde de dualarının makbul olduğu tasrih edilmiştir.

اِتَّقُوا دَعْوَةَ الْمَظْلُومِ وَاِنْ كَانَ كَافِراً فَإِنَّهُ لَيْسَ دُونَهَا حِجَابٌ

"Mazlumun duasından kaçının, kâfir bile olsa. Zira onun duasının önünde perde yoktur."

دَعْوَةُ الْمَظْلُومِ مُسْتَجَابَةٌ وَإِنْ كَانَ فَاجِراً فَفُجُورُهُ عَلى نَفْسِهِ

"Mazlumun duası makbuldür, fâcir bile olsa; zira onun fücûru kendi aleyhinedir."

Hemen kaydedelim ki, hadiste yasaklanan zulüm, mutlaktır. Âlimler, bu durumdan hareketle mal, can, ırz vs. her neye yönelik olursa olsun, bütün çeşitleriyle zulmün yasaklandığını belirtirler.[413]

-15- وعن ابن عمرو بن العاص رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]قالَ رسولُ اللّهِ #: مَا منْ دَعْوَةٍ أسْرَعُ إجَابَةً مِنْ دَعْوَةِ غَائِبٍ لِغَائِبٍ[. أخرجهما أبو داود والترمذى.

15. (1764)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"İcâbete mazhar olmada gâib kimsenin gâib kimse hakkında yaptığı duadan daha sür'atli olanı yoktur." [Tirmizî, Birr 50, (1981), Ebû Dâvud, Salât 364, (1535); Müslim, Zikr 88, (2733); Buhârî, Mezâlim 9.][414]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadise göre, Allah'ın derhal kabul buyuracağı dualardan biri de, mü'min kimsenin mü'min kardeşi için gıyâbında yapacağı duadır. Bu hususta Müslim'in bir riayeti daha açıktır:

دَعْوَةُ الْمَرْءِ الْمُسْلِمِ ‘خِيهِ بِظَهْرِ الْغَيْبِ مُسْتَجَابَةٌ، عِنْدَ رَأسِهِ مَلَكٌ مُوَكَّلٌ كُلَّمَا دَعَا ‘خِيهِ بِخَيْرٍ قَالَ الْمَلَكُ الْمُوَكَّلُ بِهِ آمِنْ وَلَكَ بِمِثْلِهِ

"Müslüman kimsenin, kardeşi için gıyâbında yaptığı dua müstecâbdır. Dua edenin başucunda ona müvekkel bir melek vardır. Kardeşi için hayır dua yaptıkça bu melek: "Amin, istediğin şeyin bir misli de sana olsun" der." [415]

İKİNCİ FASIL

DUA EDENİN HEY'ETİ (DIŞ GÖRÜNÜŞÜ)

Umumî Açıklama:

Hey'et dilimizde bir kaç mânada kullanılır. Şekil, sûret, görünüş, kılıkkıyafet, hâl, durum; bir bütünü teşkil eden cüzlerin hepsi, kurul, jüri vs. Sadedinde olduğumuz hadiste hey'et kelimesi daha ziyade kılıkkıyafet, durum mânalarında kullanılmıştır.

Dua eden kimsenin, kılık kıyâfet ve dış görünüş itibariyle takınması gereken bazı tavırlar, dikkat etmesi gereken bazı hususlar mevcuttur. Burada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu çeşit irşadlarını göreceğiz.[416]

1 ـ عن ابن عباس رَضِىَ اللهُ عَنْهما قال:]قال رسولُ اللهِ #: َ تسْتُرُوا الجدُرَ، وَمَنْ نَظَرَ في كِتَابِ أخِيهِ بِغَيْرِ إذْنِهِ، فإنَّمَا يَنْظُرُ في النَّارِ، سَلُوا اللهَ تَعالى بِبُطُونِ أكُفِّكُمْ، وَ تَسْألُوهُ بِظُهُورِهَا، فإذَا فَرَغْتُمْ فامْسَحُوا بِهَا وُجُوهَكُمْ[. أخرجه أبو داود .

1. (1765)- İbnu Abbas (radıyallâhu anhümâ) hazretleri anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Duvarları örtmeyin. Kim kardeşinin mektubuna, onun izni olmadan bakarsa, tıpkı ateşe bakmış gibi olur. Allah'tan avuçlarınızın içiyle isteyin, sırtlarıyla istemeyin; duayı tamamlayınca avucunuzu yüzlerinize sürün." [Ebû Dâvud, Salât 358, (1489, 1490, 1491).][417]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir kaç meseleye birlikte temas etmiştir:
1- Duvarlar halı, kilim vs. ile örtülmemelidir. Çünkü bu iş, hem mütekebbirlerin amelidir, hem de malın ziyân edilmesi, israf edilmesidir. Zira duvarlarına örtülmesini gerektiren hiçbir zarurî durum mevcut değildir. Müslim'de gelen bir rivayette Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), kapının üzerine halı asmış olan Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ)'ye: "Allah, bize taş ve toprağa elbise giydirmemizi emretmemiştir" diyerek indirtir.
2- Hadiste "kardeşinin kitabı"na bakmak da yasaklanmaktadır. Şârihler, buradaki kitaptan maksadın, içerisinde, öğrenilmesi herkese vacib olan ilmin bulunduğu kitap olmayıp, sâhibi tarafından başkasının bakması arzu edilmeyen mektup olduğu belirtilir. Belki bu mektupta, sır olan, başkasının muttali olması istenmeyen bazı bilgiler vardır. Öyle ise böyle bir mektuba bakmak ateşe bakmak gibidir.
Ateşe bakmak için, bazı âlimler "hadisin siyakından anlaşılacağı üzere insan için zararlı bir şey olmalıdır" demişlerdir. Mamafih, bundan maksadın "ateşe yaklaşmak ve yaslanmak" olabileceği, ihtimal olarak belirtilmiştir. Üçüncü bir ihtimale göre mânâsı; kişi, kardeşinin bakılmasını istemediği bir mektubuna bakmakla ateşi gerektiren bir şeye bakmış olmaktadır.
3- Hadisin, sadedinde olduğumuz mevzuya, yani dua edenin hey'eti meselesine temas eden kısmı, son kısmıdır: Dua ederken avucun açılıp avuç içi yukarı gelecek şekilde kaldırılması, elin sırt kısmı yukarı gelecek şekilde tutularak dua edilmemesi, dua bitince de ellerin yüze sürülmesi istenmektedir.
Azimâbâdî, bu hususta şu açıklamayı yapar: "Bir şey taleb edene uygun düşeni, elini taleb ettiği şeye doğru uzatması, tazarru ile açıp bol ihsanla dolmasını istemesi, her iki elini birden, ihsan sahibine doğru kaldırmasıdır. Ancak, kim de başına gelen bir belânın kalkmasını isterse, sünnet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ittibâen, ellerin sırtını semaya kaldırmaktır. Bunun hikmeti, birincide, arzu edilen şeyin hüsûlüyle tefâül etmek, yâni hayra ermek ümidinde bulunmak, ikincide ise, zararlının def'iyle hayra erme ümidinde bulunmaktır.
4- Duânın sonunda elin yüze çalınması teberrük içindir. Yani, dua ile ellere inmiş olan rahmet eserleri, sürmek suretiyle yüze ulaştırılmış olur.[418]

2- وعن أنس رَضِـىَ الله عَنْه قـال:]رَفَـعَ رسـولُ اللهِ # يَدَيْهِ في الـدُّعَـاءِ، حَـتَّى رَأيْتُ بَيَاضَ إبْطَيْهِ[. أخرجه البخارى .

2. (1766)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) dua ederken ellerini öyle kaldırdı ki, koltuk altlarının beyazlığını gördüm." [Buhârî, İstiska 21.] [419]

3- وعن عمر رَضِـىَ الله عَنْه قال:]كَانَ رسولُ اللهِ # إذا رفَعَ يَدَيْهِ في الدُّعَاءٍ لَمْ يَرُدَّهُمَا حَتَّى يَمْسَحَ بِهِمَا وَجْهَهُ[. أخرجه الترمذى .

3. (1767)- Hz. Ömer (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ellerini dua ederken kaldırınca, onları yüzlerine sürmedikçe geri bırakmazlardı." [Tirmizî, Daavât 11, (3383).] [420]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet dahi duadan sonra ellerin yüze sürülmesinin meşruiyetini gösterir. Bazı âlimler şöyle bir mütâlaada bulunmuştur: "Allahu Teâlâ, dua edeni hiçbir zaman boş çevirmeyip, kendisi için kalkan ele bir rahmet ulaştırdığına göre, ondaki rahmetin en şerefli ve tekrime en elyak organ olan yüze sirâyet ettirilmesi münâsiptir."[421]

4- وعن أبى هريرة رَضِـىَ الله عَنْه قال:]إنَّ رَجُ كانَ يَدْعُو بِأصْبُعَيْهِ، فقَالَ لَهُ رسول اللهِ #: أَحِّدْ أَحِّدْ[. أخرجه الترمذى والنسـائى، وقـال الترمـذى:معنى هـذا الحـديث: إذا أشـار الرجل بأصبعه في الدعاء عند الشهادة، ف يشير إ بأصبع واحدة .

4. (1768)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Adamın biri iki parmağı ile dua ediyordu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Birle! Birle!" diye müdâhale etti." [Tirmizî, Daavât 117, (3552); Nesâî, Sehv 37, (3, 38).][422]

AÇIKLAMA:

İki parmağıyla duadan maksad, dua ederken iki parmağıyla işaret etmesidir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), te'kid maksadıyla iki kere: "birle!" buyurmuştur. Birlemesini söylemesinin sebebi, Rabbülâlemin'in tek olması sebebiyledir.
İbnu Deybe'nin, hadisin sonunda kaydettiği şöyle bir açıklama var: "Bu hadisin mânası: "Kişi, dua ederken şehâdet getirince parmağını kaldıracaksa sadece tek bir parmağını kaldırsın" demektir."[423]

5- وعن سهل بن سعد رَضِـىَ الله عَنْه قال:]مَا رَأيْتُ رَسول اللهِ # شَاهِراً

يَدَيْهِ قَطّ يَدْعُو عَلى مِنْبَرِهِ، وَ عَلى غَيْرِهِ، وَلكِنْ رَأيْتُهُ يَقُولُ هكَذَا: وَأشَارَ بِالسَّبَّابَةِ، وَعَقَدَ بِا“بْهَامِ وَالوُسْطَى]. أخرجه أبو داود .

5. (1769)- Sehl İbnu Sa'd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı ne minberde ne de bir başka şey üzerinde dua yaparken ellerini uzattığını görmedim. Bilakis şöyle gördüm" dedi ve baş ve orta parmaklarını kapayıp şehâdet parmağını açmış vaziyette işaret etti." [Ebû Dâvud, Salât 230, (1105).][424]

AÇIKLAMA:

1- Burada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın koltuk altı görünecek şekilde mübalağalı şekilde kollarını uzatıp kaldırmadığı belirtiliyor. Mübalağalı diye kayıtlamak şarttır. Zira Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in mutad olarak dua sırasında ellerini kaldırdığı sâbit ve müsellem bir husustur. 1766 numarada geçtiği üzere istisnâi durumlarda da koltuk altı görülecek şekilde kollarını kaldırdığı rivayetlerde gelmiştir.
2- Şârih Azimâbâdî, bu hadisin, Sehl İbnu Sa'd'a sorulan bir soruya cevap olma ihtimalinden bahseder. Bu takdirî soru şudur: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) minberde iken hiç ellerini kaldırarak dua etti mi?" Sehl bu soruya: "Ben bunu, söylenen şekilde yaptığını görmedim. Ancak, onu vaaz sırasında orta ve baş parmaklarını kapatıp şehâdet parmağıyla işâret eder vaziyette gördüm. Sanki O, bu parmağını teşehhüd sırasında kaldırıyordu" şeklinde cevap vermiştir. Allahu a'lem." Hadisteki ibhâm böyle bir açıklamayı gerekli kılmaktadır.[425]

6- وعن سلمان رَضِىَ اللهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللهِ #: إنَّ رَبَّكُمْ حَىٌّ كَرِيمٌ يَسْتَحِى مِنْ عَبْدِهِ إذَا رَفَعَ يَدَيْهِ إلَيْهِ أنْ يَرُدَّهُمَا صِفْراً]. أخرجه أبو داود والترمذى .

6. (1770)- Hz. Selmân (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Rabbiniz hayiydir, kerimdir. Kulu dua ederek kendisine elini kaldırdığı zaman, O, ellerini boş çevirmekten istihya eder." [Tirmizî, Daavât 118, (3551); Ebû Dâvud, Salât 358, (1488).] [426]

AÇIKLAMA:

1- Hayiy, çok haya eden, fazlaca utanan demektir. Haya vasfını Allah hakkında lügat manasında kullanmak uygun değildir. Çünkü, lügat olarak haya, kişide ayıplanma ve kınanma korkusu gibi bir şey sebebiyle hâsıl olan değişme ve inkisâr mânasına gelir. Böyle bir hâl Zât-ı Zülcelâl hakkında muhaldir. Öyle ise lügat yönüyle "çok utanan" mânasına gelen hayiy kelimesi Allah hakkında kullanılınca, bundaki gaye maksuddur. Hayadan maksad ve gaye ayıplanacak şeyin yâni hoş olmayan şeyin terki olduğuna göre, ulemâ, Allah hakkında şu mânada anlamıştır: Allah'ın "hayiy" olması, kulu memnun edecek şeyi yapması, ona zarar verecek şeyi terketmesi demektir. Öyle ise sadedinde

olduğumuz hadisi, "Cenab-ı Hakk, dua eden kuluna, kulun hayrına olan şeyi mutlaka verir, duasını sevapsız, boş bırakmaz" diye anlayacağız. Bu "verme" işinin Cenab-ı Hakk'ın hikmeti muktezasınca, ya "istediğine aynen kavuşması", yahut "daha iyisinin verilmesi", yahut da "sevap verilmesi, günahlarının azaltılması" şeklinde tecelli edeceği daha önce belirtilmişti (bak. 1751. hadis).
2- Kerim, istemeden veren, bol veren mânasına gelir. Cenab-ı Hakk'ın vasıflarından biri "istemeden vermek" ise, isteyince daha çok verir demektir.
Böylece kul, dua etmeye teşvik edilmiş olmaktadır.
3- Hadiste kul mutlak gelmiştir. Yani, mü'min, fâsık, kâfir ayırımı mevcut değildir. Bazı şarihler "mü'min" diye kayıtlamışlardır. Esâsen, kavlî duayı yani dil ile, sözle olan talebi sadece mü'minler yapar. Öyle ise, mü'minin inanarak yatığı hiçbir dua boşa gitmeyecektir.[427]

-7- وعن أبى هريرة رَضِىَ اللهُ عَنْه قال:]قالَ رسولُ اللهِ #: ادْعُوا اللهَ ، وَأنْتُمْ مُوقِنُونَ بِالْجَابَةِ، وَاعْلَمُوا أنَّ الله تَعالى َ يَسْتَجِيبُ دُعَاءً مِنْ قَلْبٍ غَافِلٍ ِه[. أخرجه الترمذى .

7. (1771)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Allah'a duayı, size icabet edeceğinden emin olarak yapın. Şunu bilin ki Allah celle şânuhu (bu inançla olmayan ve) gafletle (başka meşguliyetlerle) oyalanan kalbin duasını kabul etmez." [Tirmizî, Daavât 66. (3474.)][428]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, duanın makbul olmasında gerekli olan mühim âdablarından bir kaç tanesini belirtmektedir:
* Duanın mutlaka icabet göreceğine, yani karşılıksız kalmayacağına kesinlikle inanmaktır. Tercümede "emin olmak" tâbirini kullandık, halbuki aslında mukin kelimesi kullanılmıştır. Bu, yakin elde etmiş, kesin inanca ulaşmış, hiçbir tereddüdü kalmamış gibi mânalara gelir, emin olmaktan çok daha kuvvetli bir mâna ifade eder.
* Dua ederken kalbin gâfil olması, Allah'ı veya istediği şeyi düşünmemesi, yaptığı dua fiilinin tam şuurunda olmaması demektir.
* Oyalanma olarak tercüme ettiğimiz kelimenin aslı lâhin'dir, dilimizdeki lehviyat kelimesi aynı kökten gelir, eğlenen demektir. Bu da, tıpkı gaflet gibi, kalbin Allah'tan başka bir şeyle meşguliyetini ifade eder.
Yani, dua eden kimsenin kalbi, zihni, aklı, hayali, kısacası letâif denen bütün mânevî duygu ve cihazları Allah'tan istediğinden başka bir şeyle meşgul olmamalıdır. Aksi halde, sâdece dille, gâfilâne yapılacak bir kısım taleplerin makbul olmayacağını Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) açık bir üslubla beyan etmektedir.
2- Bu hadisin mânasını te'yid eden başka rivayetler de mevcuttur. Ahmed İbnu Hanbel (rahimehullah)'in Abdullah İbnu Amr (radıyallâhu anhümâ)'dan kaydettiği bir rivayet şöyle:
اَلْقُلُوبُ اَوْعِيَةٌ وَبَعْضُهَا اَوْعَى مِنْ بَعْضٍ فَإذَا سَألْتُمُ اللّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَا اَيُّهَا النَّاسُ فَاسْألُوهُ وَاَنْتُمْ

مُوقِنُونَ بِا“جَابَةِ فإنَّ اللّهَ يَسْتَجِيبُ لِعَبْدٍ دَعَاهُ عَنْ ظَهْرِ قَلْبٍ غَافِلٍ.
"Kalpler bir kaptır. Bazısı bazısından daha iyi tutar (anlayışlıdır). Öyleyse, ey insanlar, Allah'tan bir şey isteyince, Allah'ın icabet edeceğinden emin olarak isteyin. Zîra Allah, kendisine gâfil kalble farkında olmadan dua eden bir kula icâbet etmez." [429]

ÜÇÜNCÜ FASIL

DUANIN KEYFİYETİ

Umumî Açıklama:

Duanın makbul olması için, dua edenin hey'eti, tavrı yeterli değildir. Duanın mahiyeti de ehemmiyetlidir. Bir başka ifade ile neler istenmeli, taleb edilmelidir? İşte, bu fasılda duanın keyfiyetini ve mahiyetini açıklayan rivayetler görülecektir.[430]

-1- عن فضالة بن عبيد رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]سَمِعَ رسولُ اللّهِ # رَجُ يَدْعُو في صَتِهِ وَلَمْ يُصَلِّ عَلى النَّبىِّ #، فقَالَ: عَجِلَ هذَا، ثُمَّ دَعَاهُ فقَالَ: إذَا صَلّى أحَدُكُمْ فَلْيَبْدَأ بِتَحْمِيدِ اللّهِ تَعالى وَالثَّنَاءِ عَلَيْهِ، ثُمَّ لِيُصَلِّ عَلى النَّبِىِّ # ثُمَّ لْيَدْعُ بَعْدُ بِمَا شَاءَ[. أخرجه أصحاب السنن .

1. (1772)- Fadâle İbnu Ubeyd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) dua eden bir adamın, dua sırasında Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e salat ve selam okumadığını görmüştü. Hemen:
"Bu kimse acele etti" buyurdu. Sonra adamı çağırıp:
"Biriniz dua ederken, Allahu Teâla'ya hamd u senâ ederek başlasın, sonra Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e salât okusun, sonra da dilediğini istesin" buyurdu." [Tirmizî, Daavat 66, (3473, 3475); Ebû Dâvud, Salât 358, (1481); Nesâî, Sehv 48, (3, 44).][431]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, duanın makbul olması için mahiyetce nasıl olması gerektiği hususunda bilgi vermektedir. Allah'a hamd ve sena ile başlanmalı ve mutlaka Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a salâtu selâm okunmalıdır. Böylece hamdele ve salvele okunduktan sonra duaya geçilmelidir.
2- Hadisin Tirmizî'de gelen bir vechine göre: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (Ashâbıyla Mescid'de) otururken biri gelerek namaz kılar ve sonra: "Rabbim bana mağfiret et, bana rahmet et" diye dua eder. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Ey namaz kılan kişi, acele ettin. Namazı kılıp oturdun mu, Allah'a lâyık olduğu şekilde hamdet, bana salât oku. Sonra Allah'a dua et" dedi. Râvi der ki: "Bundan sonra bir başkası daha namaz kıldı, önce Allah'a hamdetti, sonra Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e salât okudu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buna da şunu söyledi:

"Ey namaz kılan kişi dua et, icabet göreceksin!"
3- Salât, dua demektir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e salât okumak, O'na dua etmektir. Umumiyetle: "Allahümme salli alâ Muhammedin..." "Ey Allah'ım Muhammed'e salât (mağfiret, rahmet, bereket) et...!" diye başlayan mesnun, sabit formülleri vardır.
Salât kelimesi dilimizde hem namaz, hem de dua kelimeleriyle karşılanır. Yani Arapça olan salât sadece dua demek değildir. İslâm'ın resmî ibadeti olan namaz mânasına da kullanılmaktadır.
4- Duanın makbul olma âdâbından biri de, müteâkip hadiste belirtileceği üzere, yaptığımız duanın Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e salât ile sona ermesidir.[432]

-2- وعن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال :]قال رسول اللّهِ #: الدُّعَاءُ مَوْقُوفٌ بَيْنَ السَّمَاءِ وَا٭رْضِ يَصْعَدُ حَتَّى يُصَلَّى عَلَىَّ، فَىَ يَجْعَلُونِى كَغُمْرِ الرَّاكِبِ صَلُّوا عَلَىَّ أوَّلَ الدُّعَاءِ وَأوْسَطَهُ وَآخِرَهُ[. أخرجه الترمذى موقوفا على عمر، ورفعه رزين.»الغُمْرُ«: القَدَحُ الصغير كالقعب. والمعنى أن الراكب يحمل رحله وأزواده، وبترك قعبه إلى آخر ترحاله، ثم يعلقه على آخرة الرحل أو نحوها كالعوة فليس عنده بمهمّ، فنهاهم # أن يجعلوا الصة عليه تبعاً غير مهمة .

2. (1773)- Hz. Ömer (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Dua sema ile arz arasında durur. Bana salât okunmadıkça, Allah'a yükselmez. [Beni hayvanına binen yolcunun maşrabası yerine tutmayın. Bana, duanızın başında, ortasında ve sonunda salât okuyun.]"
[Tirmizî, Salât 352, (486). Tirmizî, bunu Hz. Ömer (radıyallahu anh)'e mevkuf olarak rivayet etmiştir. Rezîn ise merfu olarak rivayet etmiştir.][433]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayetin, köşeli paranteze ([...]) kadar olan kısmı, Tirmizî'de mevcuttur ve mevkuftur, yani Hz. Ömer'in sözü olarak kaydedilmiştir. Rezîn, metinde görüldüğü üzere, tam olarak kaydetmiştir ve Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e nisbet etmektedir. Merfu rivayeti de varsa da sahih olanı mevkuf olmasıdır. Ancak muhakkik olan muhaddisler, bu çeşit hükmün reyle verilemeyeceği prensibinden hareketle, hadisin hükmen merfu olduğuna hükmederler.
2- Duanın Allah'a yükselmesi, Allah'a mekan izafesi değildir. Allah'a yükselme, Kur'ânî bir tâbirdir ve kabule mazhar olma mânasına gelir: إلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ "Güzel sözler O'na yükselir, o sözleri de sâlih amel yükseltir" (Fâtır 10).
3- Maşraba teşbihine gelince: Yolcu, bineğine yol eşyalarını, azığını yükledikten sonra, son olarak, hın-i hacette kullanmak üzere maşrabasını semerin arkasına takar. Maşraba, yolcu nazarında pek ehemmiyet taşımaz. İşte Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), kendisine yapılacak duayı (salât), bu yolcu maşrabası gibi ehemmiyeti olmayan, tâlî bir şey kılmamalarını, O'na kıymet verip, duanın başında ve sonunda salavâta yer vermelerini tenbih ediyor.
el-Hısnu'l-Hasîn'de, Ebû Süleyman ed-Dâranî duanın âdâbını şöyle tesbit etmiştir:
"Allah'tan bir talebin olduğu zaman:
* Önce Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a salât okuyarak başla.

* Sonra,dilediğin talepde bulun,
* Sonra, duanı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a salât ile sona erdir.
(Duanı iki salât arasında yapmalısın), zîra Cenâb-ı Hakk, keremiyle bu iki salâtı kabul eder. İki makbul dua olan iki salât arasında yer alan talebini reddetmek O'nun keremine muvafık düşmez."
Dua'nın kabul şartları üzerine buna benzer bir açıklamayı, Bediüzzaman'dan kaydetmeyi faydalı buluyoruz. Merhum, "mü'minin mü'mine en iyi duası nasıl olmalıdır?" saline cevap sadedinde şu açıklamayı yapar:
"Elcevap: Esbab-ı kabul dairesinde olmalı. Çünkü bazı şerâit dahilinde dua makbul olur. Şerâit-i kabulün içtimâı nisbetinde makbuliyeti ziyadeleşir. Ezcümle: Dua edileceği vakit, istiğfar ile mânevi temizlenmeli, sonra makbul bir dua olan salavat-ı şerifeyi şefaatçi gibi zikretmeli ve âhirde yine salavat getirmeli. Çünkü iki makbul duanın ortasında bir dua makbul olur. Hem بِظَهْرِ الْغَيبِ yâni "gıyâben ona dua etmek", hem hadiste ve Kur'ân'da gelen me'sur (30) dualarla dua etmek. Meselâ: اَللَّهُمَّ إِنِّى اَسْأَلُـكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَـةَ لِى وَلَـهُ في الـدِّينِ وَالـدُّنْيَا وَاŒخِرَةِ ربَّنَا آتِنَا في الـدُّنْيَا حَسَـنَةً وفي اŒخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ.
gibi câmi dualarla dua etmek; hem hulus ve huşu ve huzur-u kalb ile dua etmek; hem namazın sonunda, bilhassa sabah namazından sonra; hem mevâki-i mübâreke (mübârek yerlerde), hususen mescidlerde; hem cumada, hususen saat-ı icâbede; hem Şuhuru Selâsede (Üç Aylarda), hususen leyâli-i meşhurede (meşhur gecelerde); hem Ramazan'da, hususen Leyle-i Kadir'de dua etmek kabule karin olması rahmet-i İlâhiyeden kaviyyen me'muldür. O makbul duanın ya aynen dünyada eseri görünür; veyahut dua olunanın ahiretine ve hayat-ı ebediyesi cihetinde makbul olur. Demek aynı maksad yerine gelmezse, dua kabul olmadı denilmez, belki, daha iyi bir surette kabul edilmiş denilir." [434]

-3- وعن ابن مسعود رَضِىَ اللهُ عَنْه قال:]كُنْتُ أُصَلِّى، وَالنَّبىُّ #، وَأبُو بَكْرٍ، وَعُمَرُ رَضِىَ اللهُ عَنْهما مَعَهُ، فَلَمَّا جَلَسْتُ بَدَأتُ بِالثَّنَاءِ عَلى اللهِ، ثُمَّ بِالصَّةِ عَلى النَّبىِّ #، ثُمَّ دَعَوْتُ لِنَفْسِى، فَقَالَ النَّبيُّ #: سَلْ تُعْطَهُ، سَلْ تُعْطَهُ[.

3. (1774)- Hz. İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer (radıyallâhu anhümâ) beraber otururlarken ben namaz kılıyordum. (Namazı bitirip) oturunca, Allah'a sena ile zikretmeye başladım ve arkasından Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a salât okuyarak devam ettim. Sonra kendim için duada bulundum. (Bu tarzımı beğenmiş olacak ki) Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):
"İşte! İstediğin veriliyor. İşte! İstediğin veriliyor" dedi." [Tirmizî, Cum'a 64, (593).][435]

AÇIKLAMA:

1- Burada İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) salât kelimesi ile kıyamı, rükû ve
_______________(30) Me'sûr, eserde (hadîste, rivâyette) gelmiş olan demektir. secdesi olan salâtı yani namazı kasdetmiştir. Zîra, sonunda oturduğunu belirtmektedir.
2- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "İşte! İstediğin veriliyor" buyurması ve bunu tekrarla te'kid

etmesi, İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh)' un beyan buyurduğu tarzın, duanın makbul olma şartlarına uygunluğunu gösterir. Öyle olmasaydı, müdâhalesi tashihe müteallik olacak idi.[436]

ـ4ـ وعن أبىّ بن كعب رَضِـىَ اللهُ عَنْه قـال:]كـانَ النَّبىُّ # إذَا دَعَا ‘حَدٍ بَدَأ بِنَفْسِهِ[. أخرجهما الترمذى وصححهما .

4. (1775)- Hz. Übeyy İbnu Ka'b (radıyallâhu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) birisine dua edeceği vakit önce kendisine dua ederek başlardı." [Tirmizî, Daavât, 10, (3382).][437]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyet, Müslim'de Hz. Musa ile Hz. Hızır kıssasının bidâyetinde bir kısım ziyade ile yer almıştır: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), herhangi bir peygambere dua etmek isteyince kendinden başlardı".

2- Ancak hemen ifade edelim ki, bu hadiste belirtilen husus Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın müstemir ve muttarid bir âdetini, prensibini ifâde etmemektedir. Çünkü, kendisine hiç yer vermeden yaptığı dua örnekleri vardır.Hz. Hâcer kıssasında: يَرْحَمُ اللهُ أُمَّ اسْمَاعِيلَ لَوْ تَرَكَتْ زَمْزَمَ لَكَانَتْ عَيْناً مَعِيناً

"Allah İsmail'in annesine rahmet buyursun, zemzemi akmaya bıraksaydı tatlı bir pınar olacaktı" der.

Hassan İbnu Sâbit (radıyallâhu anh) için yaptığı duada da şöyle demiştir: اَللَّهُمَّ اَيِّدْهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ

"Rabbim onu Rûhu'l-Kudüs'le (Cebrail) takviye et, güçlendir."

İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'a da şöyle dua etmiştir:

اَللَّهُمَّ فَقِّهْهُ في الدِّينِ "Rabbim onu dinde âlim kıl."Hz. Lût (aleyhisselâm)'a duası şöyledir. يَرْحَمُ اللهُ لُوطاً لَقَدْ كَانَ يَأوِى إلى رُكْنٍ شَدِيدٍ

"Allah Lût'a rahmet buyursun O, çok muhkem bir kaleye sığınmıştı."[438]

ـ5ـ وعن أبى مصبح المقرائى عن أبى زهير النميرى رَضِـىَ اللهُ عَنْه قـال:]خَرَجْنَا مَعَ النَّبىِّ # ذَاتَ لَيْلَةٍ فَأتَيْنَا عَلى رَجُلٍ قَدْ ألَحَّ في المَسألَةِ، فَوَقَفَ رسول اللهِ # يَسْمَعُ مِنْهُ، فقَـالَ: أوْجَبَ إنْ خَتَمَ، فَقِيـلَ: بِأىِّ شَـيْءٍ يَخْتِمُ يَارسول اللهِ؟ قالَ: بِأمِينَ، وَانْصَـرَفَ، فَقِيـلَ لِلرَّجُـلِ: يَافُنُ اخْتِمْ بِأمِينَ، وَأبْشِرْ[. أخرجه أبو داود.»أوْجَبَ«: إذَا فعل شيئاً يوجب له الجنة أو النار .

5. (1776)- Ebû Müsabbih el-Makrâî, Ebû Züheyr en-Nümeyrî (radıyallahu anh)'den naklen anlatıyor: "Bir gece Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile beraber çıktık., Derken bir adama rastlatdık. Sual (ve Allah'tan talep) hususunda çok ısrarlı idi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onu dinlemek üzere durakladı. Ve:

"Eğer (duayı) sonlandırırsa vâcib oldu!" buyurdu. Kendisine:

"Ne ile sonlandırırsa ey Allah'ın Resûlü!" denildi.
"Âmin ile" dedi, uzaklaştı. Adama:
"Ey fülan! duanı âminle tamamla ve de gözün aydın olsun!" dedi." [Ebû Dâvud, Salât 172, (938).] [439]

AÇIKLAMA:

1- Tîbî hadisten şu neticeyi çıkarır: "Bu hadis, dua eden kimseye, duanın sonunda âmin demesinin müstehab olduğuna delildir. Ancak imam dua ediyor ve cemaat âmin diyorsa, imamın ayrıca âmin demesine hâcet yoktur, cemaatin âmini ile iktifa eder." Aliyyu'l-Kârî, bu görüşe katılmaz: "Namazda, kıyasa göre imam da âmin demelidir, namaz dışında da uygun olanı hem imam, hem cemaat her ikisinin de âmin çekmesidir" der.
2- Hadiste geçen "vâcib oldu" tâbiri "cennet vâcib oldu" demektir.Böylece Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) duada ısrar etmeyi, mübâlağaya yer vermeyi teşvik etmiş olmalıdır. Az ve ısrarsız dua bir nevî istiğna alâmetidir, kulluk edebine yakışmaz. Duada ısrar, pekçok hadiste övülmüştür.[440]

6- وعن أنس رَضِىَ اللهُ عَنْه قال:]قالَ رسولُ اللهِ #: إذَا دَعَا أَحَدُكُمْ فَـيَقُلْ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِى إنْ شِئْتَ. اللَّهُمَّ ارْحَمْنِى إنْ شِئْتَ، ولكِنْ لِيَعْزِمِ المَسْألَةَ، فإنَّ اللهَ تَعالى مُسْتَكْرِهَ لَهُ[. أخرجه الشيخان.وللستة إ النسائى عن أبى هريرة بنحوه »الْعَزْمُ«: الجد، ونفى التردد.

6. (1777)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden biri dua edince "Ya Rabb! Dilersen beni affet! Ya Rabb dilersen bana rahmet et!" demesin. Bilâkis, azimle (kesin bir üslubla) istesin, zira Allah Teâla Haretleri'ni kimse icbar edemez." [Buhârî, Daavât 21, Tevhîd 31; Müslim, Zikr 7, (2678-79); Muvatta, Kur'an 28 (1, 213); Tirmizî, Daavât 79 (3492); Ebû Dâvud, Salât 358, (1483); İbnu Mâce, Dua 8, (3854).][441]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyet, yapmak istediği her şeyi Allah'ın meşietine bırakmakla emredilmiş olan mü'minin (Kehf 24) Allah'tan taleb ettiği şeyde azimli davranmasını, Allah'ın meşîetine (yani dilemesine) bırakmadan, kesin bir üslubla istemesini emretmektedir.
Bazı âlimler, buradaki azmin mânasını "icabet hususunda Allah hakkında hüsn-i zan etmektir" diye te'vil etmişlerdir.
2- Hadisin Müslim'de gelen bir vechinde وَلْيُعَظِّمِ الرَّغْبَةَ "Rağbeti büyültsün" emreder. Bu ifade şârihlerce: "Duayı tekrar etmek, ısrarla üzerinde durmak sûretiyle duada mübâlağa etsin" diye anlaşılmıştır. Mamafih, bununla "büyük çok şeylerin istenmesi" de anlaşılmıştır. Bu son mânayı te'yîd eden bir karîne aynı hadisin sonunda yer alan فَإنَّ اللهَ يَتَعاظَمُهُ شَىْءٌ "Zîra Allah'a hiç bir şey büyük gelmez" ifâdesidir
3-Hadis, Cenab-ı Hakk'tan azimle, ısrarla istemek gerektiğini, "dilersen affet, dilersen rızık ver." gibi Allah'ın dilemesine (meşietine) bırakmamak gerektiğini ifâde ettikten sonra bunun sebebini son

cümlede belirtmektedir: "Allah Teâla Hazretleri'ni kimse icbar edemez." Zîra "dilersen" tâbiri, mecbur edilmesi mümkün olan kimseler hakkında kullanılması münâsiptir ve nezaket ifâde eder. Cenab-ı Hakk ise bundan münezzehtir, öyle ise meşîete tâlik etmenin bir ifâdesi yoktur.
Hadisteki yasağı izah sadedinde, "dilersen affet." gibi meşîete tâlik edilen ifâdelerde taleb edilen şey ve talepde bulunulan Zât hakkında bir nevi istiğna mânası mevcuttur." dahi denmiştir. İki mâna da sahih ise de, önceki evlâdır.
İbnu Battâl der ki: "Bu hadisten, kişinin dua ederken, matlûbunu, elinden gelen bütün gayreti sarfederek taleb etmesi, isteğine icâbet edileceği husûsunda ümid içinde bulunması, fakat -Kerim olan bir Zât'tan talepde bulunması haysiyetiyle asla ümitsizliğe düşmemesi gerektiği anlaşılmaktadır."
İbni Uyeyne de şöyle demiştir: "Kişiyi, kusurunun büyüklüğü (ümitsizliğe sevkederek) dua etmesine mâni olmamalıdır Zira, Cenab-ı Hakk, mahlûkatının en kötüsü olan İblis'in bile duasına icâbet etmiştir. Zira İblis: "İnsanların tekrar dirilecekleri güne kadar bana mühlet ver!" dedi de Allah: "Sen, kendisine mühlet verilenlerdensin" (A'raf 14-15) diyerek duasını kabul etti".[442]

-7- وعن أبى موسى رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]كُنَّا في سَفَر فَجَعَلَ النَّاسُ يَجْهَرُونَ بِالتَّكْبِيرِ، فقَالَ النَّبىُّ #: ارْبَعُوا عَلى أنْفُسِكُمْ)-1(، فَإنَّكُمْ َ تَدْعُونَ أصَمَّ، وَ غَائِباً إنَّكُمْ تَدْعُونَ سَمِيعاً بَصِيراً وَهُوَ مَعَكُمْ، وَالَّذِى تَدْعُونَهُ أقْرَبُ إلى أحَدِكُمْ مِنْ عُنُقِ رَاحِلَتِهِ[. أخرجه الخمسة إ النسائى.»ارْبَعُوا« أى ارفقوا .

7. (1778)- Ebû Musâ (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bir sefere (Hayber Seferi) çıkmıştık. Halk (yolda, bir ara) yüksek sesle tekbir getirmeye başladı. Bunun üzerine Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) (müdahele ederek):
"Nefislerinize karşı merhametli olun. Zîra sizler, sağır birisine hitab etmiyorsunuz, muhâtabınız gâib de değil. Sizler gören, işiten, (nerede olsanız) sizinle olan bir Zât'a, Allah'a hitab ediyorsunuz. Dua ettiğiniz Zât, her birinize, bineğinin boynundan daha yakındır" dedi." [Buhârî, Daavât 50, 67, Cihâd 131, Meğâzî 38, Kader 7, Tevhîd 9; Müslim, Zikr 44, (2704);Tirmizî, Daavât 3, 59, (3371, 3457); Ebû Dâvud, Salât 361. (1526, 1527. 1528).][443]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste, tekbir "dua" olarak tavsif edilmektedir.Tekbir, bir talep için değil, zikrullah için söylenmiş olmasına rağmen dua olarak tavsifi, aslında duaın da zikrin de bir ibâdet, yani kulluk tezahürü olmasından ileri gelir.
2- Yüksek sesle tekbir getirenlere Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, "Nefislerinize karşı merhametli olun" buyurması, gereksiz yere kendinizi yormayın demektir. Zîra tekbir, alçak sesle de olsa, Cenâb-ı Hakk işitecektir.[444]

-8- وعن معاذ رَضِىَ اللهُ عَنْه قال:]سَمِعَ رسولُ الله # رَجُّ يَقولُ: اللَّهُمَّ إنِّى أسْألُكَ تَمَامَ النِّعمَةِ؟ فقَالَ: دَعْوَة دَعَوْتُ بِهَا أرْجُو بِهَا الخَيْرَ. قَالَ: فإنَّ تَمَامَ النِّعْمَةِ

دُخُولُ الجَنَّةِ، وَالْفَوْزُ مِنَ النَّارِ، وَسَـمِعَ رَجُ يَقُولُ: يَـا ذَا الجَـلِ وَا‘‘كْرَامِ، فقَالَ: قَدِ اسْـتُجِيبَ لَكَ فَسَـلْ، وَسَـمِعَ آخَرَ يَقُولُ: اللَّهُمَّ إنِّى أسْألُكَ الصَّبْرَ، فقَالَ سَألْتَ اللّه تَعالَى: البَـَّءَ فَسَـلْهُ الْعَافِيَـةَ]. أخرجه الترمذى .

8. (1779)- Hz. Muâz (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir kimsenin: "Ya Rabbi, senden nimetin kemâlini taleb ediyorum" dediğini işitmişti. Sordu:
"Nimetin kemâli nedir?"
"Bu bir duadır, onunla dua edip, onunla hayır (çok mal) ümîd ettim" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)
"Sordum, zîra, nimetin kemâli cennete girmektir, ateşten kurtulmaktır" dedi. Bir başkasının da şöyle dediğini işitti:
"Ey celâl ve ikrâb sâhibi Rabbim!" hemen şunu söyledi:
"Duana icâbet edilmiştir, (ne arzu ediyorsan) durma iste" Derken, bir başkasının:
"Ya Rabbi senden sabır istiyorum!" dediğini işitmişti, ona da:
"Allah'tan bela istedin, afiyet iste!" dedi. [Tirmizî, Daavât 99, (3524).][445]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste, dua ederken talep edilen temâmu'nnimet'in ne olduğu hususunda talep eden kimseyi işitince, bununla neyi taleb etmekte olduğunu sormuştur. Adam "Müstecab bir dua olarak onunla dua ediyorum, o sayede arzum yerine geliyor" demek istemiş, hayır kelimesiyle de matlûbunu belirtmiştir. Böylece anlaşılmıştır ki, "çok mal" istemektedir. Nitekim اِنْ تَرَكَ خَيْراً "Birinize ölüm geldiği zaman eğer mal bırakıyorsa." (Bakara 180) meâlindeki ayette hayır kelimesi "mal" mânasında kullanılmıştır. Resûlullah (aleyhisselâtu vessâlam) adamın davranışını red ve tashih maksadıyla: "Temâmu'n -nimet (yani nimetin kemali, tamamlanması) cennettir, ateşten kurtulmaktır" açıklamasını yapar. Bu sözleriyle şu âyeti hatırlatmış olmaktadır: ".Ateşten uzaklaştırılıp cennete sokulan kimse artık kurtulmuştur." (Âl-i İmrân 185).
2- Hadiste geçen celâl ve ikram sahibi tâbiriyle, "büyüklük ve azamet sâhibi, dostlarına yâni velî kullarına ikramı bol olan Allah" kastedilmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, "Ya zel celâl ve'l-ikrâm" diyerek duaya başlayan kimseye: "Duana icâbet edilmiştir, ne arzu ediyorsan durma iste!" demesini değerlendiren âlimler, bu sözle başlanan duanın müstecab olacağı hükmünü çıkarmışlardır. [446]

ـ9ـ وعن عائشة رَضِـىَ اللّهُ عَنْها قالت:]كانَ رسولُ اللّه # يَسْـتَحِبُّ الجَوَامِعَ مِنَ الدُّعَاءِ، وَيَدَعُ مَا سِوَى ذلِكَ[.

9. (1780)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) özlü duaları tercih eder, diğerlerini bırakırdı." [Ebû Dâvud, Salât 358, (1482).]

AÇIKLAMA:

1- Özlü diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı câmi kelimesinin cem'i (çoğulu) olan cevâmi'dir, az kelime ile çok mâna ihtiva eden demektir. Çok mânadan maksad, hem dünyaya hem de âhirete ait hayırlardır. Şu âyet-i kerîme özlü duaya en güzel örnektir:

رَبَّنَا آتِنَا في الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفي اŒخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ

"Rabbimiz, bize dünyada da âhirette de iyilik ver ve bizi ateşten koru" (Bakara 201). Dünya ve âhiret için afiyet taleb eden dualar da böyledir.

Aliyyü'l-Kârî der ki: "Câmi (özlü) dualardan maksad, her eşit sâlih gayeleri cemeden, Allahu Teâla hazretlerine övgüyü, senâyı ve isteme âdâbını cemeden dualardır".

el-Muzhir'in açıklaması şöyle: "Bunlar kelimeleri az, mânaları çok olan dünya ve âhiret meselelerine şâmil dualardır. Şu duada olduğu gibi:

اَللَّهُمَّ إنِّى اَسْأَلُكَ الْعَفْوَ والْعَافِيَةَ فِي الدِّينِ وَالدُّنْيَا وَاŒخِرَةِ

"Allah'ım, senden af; din, dünya ve âhiretim için âfiyet, diliyorum." Şu dua da bir başka örnektir:

اَللَّهُمَّ إنِّى أسْأَلُكَ الْهُدَى وَالتُّقَى وَالْعَفَافَ وَالغِنَى

"Allah'ım senden hidâyet, takva (Allah korkusu), iffet (dünyevî arzulardan korunma), ve (gönül) zenginliği istiyorum."

Bu örnekler hep Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan mervî me'sûr dualardır. Dikkat edilirse taleb edilen şeyler hep mutlaktır: "Hidâyet, takva, iffet, zenginlik. Böylece dünyevî, uhrevî, maddî ve mânevî her çeşidi kastedilmiş olmaktadır. Câmi (özlü) kelâm deyince bu kastedilmektedir.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir hadislerinde, "Bana cevâmiu'lkelîm (özlü sözler) verildi" buyurur.[447]

10- وعن ابن مسعود رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]كانَ رسولُ اللّه # يُعْجِبُهُ أنْ يَدْعُو ثَثاً، وَيَسْتَغْفِرَ ثَثاً[. أخرجهما أبو داود .

10. (1781)- Hz. İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) duayı üç kere yapmaktan, istiğfarı üç kere yapmaktan hoşlanırdı." [Ebû Dâvud, Salât 361, (1524).]

AÇIKLAMA:

Daha önce de geçtiği üzere, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ısrar ve tekrar tavsiye etmektedir. Bu rivâyet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, dua veya istiğfar ettiği zaman üçer sefer tekrarladığını göstermektedir. [448]

DÖRDÜNCÜ FASIL

MÜTEFERRİK HADİSLER

1- عن أبى هريرة رَضِىَ اللّه عَنْه قال :]قالَ رسولُ اللّه #: يُسْتَجَابُ ‘حَدِكُمْ مَالَمْ يَعْجَلْ، يَقُولُ:

قَدْ دَعَوْتُ رَبِّى فَلَمْ يَسْتَجِبْ لِى[. أخرجه الستة إ النسائى.وفي أخرى لمسلم قال:] يَزَالُ يُسْتَجَابُ لِلْعَبْدِ مَالَمْ يَدْعُ بِإثْمٍ، أوْ قَطِيعَةِ رَحِمٍ[.وفي أخرى للترمذى:]مَا مِنْ رَجُلٍ يَدْعُو اللّهَ تَعالى إَّ اسْتَجَابَ لَهُ، فإمَّا أنْ يُعَجِّلَ لَهُ في الدُّنْيَا، وَإمَّا أنْ يَدَّخِرَ لَهُ في اŒخِرَةِ، وَإمَّا أنْ يُكَفِّرَ عَنْهُ مِنْ ذُنُوبِهِ بِقَدْرِ مَا دَعَا، مَالَمْ يَدْعُ بِإثْمٍ، أوْ قَطِيعَةِ رَحِمٍ، أوْ يَسْتَعْجِلْ.[

1. (1782)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyudular ki: "Acele etmediği müddetçe herbirinizin duasına icâbet olunur. Ancak şöyle diyerek acele eden var: "Ben Rabbime dua ettim duamı kabul etmedi." [Buhârî, Daavât 22; Müslim, Zikr 92, (2735); Muvatta, Kur'an 29 (1, 213); Tirmizî, Daavât 145, (3602, 3603); Ebû Dâvud, Salât 358, (1484).]
Müslim'in diğer bir rivâyeti şöyledir: "Kul, günah talebetmedikçe veya sıla-i rahmin kopmasını istemedikçe duası icâbet görmeye (kabul edilmeye) devam eder."
Tirmizî'nin bir diğer rivâyetinde şöyledir: "Allah'a dua eden herkese Allah icâbet eder. Bu icâbet, ya dünyada peşin olur, ya da ahirete saklanır, yahut da dua ettiği miktarca günahından hafifletilmek sûretiyle olur, yeter ki günah taleb etmemiş veya sıla-ı rahmin kopmasını istememiş olsun, ya da acele etmemiş olsun." [449]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadislerinde dua eden insanların bir zaafina dikkat çekmektedir: "İsti'cal, yani acelecilik. Bir başka ifâde ile duanın hemen karşılığını görme arzusu, Müslim'in bir rivâyetinde "Ya Rasulallah İsti'cal nedir?" diye sorulunca şu açıklamayı yapar:
"Dua ettim, ettim de hiçbir neticesini görmedim" der ve o anda duayı terkeder." Şu halde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), duanın terkine sevkedecek bir aceleciliği hoş görmüyor. Bu sebeple, her hâl u kârda dua etmeye devam edilmesi için, duanın mutlaka netice vereceğini kesin bir dille ifâde ettikten sonra bu kabulün şu sûretlerden biriyle olcağını belirtir:
1- Ya isteğe uygun olarak dünyada görülecek bir şekilde makbul olur.
2- Ya âhirette verilmek üzere sevap takdir edilir.
3- Yahut günahları affedilir."
Şu halde, bu hadis, neticeye hiç aldırmadan dua etmeye, Allah'tan hayırlı şeyler istemeye devam etmeye teşvik etmektedir. Duayı ibadetin, kulluğun bir gereği bilip, ara vermeden devam etmelidir. Mü'min ibadetten usanmaz, zaten hayatının gayesi ibadet ve kulluktur. Zîra Allah insanları sadece ve sadece ibâdet için yaratmış bulunmaktadır (Zâriyat 56). İcâbetin gecikmesi, henüz vakti gelmediğinden, yahut daha çok ibadet edip mübâlağa göstermesi gereğindendir. Zîra, önce de belirtildiği gibi, Cenâb-ı Hakk duada mübâlağa ve ısrarı sevmekte, çok dua edenlerin duasını kabul buyurmaktadır.[450]

-2- وعن جابر رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللّهِ #: َ تَدْعُوا عَلى أنْفُسِكُمْ، وَ تَدْعُوا عَلَ أوْدِكُمْ، وَ تَدْعُوا عَلَى خَدَمِكُمْ، وَ تَدْعُوا عَلى أمْوَالِكُمْ َ تُوَافِقَ)-1(مِنَ اللّهِ سَاعَةَ نَيْل فِيهَا عَطَاءٌ،

فَيَسْتَجِيبُ لَكُمْ[. أخرجه أبو داود.»النَّيْلُ«: النوال، والعطاء .

2. (1783)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Nefislerinizin aleyhine dua etmeyin, çocuklarınızın aleyhine de dua etmeyin, hizmetçilerinizin aleyhine de dua etmeyin. Mallarınızın aleyhine de dua etmeyin. Ola ki, Allah'ın duaları kabul ettiği saate rastgelir de, istediğiniz kabul ediliverir." [Ebû Dâvud, Salât 362, (1532).][451]

AÇIKLAMA:

1- Burada yasaklanan "aleyhe dua" dan maksad dilimizde beddua veya ilenç dediğimiz şeydir, yâni kötü temennîlerde bulunmaktır. Kişinin kendisi için, "Gözlerim kör olsun"; evladı için, "Allah canını alsın"; malı için, "yok olsun, ateş olsun." gibi sözler sarfetmesidir. İnsanlar çoğu kere bu çeşit sözleri çok samimî olmaksızın, bir dil alışkanlığı şeklinde sıkca kullanırlar. İşte bu hadiste, Resûlullah(aleyhissalâtu vesselâm), bu hareketin mü'minlik edebine uymadığını, dilimizi, zihnimizi böylesi sözlere alıştırmamamız gerektiğini ders veriyor. Bu sözlerin, Cenâb-ı Hakk'ın duaları kabul ettiği bir âna rastlayacak olursa, pek samimî olmadan yapılan bu bedduaların bed âkibeti ile karşılaşabileceğini belirtiyor. Bir başka hadiste dualara meleklerin "âmin!" demeleri sebebiyle kişinin kendisi için hayırdan başka bir temennîde bulunmaması tavsiye ediliyor:
َ تَدْعُوا عَلى اَنْفُسِكُمْ اَّ بِخَيْرٍ فَاِنَّ الْمَئِكَةَ يُؤَمِّنُونَ عَلى مَا تَقُولُونَ
"Kendiniz için sâdece hayır dileyin. Zîra melekler, dualarınıza "âmin!" derler."

-3ـ وعن أنس رَضِىَ اللهُ عَنْه قال:]قالَ رسولُ اللهِ #: لِيَسْألْ أحَدُكُمْ رَبَّهُ حَاجَتَهُ كُلَّهَا حَتَّى يَسْألَ شِسْعَ نَعْلِهِ إذَا انْقَطَعَ[. أخرجه الترمذى.وزاد في رواية عن ثابت البنانى رحمه الله مرسً:]حَتَّى يَسْألَهُ المِلْحَ، وَحَتَّى يَسْألَهُ شِسْعَهُ إذَا انْقَطَعَ[.»الشِّسْعُ« سير النعل الذى يدخل بين ا٘صابع .

3. (1784)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden herkes, ihtiyaçlarının tamamını Rabbinden istesin, hatta kopan ayakkabı bağına varıncaya kadar istesin." [Tirmizî, Daavât 149, (3607, 3608).]

AÇIKLAMA:

Münavî şu açıklamayı sunar: "Cenâb-ı Hakk, kendisine tevekkül eden herkesin ihtiyaç duyup arzu ettiği şeyleri, az olsunçok olsun, büyük olsunküçük olsun, te'min etmeyi tekeffül etmiştir."
Ayakkabı bağının bile Allah'tan istenmesiyle ilgili olarak da şunu söyler: " En değersiz bir şeyin bile büyüklerin büyüğünden (Allah'tan) istenmesi. O'ndan büyük bir şeyin istenmesinden daha çok mâna taşır. (Bu sebeple hadis, istesin kelimesini kullandı ve buna bir mâni olmadığını, isteyeni reddedecek bir aracı da olmadığını göstermek için "istesin" kelimesini ikinci sefer tekrar etti. Ayrıca "istemek vak'ası"yla Cenâb-ı Hakk'ın kâinattaki eksiksiz hâkimiyeti idrâk edilir, rahmetinin, ihsanının, cömertliliğinin ve kereminin şuaları müşâhede edilir. İsteneni Cenab-ı Hakk'ın vermesi, isimlerinin

ve sıfatlarının bir gereğidir de. Bu isim ve sıfatlarını, onların muktezâ ve müteallikâtından, âsârından ve ahkâmından ayrı düşünmek câiz değildir. Öyle ise Hak Teâlâ Hazretleri cömerttir ve kemâl mertebesinde cömertlik (cûd) onun vasfıdır. Bu sebepledir ki, kendisinden istenmeyi sevmiş ve insanların kendisinden istemesini taleb etmiş, isteyecek kimseleri yaratıp, onlara istemek îlam etmiş ve de, kendisinden istenenleri yaratmıştır. O, isteyeni de, istemelerini de, istediklerini de yaratandır."
Şunu da kaydetmek isteriz: İhtiyaçlarımızın tahakkukunda, dua, sâdece lisânî talepden ibâret değildir. Lisânen ifâdeye döktüğümüz, belirgin hâle getirdiğimiz, ihtiyacımızı fiilî taleple de istememiz gerekir. Zîra âyet-i kerimede: وَاَنْ لَيْسَ لِلْاِنْسَانِ اِلَّا مَا سَعٰى "İnsan için, kendi çalıştığından başkası yoktur" (Necm 39) buyurulmuştur.
Öyle ise kişinin te'min etmek istediği her ihtiyacı önce lisanen Allah'tan isteyip, sonra da çalışarak elde etmesi: neticede "kendine ulaşan -maddî ve mânevî- her çeşit hayrı, bir ayakkabı bağı bile olsa, Allah'dan bir lütuf, bir ikram bilmesi" (Nisa 79) mü'minlik edebidir.[452]

-4- وعن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ رَسُولَ اللّهِ # قالَ: مَنْ لَمْ يَسْألِ اللّه يَغْضِبْ عَلَيْهِ[.

4. (1785)- Ebû Hüreyre hazretleri (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teâla Hazretleri kendisinden istemeyene gadap eder." [Tirmizî, Daavât 3, (3370); İbnu Mâce, Dua 1, (3827).][453]

AÇIKLAMA:

Âlimlerimiz, hadisi şöyle açıklar: "Dua etmeyene Allah'ın gadap etmesi yani kızması bu hareketin tekebbür ve istiğnadan ileri gelmesi sebebiyledir. Allah'a karşı tekebbür ve istiğna ise kulluk edebine yakışmayan, câiz olmayan bir haldir. "Tîbî şöyle demiştir: "Allah, fazlından istenmesini sever. Bu sebeple, kim Allah'tan talepte bulunmazsa ona buğzeder, buğzedilenin (Kur'ân-ı Kerim'de zikri geçen) mağdûbaleyh (Fatiha 7) zümresinden olduklarında şüphe yoktur."[454]

-5- وعن ابن مسعود رَضِىَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رسول اللّه #: سَلُوا اللَّه تَعالى مِنْ فَضْلِهِ، فإنَّ اللَّه يُحِبُّ أنْ يُسْألَ، وَأفْضَلُ العِبَادَةِ انْتِظَارُ الفَرَجِ[. أخرجهما الترمذى .

5. (1786)- İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) hazretleri anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allahu Teâla Hazretleri'nin fazlından isteyin. Zira Allah, kendisinden istenmesini sever. İbadetin en efdali de (dua edip) kurtuluşu beklemektir." [Tirmizî, Daavât 126 (3566).][455]

AÇIKLAMA:

Kurtuluş diye tercüme ettiğimiz kelimesinin aslı ferec'tir, darlıktan, sıkıntıdan kurtulmak mânasına gelir. Kurtuluş beklemek, Allah'tan başkasına şikayeti terkederek bela ve hüznün gitmesini sabır içerisinde gözetmek mânasına gelir. Bu en efdal ibâdettir. Çünkü belâya sabırla mukâbele Allah'ın

kazasına inkıyad ve rızadır. Esâsen, her çeşit tedbire rağmen gelen musîbet karşısında sabır ve metanetten başka yapacak bir şey yoktur. Sabırsızlık, telaş, başkalarına dert yanmak, bağırıp çağırmak hiçbir derde deva getirmez, üstelik artırır.
Burada sabrın tavsiyesi, tedbirin terkedilmesi mânasını taşımaz. Bilakis, elden gelen tedbir ve çâreye başvurduktan sonra ferec ve kurtuluşu sabır içinde Allah'tan beklemek tavsiye edilmektedir. Şifayı verenin Allah olduğunu bildiren Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), tedâvi aramaya devam etmeyi emretmiştir:[456]

إنَّ اللّه تَعَالى اَنْزَلَ الْدَّاءَ والدَّوَاءَ وَجَعَلَ لِكُلِّ دَاءٍ دَوَاءً فَتَدَاوَوْا. ..
6- وعن جابر رَضِىَ اللّه عَنْه قال:]قالتِ امرأةٌ: يارسولَ اللّه، صَلِّ عَليَّ وَعَلى زَوْجِى، فقَالَ #: صَلَّى اللّهُ عَلَيْكِ وَعَلى زَوْجِكِ[. أخرجه أبو داود .

6. (1787)- Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bir kadın: "Ey Allah'ın Resûlü, bana ve kocama dua ediver!" diye ricada bulunmuştu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) efendimiz:
"Allah sana da, kocana da rahmet etsin!" diye dua buyurdu." [Ebû Dâvud, Salât 363, (1533).] [457]

AÇIKLAMA:

1- Ebû Dâvud bu hadisi: # اَلصَّــةُ عَلى غَيْرِ النَّبِيِّ "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan başkasına salât" adını taşıyan bir babta kaydeder.
Dua ve teberrük mânasına salâtın, bazı âlimlerce Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) dışındaki insanlar için de kullanılması câiz görülmüştür. Nitekim, âyeti kerîmede, zekâtını verenler için: وَصَلِّ عَلَيْهِمْ "Onlara dua et" denmektedir. Âyet meâlen şöyle: "(Ey Muhammed), mallarının bir kısmını, kendilerini temizleyip arıtacak sadaka olarak al. Onlara dua et. Senin duan onlar için bir huzurdur" (Tevbe 103). Rivâyete göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ebû Evfâ ailesi, zekâtlarını getirdikleri zaman onlara şöyle dua etmiştir. اَللَّهُمَّ صَلِّ عَلى آلِ أبِى اَوْفَى "Allah'ım Ebû Evfa ailesine rahmet et,"
2- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e ümmetinden olan salât, ta'zim ve tekrim (saygı ve hürmet) ifade eder. Bu mânadaki salât ona hastır. Hatta İbnu Abbâs (radıyallâhu anh): "Salâtı hiç kimse Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan başka birisi hakkında kullanamaz, câiz değildir" demiştir:
َ تَنْبَغِى الصَّةُ مِنْ اَحَدٍ عَلى اَحَدٍ إَّ في حَقِّ النَّبِيِّ عَلَيْهِ الصَّةُ وَالسَّمُ
Ancak Şia, bu mânada, salâtı Hz. Ali ve onun evladları için kullanırlar. Onlar yukarıda kaydettiğimiz âyeti delil göstererek, "zekâtını verenler hakkında" kullanılabileceğini söylerler ve ilâve ederler: "Öyle ise, Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin (radıyallâhu anhüm) hakkında niye câiz olmasın?" Keza derler ki: "Selamlaşmada bir kimse esselamu aleyküm dese, diğeri ona ve aleykümü'sselam diye mukabele eder. Bu da gösterir ki, bu lâfzı Müslümanların büyük çoğunluğu hakkında kullanmak câizdir. Öyle ise, Âl-i Beyt hakkında kullanılması niye câiz olmasın?"
Kadı İyâz der ki: "Bu tâbir Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hakkında câizdir. Bunun delili şu

rivâyettir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a (Ashab'tan) bazıları sordu: "Ey Allah'ın Resûlü! Sana selam'ın nasıl olacağını biliyoruz, ama salât nasıl olmalıdır?"
Şu cevabı verdi:
"Size öğretildiği şekilde söyleyin. Deyin ki: "Allahümme salli alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammed kemâ salleyte alâ İbrahîme ve alâ Âli İbrahim." Mâlumdur ki, Muhammed ailesinde peygamber yoktur. Öyle ise Âli İbrahim hakkında câiz olduğu üzere aynı şekilde Hz. Ali hakkında da câiz olur." [458]

-7- وعن أبى الدرداء رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رَسولُ الله #: مَا مِنْ عَبْدٍ مُسْلِمٍ يَدْعُو ‘خِيهِ بِظَهْرِ الْغَيْبِ)-1(إَّ وَقَالَ المَلَكُ: وَلَكَ بِمِثْلٍ[. أخرجه مسلم وأبو داود.وزاد:]إَّ قَالَتِ المَئِكَةُ: آمِينَ)-2(، وَلَكَ بِمِثْلٍ)-3([.

7. (1788)- Ebû'd-Derdâ (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kardeşinin gıyabında dua eden hiçbir mü'min yoktur ki melek de: "Bir misli de sana olsun" demesin." [Müslim, Zikr 86, 88, (2732, 2733); Ebû Dâvud, Salât 364, (1534).]
Ebû Dâvud'un rivâyetinde şu ziyâde vardır: "Melekler: "Âmin, bir misli de sana olsun!" derler."[459]

-8- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]قالَ رسولُ اللهِ #: مَنْ دَعَا عَلى مَنْ ظَلَمَهُ فَقَدِ انْتَصَرَ)-4([. أخرجه الترمذى .

8. (1789)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Her kim, kendine zulmedene beddua ederse, ondan intikamını (dünyada) almış olur." [Tirmizî, Daavât 115, (3547).][460]

AÇIKLAMA:

1- Münâvî der ki: "Mazlum, beddua etmek sûretiyle zâlimin ırzından alıp, onun günahını azaltır. Böylece mazlumun sevabı da, bedduası nisbetinde azalmış olur. Bu hadis şunu haber veriyor: Zulme mâruz kalan kişi, diliyle bile olsun intikam alsa, zâlimdeki hakkını dünyada almış olur ve zâlimin günahı kalmaz, mazlumun da âhirette alacağı bir ecri kalmaz. Öyle ise hadis, mazluma, dünyada intikam almamayı, ecrini Allah'a bırakarak zâlimi affetmeyi tavsiye etmiş olmaktadır. Nitekim âyet-i kerîmede: وَلَمَنْ صَبَرَ وَغَفَرَ اِنَّ ذَلِكَ لَمِنْ عَزْمِ اُمُورِ
"Ama sabredip bağışlayanın işi, işte, bu azmedilmeye değer işlerdendir" (Şûra 43) buyurulmaktadır.
2- Hadis, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in zâlim veya mazlum bütün ümmetine karşı şefkat duyduğunu göstermektedir. Mazlumlara şefkat duymakta, zîra ecirden mahrum kalmaması için affetmesini istemektedir. Zalimlere karşı şefkat duymaktadır zira, mazlum beddua ettiği taktirde, duasının kabul edilerek aleyhinde tecelli etmesi mevzubahistir. Cenâb-ı Hakk zâlimi affedeni övdüğü gibi intikam alanı da övmüştür." [461]

İKİNCİ BÂB

DUANIN KISIMLARI
(İki kısımdır)

BİRİNCİ KISIM
SEBEBE VE VAKTE BAGLI DUALAR
(Yirmi fasıldır)

*BİRİNCİ FASIL
İSM-İ ÂZAM VE ESMÂ-İ HÜSNA DUALARI

İKİNCİ FASIL
NAMAZ DUALARI

ÜÇÜNCÜ FASIL
TEHECCÜD DUALARI

DÖRDÜNCÜ FASIL
AKŞAM VE SABAH YAPILACAK DUALAR

BEŞİNCİ FASIL
UYUMA VE UYANMA DUALARI

ALTINCI FASIL
EVDEN ÇIKIŞ VE EVE GELİŞ DUALARI

YEDİNCİ FASIL
OTURMA-KALKMA DUALARI

SEKİZİNCİ FASIL
SEFERDE OKUNACAK DUALAR

DOKUZUNCU FASIL
ÜZÜNTÜ VE TASA HALİNDE OKUNACAK DUALAR

ONUNCU FASIL
HAFIZAYI GÜÇLENDİRME DUALARI

ON BİRİNCİ FASIL
GİYİNME VE YEMEK DUALARI

ON İKİNCİ FASIL

KAZA-İ HACET DUASI

ON ÜÇÜNCÜ FASIL
MESCİDE GİRİŞ-ÇIKIŞ DUALARI

ON DÖRDÜNCÜ FASIL
HİLALİ GÖRÜNCE OKUNACAK DUA

ON BEŞİNCİ FASIL
GÖK GÜRLEYİNCE, RÜZGAR ESİNCE, BULUT ÇIKINCA OKUNACAK DUALAR

ON ALTINCI FASIL
AREFE GÜNÜ, KADİR GECESİ DUASI

ON YEDİNCİ FASIL
HAPŞIRINCA YAPILACAK DUA

ON SEKİZİNCİ FASIL
HZ. DÂVUD (aleyhisselam)'UN DUASI

ON DOKUZUNCU FASIL
HZ. YÛNUS (aleyhisselâm) KAVMİNİN DUASI

YİRMİNCİ FASIL
BELAYA UGRAYANI GÖRÜNCE OKUNACAK DUA

İKİNCİ KISIM
SEBEBE VE VAKTE BAGLI OLMAYAN DUALAR

BİRİNCİ FASIL

İSM-İ ÂZAM VE ESMÂ-İ HÜSNA DUALARI

-1ـ عن بريدة رَضِىَ اللهُ عَنْه قال:]سَمِعَ النَّبىُّ # رَجُ يَقُولُ: اللَّهُمَّ إنِّى أسْألُكَ بِأنِّى أشْهَدُ أنَّكَ: أنْتَ اللهُ َ إلَهَ آَّ أنْتَ ا'حَدُ الصَّمَدُ الذى لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفْواً أحَدٌ، فقَالَ: وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ لَقَدْ سَألَ اللَّه بِاسْمِهِ ا'عْظَمِ الَّذِى إذَا دُعِىَ بِهِ أجَابَ، وَإذَا سُئِلَ بِهِ أعْطَى[. أخرجه أبو داود والترمذى .

1. (1790)- Hz. Büreyde (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir adamın şöyle söylediğini işitti: "Allah'ım, şehâdet ettiğim şu hususlar sebebiyle senden talep ediyorum: Sen, kendisinden başka ilah olmayan Allah'sın, birsin, samedsin (hiçbir şeye ihtiyacın yok, her şey sana

muhtaç), doğurmadın, doğmadın, bir eşin ve benzerin yoktur."Bunun üzerine Efendimiz (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular:"Nefsimi kudret elinde tutan Zât'a yemin olsun, bu kimse, Allah'tan İsm-i Âzamı adına talepte bulundu. Şunu bilin ki, kim İsm-i Âzamla dua ederse Allah ona icâbet eder, kim onunla talepde bulunursa (Allah ona dilediğini mutlaka) verir." [Tirmizî, Daavât 65, (3471); Ebû Dâvud, Salât 358, (1493).]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), burada, dua ederken İsm-i Âzam şefaatçi yapılarak istendiği taktirde Cenâb-ı Hakk'ın isteneni vereceğini ifâde buyuruyor. Müteâkiben göreceğimiz üzere (1974 numaralı hadis) Allah'ın doksan dokuz ismi vardır. Bunlardan biri, İsm-i Âzâm'dır. İsm-i Azâm'ın hangisi olduğu kesin şekilde belirtilmemiştir.2- Tîbî demiştir ki: "Bu hadis delâlet eder ki: "Allah'ın bir İsm-i Âzam'ı var, o şefaatçi yapılarak dua ederse icâbet eder ve o isim burada mezkurdur. Keza hadiste: "Allah'tan başka şeylerden yüz çevirerek, tam bir ihlâsla zikredilen her isim, İsm-i Âzam'dır, zira harflerin birbirine karşı farklı bir şerefi yoktur" diyenlere de hüccet vardır. Başka hadislerde de benzer şeyler zikredilmiştir. Onlarda, bu hadiste bulunmayan isimler de mevcuttur. Ancak, hepsinde "Allah" kelimesi mevcuttur. Bu durumdan hareketle İsm-i Âzam'ın "Allah" lafzı olduğuna hükmedilmiştir."3- Hadiste dua etmekle, istemek (talepte bulunmak) arasında bir tefrik yapılmamaktadır. Buna göre, kulun: "Falanca şeyi bana ver" sözü, onun istemesi, taleb etmesidir. Dua ise, kulun nida ederek "Ey Rabbim! diye seslenmesidir. Rabb Teâla bu seslenmeye: "Lebbeyk ey kulum (ey kulum söyle ne istiyorsun?" diye cevap verir.Bu durumda kulun istemesine mukabil Rabb'in vermesi (îta etmesi) vardır. Şu halde, dua ve isteme arasında belirtilen bu fark mevcuttur. Bu ince farkın her zaman gözetilmeyip, birinin diğeri yerine kullanılması da câizdir, vâkidir. Nitekim Tîbî der ki: "Duaya icabet, dua edenin, duayı kabul edenin yanında bulunduğuna delâlet eder, bu da, îtanın (vermenin) hilâfına ihtiyacın yerine getirilmesini tazammun eder. Şu halde ikincisi daha üstündür."

-2- وعن محجن بن ا'درع رَضِىَ اللهُ عَنْه قال:]سَمِعَ النَّبِىُّ # رَجُ يَقُولُ: اللَّهُمَّ إنِّى أسْألُكَ بِاللهِ ا'حَدِ الصَّمَدِ الذى لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفْواً أحَدٌ، أنْ تَغْفِرَ لِى ذُنُوبِى إنَّكَ أنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ، فقَالَ: قَدْ غُفِرَ لَهُ، قَدْ غُفِرَ لَهُ[. أخرجه داود والنسائى .

2. (1791)- Mihcen İbnu'l-Edra' (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir adamın: "Ey Allah'ım, bir ve samed olan, doğurmayan ve doğurulmayan, eşi ve benzeri de olmayan Allah adıyla senden istiyorum. Günahlarımı mağfiret et, sen Gafûrsun, Râhimsin!" dediğini işitmişti, hemen şunu söyledi:"O mağfiret edildi. O mağfiret edildi. O mağfiret edildi!" [Ebû Dâvud, Salât 184, (985); Nesâî, Sehv 57, (3, 52).]

-3- وعن أنس رَضِىَ اللهُ عَنْه قال:]دَعَا رَجُلٌ فقَالَ: اللَّهُمَّ إنِّى أسْألُكَ بِأنَّ لَكَ الحَمْدَ، َ إلَهَ إَّ أنْتَ المَنَّانُ، بَدِيعُ السَّموَاتِ وَا'رْضِ ذُو

الجَلِ وَا''كْرَامِ، يَاحَىُّ يَاقَيُّومُ، فقَالَ النَّبىُّ #: أتَدْرُونَ بِمَ دَعَا؟ قَالُوا: اللهُ وَرَسُولُهُ أعْلَمُ، قَالَ:

وَالّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ لَقَدْ دَعَا اللّهَ بِاسْمِهِ ا‘عْظَمِ الّذِى إذَا دُعِىَ بِهِ أجَابَ، وَإذَا سُئِلَ بهِ أعْطى]. أخرجه أصحاب السنن .

3. (1792)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bir adam şöyle dua etmişti: "Ey Allah'ım , hamdlerim sanadır, nimetleri veren sensin, senden başka ilah yoktur, Sen semâvat ve arzın celâl ve ikrâm sahibi yaratıcısısın, Hayy ve Kayyûmsun (kâinatı ayakta tutan hayat sahibisin.) Bu isimlerini şefaatçi yaparak senden istiyorum!"(Bu duayı işiten) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sordu:"Bu adam neyi vesile kılarak dua ediyor, biliyor musunuz?""Allah ve Resûlü daha iyi bilir?""Nefsimi kudret elinde tutan Zât'a yemin ederim ki, o Allah'a, İsm-i Âzam'ı ile dua etti. O İsm-i Âzam ki, onunla dua edilirse Allah icabet eder, onunla istenirse verir." [Tirmizî, Daavât 109 (3538); Ebû Dâvud, Salât 358, (1495); Nesâî, Sehv 57, (3, 52).]

4- وعن أسماء بنت يزيد رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت:]قال رسُولُ اللّهِ #: اسْمُ اللّهِ ا‘عْظَمُ في هَاتَيْنِ اŒيَتيْنِ: وَإلهُكُمْ إلَهٌ وَاحِدٌ َ إلهَ أَّ هُوَ الرَّحْمنُ الرَّحِيمُ. وَفاتِحَةِ سُورَةِ آلِ عِمْرَانَ: الم اللّهُ َ إلَهَ أَّ هُوَ الحَىُّ الْقَيُّومُ[. أخرجه أبو داود والترمذى وصححه .

4. (1793)- Esmâ Bintu Yezîd (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah'ın İsm-i Âzam'ı şu iki âyettedir:1- "İlahınız, tek olan ilahdır, ondan başka ilah yoktur. O Rahmân ve Rahîm'dir." (Bakara 163).2- Âl-i İmrân sûresinin baş kısmı: Elif-Lâm-Mim. O Allah ki, O'ndan başka ilah yoktur, O Hayy ve Kayyûmdur" (Âl-i İmrân 1-3). [Ebû Dâvud, Salât 358, (1496); Tirmizî Daavât 65, (3472).]

الجَلِ وَا‘‘كْرَامِ، يَاحَىُّ يَاقَيُّومُ، فقَالَ النَّبىُّ #: أتَدْرُونَ بِمَ دَعَا؟ قَالُوا: اللّهُ وَرَسُولُهُ أعْلَمُ، قالَ:
وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ لَقَدْ دَعَا اللّهَ بِاسْمِهِ ا‘عْظَمِ الَّذِى إذَا دُعِىَ بِهِ أجَابَ، وَإذَا سُئِلَ بهِ أعْطى]. أخرجه أصحاب السنن .

3. (1792)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bir adam şöyle dua etmişti: "Ey Allah'ım , hamdlerim sanadır, nimetleri veren sensin, senden başka ilah yoktur, Sen semâvat ve arzın celâl ve ikrâm sahibi yaratıcısısın, Hayy ve Kayyûmsun (kâinatı ayakta tutan hayat sahibisin.) Bu isimlerini şefaatçi yaparak senden istiyorum!"(Bu duayı işiten) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sordu:"Bu adam neyi vesile kılarak dua ediyor, biliyor musunuz?""Allah ve Resûlü daha iyi bilir?""Nefsimi kudret elinde tutan Zât'a yemin ederim ki, o Allah'a, İsm-i Âzam'ı ile dua etti. O İsm-i Âzam ki, onunla dua edilirse Allah icabet eder, onunla istenirse verir." [Tirmizî, Daavât 109 (3538); Ebû Dâvud, Salât 358, (1495); Nesâî, Sehv 57, (3, 52).]

4- وعن أسماء بنت يزيد رَضِىَ اللّهُ عَنْها قالت:]قال رسُولُ اللّهِ #: اسْمُ اللّهِ ا‘عْظَمُ في هَاتَيْنِ اŒيَتيْنِ: وَإلهُكُمْ إلَهٌ وَاحِدٌ َ إلهَ أَّ هُوَ الرَّحْمنُ الرَّحِيمُ. وَفاتِحَةِ سُورَةِ آلِ عِمْرَانَ: الم اللّهُ َ إلَهَ أَّ هُوَ الحَىُّ الْقَيُّومُ[. أخرجه أبو داود والترمذى وصححه .

4. (1793)- Esmâ Bintu Yezîd (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah'ın İsm-i Âzam'ı şu iki âyettedir:1- "İlahınız, tek olan ilahdır, ondan başka ilah yoktur. O Rahmân ve Rahîm'dir." (Bakara 163).2- Âl-i İmrân sûresinin baş kısmı: Elif-Lâm-Mim. O Allah ki, O'ndan başka ilah yoktur, O Hayy ve Kayyûmdur" (Âl-i İmrân 1-3). [Ebû Dâvud, Salât 358, (1496); Tirmizî Daavât 65, (3472).]

-5- وعن أبى هريرة رَضِىَ اللهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللهِ #: إنَّ للهِ تِسْعَةً وَتِسْعِينَ اسماً مَنْ
حَفِظَهَا دَخَلَ الجَنَّةَ، إنَّ اللهَ وِتْرٌ يُحِبُّ الوِتْرَ.وفي رواية: »مَنْ أحْصَاهَا)-1(«. أخرجه البخارى
بهذا اللفظ، ومسلم بدون ذكر الوتر، والترمذى.وزاد فعدها:]هُوَ اللهُ الَّذِى َ إلَهَ إَّ هُوَ الرَّحْمنُ
الرَّحِيمُ. المَلِكُ. القُدُّوسُ. السَّمُ. المُؤمِنُ. المُهَيْمِنُ. الْعَزِيزُ. الجَبَّارُ. المُتَكَبِّرُ. الخَالِقُ. البَارِئُ.
المُصوّرُ. الغَفَّارُ. الْقَهَّارُ. الوَهَّابُ. الرَّزَّاقُ. الْفَتَّاحُ. الْعَلِيمُ. القَابِضُ. الْبَاسِطُ. الخَافِضُ. الرَّافِعُ.
المُعِزُّ. المُذِلُّ. السَّمِيعُ. الْبَصِيرُ. الحَكَمُ. الْعَدْلُ. اللَّطِيفُ. الخَبِيرُ. الحَلِيمُ. العَظِيمُ. الْغَفُورُ.
الشَّكُورُ. الْعَلِىُّ. الْكَبِيرُ. الحَفِيظُ. المُقِيتُ. الحَسِيبُ. الجَلِيلُ. الكَرِيمُ. الرَّقِيبُ. المُجِيبُ. الْوَاسِعُ.
الحَكِيمُ. الْوَدُودُ. المَجِيدُ. الْبَاعِثُ. الشَّهِيدُ. الحَقُّ. الْوَكِيلُ. الْقَوِىُّ. المَتِينُ. الْوَلِىُّ. الحَمِيدُ.
المُحْصِى. المُبْدِئُ. المُعِيدُ. المُحْيِى. المُمِيتُ. الحَىُّ. القَيُّومُ. الوَاجِدُ. المَاجِدُ. الْوَاحِدُ. ا‘حَدُ.
الصَّمَدُ. الْقَادِرُ. المُقْتَدِرُ. المُقَدِّمُ. المُؤَخِّرُ. ا‘وَّلُ. اŒخِرُ. الظَّاهِرُ. البَاطِنُ. الوَالِى. المُتَعَالِى.
البَرُّ. التَّوَّابُ. المُنْتَقِمُ. الْعَفُوُّ. الرَّءوفُ. مَالِكُ المُلْكِ.
ذُو الجَلِ وَا‘‘كْرَامِ: المُقْسِطُ. الجَامِعُ. الْغَنِىُّ. المُغْنِى. المَانِعُ. الضَّارُّ. النَّافِعُ. النُّورُ الهَادِى. الْبَدِيعُ
الْبَاقِى. الْوَارِثُ. الرَّشِيدُ. الصَّبُورُ[. ولم يفصل ا‘سماء غير الترمذى .

5. (1794) - Hz. bu Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlulah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah'ın doksan dokuz ismi vardır. Kim bunları ezberlerse cennete girer. Allah tektir, teki sever."

Bir rivâyette: "Kim o isimleri sayarsa cennete girer" buyurmuştur. Buhârî hadisi bu lafızla tahric etmiştir. Müslim'de "tek" kelimesi yoktur. [Buhârî, Daavât 68; Müslim, Zikr 5, (2677); Tirmizî, Daavât 87, (3502).]

Tirmizî'nin rivâyetinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Allah'ın isimlerini şöyle yazdı:

"O Allah ki O'nda başka ilâh yoktur. Rahman'dır. Rahim'dir. El-Meliku'l-Kuddûsu, es-Selâmu, el-Mü'minu, el-Müheyminu, el-Azîzu, el-Cebbâru, el-Mütekebbiru, el-Hâliku, el-Bâriu, el-Musavviru, el-Gaffâru, el-Kahhâru, el-Vehhâbu, er-Rezzâku, el-Fettâhu, el-Alîmu, el-Kâbizu, el-Bâsitu, el-Hâfidu, er-Râfiu, el-Muizzu, el-Müzillu, es-Semîu, el-Basîru, el-Hakemu, el-Adlu, el-Latîfu, el-Habîru, el-Halîmu, el-Azîmu, el-Gafûru, eş-Şekûru, el-Aliyyu, el-Kebîru, el-Hafîzu, el-Mukîtu, el-Hasîbu, el-Celîlu, el-Kerîmu, er-Rakîbu, el-Mucîbu, el-Vâsiu, el-Hakîmu, el-Vedûdu, el-Mecîdu, el-Bâisu, eş-Şehîdu, el-Hakku, el-Vekîlu, el-Kaviyyu, el-Metînu, el-Veliyyu, el-Hamîdu, el-Muhsî, el-Mubdiu, el-Muîdu, el-Muhyi, el-Mümîtu, el-Hayyu, el-Kayyûmu, el-Vâcidu, el-Mâcidu, el-Vâhidu, el-Ahadu, es-Samedu, el-Kâdiru, el-Muktediru, el-Muahhiru, el-Evvelu, el-Âhiru, ez-Zâhiru, el-

Bâtinu, el-Vâli, el-Müte'âli, el-Berru, et-Tevvâbu, el-Müntekimu, el-Afuvvu, er-Raûfu, Mâliku'l-Mülki, Zü'l-Celâli ve'l-İkrâm, el-Muksitu, el-Câmiu, el-Ganiyyu, el-Muğnî, el-Mâni', ed-Dârru, en-Nâfiu, en-Nûru, el-Hâdî, el-Bedîu, el-Bâki, el-Vârisu, er-Reşîdu, es-Sâbûru."

İsimleri bu şekilde, sâdece Tirmizî saymıştır.[462]

»الْقُدُّوسُ«: الطاهر من العيوب، »السَّمُّ«: ذو السم، أى الذى سلم من كل عيب، وبرئ من كل آفة، »المؤمن«: الذى يصدق عباده وعده فهو من ا“يمان بمعنى التصديق، أو يؤمّنهم يوم القيامة من عذابه، فهو من ا‘مان »المُهَيْمِنُ«: الشهيد، وقيل: ا‘مين، وأصله مؤيمن، فقلبت الهمزة هاء، وقيل: الرقيب والحافظ، »العَزِيزُ«: القاهر الغالب، والعزة: الغلبة »الجَبَّارُ«: هو الذى أجبر الخلق، وقهرهم على ما أراد من أمر ونهى، وقيل: هو العالى فوق خلقه »المتَكَبِّرُ«: المتعالى عن صفات الخلق، وقيل: الذى يتكبر على عتاة خلقه إذا نازعوه العظمة فيقصمهم، والتاء في المتكبر تاء المنفرد، والمتخصص، تاء المتعاطى المتكلف، وقيل: إن المتكبر من الكبرياء الذى هو عظمة الله تعالى من الكبر الذى هو مذموم، »البَارِئ«: هو الذى خلق الخلق عن مثال، إ أن لهذه اللفظة من اختصاص بالحيوان ما ليس لغيره من المخلوقات، وقلما تستعمل في غير الحيوان فيقال برأ الله تعالى النسمة، وخلق السموات وا‘رض، »المُصَوِّرُ«: هو الذى أنشأ خلقه على صور مختلفة، ومعنى التصوير التخطيط والتشكيل، »الغَفَّارُ«: هو الذى يغفر ذنوب عباده مرة بعد مرة، وأصل الغفر: الستر والتغطية، والله تعالى غافر لذنوب عباده ساتر لها بترك العقوبة عليها »الفَتَّاحُ«: هو الحاكم بين عباده، يقال فتح الحاكم بين الخصمين إذا فصل بينهما، ويقال للحاكم الفاتح، وقيل: هو الذى يفتح أبواب الرزق والرحمة لعباده، والمنغلق عليهم من أرزاقهم، »الْقَابِضُ«: الذى يمسك الرزق عن عباده بلطفه وحكمتهِ، »البَاسِطُ«: الذى يبسط الرزق لعباده ويوسعه عليهم بجوده ورحمته فهو الجامع بين العطاء والمنع، »الخَافِضُ«: الذى يخفض الجبارين والفراعنة. أى يضعهم ويهينهم، »الرَّافِعُ«: الذى يرفع أولياءه ويعزهم، فهو الجامع بين ا“عزاز وا“ذل، »الَحَكَمُ«: الحَاكم، وحقيقته الذى سلم له الحكم ورد إليه، »العَدْلُ«: هو الذى تميل به ا‘هواء فيجور في الحكم،

وهو من المصادر التى يسمى بها كرجل ضيف وزور، »اللّطِيفُ«: الذى يوصل إليك أربك في رفق، وقيل: هو الذى لطف عن أن يدرك بالكيفية، »الخَبِيرُ«: العالم العارف بما كان وما يكون، »الغَفُورُ«: من أبنية المبالغة في الغفران، »الشَّكُورُ«: الذى يجازى عباده ويثيبهم على أفعالهم الصالحة فشكر الله تعالى لعباده إنما هو مغفرته لهم وقبوله لعبادتهم. »الكَبِيرُ« هو الموصوف بالجل وكبر الشأن. »المُقِيتُ« هو المقتدر، وقيل: هو الذى يعطى أقوات الخئق. »الحَسِيبُ« هو الكافى، وهو فعيل بمعنى مفعل كأليم بمعنى مؤلم، وقيل: هو المحاسب. »الرَّقيبُ« هو الحافظ الذى يغيب عنه شئ. »المُجِيبُ« هو الذى يقبل دعاء عباده ويستجيب

لهم. »الوَاسِعُ« الذى وسع غناه كل فقير ورحمته كل شئ. »الوَدُودُ« فعول بمعنى مفعول من الودّ، فالله تعالى هو مودود: أى محبوب في قلوب أوليائه، أو هو بمعنى فاعل. أى إن الله يود عباده الصالحين بمعنى يرضى عنهم. »المجيدُ« هو الواسع الكريم، وقيل: هو الشريف. »البَاعِثُ« هو الذى يبعث الخلق بعد الموت يوم القيامة. »الشَّهيد« هو الذى يغيب عنه شئ، يقال: شاهد وشهيد، كعالم وعليم: أى أنه حاضر يشاهد ا'شياء ويراها. »الحَقُّ« هو المتحقق كونه ووجوده. »الوَكِيلُ« هو الكفيل بأرزاق عباده، وحقيقته أنه الذى يستقل بأمر الموكول إليه، ومنه قوله تعالى: حَسْبُنَا اللهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ. »القَوِىُّ« القادر، وقيل: هو التام القدرة والقوة الذى يعجزه شئ. »المَتِينُ« هو الشديد القوى الذى تلحقه في أفعاله مشقة. »الْوَلِىُّ« الناصر، وقيل: المتولى ل'مور القائم بها كولّى اليتيم. »الحَمِيدُ« المحمود الذى استحق الحمد بفعله وهو فعيل بمعنى مفعول. »المحْصِى« هو الذى أحصى كل شئ بعلمه ف يفوته شئ من اشياء دق أو جلّ. »المُبْدِئُ« الذى أنشأ ا'شياء، واخترعها ابتداء. »المُعِيدُ« هو الذي يعيد الخلق بعد الحياة إلى الممات، وبعد الممات إلى الحياة. »الوَاجِدُ« هو الغنى الذى يفتقر، وهو من الجدة والغنى. »الوَاحِدُ« هو الفرد الذى لم يزل وحده، ولم يكن معه آخر، وقيل: هو المنقطع القرين والشريك. »ا'حَدُ« الفرد، والفرق بين الواحد وا'حد، أن أحداً بنى لنفى مايذكر معه من العدد فهو يقع على المذكر والمؤنت، يقال: ما جاءنى أحد. أى ذكر و أنثى، وأما الواحد فإنه وضع لمفتتح العدد، تقول: جاءنى واحد من الناس، و تقول فيه جاءنى أحد من الناس، فالواحد بنى على انقطاع النظير والمثل، وا'حد بنى على انفراد، والوحدة عن ا'صحاب، فالواحد منفرد بالذات، وا'حد منفرد بالمعنى. »الصَّمَدُ« هو السيد الذى يصمد إليه الخلق في حوائجهم. أى يقصدونه: »المُقْتَدِرُ« مفتعل من القدرة، وهو أبلغ من قادر. »المقَدِّمُ« الذى يقدم ا'شياء فيضعها في مواضعها. »المُؤخِّرُ« الذى يؤخرها إلى أماكنها، فمن استحقّ التقديم قدّمه، ومن استحقّ التأخير أخره. »ا'وَّلُ« هو السابق ل'شياء كلها. »اŒخِرُ« الباقى بعد ا'شياء كلها. »الظَّاهِرُ« هو الذي ظهر فوق كل شئ وعه. »البَاطِنُ« هو المحتجب عن أبصار الخئق. »الوَالِى« مالك ا'شياء المتصرف فيها. »المُتَعَالِى« هو المنزه عن صفات المخلوقين تعالى أن يوصف بها وجلّ. »البَرُّ« هو العطوف على عباده ببره ولطفه. »المُنْتَقِمُ« هو المبالغ في العقوبة لمن يشاء، وهو مفتعل من نقم ينقم إذا بلغت به الكراهية حدّ السخط. »الْعَفُوُّ« فعول من العفو بناء مبالغة، وهو الصفوح عن الذنوب. »الرَّؤُوفُ« هو الرحيم العاطف برأفته على عباده، والفرق بين الرأفة والرحمة أن الرحمة قد تقع في الكراهية للمصلحة، والرأفة تكاد تقع في الكراهية. »ذُو الجَلِ وا'كْرامِ« مصدر جليل، يقال: جليل بين الجلة والجل. »المُقْسِطُ« العادل في حكمه، أقسط الرجل إذا عدل فهو مقسط، وقسط إذ جار فهو قاسط. »الجَامِعُ« الذى يجمع الخئق ليوم الحساب. »المَانِعُ« هو الناصر الذى يمنع أولياءه أن يؤذيهم. »النُّورُ« هو الذى يبصر بنوره ذوو العماية ويرشد بهداه ذوو الغواية. »الوَارِثُ« هو

الباقى بعد فناء الخئق. »الرَّشِيدُ« هو الذى يرشد الخلق إلى مصالحهم، فعيل بمعنى مفعل »الصَّبُور« هو الذى يعاجل العصاة بانتقام منهم بل يؤخر ذلك إلى أجل مسمى، فمعنى الصبور في صفة الله تعالى قريب من معنى الحليم إ أن الفرق بين ا'مرين أنهم يأمنون العقوبة في صفة الصبور كما يأمنون منها في صفة الحليم، سبحانه وتعالى عما يقول الجاحدون علوّاً كبيراً.

El-Kuddûs: Ayıplardan temiz demektir.
es-Selâm: Selâm sahibi, yani herçeşit ayıptan selâmette, her türlü âfetten berî demektir.
el-Mü'min: Kullarına va'dinde sâdık olan demektir. Tasdîk mânasına olan imandan gelir. Yahut, kıyamet günü kullarına, azabına karşı garanti veren, güven veren demektir, bu mâna emân'dan gelir.
el-Muheymin: Şâhid olan (görüp gözeten) demektir. Emîn mânasına geldiği de söylenmiştir. Aslı, müeymin'dir, ancak hemze, hâ'ya kalbolmuştur. Keza er-Rakîb ve el-Hâfiz mânâsına geldiği de söylenmiştir.
el-Azîzu: Kahreden, galebe çalan demektir. "İzzet", galebe, çalmak mânasına gelir.
el-Cebbâr: Mahlukâtı mecbur eden; emir veya yasak her ne dilerse ona zorlayan demektir. Bu kelimenin, bütün mahlukâtının fevkinde yücedir mânasına geldiği de söylenmiştir.
el-Mütekebbir: Mahlukâta ait sıfatlardan yüce, uzak mânasına gelir. Ayrıca: "Mahlukâtından büyüklük taslayarak kendisiyle azamet yarışına kalkanlara büyüklüğünü gösteren ve onlara haddini bildiren mânasına geldiği de söylenmiştir. Keza şu mânaya geldiği de belirtilmiştir: "Mütekebbir" Allah'ın azametini ifâde eden kibriyâ kelimesinden gelir, tezyîfî bir mâna taşıyan kibir kelimesinden gelmez.
el-Bâriu: Mahlukâtı, mevcut bir misâle bakmaksızın, yoktan, örneksiz olarak yaratan mânasına gelir. Bu kelime, öncelikle hayvanlar için kullanılır, diğer mahluklar için pek kullanılmaz. Hayvanlar dışındaki mahlukât hakkında nâdiren kullanılır. Meselâ: Allah canlıları yoktan yarattı demek için بَرَأَ اللهُ تَعَالَى النَّسَمَةَ dediğimiz halde, semâvat ve arz hakkında خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ deriz.
el-Musavvir: Mahlukâtı farklı sûretlerde yaratan" demektir. Tasvîr lügat olarak hat ve şekil çizmek mânasına gelir.
el-Gaffâr: Kullarının günahlarını tekrar tekrar affeden, mânasına gelir. Gafr kelimesi, aslında setr (örtmek) ve kapamak mânalarına gelir. Allah Teâla kullarının günahlarını affedici, onlar için cezayı terketmek sûretiyle (günahları) örtücüdür.
el-Fettâh: Kulları arasında hâkim demektir. Araplar, hâkim iki hasmın (dâvalıdâvacı) arasındaki ihtilafı çözdüğü zaman: "Hâkim iki hasmın arasını fethetti" derler. Hükmetti, çözüme kavuşturdu mânasında, hâkime fâtih dendiği de olmuştur. Mamafih "Kullarına rızk ve rahmet kapılarını açan", rızıklarından kapanmış olanları açan mânasına da gelir.
el-Kâbız: Kullarının rızkını lütfu ve hikmetiyle tutan mânasına gelir.
el-Bâsıt: Kullarına rızkı açıp cûd ve rahmetiyle genişleten demektir. Böylece Cenâb-ı Hakk, hem ihsan sahibi, hem de onu men edici olmaktadır.
el-Hâfid: Cebbarları ve firavunları alçaltan demektir. Yâni onları horlar ve değersiz kılar demektir.er-Râfi': Velîlerini, dostlarını yüceltir. Azîz kılar demektir. Böylece Allah, hem zelîl hem de azîz kılıcı olmaktadır.
el-Hakem: Hâkim demektir. Bu da hakikatı hükmetme yetkisi kendisine verilen, ona gönderilen demek olur.

el-Adlu: Kendinde heva meyli olmayan, hükümde doğruluktan ayrılmayan cevre yer vermeyen mânasına gelir. Aslında masdardır. Ancak âdil makamında kullanılmıştır. Âdil'den daha beliğdir, çünkü müsemma, fiilin kendisiyle isimlenmiştir.
el-Latîfu: Arzunu sana rıfkla ulaştıran demektir. "Mahiyeti, idrak edilemeyecek kadar latîf" mânasına geldiği de söylenmiştir.
el-Habîru: Olanı ve olacağı bilen kimseye denir.
el-Gafûru: Bağışlamada mübalağa eden, çok bağışlayan demektir.eş-Şekûru: Kullarını, sâlih fiilleri sebebiyle mükâfatlandıran ve sevap veren demektir. Allah'ın kullarına şükrü, onlara mağfireti ve ibâdetlerini kabul etmesidir.
el-Kebîru: Celâl (büyüklük) ve şânının yüceliği sıfatlarını taşıyan kimsedir.
el-Mukîtu: Muktedir demektir. Ayrıca, mahlukâta gıdalarını veren mânasına geldiği de söylenmiştir.
el-Hasîbu: el-Kâfi demektir. Muf'il mânasında fâildir, tıpkı mü'lim mânasında elîm gibi, hasîb'in muhâsib mânasında kullanıldığı da söylenmiştir.
er-Rakîbu: Kendisinden hiçbir şey gâib olmayan hâfız (muhâfız) demektir.
el-Mucîbu: Kullarının duasını kabul edip, icâbet eden zât demektir.
el-Vâsiu: Zenginliği, bütün fakrları bürüyen; rahmeti herşeyi kuşatan demektir.
el-Vedûdu: el-Vedd (sevgi) kelimesinden mef'ûl mânasında feûl'dür. Allah Teâlâ Mevdûd'dur. Çok sevilir. Yani velîlerinin kalbinde sevgilidir. Veya fâil mânasında feûldür. Yani Allah Teâla sâlih kullarını sever, bu da "onlardan razı olur" demektir.
el-Mecîdu: Keremi geniş olan demektir. Şerif mânasını taşıdığı da söylenmiştir.
el-Bâisu: Mahlukâtı, ölümden sonra kıyamet günü yeniden diriltir demektir.
eş-Şehîdu: Kendisinden hiçbir şey gâib olmayan kimse demektir. Şâhid ve şehîd aynı mânada kullanılır, tıpkı âlim ve alîm kelimeleri gibi. Mâna şöyledir: Allah, (her yerde) hâzırdır. Eşyayı müşahede edip her an görür.
el-Hakku: Varlığı ve vücudu gerçek olan demektir.
el-Vekîlu: Kulların rızıklarına kefil demektir. Hakikat şudur: Kendisine tevkîl edilmiş olanı işinde müstakil söz sâhibi olmaktır. Bu hususta şu âyet hatırlanabilir: "(Dediler ki) Allah bize yeter, O ne güzel vekildir" (Âl-i İmrân 173).
el-Kaviyyu: el-Kâdir (güçlü) demektir. Ayrıca: "Kudreti ve kuvveti tam, O'nu hiçbir şey âciz kılamaz" mânasına da gelir.
el-Metînu: Şedîd ve kavî olup, hiçbir fiilinde meşakkatle karşılaşmayan demektir.
el-Veliyyu: Nâsır (yardımcı) demektir. Ayrıca: "İşlerin kendisiyle yürüdüğü mütevelli, yetimin velîsi gibi" diye de açıklanmıştır.
el-Hamîdu: Fiiliyle hamde hak kazanan mahmûd kimsedir. Bu kelime mef'ûl mânasında fâildir.
el-Muhsî: İlmiyle herşeyi sayan, nazarından büyük veya küçük hiçbir şey kaçmayan kimse demektir.
el-Mübdiu: Eşyayı yoktan ilk defa var eden, yaratan demektir.
el-Muîdu: Mahlukâtı hayattan sonra tekrar ölüme, öldükten sonra da tekrar hayata iâde eden kimse demektir.
el-Vâcidu: Fakirliğe düşmeyen zengin demektir. Bu kelime, gına demek olan cide kökünden gelir.
el-Vâhidu: Tek başına devam eden, yanında bir başkası olmayan ferd'dir. Ayrıca, şerîk ve arkadaşı olmayan kimse mânası da mevcuttur.
El-Ahadu: Ferd demektir. Ahad ile vâhid arasındaki farka gelince, ahad, kendisiyle bir başka adedin zikredilmesini men edecek bir yapıya sâhiptir. Kelime hem müzekker, hem de müennestir. "Bana

kimse (ahad) gelmedi derken, gelmeyen hem erkektir, hem de kadındır." Vâhid'e gelince bu sayıların ilki olarak vazedilmiştir: "Bana halktan biri (vahid) geldi" denir ama, "Bana haktan kimse (ahad) geldi" denmez. Vâhid, emsâl ve nazîri kabûl etmeyen bir mâna üzere bina edilmiştir. Ahad ise ifrad ve arkadaşlardan yalnızlık üzere bina edilmiştir. Öyle ise, vâhid, zât itibariyle münferiddir, ahad ise mâna itibariyle münferiddir.
es-Samedu: İhtiyaçlarını te'min etmek üzere, halkın kendisine başvurduğu efendidir. Yani halkın kendisine yöneldiği kimsedir.
el-Muktediru: Kudret kökünden müfteil babındandır. Kâdir'den daha öte bir güçlülük ifâde eder.
el-Mukaddimu: Eşyayı takdim edip, yerli yerine koyan demektir.
el-Muahhiru: Eşyayı yerlerine te'hir eden demektir. Kim takdime hak kazanırsa ona takdîm eder, kim de te'hîre hak kazanırsa ona da te'hîr eder.
el-Evvelu: Bütün eşyadan önce var olan demektir.el-Âhiru: Bütün eşyadan sonra bâkî kalacak olan demektir.
ez-Zâhiru: Herşeyin üstünde zâhir olan ve onların üstüne çıkan şey demektir.
el-Bâtınu: Mahlukâtın nazarlarından gizlenen demektir.
el-Vâlî: Eşyanın mâliki ve onlarda tasarruf eden demektir.
el-Müteâli: Mahlukâtın sıfatlarından münezzeh olan, bu sıfatların biriyle muttasıf olmaktan yüce ve âlî olan.
el-Berru: Katından gelen bir iyilik ve lütufla, kullarına karşı merhametli, şefkatli demektir.
el-Müntakimu: Dilediğine ceza vermede şiddetli davranan demektir. Nekame kökünden müfteil babında bir kelimedir. Nekame, hoşnudsuzluğun öfke ve nefret derecesine ulaşmasıdır.
el-Afuvvu: Afv'dan feûl babında bir kelimedir. Bu bâb mübalağa ifâde eder. Öyle ise mâna: "Günahları çokça bağışlayan" demek olur.
er-Raûfu: Katından gelen bir re'fetle (şefkatle) kullarına merhametli ve şefkatli olan demektir. Re'fetle rahmet arasındaki farka gelince; rahmet bazan maslahat gereği istemeyerek de olabilir. Re'fet isteksiz olmaz, isteyerek olur.
Zü'l-Celâl: Celâl, celîl'in masdarıdır. Celâl, celâlet, nihâyet derecede büyüklük, azamet demektir. Zü'l-Celâl büyüklük sahibi olan mânasına gelir.
el-Muksidu: Hükmünde âdil, demektir. Ef'al babında adaletli oldu mânasına olan bu kelime, sülâsî aslında zulmetti mânasına gelir. Nitekim kasıt; cevreden, zâlim demektir.
el-Câmiu: Kıyamet günü mahlukâtı toplayan demektir.
el-Mâniu: Dostlarını, başkalarının eziyetinden koruyan yardımcı demektir.
en-Nûru: Körlüğü olanları nuruyla görür kılan, dalâlette olanları da hidâyetiyle irşâd eden demektir.
el-Vârisu: Mahlukâtın yok olmasından sonra da bâki kalan demektir.
er-Reşîdu: Mahlukâta maslahatların gösteren demektir.
es-Sabûru: Âsîlerden intikam almada acele etmeyen, cezalandırmayı belli bir müddet te'hîr eden demektir. Allah'ın sıfatı olarak sabûr'un mânası halîm'in mânasına yakındır. Ancak ikisi arasında şöyle bir fark vardır: Sabûr sıfatında cezanın mutlaka olacağını beklemeyebilirler. Ancak halîm sıfatıyla Allah'ın cezasına kesin nazarıyla bakarlar.

Allah inkarcıların söylediklerinden münezzeh ve mukaddestir, uludur, yücedir.[463]

İKİNCİ FASIL

NAMAZ DUALARI

1-İSTİFTAH

UMUMÎ AÇIKLAMA:

Yapmamız gereken duaların bir kısmı namazla ilgilidir. Daha namaza başlarken okumamız gereken dualar olduğu gibi, namazın içinde, muhtelif safhalarda, keza namazdan selâmla çıktıktan sonrada okunacak dualar mevcuttur. Şu halde burada bu dualarla ilgili bir kısım rivâyetleri göreceğiz.[464]

1-ـ عن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]كانَ رسولُ اللّهِ # إذَا كَبَّرَ لِلصَّةِ سَكَتَ هُنَيَّةً قَبْلَ أنْ يَقْرأَ، فَقُلْتُ يَا رسوُلَ اللّهِ : بِأبِى أنْتَ وَأُمِّى سُكُوتَكَ بَيْنَ التَّكْبِيرِ وَالْقِرَاءَةِ مَا تَقُولُ؟ قَالَ: أقُولُ: اللَّهُمَّ نَقِّنِى مِنْ خَطَايَاىَ كَمَا يُنَقَّى الثَّوْبُ ا'بْيَضُ مِنَ الدَّنَسِ. اللَّهمَّ اغْسِلْنِى مِنْ خَطَايَاىَ بِالْمَاءِ وَالثَّلْجِ وَالْبَرَدِ[. أخرجه الخمسة إ الترمذى، وهذا لفظ الشيخين.زاد أبو داود والنسائى في أوّله: اللَّهُمَّ بَاعِدْ بَيْنِى وَبَيْنَ خَطَايَاىَ كَمَا بَعَدْتَ بَيْنَ المَشْرِقِ وَالمَغْرِبِ[.

1. (1795)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namaz için tahrîme tekbirini alınca kıraate geçmezden önce bir müddet sükût buyurmuştur. Ben:
"Ey Allah'ın Resûlü, dedim, anam babam sana feda olsun, tekbir ile kıraat arasındaki sükût esnasında ne okuyorsunuz?" Bana şu cevabı verdi:
"Ey Allahım, beni hatalarımdan öyle temizle ki, kirden paklanan beyaz elbise gibi olayım. Allahım beni, hatalarımdan su, kar ve dolu ile yıka" diyorum." [Buhârî, Ezân 89; Müslim, Mesâcid 147, (598); Ebû Dâvud, Salât 123, (781); Nesâî, İftitâh 15, (2, 128, 129).]
Ebû Dâvud, Nesâî (ve Buhârî'nin) rivâyetlerinin başında şu ziyade vardır: "Allahım, benimle hatalarımın arasını doğu ile batının arası gibi uzak kıl."[465]

AÇIKLAMA:

1- Normalde çamaşırın temizliği için sadece su kullanıldığı halde, hadiste bir ve buzun da zikri, âlimler tarafından farklı yorumlara tâbi kılınmıştır, ancak hepsi de neticede maksadın mübalağalı şekilde ifâdesinde birleşirler.
Mesela Hattâbî der ki: "Kar ve dolunun zikri te'kîd içindir. Zîra, bunlar zaten elle dokunulmayan, temizlikte de kullanılmayan iki sudur."
İbnu Dakîku'l-Îd der ki: "Böyle denmekle âzamî derecedeki temizlik ifâde edilmiştir. Zîra, üzerinden üç ayrı temizlik maddesi geçen elbise tertemiz olur. Mamafih, bunların her birinden maksadın mecaz olması da mümkündür. Yani onlarla kiri kaldıran sıfat kinâye olunmuştur, tıpkı şu âyette olduğu gibi: وَاعْفُ عَنَّا وَاغْفِرْلَنَا وَارْ حَمْنَا "Rabbimiz bizi affet, bize mağfiret et ve bize merhamet et..." (Bakara 285).
Tîbî de buna işareten der ki: "Sudan sonra kar ve buzun da zikrinden maksad, afdan sonra rahmet ve mağfiretin bütün envâını -pek şiddetli olan cehennem azabının harâretini söndürmek için- taleb

etmektir." Hadîsin, Abdullah İbnu Ebî Evfâ tarafından Müslim'de kaydedilen rivâyetinde suyun soğukluk kaydıyla zikri de bu mânayı te'yîd eder. Böylece Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hataları -ateşe girmeye sebep olmasından ötürü- cehenneme benzetmiş ve onun söndürülmesini de yıkamaya teşbîh buyurmuş, söndürme işinde, söndürücülerin hepsini sudan başlayarak en soğuğuna varıncaya kadar zikretmekle üslûbda mübalağaya yer vermiştir.
Türbüştî der ki: "Bu üç şeyin betahsis zikri, bunların semâdan inmeleri sebebiyledir."
Kirmânî der ki, "Bu üç duada, üç vakte işaret edilmiş olma ihtimali de vardır. Uzaklaşma istikbâle, temizlik hâl-i hâzıra, yıkama geçmişe işarettir." İbnu Hacer der ki, "Bu durumda, istikbâlin önce zikri, husûle, gelecek olanın def'ine gösterilecek ihtimam, vukua gelmiş olanın ref'inden önce olduğu içindir." Yani günah işleyip sonra da affiyla uğraşıncaya kadar, öncelikle günah işlememeye gayret gösterilmelidir.[466]
2- HADİSTEN ÇIKARILAN BAZI HÜKÜMLER
* Hadisten, tahrîme tekbiri ile kıraat arasında dua okumanın meşrû olduğu hükmü çıkarılmıştır. Ancak İmam Mâlik bu hükme katılmamıştır.
* İmam Şâfiî ve başka bâzıları bu hadise dayanarak namazda, Kur'ân'da olmayan bir şeyle dua etmenin câiz olduğuna hükmederler. Hanefîler bu görüşe katılmazlar.
* Hadis, Ashâb'ın Rusûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı hareket, sükûn, gizli, açık bütün ahvâliyle tesbit edip, dini en mükemmel şekliyle muhafaza ettiklerini göstermekte, bu hususta muknî bir örnek sunmaktadır.
* Bazı Şâfiîler, kar ve dolunun temizleyici olduklarına bu hadisten delil çıkarmışlardır.[467]

ـ2ـ وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهُما قال:]بَيْنَمَا نَحْنُ نُصَلِّى مَعَ رسُولِ اللّهِ # إذ قالَ رَجُلٌ مِن القَوْمِ : اللّهُ اَكْبَرُ كَبِيراً، وَالْحَمْدُلِلّهِ كَثِيراً، وَسُبْحَانَ اللّهِ بُكْرَةً وَأصِيً، فقَالَ #: مَنِ الْقَائِلُ كَلِمَةَ كَذَا وكَذَا؟ قالَ الرَّجُلُ: أنَا يَارسُولَ اللّهِ، فقالَ: عَجِبْتُ لَهَا فُتِحَتْ لَهَا أبْوَابُ السَّمَاءِ. قَالَ ابْنُ عُمَرَ: فَمَا تَرَكْتُهُنَّ مُنْذُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ ذلِكَ[. أخرجه مسلم والترمذى والنسائى.وزاد النسائى في رواية:]لَقَدْ رَأيْتُ ابْتَدَرَهَا اثْنَا عَشَرَ مَلَكاً[.

2. (1796)- İbnu Ömer (radyallahu anhumâ) anlatıyor: "Biz, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte namaz kılarken, cemaatten biri aniden:
"Allahu ekber kebîrâ, velhamdü lillâhi kesîrâ, subhânallâhi bükraten ve asîlâ (Allah, büyükte büyüktür, Allah'a hamdimiz çoktur, sabah akşam tesbihimiz Allah'adır!" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) efendimiz:
"Bu sözleri kim söyledi?" diye sordu. Söyleyen adam:
"Ben, ey Allah'ın Rusûlü" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesellâm) efendimiz:"
"O sözler hoşuma gitti. Sema kapıları onlara açıldı" buyurdu. İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) der ki: "Söylediği günden beri o zikri okumayı hiç terketmedim." [Müslim, Mesâcid 150, (601); Tirmizî, Daavât 137, (3586); Nesâî İftitâh 8, (2, 125).]
Nesâî, bir rivâyette şu ziyâdede bulunmuştur: "On iki adet meleğin, bu sözleri (yükseltmek üzere) koşuştuklarını gördüm."[468]

AÇIKLAMA:

1-Hadiste beyan edilen gök kapılarının açılması o zikrin Allah indinde makbul olduğuna delildir. Çünkü duaların kıblesi sema, makbul sözlerin şe'ni kabûl-i İlâhî semâsına yükselmektir. Âyette: "Güzel sözler O'na yükselir, o sözleri de sâlih ameller yükseltir" buyurulmuştur (Fâtır 10)
2-Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ifâdeleri, bu zikrin dilden düşürülmemesine bir teşviktir. Nitekim İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ), dinlediği günden itibâren bunu her firsatta dilinden düşürmemiştir.[469]

ـ3ـ وعن أنس رَضِـىَ اللهُ عَنْهُ قـال:]بَيْنَمَا رسولُ اللهِ # يُصَلِّى إذْ جَاءَهُ رَجُلٌ قَدْ حَفَزَهُ النَّفْسُ، فَقَالَ: اللهُ أكْبَرُ، الْحَمْدُلِلّهِ حَمْداً كَثِيراً طَيِّباً مُبَارَكاً فِيهِ، فَلَمَّا قَضـى رسولُ اللهِ # الصَّةَ قالَ: أيُّكُمُ المُتَكَلِّمُ بِالْكَلِمَـاتِ؟ فَـأرَمَّ الْقَوْمُ، فقَـالَ: إنَّهُ لَمْ يَقُلْ بأساً، فقَالَ الرَّجُلُ: أنَا يَارَسُولَ اللهِ، قالَ: لَقَدْ رَأيْتُ اثْنَىْ عَشَرَ مَلَكاً يَبْتَدِرُونَهَا أيُّهُمْ يَرْفَعُهَا[. أخرجه مسلم وأبو داود والنسائى.»حَفْزَهُ النَّفَسُ« أى تتابع بشدة كأنه يحفز صاحبه: أى يدفعه.»وَأرَمَّ الْقَوْمُ« أطرقوا سكوتاً .

3. (1797)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namaz kılarken nefes nefese bir adam geldi ve:
"Allahu ekber, Elhamdü lillâhi hamden kesîran tayyiben mubâreken fîhi. (Allah büyüktür, çok temiz ve mübârek hamdler Allah'adır!)" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namazı bitirince:
"Şu kelimeleri hanginiz söyledi?" diye sordu. Cemaat bir müddet sessiz kaldı, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"(Kim söylediyse çekinmesin, benim desin), Zîra fena bir şey söylemiş değil)" dedi. Bunun üzerine adam:
"Ben, ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da:
"Ben on iki melek gördüm. Her biri, bu kelimeleri (Allah'ın huzuruna) kendisi yükseltmek için koşuşmuşlardı." [Müslim, Mesâcid 149, (600); Ebû Dâvud, Salât 121, (763): Nesâî, İftitâh 19, (2, 132, 133).][470]

AÇIKLAMA'sı 1800 numaralı hadiste gelecek.[471]

ـ4ـ وعن جابر رَضِـىَ اللهُ عَنْهُ قال:]كَانَ رَسولُ اللهِ # إذَا اسْتَفْتَحَ الصَّةَ كَبَّرَ، ثُمَّ قالَ: إنَّ صَتِى وَنُسُكِى وَمَحْيَاىَ وَمَمَاتِى لِلّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ َ شَرِيكَ لَهُ، وبِذلِكَ أُمِرْتُ وَأنَا أوَّلُ المُسْلِمِينَ. اللَّهُمَّ اهْدِنِى ‘حْسَنِ ا‘عْمَالِ وَأحْسَنِ ا‘خْقِ، َ يَهْدِى ‘حْسَنِهَا إَّ أنْتَ، وَقِنِى سَيِّئَ ا‘عْمَالِ، وَسَيِّئَ ا‘خْقِ َ يَقِى سَيِّئَهَا إَّ أنْتَ[. أخرجه النسائى .

4. (1798)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namaza başlarken tekbir getirir, sonra (bazan) şunu okurdu: "İnne salâtî ve nüsükî ve mahyâye ve memâtî

lillâhi Rabbi'l-âlemîn. Lâ şerîke lehu ve bizâlike ümirtü ve ene evvelü'lmüslimîn. Allahümmehdinî li-ahseni'l a'mâli ve ahseni'l-ahlâki. Lâ yehdî li-ahsenihâ illâ ente. Ve kınî seyyie'l-a'mâl ve seyyie'l-ahlâk. Lâ yakî seyyiehâ illâ ente. (Namazım, ibâdetim hayatım ve ölümüm âlemlerin şeriksiz Rabbi Allah içindir. Ben bununla emrolundum. Ben bu emre teslim olanların ilkiyim. Ey Allah'ım, beni amellerin ve ahlâkın en iyisine sevket. Bunların en iyisine senden başka sevkeden yoktur. Beni kötü amellerden ve kötü ahlâktan koru, bunların kötülerinden ancak sen korursun." [Nesâî, İftitâh 16, (2, 129).]

AÇIKLAMA: 1800 numaralı hadistedir.

5- وعن محمد بن مسلمة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ]أنَّ النَّبىَّ # كـانَ إذَا قـامَ يُصَـلِّى تَطَوُّعاً قالَ: اللهُ أكْبَرُ وَجَّهْتُ وَجْهِىَ لِلَّذِى فَطَرَ السَّموَاتِ وَا٘رْضَ حَنِيفاً مُسْلِماً ومَـا أنَـا مِنَ المُشْـرِكِينَ، وَذَكَرَ مِثْـلَ حَـدِيثِ جَـابِرٍ، ثُمَّ قالَ: اللَّهُمَّ أنْتَ المَلِكُ َ إلهَ ٘ أنْتَ، سُبْحَانَكَ وَبِحَمْدِكَ، ثُمَّ يَقْرأُ[. أخرجه النسائى .

5. (1799)- Muhammed İbnu Mesleme (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) nâfile namaz kılmak için kalktığı vakit (bazan) şunu okurdu:"Allahu ekber veccehtü vechiye li'llezî fatara's-Semâvâti ve'l-arza hanîfen müslimen ve mâ ene mine'lmüşrikîn... (Allah büyüktür. Yüzümü Hanîf ve Müslüman olarak semâvat ve arzı yaratan Allah'a yöneltim. Ben müşriklerden değilim)..."[472] Devamını Hz. Câbir (radıyallâhu anh)'in rivâyetinde olduğu şekilde zikretti. Sonra şunu okudu:"Allahümme ente'l-Meliku. Lâ ilâhe illâ ente sübhâneke ve bihamdike [Allahım (kâinatın gerçek) Meliki sensin. Senden başka ilah yoktur. Seni hamdinle takdîs ederim)." Sonra kıraata geçti." [Nesâî, İftitâh 17, (2, 131).][473]

AÇIKLAMA,1800 numaralı hadistedir.[474]

6- وعن عائشـة رَضِـىَ اللهُ عَنْها قالت:]كَانَ رسولُ اللهِ # إذا افْتَتَحَ الصَّةَ قالَ: سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْـدِكَ، وَتَبَـارَكَ اسْـمُكَ، وَتَعـالَى جَـدُّكَ، وَ إلَهَ غَيْرُكَ[. أخرجه أبو داود والترمـذى.والمراد »بِالْجَدِّ« في حق الله تعالى عظمته وجله: أى صار جدك عالياً .

6. (1800)- Hz. Aişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namaza (iftitah tekbiri ile) başlayınca şunu okurdu: "Subhâneke Allahümme ve bihamdike ve tebâreke'smüke ve teâlâ ceddüke ve lâ ilâhe gayruke. (Allah'ım seni her çeşit noksan sıfatlardan takdîs ederim, hamdim sanadır. Senin ismin mübârek, azametin yücedir, senden başka ilah da yoktur)." [Tirmîzî, Salat 179, (243); Ebû Dâvud, Salat 122, (776); İbnu Mâce, İkâmeti's-Salat 1, (804).][475]

AÇIKLAMA:

Bu hadisler, namazda tahrîme (veya iftitah tekbirin)den sonra Kur'ân kıraatine geçmeden önce istiftah duasının okunacağını ifâde ederler. Bu, Ebû Hanîfe, Şâfiî, Ahmet İbnu Hanbel ve Cumhur'a göre müstehabtır. İmam Mâlik'e göre ise müstehab değildir. Ancak bizzat okunacak duâ husûsunda âlimler ihtilâf etmişlerdir.
* Ahmed İbnu Hanbel ve İmam Âzam (rahimehumallâh)'a göre son rivâyette kaydettiğimiz Sübhâneke okunmalıdır. Delilleri de Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ)'nin mezkur rivâyetidir. Bu rivâyet, Ahmed İbnu Hanbel ve Müstedrek'de de rivâyet edilmiştir. Hâkim, sıhhatini te'yid eder.
Bu hadis, bazı ilâvelerle Ebû Saîdi'l-Hudrî başta, başka bir kısım sahâbilerden de rivâyet edilmiştir. Ancak Tâbiîn ve Etbauttâbiîn ulemâsı amelde, çoğunlukla Hz. Âişe'nin rivâyetini esas almıştır. Mamafih Hz. Ömer ve İbnu Mes'ud'un rivâyetleri de bunun aynısıdır. Namazda onların da bunu okuduğu bilinmektedir.
* Bu babta yukarıda Hz. Ebû Hüreyre, Hz. Câbir İbnu Abdillah, Muhammed İbnu Mesleme (radıyallâhu anhüm)'den farklı dualar kaydettik. Hz. Ali'den kaydedilen bir başka rivâyet daha var. Demek ki, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) istiftah duasını farklı şekillerde okumuşlardır. Bunlardan birini sahih addedip diğerlerine bâtıl demek mümkün değildir. Hattâ İbnu Ömer (radıyallâhu anh)'in bir rivâyetine göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namaza başlayınca önce veccehtü vechiye diye başlayan duayı, arkadan Sübhâneke duasını, bundan sonra da İnne salâtî ve nüsükî diye başlayan duayı okur, ondan sonra kıraate geçerdi.
İbnu'l-Esîr'in Şerhu'l-Müsned'de kaydettiğine göre, İmam Şafiî (rahimehullah) hazretleri -farz olsun, nafile olsun- bütün namazlarda bu duâların hepsini baştan sona okurmuş.
Hanefîlerden Ebû Yûsuf, "Namazda Sübhâneke ile birlikte Veccehtu vechiye beraber okunmalıdır" demiştir. el-Muhît'de geldiğine göre veccehtü vechiye duası tekbirden önce okunmalıdır, bu müstehabtır. Aksini söyleyen de olmuştur.
Şâfiîlere göre, imam, Fatiha ile sûre arasında biraz sükut eder, bu arada cemaat da Fatiha'yı okur. Şafiî hazretleri, namaza başlarken imam ve cemaatin, aynı istiftah duasını okuyacaklarını açıkça söylemiştir.
Yine Şafiîlere göre, imamın Fatiha ile sûrelerden sonra sükut etmesi, cemaatin Fâtiha okumalarını te'min içindir. Hanefîler cemaat halinde imamın arkasında bir şey okumadıkları için sondaki bu sükut, kıraatla rükûnun arasını ayırmaya hamledilmiştir, kıraat bitince rükûya gitmekte acele etmemekten ibârettir. Kasten uzatılması mekruhtur. Yanılarak uzatılırsa farzın te'hirine sebep olduğu için secde-i sehiv gerekir.
İmam Mâlik, farz veya nâfile herhangi bir namazın başında, ortasında ve sonunda herhangi bir duayı okumakta beis görmez. Şâfiî'nin de görüşü bu ise de, istiftah duasını okumak sünnettir.
Hanefîlere göre, istiftah duası olarak Sübhâneke'den başka bir dua okumak câiz değildir. Bu hususta rivâyet edilen dualar, farz namazların tahiyyatlarında teşehhüdden sonra namazın nihayetinde okunabilir. Nafilelerde daha müsâmahalı olan Hanefîler bu babta gelen rivâyetleri gece namazlarına hamlederler.
İbnu Battâl, adı geçen sükutun Medine örfünde yerleşmemiş olmasını gözönüne alarak, buna Resûlullah (aleyhissalât vesselâm)'ın bazan yer verdiği hükmüne ulaşır ve terkini câiz görür.
Hadiste geçen "Annem babam sana feda olsun" tâbirinin Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hakkında kullanılması câizdir. Bazı âlimler, herkes için kullanılabilir demiş ise de "câiz değildir" diyen de olmuştur. Üçüncü bir görüşe göre ise sâdece sâlihler için câizdir, başkalarına söylenemez. [476]

-1- عن ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]قالَ رسولُ اللهِ #: أَ، وَإِنِّى نُهِيْتُ أَنْ أَقْرَأَ الْقُرْآنَ رَاكِعاً وَسَاجِداً، فَأَمَّا الرُّكُوعُ فَعَظِّمُوا فِيهِ الربَّ، وَأَمَّا السُّجُودُ فَاجْتَهِدُوا في الدُّعَاءِ، فَقَمِنٌ أَنْ يُسْتَجَابَ لَكُمْ[. أخرجه مسلم وأبو داود والنسائى.ومعنى »قَمِن« جدير .

1. (1801)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Haberiniz olsun, ben rükû ve secde hâlinde Kur'ân okumaktan men edildim. Öyleyse rükûda Rabb Teâlâ' yı tâzim edin, secdede ise dua etmeye gayret edin, (zîra secdede iken yaptığınız dua) icâbet edilmeye lâyıktır." [Müslim, Salât 207 (479); Ebû Dâvud, Salât 152, (876); Nesâî, İftitâh 98, (2, 189).][477]

AÇIKLAMA:

1-Bir kısım rivâyetler rükû ve secde hâlinde Kur'ân okunmayacağını belirtirler. Şârihler bunun sebebini şöyle açıklarlar: "Rükû ve sücud halleri, kulun Rabbi karşısındaki tevâzuunu ifâde etmektedir. Bu sebeple o haller zikre tahsis edilmişlerdir. Dolayısıyla, aynı halde Kelâmullah ile mahlûkun sözleri eşit tutularak beraber zikredilmeleri mekruhtur.
2-Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "...Ben rükû ve secde hâlinde Kur'ân okumaktan men edildim" demekle, sâdece kendisine âit bir yasağı değil, ümmetinin de tâbi olması gereken bir yasağı ifâde ediyor. Zîra ümmeti, -nadir hasâis dışında- her hareketinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a uymakta mükelleftir. Üstelik, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ashâbına rükû halinde Allah'ı tâzim, secde halinde de dua etmeleri için emirde bulunmuştur. Böyle bir emir de, sözünü ettiğimiz yasağın Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şahsına ait olmayıp, bütün ümmete şâmil olduğunu gösterir.
Hülâsa rükû ve secde hâlinde Kur'ân okumak yasaklanmıştır. Rükûda tesbih, secdede ise tesbih ve dua yapılır.
3- Hanefîlere göre, namazın bir rüknünde, namaz fiilleri cinsinden bir ilâvede bulunulsa secde-i sehiv gerekir, zîra vâcibin veya farzın te'hiri mevzubahistir. Şâfiîlere göre rükû ve secdelerde Fâtiha'dan başka bir sûre veya âyet okumak mekruhtur. Fakat namaz bozulmaz.
4- Fatiha okumaya gelince, bu hususta Şâfiîlerden iki farklı görüş rivâyet edilir: Birine göre Fâtiha ile başka sûre arasında fark yoktur. Dolayısı ile Fatiha'nın okunması da mekruhtur, ancak namazın sıhhatini bozmaz. İkinci görüşe göre Fatiha'yı, rükû ve secdede kasden okumak haramdır, namazı bozar. Sehven okumak mekruh değildir. Ancak, gerek sehven olsun ve gerekse kasden olsun, Fatiha'nın okunması Şâfiî hazretlerine göre secde-i sehiv gerektirir.[478]

-2- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]كانَ رسولُ الله # يَقُولُ في سُجُودِهِ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِى ذَنْبِى كُلَّهُ، دِقَّهُ وَجِلَّهُ، أَوَّلَهُ وَآخِرَهُ، سِرَّهُ وَعَنِيَتَهُ[. أخرجه مسلم وأبو داود .

2. (1802)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) hazretleri anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), secdelerinde şunları söylerdi: "Allahümmağfirlî zenbî küllehu, dıkkahu ve cüllehu, evvelehu ve âhirehu, sırrahu ve alâniyyetehu. (Allahım! Büyükküçük birincisonuncu, gizli-açık, bütün günahlarımı mağfiret buyur." [Müslim, Salât 216, (483); Ebû Dâvud, Salât 152, (878).][479]

-3- وعن عائشة رَضِـِىَ اللهُ عَنْها قالت:]كانَ رسولُ اللهِ # يُكْثِرُ أنْ يَقُولَ في رُكُوعِهِ وَسُجُودِهِ: سُبْحَانَـكَ اللَّهُمَّ رَبَّنَـا وبِحَمْـدِكَ. اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِى: يَتَأوَّلُ الْقُرآنَ[. أخرجه الخمسـة إ الترمـذى.وفي أخرى لمسلم وأبى داود والنسائى:]كانَ يَقُولُ في رُكُوعِهِ وَسُجُودِهِ: سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ رَبُّ المَئِكةِ وَالرُّوحِ[.وفي أخرى لمالك والترمذى وأبى داود:]فَقَدْتُهُ # مِنَ الْفِرَاشِ فَالْتَمَسْتُهُ فَوَقَعَتْ يَدِى عَلى بَطْنِ قَدَمَيْهِ، وَهُوَ سَاجِدٌ يَقُولُ: اللَّهُمَّ إنِّى أعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ، وَأعُوذُ بِمُعَافَاتِكَ مِنْ عُقُوبَتِكَ، وَأعُوذُ بِكَ مِنْكَ، َ أُحْصِى ثَنَاءً عَلَيْكَ أنْتَ كَمَا أثْنَيْتَ عَلى نَفْسِكَ[.

3. (1803)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resullulah (aleyhissalâtu vesselâm) rükûsunda ve secdelerinde şu duayı çokca okurdu: "Sübhânekallâhümme Rabbenâ ve bihamdike, Allahümmağfirlî. (Allah'ım, seni takdis ve tenzih ederim. Rabbimiz! Takdisimiz hamdinledir. Ey Allahım, beni mağfiret et.)" Bu duayı okumakla Kur' ân'a yani Kur'ân'ın: "Rabbini hamd ile tesbîh et" (Nasr 3) âyetine] uyuyordu." [Buhârî, Ezân 123, 139, Meğâzî 50, Tefsîr, İzâcâe nasrullahi ve'l-Feth; Müslim, Salât 217, (484); Ebû Dâvud, Salât 152, (877); Nesâî, İftitâh 153, (2, 219).]
Müslim, Ebû Dâvud ve Nesâî'de gelen bir rivâyette şöyle denir: "Resûllullah (aleyhissalâtu vesselâm) rükû ve secdesinde şöyle derdi: "Subbûhun kuddûsün Rabbü'lmelâiketi ve'r-Rûhi, (Münezzehsin, mükaddessin, meleklerin ve Ruh'un Rabbisin)".
Muvatta, Tirmizî ve Ebû Dâvud'un bir rivâyetinde şöyle denir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı yatakta kaybettim ve araştırdım, derken elim ayağının altına rastladı. Secdede idi ve: "Allahümme innî eûzu birızâke min sahtike ve eûzu bimuâfâtike min ukûbetike ve eûzu bike minke Lâ uhsî senâen aleyke. Ente kemâ esneyte alâ nefsike. (Allahım! Senin rızanı şefaatçi kılarak öfkenden sana sığınıyorum. Affını şefaatçi yaparak cezandan sana sığınıyorum. Senden de sana sığınıyorum. Sana layık olduğun senâyı yapamam. Sen kendini sena ettiğin gibisin)" diyordu."[480]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, görüldüğü üzere muhtelif kaynaklarda bazı farklılıklarla gelmiştir. Müellifimiz, burada daha ziyâde rükû ve secde hâlinde okunacak duaları göstermek istediği için rivâyetteki başka unsurları imkân nisbetinde tayyedip hadîsi özetlemiştir. Mesela Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) şöyle anlatır: "Bir gece Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı yatakta kaybetmiştim. Hanımlarından birinin yanına gitti zannettim. Aramaya başladım. Sonra geri döndüm. Rükû veya secdede idi: "Sübhâneke ve bi hamdike lâilahe illâ ente!" diyordu. Ben: "Annem bâbam sana kurban olsun. Ben neyin peşindeyim, sen neyin peşindesin!" dedim."
2- Âişe vâlidemizin, kıskançlığın sevkiyle Hz. Peygember (aleyhissalâtu vesselâm)'i araması, onu secde eder bulmasına ve secde sırasında okuduğu duaları zabtedip rivâyet etmesine vesîle olur.

Şüphesiz, secdede okunacak duaları Ashab biliyor idi. Ancak, bunların farklı şekiller aldığı ortaya çıkmış olmaktadır.

3- Sübbûh, Allah'ın, ilâha lâyık olmayan her türlü noksanlıklardan, şerîkten, benzerden münezzeh olması demektir. Kuddûs ise, Allah'ın, ilaha layık olmayan herşeyden temizlenmiş olduğunu ifade eder, mübârek mânasında olduğu da söylenmiştir. Bu kelimeler sebbûh ve kaddûs şeklinde de rivâyet edilmiştir. Fasih olanı subbûh ve kuddûs şekilleridir. Bunlar, bazı âlimlerce Allah'a ait isimlerdendir, sıfat diyen de olmuştur.

4- Hadiste geçen ruh nedir? Âlimler çoğunluk itibariyle muradın Cebrâil olduğunu söylerler. Bazıları ise "büyük bir melektir" demiştir. Ruh için "İlâhî rahmet", "meleklerin dahi göremediği başka bir mahlûk" diyenler olmuştur. Kur'ân-ı Kerîm'de muhtelif âyetlerde Ruh'a temas edilir (Nahl 2, İsrâ 85, Şuara 193, Gâfir 15, Meâric 4, Nebe 38, Kadr 4). Ruh için Cumhur, "Cebrâil'dir" demiştir. İhtilaflı meselelerde esas olan Cumhur'un görüşüdür.[481]

5- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kulluğun en güzel ifadesi olarak, günahları îtiraf edip, Allah'ın öfke, ceza gibi muâmelerinden Allah'ın rızasına ve affına sığınıyor. "Senden sana sığınıyorum" cümlesi ile ilgili olarak Hattâbî şu açıklamayı sunar: "Burada bir mânâ inceliği vardır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesellâm) Allah Teâla'nın öfkesinden yine O'nun rızasına, azâbından affına iltica etmiştir. Bunun mânası, O'na karşı yaptığı ubûdiyet ve senalarda vâki olan kusurlardan dolayı Allah'tan af dilemektir.

6- "Sana layık olduğun senâyı yapamam" ifâdesi, Allah'a karşı gerekli olan ubûdiyetin hakkını veremem demektir. Çünkü sena, Allahın üstün vasıflarını zikretmektir. İfâdenin kelimesi kelimesine tercümesi: "Senin senanı saymakla bitiremem, sen kendini nasıl sena etti isen sen öylesin" şeklinde olmalıdır. Allah Teâla Hazretleri'nin nimetleri, sıfatları o kadar çoktur ki, beşer kapasitesi onların tamamını idrâkten âcizdir, akıl Zât-ı İlâhî'nin yüceliğini ihâtadan nâkıstır. Resûlullah (aleyhissalâtu veselâm), beşer idrâkinin, Allah hakkında, -en hâlis niyetle, en kâmil imanla dahî olsa- ortaya koyacağı her çeşit tavsîfatın, takdîratın O'nu açıklamaktan, bütün çıplaklığı ile hakikat-ı İlâhiye'yi ortaya koymaktan aciz ve nâkıs kalacağını böyle ifade buyurmuştur: "Ya Rabb! Biz beşerî idrakimizle seni kavramaktan, mümkün olanlar için yaratılan dilimizle İlahî şuunâtını ifadeye dökmekten âciziz, ancak imanımızla yüceliğini tasdîk ediyor, sen kendini nasıl sena etti isen öyle olduğunun kabul ediyoruz."

7- Hadiste açıklanması gereken bir ifâde: "Bu duayı okumakla Kur' ân'a uyuyordu" diye tercüme ettiğimiz cümledir. Kelimesi kelimesine tercüme "Kur'ân'ı te'vîl ediyordu" şeklinde yapılmalıydı. İbnu Hacer bunu: "Kur'ân-ı Kerîm'in rükû ve sücudda yapılmasını emrettiği şeyi yapıyordu" diye açıklar. İlâveten der ki: "A'meş'in rivâyetinde açıklandığı üzere "Kur'ân" ile kastedilen şey, bir kısmıdır, o da zikredilen sûredir ve zikredilen zikirdir. İbnu's-Seken'in rivâyetinde, bundan maksat فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ "Rabbine hamd ile tesbîh et" (Nasr 4) âyetidir. Böylece bu rivâyet, bu âyetteki iki ihtimalden birini tâyin etmiş olmaktadır. Zîra âyetteki "tesbîh et!" emrinden murad, hamd'in kendisi olma ihtimali var, zîra hamd'in tesbîh mânasını taşıması mevzubahistir. Zîra hamd, mahmûd fiilleri Allah'a nisbeti iktiza ettiği için tenzîh mânâsında tesbîhtir de... Durum bu olunca, "Tesbîh et!" emri ile kastedilen şeyin "hamdle mütelebbis (karışık) olarak yapılacak tesbih" olma ihtimâli de var. Bu durumda tesbih ve hamd beraberce yapılmadıkça emre uyulmuş olmaz Âyetin zâhir mânâsı da budur." [482]

8-BÂZI HÜKÜMLER

* İbnu Dakîku'l-Îd der ki: "Bu rivâyet rükûda duanın, sücûdda tesbîhin mübah olduğuna delalet eder. Bu söylenene, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Rükûda Rabb Teâlâ'yı tâzim edin, sücûdda da duaya gayret edin" hadisinde muhalefet yoktur. Zîra, sadedinde olduğumuz hadisin cevaza hamledilmesi mümkündür ve bu esastır. Sücudla ilgili emri de duayı çok yapmaya hamledebiliriz. Nitekim "gayret edin" ibâresi de bu çok yapma te'vilini te'yîd eden bir unsurdur."

Secdede duayı çok yapma üzerine hadisler gelmiştir. Bunlardan biri: اَقْرَبُ مَا يَكُونُ الْعَبْدُ مِنْ رَبِّهِ وَهُوَ سَاجِدٌ فَاكْثِرُوا فِيهِ مِنَ الدُّعَاءِ

"Kulun Rabbine en yakın olduğu zaman secde hâlidir. Öyle ise secdede iken çok dua edin" hadisidir.

Secdede çok dua etme emri, her hâceti çokça talep metmeye teşviki de içine alır. Nitekim, daha önce de kaydedildiği üzere, bu ayakkabı bağına varıncaya kadar maddî ihtiyaçlarımızın da talebini ihtiva eder. Çok duaya, istenen bir şeyi tekrar tekrar taleb de dâhildir.

* Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ)'nin, secde etmekte olan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ayağına değmesi, kadının teması ile abdestin bozulmayacağına Hanefîlerce delil kılınmıştır. Ancak diğer üç mezhebe göre kadının değmesi abdesti bozar.

* Secdede ayakları dikmek sünnettir.[483]

4ـ وعن ابن مسعود رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللهِ #: إذَا رَكَعَ أحَدُكُمْ فَلْيَقُلْ ثَثَ مَرَّاتٍ: سُبْحَانَ رَبِّىَ الْعَظِيمِ، وَذلِكَ أدْنَاهُ، وَإذَا سَجَدَ فَلْيَقُلْ: سُبْحَانَ رَبِّىَ ا ْعْلَى ثَثاً، وَذلِكَ أدْنَاهُ[. أخرجه أبو داود والترمذى

4. (1804)-İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden biri rükû edince üç kere "Sübhâne rabbiyel azîm (Büyük Rabbim (her çeşit kusurdan) münezzehdir" desin. Bu, en az miktardır. Secde yapınca da üç kere "Sübhâne Rabbiye'l a'lâ (Ulu Rabbim (her çeşit kusurdan) münezzehdir" desin. Bu da en az miktardır." [Ebû Dâvud, Salât 154, (886); Tirmizî, Salât 194, (261).][484]

AÇIKLAMA:

Önceki hadisin açıklamasında belirttiğimiz üzere, rükû ve sücûdda okunacak duaların mâhiyeti rivâyetlerde farklı şekillerde gelmiştir. Sadedinde olduğumuz İbnu Mes'ud rivâyeti onlardan biridir. İbrahim Nehâî, Hasan Basrî, Ebû Hanîfe, Ebû Yusuf, Muhammed ve bir rivâyette Ahmed İbnu Hanbel bu rivâyeti esas alarak üçer sefer bu duaları okumayı sünnet addetmişlerdir.

Rivâyet üçten aşağı tutulmamasını tavsiye eder. Demek ki, üçten az olursa sünnete riâyet edilmemiş olacaktır. Fazla okumaya mâni yok. Ancak nihâî hududu hususunda bazı yorumlar vardır: Mâverdî: "Kemâli on bir veya dokuzdur, vasatı beştir, ancak bir kere ile iktifa etse yine de tesbih husule gelmiş olur" der. Tirmizî'nin İbnu'l-Mübârek ve İshâk İbnu Râhuye'den naklettiğine göre, imamın beş kere tesbih okuması müstehabdır. Şevkâni'nin kaydına, göre, tesbihlerin dokuzdan fazla kılınması halinde sehiv secdesi gerekeceği, üçten fazla okunduğu takdirde sayının çift değil, tek tutulması ile ilgili sarih bir delil yoktur.

Rükû ve secdelerde yapılacak zikrin hükmü ihtilaflıdır. Ebû Hanîfe, İmam Mâlik ve İmam Şâfiî'ye

göre sünnettir, terkinde bir şey gerekmez, ancak kasden terkedilmesi mekruhtur. Ahmed İbnu Hanbel ve diğer bazı âlimlere göre vâcibtir, kasden terki namazı bozar, sehven terkinde secde-i sehiv gerekir. Zahirîlerden İbnu Hazm ise "farzdır" demiştir.[485]

-5- وعن جابر رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]كانَ رسولُ اللهِ # إذَا رَكَعَ قالَ: اللَّهُمَّ لَكَ رَكَعْتُ، وَبِكَ آمَنْتُ، وَلَكَ أسْلَمْتُ، وَعَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ، أنْتَ رَبِّى خَشَعَ سَمْعِى، وَبَصَرِى، وَلَحْمِى، وَدَمِى، وَعِظَامِى لله رَبِّ الْعَالَمِينَ[. أخرجه النسائى.»الْخُشُوعُ« الخضوع والذل .

5. (1805)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), rükû yaptığı zaman: "Allahümme leke reka'tu ve bike âmentü ve leke eslemtü ve aleyke tevekkeltü ente Rabbiye, haşaa sem'î ve basarî ve lahmî ve demî ve izâmî lillahi Rabbi'l-âlemin. (Ey Allahım sana rükû yapıyorum, sana inandım, sana teslim oldum, sana tevekkül ettim. Sen Rabbimsin, kulağım, gözüm, etim, kanım ve kemiklerim Âlemlerin Rabbi olan Allah önünde haşyette, tezellüldedir." [Nesâî, İftitâh 104, (2, 192). Bu rivâyet Müslim'de gelen uzun bir rivayetin bir parçasıdır (Salâtu'l-Müsâfirîn) 201, (771).][486]

-6- وعن ابن أبى أوفى رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]كَانَ رسولُ اللهِ # إذَا رَفعَ ظَهْرَهُ مِنَ الرُّكُوعِ قَالَ: سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ، اللَّهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ مِلءَ السَّموَاتِ، وَمِلْءَ ا'رْضِ، وَمِلْءَ مَا شِئْتَ مِنْ شَئٍ بَعْدُ[. أخرجه مسلم وأبو داود والترمذى .

6. (1806)- İbnu Ebî Evfâ (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sırtını rükûdan kaldırdığı zaman: "Semiallâhu limen hamideh, Allahümme Rabbenâ leke'lhamdü mil'essemâvâti ve mil'el-arzi ve mil'e mâ şi'te min şey'in ba'du. (Allah, kendisine hamd edeni işitir. Ey Allahım, ey Rabbimiz, semâlar dolusu, arz dolusu ve bunlardan başka istediğin her şey dolusu hamdler sana olsun" [Müslim, Salat 204, (476); Ebû Dâvud, Salât 144, (846).][487]

-7- وعن ابن عباس رَضِىَ اللهُ عَنْهُما قال:]كَانَ رسول اللهِ # يَقولُ بَيْنَ السَّجْدَتَيْنِ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِى وَارْحَمْنِى وَاجْبُرْنِى وَاهْدِنِى وَارْزُقْنِى[. أخرجه أبو داود والترمذى، واللفظ له .

7. (1807)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) iki secde arasında: "Allahümme'ğfir lî ve'rhamnî, ve'cbürnî, ve'hdinî ve'rzuknî. (Allahım bana mağfiret et, merhamet et, beni zengin kıl, bana hidâyet ver, bana rızık ver) derdi". [Ebû Dâvud, Salât 145, (850); Tirmizî, Salât 211, (284); İbnu Mâce, Salât 23, (898).][488]

AÇIKLAMA:

1- Son üç rivâyet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın rükûdan doğrulurken olsun, iki secde

arasındaki doğrulmada olsun muhtelif tesbihler okuduğunu göstermektedir.
2- Okunan duada geçen kelimeler ma'lum ise de şârihler şu açıklamayı sunarlar: "İstenen mağfiret insanlara karşı işlenen günahların affi ve ibâdetlerde yapılan kusurların bağışlanması içindir. İstenen rahmet, amelin karşılığı olan rahmet değil, Allah'ın lütfuna, keremine lâyık olan rahmettir veya "ibadetimi kabul etmek suretiyle rahmet kıl" demektir. Zenginlik talebinden maksad gönül zenginliği, dünya ve madde karşısında istiğna ve tokgözlülük talebidir. Rızk talebinden maksad temiz ve helâl rızık, ihtiyaçları karşılayacak rızıktır veya mânevî derecelerde veya uhrevî yüksek derecelerin kazanılmasında yardımdır.
3-Hadis, ayrıca, oturma sırasında iki secde arasında bu kelimelerle dua etmenin meşrû olduğuna delâlet eder.[489]

-8- وعن عليّ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]كانَ النَّبىُّ # إذَا سَجَدَ قالَ: اللَّهُمَّ لَكَ سَجَدْتُ، وَبِكَ آمَنْتُ، وَلَكَ أسْلَمْتُ، سَجَدَ وَجْهِىَ لِلَّذِى خَلَقَهُ وَصَوَّرَهُ، وَشَقَّ سَمْعَهُ، وَبَصَرَهُ تَبَارَكَ اللهُ أحْسَنُ الخَالِقِينَ، ثُمَّ يَكُونُ آخِرُ مَا يَقُولُ بَيْنَ التَّشَهُّدِ وَالتَّسْلِيمِ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِى مَا قَدَّمْتُ، وَمَا أخَّرْتُ، وَمَا أسْرَرْتُ، وَمَا أعْلَنْتُ، وَمَا أسْرَفْتُ، وَمَا أنْتَ أعْلَمُ بِهِ مِنِّى، أنْتَ المُقَدِّمُ، وَأنْتَ المُؤَخِّرُ َ إلَهَ إَّ أنْتَ[. أخرجه الخمسة إ البخارى .

8. (1808)- Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) secde ettiği vakit şöyle dua okurdu: "Allahım sana secde ettim, sana inandım, sana teslim oldum. Yüzüm de, kendisini yaratıp şekillendiren, ona kulak, göz takan yaratanına secde etmiştir. Yaratanların en güzeli olan Allah ne yücedir" (Hacc 14).
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın teşehhüdle selam arasında okuduğu en son duası: "Allahümmağfir lî mâ kaddemtü ve mâ ahhartü ve mâ esrertü ve mâ a'lentü ve mâ esreftü ve mâ ente a'lemu bihî minnî ente'lmukaddim ve ente'lmuahhir. Lâ ilâhe illâ ente. (Allahım, geçmiş ömrümde yaptıklarımı, gelecekte yapacaklarımı, gizli işlediklerimi, alenî yaptıklarımı, israflarımı, benim bilmediğim fakat senin bildiğin kusurlarımı affet. İlerleten sen, gerileten de sensin, senden başka ilah yoktur)". [Müslim, Salâtul-Müsâfirîn 201, (771), Tirmizî, Daavât 32, (3417, 3418, 3419); Ebû Dâvud, Salât 121, (760); Nesâî, İftitâh 17, (2, 130).][490]

-9- وعن ابن عمرو بن العاص رَضِىَ اللهُ عَنْهُما قال:]قالَ أبُو بَكْرٍ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ لرسول اللهِ #: عَلِّمْنِى دُعَاءً أدْعُو بِهِ في صَتِى، قالَ: قُلِ اللَّهُمَّ إنِّى ظَلَمْتُ نَفْسِى ظُلْماً كَثِيراً، وَ يَغفِرُ الذُّنُوبَ إَّ أنْتَ فَاغْفِرْ لِى مَغْفِرَةً مَنْ عِنْدَكَ وَارْحَمْنِى إنَّكَ أنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ[. أخرجه الخمسة إ أبا داود .

9. (1809)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-As (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a, Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) gelerek:
"Bana namazda okuyacağım bir dua öğret" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona şu duayı okumasını söyledi:

"Allahümme innî zalemtü nefsî zulmen kesîran ve lâ yağfiru'zzünûbe illâ ente fa'ğfir lî mağfireten min indike verhamnî inneke ente'lğafûru'rrahîm. (Allahım ben nefsime çok zulmettim. Günahları ancak sen affedersin. Öyle ise beni, şanına layık bir mağfiretle bağışla, bana merhamet et. Sen affedici ve merhamet edicisin". [Buhârî, Sıfâtu's-Salât 149, Daavât 17, Tevhîd 9; Müslim, Zikr 48, (2705); Tirmizî, Daavât 98, (3521); Nesâî, Sehiv 58, (3, 53).][491]

AÇIKLAMA:

1- Kaydettiğimiz bu son rivâyetler namazda, selamdan önce okunması sünnet olan duaları göstermektedir. Bu dualarda Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) nefsine zulmettiğini ifâde edip af ve mağfiret dilemekte, gizli-açık, evvel-âhir işledikleri günahlardan söz etmekte, Allah' tan rahmet taleb etmektedir. Bazı âlimler, sûre-i Fetih'in baş kısmında ifâde edildiği üzere, geçmişgelecek bütün günahlar Cenâb-ı Hakk'ın affina mazhar olduğu halde Resûlullah'ın böyle dua etmesini müşkilâtlı bulmuşlar. Ancak bu itiraza birkaç açıdan cevap verilmiştir:
1) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ümmetine duayı öğretmek maksadıyla böyle hareket etmiştir.
2) Bu duadan murad, ümmeti için talepte bulunmaktır, böylece mâna şöyle olur "Yâ Rabbi ümmetim için senden mağfiret diliyorum..."
3) Tevâzu yolundan gidip, kulluk izhar etmek, Allah'tan korkuyu benimseyip, tâzimini ifâde etmek, O'na olan fakrını göstermek, rızasını arzu ederek emrine itaat etmek istemiştir. Duasına icabet edilmiş olmasına rağmen talebi tekrar etmekten vazgeçmiyor, çünkü bu davranış sevap hâsıl etmekte, mânevî ve uhrevî dereceleri yükseltmektedir.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın dua hususunda verdiği bu şahsî örnek, ümmeti böyle davranmaya, duada ısrara teşvik eder. Zîra Efendimiz, mazhar olduğu kesin mağfirete rağmen tazarru, dua ve niyazı terketmezse, bu hususta kesin bir garantisi olmayan insan daha çok dua ve tazarru etmek zorundadır.
2- Hz. Ebû Bekir'e öğrettiği duadan hareketle şu da söylenmiştir: "Bir insan sıddîkiyet gibi ne kadar yüce bir mertebede de olsa kusurdan mücerred olamaz".
3-"Şanına layık bir mağfiretle bağışla" diye tercüme ettiğimiz ifade; indindeki mağfiretle diye, aslına kelime yönünden daha uygun bir tercümeye de kavuşturulabilir. Tîbî, buradaki mağfiret kelimesinin nekre oluşunu "künhü idrak edilmeyen büyük bir gufran (bağışlama) talebi" olarak açıklar. Allah'ın indinden olma vasfının da buradaki büyüklük arzusunun bir başka ifâdesi olduğunu belirtir ve: "Çünkü Allah'ın indinden olan şeyi vasfetmek mümkün olmaz" der. İbnu Dakîku'l-Îd iki ihtimalin üzerinde durur: "Biri, mezkûr tevhide bir işârettir, sanki şöyle denmiş olmaktadır: "Allahım, bunu ancak sen yaparsın, öyleyse onu benim için yap!" Diğerine gelince -ki bu ihtimal daha muvafıktır- bu, kulun güzel veya başka bir amel sebebiyle hiçbir sûrette liyakat kazanmaksızın sırf mahz-ı lütuf olacak bir mağfiretin talebine işarettir". Bâzı âlimler, bu ikinci te'vîli tercih ederek mânayı şöyle ifade etmişlerdir: "Allahım, ben amelimle lâyık olmasam da sen bana, (şanına yakışan) bir fazlınla mağfiret eyle".
4-Âlimlerden cevâmiu'lkelîm ihtiva eden matlub duaları sormak müstehabtır. Ancak duanın, namazın neresinde yapılacağı hadiste tasrih edilmemiştir. Cumhur, bazı karînelerden hareketle, yerinin son oturmada (ka'de-i âhire'de), selam vermezden önce olduğunu söylemiştir. Hemen kaydedelim ki sücûd ve teşehhüdde olacağını söyleyen de olmuştur.[492]

TEŞEHHÜDDEN SONRA OKUNACAK DUÂ

-1- عن ابن عباس رَضِـىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]كَانَ رسول اللّه # يَقُولُ بَعْدَ التَّشَـهُّدِ: اللَّهُمَّ إنِّى أعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ جَهَنَّمَ، وَأعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ وَأعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الدَّجَّالِ، وَأعُوذُ بِكَ مِن فِتْنَةِ المَحْيَا وَالمَمَاتِ[. أخرجه أبو داود .

1. (1810)- İbnu Abbâs (radiyallahu anhümâ) hazretleri anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) teşehhüdden sonra şunu okurdu: "Allahümme innî eûzu bike min azâbi cehennem ve eûzu bike min azâbi'lkabri ve eûzu bike min fitneti'd-Deccâl ve eûzu bike min fitneti'lmahyâ ve'lmemât. (Allahım, ben cehennem azabından sana sığınırım. Kabir azabından da sana sığınırım. Deccal fitnesinden de sana sığınırım, hayat ve ölüm fitnesinden de sana sığınırım)". [Ebû Dâvud, Salât 184, (984).][493]

AÇIKLAMA:

1-Buradaki teşehhüd'den maksadın son teşehhüd olduğu hadisin bâzı vecihlerinde belirtilmiştir.
2-Zahirîler, "teşehhüd" tâbirini mutlak zikreden rivayetleri esas alarak, hadiste zikredilen dört şeyden istiâze etmeyi her iki teşehhüdde de vâcib addetmişlerdir. Halbuki mutlak'ın mukayyede hamledilmesi umûmî bir kâidedir.
3-Bâzı rivâyetlerde " .. فَلْيَتَعَوَّذْ... " Yani: "Biriniz son teşehhüdden çıkınca şu dört şeyden istiâze etsin..." şeklindeki emre dayanarak, Zahirîler bu duanın okunmasını "vacib" eddetmişlerdir. Zahirî olmayanlardan da böyle hükmedenler olmuştur. Tâvus İbnu Keysân, bu duayı okumadan selâm veren oğluna namazı iâde ettirir. Cumhur, nedbe hükmetmiştir: "Dileyen okur" der.
4- Hadis, kabir azabından istiâzeye yer vermekle kabir azabının varlığını haber vermekte ve dolayısıyla bunu inkâr eden Mûtezile takımını tekzib etmiş olmaktadır. Aslında kabir azabı sadece bu hadisle sübut bulmaz, mânevî tevâtür derecesini bulan çok sayıda rivâyet mevcuttur.
5- Mahya (hayat) fitnesinden maksad -İbnu Dakîku'l-Îd'e göre- kişiye hayatı boyu ârız olan dünyevî fitneler, imtihanlardır: Madde, şehvet, cehalet gibi sebeplere dayanan imtihanlar. Bunların en ciddi olanı ölüm anındaki imtihandır, zîra insanın hayatını, iman veya küfür üzerine mühürleyecektir.
6-Memat (ölüm) fitnesinden muradın ölüm anındaki fitne olabileceği belirtilmiştir. Her ne kadar bu, hayat içerisinde cereyan ediyor ise de ölüme yakınlığı sebebiyle buna nisbeti uygun görülmüştür. Üstelik ehemmiyetli bir fitne olması haysiyetiyle ayrıca dikkat çekilmesi normal olmaktadır. Mamafih bununla kabir fitnesinin murad edilmiş olabileceği âlimlerce belirtilmiştir. Şurası muhakkak ki, ölenlerin kabirlerinde fitneye uğrayacakları kesindir, pek çok hadis bunu ifade etmiştir. Hemen ifade edelim: Ölüm fitnesi ile kabirdeki fitnenin kastedildiğini söyleyince fitne kelimesini "azab" mânasında anlamamız gerekir. Fitne âyet ve hadislerde, azab, imtihan, yakmak, saptırmak, kötülük yapmak, belaya uğratmak, delilik, şirk, tefrika, kargaşa, iman zayıflığı -küfür, isyan- muhalefet gibi değişik mânalarda kullanılmıştır.
"Mahya fitnesi"nden murad sabırsızlığa mübtela olmaktır, memat fitnesinden murad da kabirde

Münker-Nekir'in soruları karşısında şaşırmak, cevap verememektir" diyen de olmuştur.

7-Deccâl, ahirzamanda çıkıp, ümmet içerisinde maddî ve bilhassa mânevî pek büyük tahribatlar yapacak bir şahıstır... Bu mevzuya 5011-5015 numaralı hadislerde yer vereceğimiz için, burada açıklamaya girmiyoruz. Ancak şunu belirtelim ki, Deccal fitnesini günde beş vakit istiaze edilecek şekilde namaza dâhil edilmesi, bu meselenin ehemmiyetini ifade eder. Nitekim, rivâyetler Ashab devrinde, Deccal bilgisinin temel eğitim müfredatına dâhil edilerek ilkokul yaşındaki çocuklara mahalle mekteplerinde öğretildiğini göstermektedir.[494]

SELÂMDAN SONRA OKUNACAK DUA

-1- عن ابن عباس رَضِىَ اللهُ عَنْهُما قال:]سَمِعْتُ رسول اللهِ # لَيْلَةً حِينَ فَرَغَ مِنْ صَتِهِ يَقُولُ: اللَّهُمَّ إنى أسْألُكَ رَحْمَـةً مِنْ عِنْدِكَ تَهْدِى بِهَا قَلْبِى، وَتَجْمَعُ بِهَا أمْرِى، وَتَلُمُّ بِهَا شَعَثِى، وَتَرُدُّ بِهَا غَائِبِى، وَتَرْفَعُ بِهَا شَاهِدِى، وَتُزَكِّى بِهَا عَمَلِى وَتُلْهِمُنِى بِهَا رُشْدِى، وَتَرُدُّ بِهَا أُلْفَتِى، وَتَعْصِمُنِى بِهَا مِنْ كُلِّ سُوءٍ، اللَّهُمَّ أعْطِنِى إيماناً وَيَقِيناً لَيْسَ بَعْدَهُ كُفرٌ، وَرَحْمَةً أنَالُ بِهَا شَرَفَ كَرَامَتِكَ في الدُّنْيَا وَاŒخِرَةِ، اللَّهُمَّ إنِي أسألُكَ الْفَوْزَ في القَضَاءِ، وَنُزُلَ الشّهَدَاءِ، وَعَيْشَ السُّعَدَاءِ، وَالنَّصْرَ عَلَى ا‘عْدَاءِ، اللَّهُمَّ إنِّى أُنْزِلُ بِكَ حَاجَتِى، وَإنْ قَصُرَ رَأيِى، وَضَعُفَ عَمَلِى، وَافْتَقَرْتُ إلى رَحْمَتِكَ، فَأسْألُكَ يَا قَاضِىَ ا‘مُورِ، وَيَا شَافِىَ الصُّدُورِ كَمَا تُجِيرُ بَيْنَ البُحُورِ أنْ تُجِيرَنِى مِنْ عَذَابِ السَّعِيرِ، وَمِنْ دَعْوَةِ الثُّبُورِ وَمِنْ فِتْنَةِ الْقُبُورِ. اللَّهُمَّ مَا قَصُرَ عَنْهُ رَأيِى وَلَمْ تَبْلُغْهُ مَسْألَتِى، وَلَمْ تَبْلُغْهُ نِيَّتِى مِنْ خَيْرٍ وَعَدْتَهُ أحَداً مِنْ خَلْقِكَ، أوْ خَيْرٍ أنْتَ مُعْطِيهِ أحَداً مِنْ عِبَادِكَ، فَإنِّى رَاغِبٌ إلَيْكَ فِيهِ وَأسْألُكَهُ بِرَحْمَتِكَ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ. اللَّهُمَّ يَاذَا الحَبْلِ الشَّدِيدِ، وَا‘مْرِ الرَّشِيدِ، أسْألُكَ ا‘مْنَ يَوْمَ الْوَعِيدِ، وَالجَنَّةَ يَومَ الخُلُودِ مَعَ المُقَرَّبِنَ الشهُودِ، الرُّكَّعِ السُّجُودِ، المُوفِينَ بِالْعُهُودِ، إنَّكَ رَحِيمٌ وَدُودٌ، وَإنَّكَ تَفْعَلُ مَا تُرِيدُ. اللَّهُمَّ اجْعَلْنَا هَادِينَ مُهْتَدِينَ غَيْرَ ضَالِّينَ وَ مُضِلِّينَ، سِلْماً ‘وْلِيَائِكَ، حَرْباً ‘عْدَائِكَ، نُحِبُّ بِحُبِّكَ مَنْ أحَبَّكَ، وَنُعَادِى بِعَدَاوَتِكَ مَنْ خَالَفَكَ. اللَّهُمَّ هذَا الدُّعَاءُ وَعَلَيْكَ ا“جَابَةُ، وَهذَا الجُهْدُ وَعَلَيْكَ التُّكْنُ. اللَّهُمَّ اجْعَلْ لِى نُوراً في قَلْبِى، ونُوراً في قَبْرِى، وَنُوراً مِنْ بَيْنِ يَدَىَّ، وَنُوراً مِنْ خَلْفِى، وَنُوراً عَنْ يَمِينِى، وَنُوراً عَنْ شِمَالِى، وَنُوراً مِنْ فَوْقِى، وَنُوراً مِنْ تَحْتِى، وَنُوراً في سَمْعِى، وَنُوراً في بَصَرِى، وَنُوراً في شَعَرِى، وَنُوراً في بَشَرِى، وَنُوراً في لَحْمِى، وَنُوراً في دَمِى، وَنُوراً في مُخِّى، وَنُوراً في عِظَامِى .
اللَّهُمَّ أعْظِمْ لِى نُوراً، وَأعْطِنِى نُوراً، وَاجْعَلْ لِى نُوراً، سُبْحَانَ الَّذِى تَعَطَّفَ العِزَّ وَقَالَ بِه، سُبْحَانَ الَّذِى لَبِسَ المَجْدَ وَتَكَرَّمَ بِهِ، سُبْحَانَ الَّذِى َ يَنْبَغِى التَّسْبِيحُ إَّ لَهُ. سُبْحَانَ ذِى الْفَضْلِ وَالنِّعَمِ. سُبْحَانَ ذِى المَجْدِ وَالْكَرَمِ. سُبْحَانَ ذِى الجَلِ وَا“كْرَامِ[. أخرجه الترمذى.»تَلُمَّ بِهَا شَعَثِى« أى تَجمع بها متفرق أمرى، »وَتُزَكِّى« تطهر، »تُجِيرُ بَيْنَ الْبُحُورِ« أى تمنع أحدها من اختلط باŒخر. »الحَبْلُ« السبب، أو القرآن، أو الدين »السِّلْمُ« المسالم المصالح، »وَالحَرْبُ« ضده تسميته بالمصدر. »الجُهْدُ« بفتح الجيم المشقة وبضمها الطاقة والقدرة، والمراد »بالنُّورِ«

المسئول في جميع ما تقدم: ضياء الحق وبيانه. »تَعَطَّفَ الْعِزَّ« أى تردى به على سبيل التمثيل، ومعناه اختصاص بالعزّ، واتصاف به، ومعنى »وقَالَ بِهِ« أى حكم ف يردّ حكمه .

1. (1811)- İbnu Abbas (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın geceleyin namazdan çıkınca şu duayı okuduğunu işittim: "Allahım! Senden, katından vereceğin öyle bir rahmet istiyorum ki, onunla kalbime hidâyet, işlerime nizam, dağınıklığıma tertip, içime kâmil iman, dışıma amel-i sâlih, amellerime temizlik ve ihlâs verir, rızana uygun istikâmeti ilham eder, ülfet edeceğim dostumu lutfeder, beni her çeşit kötülüklerden korursun.

Allahım, bana öyle bir iman, öyle bir yakîn ver ki, artık bir daha küfür (ihtimali) kalmasın. Öyle bir rahmet ver ki, onunla, dünya ve ahirette senin nazarında kıymetli olan bir mertebeye ulaşayım.

Allahım! Hakkımızda vereceğin hükümde lütfunla kurtuluş istiyorum, (kurbuna mazhar olan) şühedâya has makamları niyaz ediyorum, bahtiyar kulların yaşayışını diliyorum, düşmanlara karşı yardım taleb ediyorum!

Allahım! Anlayışım kıt, amelim az da olsa (dünyevî ve uhrevî) ihtiyaçlarımı senin kapına indiriyor (karşılanmasını senden taleb ediyorum). Rahmetine muhtacım, halimi arzediyorum. (İhtiyacım ve fakrım sebebiyledir ki) ey işlere hükmedip yerine getiren, kalplerin ihtiyacını görüp şifâyâb kılan Rabbim! Denizlerin aralarını ayırdığın gibi benimle cehennem azabının arasını da ayırmanı, helâke dâvetten, kabir azabından korumanı diliyorum.

Allahım! Kullarından herhangi birine verdiğin bir hayır veya mahlukatından birine vaadettiğin bir lütuf var da buna idrakim yetişmemiş, niyetim ulaşamamış ve bu sebeple de istediklerimin dışında kalmış ise ey âlemlerin Rabbi, onun husûlü için de sana yakarıyor, bana onu da vermeni rahmetin hakkında senden istiyorum.

Ey Allahım! Ey (Kur'ân gibi, din gibi) kuvvetli ipin, (şeriat gibi) doğru yolun sâhibi! Kâfirler için cehennem vaadettiğin kıyamet gününde, senden cehenneme karşı emniyet, arkadan başlayacak ebediyet gününde de huzur-ı kibriyana ulaşmış mukarrebîn meleklerle, (dünyada iken çok) rükû ve secde yapanlar ve ahidlerini îfa edenlerle birlikte cennet istiyorum. Sen sınırsız rahmet sahibisin, sen (seni dost edinenlere) hadsiz sevgi sahibisin, sen dilediğini yaparsın. (Dilek sahipleri ne kadar çok, ne kadar büyük şeyler isteseler hepsini yerine getirirsin.)

Allahım! Bizi, sapıtmayıp, saptırmayan hidâyete ermiş hidâyet rehberleri kıl. Dostlarına sulh (vesilesi), düşmanlarına da düşman kıl. Seni seveni (sana olan) sevgimiz sebebiyle seviyoruz. Sana muhâlefet edene, senin ona olan adâvetin sebebiyle adâvet (düşmanlık) ediyoruz.

Allahım! Bu bizim duamızdır. Bunu fazlınla kabul etmek sana kalmıştır. Bu, bizim gayretimizdir, dayanağımız sensin.

Allahım! Kalbime bir nur, kabrime bir nur ver; önüme bir nur, arkama bir nur ver; sağıma bir nur, soluma bir nur ver; üstüme bir nur, altıma bir nur ver; kulağıma bir nur, gözüme bir nur ver; saçıma bir nur, derime bir nur ver; etime bir nur, kanıma bir nur ver; kemiklerime bir nur koy!

Allahım nurumu büyüt, (söylediklerimin hepsine bedel olacak) bir nur ver, (söylenmiyenleri de kuşatacak) bir nur daha ver!

İzzeti bürünmüş, onu kendine alem yapmış olan Zât münezzehtir. Büyüklüğü bürünmüş ve bu sebeple kullarına ikramı bol yapmış olan Zât münezzehtir. Tesbih ve takdîs sadece kendine layık olan Zât münezzehtir. Fazl ve nimetler sâhibi Zât münezzehtir. Azamet ve kerem sahibi Zât münezzehtir. Celâl ve ikrâm sâhibi Zât münezzehtir." [Tirmizî, Daavât 30, (3415).][495]

AÇIKLAMA:

1-Bu hadis, burada kaydedilen uzun şekli ile başka bir tarikten gelmemiştir. Ancak, hadiste geçen muhtelif kısımlar çoğunluk itibariyle ayrı ayrı hadisler halinde rivâyet edilmiştir.
2-Hadiste açıklanması gereken bir kaç nokta var:
* Altı cihete ve vücudun her uzvuna konulması istenen nur nedir? Burada hakikat mi kastedilmiştir, mecaz mı?
Kurtubî der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'n taleb ettiği bu nurları zahirine hamletmek mümkündür. Bu durumda Efendimiz, Allah'tan azalarından herbirine, kıyamet gününün karanlığında -kendine ve kendine tabi olacaklara veya Allah'ın dilediği kimselere aydınlık sağlayacak olan- bir nur vermesini taleb etmiş olmaktadır". Ancak Kurtubî: "Evlâ olan ihtimal, buradaki nur'la ilmin kastedilmiş olmasıdır, tıkpkı âyet-i kerimede Cenâb-ı Hakk'ın (meâlen): "Allah kimin gönlünü İslâma açmışsa, o, Rabbi katında bir nur üzre olmaz mı?..." (Zümer 22), veya: "Ölü iken kalbini diriltip insanlar arasında yürürken önünü aydınlatacak bir nur verdiğimiz kimsenin durumu, karanlıklarda kalıp çıkmayan kimsenin durumu gibi midir?" (En'am 122) buyurduğu gibi". Kurtubî şöyle bir sonuca varır: "Bunun mânası hususunda söylenebilecek gerçek şudur: "Nur, kendisine nisbet edilen şeyi aydınlatıp ortaya çıkaran bir vâsıtadır. Öyle ise nisbet edildiği şeye göre farklı şekillerde yorumu gerekir. Sözgelimi kulağın nuru mesmuâtı (işitilen şeyleri) ortaya çıkarır. Gözün nuru, görülecek şeyleri açar, kalbin nuru bilinen şeyleri (malumât) açar, vücut organlarının nuru, kendilerine terettüp eden taatleri ortaya kor".
Tîbî ise şunları söyler: "Her bir uzuv için teker teker nur taleb etmenin mânası tâat ve ma'rifet nurlarıyla zinetlenmek, bunların dışında kalan şeylerden temizlenmektir. Zîra şeytan insanı altı cihetten vesveselerle sarar. Sanki bundan kurtuluş, bu altı cihete hâkim olacak nurlarla mümkündür".
Tîbî sözünü şöyle neticeye bağlar: "Bütün bu işler, hidayete, beyana ve hakkın ziyâsına râcidir. Bu hususa şu âyet-i kerime işâret eder: "Allah, göklerin ve yerin nurudur. Onun nuru, içinde ışık bulunan bir kandil yuvasına benzer. O ışık bir cam içindedir. Cam ise, sanki inci gibi parlayan bir yıldızdır. Bu, ne yalnız doğuda ve ne de yalnız batıda bulunan bereketli zeytin ağacından yakılır. Ateş değmese bile, nerdeyse yağın kendisi aydınlatacak! Nur üstüne nurdur. Allah dilediğini nuruna kavuşturur" (Nur 35).[496]

ـ2ـ وعن ثوبـان رَضِـىَ اللهُ عَنْهُ قال:]كانَ رسول الله # إذَا سَـلّمَ يَسْـتَغْفِرُ ثَثاً ويَقُولُ: اللَّهُمَّ أنْتَ السَّمُ، وَمِنْكَ السَّمُ، تَبَارَكْتَ وَتَعالَيْتَ يَا ذَا الجَلِ وَا‘‘كْرَامِ[. أخرجه الخمسة إ البخارى .

2. (1812)- Hz. Sevbân (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) selam verip (namazdan çıkınca) üç kere istiğfarda bulunup: "Allahümme ente'sselâm ve minke'sselâm tebârekte ve teâleyte yâ ze'lcelâli ve'l-ikrâm. (Allahım sen selamsın. Selamet de sendendir. Ey celâl ve ikrâm sâhibi sen münezzehsin, sen yücesin)" derdi." [Müslim, Mesâcid 135, (591); Tirmizî, Salât 224, (300); Ebû Dâvud, Salât 360 (1513); Nesâî, Sehv 80, (3, 68).][497]

AÇIKLAMA:

1-Müslim'in rivâyetinin devamında şu ziyâde yer alır: Velîd der ki: "Evzâî'ye, sordum, hadiste zikredilen istiğfar nasıl olur?" Bana: "Estağfirullah estağfirullah dersin" diye cevap verdi".
2-Selâm, Allah'ın isimlerindendir. Hadiste: "Allahım sen, mahlûkata has her çeşit kusurlardan, noksanlıklardan selâmettesin, uzaksın" demektir. "Selâmet de sendendir" sözü de, "İnsanlara selâmeti sen verirsin, dilersen sen alırsın, selâmetin varlığı da yokluğu da sendendir" mânasını ifâde eder.
Tebârekte, mübârek oldun, münezzeh oldun mânalarına gelir. Bu tâbirin aslı bereket'tir. Bereket ise kesret, çokluk ve nemâ (artma) mânasına gelir. "Celâl ve kemâl sıfatlarının çokluğu sebebiyle, noksan sıfatlardan uzaksın, büyüksün..." gibi mânalarla te'vil edilebilir.
Hülâsa, selam verdikten sonra okunan bu zikr, hürmet makamında sena ve tenzih maksadıyla söylenmektedir.[498]

-3- وعن كعب بن عجرة رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]أنَّ النَّبىَّ # قالَ: مُعَقِّبَاتٌ َ يَخِيبُ قَائِلُهُنَّ، أوْ فَاعِلُهُنَّ دُبُرَ كُلِّ صَ ةٍ، ثَ ثٌ وَثَ ثُونَ تَسْبِيحَةً، وَثَ ثٌ وَثَ ثُونَ تَحْمِيدَةً، وَأرْبَعٌ وَثَ ثُونَ تَكْبِيرَةً[. أخرجه مسلم والترمذى والنسائى.وفي رواية للنسائى عن زيد بن ثابت رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]فَلَمَّا أُمِرُوا بِذلِكَ رَأى رَجُلٌ مِنَ ا‘نْصَارِ في مَنَامِهِ أنَّ رَجُ ً يَقُولُ اجْعَلُوهَا خَمْساً وَعِشْرِينَ، وَاجْعَلُوا فِيهَا التَّهْلِيلَ، فَلَمَّا أصْبَحَ ذَكَرَ ذلِكَ لِرَسُولِ اللهِ # فَقَالَ: اجْعَلُوهَا كَذَلِكَ[. سمى التسبيحات »مُعَقِّبَاتٍ« ‘نهَا تعود مرة بعد مرة، وكل من عمل عم ثم عاد إليه فقد عقب .

3. (1813)- Ka'b İbnu Ucre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) duyurdular ki: "Namazın takipçileri (muakkıbât) var. Onları her namazın peşinden söyleyenler -veya yapanlar- (cennet ve mükâfaat hususunda) hüsrâna uğramazlar. Bunlar otuz üç adet tesbih, otuz üç adet tahmid, otuzdört adet tekbir'dir". [Müslim, Mesâcid 144, (596); Tirmizî Daavât 25, (3409); Nesâî, 91, (3, 75).]
Nesâî'nin Zeyd İbnu Sâbit (radıyallâhu anh)'ten yaptığı bir rivâyette şöyle denmektedir: "Bu emredildiği zaman Ensâr'dan bir adam rüyasında görür ki bir kimse: "Bunu yirmi beş yapın, tehlîli de ilâve edin" demektedir. Sabah olunca bunu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a anlattı. Efendimiz: "Söylendiği şekilde yapın!" buyurdu".[499]

AÇIKLAMA:

1-Hadiste geçen "muakkıbât" lügat olarak takipçiler demektir. Bundan murâd tesbihât'dır. Tesbihler birbirini peşpeşe takip ettikleri için böyle tesmiye edilmiştir. Namazı takiben okunduğu için de bu ismi almış olabileceği söylenmiştir. Aliyyü'l-Kârî başka ihtimaller de kaydeder.
2-Hadiste zikri geçen "tesbih"ten maksad sübhânallah kelimesidir, "tahmid"le elhamdülillah, "tekbir"le de Allahu ekber kelimesi kastedilmiştir.
3- İbnu Hacer, bu üç kelime ile ilgili muhtelif rivâyetler geldiğini belirttikten sonra meselâ sübhânallah kelimesinin bazılarında 33, bazılarında 25, bazılarında 11, bazılarında 10, bazılarında 3, bazılarında 1, 70 ve 100 kere tekrarı tavsiye edildiğini; keza elhamdülillah kelimesinin de tekrar

edileceği miktarla ilgili olarak 33, 25, 11, 10, 100 rakamlarının geldiğini; Lâilahe illallah kelimesiyle ilgili olarak da 10, 25, 100 rakamlarının geldiğini belirtir.
Zeynüddin el-Irâkî: "Bunların hepsi güzeldir, bu miktarların artması Allah'ı daha da memnun eder" der.
Begavî, bu farklı rivayetleri şöyle bir te'ville cem'etmeye çalışır: "Muhtemelen bu rivâyetler müteaddit zamanlarda vârid olmuştur ve kişi içinde bulunduğu ahvâle göre, bu rakamlardan birini seçerek o miktarda tekrarda muhayyer bırakılmıştır".
Âlimler umumiyetle bu tesbihâttan her birinin otuz üçer defa yapılmasının efdal olduğunu söylerler. Tekbirden sonra Lailahe illallahu vahdehu lâ şerîke leh... denir ki bununla yüz tamamlanır.
Şunu da belirtelim ki, âlimler, hadiste gelen rakamlara riayet etmeli, ne eksik ne de fazla yapmamalı, aksi takdirde vaadedilen sevap aynen elde edilemez, biz göremesek de anlayamasak da bu miktarlarda bir kısımı hikmetler vardır, demişlerdir. Bâzı âlimler, ziyâde ve noksan kasden yapılırsa sevap hâsıl olmaz derken, diğer bazıları ziyâdenin sevabı gidermeyeceğini söylemiştir.
Bazı rivayetler, tesbihatı Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in parmaklarıyla yaptığını haber verir. Hattâ Efendimiz'in: "Parmaklarla sayın, zîra onlar sorulacaklar ve konuşturulacaklar" dediği rivayetlerde gelmiştir. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh), bin düğüm ihtiva eden bir sicimi olduğunu, onunla saydığını ve her gece bir devir tesbih yapmadan uyumadığını söylemiştir. Onun sayma işinde çekirdekleri kullandığı da rivayet edilmiştir. Tesbihâtı saymada, Ashâb'ın ve Ümmühâtu'lmü'minîn'in çakıl ve çekirdekleri kullandıklarına dâir pekçok rivayet gelmiştir. Bu durumu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) görmüş ve takrir buyurmuştur. Bazı âlimler parmakla saymanın tesbih vs. vasıtasıyla saymaktan efdal olacağını söylemiş ise de, esas olan, hata yapmaktan emin olmaktır, hangi şekilde hatayı bertaraf edebilecekse o tercih edilmelidir (Aliyyu'l-Kârî).[500]

4- وعن أبى هريرة رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]قالَ رسول الله #: مَنْ سَبَّحَ اللّه دُبُرَ صَةِ الْغَدَاةِ مِائَةَ تَسْبِيحَةٍ، وَهَلَّلَ مِائَةَ تَهْلِيلَةٍ، غُفِرَتْ لَهُ ذُنُوبُهُ وَلَوْ كَانَتْ مِثْلَ زَبَدِ الْبَحْرِ[. أخرجه النسائى.

4. (1814)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim sabah namazının arkasından yüz kere tesbihde ve yüz kere tehlilde bulunursa, deniz köpüğü gibi çok bile olsa günahları affedilir". [Nesâî, Sehv 95, (3, 79).][501]

5- وعن عقبة بن عامر رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]أَمَرنِى رسولُ الله # أنْ أقْرأَ الْمُعَوِّذَاتِ دُبُرَ كُلِّ صَةٍ[. أخرجه أبو داود والنسائى .

5. (1815)- Ukbe İbnu Âmir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) her namazın arkasından muavvizâtı okumamı emretti." [Ebû Dâvud, Salât 361, (1523); Nesâî, Sehv (79, (3, 68).][502]

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen Muavvizât tâbiri üzerinde iki ihtimal ileri sürülmüştür:

* Ya, cem'in ekalli ikidir ve bu durumda muavvizeteyn diye bilinen Felak ve Nâs sûreleri kastedilmiştir.
* Ya da Felak ve Nas sûrelerine İhlâs, Kâfirûn sûreleri de dahil edilmiştir. Zîra bu sûrelerde şirkten uzaklaşma ve Allah'a iltica vardır, binaenaleyh Muavvizeteyn'le mahiyetce yakındırlar, zîra bu hal bir nevi istiâze mânası taşır (Aliyyu'l-Kârî).[503]

ÜÇÜNCÜ FASIL

TEHECCÜD NAMAZI ESNASINDA DUÂ

-1- عن ابن عباس رَضِىَ اللهُ عَنْهُما قال:]كَانَ رسولُ اللهِ # إذَا قَامَ مِنَ اللّيْلِ يتَهَجَّدُ قالَ: اللَّهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ أنْتَ قَيِّمُ السَّموَاتِ وَا ْرْضِ وَمَنْ فِيهِنَّ وَلَكَ الْحَمْدُ، أنْتَ نُورُ السَّموَاتِ وَا ْرْضِ وَمَنْ فِيهِنَّ وَلَكَ الْحَمْدُ، أنْتَ مَالِكُ السَّموَاتِ وا ْرْضِ وَمَنْ فِيهِنَّ وَلَكَ الْحَمْدُ، أنْتَ الحَقُّ، وَوَعْدُكَ الحَقُّ، وَلِقَاؤُكَ حَقٌّ، وَقَوْلُكَ حَقٌّ، وَالْجَنَّةُ حَقٌّ، وَالنَّارُ حَقٌّ وَالنَّبِيُّونَ حَقٌّ، وَمُحَمَّدٌ # حَقٌّ، وَالسَّاعَةُ حَقٌّ. اللَّهُمَّ لَكَ أسْلَمْتُ، وَبِكَ آمَنْتُ، وَعَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ، وَإلَيْكَ أنَبْتُ، وَبِكَ خَاصَمْتُ، وَإلَيْكَ حَاكَمْتُ، فَاغْفِرْ لِى مَا قَدَّمْتُ، وَمَا أخَّرْتُ، وَمَا أسْرَرْتُ، وَمَا أعْلَنْتُ، وَمَا أنْتَ أعْلَمُ بِهِ مِنِّى، أنْتَ المُقَدِّمُ، وَأنْتَ المُؤَخِّرُ َ إلَهَ إَّ أنْتَ[. أخرجه الستة، وهذا لفظ الشيخين .

1. (1816)- Hz. İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) teheccüt namazı kılmak üzere geceleyin kalkınca şu duayı okurdu: "Allahım, Rabbimiz! Hamdler sanadır. Sen arz ve semâvatın ve onlarda bulunanların kayyumu ve ayakta tutanısın, hamdler yalnızca senin içindir. Sen semâvat ve arzın ve onlarda bulunanların nûrusun, hamdler yalnızca sanadır. Sen haksın, va'din de haktır. Sana kavuşmak haktır, sözün haktır. Cennet haktır, cehennem de haktır. Peygamberler haktır, Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm) de haktır. Kıyamet de haktır.
Allahım! Sana teslim oldum, sana inandım, sana tevekkül ettim. Sana yöneldim. Hasmına karşı senin (bürhanın) ile dâvâ açtım. Hakkımı aramada senin hakemliğine başvurdum. Önden gönderdiğim ve arkada bıraktığım hatalarımı affet. Gizli işlediğim, alenî yaptığım, benim bilmediğim, senin benden daha iyi bildiğin hatalarımı da affet! İlerleten sen, gerileten de sensin. Senden başka ilah yoktur". [Buhârî, Teheccüt 1, Daavât 10, Tevhîd 8, 24, 35; Müslim, Salâtu'l-Müsâfirin 199, (769); Muvatta, Kur'ân 34, (1, 215, 216); Tirmizî, Daavât 29, (3414); Ebû Dâvud, Salât 121, (771); Nesâî, Kıyâmu'l-Leyl 9, (3, 209, 210).][504]

AÇIKLAMA:

1-Teheccüd, lügat olarak gece uyanık kalmak demektir. Nihâye'de, bu kelimenin ezdâd'dan olduğu ve dolayısiyle geceleyin uyumak mânasına da geldiği belirtilir. Burada gece namazı mânasında kullanılmıştır. Çünkü, gerek Kur'ân-ı Kerim ve gerekse hadisler sıkça gece namazına teşvik ederler. Teheccüd Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hayatında mühim bir yer işgal eder. Meseleye 3004-3017 numaralı hadislerde genişçe temas edilecektir.

2-"Önden gönderdiğim" sözünden "şu ana kadar işlediğim" mânası anlaşıldığı gibi "hayatta iken işlediklerim" mânası da anlaşılabilir. Böyle olunca "arkada bıraktığım" tâbirinden de "Bundan sonra işleyeceklerim" anlaşılabileceği gibi, "öldükten sonra devam edecek olanlar" da anlaşılabilir.
Bilindiği üzere kişi öyle işler yapar ki, onun kötülükleri ölümünden sonra da devam eder, tıpkı amel defterini hayır yönüyle ölümden sonra da açık bırakan sadaka-i câriye, faydalı ilim ve hayırlı evlat gibi. Şu halde öldükten sonra da menfî tesiri devam edecek hatalarımız sebebiyle tevbe istiğfar gerekmektedir.[505]

DÖRDÜNCÜ FASIL

AKŞAM VE SABAH YAPILACAK DUÂLAR

-1ـ عن ابن مسعود رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]كَانَ رسولُ الله # يقُولُ إذَا أمْسى: أمْسَيْنَا وَأمْسَى المُلْكُ للهِ وَالْحَمْدُ للهِ. َ إلَهَ إَّ اللهُ وَحْدَهُ َ شَرِيكَ لَهُ لَهُ المُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلى كُلِّ شَئٍ قَدِيرٌ. رَبِّ أسْألُكَ خَيْرَ مَا في هذِهِ اللَّيْلَةِ، وَخَيْرَ مَا بَعْدَهَا، وَأعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ هذِهِ اللَّيْلَةِ. وَشَرِّ مَا بَعْدَهَا. رَبِّ أعُوذُ بِكَ مِنَ الْكَسَلِ وَسُوءِ الْكِبَرِ. رَبِّ أعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابٍ في النَّارِ، وَعَذَابٍ في الْقَبْرِ، وَإذَا أصْبَحَ قَالَ ذلِكَ: أصْبَحْنَا وَأصْبَحَ المُلْكُ للهِ وَالْحَمْدُ للهِ[. أخرجه مسلم وأبو داود والترمذى .

1. (1817)- İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) akşam olunca şu duayı okurdu:
"Elhamdulillah geceye erdik. Mülk de, Allah için geceye erdi. Allah'tan başka ilâh yoktur. Tektir, ortağı yoktur. Mülk O'nundur, hamdler O'nadır, O, her şeye kâdirdir. Rabbim! Bu gecede olacak hayrı, bundan sonra olacak hayrı senden taleb ediyorum. Bu gecede olacak şerden ve bundan sonra olacak şerlerden sana sığınıyorum. Rabbim! Tembellikten, yaşlılığın kötülüklerinden sana sığınıyorum. Rabbim! Cehennem azabından, kabir azabından sana sığınıyorum!"
İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) devamla, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sabah olunca şu duayı okuduğunu söyledi:
"Elhamdulillah sabaha erdek. Mülk de Allah için sabaha erdi". [Müslim, Zikr 75, (2723); Tirmizî, Daavât 13, (3387); Ebû Dâvud, Edeb 110, (5071).][506]

-2ـ وعن أبى سم عن أنس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]سَمِعْتُ رسولَ اللهِ # يَقُولُ: مَنْ قالَ إذَا أصْبَحَ وَإذَا أمْسَى: رَضِينَا بِاللهِ رَبّاً، وَبِا"سْمِ دِيناً،
وبِمُحَمَّدٍ # رَسُوً، كَانَ حَقّاً عَلى اللهِ أنْ يُرْضِيَهُ[. وزاد رزين:]يَوْمَ الْقِيَامَةِ[.

2. (1818)- Ebû Selâm, Hz. Enes (radıyallâhu anh)'ten naklediyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim: "Kim akşama ve sabaha erdiği zaman: "Rabb olarak Allah'a, din olarak İslâm'a, resûl olarak Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'e razı olduk" derse onu razı

etmek de Allah üzerine bir hak olmuştur". [Rezîn bu duaya: "Kıyamet günü" ifadesini ilave etmiştir. (Ebû Dâvud, Edeb 110, (5072)] İbnu Mâce, Dua 14, (3870).][507]

ـ3ـ وعن عبداللّهِ بن غنام البياضى رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللهِ #: مَنْ قالَ حِينَ يُصْبِحُ: اللَّهُمَّ مَا أَصْبَحَ بِى مِنْ نِعْمَةٍ أَوْ بِأَحَدٍ مِنْ خَلْقِكَ فَمِنْكَ وَحْدَكَ شَرِيكَ لَكَ، لَكَ الْحَمْدُ، وَلَكَ الشُّكْرُ فَقَدْ أَدَّى شُكْرَ يَوْمِهِ، وَمَنْ قَالَ مِثْلَ ذلِكَ حِينَ يُمْسِى فَقَدْ أَدَّى شُكْرَ لَيْلَتِهِ[. أخرجهما أبو داود .

3. (1819)- Abdullah İbnu Gannâm el-Beyâzî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim sabaha erdiği zaman: "Allahım, benimle veya mahlukatından herhangi biriyle hangi nimet sabaha ermişse bu sendendir. Sen birsin, ortağın yoktur, hamdler sanadır, şükür sanadır" derse, o günkü şükür borcunu ödemiştir. Kim de aynı şeyler akşama erince söylerse o da o geceki şükür borcunu eda eder". [Ebû Dâvud, Edeb 110, (5073).][508]

AÇIKLAMA:

Hadis, akşama ve sabaha eren kişinin üzerinde bir hamd ve şükür borcu olduğunu belirtiyor. Bu borcun ödenmesi için Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın okunmasını tavsiye ettiği dua bize gösteriyor ki, şükür ve hamd, mazhar olunan nimetlerin Allah'tan geldiğini bilmekten, bunu lisanen ifade etmekten ibarettir.
Gerek hamd ve gerekse şükür, mâna yönüyle birbirine yakındır. Nihaye'de açıklandığına göre hamd, şükre nazaran daha umumîdir. Kişinin hem güzel sıfatları ve hem de yaptığı iyilik sebebiyle ona hamd (övgü) ifade edilebilir. Ama şükür, sâdece yaptığı iyilik için ifade edilir. güzel sıfatları için edilmez. Şu halde şükr, -ki dilimizde bu mânada teşekkür kelimesini kullanırız- yapılan bir iyiliğe, mazhar olunan bir nimete, sözle, fiille ve niyetle mukabele etmektir. İyiliğe mazhar olan, mün'ime yani nimet veren, iyilik yapan kimseye diliyle övgüsünü ifâde eder, nefsini de taatine amâde kılar, nimetin asıl sahibinin o olduğuna itikad eder. İşte hakikî şükür böyle ifade edilir.[509]

BEŞİNCİ FASIL

UYUMA VE UYANMA DUÂLARI

ـ1ـ عن أنس رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]كَانَ رسولُ اللهُ # إذَا أَوَى إلى فِرَاشِهِ قَالَ: الْحَمْدُ للهِ الَّذِى أَطْعَمَنَا وَسَقَانَا، وَكَفَانَا وآوَانَا فَكَمْ مَنْ كافِىَ لَهُ، وَ مُؤوِىَ[. أخرجه مسلم وأبو داود والترمذى .

1. (1820)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yatağına girdiği zaman şu duayı okurdu: "Bize yedirip içiren, ihtiyaçlarımız görüp bizi barındıran Allah'a hamdolsun. İhtiyacını görecek, barınak verecek kimsesi olmayan niceleri var!" [Müslim, Zikr 64, (2715); Tirmizî,

Daavât 16, (3393); Ebû Dâvud, Edeb 107, (5053).][510]

2ـ وعن عائشة رَضِـىَ اللهُ عَنْها قالت:]كَانَ رسولُ اللهِ # إذَا أخَذَ مَضْـجَعَهُ نَفَثَ في يَدَيْهِ وَقَرَأَ المُعَوِّذَتَيْنِ، وَقُـلْ هُوَ اللهُ أحَـدٌ، وَيَمْسَـحُ بِهِمَـا وَجْهَهُ وَجَسَـدَهُ، يَفْعَلُ ذلِكَ ثَثَ مَرَّاتٍ، فَلَمَّا اشْـتَكى كَانَ يَأمُرُنِى أنْ أفْعَلَ ذلِكَ بِهِ[. أخرجه الستة إ النسائى. وفي رواية: لهؤَء غير مالك ومسلم .

2. (1821)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) yatağına girdiği zaman, ellerine üfleyip Muavvizeteyn'i ve Kul hüvallahu ahad'i okur ellerini yüzüne ve vücuduna sürer ve bunu üç kere tekrar ederdi. Hastalandığı zaman aynı şeyi kendisine yapmamı emrederdi". [Buhârî Fedâilu'l-Kur'ân 14, Tıbb, 39, Daavât 12; Müslim, Selâm 50, (2192); Muvattâ, Ayn 15, (2, 942); Tirmizî, Daavât 21, (3399); Ebû Dâvud, Tıbb 19, (3902).]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Kur'ân-ı Kerim'i hastalığı sırasında şifa için okuduğu, mevsuk rivayetlerde gelmiştir. Esasen Kur'ân'ın mü'minler için maddî ve mânevî şifa olduğu âyet-i kerimede belirtilmiştir: "Kur'ân'dan, iman edenlere rahmet ve şifâ olan şeyler indiriyoruz, O, zâlimlerin ise sadece kaybını artırır" (İsra 82). Keza: "Ey insanlar, Rabbinizden size bir öğüt ve kalplerde olana bir şifa, mü'minlere doğru yolu gösteren bir rehber ve rahmet gelmiştir" (Yunus 57).
2- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kendi vücuduna icra ettiği "nefes"in mahiyeti hakkında bilgi vermek için, İbnu Hacer, rivayetin farklı vecihlerini kaydeder. Buna göre, önce ellerini cem'eder, sonra ellerine üfler, sonra okur ve okuma sırasında eline üflerdi. İbnu Hace, bu üflemenin tükrüksüz veya hafif tükrüklü olabileceğini belirtir. Bu maksadla Felak, Nâs ve İhlas sûreleri okunmuştur.
Meshetme işi, bereket düşüncesiyle yapılmıştır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ellerini önce başına, yüzüne sürer, ondan sonra elinin yetişebildiği yerlere kadar bütün vücuduna sürerdi. Hz. Âişe der ki: "Resûlullah, kendini götüren hastalığa yakalanınca, ben okuyup üzerine üflüyordum. Kendi elleriyle de vücudunu meshediyordum. Çünkü onun elleri bereket yönüyle benim elimden çok üstün idi". Bir başka rivâyette Hz. Âişe meshedip, şifa için dua ederken kendine gelen Resûlullah'ın: "Artık hayır, (şifa değil), Allah'tan Refik-i A'lâ'yı istiyorum" dediği belirtilir.
3- Bazı rivayetler, Kur'ân'dan okuyup nefes ederek tedaviyi Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ailesi efradına da uyguladığını tasrih eder. Sahâbe ve Tâbiîn de aynı tedavi usulüne başvurmuştur. Ulema bunun cevazında ittifak etmiştir.
4- Nefes'i "tükrüksüz hafif üfürük" diye tarif eden Nevevî, rukyede bunun müstehab olduğunu, ulemanın cevazında icma ettiğini belirtir. Ancak Kadı İyaz: "Bir grup âlim, rukyede nefes ve tefel'i reddetmiştir, bunlar tükrüksüz olan nefhi (üflemeyi) caiz görmüşlerdir. Bu görüş ve bu fark zayıf bir kavle dayanır. Dendiğine göre nefes tükrükle yapılan üfürmedir". Yine Kadı İyaz der ki: "Ulemâ nefes ile tefel hususunda ihtilâf etmiştir. Bazısı "ikisi birdir, bunlar tükürüklü üfürüktür" demiştir. Ebû Ubeyd: "Tefelde hafif bir tükrük şarttır, ancak nefesde tükrük olmaz" demiştir. Aksini söyleyenler de olmuştur. Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ)'ye Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in rukyede yer verdiği nefesten sorulmuştu, şu cevabı verdi: "Onun nefesi, kuru üzüm yiyenin üfürüğü gibi idi,

kesinlikle tükrük yoktur." Kasıtsız olarak nefesle birlikte çıkacak olan rutûbetin tükrük sayılmayacağı belirtilmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâ)'ın Fatiha sûresi ile rukye yaptığını haber veren rivâyette, tükrüğünü ağzında toplayıp, tefel yaptığı ifade edilmiştir.
Kadı İyaz der ki: "Tefelin faydası, bu rutûbet, hava, rukyeye mubaşeret eden nefis ve güzel zikr ile teberrüktür". Ancak Kadı İyaz kaplara yazılan zikr ve esma-i hüsnanın yıkantısı ile teberrükte bulunmayı da caiz görür.
İmam Mâlik, kendine rukye tatbîk edince nefes ederdi. O, demir ve tığla rukye yapmayı mekruh addeder, düğüm atma, hatem-i Süleyman yazma ve düğüm (ile meşgul olma) vs.'yi daha şiddetli mekruh görürdü, çünkü bunlarla sihir arasında bir benzerlik vardır.[511]

-3- عن حذيفة رَضِىَ اللهُ عَنْهُ]كَانَ إذَا آوَى إلى فِرَاشِهِ قَالَ: بِاسْمِكَ اللَّهُمَّ أحْيَا وَأمُوتُ، وَإذَا أصْبَحَ قالَ: اَلْحَمْدُ لِلّهِ الَّذِى أحْيَانَا بَعْدَ مَا أمَاتَنَا، وَإلَيْهِ النُّشُورُ[.

3. (1822)- Hz. Huzeyfe İbnu'l-Yemân (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yatağına görince şu duayı okurdu:
"Allahm! Senin adınla hayat bulur, senin adınla ölürüm".
Sabah olunca da şu duayı okurdu:
"Bizi öldürdükten sonra tekrar hayat veren Allah'a hamdolsun!. Zaten dönüşümüz de O'nadır". [Buhârî, Daavat 7, 8, 16, Tevhid 13; Tirmizî, Daavât 29, (3413); Ebû Dâvud, Edeb 177, (5049).] [512]

AÇIKLAMA:

Hadiste, uyku ölüme benzetilmektedir. Bu durumu, şârihler farklı yorumlara tâbi tutmuşlardır. Ebû İshâk ez-Zeccâc şunu söyler: "Uyku sırasında insandan ayrılan nefs, temyize mahsus olan nefstir. Ölüm sırasında bedenden ayrılan nefs ise hayata mahsus olan nefstir, bunun ayrılmasıyla teneffüs de ortadan kalkar". Nihâye'ye göre uyku, "ölüm" diye isimlendirilmiştir, zîra onunla birlikte akıl ve hareket ortadan kalkmaktadır, ölüde de bu iki vasıf olmadığı için arada bir benzetme (teşbih) kurulmuş olmaktadır. Tîbî'ye göre burada, ölüm'den muradın sükûn olması da muhtemeldir. Zîra Araplar mesela, مَاتَتِ الرِّيحُ "rüzgar öldü" diyerek rüzgârın kesilip sükunete erdiğini ifade ederler. Şu halde uyuyana ölüm ıtlak edilmesi de böyledir. Onun hareketinin sükunete ermiş olmasını kasdetmek mânasında bir teşbihtir. Nitekim âyet-i kerimede: "Size geceyi, sükuna eresiniz diye karanlık; ve gündüzü, çalışasınız diye aydınlık yaratan O'dur" (Yunus, 67). Tîbî ilaveten demiştir ki: "Bazan fakirlik, zillet, dilencilik, ihtiyarlık, masiyet ve cehalet gibi fena ve zor durumlar için de ölüm istiaresine başvurulmuştur".
Kurtubî, el-Müfhim'de der ki: "Ruhun bedenle olan alakasının kesilmesi işinde ölüm ve uyku birleşirler. Bu, ya zahiren olur ki, uyku böyledir ve bu sebeple de: "Uyku ölümün kardeşidir" denmiştir, ya da bâtınen olur ki ölüm böyledir. Öyle ise, uykuya ölüm ıtlak edilmesi mecazdır, ruhun bedenle ilgisinin kesilmesinde müşterek oldukları için değildir".
Tîbî der ki: "Uykuya ölüm denmesinin hikmetine gelince: İnsanın hayattan istifadesi, Allah'ın rızasını aramak, O'na ibadet etmek, gazabından, ikabından içtinab etmek gayeleriyle gayret sarfetmekle olur.

Öte yandan uyuyan kimse bu istifadeden mahrum kalmakta, dolayısıyla ölü hükmüne geçmektedir. Öyleyse uyanan kimse, uyku manisinin ortadan kalkmasıyla önüne açılan Allah'ın rızasını kazanma nimetine hamdetmektedir".[513]

-4- وعن البراء رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]قالَ رسولُ اللهِ #: إذَا أوَيْتَ إلى فِرَاشِكَ فَقُلِ: اللَّهُمَّ أسْلَمْتُ نَفْسِى إلَيْكَ، وَوَجَّهْتُ وَجْهِى إلَيْكَ، وَفَوَّضْتُ أمْرِى إلَيْكَ، وَألْجَأتُ ظَهْرِى إلَيْكَ، رَغْبَةً وَرَهْبَةً إلَيْكَ، َ مَلْجَأَ وَ مَنْجى مِنْكَ أَ إلَيْكَ، آمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِى أنْزَلْتَ، وَبِنَبِيِّكَ الَّذِى أرْسَلْتَ، فإنَّكَ إنْ مُتَّ مِنْ لَيْلَتِكَ مُتَّ عَلى الْفِطْرَةِ، وَإنْ أصْبَحْتَ أصَبْتَ خَيْراً[. أخرجه الخمسة إ النسائى، ولم يذكر أبو داود:]وَإنْ أصْبَحْتَ الخ[.وفي أخرى للترمذى:]كَانَ # إذَا أرَادَ أنْ يَنَامَ تَوَسَّدَ يَمِينَهُ وَقَالَ: اللَّهُمَّ قِنِى عَذَابَكَ يَوْمَ تَجْمَعُ، أوْ تَبْعَثُ عِبَادَكَ[.)الرَّغْبَةُ(: طلب الشئ وإرادته، والرَّهْبَةُ(: الفزع .)

4. (1823)- Hz. Berâ (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Yatağına girdiğin zaman şu duayı oku: "Allahım nefsimi sana teslim ettim, yüzümü sana çevirdim, işlerimi sana emanet ettim, sırtımı sana dayadım. Senin rahmetinden ümitvârım, gazabından da korkuyorum. Senin ikabına karşı, senden başka ne melce var, ne de kurtarıcı. İndirdiği Kitab'a, gönderdiğin Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e iman ettim".
"Eğer bunu okuduğun gece ölecek olursan fıtrat üzere ölmüş olursun. Şayet sabaha erersen hayır bulursun". [Buhârî, Daavât 7,9; Tevhid 34; Müslim, Zikr 56, (2710); Tirmizî, Daavât 76, (3391); Ebû Dâvud, Edeb 107, (5046, 5047, 5048).]
Tirmizî'nin bir rivayetinde şöyle denmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), uyumak isteyince sağ yanı üzerine dayanır ve şöyle dua ederdi: "Allahım! Kullarını topladığın -veya yeniden dirilttiğin- gün, beni azâbından koru".[514]

-5- وعن عائشة رَضِىَ اللهُ عَنْها قالت:]كَانَ رسولُ اللهِ # إذَا اسْتَيْقَظَ مِنَ اللَّيْلِ قالَ: َ إلهَ أَ أنْتَ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أسْتَغْفِرُكَ لِذَنْبِى وَأسْألُكَ رَحْمَتَكَ. اللَّهُمَّ زِدْنِى عِلْماً، وَ تُزِغْ قَلْبِى بَعْدَ إذْ هَدَيْتَنِى وَهَبْ لِى مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إنَّكَ أنْتَ الْوَهَّابُ[.

5. (1824)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) geceleyin uyanınca şu duayı okurdu: "Allahım! Seni hamdinle tenzih ederim, Senden başka ilah yoktur. Günahım için affını dilerim, rahmetini taleb ederim. Allahım ilmimi artır, bana hidayet verdikten sonra kalbimi saptırma. Katından bana rahmet lutfet. Sen lutfedenlerin en cömerdisin". [Ebû Dâvud, Edeb 108, (5061).][515]

-6- وعن عليّ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]كَانَ رسولُ اللهِ # يَقُولُ عِنْدَ مَضْجَعِهِ: اللَّهُمَّ إنِّى أعُوذُ بِوَجْهِكَ الْكَرِيمِ، وَبِكَلِمَاتِكَ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ كُلِّ دَابَّةٍ أنْتَ آخذٌ بِنَاصِيَتِهَا. اللَّهُمَّ أنْتَ تَكْشِفُ المَغْرَمَ

وَالمَأثَمَ. اللّهُمَّ َ يُهْزَمُ جُنْدُكَ، وَ يُخْلَفُ وَعْدُكَ وَ يَنْفَعُ ذَا الجَدِّ مِنْكَ الجَدُّ. سُبْحَانَكَ اللّهُمَّ وبِحَمْدِكَ[. أخرجهما أبو داود.)وَالمَأثَمُ(مَا يأثم به ا‘‘نسان وهو ا‘‘ثم نفسه،)وَالمغْرَمُ(: التزام انسان مَاليس عليه من تكفل إنسان بدين فيؤديه عنه.

6. (1825)- Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yatacağı sırada şu duayı okurdu:
"Allahım, kerim olan Zât'ın adına, eksiği olmayan kelimelerin adına, alınlarından tutmuş olduğun hayvanların şerrinden sana sığınırım. Allahım sen borcu giderir günahı kaldırırsın. Allahım senin ordun mağlub edilemez, va'dine muhalefet edilemez. Servet sahibine serveti fayda etmez, servet sendendir. Allahım seni hamdinle tesbih ederim". [Ebû Dâvud, Ebed 107, (5052).][516]

AÇIKLAMA

1-Hadiste geçen vech kelimesini Zât olarak tercüme ettik, zîra vech (yüz) Arapça'da birçok durumlarda zat'ı ifade eder. Nitekim كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إلَّا وَجْهَهُ âyetinde vech'ten murad Zât-ı İlahî'dir ve meâli şöyledir: "Allah'tan başka herşey yok olacaktır" (Ankebût 88).
2-Eksiği olmayan kelimeler diye tercüme ettiğimiz كَلِمَاتُكَ التَّامَّةُ tâbiri ile Allah'ın isim ve sıfatları veya Kur'an-ı Kerim kastedilmiş olmalıdır.
3-Borç diye tercüme edilen mağrem ile günahlar mukabili hasıl olan (Allah'a ve insanlara karşı çeşitli) borçların kastedilebileceğine de dikkat çekilmiştir.
4- Yatağa girerken hayvandan istiâze, zararlı ve zehirli hayvanlara karşı bir korunma talebidir. Nitekim Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yatağa girmiş olması muhtemel olan zararlılara karşı, yatmazdan önce, yatağın izar yardımı ile çırpılmasını tavsiye eder ve: "Bilemezsiniz, yatağa sizden sonra ne girdi? (toz, toprak, böcübörtü, haşerat vs.)" buyurur.
Perçemlerinden tutulmuş olması, bütün zararlıların Allah'ın tasarrufunda, idaresi altında olduğunu beyan eder.
Hadiste geçen اَلْجَدُّ gına yani zenginlik ve servet olarak anlaşılmıştır. Mâna: "Servet sahibine, onun zenginliği sana karşı hiç fayda etmez, azabını, belasını servetiyle defedemez. Nasıl etsin ki, serveti veren zâten sensin" demektir.[517]

-7- وعن بريدة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]شَكَا خَالِدُ بْنُ الوَلِيدِ المَخْزُومِىُّ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال: يَارسُولَ اللهِ مَا أنَامُ اللَّيْلَ مِنَ ا‘رَقِ، فَقَالَ لَهُ النَّبِىُّ #: إذا أوَيْتَ إلى فِرَاشِكَ فَقُلِ. اللَّهُمَّ رَبَّ السَّموَاتِ السَّبْعِ، وَمَا أظَلَّتْ ، وَرَبَّ ا‘رَضِينَ وَمَا أقَلّتْ، وَرَبَّ الشَّيَاطِينِ وَمَا أضَلّتْ، كُنْ لِى جَاراً مِنْ
شَرِّ خَلْقِكَ كُلِّهِمْ جَمِيعاً أنْ يَفْرُطَ عَلَيَّ أحَدٌ، أوْ أنْ يَبْغِىَ عَلَيَّ، عَزَّ جَارُكَ، وَجَلَّ ثَنَاؤُكَ، وَ إلهَ غَيْرُك،َ إلهَ أَّ أنْتَ[. أخرجه الترمذى.)ا‘رَقُ(: السهر.)وَيَفْرُطَ(: يبدر .

7. (1826)- Büreyde (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bir gün, Hâlid İbnu Velîd el-Mahzumî (radıyallâhu anh):
"Ey Allah'ın Resûlü, bu gece hiç uyuyamadım" diye Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e yakındı.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona şu tavsiyede bulundu:
"Yatağına girdinmi şu duayı oku: "Ey yedi kat semânın ve onların gölgelediklerinin Rabbi, ey arzların ve onların taşıdıklarının Rabbi, ey şeytanların ve onların azdırdıklarının Rabbi! Bütün bu mahlûkâtının şerrine karşı, bana himâyekâr ol! Ol ki hiç birisi, üzerime âni çullanmasın, saldırmasın. Senin koruduğun aziz olur. Senin övgün yücedir, senden başka ilâh da yoktur, ilâh olarak sâdece sen varsın". [Tirmizî, Daavât 96, (3518).][518]

-8- وعن مالك:]أنَّهُ بَلَغَهُ أنَّ خَالِدَ بْنَ الْوَلِيدِ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ لِرَسُولِ اللهِ #: إنِّى أُرَوَّعُ في مَنَامِى. فقَالَ قُلْ: أعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللهِ التَّامَّةِ مِنْ غَضَبِهِ وَعِقَابِهِ وَشَرِّ عِبَادِهِ، وَمِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ، وَانْ يَحْضِرُونِ[.

8. (1827)- İmam Mâlik'ten rivayete göre, ona şu haber ulaşmıştır: "Hâlid İbnu'l-Velîd (radıyallâhu anh), Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e:
"Ben uykuda iken korkutuluyorum. (Ne yapmamı tavsiye buyurursunuz?)" diye sordu. Ona şu tavsiyede bulundu:
"Allah'ın eksiksiz, tam olan kelimeleri ile O'nun gadabından, ikabından, kullarının şerrinden, şeytanların vesveselerinden ve (beni kötülüğe atan) beraberliklerinden Allah'a sığınırım! de!". [Muvatta, Şi'r 9, (2, 950).][519]

ALTINCI FASIL

EVDEN ÇIKIŞ VE EVE GİRİŞ DUÂLARI

-1- عن أمّ سَلَمَة رَضِىَ اللهُ عَنْها قالت:]كَانَ رسولُ اللهِ # إذَا خرَجَ مِنْ بَيْتِهِ قالَ: بِسْمِ اللهِ توَكَّلْتُ عَلى اللهِ. اللَّهُمَّ إنَّا نَعُوذُ بِكَ مِنْ أنْ نَذِلَّ، أوْ نَضِلَّ، أوْ نُظْلَمَ، أوْ نَجْهَلَ، أوْ يُجْهَلَ عَلَيْنَا[.
أخرجه أصحاب السنن، وهذا لفظ الترمذى وهو آخر حديث من المجتبى للنسائى .

1. (1828)- Ümmü Seleme (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) evinden çıktığı zaman şu duayı okurdu: "Allah'ın adıyla Allah'a tevekkül ettim. Allahım! zillete düşmekten, dalâlete düşmekten, zulme uğramaktan, cahillikten, hakkımızda cehâlete düşülmüş olmasından sana sığınırız". [Tirmizî, Daavât 35, (3423); Ebû Dâvud, Edeb 112, (5094); Nesâî İstiâze 30, (8,268); İbnu Mâce, Dua 18, (3884).][520]

-2- وعن أنس رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]قالَ رسولُ اللهِ #: مَنْ قالَ إذَا خَرَجَ مِنْ بَيْتِهِ بِسْمِ اللهِ

تَـوَكَّلْتُ عَلى اللهِ ، وَ حَـوْلَ وَ قُـوَّةَ إِّ بِـاللهِ، يُقَـالُ لَـهُ: حَسْـبُكَ هُـدِيتَ وَكُفيـتَ ووُقِيتَ وَتَنَحَّى عَنْهُ الشَّيْطَانُ]. أخرجه أبو داود والترمذى، وهذا لفظه .

2. (1829)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Evinden çıkınca kim: "Allah'ın adıyla, Allah'a tevekkül ettim, güç kuvvet Allah'tandır" derse kendisine: "İşine bak, sana hidâyet verildi, kifâyet edildi ve korundun da" denir, ondan şeytan yüz çevirir". [Tirmizî, Daavât 34, (3422); Ebû Dâvud, Edeb 112, (5095); Nesâî, İstiâze (8,268).][521]

-3- وعن أبى مالـك ا َشـعرى رَضِـىَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رَسُولُ اللهِ #: إذا وَلَـجَ الرَّجُلُ إلى بَيْتِهِ فَلْيَقُلْ اللَّهُمَّ إنِّى أسْألُكَ خَيْرَ المُوْلِجِ، وَخَيْرَ المَخْرَحِ. بِسْمِ اللهِ وَلَجْنَا، وَبِسْمِ اللهِ خَرَجْنَا، وَعَلى اللهِ رَبِّنَا تَوَكَّلْنَا، ثُمَّ لِيُسَلِّمْ عَلى أهْلِهِ]. أخرجه أبو داود .

3. (1830)- Ebû Mâlik el-Eş'arî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kişi evine girince şu duayı okusun: "Allahım! Senden hayırlı girişler, hayırlı çıkışlar istiyorum. Allah'ın adıyla girdik, Allah'ın adıyla çıktık, Rabbimiz Allah'a tevekkül ettik". Bu duayı okuduktan sonra ailesine selam versin". [Ebû Dâvud, Edeb, 112, (5096).][522]

YEDİNCİ FASIL

OTURMA-KALKMA DUALARI

-1- عن أبى هريرة رَضِـىَ اللهُ عَنْهُ قـال:]قَـالَ رَسُولُ اللهِ #: مَنْ جَلَسَ مَجْلِسـاً كَثُرَ فِيهِ لَغَطُهُ، فَقَـالَ قَبْـلَ أنْ يَقُومَ مِنْ مَجْلِسِهِ: سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْـدِكَ أشْـهَدُ أنْ َ إلَـهَ إَّ أنْتَ أسْـتَغْفِرُكَ، وَأتُوبُ إلَيْكَ، إَّ غُفِرَ لَـهُ مَا كَانَ في مَجْلِسِهِ ذلِكَ]. أخرجه الترمذى وصححه.)اللَّغَطُ(: ردئ الكم وقبيحه .

1. (1831)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hazretleri buyurdular ki: "Kim, malâyânî konuşmaların çok olduğu bir yere oturur da, oradan kalkmazdan önce şu duayı okursa bu yerde oturmaktan hasıl olan günahından arınmış olur:
Allahım! Seni hamdinle tesbih ederim. Senden başka ilah olmadığına şehâdet ederim. Senden mağfiret diliyorum, Sana tevbe ediyor (af taleb ediyorum)". [Tirmizî, Daavât 39, (2329).][523]

-2- وعن ابن عمر رَضِـىَ اللهُ عَنْهُمـا قال:]قلَّمَا كانَ رَسُولُ اللهِ # يَقُومُ مِنْ مَجْلِسِه حَتَّى يَـدْعُوَ بِهؤُءِ الـدَّعَواتِ َصْـحَابِهِ: اللَّهُمَّ اقْسِمْ لَنَـا مِنْ خَشْـيَتِكَ مَـا تَحُولُ بِهِ بَيْنَنَـا وَبَيْنَ مَعَاصِـيكَ، وَمِنْ طَاعَتِـكَ مَـا تُبَلِّغُنَا بِهِ جَنَّتَكَ، وَمِنَ اليَقِينِ مَا تُهَوِّنُ بِهِ عَلَيْنَا مَصَائِبَ الـدُّنْيا. اللَّهُمَّ مَتِّعْنَا بِأسْمَاعِنَا وَأبْصَارِنَـا وَقُوَّتِنَا مَا أحْيَيْتَنَا، وَاجْعَلْهُ الْوَارِثَ مِنَّا، وَاجْعَلْ ثَأرَنَـا عَلى مَنْ ظَلَمَنَا، وَانْصُـرْنَا عَلى

مَنْ عَادَانَا، وَ تَجْعَلْ مُصِيبَتَنَا في دِينِنَا، وَ تَجْعَلِ الدُّنْيَا أكْثَرَ هَمِّنَا، وَ مَبْلَغَ عِلْمِنَا، وَ تُسَلِّطْ عَلَيْنَا مَنْ يَرْحَمُنَا]. أخرجه الترمذى.

2. (1832)- İbnu Ömer hazretleri (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir cemaatte oturduğu zaman, ashâbı için şu duayı okumadan nadiren kalkardı:
"Allahım! Bize korkundan öyle bir pay ayır ki, bu, sana karşı işlenecek günahlarla bizim aramızda bir engel olsun. İtaatinden öyle bir nasib ver ki, o bizi cennete ulaştırsın. Yakîninden öyle bir hisse lutfet ki dünyevî musibetlere tahammül kolaylaşsın.
Allahım! Sağ olduğumuz müddetçe kulaklarımızdan, gözlerimizden, kuvvetimizden istifade etmemizi nasib et. Aynı şeyi bizden sonra gelecek olan neslimize de nasib et. İntikamımızı, bize zulmedenlerden almışlardan kıl (mazlumlardan değil). Bize tecavüz edenlere karşı bizi muzaffer kıl. Bize, dinî musibet verme. Dünyayı, ne asıl gayemiz kıl, ne de ilmimizin son hedefi. Bize merhametli olmayanı bize musallat etme." [Tirmizî. Daavât 73, (3497).][524]

AÇIKLAMA:

1- Korku diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı haşyet'dir. Korku kelimesi haşyeti tam karşılamaz. Çünkü haşyet, ta'zîm beraberinde getiren bir korkudur. Sözgelimi, Allah'a karşı haşyet duyulur, bâbaya karşı da haşyet duyulur ama, düşmana karşı haşret duyulmaz, düşmandan havf edilir. Yani düşmana karşı duyulan korkuda saygı yoktur.
2- Hadiste, Allah'a karşı hissedilecek korkunun farklı derecelerde olacağına dikkat çekiliyor. Aşağı derecelerdeki korku, bir kısım günahların işlenmesine mâni olamamaktadır. Öyle ise kalbte Allah korkusu öyle bir mertebede olmalıdır ki, bu, kalbe bağlı olan bütün uzuvları, Allah'a isyan olan günahlardan durdurabilsin. Münavî der ki: "Kalbteki korkunun azlığı nisbetinde meâsiye hücum olur. Korku pek az olur, gaflet istila ederse bu, helâketin alâmetidir. Bu sebepledir ki: "Günahlar (Meâsi), küfrün habercisidir, tıpkı öpme cimanın habercisi, müzik zinanın habercisi, nazar aşkın habercisi, hastalık ölümün habercisi olduğu gibi. Meâsinin (günahların) akılda, bedende, dünya ve ahiret işlerinde, Allah'tan başka kimsenin sayamayacağı kadar pek çok çirkin, kötü ve zararlı eserleri vardır."
3-Hadiste ifâde edilen diğer bir noktaya göre, dünyevî musibetlere tahammül işi, herşeyden önce bir inanç işidir. Kuvvetli bir inanç, bunları kolayca geçiştirmeye yardımcıdır. İstenen yakîn Allah inancıyla ilgilidir. Yâni kişi, Allah'ın varlığı, gelen müsibetlerin Allah'ın takdiriyle olduğu ve bu İlâhî takdiri geri çevirebilecek hiçbir gücün bulunmadığı ve keza Allah'ın takdir ettiği şeylerin bir maslahata, bir hikmete binâen olduğu, kişiye mutlaka bir sevap ve bir salâh getireceği hususlarında yakîn denen kesin inanca ulaşabilirse dünyevî musibetler hafifler ve daha kolay geçiştirilebilir.
4- "İntikamı zulmedenlerden almış kılmak"tan maksad, cahiliye devrinde olduğu gibi zâlimin, suçsuz olan yakınlarından intikam almış olmayayı temennidir. Bilindiği üzere İslam'dan önce Araplar arasındaki âdete göre bir kabileden herhangi bir kimse diğer bir kabileden birini öldürecek olsa, câninin mensup olduğu kabilenin bütün ferdleri suçlu durumuna düşerlerdi. Öldürülen kişinin intikamını almak için kâtilini cezâlandırılması şart değildi. Onun bir yakını veya kabilesinden herhangi birisi öldürülebilirdi. İşte Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) burada "Cahiliyede yapıldığı gibi, bana zulmeden dışında, birisinden, yâni bir mâsumdan intikam almama meydan verme"

mânâsında Cenab-ı Hakk'a niyazda bulunmaktadır. Bu davranış bir zulümdür. Allah'ın haram kıldığı bir fiildir. Çünkü âyet-i kerîme'de وَتَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى "Günah işleyen hiçbir nefs başkasının günahını çekemez" (Fâtır 18) buyurulmuştur.

5- Dinî musibet: Uhrevî sorumluluğa sebep olacak hallerdir ki haramı yemek, ibadetleri terketmek, dinin yasakladığı kumar, zina, içki, faiz gibi haramları işlemek, bâtıl ve sapık inançlara saplanmak, dini yaşamayı engelleyen şartlar v.s. hepsi buraya girer. Allah'a kulluğumuzu zayıflatan, mâneviyatımızı gerileten herşey -büyük olsun, küçük olsun- dinî bir musibettir.

6-Dünyanın asıl hedef olmaması, kişinin yaşamaktaki gâyesinin Allah'ın rızasını kazanmak olmasıdır. Bu maksadla yaşamak için zarurî olan ihtiyaçları te'min etmek gayesiyle çalışmak, dünyanın asıl gâye kılınması değildir. Bu çeşit çalışmak müstehabtır.

Keza, bildiklerimizin hepsi dünyayı kazanma yollarıyla alâkalı olmamalı, âhireti kazandıracak bilgiler de elde etmeliyiz, Resûlullah bunu da talep etmiştir.

7-Son olarak zâlimlere ve kâfirlere karşı mağlup kılınmamamız Cenâb-ı Hakk'tan istenmektedir. Mamafih burada, "zâlimlerin başımızda hâkim olmamaları" da istenmiş olmaktadır. Hatta bu son duayı "kabirde, bize merhamet etmeyerek azap meleklerini musallat etme" mânâsında anlayanlar da olmuştur.[525]

SEKİZİNCİ FASIL

SEFERDE OKUNACAK DUALAR

-1- عن مالك:]أنَّهُ بَلَغَهُ أنّ رسولَ اللّهِ # كَانَ إذَا وَضَعَ رِجْلَهُ في الْغَرْزِ وَهُوَ يُرِيدُ السَّفَرَ يقُولُ: بِسْمِ اللّهِ، اللَّهُمَّ أنْتَ الصَّاحِبُ في السَّفَرِ وَالخَلِيفَةُ في ا'هْلِ، اللَّهُمَّ ازْوِ لَنَا ا'رْضَ، وَهَوِّنْ عَلَيْنَا السَّفَرَ. اللَّهُمَّ إنِّى أعُوذ بِكَ مِنْ وَعثَاءِ السَّفَرِ، وَكآبَةِ الْمُنْقَلَبِ، وَمِنْ سُوء المَنْظَرِ في المَالِ وَا'هْلِ[.)الْغَرْزُ(: ركاب الرجل من جلد،)وَالزَّىُّ(: الطى والجمع،)وَوَعْثَاءُ السفَرِ(: نعبه ومشقته،)وَكَآبَةُ الْمُنْقَلَبِ(: الحزن، والمنقلب: المرجع .

1. (1833)- İmam Mâlik'e ulaştığına göre Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) sefer arzusuyla ayağını bineğinin özengisine koyduğu zaman şu duayı okurdu:

"Bismillah! Allahım! Sen seferde arkadaşım, ailemde vekilimsin. Allahım, bize arzı dür, seferi kolaylaştır. Allahım, yolun meşakkatlerinden, üzüntülü dönüşten, mal ve ailede vukûa gelecek kötü manzaralardan sana sığınıyorum". [Muvatta, İsti'zân 34, (2, 977).][526]

AÇIKLAMA:

1- Allah'ın sefer arkadaşı ve evde vekil olarak tavsifi, hiçbir mekânın onun emrinden, hükmünden hâriç kalmadığını, her yerde mü'mine huzur verdiğini ifâde eder. Öyle ise Zât-ı Zülcelâl hazretleri yolcuya sefer sırasında selâmet vermek, rızık vermek, yardım etmek, muvaffak kılmak gibi çeşitli nimetleriyle beraberlik sağlamaktadır. Mü'min mazhar olduğu her hayrı Allah'tan bilerek onun huzurunu her yerde hisseder, yolculuk sırasında bile. Keza yolcu, geride kalan ailesi hakkında da aynı

düşünce ve duyguları taşıyarak yolculuğunu huzur içinde devam ettirir.
2-"Bize arzı dür" cümlesi, yolculuğun süratli geçmesi için yaplmış bir duadır. Arz'dan maksad yoldur. Yolculuğun kolay, engelsiz geçmesi sür' at kazandırır. Kolaylaştırmak'tan murad sühulet'tir, meşakkate mâruz kalmamaktır.
3- Üzüntülü dönüş'le sefer sırasında üzüntü verici durumlarla karşılaşmak kastedilir. Bu, meşakkatlerden hâsıl olan sıkıntılar değildir, insanı üzecek ve üzüntüsü devam edebilecek durumlardır. Resûlullah (aleyhissâlatu vesselam) bunlardan Allah'a sığınmaktadır, tıpkı, geride bıraktığı mal ve âileye gelebilecek kötü hallerden sığındığı gibi.[527]

-2- وعن ابن عمر رَضِىَ اللهُ عَنْهُما قال:]كَانَ رسولُ اللهِ # إذَا قَفَلَ مِنَ السَّفَرِ يُكَبِّرُ عَلى كُلِّ شَرَفٍ مِنَ ا'رْضِ ثَ‍ثَ مَرَّاتٍ، ثُمَّ يَقُولُ: َ إلهَ إ َّ اللهُ وَحْدَهُ َ شَرِيكَ لَهُ، لَهُ المُلْكُ، وَلَهُ الحَمْدُ، وَهُوَ عَلى كُلِّ شَئٍ قَدِيرٌ، آيِبُونَ تَائِبُونَ عَابِدُونَ سَاجِدُونَ لِرَبِّنَا حَامِدُونَ. صَدَقَ اللهُ وَعْدَهُ، وَنَصَرَ عَبْدَهُ، وَهَزَمَ ا'حْزَابَ وَحْدَهُ[. أخرجه الستة إ النسائى.)القُفُولُ(: الرجوع.)وَالشَّرَفُ(: ما ارتفع من ا'رض، وقوله)آيِبُونَ(: أى راجعون .

2. (1834)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissâlatu vesselâm), seferden dönerken, uğradığı her tümsekte üç kere tekbir getirir, arkadan da: "Lâ ilâhe illallâhu vahdehu lâ şerîke leh, lehü'lmülkü ve lehü'lhamdü ve hüve alâ külli şey'in kadir. (Allah'tan başka ilah yoktur. O tekbir, ortağı yoktur, mülk O'nundur, hamd O'nadır. O herşeye kadirdir) dönüyoruz, tevbe ediyoruz, kulluk ediyoruz, secde ediyoruz, Rabbimize hamdediyoruz. Allah va'dinde sâdık oldu, kuluna yardım etti. (Hendek Harbi'nde) müttefik orduları tek başına helâk etti" derdi. [Buhârî, Daavât 52, Ömer 12, Cihâd 133, 197, Megâzî 29; Müslim, Hacc 428, (1344); Muvatta, Hacc 243, (1,421); Tirmizî, Hacc 104, (950); Ebû Dâvud, Cihâd 170, (2770).][528]

AÇIKLAMA:

1-Bazı rivayetler, burada mutlak gelen sefer'i açar: "...Gazve" "Hacc" veya "Umre seferinden dünüşte..."
2- Allah vaadinde sâdık oldu cümlesi ile, Allah'ın sabredenlere, mü'minlere zafer vereceği, dinin muzaffer olacağı, âkibetin muttakilere ait olacağına dair Cenab-ı Hakk'ın Kur'an'da va'detmiş bulunduğu hususların (A'râf 128; Hûd 49) gerçekleştiğini, bunların hep tahakkuk ettiğini ifâde eder. Bâzı rivâyetler, bu sözü Resûlullah'ın Usfân Seferi'nden dönerken söylediğini belirtir. Bu sefer, hicretin altıncı yılında cereyan etmiştir. O zamana kadar Bedir zaferi, Hendek zaferi gibi ciddî savaşlar yapılmış ve kesin zaferler elde edilmiştir. Nitekim duanın devamında geçen: هَزَمَ أَحْزَابَ وَحْدَهُ "Ahzâbı tek başına hezimete uğrattı" cümlesi Hendek Savaşına temas etmektedir. Çünkü, Medîne'yi saran müttefik müşrik orduları, Müslümanlara çok zor günler yaşatmışlardır. Hendek'te Müslümanlara sayıca pek üstün olan bu çeşitli müşrik kabilelerinin ittifakıyla ortaya çıkan orduyu, Cenab-ı Hakk'ın gönderdiği fırtına darmadağın etmiş, geri çekilmeye, kuşatmayı kaldırmaya zorlamıştı, İlâhî yardım pek bârizdi. Onun için, Müslümanların zihninde pek canlı olan bu maddî

yardımı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu duada görüldüğü üzere zaman zaman hatırlatacaktır. Şunu da belirtelim ki, bazı âlimler buradaki ahzâb (hizipler, gruplar, müttefikler) ile, İslâm'a karşı teşkîl edilecek bütün ittifakların kastedildiğini, binaenaleyh, nerede bir İslam düşmanı ittifak zuhûr edecek olsa, Cenab-ı Hakk'ın lütfu ile hepsinin dağıtılacağını söylemişlerdir.[529]

ـ3ـ وعن أبى هريرة رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]قالَ رَجُلٌ يَا رسُولَ اللهِ: إنِّى أُرِيدُ السَفَرَ فَأوْصِنِى فَقَالَ: عَلَيْكَ بِتَقْوى اللهِ وَالتَّكْبِيرِ عَلى كُلِّ شَرَفٍ، فَلَمَّا وَلى قال: اللَّهُمَّ اطْوِ لَهُ الْبُعْدَ وَهوّن عَلَيْهِ السّفَرَ[. أخرجه الترمذى .

3. (1835)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bir adam Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselam)'e:
"Ey Allah'ın Resûlü, ben sefere çıkmak istiyorum, bana tavsiyede bulun!" diye talepte bulundu. Efendimiz:
"Sana Allah'tan korkmanı ve (yol boyu aştığın) her tepenin başında tekbir getirmeni tavsiye ediyorum!" buyurdu. Adam döneceği sırada şu duada bulundu: "Allah'ım! Ona uzaklığı dür, yolculuğu kolay kıl." [Tirmizî, Daavât 47, (3441).][530]

ـ4ـ وعن عبداللهِ الخطمى رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]كَانَ رَسُولُ اللهِ # إذا وَدَّعَ أحداً قالَ: أسْتَوْدِعُ اللهَ دِينَكُمْ وَأمَانَتَكُمْ، وَخَواتِيمَ أعْمَالِكُمْ[. أخرجه أبو داود.وله في أخرى عن ابن عمر رَضِىَ اللهُ عَنْهُما:]أسْتَوْدِعُ اللهَ دِينَكَ وَأمَانَتَكَ، وَخَواتِيمَ عَمَلِكَ[.

4. (1836)- Abdullah el-Hatmî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) birisiyle vedalaştı mı şöyle derdi: "Dininizi, emânetinizi ve işlerinizin âkibetini Allah'ın muhafazasına bırakıyorum." [Ebû Dâvud, Cihâd 80 (2600); Tirmizî, Daavât 45, (3439).][531]

AÇIKLAMA:

1-Bu hadisin, Ebû Dâvud'daki aslının bidâyeti farklıdır. "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bir ordu ile vedalaşacağı zaman" diye başlar. Tirmizî'deki rivâyet bazı küçük farklarla İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ)'den yapılmıştır.
2-"Allah'ın muhafazasına bırakıyorum" diye yaptığımız tercümeyi "...Allah'tan muhafaza talep ediyorum..." şeklinde anlamak da mümkündür.
3- Emânet'ten murâd, Hattâbî'ye göre, geride kalan aile, yani evlad u iyâl ve malmülktür. Ancak sefer sırasında cereyan edecek alışveriş, insanlarla münasebet gibi bir kısım içtimâî davranışlar da emânet olarak değerlendirilmiştir. Zîra bu işlerde de hıyânet meydana gelebilir. Emânet'le bütün dinî tekliflerin kastedildiği de söylenmiştir. Nitekim âyete: "Biz emâneti semâvat, arz ve dağlara teklif ettik, onlar bunu kabullenmekten kaçındılar ve ondan korktular, onu insan yüklendi..." (Ahzab 72) buyurulmuştur.
4- İşlerin âkibeti'nden murad hüsnü'l hâtime'dir. Zîra uhrevî meselede esas olan budur. Çünkü daha

önce yapılan işler, fena bile olsalar sondaki iyi âkibet'e tâbi olarak düzelmiş olurlar. Şârihler bu tâbirle hadisin bir başka vechinde, خَوَاتِيمَ عَمَلِكَ şeklinde gelmiş olmasını da gözönüne alarak bütün amellerin sonunun kastedildiğini belirtirler. Öyle ise bu dua ile hayırlı sonların Allah'ın himâye ve muhafazası altında olması temenni edilmiş olmaktadır.[532]

-5- وعن عبداللّهِ بن عمر رَضِىَ اللهُ عَنْهُما قال:]كَانَ رسولُ الله # إذَا أقْبَلَ اللَّيْلُ عَلَيْهِ في السَّفَرِ قَالَ: يَا أرْضُ رَبِّى وَرَبُّكِ اللهُ، أعُوذُ بِاللهِ مِنْ شَرِّكِ وَشَرِّ مَا خُلِقَ فِيكِ، وَشَرِّ مَا يَدِبُّ عَلَيْكِ. أعُوذُ بِاللهِ مِنْ أسَدٍ وَأسْودَ، وَمِنَ الحَيَّةِ وَالْعَقْرَبِ، وَمِنْ سَاكِنِ الْبَلَدِ، وَوَالِدٍ وَمَا وَلَدَ[. أخرجه أبو داود.»وَالْمُرَادُ بِسَاكِنِ الْبَلَدِ« الجن، ٭نهم سكان ا٭رض.»وبالْوَالد« هنا إبليس. »وَبِمَا وَلَدَ« نسله وذريته.

5. (1837)- Hz. Abdullah İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselam) seferde iken gece olunca şu duayı okurdu:"Ey arz, benim de senin de Rabbimiz Allah'tır. Senin de, (sende bulunanların da[533] sende yaratılmış olanların da, senin üzerinde yürüyenlerin de şerrinden Allah'a sığınırım. Arslanın, iri yılanın, yılanın, akrebin ve bu beldede ikâmet eden (insîlerin ve cinnî)lerin, İblis'in ve İblis neslinin şerrinden de Allah'a sığınırım." [Ebû Dâvud, Cihâd 80, (2603).][534]

AÇIKLAMA:

1- Arzdan gelecek şerden maksad, zelzele, hasf (yere batma), yoldan çıkıp, istikâmeti kaybetmek gibi durumlardır.
2- Arzda bulunanlardan maksad arzın tabiatından gelen bir kısım sıfatlar ve hallerdir; soğukluk ve sıcaklık gibi.
3- Arzda yaratılmış olanlardan maksad hevâm denen zararlı böceklerdir (bit, pire.... gibi).
4- Arz üzerinde yürüyenlerden maksat, zararlı haşerât nev'inden yürüyen, hareket eden hayvanlardır.
5- Hadisin sonunda yer alan "İblis'in ve İblis neslinin" ibâresinin Arapça aslıdır. وَوَالِدٍ وَمَا وَلَدْ Lügavi tercümesi "doğuran ve doğan"dır. Şârihler bundan maksadın gâlib ihtimale göre, İblis ve İblis'in nesli olacağını söylemiştir. Ancak, bundan doğma ve doğurma kabiliyetinde olan bütün hayvanların kastedilmiş olabileceğini söylerler.[535]

-6- وعن خولةَ بنت حكيم رَضِىَ اللهُ عَنْها قالت:]قالَ رسولُ اللهِ #: مَنْ نَزَلَ مَنْزِلاً فقَالَ: أعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللهِ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ لَمْ يَضُرُّهُ شَئٌ حَتَّى يَرْتَحِلَ[. أخرجه مسلم ومالك والترمذى.

6. (1838)- Havle Bintu Hakîm (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalatü vesselam) efendimiz buyurmuşlardır ki: "Kim bir yerde konakladığı zaman şu duayı okursa, oradan ayrılıncaya

kadar ona hiçbir şey zarar vermez: "Eûzü bikelimâtillahi'ttâmmât min şerri mâ halâka. (Allah'ın eksiksiz, mükemmel kelimeleri ile, yarattıklarının şerrinden Allah'a sığınıyorum.)" [Müslim, 54, (2708); Muvatta, İsti'zân 34 (2, 978); Tirmizi, Daavât 41, (3433).][536]

AÇIKLAMA:

Kelimâtu't tâmmât ile Kur'ân-ı Kerîm'in de kastedilmiş olabileceğini daha önce belirtmiş idik (Bak. 1825).[537]

DOKUZUNCU FASIL

ÜZÜNTÜ VE TASA HALİNDE DUÂ

-1ـ عن سـعد رَضِـىَ اللهُ عَنْـهُ قَالَ:]قالَ رسُولُ اللهِ #: دَعْوَةُ ذِي النُّونِ إذْ دَعَاهُ في بَطْنِ الحُوتِ: إلهَ إَّ أنْتَ، سُبْحَانَكَ إنِّى كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ. مَا دَعَا بِهَا أحَدٌ قَطُّ إَّ اسْتُجِيبَ لَهُ[. أخرجه الترمذى .

1. (1839)- Hz. Sa'd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Balığın karnında iken, Zü'n-Nûn'un yaptığı dua şu idi: Lâ ilâhe illâ ente sübhâneke innî küntü mine'zzâlimîn. (Allahım! Senden başka ilâh yoktur, seni her çeşit kusurlardan tenzih edirim. Ben nefsime zulmedenlerdenim.)" Bununla dua edip de icâbet görmeyen yoktur." [Tirmizî, Daavât 85. (3500).][538]

AÇIKLAMA:

Zü'n-Nûn, Sâhibi'l-Hût da denen Hz. Yûnus (aleyhisselâm)'tur. Bir balık tarafından yutulmuş olması sebebiyle bu isimlerle yâd edilmiştir. Zîra her iki tâbir de balık sâhibi mânâsına gelir.
Hz. Yûnus, İbnu Metta, yani Metta'nın oğlu diye de bilinir. Ninovalıdır. Kendisine otuz yaşlarında peygamberlik gelmiştir. Aşırı zenginlik ve refahın şımarttığı halk, sapıtmıştı, putlara tapıyordu. Hz. Yûnus (aleyhisselam)'un Hakk'a dâvetini dinlemiyorlardı. Otuz üç sene kadar gayretine rağmen iki kişiyi hidâyete erdirebilmişti. O, halkın bu haline üzülerek orayı terke karar vermişti. Allah'tan izin almaksızın yola çıktı. Halbuki peygamberler, bu çeşit ciddi kararlar aldıkları zaman, Cenâb-ı Hakk'ın iznine başvurmaları gerekirdi.
Böyle izinsiz bir ayrılışla şehri terkedip deniz kenarına geldi. Hareket etmek üzere olan bir gemiye bindi. Gemi bir müddet yol alınca ârızalandı, ne ileri ne geri gitmiyordu. Bütün gayretlere rağmen tâmir olmuyordu. Bir de fırtına çıktı. Batma tehlikesi ile karşılaşan gemide panik başladı. Kimse ne yapacağını bilemiyordu. Yolcular bu durumu uğursuzluğa yorup: "İçimizde büyük günah işlemiş biri var!" diyerek onu ortaya çıkarmak istediler. Bunu kur'a ile bulmaya karar verdiler. Çekilen kur'aya göre suçlu Hz. Yûnus (aleyhisselam)'tu. "Bu sâlih biridir, yanlışlık var!" denildi ise de rivâyete göre üç kere çekilen kur'a hep ona isabet etti.

Hz. Yûnus fırtınalı, dalgalı ve karanlık bir gecede denize atladı. Bir müddet sonra büyük bir balık onu yuttu (Saffat 142).
İşte burada ölmediğini anlayan Hz. Yûnus hatasını anlayıp, sadedinde olduğumuz hadiste belirtildiği üzere Cenâb-ı Hakk'a ihlâsla yöneldi ve dua etti. Allah, bu ihlâslı duayı kabul etti. Balığa vahyederek Yunus'u kenara atmasını emretti. Hz. Yûnus (aleyhisselam) böylece karanlığa, fırtınaya, kabaran denize, kendisini yutan balığa rağmen kurtuluşa erdi.
Âyette, onun duasının kabul edilmesi, Rabbine yaptığı tesbihatla îzah edilmiştir: "Eğer çok tesbih edenlerden olmasa idi, insanlarn tekrar diriltilecekleri güne kadar balığın karnında kalacaktı" (Saffat 143-144).[539]

-2- وعن ابن عباس رَضِىَ اللهُ عَنْهُما قال:]كَانَ رسُولُ اللهِ # يَقُولُ عِنْدَ الْكَرْبِ: َ إلَهَ إَّ اللهُ الْعَظِيمُ الحَلِيمُ. َ إلهَ إَّ اللهُ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ. َ إلهَ إَّ اللهُ رَبُّ السَّموَاتِ، وَرَبُّ ا٘رْضِ، وَرَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ[. أخرجه الشيخان، واللفظ لهما والترمذى .

2. (1840)- Hz. İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) üzüntü sırasında şu duayı okurdu: "Halîm ve azîm olan Allah'tan başka ilah yoktur. Büyük Arş'ın Rabbi olan Allah'tan başka ilah yoktur. Kıymetli Arş'ın Rabbi, arzın Rabbi, Semâvât'ın Rabbi olan Allah'tan başka ilah yoktur." [Buhârî, Daavât 27, Tevhîd 22, 23; Müslim, Zikr 83, (2730); Tirmizî, Daavât 40, (3431); İbnu Mâce, Dua 17, (3883).][540]

-3- وعن الخدرى رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]دَخَلَ رسولُ اللهِ # ذَاتَ يَوْمٍ المَسْجِدَ، فإذَا هُوَ بِرَجُلٍ مِنَ ا٘نْصَارِ يُقَالُ لَهُ: أبُو أُمَامَةَ، فقَالَ: يَا أبَا أُمَامَةَ مَالِى أرَاكَ جَالِساً في المَسْجِدِ في غَيْرِ وَقْتِ صَةٍ؟ قَالَ: هُمُومٌ لَزِمَتْنِى، وَدُيُونٌ يَا رسُولَ اللهِ، فقَالَ #: أ أُعَلِّمُكَ كَلِمَاتٍ إذَا قُلْتَهُنَّ أذْهَبَ اللهُ عَنْكَ هَمَّكَ، وَقَضى دَيْنَكَ؟ قَالَ: قُلْتُ بَلَى يَا رَسُولَ اللهِ. قالَ: قُلْ إذَا أصبَحْتَ وَإذَا أمْسَيْتَ: اللَّهُمَّ إنِّى أعُوذُ بِكَ مِنَ الْهَمِّ
وَالْحَزَنِ، وَأعُوذُ بِكَ مِنَ الْعَجْزِ وَالْكَسَلِ، وَأعُوذُ بِكَ مِنَ الجُبْنِ وَالْبُخْلِ، وَأعُوذُ بِكَ مِنْ غَلبَةِ الدَّيْنِ، وَقَهْرِ الرِّجَالِ، فَقُلْتُ ذلِكَ فأذْهَبَ اللهُ عَنِّى غَمِّى، وَقَضَى دَيْنِى[. أخرجه أبو داود .

3. (1841)- el-Hudrî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün Mescid'e girdi. Orada Ensâr'dan Ebû Ümâme (radıyllahu anh) denen kimse ile karşılaştı. Ona:
"Ey Ebû Ümâme, niçin seni namaz vakti dışında Mescid'de oturmuş görüyorum?" diye sordu.
"Peşimi brakmayan bir sıkıntı ve borçlar sebebiyle ey Allah'ın Resûlü" diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):
"Sana bazı kelimeler öğreteyim mi? Bunları okursan, Allah, senden sıkıntını giderir ve borcunu öder."
"Evet, ey Allah'ın Resûlü, öğret!" dedim.
"Öyleyse, dedi, akşama çıktın mı sabaha erdin mi şu duay oku: "Allahım üzüntüden ve kederden sana sığınırm. Aczden ve tembellikten sana sığınırım, korkaklıktan ve cimrilikten sana sığınırım. Borcun galebe çalmasından ve insanların kahrından sana sığınırım."

(Ebû Ümâme) der ki: "Ben bu duayı yaptım, Allah benden gamımı giderdi, borcumu ödedi." [Ebû Dâvud, Salât 367, (1555).][541]

4- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]جَاءَتْ فَاطِمَةُ رَضِيَ اللهُ عَنْها إلى النَّبىِّ # تَسْألُهُ خَادِماً، فقَالَ لَهَا قُولِى: اللَّهُمَّ رَبَّ السَّمواتِ السَّبْعِ، ورَبَّ العَرْشِ العَظِيمِ رَبَّنَا وَربَّ كُلِّ شَئٍ، مُنْزِلَ التَّوْرَاةِ وا"نْجِيل وَالْفُرْقَانِ، فَالِقَ الحَبِّ والنَّوَى. أعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ كُلِّ شَئٍ أنْتَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهِ. أنْتَ ا"وَّلُ فَلَيْسَ قَبْلَكَ شَئٌ، وَأنْتَ اŒخِرُ فَلَيْس بَعْدَكَ شَئٌ، وَأنْتَ الظَّاهِرُ فَلَيْسَ فَوْقَكَ شَئٌ، وَأنْتَ الْبَاطِنُ فَلَيْسَ دُونَكَ شَئٌ: اقْضِ عَنِّى الدَّيْنَ، وَأغْنِنِى مِنَ الْفَقْرِ[.

4. (1842)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hz. Fâtıma (radıyallâhu anhâ) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek bir hizmetçi taleb etmişti. Resûlullah ona:
"Şu duayı oku(man senin için hizmetçi edinmenden daha hayırlı)" dedi:
"Allahım! Sen yedi semânın Rabbi, Arş-ı Âzam'ın Rabbisin. Sen bizim Rabbimiz ve herşeyin Rabbisin. Tevrat, İncil ve Furkân'ı indiren, tohum ve çekirdekleri açansın. Her şeyin şerrinden sana sığınıyorum. Her şeyin alnından yapışmışsın (dizginleri senin elindedir). Evvel sensin, senden önce bir şey yoktur. Ahir sensin, senden sonra da bir şey kalmayacak. Sen zâhirsin, senin üstünde bir şey mevcut değildir. Sen bâtınsın, senin dışında bir şey yoktur. Benim borcumu öde, beni fukaralıktan kurtar, zengin kıl." [Tirmizî, Daavât 68, (3477); İbnu Mâce, Dua, 2 (3831).][542]

5- وعن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]كَانَ رسُولُ اللهِ # إذَا كَرَبَهُ أمْرٌ يَقُولُ: يَا حَىُّ يَا قَيُّومُ بِرَحْمَتِكَ أسْتَغِيثُ، وَقال: ألِظُّوا بِيَاذَا الجَلِ وَا"كْرَامِ[. أخرجه الترمذي.ومعنى »ألِظُّوا« الزموا ذلك، وثابروا عليه، وأكثروا من التلفظ به .

5. (1843)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı bir şey üzecek olsa şu duayı okurdu: "Yâ Hayyu ya Kayyum, birahmetike estağîsu. (Ey diri olan, ey Kayyûm olan Rabbim, rahmetin adına yardımını talep ediyorum)." Ve keza şöyle derdi: "Elizzu biyâze'lcelâli ve'l-İkrâm." (Yâ ze'lcelâli ve'l-ikrâm)'ı devamlı söyleyin! [Tirmizî Daavât 99, (3522).][543]

AÇIKLAMA:

Rivâyetin ikinci kısmı, Resûlullah'ın dua âdâbıyla ilgili bir tavsiyesini ihtiva ediyor. Dua yaparken, Allah'a: "Ey celâl ve ikram sâhibi, duamı kabul et!" mânasında bir yakarış olan Yâ ze'lcelâli ve'l-İkram cümlesini çokça, sıkça tekrar etmeyi tavsiye ediyor.

Bu tavsiye ile önceki kısım aynı senetle geldiği için Tirmizî hazretleri rivâyette sunmuştur.[544]

6- وعن أسماء بنت عميس رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]قالَ لِى رسُولُ اللهِ # أَ أُعَلِّمُكِ كَلِمَاتٍ تَقُولِهِنَّ عِنْدَ الْكَرْبِ؟ أَللهُ اللهُ رَبِّى َ أُشْرِكُ بِهِ شَيْئاً[. أخرجه أبو داود .

6. (1844)- Esmâ Bintu Umeys (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana: "Sana sıkıntı zamanında okuyacağın bir duayı öğreteyim mi?" diye sordu ve şu duayı söyledi: "Allâhu, Allâhu Rabbî lâ üşriku bihî şey'en. (Rabbim Allah'tır, Allah! Ben ona hiçbir şeyi ortak koşmam!)" [Ebû Dâvud, Salât 361, (1525), İbnu Mâce, Dua 17, (3882).][545]

ـ7ـ وعن ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]مَنْ كَثُرَ هَمُّهُ فَلْيَقِلِ: اللَّهُمَّ إنِّى عَبْدُكَ، وَابْنَ عَبْدِكَ، وَابْنُ أمَتِكَ، وَفِي قَبْضَتِكَ، نَاصِيَتِى بِيَدِكَ، مَاضٍ فِيَّ حُكْمُكَ عَدْلٌ فِيَّ قَضَاؤُكَ. أسْألُكَ بِكُلِّ اسْمٍ هُوَ لَكَ سَمَّيْتَ بِهِ نَفْسَكَ، أوْ أنْزَلْتَهُ في كِتَابِكَ، أوْ اسْتَأْثَرْتَ بِهِ في مَكْنُونِ الْغَيْبِ عِنْدَكَ أنْ تَجْعَلَ الْقُرآنَ رَبِيعَ قَلْبِي وَجَءَ هَمِّى وَغَمِّى، مَا قَالَهَا عَبْدٌ قَطُّ إَّ أذْهَبَ اللهُ غَمَّهُ وَأبْدَلَهُ فَرَحاً[. أخرجه رزين.»اِستِئْثَارُ« بالشئ التخصص به وانفراد، وقوله.»أنْ تَجْعَلَ القُرآنَ رَبِيعَ قَلْبِى« شبه بالربيع من الزمان رتياح ا“نسان فيه وميله إليه .

7. (1845)- İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) demiştir ki: "Kimin sıkıntısı artarsa şu duayı okusun:
"Allahım ben senin kulunum, kulunun oğluyum, câriyenin oğluyum, senin avucunun içindeyim, alnım senin elinde. Hakkımdaki hükmün câridir. Kazan ne olursa hakkımda adâlettir. Kendini tesmiye ettiğin veya kitabında indirdiğin veya nezdinde mevcut gayb hazinesinden seçtiğin, sana ait her bir isim adına senden Kur'ân'ı kalbimin baharı, sıkıntı ve gamlarımın atılma vesîlesi kılmanı dilerim."
Bu duayı okuyan her kulun gam ve sıkıntısını Allah gidermiş, yerine ferahlık vermiştir." [Rezîn ilâvesi, (Hadis Mecmau'z Zevaîd'de (10,136) mevcuttur. Hâkim'in Müstedrek'inde de (1,509) kaydedilmiş.][546]

AÇIKLAMA:

1-Bu rivâyet Teysir'de kaydedildiği şekliyle mevkuf hadis yâni İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh)'un şahsî sözü görünümündedir. Ancak hadis aslında merfudur. Mesela Müstedrek'in kaydettiği vechinde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sözü olduğu için sarih şekilde ifade edilmiştir.
2- "Kur'an'ı, kalbin baharı kılmasını" istemek, kalbin hoşlanacağı, ferahlık duyacağı, zevkle okuyacağı şey kılmasını taleb etmektir. Zîra kalb, baharda ferahlar, o mevsimden memnun kalır, ondan ayrılmak istemez.[547]

ONUNCU FASIL

HAFIZAYI GÜÇLENDİRME DUÂLARI

ـ1ـ عن ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُما قال:]جاء عَلِيُّ بْنُ أبِى طَالِبٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ إلَى النَّبِيِّ # فقَالَ: بِأبِى أنْتَ وَأُمِّي تَفَلَّتَ هذَا القُرآنُ مِنْ صَدْرِى فَمَا أجِدُنِى أقْدِرُ عَلَيْهِ، فقَالَ لَهُ رَسولُ اللهِ # يَا أبَا الحَسَنِ: أفَ أُعَلِّمُكَ كَلِمَاتٍ يَنْفَعُكَ اللهُ بِهِنَّ، وَيَنْفَعُ بِهِنَّ مَنْ عَلَّمْتَهُ، وَيَثْبُتُ مَا تَعَلَّمْتَ في

صَدْرِكَ؟ قَالَ أجَلْ يَارَسُولَ اللهِ فَعَلِّمْنِى؟ قَالَ: إذَا كَانَ لَيْلَةُ الجُمُعَةِ فَإنِ اسْتَطَعْتَ أنْ تَقُومَ في ثُلُثِ اللَّيْلِ اۖخِيرِ، فإنَّهَا سَاعَةٌ مَشْهُودَةٌ، وَالدُّعَاءُ فِيهَا مُسْتَجَابٌ، وَقَالَ أخِى يَعْقُوبُ لِبَنِيهِ سَوْفَ أسْتَغفِرُ لَكُمْ رَبِّى، يَقُولُ حَتَّى تَأتِيَ لَيْلَةُ الجُمُعَةِ، فَإنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فَفِى وَسَطِهَا فَإنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فَفِى أوَّلِهَا، فَصَلِّ أرْبَعَ رِكَعَاتٍ تَقْرَأُ في اۖولَى: بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ وَيس، وفي الثَّانِيَةِ: بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ وَحم الدُّخَانِ، وفي الثَّالِثَةِ: بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ وَالم تَنْزِيلُ السَّجْدَةِ، وَفي الرَّابِعَةِ: بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ، وَتَبَارَكَ المُفَصَّلَ، فإذَا فَرَغْتَ فَاحْمَدِ اللهَ تَعَالَى، وَأحْسِنِ الثَّنَاءَ عَلَيْهِ، وَصَلِّ عَلَىَّ وَأحْسِنْ، وَصَلِّ عَلَى سَائِرِ انْبِيَاءِ، وَاسْتَغْفِرْ لِلمُؤمنِينَ وَالمُؤمِنَاتِ، وَ"خْوَانِكَ الَّذِينَ سَبَقُوكَ بِا"يمَانِ، ثُمَّ قُلْ في آخِرِ ذلِكَ: اَللَّهُمَّ ارْحَمْنِى بِتَرْكِ المَعَاصِى أبَداً مَا أبْقَيْتَنِى وَارْحَمْنِى أنْ أتَكَلَّفَ مَاَ يَعْنِينِى وَارْزُقْنِى حُسْنَ النَّظَرِ فِيمَا يُرْضِيكَ عَنِّى. اَللَّهُمَّ بَدِيعَ السَّمَواتِ وَارْضِ يَاذَا الجَلِ وَا"كْرَامِ وَالْعِزَّةِ الَّتِى َ تُرَامُ. أسْألُكَ يَا اللهُ يَا رَحْمنُ بِجَلِكَ، وَنُورِ وَجْهِكَ أنْ تُلْزِم قَلْبِى حِفْظَ كِتَابِكَ كَمَا عَلَّمْتَنِى وَارْزُقْنِى أنْ أتْلُوَهُ عَلَى النَّحْوِ الَّذِى يُرْضِيكَ عَنِّى. اَللَّهُمَّ بَدِيعَ السَّمواتِ وا ۖرْضِ ذَا الجَلِ وَا"كْرَامِ والْعِزَّةِ التِى َ تُرَامُ أسْألُكَ يَا اللهُ يَا رَحْمنُ بِجَلِكَ، وَنُورِ وَجْهِكَ أنْ تُنَوِّرَ بِكِتَابِكَ بَصَرِى، وَأنْ تُطْلِقَ بِهِ لِسَانِى، وَأنْ تُفَرِّجَ بِهِ عَنْ قَلْبِى، وَأنْ تَشْرَحَ بِهِ صَدْرِى وَأنْ تَغْسِلَ بِهِ بَدَنِى فإنَّهُ َ يُعِينُنِى عَلى الْحَقِّ غَيْرُكَ وَ يُؤْتِينِيهِ إَّ أنْتَ، وَ حَوْلَ وَ قُوَّةَ إَّ بِاللهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ، يَا أبَا الحَسَنِ: تَفْعَلُ ذلِكَ ثَثَ جُمَعٍ، أوْ خَمْساً، أوْ سَبْعاً تُجَابُ بِإذْنِ اللهِ تَعَالى، والَّذِي بَعَثَنِى بِالْحَقِّ مَا أخْطَأَ مُؤمِناً قطُّ[.قَالَ ابن عباس:]فَوَ اللهِ مَا لَبِثَ عَلِىٌّ إَّ خَمْساً، أوْ سَبْعاً حَتَّى جَاءَ رسوُ ل اللهِ # في مِثْلِ ذلِكَ المَجْلِسِ، فقالَ يَا رسُولَ اللهِ: إنِّى كُنْتُ فِيمَا خََ آخُذُ إَّ أرْبَعَ آيَاتٍ أوْ نَحْوهنَّ، فَإذَا قَرَأتُهُنَّ عَلى نُفْسِى تَفَلَّتْنَ، وَإنِّى أتَعَلَّمُ اليَوْمَ أرْبَعِينَ آيَةً أوْ نَحْوَهَا، فإذَا قَرَأتُهَا عَلَى نَفْسِى، فَكَأنَّمَا كِتَابُ اللهِ بَيْنَ عَيْنَىّ، وَلَقَدْ كُنْتُ أسْمَعُ الحَدِيثَ، فإذَا رَدَّدْتُهُ تَفَلَّتَ، وَأنَا الْيَوْمَ أسْمَعُ اۖحَادِيث، فإذَا تَحَدَّثْتُ بِهَا لَمْ أخْرِمْ مِنْهَا، فَقَالَ # عِنْدَ ذلِكَ: مُؤمِنٌ وَرَبِّ الْكَعْبَةِ أبَا الحَسَنِ[. أخرجه الترمذى .

1. (1846)- Hz. İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Hz. Ali İbnu Ebî Tâlib (radıyallâhu anh) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek: "Annem ve bâbam sana kurban olsun, şu Kur'an göğsümde durmayıp gidiyor. Kendimi onu ezberleyecek güçte göremiyorum" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona şu cevabı verdi: "Ey Ebûl-Hüseyin! (Bu meselede) Allah'ın sana faydalı kılacağı, öğrettiğin takdirde öğrenen kimsenin de istifade edeceği, öğrendiklerini de göğsünde sabit kılacak kelimeleri öğreteyim mi?"

Hz. Ali (radıyallâhu anh): "Evet, ey Allah'n Rasûlü, öğret bana!" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber şu tavsiyede bulundu:

"Cuma gecesi (perşembeyi cumaya bağlayan gece) olunca, gecenin son üçte birinde kalkabilirsen kalk. Çünkü o an (meleklerin de hazır bulunduğu) meşhûd bir andır. O anda yapılan dua müstecabtır. Kardeşim Ya'kub da evlatlarına şöyle söyledi: "Sizin için Rabbime istiğfâr edeceğim, hele cuma gecesi bir gelsin." Eğer o vakitte kalkamazsan gecenin ortasında kalk. Bunda da muvaffak olamazsan gecenin evvelinde kalk. Dört rek'at namaz kıl. Birinci rek'atte, Fâtiha ile Yâsin sûresini oku, ikinci

rek'atte Fâtiha ile Hâmim, ed-Duhân sûresini oku, üçüncü rek'atte Fâtiha ile Eliflâmmîm Tenzîlü'ssecde'yi oku, dördüncü rek'atte Fâtiha ile Tebâreke'l-Mufassal'ı oku. Teşehhüdden boşaldığın zaman Allah'a hamdet, Allah'a senayı da güzel yap, bana ve diğer peygamberlere salât oku, güzel yap. Mü'min erkekler ve mü'min kadınlar ve senden önce gelip geçen mü'min kardeşlerin için istiğfat et. Sonra bütün bu okuduğun duaların sonunda şu duayı oku:
"Allahım, bana günahları, beni hayatta baki kıldığın müddetçe ebediyen terkettirerek merhamet eyle. Bana faydası olmayan şeylere teşebbüsüm sebebiyle bana acı. Seni benden râzı kılacak şeylere hüsn-i nazar etmemi bana nasîb et. Ey semâvât ve arzın yaratıcısı olan celâl, ikram ve dil uzatılamayan izzetin sâhibi olan Allahım. Ey Allah! ey Rahman! celâlin hakkı için, yüzün nuru hakkı için kitabını bana öğrettiğin gibi hıfzına da kalbimi icbâr et. Seni benden razı kılacak şekilde okumamı nasîb et. Ey semâvât ve arzın yaratıcısı, celâlin ve yüzün nuru hakkı için kitabınla gözlerimi nurlandırmanı, onunla dilimi açmanı, onunla kalbimi yarmanı, göğsümü ferahlatmanı, bedenimi yıkamanı istiyorum. Çünkü, hakkı bulmakta bana ancak sen yardım edersin, onu bana ancak sen nasib edersin. Herşeye ulaşmada güç ve kuvvet ancak büyük ve yüce olan Allah'tandır."
Ey Ebû'l-Hasan, bu söylediğimi üç veya yedi cuma yapacaksın. Allah'ın izniyle duana icâbet edilecektir. Beni hak üzere gönderen Zât-ı Zülcelâl'e yemin olsun bu duayı yapan hiçbir mü'min icâbetten mahrum kalmadı."
İbnu Abbâs (radıyallâhu anhüma) der ki: "Allah'a yemin olsun, Ali (radıyallâhu anh) beş veya yedi cuma geçti ki Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a aynı önceki mecliste tekrar gelerek:
"Ey Allah'ın Resûlü! dedi, geçmişte dört beş âyet ancak öğrenebiliyordum. Kendi kendime okuyunca onlar da (aklımda durmayıp) gidiyorlardı. Bugün ise, artık 40 kadar âyet öğrenebiliyorum ve onları kendi kendime okuyunca Kitabullah sanki gözümün önünde duruyor gibi oluyor. Eskiden hadisi dinliyordum da arkadan bir tekrar etmek istediğimde aklımdan çıkıp gidiyordu. Bugün hadis dinleyip sonra onu bir başkasına istediğimde ondan tek bir harfi kaçırmadan anlatabiliyorum.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu söz üzerine Hz.Ali (radıyallâhu anh)'ye: "Ey Ebû'l-Hasan! Kâbenin Rabbine yemin olsun sen mü' minsin!" dedi." [Tirmizî, Daavât 125, (3565).][548]

AÇIKLAMA:

Hadis sened yönüyle hasen olsa da, âlimler metin yönüyle şâz, garîp ve hattâ münker olduğunu söylemişlerdir.[549]

-2- وعن شداد بن أوس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]كَانَ رسولُ اللهِ # يُعَلِّمُنَا أنْ نَقُولَ في الصَّة: اللَّهُمَّ إنّى أسْألُكَ الثَّبَاتَ في ا'مْرِ، والْعَزِيمَةَ عَلى الرُّشْدِ، وَأسْألُكَ شُكْرَ نِعْمَتِكَ، وَحُسْنَ عِبَادَتِكَ، وَأسْألُكَ لِسَاناً صَادِقاً، وَقَلْباً سَلِيماً، وَأعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا تَعْلَمُ، وَأسْألُكَ مِنْ خَيْرِ مَا تَعْلَمُ، وَأسْتَغْفِرُكَ مِمَّا تَعْلَمُ[. أخرجه النسائى .

2. (1847)- Şeddâd İbnu Evs (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselem) namazda şu duayı okumamızı öğretiyordu:
"Allahım! Senden işte (dinde) sebat etmeyi, doğruluğa da azmetmeyi istiyorum. Keza nimetine

şükretmeyi, sana güzel ibadette bulunmayı taleb ediyor, doğruyu konuşan bir dil, eğriliklerden uzak bir kalb diliyorum. Allahım, senin bildiğin her çeşit şerden sana sığınıyorum, bilmekte olduğun bütün hayırları senden istiyorum, bildiğin günahlarımdan sana istiğfar ediyorum!" [Tirmizî, Daavât 22, (3404); Nesâî, Sehv 61.][550]

ONBİRİNCİ FASIL

GİYİNME VE YEMEK DUALARI

-1- عن الخدري رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]كَانَ النَّبِيُّ # إذَا اسْتَجَدَّ ثَوْباً قال: اَللَّهُمَّ لَكَ الحَمْدُ أنْتَ كَسَوْتَنِى هذَا، وَيُسَمِّيهِ: أسْألَكُ خَيْرَهُ وَخَيْرَ مَا صُنِعَ لَهُ، وَأعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهِ وَشَرِّ مَا صُنِعَ لَهُ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

1. (1848)- el-Hudrî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) elbiseyi yenilediği zaman şu duayı okurdu:Allahım! Hamd sanadır. -(giydiği şey ne ise) ismen söyleyerek- Bunu bana sen giydirdin. Bunun hayırlı olmasını, yapılış gayesine uygun olmasını diliyor, şerrinden ve yapılış gayesine uygun olmamasından da sana sığınıyorum." (Ebû Dâvud, Libas 1, (4020); Tirmizî, Libâs 29, (1767).][551]

AÇIKLAMA:

1- Rivâyetler, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yeni bir elbise giyeceği zaman bunu cumaya rastlattığını ve giyme sırasında dua okuduğunu gösterir. Şu halde bu dua onlardan biri olmaktadır.
2- Elbiseyi, Resûlullah'ın dua sırasında tesmiyesi, cinsini zikretmesidir. Meselâ yeni bir ayakkabı giymiş ise: "Allahım! Hamd sanadır. Bu ayakkabıyı bana sen giydirdin..." demesidir.
3- Giyilen şeyin hayrı onun hemen eskimeyip dayanıklı olmasıdır, temizliğidir, bir ihtiyaç için giyilmiş olmasıdır. "Yapılış gayesine uygun olması" şeklinde tercüme ettiğimiz cümle de elbise ne maksadla yapılmış ise onun hayrını, o maksada uygun kullanımını talep etmektedir. Mâlum olduğu üzere elbise, tesettürü sağlamak, sıcak ve soğuğa karşı korumak gibi maksadlarla yapılır. Şu halde, elbisenin bu hizmetlerinde hayırlı olması, yapılmış olduğu bu gâyeleri yerine getirmesi Allah'tan taleb edilmiş olmaktadır.
Elbiselerin bu gayelere uygun kullanımı bir bakıma kulluk ve ibadet vazifelerini hakkıyla yapmayı netice verir. Elbisenin şerri ve yapılış gayesine uygun olmayan kullanılış şerri de böylece anlaşılmış oluyor. Elbisenin haram olması, pis olması çabuk eskimesi, israf gösteriş, kibir, riya, tefâhur gibi kulluk edebine aykırı ve günah olan durumlara sebep olması, setrü'l-avreti yerine getirememesi, soğuk ve sıcağa karşı yeterli korunmayı sağlayamaması gibi akla gelebilecek çeşitli durumlar elbisenin şerri olarak değerlendirilebilir.
4-Hadis, yeni bir elbise giyerken Allah'a hamdetmenin müstehap olduğuna delâlet eder, Müstedrek'de gelen bir rivayet, bir veya yarım dinara aldığı elbiseyi giyen kimse hamdederse, Allah'ın giyer giymez onu mağfiret edeceğini haber verir.[552]

-2- وعن أبى أمامة قال:]لَبِسَ ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُما ثَوْباً جَدِيداً، فقَالَ: الحَمْدُ للهِ الَّذِى كَسَانِي مَا أُوَارِى بِهِ عَوْرَتِى، وَأتَجَمَّلُ بِهِ في حَيَاتِى، ثُمَّ قال: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ # يَقُولُ: مَنْ لَبِسَ ثَوْباً جَدِيداً فقَالَ ذلِكَ، ثُمَّ عَمَدَ إلَى الثَّوْبِ الَّذِي أخْلَقَ، فَتَصدَّقَ بِهِ كَانَ في كَنَفِ اللهِ وَحِفْظِهِ، وسَتْرِهِ حَيّاً وَمَيِّتاً[. أخرجه الترمذى .

2. (1849)- Ebû Ümâme (radıyallâhu anh) anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) yeni bir elbise giymişti ve şöyle dua etti: "Avretimi örtebileceğim ve hayatta güzellik sağlayabileceğim bir elbise giydiren Allah'a hamd olsun."
Sonra şunu söyledi: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı dinledim: "Kim yeni bir elbise giyer, böyle söyler, daha sonra da eskittiği elbiseyi tasadduk ederse, sağken de öldükten sonra da Allah'ın himâyesi, hıfzı ve örtmesi altında olur." [Tirmizî, Daavât 119, (3555); İbnu Mâce, Libâs 2, (3557).] [553]

-3- وعن أبى سعيد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]كَانَ النَّبىُّ # إذَا أكَلَ أوْ شَرِبَ قال: اَلْحَمْدُ للهِ الَّذِى أطْعَمَنَا وَسَقَانَا وَجَعَلَنَا مُسْلِمِينَ[.

3. (1850)- Ebû Saîd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bir şey yeyip içti mi şu duayı okurdu: "Bize yedirip içiren ve bizi Müslümanlardan kılan Allah'a hamdolsun." [Tirmizî, Daavât 75, (3453); Ebû Dâvud, Et'ıme 53, (3850); İbnu Mâce, Et'ıme 16, (3283).][554]

-4- وعن معاذ بن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قَالَ رسولُ اللهِ: مَنْ أكَلَ طَعَاماً فقَالَ: اَلْحَمْدُ للهِ الَّذِى أطْعَمَنِى هَذَا الطَّعَامَ وَرَزَقَنِيهِ مِنْ غَيْرِ حَوْلٍ مِنِّى، وَ قُوَّةٍ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ[. أخرجهما أبو داود والترمذي.وزاد أبو داود في الثاني:]وَمَنْ لَبِسَ ثَوْباً فقَالَ: اَلْحَمْدُ للهِ الَّذِى كَسَانِى هذَا وَرَزَقَنِيهِ مِنْ غَيْرِ حَوْلٍ مِنِّى، وَ قُوَّةٍ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَمَا تَأخَّرَ[.

4. (1851)- Muâz İbnu Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim bir şey yer ve: "Bana bu yiyeceği yediren ve tarafımdan hiçbir güç ve kuvvet olmadan bunu bana rızık kılan Allah'a hamdolsun" derse geçmiş günahları affolunur" dedi." [Ebû Dâvud, Libâs 1, (4023); Tirmizî, Da'avât 75, (3454); İbnu Mâce, Et'ime 16, (3285).]
Ebû Dâvud'un rivayetinde şu ziyâde var: "Kim bir elbise giyer ve: "Bunu bana giydirip, tarafımdan bir güç ve kuvvet olmaksızın beni bununla rızıklandıran Allah'a hamdolsun" derse geçmiş ve gelecek günahları affedilir."[555]

-5- وعن معاذ بن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قالَ النَّبيُّ #: إنَّ اللهَ لَيَرْضَى عَنِ الْعَبْدِ أنْ يَأكُلَ

ا‘كْلَةَ فَيَحْمَدَهُ عَلَيْهَا، أوْ يَشْرَبَ الشَّرْبَةَ فَيَحْمَدَهُ عَلَيْهَا[. أخرجه مسلم والترمذي .

5. (1852)- Muâz İbnu Enes (radıyallâhu anh) der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Muhakkak ki Allah, kulun bir şey yiyip hamdetmesinden veya bir şey içip hamdetmesinden râzı olur." [Müslim, Zikr 89, (2734); Tirmizî, Et'ime 18, (1817).]

6- وعن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]أكَلَ النَّبىُّ # عِنْدَ سَعْدِ ابْنِ عُبَادَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خُبْزاً وَزَيْتاً، ثُمَّ قَالَ: أفْطَرَ عِنْدَكُمُ الصَّائِمُونَ، وَأكَلَ طَعَامَكُمُ ا‘بْرَارُ، وَصَلَّتْ عَلَيْكُمُ المَئِكَةُ[أخرجه أبو داود.وله في أخرى عن جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]صَنَعَ أبُو الْهَيْثَمِ طَعَاماً، فَدَعَا رَسُولَ اللهِ # وَأصْحَابَهُ، فَلَمَّا فَرَغُوا قالَ: أثِيبُوا أخَاكُمْ قَالُوا: وَمَا إثَابَتُهُ؟
قال: إنَّ الرَّجُلَ إذَا دُخِلَ بَيْتُهُ، وَأكِلَ طَعَامُهُ، وَشُرِبَ شَرَابُهُ، فَدَعَوْا لَهُ فذلِكَ إثَابَتُهُ[.»ا“ثابَةُ« الجزاء .

6. (1853)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Sa'd İbnu Ubâde'nin yanında ekmek ve zeytinyağı yemişti. Sonunda şöyle bir dua buyurdu:
"Yanınızda oruçlular yemek yesin, yemeğinizden ebrarlar yesin, üzerinize melekler dua etsin." [Ebû Dâvud, Et'ime 55, (3854).]
Ebû Dâvud'un Hz. Câbir (radıyallâhu anh)'den kaydettiği diğer bir rivâyette şöyle denir:
"Ebû'l-Heysem bir yemek hazırladı, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ve Ashâbın ı(radıyallâhu anhüm) dâvet etti. Hz. Peygamber yemekten kalkınca: "Kardeşinizi mükâfaatlandırın!" buyurdu. Ashâb: "Mükâfaatı da ne?" diye sordular. Efendimiz: "Kişinin evine girilip yemeği yendi, içeceği içildi mi ev sâhibi için dua edilir. İşte bu onun mükâfaatıdır" cevabını verdi."[556]

AÇIKLAMA:

1- Bâzı rivâyetler yukarıdaki duanın Sa'd İbnu Muâz'ın evinde geçtiğini belirtir. Bu, vak'anın iki sefer cereyanına delil olabilir.
2- Dua cümlesi olarak tercüme ettiğimiz hadis, aslında ihbar cümlesi gibidir. Ancak Münavî'nin de belirttiği üzere, ev sâhibine mükâfaat mânası, dua cümlesi ile gerçekleştir.
3- Bu hadis, yemeğe dâvet edilen kimsenin, yemekten sonra ev sâhibi için dua etmesinin müstehab olduğuna delildir.

ONİKİNCİ FASIL

KAZAYI HACET DUASI

1- عن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]كَانَ رسولُ اللهِ # إذَا دَخَلَ الخَ‘ءَ لِقَضَاءِ الحَاجَةِ يَقُولُ: اَللَّهُمَّ إنِّى أعُوذُ بِكَ مِنَ الخُبُثِ وَالخَبَائِثِ[. أخرجه الخمسة.»الخُبُثُ« بضم الباء جمع خبيث.»والخَبَائِثُ« جمع خبيثة، والمراد بهما ذكور شياطين الجنّ وا“نس وإناثهم .

1. (1854)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kazâyı hâcet için helâya girdiği zaman şu duayı okurdu:
"Allahümme innî eûzu bike mine'lhubsi ve'lhabâis. (Allahım, pislikten ve (cin ve şeytan gibi) kötü yaratıklardan sana sığınırm." [Buhârî, Vudû 9, Da'avât 15; Müslim, Hayz 122, (375); Tirmizî, Tahâret 4, (5); Ebû Dâvud Tahâret 3, (4,5); Nesâî, Tahâret 18, (1, 20).][557]

-2- وعن عائشة رَضِـيَ اللهُ عَنْها قالت:]كَانَ النَّبيُّ # إذَا خَرَجَ مِنَ الخَءِ قالَ غُفْرَانَكَ[. أخرجه أبو داود والترمذي.وله في أخرى عن عليّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قالَ رسولُ اللهِ # سِتْرُ مَا بَيْنَ أعْيُنِ الجِنِّ وَعَوْرَاتِ بَنِى آدَمَ إذَا دَخَلَ أحَدُهُمُ الخَءَ أنْ يَقُولَ: بِسْمِ اللهِ[.»الغُفْرَانُ« مصدر ونصبه بإضمار أطلب وأستغفر لقصور الشكر عن بلوغ هذه النعمة، وقيل: استغفر من تركه ذكر الله سبحانه مدة لبثه على الخء ‘نه كان يترك ذكر الله إ عند قضاء الحاجة، فرأى ذلك تقصيراً فتداركه باستغفار .

2. (1855)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) helâdan çıkınca: "Gufrâneke (affını taleb ediyorum)" derdi. "[Ebû Dâvud, Tahâret 17, (30); Tirmizî, Tahâret 5, (7); İbnu Mâce, Tahâret 10, (300).]
Tirmizî'nin Hz. Ali'den kaydettiği diğer bir rivâyette şöyle denir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Helâya girdiği zaman insanoğlunun avretleri ile cinnîlerin gözleri arasındaki perde, kişinin "bismillah" demesidir."[558]

AÇIKLAMA:

1-Gufrâneke: Gufrân, tıpkı mağrifet gibi mastardır. Örtmek, affetmek, bağışlamak mânasına gelir. Sondaki ke zamirdir. Öyleyse senin örtmen, bağışlaman demek olur. Ancak mânanın bütünleşmesi için bir fiil takdiri gerekmektedir: اَطْلُبُ غُفْرَانَكَ Yâni "senin bağışlamanı taleb ediyorum."2-Helâdan çıkarken mağfiret talebetmenin sebebine gelince şârihler iki ihtimal beyan eder:
a) Bu esnada zikrullahın terkedilmiş olmasından.
b) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), kişinin, gıdayı alıp menfaatini te'min ve fuzûliyâtı kolayca atması gibi fevkalâde hayatî nimetlerin şükrünü ödemideki aczi sebebiyle mağfiret dilemiştir. Böylece nimete karşı şükür vazîfesini mağfiret dileyerek yerine getirmiş olmaktadır. Bu ihtimal daha kavî gözükmektedir.
3-Bu makamda, okunacak başka merfu dualar da rivâyet edilmiştir: اَلْحَمْدُلِلّهِ الَّذِى اَذْهَبَ عَنِّى اْ'ذَى وَعَافَانِى (Ezâyı giderip âfiyet veren Allah'a hamdolsun) veya, اَلْحَمْدُلِلّهِ الَّذِى اَحْسَنَ اِلَىَّ فِى اَوَّلِهِ وَآخِرِهِ (Gıdamızın evvelinde de sonunda da bize ihsanda bulunan Allah'a hamdolsun) veya: اَلْحَمْدُلِلّهِ الَّذِى اَذَاقَنِى لَذَّتَهُ وَاَبْقَى فيَّ قُوتَهُ وَاَذْهَبَ عَنِّى اَذَاهُ (Lezzetini bana tattırıp, gıdasını bende bırakıp sonra da ezâsını benden gideren Allah'a hamdolsun.)"Bu rivâyetlerden sıhhatçe en

üstün olanı sadedinde olduğumuz Hz. Âişe hadisidir. Resûlullah'ın farklı zamanlarda bu duaların hepsiyle dua etmiş olması mümkündür.[559]

ONÜÇÜNCÜ FASIL

MESCİDE GİRİŞ-ÇIKIŞ DUALARI

-1- عن فاطمة بنت الحسين بن عليّ عن جدتها فاطمة الكبرى رَضِيَ اللهُ عَنْهما قالت:]كَانَ رسولُ الله # إذَا دَخَلَ المَسْجِدَ صَلَّى عَلى مُحَمَّدٍ # وَقَالَ: رَبِّ اغْفِرْ لِى ذُنُوبِى، وَافْتَحْ لِى أبْوَابَ رَحْمَتِكَ، وَإذَا خَرَجَ صَلَّى عَلَى مُحَمَّدٍ # وَقالَ اغْفِرْ لِى ذُنُوبِى، وافْتَحْ لِى أبْوَابَ فَضْلِكَ[. أخرجه الترمذي .

1. (1856)- Fâtıma Bintu'l-Hüseyin İbni Ali, büyükannesi Fâtımatu'l-Kübrâ (radıyallâhu anhâ)'dan naklen anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) mescide girdiği zaman Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'e salât (dua) okur, sonra da: "Rabbim! günahımı affet, rahmet kapılarını bana aç" derdi, Çıkarken de yine Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'e salât okur, sonra da: "Rabbim! günahımı affet, lütuf kapılarını benim için aç" derdi". [Tirmizî, Salât 234, (314).][560]

AÇIKLAMA:

1- Fâtımatu'l-Kübrâ, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kızı Fâtımatu'z-Zehrâ (radıyallâhu anhâ)'dır. Hz. Ali efendimizin zevcesi ve Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'in vâlideleridir (radıyallâhu anhüm ecmain). Hz. Ali ile hicretin ikinci yılında evlenmiş, Resûlullah'ın vefatından altı ay kadar sonra 20 yaşlarında iken vefat etmiştir.
2- Aliyyu'l-Kârî, Mirkât'da, mescide giriş duasının tam içeri girmeden önce veya girdikten sonra okunmuş olma ihtimalinden bahseder, "Önce olması daha kuvvetlidir" der.
3- Dikkat edilirse, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendi kendisine salât okuyarak ta'zîmde bulunmuştur. Bu, başkalarının Zât-ı Muhammediye karşısındaki vecibelere onun da tâbi olduğunu gösterir. Ümmet O'nun (aleyhissalâtu vesselâm) peygamber olduğuna inanmakla mükellef olduğu gibi, O da bununla mükelleftir. Bazı rivâyetlerde Resûlullah, "İslam'a ilk iman eden benim" buyurur.
Ümmete terettüp eden bir diğer vecîbe Zât-ı Muhammediye'ye hürmet ve saygıdır ve bunu çokça salât ve selâm okuyarak ifâde etmektir. Şu halde bu vecîbeye kendisi de tâbidir ve bu hususta da bizzat örnek olarak ümmetine tâlimde bulunacaktır. Burada onu görmekteyiz. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Zât-ı Muhammediye'ye salât u selam okumaktadır.
4-Şârih Tîbî mescide girerken rahmet, mescidden çıkarken fazl (lütuf) taleb edilmiş olmasında şöyle bir incelik sezer: "Mescide giren kimse Allah'ın sevabına ve cennetine yaklaştıran bazı şeylerle meşgul olur, öyle ise rahmeti zikretmek daha münâsiptir. Mescidden çıkınca da helal rızık talebiyle meşgul olur, bu sebeple de Allah'ın fazlını (lütfunu) zikretmek münâsip düşer. Nitekim âyet-i kerîmede: فَانْتَشِرُوا في اَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللّهِ "Cuma namazını kılınca yeryüzüne dağılın ve Allah'ın fazlından arayın" (Cum'a 10) buyurulmuştur."[561]

ONDÖRDÜNCÜ FASIL

HİLALİ GÖRÜNCE OKUNACAK DUÂ

-1- عَنْ طلحة بن عبيداللّه رَضِىَ اللّه عنه قال:]كَانَ رَسُولُ اللهِ # إذَا رَأى الْهِلَ قَالَ: اَللَّهُمَّ اَهِلَّهُ عَلَيْنَا بِالْيُمْنِ وَاِيمَانِ، وَالسَّمَةِ وَاِسَّمِ رَبِّى ورَبُّكَ اللّه[. أخرجه الترمذي .

1. (1857)- Talha İbnu Ubeydillah (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hilâli görünce şu duayı okurdu: "Allahım, Ay'ın hilâl devresini bize bereketli, imanlı, selâmetli ve İslâm üzere geçir. (Ey hilâl) benim de senin de Rabbin Allah'tır." [Tirmizî, Daavât 52, (3447).][562]

AÇIKLAMA:

1-Hilâl, ayın geçirdiği safhalardan bir safhanın adıdır. Ay'ın ufukta belirmesinin ilk gecesiyle, ikinci ve üçüncü gecelerine denir. Dördüncü geceden itibâren kamer denir.
2- Hadiste talep edilen yümn, dilimizde uğur, bereket, hayır mânalarına gelir. Uğur, zıddı olan uğursuzluk inancını hatırlattığı ve bunun da dinimizde yeri olmadığı için bereket'le tercümesini daha uygun bulduk. Mamafih, bazı nüshalarda "yümn" yerine emn gelmiştir. Bu da emniyet (güven) demektir. Emniyet duygusunun huzurlu bir hayat için ne kadar ehemmiyet arzettiği îzah gerektirmeyecek kadar açık bir durumdur.
3-Hadisin Arapça metnini lügavî aslına muvafık olarak şöyle tercüme edebiliriz: "Allahım, bizler (bâtınan) emniyet ve iman üzere, (zâhiren de) selâmet ve İslâm üzere olduğumuz halde ayı üzerimize doğdurt."
4-Bâzı âlimlerimize göre, emniyet ve selâmetin zikri ile her çeşit zararlı şeylerin def'i; keza iman ve İslâm'ın zikri ile de pek beliğ ve pek veciz bir sûrette her çeşit menfaatin celbedilmesi taleb edilmiş olmaktadır.
5- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in emniyet ve iman talebinde hilâli vesile yapması onun şe'ninin büyüklüğüne delâlet eder. Ona teveccüh ederek: "Senin de benim de Rabbimiz Allah'tır sözü, bir kısım insanların, hâdisâtın cereyanında felek adı altında gök cisimlerine tesir izâfe etmelerini reddir. Bilindiği üzere günümüzde bile, yıldız falı adı altında, hâdisât üzerinde yıldızların ve burçlar denen yıldız kümelerinin tesirleri hususlarında pek bâtıl sözler mevcuttur. Görüldüğü üzere İslam, yıldızların insanlara en yakın olan, geceleri aydınlatma ve yılın ay ve günlerini hesaplamada sunduğu takvimli hizmeti gibi hizmetlerde insanların hayatını tanzimde oynadığı pek belirgin ve inkarı gayr-ı kâbil role sahip olan Ay'a da, "seni de bizi de yaratan Allah'tır" cümlesi ile hem cahiliye devrinde bir kısım insanlarda görülen Ay ve Güneş'e tapma sapıklığına ve hem de yıldızlarla ilgili başkaca bâtıl inançlara hâtime çekmiştir. Varlığını başkasından alan, keyfine göre bir başkasına tesir edemez, tasarrufta bulunamaz. Şâyet bir te'siri, bir hizmeti varsa bu, onu yaratandan gelmektedir. Hakikî te'sir O'na (celle celâluhû) âittir.
İslâm'ın tevhid inancı, her çeşit tesir ve icraatın Allah'tan geldiğini takrir eder. Resûlullah, ay doğduğu zaman okunacak duada bile bunun tesbit ve takrîrine ehemmiyet vermiştir. Bütün bu gayrete

rağmen, günümüzde bile, hâlâ yıldızın tesirine inanan, yıldız falıyla vakit geçiren Müslümanların varlığı, üzüntü ile karşılanacak bir durumdur.[563]

ـ2ـ وعن قتـادة رَضِـيَ اللهُ عَنْهُ:]أنَّهُ بَلَّغَهُ أنَّ النَّبِىَّ # كـانَ إذَا رَأى الهِـلَ قالَ: هَلُ خَيْرٍ وَرشْدٍ ثَثَ مَرَّاتٍ، آمَنْتُ بِاللّهِ الَّذِى خَلَقَكَ ثَثَ مَرَّاتٍ، ثُمَّ يَقُولُ: اَلْحَمْدُ للّهِ الَّذِى ذَهَبَ بِشَـهْرِ كَـذا، وَجَاءَ بِشَـهْرِ كَذَا[. أجرجه أبو داود.وفي رواية له عنه قال:]كانَ رسولُ اللّهِ # إذَا رَأى الهِلَ صَـرَفَ وَجْهَهُ عَنْهُ[.

2. (1858)- Katâde (rahimehullah)'ye ulaştığına göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hilâli görünce şu duayı okurmuş: "Hayırlı ve istikametli bir hilal (devresi diliyorum.)"
Bunu üç kere söyledikten sonra, "Seni yaratan Allah'a inandım."Bunu da üç kere tekrar ettikten sonra: "... Ayını çıkarıp ... Ayını getiren Allah'a hamdolsun" dermiş." [Ebû Dâvud, Edeb 111 (5092).]
Ebû Dâvud'un yine Katâde'den kaydrettiği bir diğer rivâyetinde: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), hilâli görünce yüzünü ondan çevirirdi" denmektedir.[564]

AÇIKLAMA:

1-Hilâl devresinin hayırlı ve istikametli (rüşd üzere) olmasını dilemek, Allah'a ibâdetle geçmesini dilemektir. Hacc mîkatı, Ramazan orucunun başı vs. hilâl devrelerine rastlamaktadır.
2-Rivâyet, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ayları ismen zikrettiğini göstermektedir. Meselâ "Cemâziyelevvel'i çıkarıp Cemaziyelâhir'i getiren Allah'a hamdolsun" demek gibi.
3-Ebû Dâvud'un ikinci rivâyetinde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hilâli görünce yüzünü çevirdiği ifâde edilmektedir. Münâvî, bu hadîsi açıklarken şu izahı sunar: "Bu çevirme, hilâlin şerrinden çekinmek içindir. Zîra, Tirmizî'nin kaydettiği üzere, Hz. Âişe'ye Resûlullah: اَسْتَعِيذِى بِاللّهِ مِنْ شَـرِّهِ فإنَّهُ الْغَاسِقُ اِذَا وَقَبَ "Ey Âişe, onun şerrinden Allah'a sığın, zîra o, battığı zaman (Felak sûresinde haber verilen) elgâsık'tır"[565] demiştir. Yahut da Resûlullah'ın ondan yüzünü çevirmesinin hikmeti, cedd-i emcedi Hz. İbrahim (aleyhisselam)'in َ أُحِبُّ اŒفِلِينَ "Batan şeyleri sevmem" (En'am 76) sözüne meyletmektir.
4-Son olarak, hadislerin sıhhat durumuna temas edelim. Ebû Dâvud, hadisleri "Kişi hilâli görünce ne demelidir?" başlığını taşıyan bir bâbta kaydettikten sonra şunu söyler: "Bu bâbta Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan sahih müsned (muttasıl) bir hadis gelmemiştir." Katâde'den kaydedilenler mürseldir, yâni senedlerinde kopukluk vardır. Zîra Katâde, Tâbiîn'dendir, sahâbe değildir, kimden işittiğini de tasrîh etmemiştir.Ancak İbnu Hacer, Katâde'nin mürseline Müsedded'in Müsned-i Kebîr' inde -yine mürsel olan- bir şâhid bulduğunu, Ebû Nuaym'da da mevsûl (senedinde kopukluk olmayan) bir şâhid bulduğunu belirtir.[566]

ÇIKINCA OKUNACAK DUA

-1- عن بـان عمر رَضِـيَ اللهُ عَنْهُمـا قال:]كانَ رسولُ اللهِ # إذَا سَـمِعَ الرَّعْدَ وَالصَّوَاعِقَ قال: اللَّهُمَّ َتَقْتُلْنَا بِغَضْبِكَ، وَ تُهْلِكْنَا بِعَذَابِكَ، وَعَافِنَا قَبْلَ ذلِكَ[. أخرجه الترمذي .

1. (1859)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhüma) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) gök gürleyip, şimşek çakınca şu duayı okurdu: "Allah'ım bizi gadabınla öldürme, azabınla da helâk etme, bu (azabı)ndan önce bize afiyet (içinde ölüm) ver." [Tirmizî, Daavât 51, (3446).][567]

AÇIKLAMA:

1- Gök görültüsü diye tercüme ettiğimiz Ra'd, Arapça'da bulutlardan gelen sese dendiği gibi bulutlara müvekkel olan meleğin de adıdır. İmam Şâfiî (rahimehullah)'nin Mücâhid'den naklettiğine göre, "Ra'd bir melek olup berk (şimşek), onun kanatlarıdır, bulutları bu kanatlarla sevketmektedir." Şâfiî hazretleri ilâveten: "Mücâhid'in sözü Kur'an'ın zâhirine ne kadar da uyuyor" demiştir. Begavî, müfessirlerin çoğunluk itibâriyle: "Ra'd bir melektir, bulutları sevkeder, işitilen ses de onun tesbîhidir" dediklerini nakleder. Meseleye temas eden âyet şöyle: "O, size korku ve ümid salarak şimşeği gösteren (yağmurla ağırlamış) yüklü bulutları peydâ edendir. Ra'd (gökgürültüsü) O'nu (yani Allah'ı) hamd ile, melekler de O'ndan korkusuna tesbih ederler. O, yıldırımlar gönderip onunla kimi dilerse çarpar, öldürür" (Ra'd 12-13).
2- Şimşek diye tercüme ettiğimiz kelime sevâik'dir. Sâika'nın cem'idir. Sâika'yı bâzı âlimler şiddetli gök gürültüsü ile yere düşen ateş parçası diye tefsîr etmişlerdir. Dilimizde buna yıldırım denir. Bâzı âlimler azab çığlığı (sayhatu'l-azab) olarak açıklamışlardır. Son derece şiddetli gök gürültüsüne de böylece sâika denmiş olmaktadır.
3-Resûlullah gök gürültüsü, şimşek gibi tabiî hadiseler karşısında: "Bizi gadabınla öldürme, azabınla helâk etme..." diyerek, Cenab-ı Hakk' ın geçmiş milletlere bu yollarla inmiş olan cezalarını hatırlatmış ve ümmeti tarafından hatırlanmasını istemiştir. Âd, Semûd ve Hz. Nuh kavimlerine inmiş olan bu çeşit belaların hatırlanmasında ibretler, pek çok nefislerin alacağı dersler vardır.[568]

-2- وعن عائشـة رَضِـيَ اللهُ عَنْها قالت:]كانَ رسُولُ اللهِ # إذَا رَأى نَاشِـئاً في أُفقِ السَّمَاءِ تَرَكَ الْعَمَـلَ، وَإنْ كَـاَنَ في صَـةٍ خَفَّفَ، ثُمَّ يَقُولُ: اللَّهُمَّ إنِّى أعُوذُ بِكَ مِنْ شَـرِّهَا، فَإنْ مُطِرَ قال: اللَّهُمَّ صَيِّباً هَنِيئاً[. أخرجه أبو داود.و»النَّاشِئُ« السحاب، و»الصَّيِّبُ« المدرار .

2. (1860)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ufuk-ı semâda bir bulut belirtisi gördü mü işi terkeder, namazda idiyse kısa keser ve şu duayı okurdu: "Allah'ım, bunun şerrinden sana sığınırım." Yağmur başlarsa: "Allah'ım, bol yağmur, faydalı yağmur (ver)" derdi." [Ebû Dâvud, Edeb, 113, (5099); İbnu Mâce, Dua 21, (3889).][569]

-3- وعن عائشـة رَضِـيَ اللهُ عَنْها قالت:] كانَ رسولُ اللهِ # إذَا عَصَـفَتِ الرِّيحُ قالَ: اللَّهُمَّ إنِّى أسْألُكَ خَيْرَهَا وَخَيْرَ مَا فِيهَا وَخَيْرَ مَا أُرْسِلَتْ بِهِ، وَأعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا وَشَرِّ مَا فِيهَا وَشَرِّ مَا

أَرْسِلَتْ بِهِ]. أخرجه الشيخان هكذا والترمذي .

3. (1861)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) rüzgâr estiği zaman şu duayı okurdu: "Allah'ım, senden bunun hayrını ve bunda olan (menfaatların da) hayrını ve bunun gönderiliş maksadındaki hayrı da istiyorum. Bunun şerrinden, bunda olanın şerrinden, bununla gönderilen şeyin şerrinden de sana sığınıyorum." [Buhârî, Bed'ül-Halk 5, Tefsîr, Ahkâf 2, Edeb, 68; Müslim, İstiskâ 14, (899); Tirmizî, Daavât 50, (3445).][570]

AÇIKLAMA:

Bu hadisin Müslim ve Buhârî'de bir çok vechi yer alır. Bazı vecihleri bir kısım ziyâdeler ihtivâ eder. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın rüzgâr esme veya bulut görme ânında davranışını daha yakından görmek için Müslim'in bir rivâyetinde yukarıda kaydettiğimiz kısmın devamı mahiyetinde olan bir ziyâdeyi kaydetmek isteriz: "... Gök yağmur bulutları ile dolup fırtına ve şimşeklerle kaynaşmaya başladı mı rengi değişirdi. (Artık bir huzursuzluk onu kaplar, bu sebeple yerinde duramaz) bir girer bir çıkar, bir ileri bir geri gider, gelirdi. Yağmur başlayınca rahatlar, huzursuzluğu artık açılırdı. Ben bu hâli, yüzünden anlardım." Hz. Âişe der ki: "Bir seferinde bunun sebebini sordum. Bana: "Ey Âişe, dedi, bu semada beliren şey belki de Ad kavminin şu sözleriyle ifâde ettikleri belanın gelişidir: "O azabın yayılarak vâdilerine doğru yöneldiğini gördüklerinde "Bu yaygın bulut bize yağmur yağdıracaktır" dediler" (Ahkâf 24-25).[571]

4- وله عن أبيّ بن كعب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ :]أنَّ النبىَّ # قالَ : َ تَسُبُّوا الرِّيحَ، فَإنْ رَأيْتُمْ مَا تَكْرَهُونَ، فَقُولُوا: اَللَّهُمَّ إنَّا نَسْألُكَ مِنْ خَيْرِهَا]. الحديث.»عَصَفَتِ الرِّيحُ« إذَا اشتد هبوبها .

4. (1862)- Yine Tirmizî'de Übey İbnu Ka'b (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Rüzgâra küfretmeyin. Hoşunuza gitmeyen bir rüzgar görünce: "Allah'ım, senden bunun hayrını taleb ediyorum" deyin." [Tirmizî, Fiten 64, (2253).][572]

AÇIKLAMA:

1-Rüzgâra küfretme yasağı, rüzgârın me'mur olmasındandır, me'mur ise mâzurdur. Nitekim aynı mevzûda İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'tan gelen bir rivâyette şöyle buyurulmuştur: َ تَلْعَنُوا الرِّيحَ فإنَّهُ مَأمُورَةٌ Ayrıca, kim bir şeye lânet eder, lânet ettiği şey de lânete lâyık olmazsa, lânet, yapana rücu eder.2- Ebû Hüreyre'den Ahmed İbnu Hanbel'in kaydettiği bir rivâyette:

َ تَسُبُّوا الرِّيحَ فإنَّهَا مِنْ رَوْحِ اللهِ تَعالى تَأتِى بِالرَّحْمَةِ وَالعَذَابِ ولكِنْ سَلُوا اللَّهَ مِنْ خَيْرِهَا وَتَعَوَّذُوا بِاللّهِ مِنْ شَرِّهَا "Rüzgâra sövmeyin, Zîra o, Allah'ın rahmetindendir. Rahmet ve azabı getirir. Ancak Allah'tan onun hayır getirmesini taleb edin. Şerr getireninden de Allah'a sığının"

buyurulmuştur.
3-Rüzgârın getirdiği rahmet yağmur, temiz hava, rahatlk vs.'dir. Bitkilerin döllenmelerindeki hizmeti ise eskiden beri bilinen bir başka rahmetidir. Bu sebeple döllenmeyi sağlayan rüzgâra levâkıh denmiştir.
Şâfiî hazretleri şöyle demiştir: "Rüzgâra küfretmek câiz değildir. Zîra o, Allah'ın mûti bir mahlûkudur ve Allah'ın askerlerinden bir askeridir. Dilerse onu rahmet kılar, dilerse bela kılar." Şâfiî merhumun naklettiği bir rivâyete göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir kimse gelip fakirlikten şikayet edince ona: "Herhalde sen rüzgâra küfretmişsin" buyurur.
Bazı İslam âlimleri rüzgârdaki hayrın büyüklüğünü belirtme sadedinde: "Eğer rüzgar estirilmeyecek olsa arzla semâ arası kokuşur kalır" demiştir.[573]

ONALTINCI FASIL

AREFE GÜNÜ VE KADİR GECESİ DUASI

-1- عن عمرو بن شعيب عن إبيه عن جده رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قالَ النبيُّ # أفْضَلُ الدُّعَاءِ دُعَاءُ يَوْمِ عَرَفَةَ، وَأفْضَلُ مَا قُلْتُ أنَا وَالنَّبِيُّونَ مِنْ قَبْلِى َ إلَهَ إَّ اللهُ وَحْدَهُ َ شَرِيكَ لَهُ، لَهُ المُلْكُ، وَلَهُ الحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيءٍ قَدِيرٌ[.أخرجه مالك عن طلحة بن عبيد الله بن كريز إلى قوله شريك له. والترمذي عن عمرو بتمامه .

1. (1863)- Amr İbnu Şuayb an Ebîhi an Ceddihî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Duaların en faziletlisi arefe günü yapılan duadır. Ben ve benden önceki peygamberlerin söyledikleri en faziletli söz, lâ ilâhe illallahu vahdehu lâ şerîke leh lehü'lmülkü ve lehü'lhamdü ve hüve alâ külli şey'in kadîr. (Allah'tan başka ilah yoktur, O tektir, O'nun ortağı yoktur, mülk O'nundur, hamd O'na aittir. O, herşeye kâdirdir) sözüdür." [Muvatta, Kur'ân 32, (1, 214, 215); Tirmizî, Da'avât 133, (3579).][574]

-2- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ: إنْ وَافَقْتُ لَيْلَةَ الْقَدْرِ مَا أدْعُوا بِهِ؟ قَالَ: قُولِى اللَّهُمَّ إنَّكَ عَفُوٌّ تُحِبُّ الْعَفْوَ فَاعْفُ عَنِّى[. أخرجه الترمذي وصححه.الفصل السابع عشر: في دعاء العطاس

2. (1864)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü, dedim, şâyet Kadir gecesine tevâfuk edersem nasıl dua edeyim?" Şu duayı okumamı söyledi:
"Allahümme inneke afuvvun, tuhibbu'l-afve fa'fu annî. (Allahım! Sen affedicisin, affi seversin, beni affet." [Tirmizî, Da'avât 89, (3508).][575]

ONYEDİNCİ FASIL

HAPŞIRANIN DUASI

-1- عن عامر بن ربيعة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]عَطَسَ رَجُلٌ في الصَّةِ خَلْفَ رَسُولِ اللهِ # فقَالَ: اَلْحَمْدُ للهِ حَمْداً كَثِيراً طَيِباً مُبَارَكاً فِيهِ حَتَّى يَرْضى رَبُّنَا، وَبَعْدَ مَا يَرْضى مِنْ أمْرِ الدُّنْيَا وَاŒخِرَةِ، فَلَمَّا انْصرَفَ # قَالَ: مَنِ القَائِلُ اَلْكَلِمَةَ، فَسَكَتَ الرَّجُلُ، ثُمَّ قَالَ: مَنِ القَائِلُ الكَلِمَةَ، فَسَكَتَ الرَّجُلُ، ثُمَّ قَالَ: مَنِ القَائِلُ الكَلِمَةَ، فَإنَّهُ لَمْ يقُلْ بَأساً، فقَالَ: أنَا ، وَلَمْ أُرِدْ بِهَا إَّ الخَيْرَ. قَالَ مَا تَنَاهَتْ دُونَ عَرْشِ الرَّحْمنِ تَعَالى[. أخرجه أبو داود

1. (1865)- Âmir İbnu Rebîa (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın arkasında namaz kılan birisi, namazda hapşırdı ve şu duayı okudu: "Mübarek (hayrı bol), ihlaslı ve çok hamdle Allah'a hamdederiz, tâ Rabbimiz razı oluncaya kadar; dünya ve âhiret işindeki rızasından sonra da (hamdimize devam ederiz)." Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namazdan çıktıktan sonra: "Namazda dua okuyan kimdi?" diye sordu. Ancak okuyan kişi sükût etti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tekrar sordu:
"Duayı kim okudu? Zîra fena bir şey söylemedi." Bunun üzerine adam: "Bendim, bu dua ile sâdece hayır murad ettim" dedi. Efendimiz:
"(Duanız) Rahman'ın Arşına kadar yükseldi" buyurdu." [Ebû Dâvud, Salât 121, (770, 774); Tirmizî, Salât 296, (404); Buhârî, Ezan 115, (muhtasaran); Muvatta, Kur'an 25, (1, 212); Nesâî, İftitah 112 (2, 196).][576]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, görüldüğü üzere birçok vecihte büyük muhaddislerce rivâyet edilmiştir. Kıraat dışı okunan bu dua rivayetten rivayete farklılıklar, ziyâdeler ve noksanlar taşır. Nitekim Buhârî ve Muvatta'nın rivayetlerinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Bu duayı yazmada öncelik kazanmak için otuz küsür melek yarış yaptı" buyurmuştur. Tirmizî'nin rivayetinde, Resûlullah üç sefer, "Bu kelimeleri kim söyledi?" diye sormuş, üçüncüde Rifâa İbnu Râfiî (radıyallâhu anh), "Bendim" demiş, Resûlullah bir kere daha tekrarlattıktan sonra: "Otuz küsür melek bunu (huzur-u İlâhi'ye) yükseltmek hususunda yarış ettiler" buyurmuştur.
2- Hadis hakkında Tirmizî şu açıklamayı yapar: "Rifâa hadisi hasen bir hadistir. Bazı âlimler hadisin nâfile namazlarla ilgili olduğunu (yani kıraat dışı bir duanın nâfile namazlarda okunabileceğini) söylemiştir. Zîra, Tâbiîn'den bir çok büyük: "Kişi farz namazda hapşıracak olursa, içinden Allah'a hamdeder" demiş ve daha fazlasına izin vermemiştir."
İbnu Hacer, bu hadisin Bişr İbnu'z-Zehrânî tarafından yapılan rivâyetinde Rifâa'nın akşam namazında olduğunu tasrîh ettiğini kaydederek, bu ruhsatın nâfile namazlarına mahsus olduğunu söyleyenleri reddetmek ister. Hadis üzerine sunduğu uzun açıklamalar meyanında şunu da kaydeder: "Alimler bu hadisten hareketle namazda, me'sûr duaya muhâlefet etmemek şartıyla, me'sûr olmayan dua ihdas edilebileceğine hükmetmiştir. "Me'sûr, sünnet olan, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den rivâyet edilen demektir.
Yine İbnu Hacer'in belirttiğine göre bu rivâyetten şu hükümler çıkarılmıştır:
* Namazda, yanındakini teşvîş etmedikçe (rahatsız etmedikçe) zikirler yüksek sesle yapılabilir.

* Namazda hapşıranın elhamdülillah demesi mekruh değildir. Ancak Aynî'nin de belerttiği üzere, buna yerhamükallah diye cevap veren müsallînin namazı bozulur.
* Namazda olan kimsenin, hapşırana "yerhamükallah" demesi gerekmez.
* Ta'dil-i erkânı zikirle uzatmak (câiz ve müstehabtır).
* Namazda, meşru olan kelamın sesli olarak telaffuzu, namazı bozmaz.
NOT: Aynî der ki: "el-Muhît'de Ebû Hanîfe'den rivâyete göre: "Namazda hapşıran, dilini kımıldatmaksızın içinden Allah'a hamdeder, kımıldatacak olursa namazı bozulur." Amma sahih olan, zikrettiğimiz üzere, bunun hilafıdır. (Yani namazda hapşıranın elhamdülillah demesiyle namazı bozulmaz).[577]

-2- وعن أبى هريرة رَضِـيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قالَ النبىُّ #: إذَا عَطَسَ أَحَدُكُمْ فَلْيَقُل: اَلْحَمْدُ للهِ عَلى كُلِّ حَالٍ، وَلْيَقُلْ لَهُ أخُوهُ، أوْ صَاحِبُهُ: يَرْحَمُكَ اللهُ، فإذَا قَالَ لَهُ فَلْيَقُلْ: يَهْدِيكُمُ اللهُ وَيُصْـلِحُ بَالَكُمْ[. أخرجه البخارى وأبو داود. »بَالَكُمْ« شأنكم.

2. (1866)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden biri hapşırınca "Elhamdülillah alâ külli hâl." (Her hal için elhamdülillah) desin. Kardeşi de -yahut arkadaşı da- ona "Yerhamükâllah" diye cevap versin. (Kardeşi bunu) kendisi için söyleyince, hapşıran da Yehdîkümullah ve yuslih bâleküm (Allah size de hidâyet versin ve işinizi düzeltsin) desin." [Buhârî, Edeb 126, Ebû Dâvud, Edeb 99, (5033).][578]

AÇIKLAMA:

1-Hapşıranın, namazda bile olsa elhamdülillah demesinin meşruiyeti hususunda Cumhur'un ittifakı var. Önceki rivâyette, sadece Ebû Hanîfe'nin, namazda telâffuz etmeksizin elhamdülillah'ı içinden geçirmesi gerekir dediğini gördük. Ancak, mezhep görüşü aksine tecelli etmiş, Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezhebi gibi Hanefî mezhebi de namazda elhamdülillah demenin namazı bozmayacağına hükmetmiştir. Ancak İbnu'l-Arabî'nin de namazda hapşıranın, içinden elhamdülillah demesi gereğinde ısrar ettiğini, "namazdan çıkınca" diyenin bile bulunduğunu belirtelim.
2- Bu rivâyette elhamdülillah'tan sonra alâ külli hâl ziyâdesi gözükmektedir. Hadisin bâzı vecihlerinde -ki Buhârî'deki vechi böyledir- bu ziyâde yoktur.Ayrıca muhtelif rivâyetlerde, hapşıran kimse elhamdülillah deyince söylenmesi gereken dua, farklı şekillerde gelmiştir:
* "Yerhamünallâhü ve iyyâküm. (Allah bize de, size de rahmet etsin)."
* "Âfânallahu ve iyyâkum mine'nnâr, yerhamukallah. (Allah bizi de, sizi de ateşten âzâd etsin ve size rahmet buyursun)."
İbnu Hacer, bir büyük için: "Yerhamullah seyyidena (Allah efendimize rahmet buyursun)" gibi bir ifâdenin sünnete aykırı olduğunu, illa da bir tahsiste bulunulacaksa: "Yerhamukâllah yâ seyyidenâ" yani "Allah sana rahmet buyursun ey efendimiz" denilebileceğini, bunun hasen olduğunu belirtir.
Hapşıranın, kendisine dua edene cevabı, cumhurun kabûlü, sadedinde olduğumuz rivâyetteki cümledir: "Yehdîkümullahu ve yuslihu bâleküm. (Allah size hidâyet, işlerinizi de salâh üzre kılsın)." Ancak Kûfîler şu cümleyi benimsemişlerdir: "Yağfirullahu lenâ ve leküm. (Allah sizi de bizi de mağrifet etsin)." İmam Mâlik ve İmam Şâfiî, "Bu iki cümleden hangisiyle söylense olur, mü'min

muhayyerdir" demişlerdir. Ebû'l-Velîd İbnu'r-Rüşd ise: "İkinci cümle evlâdır, çünkü mükellef, her şeyden önce mağfirete muhtaçtır. Ancak zımmî olmayanlar için ikisini birleştirerek söylemek daha iyidir" der. Zımmînin hâriç tutulması, onlara mağfiret temenni etmenin dinen caiz olmamasındandır. Bu bizzat âyet-i kerîme ile yasaklanmıştır (Tevbe 113).[579]

ONSEKİZİNCİ FASIL

HZ. DAVUD (ALEYHİSSELAM)'UN DUASI

-1- عن أبى الـدرداء رَضِـيَ اللهُ عَنْهُ قـال:]قـالَ رَسولُ الله #: كَـانَ مِنْ دُعَـاءِ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّمُ: اللَّهُمَّ إِنِّى أَسْأَلُـكَ حُبَّكَ وَحُبَّ مَنْ يُحِبُّكَ، وَالْعَمَـلَ الَّذِي يُبَلِّغُنِى حُبَّكَ. اللَّهُمَّ اجْعَـلْ حُبَّكَ أَحَبَّ إِلَيَّ مِنْ نَفْسِـى وَأَهْلِى وَمَـالِى ، وَمِنَ المَاءِ الْبَارِدِ. قالَ وَكَانَ النَبىُّ # إذَا ذَكَرَ دَاوُدَ تَحَـدَّثَ عَنْهُ بِقَوْلِـهِ كَانَ أَعْبَدَ الْبَشَرِ[. أخرجه الترمذي .

1. (1867)- Ebû'd-Derdâ (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hz. Dâvud (aleyhisselâm)'un duaları arasında şu da vardır: "Allahım! Senden sevgini ve seni sevenlerin sevgisini ve senin sevgine beni ulaştıracak ameli taleb ediyorum. Allah'ım! Senin sevgini nefsimden, âilemden, malımdan, soğuk sudan daha sevgili kıl."
Ebû'd-Derdâ der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. Dâvud'u zikredince, onu "insanların en âbidi (yani çok ve en ihlaslı ibadet yapanı)" olarak tavsif ederdi." [Tirmizî, Da'avât 74, (3485).] [580]

AÇIKLAMA:

1- "Hubbuke..." (sevgini) tâbiri, masdarın fâil veya mef'ûle izâfesidir. Yâni fâile izâfesi olunca mâna: "Bana olan sevgini" demek olur. Mef'ûle izâfe olunca mâna, "sana olan sevgimi" olur. Birinci daha muvafik gözükmekte. Zîra Allah'ın, kendisini (Hz. Dâvud'u) sevmesini istemek daha uygun gelmektedir. "Seni sevenin sevgisini..." cümlesinde de masdarın mef'ûl veya fâile izâfesi daha uygun gözüküyor, mâna şöyler olur: "Âlimlere olan muhabbetinle beni sevmeni istiyorum." Fâile izâfe olunca mâna, "Seni sevenleri sevmeyi nasib et" şeklinde olur. Nitekim bir başka dua şöyledir: حَبِّبْنَا الى اَهْلِهَـا وَحَبِّبْ صَالِحِى اَهْلِهَا إِلَيْنَا "Bizi ora ehline sevdir, ora ehlinden sâlih olanları da bize sevdir." Nitekim âyet-i kerimede de: يُحِبُّهُـمْ وَيُحِبُّونَـهُ "... (Allah) onları sever, onlar da O'nu severler..." (Mâide 54) buyurmuştur. Yani hem insanların Allah'ı sevmesi, hem de Allah'ın insanları sevmesi mevzubahistir.
Keza, "Senin sevgine beni ulaştıracak ameli..." cümlesinde senin sevgin ayrı iki ihtimale muhtemeldir: "Seni bana sevdirecek..." veya "beni sana sevdirecek ameli" mânaları câizdir.
2- Hz. Dâvud'un "insanların en âbidi" olmasını bâzı âlimler, "devrindeki insanların en âbidi" diye kayıtlamıştır. Ancak Aliyyü'l-Kârî, "Itlakı üzere bırakılabilir, zîra ibadetçe en ilerde olması, ilimce, faziletçe de üstün olmasını gerektirmez" diyerek Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bazı

yönlerden efdaliyeti meselesine tezad arzetmeyeceğine ima eder.[581]

ONDOKUZUNCU FASIL

HZ. YUNUS (ALEYHİSSELAM) KAVMİNİN DUASI

-1ـ عن أبى هريرة رَضِـيَ اللَّه عَنْهُ يرفعه قـال:]كَـانَ مِنْ دُعَـائِهِمْ: يَـاحَـيُّ يَا قَيُّومُ، يَاحَـيُّ حِينَ َ حَـيَّ، يَا مُحْيِى يَا مُمِيتُ يَاذَا الجَلِ وَا‘‘كْرَامِ[. أخرجه رزين .

1. (1868)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) Resûlullah'a ref ederek demiştir ki: "Yunus kavminin duaları arasında şu da vardı: "Ey diri olan, ey (mahlûkata) kıyam veren, ey hiçbir hayat sâhibinin olmadığı zamanda hayat sâhibi olan, ey hayat veren, ey ölüm veren, ey celâl ve ikrâm sâhibi!" [Rezîn ilavesidir.][582]

YİRMİNCİ FASIL

BELAYA UĞRAYANI GÖRÜNCE OKUNACAK DUA

-1ـ عن عمر وأبى هريرة رَضِـيَ اللَّه عَنْهما قا:]قالَ رسولُ اللّهِ #: مَنْ رَأى صَاحِبَ بَـَءٍ فقَالَ: اَلْحَمْدُ للّهِ الَّذِى عَافَانِى مِمَّا ابْتَ‍َكَ بِهِ وَفَضَّلَنِى عَلى كَثِير مِمَّنْ خَلَقَ تَفْضِـيً عُوفِىَ مِنْ ذَلِكَ البَـَءِ كَائِناً مَا كَانَ مَا عَاشَ[. أخرجه الترمـذي من روايتهما، وهـذا لفظ روايـة عمر.وفي روايـة أبى هريرة لم يصـبه ذلـك البـ‍ء، دون بـاقى الحـديث.القسم الثاني من الباب الثاني: في أدعيـة غير مؤقتة و مضافة

1. (1869)- Hz. Ömer ve Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anhümâ) anlatıyorlar: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim bir belaya uğrayanı görünce şu duayı okursa: "Seni imtihan ettiği şeyde bana âfiyet veren ve birçok yarattığından beni üstün kılan Allah'a hamdolsun!" Artık yaşadığı müddetçe, bu bela ne olursa olsun ona mâruz kalmaktan muaf kılınır." (Tirmizî, Da'avât 38, (3427, 3428); İbnu Mâce, Dua 22, (3892).]
Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh)'nin bir rivâyetinde sâdece: "...Bu bela ona isâbet etmez" denmiştir. [583]

AÇIKLAMA:

1-Belaya uğrayan diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı mübtelâ'dır. İbtila esas itibariyle imtihan ve deneme mânasına gelir. Hayra da, şerre de olabilir. Nitekim âyet-i kerîmede: وَنَبْلُوكُمْ بِالشَّرِّ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً "Bir imtihan olarak size iyilik ve kötülük veririz" (Enbiya 35) buyurulmaktadır.
2-Sadedinde olduğumuz hadiste mübtelî, yâni belaya mâruz veya imtihana mâruz'daki beladan maksad

maddî ve bedenî bir imtihan olabilir, mânevî ve dinî bir imtihan da olabilir. Bedenî imtihana abraşlık, aşırı kısalık, aşırı uzunluk, körlük, sakatlık, kamburluk vs. misal olabileceği gibi; mânevî imtihana da fısk, zulüm, bid'at, küfr vs. misal olabilir. Bunlardan dinî olanların çok daha ciddi olduğu açıktır. Maddî imtihanlar sabır yoluyla mânevî kazanç vesilesi yapılabilir ise de mânevî imtihanları kazanca tahvil çok daha zordur. Rabbimizden mânevî imtihanlarla imtihan etmemesini dua ediyoruz.

3-Aslında âfiyet de bir imtihandır. Ancak beliyye ile imtihanda sabırsızlık ve fitneye düşme ihtimali vardır. Bu takdirde beliyye herkesin kazanamayacağı bir imtihan, bir mihnet olur. Resûlullah: اَلْمُؤْمِنُ الْقَوِىُّ خَيْرٌ وَاَفْضَلُ وَاَحَبُّ إلى اللهِ مِنَ الْمُؤْمِنِ الضَّعِيفِ "Kuvvetli mü'min zayıf mü'mine nazaran Allah'a daha sevgili, daha efdal, daha hayırlıdır" buyurmuştur. Şu halde iptilaya dayanabilen, sabır yönüyle kuvvetli olan kazançlıdır ve Allah nezdinde daha hayırlıdır. Hadisteki kuvvetlilik mutlak geldiğine göre, fizikî ve maddî olabileceği gibi, musibetler karşısındaki mânevî ve ruhî kuvvet de olabilir.[584]

İKİNCİ BABIN İKİNCİ KISMI

SEBEBE VE VAKTE BAGLI OLMAYAN DUALAR

1- عن أبى هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]كَانَ رَسُولُ اللهِ # يَقُولُ في دُعَائِهِ: اَللَّهُمَّ أصْلِحْ لِى دِينِى الَّذِي هُوَ عِصْمَةُ أمْرِى، وَأصْلِحْ لِى دُنْيَاىَ الَّتِى فِيهَا مَعَاشِى، وَأصْلِحْ لِى آخِرَتِى الَّتِى فِيها مَعَادِى، وَاجْعَلِ الحَيَاةَ زِيَادَةً لِى في كُلِّ خَيْرٍ، وَاجْعَلِ المَوْتَ رَاحَةً لِى مِنْ كُلِّ شَرٍّ[. أخرجه مسلم .

1. (1870)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) dua ederken şunu söylerdi: "Allahım, dinimi doğru kıl, o benim işlerimin ismetidir. Dünyamı da doğru kıl, hayatım onda geçmektedir. Ahiretimi de doğru kıl, dönüşüm orayadır. Hayatı benim için her hayırda artma (vesilesi) kıl. Ölümü de her çeşit şerden (kurtularak) rahat(a kavuşma) kıl." [Müslim, Zikr 71, (2720).][585]

2- وعن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]كَانَ أكْثَرُ دُعَاءِ النَّبىِّ # اللَّهُمَّ آتِنَا في الدُّنْيَا حَسَنَةً، وَفي اŒخرَةِ حسَنَة، وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ[. أخرجه الشيخان وأبو داود .

2. (1871)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah'ın duasının çoğu: "Allahümme âtina fi'ddünya haseneten ve fi'l-âhireti haseneten ve kınâ azâbe'nnâr. (Allahım bize dünyada da bir hayır, âhirette de bir hayır ver, bizi cehennem azâbından koru" idi." [Buhârî, Daavât 55, Tefsir, Bakara 36; Müslim, Zikr 26, (2690; Ebû Dâvud, Salât 381, (1519).][586]

3- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قَالَ النَّبىُّ #: مَنْ سَألَ اللهَ الجَنَّةَ ثَثَ مَرَّاتٍ. قَالَتِ الجَنَّةُ: اَللَّهُمَّ

أَدْخِلْهُ الجَنَّةَ، وَمَنِ اسْتَجَارَ بِـاللهِ ثَثَ مَرَّاتٍ مِنَ النَّارِ قَالَتِ النَّارُ: اَللّهُمَّ أجِرْهُ مِنَ النَّارِ[. أخرجه الترمذى والنسائى.

3. (1872)- Yine Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim cenneti üç kere isterse, cennet: "Allah'ım onu cennete koy" der. Kim Allah'tan üç sefer ateşe karşı koruma taleb ederse, cehennem: "Allah'ım onu ateşten koru" der." [Tirmizî, Cennet 27, (2575); Nesâî, İsti'âze 56, (8, 279); İbnu Mâce, Zühd 39, (4340).][587]

4ـ وعن عليّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ]أنَّ مُكاتَبـاً جَـاءَهُ فَقَـالَ: إنِّى عَجَزْتُ عَنْ كِتَابَتِى فَأعِنِّى، فَقَالَ: أَ أُعَلِّمُكَ كَلِمَاتٍ عَلَّمَنِيهِنَّ رَسولُ اللهِ # لَوْ كَانَ عَلَيْكَ مِثْلُ جَبَلِ صِيرٍ دَيْناً أدَّاهُ اللهُ تَعَالى عَنْكَ. قالَ قُـلِ اللَّهُـمَّ اكْفِنِى بِحَلَلِـكَ عَـنْ حَرَامِـكَ وَأغْنِنِى بِفَضْـلِكَ عَمَّنْ سِـوَاكَ[. أخرجـه الترمـذي والنسائى.»صير« بصاد مهملـة مكسورة، ثم مثناة من تحت ساكنـة ثم راء: جبل لطيئ، وجبل على الساحـل أيضـاً بين عمـان وسيراف، فأما جبل صبير: بباء موحـدة بين الصاد، والمثناة، فإنما جاء في حديث معاذ .

4. (1873)- Hz. Ali (radıyallâhu anh)'nin anlattığına göre, "Bir mükâteb ona gelerek: "Kitâbet borcumu ödemekten âciz kaldım, bana yardım et" dedi. Ona şu cevabı verdi: "Sana, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bana öğretmiş bulunduğu bir duayı öğreteyim. (Onu okuduğun takdirde) Sıyr dağı kadar borcun da olsa, Allah onu sana bedel öder. Şöyle diyeceksin: "Allah'ım, yeterince helalinden vererek beni haramından koru. Lütfunla ver, başkasına muhtaç etme." [Tirmizî, Daavât 121, (3558).][588]

AÇIKLAMA:

1- Mükâteb: Para ödeyerek hürriyetine kavuşmak üzere efendisi ile antlaşma yapan köleye denir. Mesela her ay beş dinar ödeyerek 24 ay sonra kölelikten kurtulmak isteyen köle, hususî çalışma yaparak para kazanır, bu borcu ödedi mi artık hür olur. İşte bu antlaşmaya mükâtebe veya kitâbet denir. Bir bakıma "yazışmak" demektir. Yani, bir nevi köle, fiatını, efendisine ödemeyi kendine yazmış olmakta, efendi de köleyi âzad etmeyi kendi üzerine yazmış olmaktadır. Bu yazışmada köleye mükâteb denir.
Sadedinde olduğumuz rivâyet de, böyle bir antlaşmanın ödeme şartını yerine getirmede zorlanan bir kölenin Hz. Ali (radıyallâhu anh)'ye müracaat ederek yardım istediğini görmekteyiz.
2-Sıyr dağı, Tay kabilesi yurdunda bir dağın adıdır. Ayrıca Umman ve Sîraf arasında sâhilde yer alan bir dağ da aynı ismi taşımaktadır. Sadedinde olduğumuz hadiste zikri geçen dağın adı bir nüshada صَبِير (Sabîr) şeklinde gelmiştir, bu Yemen'de bulunan bir dağın adıdır. Bazı nüshalarda ثَبِير (Sebîr) imlâsı yer alır. Bu da bir çok dağın adıdır. Mekke'deki en büyük dağın adı da Sebîr'dir. [589]

ÜÇÜNCÜ BÂB

DUA YERİNE GEÇEN ZİKİRLER

(Bu bâbta üç fasıl vardır)

*BİRİNCİ FASIL
İSTİÂZE
*
İKİNCİ FASIL
İSTİĞFAR, TESBİH, TEHLİL
TEKBİR, TAHMİD VE HAVKALE
*
ÜÇÜNCÜ FASIL
HZ. PEYGAMBERE SALAVÂT

BİRİNCİ FASIL

İSTİAZE

1ـ عن أنس رَضِـيَ اللهُ عَنْهُ قال:]كانَ النَّبىُّ # يَقُولُ: اللَّهُمَّ إنِّى أعُوذُ بِكَ مِنَ العَجْزِ، وَالْكَسَلِ، وَالْجُبْنِ، وَالْهَرَمِ، وَالْبُخْـلِ، وَأعُوذُ بِـكَ مِنْ عَـذَابِ القَبْرِ، وَأعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَـةِ المَحْيَا وَالمَمَاتِ[. أخرجه الخمسة .

1.(1874)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle istiâze ederlerdi: "Allah'ım! Aczden, tembellikten, korkaklıktan, düşkünlük derecesine varan ihtiyarlıktan, cimrilikten sana sığınırım. Keza, kabir azabından sana sığınırım. Hayat ve ölüm fitnesinden sana sığınırım." [Buhâri, Da'avât 38, 40, 42, Cihâd 25; Müslim, Zikr 52, (2706); Tirmizî, Da'avât 71, (3480, 3481); Ebû Dâvud, Salât 367, (1540, 1541); Hurûf 1, (3972); Nesâî, İstiâze 6, (8, 257, 258).][590]

AÇIKLAMA:

İstiâze: Sığınma, korunma taleb etmek mânasına gelir. Her çeşit şerlerden, kötülüklerden, günahlardan, Allah'ın yasaklarından cehennemden vs. Allah'a sığınmak O'nun korumasını taleb etmek İslâm'da ubûdiyetin en mühim, en parlak şubelerinden biridir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu hadîste Allah'a sığındığı kötü haller şunlardır:
* Acz: Kudretsizliktir. Yani kişinin, ihtiyaçlarını te'minde düşmanlarını defetmeden muhtaç olduğu güç ve kuvvetten mahrum olmasıdır. Aslında bütün insanlar acz-i mutlak içindedir. Bunun idraki insanı gerçek kulluğa yani sonsuz olan ihtiyaçlarını Allah'tan istemeye, hadsiz olan düşmanlarına karşı Allah'a dayanmaya sevkeder. Bu ise, hakikî ve gerçek kulluktur. Bir kısım maddî güç ve imkânlar, kişiyi gaflete sevkederek, aczini anlamasına engel olur, bu kişiyi istiğnaya, o da tuğyana ve azgınlığa sevkeder. Âyet-i kerîme'de, "İnsanoğlu kendini müstağni görünce tuğyan edip azar" buyurulmuştur (Alak 6-7). Şu halde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın istiâze ettiği acz, bu

değildir. Yaşamak için zarûrî olan aslî ihtiyaçları iyi niyetine rağmen te'min edemeyecek, kendi ihtiyaçlarını kendi başına göremeyecek duruma düşmesidir.
* Tembellik acze benzeyen bir durumdur, ama ciddi bir fark vardır. Acz, ferden yapılması gerekli olan şeyleri yapmaya kudretin olmamasıdır. Tembellik ise, güç ve kuvvetin olmasına rağmen ameli terketmektir. Demek ki, işin yapılmaması her seferinde güçsüzlükten ileri gelmemekte, güç ve kuvvete rağmen terkedilebilmektedir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tembellikten de Allah'a sığınarak, bu ruh hâline karşı mü'minlerin dikkatini çekmiş olmaktadır.
* Korkaklık ve cimrilik de acz ve tembellik gibi birbirine benzeyen iki haldir. Zîra ikisi de faydalanmama halini ifâde eder. korkaklık, bedenî kabiliyetlerden istifâde etmemek, cimrilik de maldan istifâde etmemektir.
* Düşkünlük veya aşırı ihtiyarlık, az önce temas ettiğimiz aczin yaşa bağlı olarak ârız olmasıdır. Hadislerde herem veya erzel-i ömr diye geçer. İnsan hayatında arzettiği ciddiyet sebebiyle olacak ki bu yaş safhasına Kur'an-ı Kerim de bir kaç kere yer verir: "Sizi Allah yarattı. Sizi yine O öldürecek. İçinizden kimi bildikten sonra (çocuk gibi) bir şey bilmesin diye en aşağı ömre kadar geri götürülür..." (Nahl 70, Hacc 5). Düşkünlük hâlinin bâriz vasıflarından biri, "bildikten sonra bilmemek" olarak ifâde buyurulmuştur. Bundan, yaşlılıktaki unutkanlık kinâyedir. Beyzâvî'ye göre, bu safhadaki yaşlılık, dermansızlık ve akıl noksanlığı sebebiyle kişiyi bir çocuğa çevirir. Seleften gelen bazı rivâyetler, Kur'an okumaya devam edenin bu hâle giriftar olmayacağını belirtir. Bu pek tabiî bir netice olmalıdır, zîra "işleyen demir ışıldar" fehvasınca, Kur'an okumak zihnî melekelerin zinde kalmasını sağlayacak, hâfiza gücünü canlı tutacaktıır. Dilimizde ibadet dirisi tâbiri, dindar yaşlılar için söylenmiştir. İbadetini devam ettiren insanlar bedenen dinç kaldığı gibi, Kur'an-ı Kerim'i okuyanlar da zihnen dinç kalacaklar demektir.
* Kabir azabının varlığı pek çok nassla sâbit olan bir gerçektir. Dünya hayatı ile kıyametin kopmasına kadar geçen zaman içinde berzah denen ara bir devre vardır, buna kabir hayatı da denebilir. Hayat kelimesini dünya şartlarındaki yaşayışımız için kullanınca kabir hayatı tâbiri ilk nazarda garip gelir ise de, dinimizin vaz'ettiği nasslar açısından kabir hayatı'ndan bahsetmek bir zarûret olur. Oradaki şartlara göre bir başka safha mevcuttur. Şurası muhakkak ki, orada, dünyada yapılanlar dışında yeni bir ibtila (imtihan), yeni bir amel, yeni bir iktisab yoktur. Ama dünyadaki yaptıklarına bağlı olarak iyilik ve kötülükte artmalar vardır. Kişi sadaka-i câriye sâhibi ise mânevî artışa mazhar olacaktır. Ölümünden sonra da insanlara kötülükte örnek olan, saptırmaya devam eden bir çığır açanlar da, sebep oldukları için o kötülükten nasiplerini alarak, mânevî düşüşlerini artıracaklardır. Nitekim Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ne zaman haksız yere bir kan dökülse, bundan bir hissenin ilk kan dökme çığırını açmış olması sebebiyle Hz. Âdem (aleyhisselâm)'in oğlu Kâbil'e gideceğini haber vermektedir.
Resûlullah, ayrıca kabirdeki hesaptan bahsetmiş; verilen hesaba göre kabrin iyi amel sahipleri için cennet bahçelerinden bir bahçe, veya kötü amel sahipleri için de cehennem çukurlarından bir çukur olacağını bildirmiş, bu çeşitten bir kısım açıklamalarla kabir hayatını kısmen aydınlatmıştır[591]. Şu halde sadedinde olduğumuz hadîs kabir azabından istiâze sûretiyle, mü'minlerin dikkatini kabir hakikatine çekmekte, onları kabir azabından kurtuluş çarelerini aramaya teşvik etmektedir.Bir kere daha hatırlatalım ki, duanın bir fonksiyonu da kişiyi, yapacağı işler husûsunda şuurlandırmak, programe etmek ve dua sûretiyle tesbit edilmiş, belirlenmiş olan hedefin, gâyenin gerçekleşmesi için dâîyi tedbire, amele sevketmektir.

* Hayat ve memat (ölüm) fitnesine gelince: Bunlar hadiste mahyâ ve memat diye zikredilir. Mahyâ, hayat zamanı demektir. Memat da can verme (nez') ânından sonraki ölüm zamanı demektir.
Şu halde, hayat fitnesi ile, sağ olduğu müddetçe karşılaşılan imtihanlar kastedilmektedir. Cehaletler, nefsânî arzular, zulümler, günahlar vs. Ölüm fitnesi ile bazı âlimler, ölümden önceki fitneyi anlamışlardır, yani daha hayatta iken nez' (can çekişme) hâlinde iken karşılanan fitne, ölüme izâfe edilmesi, ölüme yakınlığı sebebiyledir. Bu görüşü destekleyen husus kabir fitnesinden ayrıca bahsedilmiş olmasıdır.
* Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ismetine, geçmiş ve gelecek günahlarının affedilmiş olmasına rağmen bu istiâzelere çokça yer vermesi, ümmetine örnek olmak içindir ve Allah'a kullukta eksiklik bırakmamak içindir. Kul olmak haysiyetiyle herkes ibadetle mükelleftir. İbadet, istiğfar, dua, namaz vs. bütün çeşitleriyle bir kulluk vazifesidir; günahkârlara mahsus bir vazife değildir.[592]

-2- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]كَانَ النَّبىُّ # يَقُولُ: اللَّهُمَّ إنِّى أعُوذُ بِكَ مِنَ الجُذَامِ وَالْبَرَصِ وَالجُنُونِ، وَمِنْ سَيِّئِ ا٬سْقَامِ[. أخرجه أبو داود والنسائى .

2. (1875)- Yine Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şu duayı okurlardı: "Allah'ım! Cüzzâmdan, barastan (alaten), delilikten ve hastalıkların kötüsünden sana sığınırım." [Ebû Dâvud, Salât 367, (1554); Nesâî, İstiâze 36, (8, 271).][593]

AÇIKLAMA:

* Baras, deride beyaz lekeler hâsıl eden bir hastalıktır. Ala ten de denir.
Bu hastalığa yakalananlara dilimizde Arapça aslı abras'tan bozma olarak abraş da denir.
* Delilik (cünûn): Her çeşit hayrın, tekâmülün kaynağı olan aklın gitmesidir. Cüûndan ne kadar Allah'a sığınılsa yeridir. Zîra akıl, insanlığımızın yegâne gereğidir. Dinimiz aklı olmayanın dini olmaz düsturundan hareketle, her çeşit sorumluluk ve mükellefiyet için aklın varlığını şart koymuş, aklın korunmasını dînin belli başlı gâyelerinden biri yapılmıştır.
* Cüzzâm: Vücudda kapanmayan yaralar açan bulaşıcı bir hastalıktır. Eski devirlerde tedâvisi bilinmediği için oldukça korkutucu bir hastalık idi.
* Hastalıkların kötüsü: (Seyyiül-askâm) belli bir hastalık değildir, tedavisi olmayan, uzun müddet devam eden müzmin hastalıklar hep bu tavsife girer.
Bazı şârihler, Resûlullah'ın hastalıklardan istiâze ederken, görüldüğü üzere, bazılarını zikretmiş olmasını nazar-ı dikkate alarak, bütün hastalıklardan istiâzeyi münasip görmemişlerdir. "Bazıları hafiftir, sabredilme hâlinde büyük sevaba medardır, yeter ki müzminleşmemiş olsunlar" derler. Humma, baş ağrısı, göz ağrısı gibi her zaman gelebilen hastalıkları misâl verirler. Bu söylenenler mezkur hastalığa yakalananların tedâvi yollarını aramamalarını veya ilaç almamalarını gerektirmez. Hadis ciddî şekilde tedbir alınması gereken ağır hastalıklarla, hafifler arasında bir tefrik yapmış olmaktadır. Resûlullah, müzmin hastalıktan istiâze etmektedir. Zîra bu çeşit hastalıklar, en samimî dostların bile kaçmasını, kişinin ünsiyet edeceği kimselerin iyice azalmasını ve hatta tedavi edicilerin bile ürkerek tükenmelerini netice verir, vücutta kalıcı çirkinlikler hâsıl eder.[594]

-3- وعن ابن عمرو بن العاص رَضِيَ اللهُ عَنْهُما قال:]كَانَ رسوُلُ اللهِ # يَقُولُ: اللَّهُمَّ إنِّى أعُوذُ بِكَ مِنْ قَلْبٍ َ يَخْشَعُ، وَمِنْ دُعَاءٍ َ يُسْمَعُ، وَمِنْ نَفْسٍ َ تَشْبَعُ، وَمِنْ عِلْمٍ َ يَنْفَعُ، أعُوذُ بِكَ مِنْ هؤءِ ا٫رْبَعِ[. أخرجه الترمذي والنسائى .

3. (1876)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-As (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şu duayı okurlardı: "Allah'ım, huşû duymaz bir kalbten sana sığınırım, dinlenmeyen bir duadan sana sığınırım, doymak bilmeyen bir nefisten, faydası olmayan bir ilimden, bu dört şeyden sana sığınırım." [Tirmizî, Da'avât 69, (3478); Nesâî, İstiâze 2, (8, 255).][595]

AÇIKLAMA:

1- Hadis birbirinden ayrı gibi görünen dört meseleye temas etmektedir:
* Huşû, saygıya götüren korkudur. Kalbin huşû duyması, Allah'tan korkup saygıyla dolmasıdır. Şârihler, zikrullahla sükûnet ve itminana ermesi olarak açıklarlar. Şu halde huşû duymayan kalp, Allah'ı zikretmekten zevk almayan, itminan bulamayan kalptir.
* Dinlenmeyen dua, kabûl görmeyen, icâbete mazhar olmayan duadır. Bu ise Allah'ın rahmet nazarını kestiği kimselere mahsus bir durumdur, el-iyâzu billah.* Doymayan nefis: Allah'ın kendisine verdikleriyle yetinmeyen, nasibine düşen rızka kanaat etmeyen, mal toplamaktan usanmayan, hırsına zebûn olmuş kimse demektir. Çok yemekle doymayan da denmiştir. İbnu Melek mevkî ve makama doymayanı da buraya dâhil etmiştir. Kısacas nefsin maddî ve dünyevî hevesâtının peşinde koşan, durak bilmeyen nefisler bu gruba girer.
* Faydası olmayan ilim: Amel edilmeyen, halka öğretilmeyen, ahlâkın, ef'âlin, konuşmanın güzelleşmesinde işe yaramayan bilgilerdir. İhtiyaç duyulmayan veya öğrenilmesi için şer'î izin vârid olmayan ilimler de buraya girer. Gerek dünyanın ve gerek âhiretin kazanılmasında ilme büyük yer veren, ilk emri "oku" olan dinimizin "faydasız ilim" diye bir mefhum getirmesi ve bu nefhuma giren ilimleri yasak etmesi, üzerinde durulması gereken bir husustur.
Şunu hemen belirtmek isteriz: Ne faydasız ilmi kınayan hadisler, ne de bunları şerheden âlimler herhangi bir ilmin ismini zikrederek örnek göstermezler. Demek ki bu, izâfi bir durumdur. Yâni, dinimiz açısından hiçbir ilim "faydasız" değildir. Ancak zemine, zamana ve ferdlere göre baz ilimler faydasız olabilir. Kişi ferasetiyle bunu tâyin edecektir. Âyet-i kerime'de: "Senin için, hakkında bir bilgi hâsıl olmayan şeyin ardına düşme. Çünkü kulak, göz, kalb bunların her biri bundan mes'uldür" (İsrâ 36) buyurulmuştur. Kişi dünyevî ve uhrevî meselelerine veya meslekî ihtisasına girmeyen şeylerle meşgul olurken, ilmini yaparken faydalık, gereklilik süzgecinden geçirmekle mükelleftir. Dünyevî ve uhrevî sorumluluklarına giren mevzûlarda eksiklikleri varken ihtisasına giren sahâlarda öğrenmesi gereken bilgiler varken, lüks bilgiler, afakî mâlumât ve meşguliyetler bu lüzumsuz sınıfa girebilir.
Kendi tarih ve coğrafyamızın câhili iken diğer millet ve coğrafyalarda teferruat bilgiler, hayata hazırlanma safhasında (büluğdan önceki devrede) din bilgisi, meslek bilgisi gibi zarûrî bilgiler varken bunları bırakıp genel kültür diye öğretilen, öğrenilen âfakî ve lüks bilgiler hep bu "faydasız ilim" sınıfina girer.

2-Hadisle ilgili olarak şârih Tîbî'nin yaptğı açıklama bu dört şeyi belli esaslar çerçevesinde birleştirmektedir. Der ki: "Bu dört arkadaşa yakından bakacak olursak, herbirinin, belli bir gâye için mevcut olduğunu görürüz. Yâni o şey bu gâye için vardır, varlığı, ona dayanmaktadır. Sözgelimi, ilimlerin tahsili, onlardan istifâde içindir. Eğer bu ilimden istifâde edilmezse bu bir ihtiyaç olmaz, bilakis vebal olur ve dolayısiyle ondan istiâze gerekir.
Kalbe gelince, o yaratıcısından korkup O'na karşı saygı duymak için yaratılmıştır. Göğüs bu haşyete açılmalı, içerisine haşyet nuru girmelidir. Kalb böyle değilse katılaşmış demektir. Katı kalpten Allah'a sığınmak gerekir. Zîra âyet-i kerime: "...Kalpleri Allah'ın zikrinden (başıboş ve) kaskatı kalmış olanların vay hâline! Onlar apaçık bir sapıklık içindedirler" (Zümer 22) buyurulmaktadır.
Nefse gelince, aldanma evi olan dünyadan uzaklaşıp, ebediyet evi âhirete meylettiği ölçüde îtibar edilir. Eğer nefis dünyaya düşkün ve maddiyata karşı doymak bilmez bir hırs içinde ise kişinin en büyük düşmanı demektir. Onun istiâze etmesi gereken yegâne şey artık nefsidir.
Duanın icâbet görmemesine gelince, bu hal, dua eden kimsenin ilim ve amelinden istifâde etmediğini, kalbinin Allah'a karşı haşyet duymadığını ve dahi doymak bilmez, harîs bir nefse sahip olduğunu gösterir."[596]

ـ4ـ وعن أبى هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ]أنّ رسُولَ اللهِ # قالَ: تَعَوَّذُوا بِاللهِ مِنْ جَهْدِ البَّءِ، وَدَرْكِ الشَّقَاءِ، وَسُوءِ القَضَاءِ، وَشَماتَةِ ا٘عْدَاءِ[. أخرجه الشيخان والنسائى .

4. (1877)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Belanın ezmesinden, helâkın gelmesinden, kötü kazadan, düşmanların şamatasından Allah'a istiâze edin." [Buhârî, Kader 13, Da'avât 28; Müslim, Zikr 53, (2707); Nesâî, İstiâze 34, (8, 269, 270).][597]

AÇIKLAMA:

* Belanın ezmesi diye tercüme ettiğimiz cehdü'lbelâ'yı, Münâvî, "ölümü temenni ettiren, sıkıntı ve meşakkat" diye târif eder. "Öyle ki, der, kişi sıkıntısının tahammül edilmezliği sebebiyle ölmeyi, sıkıntılı yaşamaya tercih eder." Bu hâl müzmin, ızdıraplı bir sıhhat bozukluğundan olabileceği gibi, aşırı fakirlik vs.'den de olabilir. İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ)'in bunu "mal azlığı ve evlad çokluğu" diye tefsir ettiği rivâyet edilir. Bela kelimesi her çeşit imtihan için kullanıldığına göre, ölümü aratan her çeşit musîbet buraya dahil edilebilir.
* Helâkın gelmesi diye tercüme ettiğimiz derku'şşekâ ile dünyevî musibet anlaşıldğı gibi uhrevî helâket de anlaşılmıştır. Şekâ, şekâvet yâni bedbahtlık demektir. Şakî olmak, saîd olmanın zıddıdır. İbnu Hacer şekâyı helâk olarak açıklamıştır. Münâvî cehennem tabakalarından birine şekâ denmiş olduğunu kaydeder. Şu halde, Arapça ibârenin taşıdığı iki ihtimale binâen, "Şekâvetin bize ulaşmasından" veya "bizim cehenneme ulaşmamızdan" istiâze etmemiz gerekmektedir.
* Kötü kaza (sûi'lkaza) ile kötü hüküm, kötü kader anlaşılmalıdır. Bu da dünyevî olabileceği gibi, uhrevî de olabilir. Kaza ve kaderi Allah'ın takdîri olarak kötü kelimesiyle tavsif uygun değildir. Bunu, Münâvî'nin de belerttiği üzere, makzî yâni hükmedilmiş olan şey olarak anlamak gerekir. Nasıl ki hayrı da şerri de halk eden (yaratan) Allah'tır, halkda çirkinlik yoktur. Çirkinlik kulun kesbindedir,

öyle de kazada çirkinlik yoktur, çirkinlik, kesbimize, irademize uygun olarak Allah'ın hükmettiği şeydedir ki buna makzî diyoruz. Makzîdeki çirkinlik onu hak edene aittir. Kötü kazadan istiâze, bir bakıma Cenab-ı Hakk'tan lütfunu, affını taleb etmek, hak ettiğimiz kötü makzîlere hükmetmemesini, bağışlamasını dilemektir.
* Düşmanın şamatası, kişinin uğradığı belalar, kötü haller sebebiyle düşmanın gülmesi, ferahlamasıdır.[598]

-5- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:] كَانَ رَسُولُ اللهِ # يَقُولُ: اللَّهُمَّ إنِّى أعُوذُ بِكَ مِنَ الشِّقَاقِ وَالنِّفَاقِ، وَسُوءِ ا'خْلَقِ[. أخرجه أبو داود والنسائى .

5. (1878)- Yine Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle dua ederdi: "Allahım, şikak ve nifaktan ve kötü ahlâktan sana sığınırım." [Ebû Dâvud, Salât 367, (1546); Nesâî, İstiâze 21, (8, 264).]Bir rivâyette şöyle denmiştir: "Allahm! Açlıktan sana sığınırım, çünkü o pek fena yatak arkadaşıdır. Hıyânetten de sana sığınırım, çünkü o ne kötü huydur."[599]

AÇIKLAMA:

* Şikak bölünmek, ayrılmak demektir, ancak hadiste hakka muhalefet etmek sûretiyle haktan ayrılmaktır. Âyet-i kerimede, "İnkâr edenler kendini beğenme ve ayrılık içindedirler" (Sâd 2) buyurulmuştur. Şikak kelimesi farklı yorumlara mazhar olmuştur.
* Nifak, içi başka dışı başka olmaktır. Dinî mânâsıyla zahiren Müslüman göründüğü halde bâtınen küfür içinde olmaktır. Tîbî, "Arkadaşına, içinde gizlediğin şeyin hilâfını izhar etmendir" diye daha umumî bir tarif sunmuştur. Bazı âlimler: "Amelde nifak, çok yalan söylemek, emânete hıyânet etmek, sözünden dönmek, biriyle dâvaya düşünce, karşı tarafın hukukunu çiğnemeye çalışmaktır" diye tarif etmişlerdir.
* Kötü ahlâk dinin reddettiği her çeşit menfî hallerdir. Tîbî bu hadiste zikredilmiş olan şikak ve nifakın ahlâkların en kötüsü olarak takdim edilmiş olduğunu belirttir. "Çünkü, der, bu iki fena hasletin zararı başkalarına da sirâyet eder."
* Açlık: Midenin yiyecekten boşalmasıyla hâsıl olan histir. İnsanların hastalanmalarına ve hatta ölümlerine bile sebeple olabilir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Allah'a istiâze etmesini gerektirecek kadar insan için ciddî neticeler hâsıl edebilecek bir duygudur. Tîbî: "Açlık insandaki kuvvetleri zayıflatır, dimağı teşviş eder, kötü fikirler ve fâsid hayaller ortaya çıkarır. İbadet ve murâkabe vazifelerini ihlâl eder. Bu sebeptendir ki kişiyi geceleyin de bırakmayan yatak arkadaşına benzetti ve savm-ı visali yasakladı" der. Daci' yatak arkadaşı demektir. Açlık, insanı geceleyin yatakta bile bırakmayan bir duygu olduğu için daci' denmiştir. Sindî hadisi şöyle anlar: "Secde ve rükû gibi ibadet vazifelerine mâni olan açlık ne kötü arkadaştır."
Âlimler, belli bir disiplinle yapılmayan açlığın ibâdet olmayacağına bu hadîsten delil getirmişlerdir. Sünnete uygun olan açlık, ibadet sayılan oruçtur. Aksi takdirde savm-ı visâl tâbir edilen üst üste birkaç gün aç kalmak dinen tecviz edilmemiştir.
Hıyânet, emânetin zıddıdır. Tîbî, bunu hakka muhalefet etmek, ahdi bozmak olarak açıklar. Bu muhâlefet bütün şer'î teklifleri içine alır. Çünkü bir âyette: "Biz emâneti ...arzettik..." (Ahzâb 72)

dendiği gibi, bir başka âyette: "Ey iman edenler Allah'a ve o Peygamber'e ihânet etmeyin! Siz kendiniz bilip dururken kendi emânetlerinize hainlik eder misiniz? (Enfal 27) buyurulmuştur. Âyetlerde emânet bütün teklifleri içine aldığı gibi, ikinci âyetteki ihânet kelimesi de hepsi hususunda ahde vefasızlığı ve hakka muhâlefeti ifâde eder.
Hadiste geçen bitâne kelimesini huy olarak çevirdik. Çünkü dâhilî haslet demektir. Bitâne kelimesini, Mutarrızî, el-Muğrib'de birinin yakın ve samimî arkadaşı diye açıklar. Bu mâna da hıyânetin kötü bir arkadaş olduğunu noktalar.[600]

6- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: رَأيْتُ لَيْلَةَ أُسْرِىَ بِى عِفْرِيتاً مِنَ الجِنّ يَطْلُبُنِى بِشُعْلَةٍ مِنْ نَارٍ كُلّمَا الْتَفَتُّ رَأيْتُهُ، فقَالَ لِى جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّمُ: أَ أُعَلّمُكَ كَلِمَاتٍ تَقُولَهَا فَتُطْفِئَ شُعْلَتَهُ وَيَخِرَّ لِفيهِ، فقَالَ رَسُولُ اللهِ #: بَلى، فقَالَ جِبْرِيلُ قُلْ: أعُوذُ بِوَجْهِ اللهِ الكَرِيمِ، وَبِكَلِمَاتِ اللهِ التَّامَّاتِ التِى َ يُجَاوِزُهُنَّ بَرٌّ وَ فَاجِرٌ مِنْ شَرِّ مَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ، وَشَرِّ مَا يَعْرجُ فِيهَا، وَمِنْ شَرِّ مَا ذَرَأ في ا٬رْضِ، وَمِنْ شَرِّ مَا يَخْرُجُ مِنْهَا، وَمِنْ فِتَنِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ، وَمِنْ طَوارِقِ اللّيْلِ والنَّهارِ إ ّ طَارِقاً يَطْرُقُ بِخَيْرٍ يَا رَحْمنُ[. أخرجه مالك .

6. (1879)- Yine Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mirac gecesi cinlerden bir ifrit gördüm. Elinde ateşten bir şûle olduğu halde beni tâkip ediyordu. Nazarımı her atışımda onu görüyordum. Cibrîl (aleyhisselâm) bana: "İstersen sana bir dua öğreteyim, onu okursan, şûlesi söner ve ağzının üstüne düşer" dedi." Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Pekâla!" dedi. Cibrîl (aleyhisselâm) de "Şunu oku!" buyurdu:
"Allah'ın kerîm olan rızası için, eksiksiz, mükemmel kelimâtullah hakkı için -ki hiç kimse muttakî olsun, fâcir olsun onu aşıp daha güzelini söyleyemez- (bela olarak) semadan inen, semaya yükselen, (ve ceza gerektiren) şerlerden, yeryüzünde yarattığı şerden, yer(in altın)dan çıkan şerden, gece ve gündüz fitnelerinden, gece ve gündüz gelen musibetlerden Allah'a sığınırıım. Ey Rahman, hayır getiren hâdiseler hâriç." [Muvatta, Şi'r 10, (2, 950, 951).][601]

AÇIKLAMA:

1-Zükânî hadisin Beyhakî'nin el-Esmâ ve's-Sıfât'ta kaydettiği bir hadiste, hâdisenin Mirac gecesinde değil, Cin gecesinde geçtiği şeklinde farklı olduğunu belirttikten sonra, "Bu gece, Resûlullah'ın cinlerle karşılaştığı ayrı bir gecedir. Miraç'la hiçbir ilgisi yoktur, bu ayrı bir hâdise olabilir" diye te'lif eder.
2-Zürkâni, ifritin Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı tâkib edişinin sebebini "Eziyet etmek maksadıyladır, bir başka maksadla değil" diye açıklar.
3-Kelimâtullah tabirindeki kelimât ile farklı mânalar anlaşılmıştır.
a) Allah'ın zâtıyla kâim olan kelâm sıfatı.
b) İlm,
c) Kur'an,

d) Bütün peygamberlere indirilmiş olan kitaplar. Çünkü kelimât şeklinde yâni, cemî olarak gelip izâfet teşkil etmiş ve mâna âmm olmuştur. "Allah'ın bütün kelâmları" demek olur.
4-et-Tâmmât: Kâmil, noksanlık ve ayıp nüfûz edemeyen mükemmel mânasına geldiği gibi, faydalı, şifa verici mânaları da anlaşılmıştır.
5-Hadisin bir başka vechinde, rivâyet: "(Bu duayı okur okumaz) ifrit ağzının üzerine düştü, ışığı da söndü" cümlesiyle sona ermiştir. [602]

İKİNCİ FASIL

İSTİĞFAR, TESBİH, TEHLİL, TEKBİR, TAHMİD VE HAVKALE

-1- عن ابن عمرو بن العـاص رَضِـيَ اللهُ عَنْهُما قال:]قالَ رسُولُ اللهِ #: خَصْلَتَانِ، أوْ خَلّتَانِ َ يُحْصِيهِمَا رَجُلٌ إَّ دَخَلَ الجَنَّةَ، وَهُمَا يَسِيرٌ، وَمَنْ يَعْمَلُ بِهما قَلِيلٌ، يُسَبِّحُ الله دُبُرَ كُلِّ صَةٍ عَشْراً، وَيَحْمَدُهُ عَشْراً، وَيُكَبِّرُهُ عَشْراً، فَلَقَدْ رَأيْتُ رَسُولَ اللهِ # يَعْقِدُهَا بِيَدِهِ قَالَ: فَتِلْكَ خَمْسُونَ وَمِائَةٌ بِاللِّسَانِ، وَألْفٌ وَخَمْسُمِائَةٍ في المِيزَانِ، وَإذَا أخَذْتَ مَضْجَعَكَ تُسَبِّحُهُ وَتُكَبِّرُهُ وَتَحْمَدَهُ مِائَةَ مَرَّةٍ، فَتِلْكَ مِائَةٌ بِاللِّسَانِ، وَألْفٌ في المِيزَانِ، فـأيُّكُمْ يَعْمَلُ في اليَوْمِ وَاللَّيْلَةِ ألْفَيْنِ وَخَمْسَمَائَةِ سَيِّئَةٍ؟ قَالُوا: كَيْفَ َ نُحْصِيهُمَا يَا رَسُولَ اللهِ؟ قالَ: يَأتِى أحَدَكُمْ الشَّيْطَانُ، وَهُوَ في صَتِهِ فيَقُولُ: اذْكُرْ كَذَا وَكَذَا حَتَّى يَنْفَتِلَ فَلَعَلّهُ أنْ َ يَفْعَلَ، وَيأتِيهِ في مَضْجَعِهِ، فَ يَزَالُ يُنَوِّمُهُ حَتَّى يَنَامَ[. أخرجه أصحاب السنن .

1. (1880)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İki haslet -veya iki hallet[603]- vardır ki onları Müslüman bir kimse (devam üzere) söyleyecek olursa mutlaka cennete girer. Bu iki şey kolaydır. Kim onlarla amel ederse, azdır da... Her (farz) namazdan sonra on kere tesbih (sübhânallah), on kere tahmid (elhamdülillah), on kere tekbir (Allahu ekber) söylemekten ibarettir."
(Abdullah der ki:) "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bunları söylerken parmaklarıyla saydığını gördüm. Resûlullah devamla buyurdular: "Bunlar beş vakit itibariyle toplam olarak dilde yüzellidir. Mizanda bin beş yüzdür. "İkinci haslet" ise yatağa girince Allah'a yüz kere tesbih, tekbir ve tahmid'de bulunmanızdır. Bu da lisanda yüzdür, mizanda bindir. (Her ikisi toplam iki bin beş yüz eder.)"
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sözlerine şöyle bir soru ile devam etti:
"Hanginiz bir günde, gece ve gündüz iki bin beş yüz günah işler?"
"Bunları niye söylemiyelim ey Allah'ın Resûlü?" dediler. Şu cevabı verdi:
"Şeytan, namazda iken her birinize gelir: "Şunu şunu hatırla" der, ve namazdan çıkıncaya kadar devam eder. (Bu hatırlatmaların neticesi olarak) kişi bu tesbihatı terk bile eder. Kişi yatağına girince de şeytan ona gelir, (zikir yapmasına imkân vermeden) uyutmaya çalışır ve uyutur da." [Tirmizî Daavât 25, (3407); Ebû Davud, Edeb 209, (5065); Nesâî, Sehv 90, (3, 74).][604]

AÇIKLAMA:

1-Bu hadis sübhânallah, elhamdülillah ve Allahü ekber zikirlerinin ehemmiyetini belirtmekte ve bunlara hergün devama teşvik etmektedir.
2-İki hasletin birincisi bu zikirleri, farz namazlardan sonra en az onar kere tekrar etmektir. Farz namaz diye kayıtlıyoruz, zîra rivâyetin bazı vecihlerinde bu kayıt mevcuttur.
İkinci haslet, yatağa girince, uyumazdan önce, tesbih ve tahmidi 33'er kere, tekbiri de 34 kere tekrar etmektir. Ebû Dâvud'un rivâyeti, bu kaydedilen teferruatı ihtivâ eder.
3-Namazlardan sonra yapılan bir günlük tesbihâtın dildeki telâffuz toplamı, 150 (yani 30x50 = 150) olmasına mukabil, kıyamet günü mizanda 1500 olması, her hasenenin -rahmet-i İlâhiye ile - en az on misli katlanacağına binâendir. Zîra âyet-i kerimede: مَنْ جَاءَ بِالْحَسنَةِ فَلَهُ عَشْرُ اَمْثَالِهَا "Kim bir iyilik (hasene) yaparsa ona on katı verilir, bir kötülük yapan ise misliyle cezalandırılır..." (En'am 160) buyurulmuştur.
4-En sonda verilen 2500 rakamı, namazlardan sonra çekilen tesbihlerle -ki 150 idi- yatınca çekilen tesbihlerin -ki 100'dür- toplamı, 250'nin 10'la çarpılmasıyla ede edilmiştir.
Resûlullah gece gündüz içerisinde kim 2500 adet günah işler? diye soruyor. Bu sorunun cevabı: "Bu kadar günah işlenmez..." dir. Öyle ise, sevaplar günahı ortadan kaldırdığına göre tesbihât yoluyla kazanılan 2500 adetlik sevap günahları affettirmiş olacak ve böylece, günahkâr olarak, affedilmemiş günahı kalmış olarak geceleyen kimse kalmayacak demektir.
* Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu hesabı küçük günah işleyenler hakkındadır. Mesela, ateşin odunu yakıp tükettiği gibi hesanâtı yiyip tüketen gıybet nev'inden büyük günahlar bu hesaba girmez.
Resûlullah (aleyhissalatu vesselâm)'ın hesaplamasını anlamada şu âyeti de hatırlamamız faydalıdır: إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّأَتِ "Muhakkak ki haseneler (sevaplar) seyyieleri (günahları) giderir" (Hûd 114).
5- Ashabın: "Bunları niye söylemiyelim?" şeklindeki sözlerini söyle anlamalıyız: "Bu kadar büyük neticesi olan 150 kadarcık, miktarı az, söylemesi kolay olan zikri mutlaka yaparız, bunu yapmamıza hiç bir şey engel olamaz." Resûlullah, bunların terki hususunda şeytanın iki oyununa dikkat çekiyor:
a) Namaz sırasında insana yanaşıp dünyevî bir ksım meşguliyetler, câzip, nefsânî meseleler hatırlatarak, bir an evvel onların peşine düşmek üzere tesbihâtı terkettirmek.
b) Yatınca da alelacele uyutmak.
Şu halde mü'min, bu iki tuzağa karşı müteyakkız olacak, namazdan sonra tesbihâtı eksiksiz yapmadan seccâdeden ayrılmayacak, yatınca da aynı zikirleri, belirtilen miktarlarda tekrar etmeden uyumayacak.
6-Hadiste açıklanması gereken son bir nokta, namazdan sonra yapılacak tesbihâtın sayısıdır. Burada tesbih, tahmid ve tekbirin 10'ar kere tekrar edileceği söylenmektedir. Halbuki bâzı başka rivâyetlerde bu rakam her biri 33 diye tesbit edilmiştir. Aradaki farkla ilgili açıklama daha önce geçtiği için burada tekrar etmeyeceğiz. (1813 numaralı hadise bakılabilir.)[605]

-2- وعن ابن أبى أوفى رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]جَاءَ رَجُلٌ، فَقَالَ يَا رَسُولَ اللهِ: اَسْتَطِيعُ أنْ آخُذَ مِنَ الْقُرْآنِ شَيْئاً فَعلّمْنِى مَا يُجْزِينِى قالَ: قُلْ سُبْحَانَ اللهِ، وَالْحَمْدُ للهِ، وَ إلهَ ٱ اللهُ، وَاللهُ أكْبَرُ وَ حَوْلَ وَ قُوَّةَ ٱ بِاللهِ. قَالَ يَا رَسُولَ اللهِ: هَذَا للهِ فَمَاذَا لِى؟ قَالَ: قُلْ اللَّهُمَّ ارْحَمْنِى وَعَافِنِى وَاهْدِنِى

وَارْزُقْنِى، فَقَالَ: هكذَا بِيَدَيْهِ فَقَبَضَهُمَا، فقَالَ #: أَمَّا هَذا فقَدْ مَ َ يَدَيْهِ مِنَ الخَيْرِ[. أخرجه أبو داود بتمامه، والنسائى إلى قوله:]وَ قُوَّةَ إِّ بِاللّهِ[.

2. (1881)- İbnu Ebî Evfa (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Bir adam gelerek- "Ey Allah'ın Resûlü! dedi, ben Kur'an'dan bir parça seçip alamıyorum. Bana kifâyet edecek bir şeyi siz bana öğretseniz!"
"Öyleyse, buyurdu, Sübhânallah velhamdülillah, ve lâilâhe illallah, vallâhu ekber, velâ havle velâ kuvvete illâ billâh. (Allahım seni tenzih ederim, hamdler sana mahsustur. Allah'tan başka ilah yoktur, Allah en büyüktür, güç kuvvet Allah'tandır) de."
"Ey Allah'ın Resûlü! dedi, bu zikir Allah içindir. (O'nu senâdır), kendim için dua olarak ne söyleyeyim?"
"Şöyle dua et: "Allahım bana merhamet et, afiyet ver, hidayet ver, rızık ver!"
Adam (dinleyip, kalkınca) ellerini sıkıp göstererek: "Şöyle (sımsıkı belledim!)" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bunun üzerine:
"İşte bu adam iki elini de hayırla doldurdu!.." buyurdu." [Ebû Dâvud, Salât 139, (832); Nesâî, İftitâh 32, (2, 143); Hadis Ebû Dâvud'da tam olarak, Nesâî'de kısmî olarak rivâyet edilmiştir.][606]

AÇIKLAMA:

1- Ebû Dâvud, bu hadisi "Ümmî ve Acemi Olana Kifâyet Edecek Kıraat Miktarı" adını taşıyan bir bâbta zikreder. Şârihler, Resulullah'a gelerek kifayet edecek miktarı soran kimsenin namazda kifayet edecek kıraat miktarı sorduğunu belirtirler. Nitekim hadisin bir başka vechinde: إِنِّى َ أُحْسِنُ مِنَ الْقُرْآنِ شَيْئًا "Ben Kur'ân'dan hiçbir (parçayı henüz tam ezberlemedim) güzel okuduğum kısım yok" demiştir.
Şu halde, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın cevabı, namazda okunabilecek kifâyet miktarı göstermektedir.
Ancak, hadiste cevap olarak gelen zikirler, kıraat olarak yeterli değildir. Bu sebeple ulemâ hadisi şöyle değerlendirirler: "Bu ruhsat bütün zamanlar için muteber olamaz. Zîra bu kelimeleri öğrenmeye muktedir olan bir kimse, şüphesiz Fâtiha sûresini ezberleyebilecektir. Adamın Resulullah'a söylediği sözü, "Şu anda Kur'ân'dan bir şey öğrenmeye kâdir değilim, namaz vakti de girmiş durumda" şeklinde anlamak gerekir." Öyleyse namazı, kendisine söylenen kelimeleri kıraat ederek kılsa bile, namazdan sonra Fâtiha'yı öğrenmesi gerekir. Hattâbî der ki: "Bu meselede asıl olan şudur: Namaz, Fâtiha'sız câiz değildir. Fâtiha'yı okumak onu güzelce okuyabilen kimseye vecîbedir, tam ezberleyememiş olana değil. Bu durumda, bir kimse Fâtiha'yı henüz beceremiyor ve fakat başka sûrelerden becerdiği varsa, ona, becerdiği yerden Fâtiha uzunluğunda yedi âyetlik bir kısım okuması vâcib olur. Fâtiha'dan sonra evlâ olan zikr, Kur'an'dan ona denk olan bir kısımdır. Şâyet ezberleme kapasitesinin yokluğu veya dilinin Arapça'ya dönmemesi veya mâruz kaldığı bir âfet gibi bir sebeple Kur'an'dan bir parçayı ezberleyemeyecek olursa, Kur'an'dan sonra en uygun (evlâ) zikr, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın öğretmiş bulunduğu tesbih, tahmid ve tekbirdir. Zîra Efendimiz: "Kelâmullah'tan sonra efdal olan zikir Sübhânallâhi velhamdülillahi velâ ilâhe illallahu vallahu ekber'dir" buyurmuştur.
2-Adamın, kendisi için Allah'tan ne taleb etmesi gerektiği hususundaki sorusuna Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in cevabı, duada istenmesi gereken şeyler hususunda fevkalâde câmî bir

mâhiyet taşımakta ve hatta Resûlullah'tan mervî me'sur duaları âdeta özetlemektedir. Hatırda kalması için tekrar kaydediyoruz.

* Allah'ın rahmeti: Günahları terkettirmek, affetmek.

* Afiyet: Dünya ve âhiret âfetlerinden selâmet.

* Hidâyet: İslam'da sebat ve ahkâma uyma.

* Rızık: Yeterli miktarda helal rızık.

3- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın tâliminden sonra, adamın davranışıyla ilgili ibâre çok veciz olduğu için şârihler yorumunda bazı farklılıklara yer vermişlerdir. Biz İbnu Hacer'in anladığı tarzı tercümeye aksettirdik: Yâni adam, Resulullah'ın tâlimatını tam olarak ve sağlam bir şekilde öğrendiğini belirtmek için ellerini uzatıp avuçlarını sıkmış ve kıymetli bir şeyi sımsıkı yakalayan bir kimsenin yaptığı gibi: İşte şöyle! diye gösterip: "Sizin bana söylediğinizi ezberledim ve sımsıkı tutuyorum, artık zâyi etmem, unutmam!" demek istemiştir.

4-Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Bu adam iki elini de hayırla doldurdu" demesi, adamın dünya için de, âhiret için de gerekli olan hayırları câmî olan bir duaya imtisalinden kinâyedir. Nitekim bu öğretilen hususların ne kadar câmî şeyler olduğunu az yukarda gösterdik.[607]

ـ3ـ وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]كَانَ رَسُولُ اللهِ يُكْثِرُ أنْ يَقُولَ قَبْلَ مَوْتِهِ: سُبْحَانَ اللهِ وَبِحَمْدِهِ، أسْتَغْفِرُ اللّهَ وَأتُوبُ إلَيْهِ، فَقُلْتُ لَهُ في ذلِكَ، قَالَ: أخْبَرَنِى رَبِّى أنِّى سَأرَى عَمَةً في أُمَّتِى، فإذَا رَأيْتُهَا أكْثَرْتُ مِنْ قَوْلِ: سُبْحَانَ اللهِ وَبِحَمْدِهِ، أسْتَغْفِرُ اللّهَ وَأتُوبُ إلَيْهِ، فقَدْ رَأيْتُهَا: إذَا جَاءَ نَصْرُ اللهِ وَالْفَتْحُ. السورة[. أخرجه الشيخان .

3. (1882)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ölümünden önce şu duaları çok tekrar ederdi: "Sübhânallahi ve bihamdihi, estağfirullahe ve etûbu ileyh. (Allahım seni hamdinle tesbîh ederim, mağfiretini diler, günahlarıma tevbe ederim.)" Ben kendisinden bunun sebebini sordum. Şu açıklamayı yaptı:

"Rabbim bana bildirdi ki, ben ümmetim hakkında bir alâmet göreceğim. Ben onu görünce Sübhânallâhi ve bihamdihi, estağfirullahe ve etûbu ileyh zikrini artırdım. Bu gördüğüm, İzâ câe nasrullahi ve'lfethu... sûresidir." [Buhârî, Tefsir, Nasr, Ezân 123, 139; Megâzî 50; Müslim, Salât 220, (484).][608]

AÇIKLAMA:

1- Cenab-ı Hakk'a: "Hamdinle tesbih ederim" demek, "seni tesbih etmeye şahsen muktedir değilim, bunu kendi gücümle yapamam. Şâyet tesbih ediyorsam bu senin lütfun ve hidâyetinledir" demektir. Yâni, Allah'ı tesbih edebilmenin de Allah tarafından verilen bir nimet olduğunu beyandır. Mazhar olunan nimetin "in'am" yani verilme olduğunu bilmek ve bunu, nimeti verene ifâde etmek, hamd ve şükürdür. Öyle ise Cenâb-ı Hakk'a, "Hamdinle tesbîh ediyorum" demek, tesbih edebilmenin de bir lütf-u İlahî olduğunu beyan olmaktadır.

2-Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı çok tesbih, tahmid ve istiğfâra sevkeden şey, Mekke'nin fethinden sonra, insanların fevc fevc, yani kitleler halinde İslam'a girmesidir. Nitekim Resûlullah'ın

zikrettiği Nasr sûresinde, Rabbimiz Resûlüne o alâmeti şöyle haber vermiştir: "(Ey Resulüm), Allah'ın yardımı ve zaferi (feth) gelip, insanların Allah'ın dinine akın akın girdiklerini görünce, Rabbini hamd ile tesbih et, istiğfar et (bağışlanma dile). Çünkü O tevbeleri dâima kabul edendir" (Nasr 1-3).[609]

4- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قالَ رَسُولُ اللهِ #: ‘نْ أقُولَ: سُبْحَانَ اللهِ، والْحَمْدُللهِ، وَ إلَهَ إّ اللهُ، وَاللهُ أكْبَرُ أحَبُّ إلَى مِمَّا طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ[. أخرجه مسلم والترمذي .

4. (1883)- Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sübhânallahi, velhamdu lillahi, velâ ilâhe illallâhu vallâhu ekber (Allah'ı tesbih ederim, hamdler Allah'adır, Allah'tan, başka ilâh yoktur. Allah en büyüktür) demem, bana, üzerine güneşin doğduğu şeyden (dünyadan) daha sevgilidir." [Müslim, Zikr 32, (2695); Tirmizî, Daavât 139, (3591).][610]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ebedî hayata bakan, kıyamet günü terâziye girecek olan en küçük bir nurun bile, fâni olacak, ebediyete intikal etmeyecek maddî menfaatlerle hiçbir sûrutte tartıya gelmeyeceğini, dünya gibi büyük bir varlığın bile "fenaya giden yönüyle" bir kerecik tesbih, tahmid ve tekbir okumakla elde edilecek sevaba değmediğini ifâde buyuruyor. Hadisin her çeşit mücâzefeden uzak olarak ifâde ettiği hakikatı açık şekilde anlayabilmek için şöyle bir soru sorabiliriz: "Hiç sönmeden ebedî olarak yanan bir mum mu daha çok ışık verir, muvakkat bir ömre sahip fâni bir güneş mi?" Düşününce her halde mumun daha zengin olduğunu söyleyeceğiz. Aksini söylemek ebediyetin ne olduğunu kavramamak olur.[611]

5- وعن ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قالَ رسولُ اللهِ #: لَقِيتُ لَيْلَةَ أُسْرِىَ بِى إبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّمُ فقَالَ لِى يا مُحَمَّدُ: أقْرِئ أُمَّتَكَ مِنِّى السَّمَ وَأخْبِرْهُمْ أنَّ الجَنَّةَ طَيِّبَةُ التُّرْبَةِ عَذْبَةُ المَاءِ، وَأنَّهَا قِيعَانٌ وَأنَّ غِرَاسَهَا: سُبْحَانَ اللهِ، وَالحَمْدُللهِ، وَ إلهَ إّ اللهُ، وَاللهُ أكْبَرُ[. أخرجه الترمذي .

5. (1884)- İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Miraç sırasında İbrahim (aleyhisselâm)'le karşılaştım. Bana:
"Ey Muhammed, ümmetine benden selam söyle. Ve haber ver ki: Cennetin toprağı temiz, suyu tatlıdır. Burası (suyu tutacak şekilde) düz ve boştur. Oraya atılacak tohum da sübhânallah, velhamdülillah, ve lâilâhe illallâh, vallâhu ekber cümlesidir." [Tirmizî, Daavât 60, (3458).][612]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Müslümanları boş vakitlerinde mübarek kelimelerle zikretmeye fevkalâde teşvik etmektedir. Zîra en büyük uhrevî idealleri arasında yer alan cennet için bu şart gözükmektedir. Toprağı temiz ve her çeşit ağaçtan boş ve fakat ağaç dikmeye fevkalâde elverişli yani düz ve tatlı

suya sâhip olan cennet; ekim beklemektedir. Herkes kendi cennetini bol ağaçlı, gölgeli, yeşil kılabilmek için daha dünyada iken ekim yapmalıdır. Orada neşv ü nema bulup, orayı tezyin edecek tohumlar da sübhânallah, elhamdülillah, lâilahe, illallah ve Allahu ekber gibi Resûlullah'ın haber verdiği kelime-i tayyibelerdir. Kişi burada ekim yaptığı ölçüde yâni bu kelimeleri sevap umarak zikrettiği nisbette, âhirette cenneti zenginleşecek ve güzelleşecektir.
Tîbî, bu hadiste diğer bir kısım nasslarla teâruz görür. Der ki: "Bu rivâyete göre, cennet ağaç ve kasırlardan hâlîdir. Halbuki Kur'an'da gelen bir kısım âyetler cennetin ağaçlı olduğunu haber verir: جَنَّاتٌ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا أَنْهَارُ "Altında nehirler akan cennetler" âyetinde olduğu gibi. Esasen cennete cennet denmesi de ağaçları sebebiyledir: "Cennet dalları birbirine geçmiş, sık ağaçlı (koyu gölgeli) bahçe demektir."
Merhum bu hadisle Kur'an arasındaki ihtilaflı duruma böylece dikkat çektikten sonra yeni sorular îras eden bir de çözüm kaydeder. Ondan ziyâde Aliyyu'l-Kârî'nin te'vilini kaydetmeyi daha muvafık buluyoruz: "Hadiste, cennetin kasır ve ağaçlardan tamamen boş olduğuna dair delil yoktur. Zîra cennetin düz ve boş olması demek, ekseriyetinin ağaçlı, geri kalan kısımlarının ise mezkur kelimelerle ağaçlandırılmaya bırakılmış boş mekanlar olması demektir. Cennetin önceden, sebep olmaksızın dikilmiş olan ağaçları, bu kelimelerin okunması neticesinde dikilecek olan ağaçlardan ayrılır."
Bu hadisin, dünyayı âhirete nazaran bir ekim yerine benzeten âyetin (Şûra 20) ve aynı mânayı işleyen diğer hadislerin bir tamamlayıcısı olduğu da söylenebilir. Gayb âlemi ile ilgili bir teşbih olması hasebiyle ifâde etmek istediği mânaya ve bildirmek istediği hakikate bakmak daha muvafıktır. Bunun mahiyetini dünyevî şartlara uygun olarak anlamak gereksizdir. Hadis şu hakikati bildiriyor: "Dünya ekim yeridir, güzel kelimelerin zikri bir ekimdir, öbür dünyada, cennet ağaçları, âhiret meyveleri olacaktır. Çok zikrederek âhiret için ekim yapmalıdır."[613]

6- وعن يُسيرة موة ٴبى بكر الصديق رَضِيَ اللهُ عَنْهُما وكانت من المهاجرات ا ٴول قالت:]قالَ لَنَا رسولُ اللهِ #: عَلَيْكُنَّ بِالتَّسْبِيحِ، وَالتَّهْلِيلِ، وَالتَّقْدِيسِ، وَاعْقِدْنَ بِا ٴنَامِلِ، فَإنَّهُنَّ مَسْئُوَتٌ مُسْتَنْطَقَاتٌ، وَ تَغْفُلْنَ فَتَنْسَيْنَ الرَّحْمَةَ[. أخرجه أبو داود والترمذي، واللفظ له .

6. (1885)- Hz. Ebû Bekri's-Sıddîk'in âzadlısı Yüseyre (radıyallâhu anhümâ) -ki ilk muhâcirlerden idi- anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalatu vesselam) bize dedi ki: "Size tesbih, tehlil, takdis, tekbir çekmenizi tavsiye ederim. Bunları parmaklarla sayın. Zîra parmaklar (Kıyamet günü nelerde kullanıldıklarından) suale mâruz kalacaklar ve konuşturulacaklardır." [Tirmizî, Daavât 131, (3577); Ebû Dâvud, Salât 359, (1501).][614]

AÇIKLAMA:

1-Burada, bir kısım zikirler kısaltılarak zikredilmiştir. Çoğunlukla zikri tekrar tekrar geçti ise de takdis nâdir geçenlerdendir. Bununla Sübhâne'l-Meliki'l-Kuddûs veya, Sübbûhun Kuddûsün Rabbu'lmelâiketi ve'r-Rûh zikirleri kastedilmiştir.
Hemen belirtelim ki, böyle kısaltmalar Arap dilinde eskiden kalma bir âdettir. Bir cümle dillerde çok

tekerrür ederse tekrarda kolaylık olsun diye kısaltılır. Bu maksadla her kelimenin birer ikişer harfi alınıp, birbirine eklenerek yeni bir kelime ortaya konur. Yukardakilere ilâveten havkale, hay'ale, besmele gibi başka örnekler de zikredilebilir.

2-Bu hadis tesbihâtın sayımında parmakları kullanmanın efdaliyetine dikkat çekmektedir. Zîra Resûlullah parmakların sorumluluğunu, konuşturulacağını belirterek, sayılmasını istemiştir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, âlimler sayının doğru yapılmasını esas alırlar. Öyle ise doğru sayım parmakla yapılabiliyor, karıştırmadan, eksik veya ziyade sayımdan emin olunabiliyorsa efdal olanı parmağı kullanmaktır. Ama bundan endişe eden kimse tesbih gibi başka bir şey kullanır.[615]

-7- وعن أبى بكر الصديق رَضِـيَ اللهُ عَنْـهُ قال:]قالَ رَسُولُ اللهِ #: مَا أصَـرَّ مَنِ اسْـتَغْفَرَ، وَلَوْ عَادَ في اليَوْمِ سَبْعِينَ مَرَّةً[. أخرجه أبو داود والترمذي .

7. (1886)- Hz. Ebû Bekri's-Sıddîk (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalatu vesselam) buyurdular ki: "İstiğfar eden kimse günde yetmiş kere de tevbesinden dönse günahta musır sayılmaz." [Tirmizî, Daavât 119, (3554); Ebû Dâvud, Salât 361, (1514).][616]

AÇIKLAMA:

1-Bu hadisin mânâsını âlimler şöyle açıklamışlardır: "Bir kimse işlediği bir günaha tevbe ettiği takdirde, aynı günaha dönüp tekrar işler veya bir başka günahı işlerse, her seferinde tevbe de ediyorsa, bu kimse, bir günde ne kadar çok aynı günaha dönerse dönsün, yine de günahta musır sayılmaz. Musır, işlediği günahlara istiğfar etmeyen, pişman olmayan kimsedir. Israr ise çok günah işlemek demektir. İbnu Melek: "Israr, mâsiyet üzerinde sebat etmek, aralıksız günah işlemeye devam etmektir" der.

2- Bu hadiste Allah'ın affından ümit kesilmeyeceği, işlemekte olduğu günahlardan kesin bir dönüşe azmetmiş olan kimseye Cenâb-ı Hakk'ın kapısının her an açık olduğu, böyle bir tevbenin kabûlüne, önceden işlenen günahların çokluğunun, büyüklüğünün veya çeşitliliğinin bir mâni teşkil etmeyeceği ifâde edilmektedir. Nitekim âyet-i kerimede: "Ey kendilerinin aleyhinde (günahta) haddi aşanlar! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin... Çünkü Allah, bütün günahları affeder" (Zümer 53) buyurulmuştur.[617]

-8- وعن أغرّ مزينة رَضِـيَ اللهُ عَنْـهُ قال:]قالَ رسولُ اللهِ #: إنَّـهُ لَيُغَانُ عَلَى قَلْبِى حَتَّى أسْتَغْفِرَ اللهِ في الْيَوْمِ مِائَةَ مَرَّةٍ[. أخرجه مسلم وأبو داود .

8. (1887)- el-Eğarru'l-Müzenî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Şurası muhakkak ki, bazan kalbime gaflet çöker. Ancak ben Allah'a günde yüz sefer istiğfar eder (affımı dilerim)." [Müslim, Zikr 41, (2702); Ebû Dâvud, Salât 361, (1515).][618]

AÇIKLAMA:

1- Gaflet olarak tercüme ettiğimiz kelimenin aslı ğayn'dır, bulut mânasına olan ğayn'dan gelir. Örtmek, kaplamak gibi mânâları ifâde eder. Resulullah (aleyhissalatu vesselam)'ın kalbinin bazan -tabir caizse- bulutlanması örtülmesi -ki gaflete düşmek denince daha anlaşılır olmaktadır- ne demektir? O'nun kalbinin gafleti de diğer insanların gafletinin aynı mıdır?"
Bu husus âlimlerce münakaşa edilmiştir. Sözgelimi el-Ârif eş-Şâzelî der ki: "Bu bulut nur bulutudur, başka değil. Zîra Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm) efendimiz, dâima bir terakki içinde idi. Mârifet nurları kalbinde devam ettikçe bir öncekine nisbeten daha yüksek bir mertebeye yükseliyor, geride bıraktığını, bu yeni mertebeye nisbetle günah addedip, tevbe ediyordu." Münâvî bu açıklamayı devam ettirir: "Resûlullah'ın kalbini zaman zaman bürüyen bulut, bazılarınca zannedildiği üzere hicab veya gaflet perdesi olmayıp, tecelliyat nurlarının onu kaplaması ve böylece huzur hâlinin[619] kaybolmasıdır. İşte bunun için Allah'tan mağfiret taleb etmekte, yani üzerini kaplamış bulunan şeyin örtülmesini taleb etmektedir. Çünkü havas kısmının mazhar olduğu tecelli devam edecek olursa Sultanu'l-Hakikat yanında yokluğa mahkûm olurlar. Bu sebeple setr, onlar için rahmet olur, avam için de hicab ve hikmet olur.. "
İbnu'l-Esir, en-Nihâye'de biraz daha farklı bir yorumda bulunur: "(Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm) burada insanın hâlî olmadığı sehv'den, kendisini kaplayan şeyi kastetmiştir. Çünkü O'nun kalbi daima Allah'la meşgul idi. Herhangi bir zamanda , beşerî bir mesele kendisine ârız olup ümmet ve dinin bir işi veya bir maslahatı ile meşgûl olsa, bunu bir günah addeder, derhal istiğfara geçerdi."
Kadı İyaz: "Gayn'dan (örtü) maksad, Resulullah'ın şe'ni olan mütemâdî zikrine giren fâsılalardır. Herhangi bir iş sebebiyle, bu zikrine fâsıla girdi mi, bunu bir günâh addeder, arkadan istiğfarda bulunurdu" der.
Suyûtî ise: "Bu müteşâbihattandır, mânâsı bilinmez. Nitekim lügatte büyük imam el-Esmaî bu kelimenin tefsiri söz konusu olunca tevakkuf etmiş ve: "Kalb, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan başkasının kalbi olsaydı, üzerine konuşurdum" demiştir.
Bâzıları: "Bu, insanın içinde kalbe gelen bâzı seslerdir" demiş; keza: "Bu, kalbi bürüyen sekîne'dir. İstiğfar ise, Allah'a ubûdiyet izhâr etmek, daha iyisi için de şükretmek içindir" diyen de olmuştur. Keza: "Bu, haşyet ve ta'zim hâlidir, istiğfar da şükürdür" dahi denmiştir. Bu görüşten hareket eden Muhâsibî, "Allah'a olanların havfı, iclâl ve ta'zim havfıdır" demiştir. Şahâbettin Sühreverdî, bu noktada daha ileri bir görüş beyân eder: "Hadisteki ğayn'ın naks halinde olduğu îtikat edilmemeli, bilakis o kemâldir veya kemâlin tetimmesi (tamamlayıcısı)dır. Tıpkı gözkapağı gibi: Göze gelen çöpü atmak üzere onu bir an için kopar. Bu, zâhirde görmeyi önlerse de hakikatte görmeye kemâl getirir..."
Sindî de şunu söylemiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kalbi gözönüne alınınca bu ifâdenin hakîkati bilinemez, zîra, Efendimiz'in (alehissalâtu vesselâm) kadri, başkasına ârız olan evhamların ulaşamayacağı kadar yüce idi. Öyleyse bu çeşit hadislerde tefvîz (kastedilen mânâyı Allah'a bırakmak) en güzel yoldur. Evet, hadisten maksûd olan miktar açıktır: Aleyhissalâtu vesselâm'a O'nu istiğfar etmeye dâvet eden bir hâlet hasıl olmaktadır. O da bunun üzerine, hergün yüz kere istiğfar etmekteydi. Bunun dışında ne olup bitiyordu Allah bilir.
Görüldüğü gibi İslam ulemâsı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) karşısında son derece saygılı olmuş, yanlış anlaşılmaya müncer olacak, O'na olan ta'zim ve hürmeti kıracak tekavvül ve yorumdan kaçınmıştır.[620]

-9- وفي رواية لمسلم:]تُوبُوا إلَى رَبِّكُمْ فَوَاللّهِ إنِّى ‘تُوبُ إلَى رَبِّى تَبَارَكَ وتَعالَى في الْيَوْمِ مِائَةَ مَرَّةٍ[.

9. (1888)- Yine Eğarru'l-Müzenî, Müslim'in bir rivâyetinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle dediğini nakletmiştir: "Ey insanlar! Rabbinize tevbe edin. Allah'a kasem olsun ben Rabbim Tebârek ve Teâlâ hazretlerine günde yüz kere tevbe ederim." [Müslim, Zikr 42, (2702).][621]

-10- وللبخارى والترمذي عن أبى هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]سَمِعْتُ رسُولَ اللهِ # يَقُول: وَاللهِ إنِّى ‘سْتَغْفِرُ اللّهَ وَأتُوبُ إلَيْهِ في الْيَوْمِ سَبْعِينَ مَرَّةً[. »لَيُغَانُ« أى يغطى ويغشى، والمراد به السهو .

10. (1889)- Buhârî ve Tirmizî'de gelen bir rivâyette Hz.Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) diyor ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim, demişti ki: "Allah'a kasem olsun, ben günde Allah'a yetmiş kere istiğfar ediyorum, tevbede bulunuyorum." [Buhârî, Daavât 3; Tirmizî, Tefsir, Muhammed, (3255).][622]

AÇIKLAMA:

1- Tevbe ve istiğfar, günahların affını teleb etmek maksadına râci bir ibâdettir. Öyle ise öncelikle günahkâr olanların, hataya düşenlerin bunlara başvurması gerekir. Halbuki Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Fetih sûresinin başında belirtildiği üzere geçmiş ve gelecek bütün günahları affedilmiştir. Buna rağmen Resûlullah günde yetmiş sefer -bazı rivâyetlerde yüz sefer- tevbe ediyor, bu mesele birkaç açıdan cevaplandırılmıştır:
1) Önceki hadiste ğayn, yâni Hz. Peygamber'in kalbine gelen setr'in mâhiyetiyle ilgili açıklama, Hz. Peygamber'in istiğfarının mahiyetini açıklamaktadır, oraya bir kere daha bakılabilir.
2) İbnu'l-Cevzî şöyle der: "İnsan tabiatı bir kısım zellelere mâruzdur, hiçbir insan bundan hâriç değildir. Peygamberler büyük günâhlara karşı mâsum (korunmuş) iseler de küçük günâhlara karşı mâsum değildirler." İbnu'l-Cevzî bu sözüyle Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den küçük günahlar sâdır olabileceğini, istiğfarının bunlarla ilgili olacağını söylemek isterse de, bu görüşüyle Cumhur'a muhalefet eder. Önceki hadisin açıklamasında da kaydedildiği üzere Resûlullah'ın istiğfarının günahla ilgisi olamaz. İbnu'l-Cevzî muhtar görüşe ters düşer.
3) İbnu Battâl der ki: "Peygamberler Allah'ın kendilerine bahşettiği mârifet sebebiyle, ibâdet vazîfesini îfâda insanların en çok gayret gösterenleridir. Allah'a şükürde ve kusurlarını îtirafta en başta gelirler." Burada denmek istenen şudur: İstiğfar, Allah Teâlâ'ya karşı eda edilmesi gereken vazifedeki kusur için yapılır. Bu kusurun da, bir kısım mübah işlerle meşguliyet sebebiyle meydana gelmesi ihtimalden uzak değildir. Sözgelimi yemek, içmek, cima, uyku, istirahat, insanlarla karşılaşma, onların meseleleriyle meşgûliyet, bâzan düşmanlarla savaş, bazan onları idare etmek, kalpleri kazanılacak olanlarla ilgilenmek gibi Allah'ın zikrine ve O'na tazarruda bulunup, müşâhade ve murakabesi ile meşgul olmaya perde çeken bu hallerin hepsini Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yüce makam olan Cenâb-ı Hakk'ın huzur makamına nisbetle günah addetmiş olması

mümkündür.
4) Bazı âlimler şöyle demiştir: "Resûlullah, ümmetine günahlarından istiğfar etmeyi teşrî etmek maksadıyla istiğfarda bulunmuştur. Bu, ümmet için bir nevi şefaattir.
2- Hadisteki kasem'e gelince: Arap dilinin kendine has örfünde kasem, anlatılanı te'kid etmek maksadıyla başvurulan bir üslubtur. Yemine her seferinde muhatabın şüphesini izâle için yer verilmez. Muhatab hemen inansa da konuşan kimse yemin edebilir. Nitekim Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ifâde buyurduklarının doğruluğundan şüpheye düşecek tek muhatabın varlığı mevzubahis değildir.
3- Resûlullah hangi kelimelerle istiğfarda ve tevbede bulunuyordu? diye bir soruyu, İbnu Hacer: "Estağfirullah ve etûbu ileyh" şekinde -rivâyette geldiği üzere- olma ihtimalini te'yidden sonra, Nesâî'de gelen bir rivâyette geçtiği üzere başka şekilde olabileceğini de belirtir.
İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) der ki: "Ben Resulullah (aleyhissalatu vesselam)'ın bir meclisten kalkmazdan önce yüz kere: اَسْتَغْفِرُاللّٰهَ الَّذِى َ إِلَهَ اَّ هُوَ الْحَىُّ الْقَيُّومُ وَاَتُوبُ إِلَيْهِ "Kendisinden başka ilah bulunmayan, hayy ve kayyûm olan Allah'tan af diliyorum, O'na tevbe ediyorum" dediğini işittim."İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) bir başka rivâyette, "Biz Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bir mecliste yüz kere: رَبِّ اغْفِرْلِى وَتُبْ عَلَىَّ إِنَّكَ اَنْتَ التَّوَّابُ اْلغَفُورُ "Rabbim beni mağfiret et, affeyle, sen affedici, bağışlayıcısın" dediğini saydık" der. Sadedinde olduğumuz hadiste, "yetmiş kere" tevbe ve istiğfar edildiğinin zikredilmiş olmasını, bir başka hadiste ise "yetmiş kereden fazla" tâbirinin yer almasını nazar-ı dikkate alan İbnu Hacer şöyle hükme bağlar: "(Bu ifâdelerde Resûlullah'ın) mübâlağa kasdetmiş olması da, aynı rakamı kasdetmiş olması da muhtemeldir."[623]

-11- وعن أسماء بن الحكم الفزارى رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]سَمِعْتُ عَلِيّاً رَضِيَ اللهُ عَنْهُ يَقُولُ: كُنْتُ إذَا سَمِعْتُ حَدِيثاً مِنْ رسُولِ اللهِ # نَفَعَنِى اللهُ تَعَالَى بِمَا شَاءَ أنْ يَنْفَعَنِى مِنْهُ، وَإذَا حَدَّثَنِى رَجُلٌ عَنْهُ اسْتَحْلَفْتُهُ، فَإذَا حَلَفَ لِى صَدَّقْتُهُ، وَإنَّهُ حَدَّثَنِى أبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، وَصدَقَ أبُو بَكْر قَالَ: سَمِعْتُ رسُولَ اللهِ # يَقُولُ: مَا مِنْ رَجُلٍ يُذْنِبُ ذَنْباً، ثُمَّ يَقُولُ فَيَتَطَهَّرُ وَيُصَلِّى رَكْعَتَيْنِ، ثُمَّ يَسْتَغْفِرُ اللهَ تَعَالى إّ غَفَرَ لَهُ، ثُمَّ قَرَأَ: وَالَّذِينَ إذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أوْ ظَلَمُوا أنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ. اŒية[. أخرجه أبو داود والترمذي.

11. (1890)- Esmâ İbnu'l-Hakem el-Fezârî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hazreti Ali'yi dinledim, şöyle demişti: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan bir hadis dinledim mi, Allah Tealâ hazretlerinin faydalanmamı dilediği kadar ondan istifade ediyordum. Şayet bir adam O'ndan hadis rivâyet edecek olsa (gerçekten duydun mu diye) yemin ettiriyordum. Yemin edince onu tasdik edip rivâyetini kabûl ediyordum."
Hz. Ebû Bekri's-Sıddik (radıyallâhu anh) bana şu hadisi rivâyet etti ve bu rivâyetinde Ebû Bekir doğru söyledi: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı dinledim, demişti ki: "Günah işleyip arkasından kalkıp abdest alarak iki rek'at namaz kılan sonra da Allah Teâla hazretlerine tevbe eden her insan mutlaka mağfiret olunur." Sonra da şu âyeti okudu. (Meâlen): "Onlar fena bir şey yaptıklarında veya kendilerine zulmettiklerinde Allah'ı zikrederler, günahlarının bağışlanmasını dilerler. Günahları

Allah'tan başka bağışlayan kim vardır? (Âl-i İmrân 135). [Tirmizî, Tefsîr Âl-i İmran, (3009); Ebû Dâvud, Salât 361, (1521) İbnu Mâce, İkâmetu's-Salât 193, (1395).][624]

AÇIKLAMA:

Resûlullah'ın vefatından sonra Ashâb (radıyallâhu anhüm) hadis rivâyeti hususunda çok titiz davranıyordu. Hz. Ömer ve Hz. Ebû Bekir, sonradan işittikleri bir hadis husûsunda içlerinde bir tereddüt olursa şâhid isterlerdi. Keza Hz. Ali de böyle bir durumda muhatabına yemin ettirirdi. İşte sadedinde olduğumuz rivâyet, Hz. Ali'nin bu prensibini kendi ağzından nakletmektedir.
Ashab'ın ileri gelenlerinin bu davranışı, hadis rivâyetinde herkesin kendini serbest hissederek rastgele, hatalı, ziyâde ve noksanlı olarak rivâyette bulunmalarını önlemeye râci idi, birbirlerini itham gayesi gütmüyordu. İlgili açıklama son ciltlerde genişçe ele alınacaktır.(kitapta böyle bir cümle yok)
İlgili açıklamaya bakılmalıdır (1, 58-60).

-12- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قالَ رسولُ اللهِ # مَنْ قَالَ: َ إلَهَ إَّ اللهُ، وَحْدَهُ َ شَرِيكَ لَهُ، لَهُ المُلْكُ، وَلَهُ الحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَىءٍ قَدِيرٌ في يَوْمٍ مِائَةَ مَرَّةٍ، كَانَتْ لَهُ عِدْلَ عَشْرِ رِقَابٍ، وَكُتِبَتْ لَهُ مِائَةُ حَسَنَةٍ، وَمُحِيَتْ عَنْهُ مِائَةُ سَيِّئَةٍ، وَكَانَتْ لَهُ حِرْزاً مِنَ الشَّيْطَانِ يَوْمَهُ ذلِكَ حَتَّى يُمْسى، وَلَمْ يَأتِ أحَدٌ بِأفْضَلَ مِمَّا جَاءَ بِهِ إَّ رَجُلٌ عَمِلَ أكْثَرَ مِنْهُ، وَمَنْ قَالَ: سُبْحَانَ اللهِ وَبِحَمْدِهِ في يَوْمٍ مِائَةَ مَرَّةٍ حُطَّتْ خَطَايَاهُ، وَإنْ كَانَتْ مِثْلَ زَبَدِ الْبَحْرِ[. أخرجه الثة والترمذي .

12. (1891)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim: "Lâ ilâhe illallâhu vahdehu lâşerîke leh, lehu'l mülkü ve lehu'lhamdü ve hüve alâ külli şey'in kadîr" duasını bir günde yüz kere söylerse, kendisine on köle âzad etmiş gibi sevab verilir, ayrıca lehine yüz sevab yazılır ve yüz günahı da silinir. Bu, ayrıca üç gün akşama kadar onu şeytana karşı muhafaza eder. Bundan daha fazlasını okumayan hiçbir kimse, o adamınkinden daha efdal bir amel de getiremez. Kim de bir günde yüz kere "Sübhânallahi ve bihamdihi" derse hataları dökülür, hatta denizin köpüğü kadar (çok) olsa bile." [Buhârî, Daavât 54, Bed'ü'l-Halk 11; Müslim, Zikr 28, (2691); Muvatta, Kur'ân 20, (1, 209); Tirmizî, Daavât 61, (3464).][625]

AÇIKLAMA:

1- Bu dua, bir rivâyette: يُحْيِى وَيُمِيتُ (hayat verir ve ölüm verir), bir başka rivâyette de, بِيَدِهِ ألْخَيْرُ (hayırlar O'nun elinde) ziyâdesiyle gelmiştir.
2- Bu duanın ne zaman okunacağı rivayetten rivâyete sarahat kazanır. Birinde "günde" diye mutlak iken, bir diğerinde "sabah olunca", bir diğerinde "sabah namazından sonra, konuşmazdan önce on defa" diye kayıtlanmıştır.[626]

13- وعن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قالَ رسولُ اللهِ #: مَنْ دَخَلَ السُّوقَ، فقَالَ: َ إلَهَ إَّ اللهُ وَحْدَهُ شَرِيكَ لَهُ، لَهُ المُلْكُ، وَلَهُ الحَمْدُ يُحْيِي وَيُمِيتُ، وَهُوَ حَيٌّ َ يَمُوتُ بِيَدِهِ الخَيْرِ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ. كَتَبَ اللهُ لَهُ ألْفَ ألْفَ حَسَنَةٍ، وَمَحَا عَنْهُ ألْفَ ألْفَ سَيِّئَةٍ، وَرَفَعَ لَهُ ألْفَ ألْفَ دَرَجَةٍ[. وفي رواية:]عِوَضَ الثَّالِثَةِ، وَبَنَى لَهُ بَيْتاً في الجَنَّةِ[. أخرجه الترمذي .

13. (1892)- Hz. Ömer (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim çarşıya girince Lâ ilâhe illallâhu vahdehu lâ şerîke leh, lehü'lmülkü ve lehü'lhamdü yuhyî ve yümîtü ve hüve hayyün lâ yemûtü biyedihi'lhayr ve hüve alâ külli şey'in kadîr. (Allah'tan başka ilah yoktur, tekdir, ortağı yoktur, mülk ve hamd ona aittir. Hayatı o verir, ölümü de o verir. Kendisi hayattârdır, ölümsüzdür. Hayırlar O'nun elindedir. O her şeye kâdirdir) duasını okursa Allah ona bir milyon sevab yazar, bir milyon da günah affeder ve mertebesini bir milyon derece yüceltir."
Bir rivâyette, üçüncü mükâfaata bedel, "Onun için cennette bir köşk yapar" denmiştir." [Tirmizî, Daavât 36, (3424).][627]

AÇIKLAMA:

1- Tîbî'nin açıklamasına göre çarşı, pazar gibi alış veriş yapılan yerler, hadislerde zikrullaha karşı en ziyâde gaflet edilen mahaller olarak ifâde edilmiştir. Buralar, bir başka ifâde ile şeytanın saltanat mevzii ve askerlerinin toplanma yerleridir. Öyle ise burada zikir, şeytanla savaş, onun askerlerini hezîmete uğratmak demektir. Resûlullah sadedinde olduğumuz hadiste, şeytana karşı bu savaşı veren kimsenin Allah indinde mazhar olacağı mükâfaatı belirtmektedir. Kişi, sevabını düşünerek, çarşıya daha girmeden bu duayı okursa, oranın kesif gafletine karşı tedbirini almış, zikrini, şuurunu hazırlamış olur, gaflete düşmez.
2- Duanın nasıl okunacağı mutlak gelmiştir. Dileyen sesli okur, dileyen sessiz. Tîbî der ki: "Kim çarşıda Allah'ı zikrederse, haklarında Cenâb-ı Hakk'ın: "Bunları ne ticâret ve ne de alışveriş, Allah'ı anmaktan, namaz kılmaktan, zekât vermekten alıkoyar. Bunlar gönüllerin ve gözlerin döneceği günden korkarlar" (Nur 37) buyurduğu zümreye dâhil olurlar."[628]

14- وعن جويرية زوج النبي # رَضِيَ اللهُ عَنْها:]أنَّ رسوُلَ اللهِ # خَرَجَ مِنْ عِنْدهَا بُكْرَةً حِينَ صَلّى الصُّبْحَ، وَهِيَ في مَسْجِدِهَا، ثُمَّ رَجَعَ بَعْدَ أنْ أضْحَى وَهِيَ جالِسَةٌ، فقَالَ: مَازِلْتِ عَلى الحَالِ الَّتِى فارَقْتُكِ عَلَيْهَا؟ قَالَتْ نَعَمْ. قالَ: لَقَدْ قُلْتُ بَعْدَكِ أرْبَعَ كَلِمَاتٍ ثَثَ مَرَّاتٍ لَوْ وُزِنَتْ بِمَا قُلْتِ مُنْذُ الْيَوْمِ لَوَزَنَتْهُنَّ: سُبْحَانَ اللهِ وَبِحَمْدِهِ عَدَدَ خَلْقِهِ، وَرِضَى نَفْسِهِ، وَزِنَةَ عَرْشِهِ، وَمِدَادَ كَلِمَاتِهِ[. أخرجه الخمسة إ البخارى.وقوله »زِنَةَ عَرْشِهِ« أى بوزن عرشه في عظم قدره.و»مِدَادَ كَلِمَاتِهِ« أى مثلها وعددها، وقيل المداد: مصدر كالمدّ.

14. (1893)- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerinden Cüveyriyye (radıyallâhu anhâ)'nin anlattığına göre, "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) efendimiz bir gün sabah namazını kılınca, daha

kendisi namazgâhında iken, erkenden yanından çıkmış, gitmiş, kuşluktan sonra Cüveyriyye (aynı yerinde zikrederek) otururken geri gelmiş ve: "Bırakıp gittiğim halde duruyorsun (hiç yerinden kımıldamadın galiba?)" diye sormuştur. "Evet" cevabı üzerine şunu söylemiştir: "Ben senden ayrıldıktan sonra dört kelime(lik bir dua)yı üç kere okudum. Eğer bunlardan hâsıl olan sevab tartılacak olsa, senin burada sabahtan beri okuduğun duaların sevabının ağırlığına denk olur. O dua şudur: "Sübhânallahi ve bihamdihi adede halkıhî ve rıdâ nefsihî ve zinete arşihî ve midâde kelimâtihî. (Allah'ı mahlukatı sayısınca, nefsinin rızasınca, arşının ağırlığınca, kelimelerinin adedince tesbih (noksanlıklardan tenzih) ederim." [Müslim, Zikr 79, (2726); Tirmizî, Daavât 117, (3550); Ebû Dâvud, Salât 359, (1503); Nesâî, Sehv, 93, (4, 77).][629]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyetin Tirmizî'deki vechine göre Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Cüveyriyye (radıyallâhu anhâ)'nın yanına bir sabah namazı sırasında uğrar, bir de gün ortasında uğrar. Cüveyriyye'yi aynı yerde, aynı vaziyette ibâdete devam ediyor bulunca, "sabahtan beri yapmakta olduğu zikre sevapca denk gelecek dört kelimelik dua"yı öğretir. Bu rivâyette, dua, tekrarlar zikredilerek kaydedilir. Yâni kelimelerin her biri üçer kere tekrar edilir: "Sübhânallahi adede halkıhî, sübhânallahi adede halkıhî, sübhânallahi adede halkıhî..." Ondan sonra diğer kimeler aynı şekilde üçer kere tekrar edilir.
2- Midâd meded gibi mastardır, hadiste çoğaltan, artıran şey demektir. Bâzı şârihler, sayıda, adetde misli olarak anlamış; bazısı da sevab husûsunda misli, dengi olarak anlamıştır. Her hâl u kârda bu bir temsîl olup mukâyese kastedilmemiştir. Zîra kelâm tartıya, kileye gelmez, adede girebilir.
3-Sadedinde olduğumuz hadis, bu çeşit özlü kelimelerle zikretmenin faziletini ifâde etmektedir. Kişi, belirtilen miktarda bu kelimeleri tekrar etmekle söylenen fazîlete ulaşacaktır. Hadis, mânevî mertebelere ulaşmak için, mutlaka nefsi meşekkate sokmak gerekmediğini göstermekte, az bir meşakkatle, çok meşakkatlerle elde edilene denk bir sevabın elde edilebileceğini göstermekte, Kur'an ve hadiste gelen me'sur dualarla zikretmenin daha avantajlı olacağına dikkat çekmektedir.[630]

-15- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قَالَ رسولُ اللهِ #: كَلِمَتَانِ خَفِيفَتَانِ عَلَى اللِّسَانِ. ثَقِيلَتَانِ في المِيزَانِ. حَبِيبَتَانِ إلى الرَّحْمنِ: سُبْحَانَ اللهِ وَبِحَمْدِهِ. سُبْحَانَ الله العَظِيمِ[. أخرجه الشيخان والترمذي .

15. (1894)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselam) buyurdular ki: "İki kelime vardır, bunlar dile hafif, terazide ağır, Rahmân'a da sevgilidirler: Sübhânallahi ve bihamdihi, Sübhânallâhi'l-azîm (Allahım seni hamdinle tesbih ederim, yüce Allahım seni tenzih ederim) kelimeleridir." [Buhârî, Daavât 65, Eymân 19, Tevhîd 58; Müslim, Zikr 31, (2694); Tirmizî, Daavât 61, (3463).][631]

AÇIKLAMA:

1- Hafiflik'ten murad kolaylıktır. Yani dille söyleme bakımından kolay demektir. Bu kolaylıktan da murad, duanın kısalığıdır.
Ağırlıktan murad ise, hakikî ağırlık olmalıdır. Kıyâmet günü terazinin hayır kefesinde yer alınca ağır basacak demektir. Âlimlerin açıklamalarına göre ameller, tartı sırasında tecessüm edip, maddî bir hüviyet kazanacak, bazısı bazısından ağır olacak. Dünyada bile hacimce eşit olan maddelerin ağırlığı birinden diğerine büyük farklılıklar arzeder. Sadedinde olduğumuz hadis zikir ve duaya mahsus elfâzın da, ifâde ettikleri muhtevaya göre birbirinden farklı ağırlıklarda olacağını haber vermektedir.
Ancak şunu da belirtelim ki, ulema bu ve benzeri rivâyetlerde dikkat çekilen fazîletin mutlak olmadığın söylemiştir. İbnu Battâl'ın kaydına göre, "Bu kelimelerdeki fazîlet, diyânetteki kavî, büyük cürümlerden temiz olan kimselere hastır. Şehevât ve nefsânî hevasâtın peşinde koşan, haramları işlemek sûretiyle dini kıran kimseler bu fazîletten istifâde edemezler, o istifâdeyi sağlayan fâzıl temizlere dâhil olamazlar. Nitekim âyet-i kerimede: "Yoksa kötülük işleyen kimseler, sağlıklarında ve ölümlerinde kendilerini, inanıp sâlih amellerde bulunan kimselerle bir tutacağımızı mı sandılar? Ne kötü hükmediyorlar?" (Câsiye 21) buyurmuştur.
2- Sadedinde olduğumuz hadiste, mezkûr "iki kelime"yi devamlı surette okumaya teşvik vardır. Çünkü, bütün teklifler nefse ağır ve zor gelir. Bu ise kolaydır, kolaylığına rağmen mîzanda ağırdır, tıpkı meşakkatli ameller gibi... Öyle ise bunda ihmal uygun olmaz.
3- Mezkûr iki kelimenin Allah'a sevgili olması, onları okuyanların sevgili olması demektir. Allah'ın kula muhabbeti, ona hayrın ulaşması hususundaki irâdesini ve tekrîmini ifâde eder.
Bu iki kelimenin fazîletini belirtme esnasında Cenâb-ı Hakk'ın güzel isimleri (el-Esmâu'l-Hüsnâ) meyanında Rahmân isminin zikri de bir teşvik unsurudur.
Böylece, az amele çok sevap vermesi sebebiyle Allah'ın rahmetinin genişliğine dikkat çekilmiş olmaktadır.
Bu kelimelerin fazîleti, tenzîh, tahmîd ve ta'zim ihtiva etmeledinden ileri gelir. Bilindiği üzere, İslâm'ın Allah telâkkisi bu üç manâda ifadesini bulur. Namazın her tarafında bu üç mânâ tekrar edilir, namazdan sonra bunlar tesbihât adı altında 33'er kere tekrar edilerek te'yid edilirler. Kitaptan yazıldı.
4- Âlimler bu hadiste dikkati çeken ses âhenginden -ki secî denir- hareket ederek: "Tekellüfe yer vermeksizin, kendiliğinden husûle gelen secî'nin câiz olduğu hükmüne varırlar. Bu noktanın bilhassa medâr-ı bahs edilişi, bazı hadislerde secî'nin yasaklanmış olması sebebiyledir. Şu halde yasağın illeti, tekellüf dediğimiz yapmacıklık ve zorlamadır, secînin kendisi değil.
5- Son olarak, mânaya müteallik bir noktayı belirtelim: "Sübhânallâhi ve bihamdihi kelimesini, "Allahım seni hamdinle tesbîh ederim" diye tercüme ettik. Şârihler buradaki vav harfini hâl olarak alıp mânayı şöyle takdir etmişlerdir: أُسَبِّحُ اللَّه مُتَلَبِّسًا بِحَمْدِى لَهُ ِلأَجْلِ تَوْفِيقِهِ "Allah'ı, bana olan yardımı sebebiyle O'na olan hamdime bürünerek tesbîh ediyorum." Bu geniş mânayı, "Allah'ım, seni hamdinle tesbîh ediyorum" şeklinde daha vecîz şekilde ifâde ettik, ancak, kaydedilen mahiyetin bilinmesi de faydalıdır.[632]

16- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قالَ رسولُ اللهِ # أكْثِرُوا مِنْ قَوْلِ َ حَوْلَ وَ قُوَّةَ إِّ بِاللهِ، فَإنَّهَا كَنْزٌ مِنْ كُنُوزِ الجَنَّةِ[.قال مكحول:]فَمَنْ قَالَهَا ثُمَّ قَالَ: َ مَنْجَا مِنَ اللهِ إَّ إلَيْهِ، كَشَفَ اللهُ عنْهُ سَبْعِينَ بَاباً مِنَ الضُّرِّ أدْنَاهَا الْفَقْرُ[. أخرجه الترمذي .

16. (1895)- Yine Ebû Hüreyre hazretleri (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Lâ havle ve lâ kuvvete illa billah. (Güç de kuvvet de ancak Allah'tandır) sözünü çok tekrar edin."
Mekhûl dedi ki: "Kim bunu der ve sonra da: "Allah (ın gazabın) dan ancak O (nun rahmeti)'na iltica etmekle kurtuluşa erilebilir" derse, Allah ondan yetmiş çeşit zararı kaldırır ki bunların en hafifi fakirliktir." [Tirmizî, Daavât 141, (3596).][633]

AÇIKLAMA:

1- Havl, en-Nihâye'de açıklandığı üzere, hareket demektir. Ancak hile (çâre) mânâsına geldiği de belirtilmiştir. Hareket mânâsı esas olmakla berâber, Münâvî'nin de kaydettiği üzere, "hareket de, hîle de Allah'ın meşîeti iledir" şeklinde iki mânâyı birlikte mütâlaa etmek de uygun bulunmuştur. Kelimenin mânasındaki şümûlü kavramada, bu kökten gelen bazı kelimelerin kullanılışını bilmek faydalı olur: Muhâvele, bir şeyi hile ile taleb etmek; istihâle, bir halden başka bir hale geçmek; tahavvül, değişme geçirmek, vs.... Hepsinde güç isteyen bir hareket, bir yer değiştirme görülmektedir. Şu halde bu cümle, "şu veya bu şey", "şu veya bu iş... için" demeksizin hareket, tekâmül, güç, kuvvet gerektiren, her hâlimizde, her işimizde, her hayrımızda muhtaç olduğumuz güç ve kuvvetin Allah'tan geldiğini ifade eder.
Bu cümlenin, insanın yokluktan çıkıp kâmil bir mü'min oluncaya kadar geçirdiği bütün etvâr ve ahvâline baktığı kanaatinde olan Bediüzzaman bu ahvallerden bâzılarını şöyle kaydeder:"
1- Ademden çıkıp vücuda gelmek (için gerekli havl ve kuvvet Allah'tandır.)
2- Zevâle gitmeyip bekâda kalmak (için gerekli havl ve kuvvet Allah'tandır.)
3-Mazarratı def, menfaati celb (için gerekli havl ve kuvvet Allah'tandır.)
4-Musibetten uzak olup matluba nail olmak (için gerekli havl ve kuvvet Allah'tandır.)
5-Mâsiyete düşmemek, ibâdete devam etmek (için gerekli havl ve kuvvet Allah'tandır.)
6-Azâba maruz kalmamak, nimete mazhar olmak (için gerekli havl ve kuvvet Allah'tandır.)
7-Zulmete düşmemek, nur ile tenevvür etmek (için gerekli havl ve kuvvet Allah'tandır.)"
Bu mânâları tefekkür ederek söylenen bu zikirlerin insan düşüncesinde hâsıl edeceği tevhîd ve ihlâs gözönüne alınınca, "Lâ havle velâ kuvvete" cümlesinin kıymeti husûsunda Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın beyan buyurdukları ifâdede zerre kadar mübâlağa olmadığı anlaşılır.[634]

ÜÇÜNCÜ FASIL

HZ. PEYGAMBERE SALAVÂT

-1ـ عن أبى مسعود البدرى رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]أتَانَا رسولُ اللهِ # وَنَحْنُ في مَجْلِسِ سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ، فقَالَ لَهُ بَشِيرُ بْنُ سَعْدٍ: أمَرَنَا اللهُ تَعَالَى أنْ نُصَلِّيَ عَلَيْكَ يَا رسولَ اللهِ، فَكَيْفَ نُصَلِّى عَلَيْكَ؟ قَالَ قُولُوا: اَللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ، وَعلى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا صَلَّيْتَ على إبْرَاهِيمَ، وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ، وَعلى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى آلِ اِبْرَاهِيمَ إنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ، وَالسَّمُ كَمَا قَدْ

عَلِمْتُمْ[. أخرجه الستة إٓ البخاربوللستة إٓ الترمذي، عن أبي حميد الساعدى رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قَالُوا يَارَسُولَ اللهِ كَيْفَ نُصَلِّى عَلَيْكَ؟ قَالَ قُولُوا: اَللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ، وَعَلى أزْوَاجِهِ وَذُرِّيَّتِهِ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إبْرَاهِيمَ، وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى أزواجِهِ وَذرِّيّتِهِ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إبْرَاهِيمَ إنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ[.وَللخمسة عن كعب بن عجرة قال:]خَرَجَ عَلَيْنَا رسولُ اللهِ # فَقُلْنَا يَا رَسُولَ اللهِ: قَدْ عَلِمْنَا كَيْفَ نُسَلِّمُ عَلَيْكَ، فَكَيْفَ نُصَلِّى عَلَيْكَ؟ قَالَ قُولُوا: اَللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ، وَعَلى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إبْرَاهِمَ إنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ، اَللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى آلِ إبْرَاهِيمَ إنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ[.

1. (1896)- Ebû Mes'ud el Bedrî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Biz Sa'd İbnu Ubâde'nin meclisinde otururken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yanımıza geldi. Kendisine, Beşîr İbnu Sa'd: "Ey Allah'ın Resûlü! Bize Allah Teâla Hazretleri, sana salât okumamızı emretti. Sana nasıl salât okuyabiliriz?" diye sordu. Efendimiz şu cevab verdi:
"Şöyle söyleyin:"Allahümme salli alâ Muhammedin ve alâ âl-i Muhammed, kemâ salleyte alâ İbrahîme ve bârik alâ Muhammedin ve alâ âl-i Muhammedin kemâ bârekte alâ âl-i İbrahime inneke hamîdun mecîd. (Allah'ım! Muhammed'e ve Muhammed'in âline rahmet kıl, tıpkı İbrahim'e rahmet kıldığın gibi. Muhammed'i ve Muhammed'in âlini mübârek kıl. Tıpkı İbrahim'in âlini mübârek kıldığın gibi." (Resulullah ilâveten şunu söyledi): "Selam da bildiğiniz gibi olacak." [Müslim,Salât 65, (405), Kasru's-Salât 67,(1,165,166); Tirmizî,Tefsir, Ahzâb,(3218); Ebû Dâvut, Salât 183, (980,981); Nesâî, Sehv 49, (3, 45, 46).]
Tirmizî dışındaki Kütüb-i Sitte kitaplarında, Ebû Humeyd es-Sâidî (radıyallâhu anh)'den gelen bir rivayet şöyle:
"Ashab sordu: "Ey Allah'ın Resûlü sana nasıl salât okuyalım?" Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): Şöyle söyleyin, dedi: "Allahümme salli alâ Muhammedin ve alâ ezvâcihi ve zürriyyetihi kemâ salleyte alâ İbrâhime ve bârik alâ Muhammedin ve alâ ezvâcihi ve zürriyyetihi kemâ bârekte alâ İbrâhime inneke hamîdun mecîd.(Allahım! Muhammed'e zevcelerine ve zürriyetine rahmet kıl, tıpkı İbrahim'e rahmet kıldığın gibi. Muhammed'i, zevcelerini ve zürriyetini mübârek kıl, tıpkı İbrahim'i mübarek kıldığın gibi. Sen övülmeye layıksın, şerefi yücesin)." [Buhârî, Daavât 33, Enbiya 8; Müslim, Salât 69, (407); Muvatta, Kasru's-Salât 66, (1, 165); Ebû Dâvut, Salât, 183, (979); Nesâî, Sehv 54, (3, 49).]
Ka'b İbnu Ucre'den gelen bir rivâyet de şöyle: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yanımıza gelmişti: "Ey Allah'ın Resûlü, dedik, sana nasıl selam vereceğimizi öğrendik. Ama, sana nasıl salât okuyacağız (bilmiyoruz)? " "Şöyle söyleyin! dedi:
"Allahümme salli alâ Muhammed'in ve alâ âl-i Muhammedin kemâ salleyte alâ İbrahîme inneke hamîdun mecîd. Allahümme bârik alâ Muhammedin ve alâ âl-i Muhammed, kemâ bârekte alâ âli İbrâhîme inneke hamîdun mecîd." [Buhârî, Daavât 33: Müslim, Salât 66, (406); Ebû Dâvud, Salât 183, (976);Nesâî, Sehv 51, (3, 47); Tirmizî Vitr,20, (483).][635]

-2- وعن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: مَنْ صَلَّى عَلَيَّ صَةً وَاحِدَةً صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ عَشْرَ صَلَوَاتٍ، وَحُطَّتْ عَنْهُ عَشْرُ خَطِيئَاتٍ، وَرُفِعَتْ لَهُ

عَشْـرُ دَرَجَـاتٍ]. أخرجه النسائى.وله في أخرى عن أبى طلحـة رَضِـيَ اللّهُ عَنْهُ:]جَاءَ # ذَاتَ يَوْمٍ وَالبِشْـرُ في وَجْهِهِ، فَقُلْنَـا: إنَّا نَرَى البِشْـرَ في وَجْهِكَ؟ فقَالَ: إنَّهُ أتَانِي المَلكُ، فقَالَ يَا مُحَمَّدُ: إنَّ رَبَّكَ يَقُولُ أمَا يُرْضِـيكَ أنْ َ يُصَـلِّىَ عَلَيْكَ أحَـدٌ إَّ صَـلَّيْتُ عَلَيْهِ عَشْـراً، وَ يُسَـلِّمُ عَلَيْكَ أحَـدٌ إَ سَلَّمْتُ عَلَيْهِ عَشْراً] .

2. (1897)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim bana (bir kere) salât okursa Allah da ona on salât okur ve on günahını affeder, (mertebesini) on derece yükseltir." [Nesâî, Sehv 55, (3, 50).]
Yine Nesâî'de Ebû Talha (radıyallâhu anh)'dan gelen bir rivâyet şöyle: "Bir gün Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), yüzünde bir sevinç olduğu halde geldi. Kendisine:
"Yüzünüzde bir sevinç görüyoruz!" dedik.
"Bana melek geldi ve şu müjdeyi verdi: "Ey Muhammed! Rabbin diyor ki: "Sana salavât okuyan herkese benim on rahmette bulunmam, selâm okuyan herkese de benim on selâm okumam sana (ikram olarak) yetmez mi?" [Nesâî, Sehv 55, (3, 50).][636]

-3- وعـن ابـن مسـعود رَضِـيَ اللّهُ عَنْهُ قـال:]قـال رَسُولُ اللّهِ #: أوْلَى النَّاسِ بِى يَوْمَ القِيَامَةِ أكْثَرُهُمْ عَلَىَّ صَةً]. أخرجه الترمذى.وله في أخرى عن عليّ رَضِـيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رَسُولُ اللّهِ #: البَخِيلُ مَنْ ذُكِرْتُ عِنْدَهُ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَىَّ] .

3. (1898)- İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissâlatu vesselâm) buyurdular ki: "Kıyamet günü bana insanların en yakını, bana en çok salavât okuyandır." [Tirmizî, Salât 357 , (484).]
Yine Tirmizî'de Hz. Ali (radıyallâhu anh)'den kaydedilen bir rivâyette şöyle denir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Gerçek cimri, yanında zikrim geçtiği halde bana salavât okumayandır. " [Tirmizî, Daavât 110, (3540).][637]

-4- وعن ابن مسـعود رَضِـيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ لِلّهِ مَئِكَةً سَيَّاحِينَ في ا‘رْضِ يُبَلِّغُونِى عَنْ أُمَّتِى السَّمَ]. أخرجه النسائِى .

4. (1899)- Hz. İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissâlatu vessalâm) buyurdular ki: "Yeryüzünde Allah'ın seyyâh melekleri vardır. Onlar ümmetimin selâmını (ânında) bana teblîğ ederler." [Nesâî, Sehv 46. (3, 43).][638]

AÇIKLAMA:

1- Bu bâbda yer alan dört hadis, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e okunması gereken salât u selâmla ilgilidir. Gereği, sevabı, okunması gereken salât u selâmın metni vs.

Biz bu mevzu ile ilgili bâzı noktaları toptan açıklayacağız:

SALÂT U SELÂMIN HÜKMÜ

Hemen şunu belirtelim ki, Resûlullah'a salât u selam okumak bizzat Rabbülâlemîn'in emridir: "Şüphesiz ki Allah ve melekleri, Peygamber'e çok salât (ve tekrîm) ederler. Ey iman edenler, siz de ona salât edin, tam bir teslimiyetle de selâm verin" (Ahzâb 56).
Bu emir bir farz mıdır, yoksa vâcib veya müstehap mı ifâde eder?
Bu sorunun cevabında ulemâ on ayrı görüş beyan etmiştir:
1- Taberî'ye göre "müstehabtır."
2- İbnu'l-Kassâr'ın nakline göre "vacibtir ve bu hükümde icma edilmiştir."
3- Ömürde bir kere salavât okumak vacibtir. Namazda da olsa, namaz dışında da olsa vacib yerine gelir. Tıpkı kelime-i tevhid gibi. Hanefîlerden Ebû Bekr er-Râzî, İbnu Hazm bu görüştedir. Kurtubî de: "Ömürde bir kere de olsa salavât okumanın vücûbunda ihtilâf yoktur. Ancak o, müekked sünnetler gibidir, onların vacib olduğu zamanlarda o da vacibtir" der.
4- Namazda son oturuşta, teşehhüdle namazdan çıkış selâmı arasında vacibtir. Şafiî ve kendisine tâbi olanlar bu görüştedir.
5- Teşehhüdde vacibtir. (Şa'bî ve İshak'ın görüşü). Teşehhüdde salât okunması, Şâfiî ve Ahmed İbnu Hanbel'e göre farz ise de, Hanefîlere, Mâlik ve Cumhûr'a göre sünnettir. Farz diyenlere göre, salavât terkedilecek olsa, namaz iptal olur, yeniden kılınması gerekir. Bu görüşünden dolayı, Şâfiî tenkîd edilmiştir.
6- Ebû Cafer el-Bâkır'ın: "Teşehhüd diye kayıtlanmaksızın namazın herhangi bir yerinde okunması vacibtir" dediği nakledilmiştir.
7- Ebû Bekr el-Mâlikî: "Sayı ile tahdît edilmeksizin çokça okunması vacibtir" demiştir.
8- "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zikri geçtikçe, hatırlandıkça söylenmelidir" diye hükmedenler de olmuştur. Tahâvî, bir kısım Hanefîlerle, Halîmî ve bir kısım Şâfiîler gibi Zemahşerî ve Mâlikîlerden İbnu'l-Ârabî: "Böyle yapmak ihtiyata uygun olanıdır" demiştir.
9- Zemahşerî'nin naklettiğine göre: "Bir mecliste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zikri bir çok kere geçse de bir kere salât u selâm okunması yeterlidir, her seferinde okumak müstehabtır."
10-Yine Zemahşerî'nin nakline göre "her dua esnasında" vacibtir.
Şu halde ulemâ, salât u selâm okumanın vacib olduğu husûsunda ihtilâf etmemiştir. Hangi şartlarda vâcib olduğunda ihtilâf varsa da, en uygunu Resûlullah'ın ismi zikredildikçe okumaktır. Hutbe dinlerken, Kur'an okurken salavât getirmek vacib değildir.[639]

SALÂT NEDİR?

Râgıb'a göre salât, lügat olarak dua, tebrîk, ta'zîm mânâlarına gelir. Dînî ıstılah olarak dua mânasında kullanıldığı gibi ibadet mânasına da gelir. Kelime, kulun Allah'a salâtını ifâde ediyorsa, dua, namaz, ta'zîm mânalarına gelir, ancak Allah ve Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in insanlara salâtını ifâde ediyorsa, bu durumda aynı kelime "tezkiye" ve "İlâhî rahmete mazhar kılma" mânâlarına gelir. Melekler salât ediyorsa bu, dua ve istiğfardır. Şu halde yukarıda kaydettiğimiz âyette, Allah ve meleklerin Hz. Peygamber'e salât etmesi, meleklerin Resûlullah lehinde istiğfar etmesi, Cenâb-ı

Hakk'ın da rahmetine mazhar kılması demektir. Seyid Şerîf'e göre "salât" Allah'tan rahmet, meleklerden istiğfar, mü'minlerden hayır duadır. İbnu Hacer'e göre ise "salât" Allah'tan paygamberine olursa bu, rahmetin artmasıdır, başkalarına olursa rahmet ve tezkiyedir. Mücâhid'e göre Allah'tan salât, tevfik ve ismettir, meleklerden avn ve nusret (yardım), ümmetten ittibâdır. Bâzı âlimler de, "Rabb'in, Peygamberine salâtı, O'nun şerefini yüceltme ve tekrim (kıymet verme); meleklerin salâtı, onun mükerremiyetini izhârdır; ümmetin salâtı da onun şefa-atini talepdir" demiştir.
Bâzı âlimlere göre de meleklerden "salât"ın mânası atf'dır, yani esirgeme, Cenâb-ı Hakk'a nisbet edilince, ya kullarını melekleri nezdinde senâ etmesi demek olur -ki bu, Allahu Teâla'nın peygamberlerine salâtının tefsirine daha uygun düşer- yahut kemâl-i rahmeti mânasınadır. Salât, Allah'tan başkasına nisbet edilince mânâsı hayır ile dua olur. Beyzâvî'ye göre: "Resûlullah'a salât, onun şerefini izhâra ve şânını tâzim ve tekrime îtinâdır."
İbnu Hacer, burada kaydedilmeyen bâzı ulemâdan benzer bir kısım nakillerden sonra şunu söyler: "Bu kaydedilen görüşlerin en uygunu Ebû'l-Âliye'den kaydettiğimizdir: "Hz. Peygamber'e Allah'ın salâtının mânâsı, O'na senası ve şânını yüceltmesidir (tâzîmi). Melâikenin ve insanların salâtı ise, bunu onun için Allah'tan taleptir. Öyle ise bu talepden murad, artmayı taleb etmektir, salâtın aslını taleb etmek değil..." İbnu Hacer bu te'vilin en uygun oluşuna gerekçe olarak salât kelimesinin bütün kullanışlarda (salât Allah'tan veya melâikeden veya insandan da olsa) hep aynı mânâyı taşımasını gösterir.
Resûlullah'a salât ve selâmı mü'minlere emreden âyet-i kerîmede Hz. Resûlullah (aleyhissalâtu vessalâm)'ın tâzîmi ve başkalarından farklı olarak tebcîlinin emredildiği husûsunda ulemâ icma etmiştir. Halîmî, salât okuyarak yerine getirilen bu ta'zîmin mahiyetini açıklamak üzere şöyle der: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a salât okumanın mânâsı, O'nun tâzim edilmesidir (yüceltilmesi). Öyle ise, Allahümme salli alâ Muhammedin (ey Allahım, Muhammed'e salât et) demenin mânâsı: "Muhammed'i büyük kıl" عَظِّمْ مُحَمَّدًا demektir. Büyük kılınması, hem dünya ve hem ahirettedir. Dünyada büyük kılınması, zikrinin yüceltilmesi, dininin izhârı ve şerîatının ibkasıyla gerçekleşir. Ahirette büyük kılınması ise, sevâbının bol kılınması, ümmetine şefaatçi yapılması, Makâm-ı Mahmûd'la fazîletinin ebedîleştirilmesiyle olur. Bu duruma göre, âyet-i kerîmede gelen: "Ey iman edenler, siz de ona salât edin!" emrinin mânâsı "Salât okuyarak onun için Rabbinize dua edin (bu söylenen büyüklük vasıtalarını ona vermesini taleb edin)" demektir.[640]
BÂRİK:"Bereket ver" demektir. Burada bereket, hayır ve kerâmetin artması mânâsındadır. "Ayıplardan temizleme ve tezkiye mânâsınadır" diyen de olmuştur. "Maksad bunun sâbitleşip devam etmesidir, nitekim, بَرَكَتِ اْلاِبِلُ "deve yere çöküp sâbitleşti" demektir" yorumunu getiren de olmuştur.[641]

SUAL: SALÂT KELİMESİ PEYGAMBERLER DIŞINDA KULLANILIR MI?

Bu meselede ulema ihtilâf etmiştir. "Câiz" diyenler rahmet mânasını kastederler. Nitekim bu mânada Hz. Peygamber: اَللَّهُمَّ صَلِّ عَلى آلِ اَبِى اَوْفَى "Allahım, Ebî Evfâ ailesine rahmet ve bereket ver" diye dua etmiştir. Câiz değil diyenler daha ziyâde, salât kelimesine ta'zim mânasını verenlerdir. Allahümme salli alâ Muhammedin sözümüz, sadece "Allah'ım, Muhammed'e rahmet et" veya

"Muhammed'e merhamet et" mânasına gelseydi peygamberlerden başkası hakkında kullanmak da câiz olurdu. Keza "salât" kelimesi sadece bereket ve rahmet mânâlarına gelseydi "namazda musallînin: "Esselâmu aleyke eyyühennebiyyu ve rahmetullahi ve berekâtühü" sözü ile birlikte salâtı okuması da vâcibtir" diyenlere göre teşehhüdde okunmasının vücûbu da düşerdi. Halbuki yukarıda belirtildiği üzere salâttan öncelikle kastedilen, ta'zim ve tekrim (büyük kılmak, değer vermek)'dir. Öyle ise esas olan salâtın Resûllullah'a tahsîsidir. Ulemâ, terkîm ve ta'zim mânasında salâtın Hz. Peygamber'e has olduğunda müttefiktir.[642]

ÂL-İ MUHAMMED

Resûlullah'a okunan salâtda sâdece Efendimiz'e değil, onun âline de salât ve selâm ediyoruz. Acaba âl-i Muhammed kimlerdir?

* Bu meselede de ulemâ ihtilâf eder. Bir görüşe göre ehl kelimesinden gelen âl kelimesi, aile mânâsına gelir. Âl-i Muhammed deyince bâzı âlimler Resûlullah'ın sadaka haram olan yakınlarını anlamıştır. İmâm Şâfiî ve Cumhur bu görüştedir. Nitekim Resûlullah, Hasan İbnu Ali'ye "Biz âl-i Muhammed'iz, bize sadaka helâl olmaz" buyurmuştur. Aslında bunlar hakkında da ihtilâf edilmiştir.
* Ahmed İbnu Hanbel: "Teşehhüd hadisindeki âl-i Muhammed'den murad ehl-i beytidir" demiştir.
* Âl-i Muhammed'den muradın Resûlullah'ın zevceleri ve zürriyeti olduğu da söylenmiştir. Ancak, bir kısım âlimler buna itiraz ederek, âl-i Muhammed'e her üçüncü de (yâni zevceler, zürriyet ve sadakanın haram edildiği yakınları) girdiğini belirtmişlerdir. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh)'den gelen bir rivâyet bu üç grubu da âl-i Muhammed olarak zikretmiştir. "Öyle ise, hadisi rivâyet eden râviler, bunlardan bazısını unutarak zikretmeyi ihmâl etmiştir. Çünkü her biri ayrı ayrı rivâyetlerde zikredilirler..."
* Bazı rivâyetlerde Âl-i Muhammed tâbiriyle sâdece Resûlullah'ın zevceleri kastedilmiştir.
* Bâzı rivâyetlerde, sâdece zürriyet sözüyle husûsan Hz. Fâtıma'nın nesli kastedilmiştir.
* Âl-i Muhammed bütün Kureyş'tir diyen de olmuştur.
* Âl'den murad "bütün ümmet"tir diyen olmuştur. Bu sonuncu görüşü İmam Malik'in, Ezherî'nin, bir kısım Şâfiîlerin benimsediğini; Şerhu Müslim'de Nevevî'nin tercîh ettiği, el-Kâdı Hüseyin ve Râgıb gibi bazılarının ittikâ ile kayıtlıyarak "ümmetten muttaki olanlar" dediklerini belirtirler... Bu görüşü te'yid eden âyet ve hadisler zikredilmiştir: إِنَّ اَوْلِيَـاؤُهُ إِلَّا الْمُتَّقُـونَ "Onun dostları ancak muttakîlerdir" (Enfâl 34) buyurulmuştur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da إِنَّ اَوْلِيَائِى مِنْكُمُ الْمُتَّقُونَ "Sizden benim dostlarım, müttakî olanlarınızdır" buyurmuştur.[643]

HZ. İBRAHİM'İN ZİKRİ

Resûlullah'a salavât okurken: "Allah'ım, Muhammed'e ve Muhammed'in âline salât et, tıpkı İbrâhim'e ve İbrahim'in âline salât ettiğin gibi..." denmektedir. Burada Hz. İbrahim'in öncelikle zikredilmiş olması, yani, Cenâb-ı Hakk'tan Peygamberimiz için salât taleb ederken, "İbrahim'e salât yaptığın gibi..." denmiş olması ulema arasında ihtilaf mevzuu olmuştur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. İbrahim ve onun âlinden de efdal olduğu halde, Hz. İbrahim ve âli daha efdal imişçesine, onlara

atfen Peygamberimiz ve âli için salât taleb ediyoruz?
Bu sorunun cevabına geçmeden hemen belirtelim ki, okunan duada Hz. İbrahim ve âlinin Cenâb-ı Hakk'ın tebciline mazhariyetleriyle ilgili ihbâr Kur'an-ı Kerîm'in bir âyetine işâret etmektedir: "...Ey ehl-i beyt, Allah'ın rahmeti, bereketleri sizin üzerinizdedir. Şüphe yok ki O, asıl hamde layık, hayr u ihsanı çok olandır" (Hûd 73). Meseleye getirilen açıklama ve cevaplara gelince, bazıları şöyledir:
* Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu ifâdesi, kendisinin Hz. İbrahim (aleyhisselâm)'den efdal olduğunu bilmesinden önceye aittir.
* Bunu tevazu için söylemiştir.* Teşbîh burada, kadr u kıymette değil, asıldadır. Nitekim Kur' an'da bunun örnekleri var: "Sizden öncekilere oruç farz kılındığı gibi size de farz kılındı" (Bakara 183); "Nuh'a vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik" (Nisa 163).
* Burada teşbîh, nâkısı kâmile benzetme değil, meşhur olmayanı meşhur olana (bilinene) ilhak nev'indendir.
* Burada teşbîh, Hz. Peygamber ve âline olan salâtın tamamı ile Hz. İbrahim ve âline olan salâtın tamamı arasında yapılmıştır. Hz. İbrahim'in âline pek çok peygamberin dahil olduğu düşünülecek olursa, kendisine benzetilmenin (müşebbeh bih), bu nokta-i nazardan daha kavî olduğu anlaşılır. Burada söylenmek istenen şudur: Hz. İbrahim'in neslinden pek çok peygamber gelmiştir. Hz. Peygamber'in neslinden velîler gelmiştir, ama peygamber gelmeyecektir. Peygamber'in fazîleti, velîlerin fazîletinden üstün olduğuna göre, Hz. İbrahim'in fazîleti, neslinden gelen peygamberlerin mazhar olduğu fazîletlerle birlikte toplanınca, bu daha fazla gelir. Hatta bu nokta-i nazardan, Hz. Peygamber ve âli'ni de Hz. İbrahim'in âli arasında mütâlaa edebiliriz, çünkü neslen ona dayanmaktadır. İbnu Abbâs'tan, "Muhammed, âl-i İbrahim'dendir" hadisi rivâyet edilmiştir.
* Hz. Peygamber'in bu duadan muradı, kendine verilen nimetin tamamlanmasıdır, tıpkı Hz. İbrahim'e tamamlandığı gibi.
Bunlardan ve kaydetmediğimiz diğer bütün görüşlerden her birinin bir haklılık yönü vardır. Meseleyi tahlîl edenler umûmiyetle, Hz. Peygamber ve âlinin fazîletleriyle, Hz. İbrahim ve âlinin fazîletlerini toplam olarak nazar-ı dikkate almak ve hattâ Hz. Peygamber'i de -kıyâmete kadar mazhar olacağı fazîletlerle birlikte- Hz. İbrahim'in fazîletleri meyânında mütâlaa ederek bu teşbihi değerlendirmek gerektiği görüşünü kuvvetli ve isabetli bulmaktadırlar. Doğruyu Allah bilir.[644]

SALÂTIN EHEMMİYETİ

İslam dini, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a salât okumayı, kulluğun izharında mühim ve müessir bir vâsıta kılmıştır. Daha önceki hadislerde geçtiği üzere en makbul bir duadır, başkaca her çeşit dualarımızın makbul olma şartlarından biri salât kılınmıştır. Dualarımızın başında, esnasında (ortasında) ve sonunda salavât okunmalıdır.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) pek çok hadislerinde kendisine salavât okumaya teşvîk buyurmuştur. Birkaç tanesini kaydedeceğiz:
* "Dua eden bir kimse peygambere salât okumadığı müddetçe duası perdelidir (hedefine ulaşamaz)."
* "Her dua semaya çıkmaktan yasaklanmıştır. Bana salât getiren dua müstesna, o çıkabilir."
* "Kim bana salât getirmeyi unutursa ona cennetin yolu unutturulur."
* "Cebrail (aleyhisselâm)'le karşılaştığımda bana şunu söyledi: "Sana müjdeler olsun. Allah diyor ki: "Kim sana selâm verirse ben ona selâm veririm. Kim sana salât getirirse ben de ona salât (rahmet)

ederim."

* "İbnu Ubey İbni Ka'b (radıyallâhu anh), Efendimiz aleyhissalâtu vesselâm)'e sordu: "Ey Allah'ın Resûlü! Ben sana çok salavât getiriyorum, buna vaktimin ne kadarını ayırayım?"

"Dilediğin kadarını" cevabını alınca tekrar sordu:

"Dörtte biri nasıl?"

"Dilediğin kadar yap, artırırsan senin için daha hayırlıdır."

"Üçte biri olsa?"

"Dilediğin kadar yap. Artırırsan senin için daha hayırlıdır."

"Yarı olsa?"

"Dilediğin kadar yap. Artırırsan senin için daha hayırlıdır."

"Üçte ikisi nasıl?"

"Dilediğin kadar yap. Artırırsan senin için daha hayırlıdır."

"Bütün vakitlerimde sana salât okusam?"

"Bu takdirde yeter, günahın mağrifet olunur."[645]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/181-183.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/183.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/183.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/183-188.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/189.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/189-191.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/191-192.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/192.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/193.

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/193-195.

[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/195-196.

[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/196.

[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/196-197.

[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/197-198.

[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/198.

[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/198-199.

[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/199-200.

[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/200.
[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/200-201.
[20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/201.
[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/201-202.
[22] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/202-203.
[23] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/203.
[24] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/203.
[25] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/203-204.
[26] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/204-206.
[27] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/206.
[28] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/206-207.
[29] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/207.
[30] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/207.
[31] Müştehat : Kendisine şehvet duyulan demektir. Yani erkeklerde cinsî, şehvanî duyguları tahrik edecek halde olan kız ve kadın demektir.
[32] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/209.
[33] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/210.
[34] **Haşefe:** Erkeklerde cinsi organın baş kısmıdır. Sünnet olmazdan önce, kabukla örtülüdür. Bu sebeple sünnet mahallinden önceki uç kısım olarak ifâde edilir. Keza kadın uzvunun uç kısmına da haşefe denmiştir.
[35] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/210-211.
[36] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/211.
[37] İki hadden maksad celde ve recmdir. Kur'ân'da celde zikredilir, recm zikredilmez. Celde evlenmemiş zânilere tatbik edilendayak cezasıdır.
[38] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/212-214.
[39] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/214-215.
[40] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/215-216.
[41] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/216.
[42] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/216.
[43] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/216-217.
[44] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/217.
[45] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/218.
[46] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/218-219.
[47] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/219.
[48] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/219.
[49] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/220.
[50] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/220.

[51] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/221-222.
[52] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/222.
[53] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/223.
[54] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/223-224.
[55] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/224.
[56] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/224-225.
[57] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/225.
[58] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/225-226.
[59] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/226.
[60] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/226-227.
[61] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/227.
[62] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/227-228.
[63] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/228.
[64] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/228.
[65] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/229.
[66] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/229.
[67] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/229-230.
[68] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/230-232.
[69] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/232-233.
[70] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/233.
[71] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/235-236.
[72] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/236-237.
[73] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/237-239.
[74] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/239.
[75] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/239.
[76] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/239-240.
[77] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/240.
[78] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/241-242.
[79] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/242-243.
[80] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/243.
[81] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/243-244.
[82] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/244.
[83] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/245.
[84] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/245.

[85] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/246.
[86] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/246.
[87] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/247-248.
[88] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/249-250.
[89] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/250-251.
[90] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/251.
[91] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/252.
[92] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/253.
[93] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/253.
[94] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/254.
[95] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/254.
[96] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/254.
[97] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/254.
[98] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/254-255.
[99] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/255.
[100] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/255.
[101] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/255.
[102] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/256.
[103] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/256.
[104] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/257.
[105] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/257.
[106] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/257.
[107] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/257-258.
[108] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/259-260.
[109] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/261.
[110] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/261-262.
[111] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/262.
[112] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/262.
[113] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/263.
[114] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/263.
[115] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/263-264.
[116] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/264.
[117] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/265.
[118] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/265-266.

[119] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/267.
[120] Keser, hurma ağacının ortasından çıkan yenilebilir bir yağ maddesi, bir hurma ifrâzatı, ki hurma özü diye tercümeyi uygun bulduk.
[121] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/268.
[122] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/269.
[123] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/269-270.
[124] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/270-271.
[125] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/271-272.
[126] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/272.
[127] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/272-273.
[128] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/273.
[129] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/274.
[130] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/274-275.
[131] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/275.
[132] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/275.
[133] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/276.
[134] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/276.
[135] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/276.
[136] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/277.
[137] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/277-278.
[138] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/278.
[139] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/278.
[140] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/279-280.
[141] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/280.
[142] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/281-282.
[143] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/282.
[144] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/283.
[145] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/283.
[146] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/284.
[147] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/284.
[148] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/285.
[149] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/285.
[150] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/286.
[151] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/286.
[152] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/287.

[153] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/287.

[154] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/287.

[155] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/288.

[156] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/288-290.

[157] Aslında içki ve uyuşturucuların fitneciler tarafından kullanılışı tarih boyunca görülmüştür. Meşhur Alamut kalesini, fethedilmez şekilde tahkîm ederek, orada yetiştirdiği fedaileriyle, Selçuklular döneminde ortalığı dehşete sokan Hasan Sabbah'ın silahı da içki ve uyuşturucular olmuştur. Fedailerinin, uyuşturucularla nasıl hazırlandığı kitaplarda teferruatlı olarak açıklanır.1980 öncesi anarşi hâdiselerinde cesaret şurubu, cesaret hapı gibi adlar altında bu maddelerin ne kadar yaygın şekilde kullanıldığını gazetelerden, resmî beyânatlardan ibretle tâkip etmiştik.

[158] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/291-294.

[159] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/295.

[160] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/295-296.

[161] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/296.

[162] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/296-297.

[163] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/297.

[164] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/298.

[165] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/298-299.

[166] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/299.

[167] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/300.

[168] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/300.

[169] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/300-303.

[170] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/304.

[171] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/304.

[172] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/305.

[173] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/305-306.

[174] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/306.

[175] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/306.

[176] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/307.

[177] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/307-308.

[178] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/308-310.

[179] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/310-311.

[180] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/312-314.

[181] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/314.

[182] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/314-315.

[183] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/315-317.

[184] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/317.

[185] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/317-318.
[186] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/318.
[187] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/318.
[188] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/319.
[189] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/319-320.
[190] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/321.
[191] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/321.
[192] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/321-322.
[193] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/322.
[194] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/322-323.
[195] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/323.
[196] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/323.
[197] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/323-324.
[198] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/325.
[199] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/325.
[200] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/325.
[201] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/326.
[202] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/326.
[203] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/326-327.
[204] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/328.
[205] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/328.
[206] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/329.
[207] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/329-330.
[208] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/330.
[209] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/330-332.
[210] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/333-335.
[211] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/336.
[212] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/336-337.
[213] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/337.
[214] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/337-338.
[215] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/338.
[216] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/338-339.
[217] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/339.
[218] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/339.

[219] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/340-341.
[220] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/342.
[221] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/342.
[222] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/343.
[223] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/343.
[224] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/343-344.
[225] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/345.
[226] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/345-346.
[227] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/346.
[228] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/346-347.
[229] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/348-350.
[230] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/350.
[231] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/350-351.
[232] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/351.
[233] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/351-352.
[234] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/352.
[235] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/353.
[236] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/354.
[237] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/354-355.
[238] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/355.
[239] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/355.
[240] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/356.
[241] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/356-357.
[242] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/358-359.
[243] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/359-360.
[244] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/360.
[245] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/361.
[246] Bu rivâyette geçmese de başlıca açıklamalara dayanan âlimler, Arş'dan sonra Kürsî'nin yaratıldığını belirtirler. Şunu da belirtelim: Bir kısım hadîslere dayanan ulemâ, semâvat ve arzdan önce kalemin yaratıldığını belirtir. Öyleyse yaratılış sırayla şöyle olmuştur. Su, Arş, kalem, Kürsî, semâvat ve arz. (Allahu alem bi's-sevap).
[247] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/361-362.
[248] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/362-364.
[249] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/364.
[250] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/364-365.
[251] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/365.

[252] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/365-266.

[253] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/366.

[254] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/366-367.

[255] Sınnak: Hayvan tırnağı demektir.

[256] Kelimenin aslı olan revâyâ, "su taşımada kullanılan develer" demektir.

[257] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/368-369.

[258] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/369-372.

[259] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/372.

[260] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/372.

[261] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/373.

[262] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/373-374.

[263] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/374-377.

[264] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/377-380.

[265] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/380-382.

[266] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/383.

[267] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/383-384.

[268] Buradaki gün, bir başka âyette (Hacc 47) bizim bin yılımıza denk olduğu belirtilen "İlahî gün" olmalıdır. (Allahu âlem)

[269] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/384.

[270] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/385.

[271] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/385-386.

[272] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/386.

[273] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/386.

[274] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/387.

[275] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/387-388.

[276] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/388.

[277] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/388-390.

[278] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/390.

[279] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/390-391.

[280] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/392.

[281] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/392-393.

[282] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/393-394.

[283] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/395-397.

[284] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/397.

[285] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/397.

[286] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/398.
[287] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/399.
[288] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/399-400.
[289] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/400.
[290] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/400.
[291] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/400.
[292] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/401.
[293] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/404.
[294] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/405.
[295] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/405.
[296] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/405-406.
[297] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/406-407.
[298] İbnu Hacer her üç şıktaki hadîslerin tek başına alındıkta "zayıf" sayılacaklarını belirtir, ancak şâhidlerini zikrederek takviyeden sonra hükme girer.
[299] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/407-410.
[300] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/411.
[301] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/411-412.
[302] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/412-413.
[303] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/413-414.
[304] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/415.
[305] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/415.
[306] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/415-416.
[307] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/416-417.
[308] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/417.
[309] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/417-418.
[310] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/418-419.
[311] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/419.
[312] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/420.
[313] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/420-422.
[314] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/422.
[315] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/422-423.
[316] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/423.
[317] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/423-424.
[318] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/425.
[319] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/425-426.

[320] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/426.
[321] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/426-427.
[322] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/427.
[323] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/428.
[324] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/429.
[325] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/429.
[326] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/430.
[327] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/430.
[328] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/430-431.
[329] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/431.
[330] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/431-432.
[331] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/432.
[332] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/432-434.
[333] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/435.
[334] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/435-436.
[335] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/436.
[336] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/436.
[337] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/437.
[338] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/437.
[339] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/438.
[340] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/438.
[341] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/439.
[342] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/439-440.
[343] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/440-441.
[344] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/442.
[345] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/442.
[346] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/442-443.
[347] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/443.
[348] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/443-444.
[349] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/444.
[350] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/444-445.
[351] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/446.
[352] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/446-447.
[353] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/447-448.

[354] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/448.
[355] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/449.
[356] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/449-450.
[357] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/450.
[358] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/450-451.
[359] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/452-453.
[360] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/453-454.
[361] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/455.
[362] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/455.
[363] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/459.
[364] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/459-461.
[365] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/465-469.
[366] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/469-471.
[367] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/471-472.
[368] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/474-475.
[369] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/475-478.
[370] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/479.
[371] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/479-480.
[372] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/480-481.
[373] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/482-484.
[374] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/484-485.
[375] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/486.
[376] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/490-493.
[377] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/493-496.
[378] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/497.
[379] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/498-499.
[380] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/500-501.
[381] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/501.
[382] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/502.
[383] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/503-504.
[384] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/505.
[385] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/505.
[386] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/506.
[387] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/506.

[388] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/506.
[389] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/510-511.
[390] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/511.
[391] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/513.
[392] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/513.
[393] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/514.
[394] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/514-515.
[395] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/516.
[396] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/516-517.
[397] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/517.
[398] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/518.
[399] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/518.
[400] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/519.
[401] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/519.
[402] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/520.
[403] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/520.
[404] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/521.
[405] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/521.
[406] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/522.
[407] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/522.
[408] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/523.
[409] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/523-524.
[410] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/524.
[411] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/524.
[412] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/525.
[413] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/525.
[414] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/526.
[415] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/526.
[416] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/527.
[417] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/527.
[418] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/527-528.
[419] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/528.
[420] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/529.
[421] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/529.

[422] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/529.
[423] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/529.
[424] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/530.
[425] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/530.
[426] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/530.
[427] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/531.
[428] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/531.
[429] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/531-532.
[430] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/533.
[431] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/533.
[432] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/633-534.
[433] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/534-535.
[434] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/535-536.
[435] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/536.
[436] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/536-537.
[437] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/537.
[438] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/537.
[439] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/538.
[440] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/538.
[441] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/539.
[442] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/539-540.
[443] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/540.
[444] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/540.
[445] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/541.
[446] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/541-542.
[447] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/542-543.
[448] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/543.
[449] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/544.
[450] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/545.
[451] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/545-546.
[452] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/546-547.
[453] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/547.
[454] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/547-548.
[455] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/548.

[456] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/548.
[457] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/548.
[458] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/549.
[459] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/550.
[460] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/550.
[461] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/550-551.
[462] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/6
[463] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/10-14.
[464] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/15.
[465] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/15-16.
[466] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/16.
[467] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/16-17.
[468] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/17-18.
[469] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/18.
[470] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/18-19.
[471] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/19.
[472] Hanîf, daha önce açıklandığı üzere, dinde ihlâslı, başka dinlerden tamamiyle yüz çevirmiş, Hakk'a taraftar gibi manalara gelir. Ayrıca Harîf, Hz. İbrahim'in dinine mensup demektir. Müslüman da "Hakk'a teslim olmuş" demektir.
[473] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/20.
[474] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/20.
[475] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/20.
[476] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/21-22.
[477] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/23.
[478] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/23-24.
[479] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/24.
[480] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/25.
[481] Ruh'la ilgili uzunca bir tahkiki merhum Hasan basri Çantay'ın Türkçemizdeki en kıymetli Kur'ân tercümesi olan "Kur'ân-ı Hâkim ve Meâl-i Kerîm" adlı eserinden aynen iktibas ediyoruz (cilt 3, sayfa 1137-1139).

"Cumhûra göre (Cebrâil) aleyhisselâm "Celâleyn, Medârik". Bütün ruhlara müvekkel olan bir melek, yahud cins-i melek, yahud (Cebrâil) aleyhisselâm, yahud bütün meleklerden büyük olan ilâhî bir mahlûk (Beyzâvî). Bazılarına göre bir melektir ki, arş müstesnâ olmak üzere, Allah ondan büyük bir mahlûk yaratmamıştır.

(Şah Veliyyullah-i Dehlevî) hazretleri "Huccetullah-il Bâliğa" sının "Haşir vak'alarının iç yüzlerinden bir parça" unvanlı dördüncü bâbının başında şöyle der: "Bil ki, insan ruhlarının, bir demir nasıl mıknatısa doğru çekilip gidiyorsa öylece, müncezip olduğu (câzibesine tutulduğu) bir hazret vardır: Hazıyre-i kuds. Orası beden gömleklerinden sıyrılan ruhların -Hz. Peygamberimiz (aleyhissalâtü vasselâm)'in : "Birçok yüzleri, dilleri ve lûgatleri vardır" diye anlattığı -Ruh-ı a'zam= En büyük ruh" ile olan toplantısının yeridir... (O eserin üçüncü "Mele'i a'la" babında da şöyle demiştir:) "Onların (ruhların) en büyüklerinin nurları toplanıp Hz. Peygamberimiz (aleyhissalâtü vasselâm)'in "Bir çok yüzleri ve dilleri var" diye anlattığı "Ruh"un yanında tedâhul ederler, orada tek bir şey gibi olurlar. Ona Hazîre-i kuds denilir..." Bu sözlerde geçen "Hazret", huzur, ön, kat ma'nâsınadır. Diğer lâfızlarla birleştiği zaman ta'zıym (büyükleme) anlatır: "Hazreti Kün= Şânı yüce olan Kün emri, kelimesi" gibi Musannıfın ve yukarıda işâret ettiğimiz vech ile, ba'zı müfessirlerin mübhem olarak bahsettikleri "Ruh-ı a'zam" hakkında kısaca izahat vermeyi münâsip görüyoruz: Bu sûre-i celîlede ve éEl-kadr" sûresiyle diğer ba'zı sûrelerde zikredilen bu "Ruh" a

dâir hayli söz söylenmiştir. Meselâ [İbni Mes'ud (radıyallahu anh)] onun göklerden ve dağlardan büyükj bir melek olduğunu, (İbni Abbas) (radıyallahu anhüma) da yaratılışta onun meleklerin en büyüğü bulunduğunu beyan etmişlerdir. (Beyzâvî): "Yahud" kaydıyla "Bütün meleklerden büyük olan ilâhî bir mahlûk" der. (Şeyzâde) de (Cenâb-ı Alî) (radıyallahu anhümâ)'den nakledilen şu rivâyeti söyler: "Ruh bir melektir ki onun yetmişbin yüzü, her yüzünde yetmişbin dili, her dilinde yetmişbin lûgatı vardır. Bütün o lûgatlarla Allah-ü Teala'yı tesbîh eder. Cenab-ı Hakk her bir tesbihi başına, kıyâmete kadar, meleklerle birlikte uçacak bir melek yaratır. Allau Teâla, arş müstesnâ olmak üzere, ondan büyük bir mahlûk yaratmamıştır. Eğer o melek dilerse yadi gökle yedi yeri ve onların içinde olanların hepsini bir lokmada yutabilir." (Fahreddîn-i Râzî) de bu nakli kaydettikten sonra der ki: "Şu tafsıyl her halde Resûlullah (aleyhissalâtü vasselâm) tarafından verilmiş olmak lazımdır. Çünkü onu doğrudan doğruya (Hazreti Alî) (radıyallahu anh) bilemez. Halbuki peygamberimizin yalnız ona söyleyip de başkalarına haber vermemesi de vârid değildi." (Seyyid Şerîf) Ruh-ı a'zam"ı şöyle ta'rif etmiştir: "O zat-i ilâhiyeye, rübûbiyyeti itibariyle, mazhar olan insânî ruhdur ki etrafında kimse dolaşamaz. Kimse de ona aramakla kavuşamaz. Onun künhünü Allah'tan başkası bilemediği gibi o gayeye kimse de eremez. O, akl-ı evveldir, hakıykat-i Muhammediyye'dir. Nefs'i vaahidedir, hakıykat-i esmâiyyedir. Hakkın kendi suretinde (yani hakîkat-i esmâiyyesine mazhar buyurarak) yarattığı ilk mevcuttur, en büyük halîfedir, nurânî cevherdir. Cevherliği zâte, nurânîliği de zatın ilmine mazhardır. Cevherliği bakımından ona nefs-i vâhide, nuraniliği bakımından da akl-ı evvel denilmiştir. Onun âlem-i kebîrde birçok mazharları ve akl-ı evvel, kalem-i a'lâ, nur, nefs-i külliye levh-i mahfuz ve sâire kabîlinden isimleri olduğu gibi ehl-üllahın ve diğerlerinin ıstılahında âlem-i sağıyr olan insanda zuhûrları ve mertebeleri itibariyle de mazharları ve sır, hafaa ruh, kalb, kelime ruu', füâd, sadr, akıl, nefs gibi isimleri vardır". Bilhassa Sufiyyenin büyük meşâhîrinden (Abd-ül Kerîmi Ceylî) hazretlerinin "İnsân-ı kâmil"inde -ki ulemâyı şerîat ve hakikatten Balıkesirli merhum (Abd-ül Azîz Mecdî) efendi kaddesellahü sırreh tarafından kâmil bir salâhıyyetle terceme edilmiştir- bu "Ruh" hakkında çok uzun izahat vardır. Şöyle başlar: "O, Suhiyye ıstılahında "Hakk-ı mahluk = Yaratılmış bir hakikat" ve "Hakikat-i Muhammediye" denilen melektir. Allah ona kendine olan bakışı gibi baktı. Onu kendi nurundan, âlemi de ondan yarattı. "Emrullah" onon adlarındandır. Varlık âleminin en şereflisi, ma'nevî mertebece, kudretce en yükseğidir. Ondan üstün bir melek yoktur. Hakka yakın olanların ulusudur o. Hak, varlık değirmenini onun üstünde döndürdü..."

(Şeyh-i Ekber), "Et-tedbîrât-ül ilâhiyye fî ıslah-ı memleket-il insâniyye" sinde der ki: "... Güneş, ziyâsı olduğu halde, taalluk ettiği şeylerin mizâc, suret ve şekillerine göre ihtilâf eder. Ruh-ı a'zam da bir, fakat hükmü, bulunduğu mahallere göre, muhteliftir. Teaddüd ve tekessürü tedbîr ettiği cisimlere göredir ki onlar da "Cüz'îruhlar" adını alır. Gerek "Ben ona ruhumdan üfürdüm" meâlindeki âyet-i kerîmde, gerek "En-Nebe" suresinin bu âyetinde, gerek "Sana ruhu sorarlar ("El-İsrâ" sûresi, âyet: 80) meâlindeki âyette "Ruh" lâfzının hep müfred olarak zikredilmesi bunu te'yîd eder. Bazı hadîslerde cem'i sığasıyle vârid olan ruhlardan murad cisimlerle berâber gözünüze alınan ruhlardır..."

(Şah Veliyyullah-i Dehlevî) nin çok yüksek bir hadîs âlimi, (Seyyid Şerîf)'in muhakkik ve zülcenâhayn bir zât-i âlî olmalarına rağmen -müfessirleri şöylece bir tarafa bırakıyorum- âciziniz bahsedilen bu "En büyük ruh" hakkında sahıyh hiçbir hadîs bulamadım. Bununla berâber benim bulamayaşım böyle bir hadîsin esâsen yok olduğunu ifade ve isbat edemeyeceği gibi söylenen o sözlerin mükâşefe mahsulü olmadığını da iddiâ etmez. Keşfen sâbit, fakat rivâyeten gayr-ı sâbit addedilen hadîsler vardır ki, bunlar ulemâyı hadîs ile sufiyye arasında öteden beri nizâ-ı mucib olmuştur. Aciziniz bu bahsin tedkîykını sadedden hâriç görerek yalnız bu babta söylenenlere kısaca bir işâreti kâfi görmüş bulunuyorum".

[482] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/25-28.

[483] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/28-29.

[484] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/29.

[485] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/29-30.

[486] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/30.

[487] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/30-31.

[488] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/31.

[489] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/31.

[490] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/32.

[491] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/32.

[492] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/33-34.

[493] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/35.

[494] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/35-36.

[495] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/38-40.

[496] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/40-41.

[497] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/41.
[498] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/41.
[499] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/42.
[500] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/42-43.
[501] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/44.
[502] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/44.
[503] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/44.
[504] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/45-46.
[505] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/46.
[506] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/47.
[507] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/48.
[508] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/48.
[509] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/48-49.
[510] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/49.
[511] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/50-53.
[512] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/52.
[513] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/52-53.
[514] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/54.
[515] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/54.
[516] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/55.
[517] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/55.
[518] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/56.
[519] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/56.
[520] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/57.
[521] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/57.
[522] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/58.
[523] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/59.
[524] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/60.
[525] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/60-61.
[526] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/62.
[527] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/62-63.
[528] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/63.
[529] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/63-64.
[530] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/64.

[531] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/65.
[532] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/65.
[533] Bu cümle Ebu Dâvud'daki aslında yer almamaktadır.
[534] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/66.
[535] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/66.
[536] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/66.
[537] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/66.
[538] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/67.
[539] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/67-68.
[540] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/68.
[541] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/69.
[542] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/70.
[543] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/70.
[544] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/70.
[545] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/71.
[546] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/71-72.
[547] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/72.
[548] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/74-76.
[549] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/76.
[550] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/76.
[551] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/77.
[552] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/77-78.
[553] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/78.
[554] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/78.
[555] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/79.
[556] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/80.
[557] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/81.
[558] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/81-82.
[559] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/82.
[560] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/83.
[561] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/83-84.
[562] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/85.
[563] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/85-86.
[564] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/86.

[565] Felak suresinde çöken karanlık el-Gâsık olarak isimlendirilmiştir: "Karanlığı çöküp bastığı zaman gecenin şerrinden... sabahın Rabbine sığınırım." (Felak 1-3).
[566] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/86-87.
[567] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/88.
[568] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/88.
[569] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/89.
[570] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/89.
[571] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/89.
[572] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/90.
[573] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/90.
[574] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/91.
[575] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/91.
[576] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/92.
[577] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/92-93.
[578] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/94.
[579] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/94.
[580] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/95.
[581] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/96.
[582] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/97.
[583] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/98.
[584] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/98-99.
[585] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/100.
[586] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/100.
[587] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/101.
[588] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/101.
[589] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/101-102.
[590] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/103.
[591] Kabir azâbının varlığı ve mâhiyeti ile ilgili açıklama 5493-5500 numaralı hadîslerde gelecek.
[592] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/105-106.
[593] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/106.
[594] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/106-107.
[595] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/107.
[596] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/107-109.
[597] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/109.
[598] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/109-110.

[599] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/110.

[600] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/110-111.

[601] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/112.

[602] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/112-113.

[603] Hallet de haslet demektir. Râvî hangi kelimenin kullanıldığında şüphe etmiştir.

[604] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/114-115.

[605] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/115-116.

[606] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/116-117.

[607] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/117-118.

[608] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/118-119.

[609] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/119.

[610] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/119.

[611] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/119-120.

[612] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/120.

[613] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/120-121.

[614] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/121.

[615] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/121-122.

[616] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/122.

[617] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/122-123.

[618] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/123.

[619] Burada huzûr'dan maksad Allah'ın huzurunda olduğunun îdrâkidir.

[620] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/123-124.

[621] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/124.

[622] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/124-125.

[623] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/125-126.

[624] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/127.

[625] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/128.

[626] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/128.

[627] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/128-129.

[628] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/129.

[629] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/130.

[630] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/130.

[631] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/131.

[632] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/131-132.

[633] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/132.
[634] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/132-133.
[635] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/133-135.
[636] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/136.
[637] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/136.
[638] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/137.
[639] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/137-138.
[640] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/138-139.
[641] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/139
[642] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/139-140.
[643] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/140.
[644] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/141-142.
[645] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/142-143.